

GLASUL BUCOVINEI
*
THE VOICE OF BUKOVINA

The Romanian Cultural Institute

THE VOICE OF BUKOVINA

QUARTERLY REVIEW OF HISTORY AND CULTURE

CHERNIVTSI – BUCHAREST

2023, No.1-4

Year XXXI. No. 115-118

Editor-in-chief: ALEXANDRINA CERNOV
Honorary Member of the Romanian Academy

EDITORIAL COMMITTEE: Univ. Prof. PhD. Gheorghe Chivu, full member of the Romanian Academy (Bucharest), Univ. Prof. PhD. Ștefan Purici (Suceava), Univ. Prof. PhD. Florin Pintescu (Suceava), Assoc. Prof. PhD. Harieta Sabol (Suceava), PhD. Marian Olaru (Rădăuți), Univ. Prof. PhD. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suceveanu (Chișinău), PhD. Constantin Ungureanu (Chișinău), PhD. Alexandru Ovidiu Vintilă (Suceava), PhD. Dorin Popescu (Constanța), Nicolae Șapcă (Cernăuți).

EDITORIAL OFFICE: Assist. Prof. PhD. Marin Gherman (Assist. Chief Editor), Assoc. Prof. PhD. Cristina Paladian, Maria Toacă.

Institutul Cultural Român

GLASUL BUCOVINEI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2023, Nr. 1-4

Anul XXXI. Nr. 115-118

Redactor-șef: **ALEXANDRINA CERNOV**
Membru de onoare al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. univ. dr. Gheorghe Chivu, membru titular al Academiei Române (București), prof. univ. dr. Ștefan Purici (Suceava), prof. univ. dr. Florin Pintescu (Suceava), conf. univ. dr. Harieta Sabol (Suceava), dr. Marian Olaru (Rădăuți), prof. univ. dr. Adrian Dinu Rachieru (Timișoara), Arcadie Suceveanu (Chișinău), dr. Constantin Ungureanu (Chișinău), dr. Alexandru Ovidiu Vintilă (Suceava), dr. Dorin Popescu (Constanța), Nicolae Șapcă (Cernăuți).

REDACȚIA: lect. univ. dr. Marin Gherman (redactor-șef adjunct), conf. univ. dr. Cristina Paladian, Maria Toacă.

TABLE OF CONTENTS

BUKOVINA – HISTORICAL AND SOCIAL PROCESSES

Alexandrina Cernov , <i>The Refuge – a Tragic Suffering and Mishope</i>	9
Mykhailo Ciuciko , <i>“A Real Leader, a Man of Great Character”. The Destiny of a Bukovinian Priest – Archpriest-Stavrofor Dr. Kassian Bogatyrets (1868-1960) on the Back of Three Historical Eras</i>	24
Nicolae Emilian Dranca , <i>The Destruction of the Jewish Community from Suceava County. From the Ghettoization to the Deportations</i>	57
Vasyl Musteța , <i>The State of the Bukovinian Metropolitan Residence up till the Big Fire of 1944</i>	75
Tudor Nedelcea , <i>Leca Morariu and Mihai Eminescu about “The Arboroasa” Process – “The Romanian Junimea Society from the Truncated Old Moldova”</i>	84
Marin Gherman , <i>Expreiences of Informal Education within the Transborder Space of Ukraine and Romania</i>	94

LANGUAGE POLICIES

Alexandrina Cernov , <i>The Battle for the Romanian Language Continues. An Argument</i>	107
Radu Carp , <i>How Do Romania and Ukraine Compare to the European Model of Protection of National Minorities in the Case of the Romanian Minorities from Ukraine?</i>	118
Marin Gherman , <i>Respecting the Rights of the Romanians from Ukraine: Discussions in Strasbourg, Recommendations in Venice, Rough Reactions in Kyiv and Cernăuți</i>	125
Maria Toacă , <i>We Can Become even Better Ukrainian Citizens, Preserving Our Identity and the Romanian National Values</i>	131
The National Council of the Romanians of Ukraine , <i>A Point of View of the National Council of the Romanians of Ukraine in Regard to the Law on National Minorities (Communities) in Ukraine</i>	134
Eugen Patraș , <i>Why does Ukraine promote “The Moldavian Language” Alongside Russia the Aggressor?</i>	138
Anatol Popescu , <i>“The Moldavian” Language – The Trojan Horse of the Ukrainization of the Romanian Schools in Ukraine</i>	146

EVENT

Maria Toacă , <i>The Year of Ciprian Porumbescu, a Love Confession</i>	151
---	-----

PAGES OF HISTORY

Viorica Moisuc , <i>The Previsions of Nicolae Titulescu Still Valid after Eighty Years</i>	161
Vasile Carlașciuc , <i>The Cold Rainfalls of Autumn Crying over his Solitude... Alexandru Hăjdău – The Return to the Estate from Cristinești</i>	171

CRITICAL THEORY AND LITERARY HISTORY

Gheorghită Geană , <i>The Apophatism of Cioran: Assignments and Functions</i>	178
Alexandrina Cernov , <i>The Bukovinian Intellectuals and their Intake at the Inauguration of the Romanian Academy. Ion Gheorghe Sbiera</i>	189
Cristinia Paladian , <i>“The Metre Memory”, a Way of Functioning of “The Cultural Memory”. The Hexameter in the Romanian Culture</i>	203

SUMAR

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Alexandrina Cernov , <i>Refugiul – o tragică suferință și deznădejde</i>	9
Myhailo Ciuciko , „ <i>Adevăratul șef, un om de mare caracter...</i> ”. <i>Destinul unui preot bucovinean – Arhiepiscopul-Stavrofor dr. Cassian Bohatyreț (1868-1960) pe fundalul a trei epoci istorice</i>	24
Nicolae Emilian Dranca , <i>Distrușgerea comunității evreiești din județul Suceava. De la ghețozare la deportare</i>	57
Vasyl Musteța , <i>Descrierea Reședinței Mitropoliștilor Bucovineni până la marele incendiu din anul 1944</i>	75
Tudor Nedelcea , <i>Leca Morariu și Mihai Eminescu despre Procesul „Arboroasa” – „Societatea Junimeii române din partea detrușchiată a vechei Moldove”</i>	84
Marin Gherman , <i>Experiene de educație non-formală în spațiul transfrontalier Ucraina-România</i>	94

POLITICI LINGVISTICE

Alexandrina Cernov , <i>Lupta pentru limba română continuă. Argument</i>	107
Radu Carp , <i>Cum se raportează România și Ucraina la modelul european de protecție a minorităților naționale în cazul minorității românești din Ucraina?</i>	118
Marin Gherman , <i>Respectarea drepturilor românilor din Ucraina: discuții la Strasbourg, recomandări la Veneția, reacții dure la Kiev și Cernăuți</i>	125
Maria Toacă , <i>Putem fi și mai buni cetățeni ai Ucrainei, păstrându-ne identitatea și valorile naționale românești</i>	131
<i>Punctul de vedere al Consiliului Național al Românilor din Ucraina privind Legea minorităților (comunităților) naționale din Ucraina</i>	134
Eugen Patraș , <i>De ce Ucraina promovează „limba moldovenească” braț la braț cu Rusia agresoare?</i>	138
Anatol Popescu , <i>Limba „moldovenească” – Calul Troian al ucrainizării școlilor românești din Ucraina</i>	146

EVENIMENT

Maria Toacă , <i>Anul Ciprian Porumbescu, mărturisire de iubire</i>	151
--	-----

PAGINI DE ISTORIE

Viorica Moisuc , <i>Previziunile lui Nicolae Titulescu – actuale după opt decenii</i> ...	161
Vasile Carlașciuc , <i>Ploile reci de toamnă i-au deplâns singurătatea. Alexandru Hâjdău – revenire la moșia sa de la Cristinești</i>	171

TEORIE CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Gheorghică Geană , <i>Apopatismul lui Cioran: teme și funcții</i>	178
Alexandrina Cernov , <i>Intellectualitatea bucovineană și aportul ei la inaugurarea Academiei Române. Ion Gheorghe Sbiera</i>	189
Cristinia Paladian , „ <i>Memoria metrelor</i> ”, un mod de funcționare a „ <i>memoriei culturale</i> ”. <i>Hexametru în cultura românească</i>	203

CULTURAL DIMENSIONS

Maria Toacă, <i>Models of National Values, Brought to Light at the Holy Monastery of Putna</i>	213
Maria Toacă, <i>The Romanian Culture with no Borders</i>	219

BUKOVINIAN PERSONALITIES

Alis Niculică, <i>Emil Satco – “I will Rejoice, Even from the Other Side...”</i>	232
The Stavrophore Gabriela Platon, <i>The Stavrophore Irina Pântescu, the First Abbess of the Voroneţ Monastery</i>	237

ANNIVERSARIES

<i>Alexandrina Cernov Turning 80! A Life Dedicated to Science, Culture and Protecting the Rights of the Romanians in Ukraine</i>	239
--	-----

POETRY

Nicolae Şapcă, <i>Sonnets</i>	251
Veaceslav Cuşter, <i>Poems</i>	260

BOOKS. JOURNALS. CONFERENCES

Viorica Stan, <i>The Refuge: 1940-1945</i>	265
Maria Toacă, <i>The Revival of the Memories of Ovid Țopa about the Romanians Disinherited of their Language and Motherland</i>	269
Doina Cernica, <i>A Shattering Book from the North of Bukovina about a Different Eminescu</i>	274
Felicia Vrânceanu, <i>The Drama of the Romanians Torn from the History of Their Nation</i>	278
Alexandrina Cernov, <i>The Truth and the Lie - About the Agitated History of the Romanians</i>	280
Natalia Proţiu, <i>A Pilgrim on the Road of the Romanian Soul</i>	284
Ana-Maria Malaicu, <i>What are and Whom Have the “Bukonews” Been Invented for?</i>	290
Alexandrina Cernov, <i>Romanian Destinies: the Years of 1940-1941. What were the Archives Silent About</i>	292

THE CHRONICLE OF THE CULTURAL LIFE OF CERNĂUȚI

Maria Toacă, <i>Hard Destinies – Enlightened Spirits</i>	300
---	-----

IN MEMORIAM

Maria Toacă, <i>One more Immortal has Started his Journey to Eternity: The Martyr of Our Nation, Professor Ilie Popescu</i>	334
Maria Toacă, <i>A Bell Knell Tolls from the Visionary „Easter Egg” of Gheorghe Gorda</i>	338
Marin Gherman, <i>A Year Without the Poet from Cernăuți Ilie Tudor Zegrea. „I am Romanian as Imprinted in my Soul”</i>	340
Nicoale Şapcă, <i>The Pondering Lily will forever Blossom in the Verses</i>	342
Ana-Cristina Tărăţeanu Mihaiesi, <i>My Father is Vasile Tărăţeanu</i>	344
Mariana Tărăţeanu Daneliuc, <i>How Much I Miss you, Dad!</i>	347
Maria Toacă, <i>“Protect Your Dreams!” cries out from the Absolution the Archer of the Romanian Nation, Poet Vasile Tărăţeanu</i>	349
Maria Toacă, <i>I Miss and Adore “The Leaves of the Dor”</i>	352
Marin Gherman, <i>The Romanian Heroes Killed in the Russian-Ukrainian War</i>	356

DIMENSIUNI CULTURALE

Maria Toacă , <i>Modele de valori naționale, puse în lumină la Sfânta Mănăstire Putna</i>	213
Maria Toacă , <i>Cultură românească fără frontiere</i>	219

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

Alis Niculică , <i>Emil Satco – „Mă voi bucura, chiar și de dincolo”</i>	232
Stavrofora Gabriela Platon , <i>Stavrofora Irina Pântescu, întâia stareță a Mănăstirii Voroneț</i>	237

ANIVERSĂRI

<i>Alexandrina Cernov, la 80 de ani! O viață dedicată științei, culturii și apărării drepturilor comunității românești din Ucraina</i>	239
--	-----

POEZIE

Nicolae Șapcă , <i>Sonete</i>	251
Veaceslav Cușter , <i>Poeme</i>	260

CĂRȚI. REVISTE. CONFERINȚE

Viorica Stan , <i>Refugiul: 1940-1945</i>	265
Maria Toacă , <i>Reînvierea memoriilor lui Ovid Țopa pentru românii dezmoșteniți de limbă și de țară</i>	269
Doina Cernica , <i>Din nordul Bucovinei, o carte zguduitoare despre Eminescu altfel</i>	274
Felicia Vrânceanu , <i>Drama românilor smulși din istoria neamului lor</i>	278
Alexandrina Cernov , <i>Adevăr și minciună – despre zbuciumata istorie a românilor</i>	280
Natalia Proțiu , <i>Pelerin pe drumul sufletului românesc</i>	284
Ana-Maria Malaicu , <i>Ce sunt și pentru cine au fost inventate „bucoveștile”?</i>	290
Alexandrina Cernov , <i>Destine românești: anii 1940-1941. Despre ce „au tăcut” arhivele</i>	292

CRONICA VIETȚII CULTURALE CERNĂUȚENE

Maria Toacă , <i>Greu ne apasă soarta, sus ne înalță Duhul</i>	300
---	-----

IN MEMORIAM

Maria Toacă , <i>Încă un nemuritor a pornit pe drumul veșniciei: martirul neamului nostru, profesorul Ilie Popescu</i>	334
Maria Toacă , <i>Un dangăt de clopot străbate vizionar din „oul pascal” al lui Gheorghe Gorda</i>	338
Marin Gherman , <i>Un an fără poetul cernăuțean Ilie Tudor Zegrea. „La mine în suflet este scris că sunt român”</i>	340
Nicoale Șapcă , <i>Crinul îngândurat va înflori mereu în poezie</i>	342
Ana-Cristina Tărățeanu Mihaiesi , <i>Tatăl meu este Vasile Tărățeanu</i>	344
Mariana Tărățeanu Daneliuc , <i>Cât îmi este dor, de tine tată!</i>	347
Maria Toacă , <i>„Păziți-vă visele!”, ne strigă de dincolo de moarte arcașul neamului românesc, poetul Vasile Tărățeanu</i>	349
Maria Toacă , <i>Mă dor și mi-i dor de „Frunze de dor”</i>	352
Marin Gherman , <i>Eroii români, căzuți în războiul ruso-ucrainean</i>	356

Foto coperta I, IV: ***Imagini din Cernăuți***

REFUGIUL – O TRAGICĂ SUFERINȚĂ ȘI DEZNĂDEJDE

Alexandrina CERNOV
Cernăuți

„Istoria ne învață să înțelegem mersul lucrurilor de azi și de mâine. Trebuie doar să ne aplecăm asupra ei. Istoria nu este o „poveste”, nici o creație a „imagnarului”, este o știință bazată pe cercetarea documentelor, a tuturor mărturiilor oferite de ineputabila bogăție a arhivelor și care dezvăluie fapte, fenomene, evenimente în contextul lor politic, economic, social, diplomatic. Istoria trebuie înțeleasă și asumată cu tot ceea ce a fost bun și rău – dacă vrem să ajungem la cunoașterea obiectivă a realităților în evoluția lor firească”.

(Viorica Moisuc)

Istoria nu se repetă, istoria continuă. Armele „aducătoare de moarte”, cum scria Dimitrie Cantemir în *Istoria ieroglifică*, se modernizează, distrugerile devin mai globale, masacrele mai înfiorătoare. Oamenii caută adăposturi, se refugiază lăsând în urmă toată agoniseala de-o viață. Fug în neștire de urgență războaielor în locuri necunoscute, salvându-și familia, sperând că se vor întoarce cândva...

Pentru a înțelege mai bine prezentul trebuie să cunoaștem trecutul. Avem însă o experiență unică pentru istoria Bucovinei. Istoria oficială care se învață în școală se scrie altfel decât cea trăită în realitate. Mărturiile românilor din nordul Bucovinei, supraviețuitori ai tragicelor evenimente prin care au trecut în anii 1940, 1945-1947, ne oferă informații autentice în care lucrurile se văd mai clar. Este „istoria mică”, dar adevărată, despre care nu se scrie în istoria oficială.

În realitate, în război nu există învingători sau învinși, există doar suferința oamenilor, adevărul crunt al realităților devastatoare, consecințele unor schimbări

* **Alexandrina Cernov** s-a născut la 24 noiembrie 1943 în orașul Hotin. A absolvit Facultatea de Filologie a Universității Naționale „Yurii Fedkovici” din Cernăuți (1966). A susținut teza de doctorat în 1989 la Chișinău. Conf. univ. dr. la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității Naționale din Cernăuți (1971–2002). A publicat studii și articole în domeniul teoriei traducerii, lingvostilisticii și poeziei comparate (română, rusă, ucraineană). Este autor de manuale școlare de limba și literatura română pentru școlile românești din Ucraina. Este redactor-șef la revista trimestrială de istorie și cultură „Glasul Bucovinei”. Membru de onoare al Academiei Române (1991), membru fondator și director al Editurii „Alexandru cel Bun” din Cernăuți (1995), membru fondator al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, vicepreședinte (1989) și președinte al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți (1990-1994).

ireparabile. Istoria nu le poate consemna pe toate, ea redând evenimentele în mare. Microistoria reține mărturii ale unor comunități care reflectă realități ce ne permit să cunoaștem evenimentele în profunzime, să cunoaștem adevăratul destin al strămoșilor.

Pentru nordul Bucovinei avem cel puțin patru istorii, scrise de pe poziții politice și interese naționale diferite – de către istoricii germani și austrieci, sovietici, ucraineni și români. În anii '90 ai secolului trecut se discuta îndelung, dar fără nici o perspectivă, posibilitatea de a scrie o singură istorie a Bucovinei, ceea ce s-a dovedit imposibil de realizat, viziunea celor două etnii, ucraineană și română, asupra istoriei Bucovinei fiind diferite.

În istoria Țării de Sus a Moldovei, numită de austrieci după 1775 – Bucovina, distingem cinci perioade în care *modul de viață* al populației s-a schimbat brusc și esențial, impunând ruperea de tradițiile naționale, limbă și istorie: 1) 1359-1774 (415 ani) – face parte din Moldova; 2) 1775-1918 (143 de ani), Bucovina s-a aflat sub stăpânirea Imperiului Habsburgic; 3) 1918-1940 și 1941-1944 (aproape 25 de ani), Bucovina este parte componentă a României; 4) 1940-1941 și 1944-1991 (aproape 48 de ani), nordul Bucovinei împreună cu ținutul Herța și fostul județ Hotin este încorporat Uniunii Sovietice, constituind astfel actuala regiune Cernăuți; 5) din 1991 regiunea Cernăuți împreună cu ținutul Herța și fostul județ Hotin face parte din Ucraina, ca de altfel, și sudul Basarabiei, care este înglobat în regiunea Odesa; la fel și localitățile românești din regiunea Transcarpatică.

Reamintim această periodizare a istoriei Bucovinei cu scopul de a demola, mult mediatizată, periodizare propusă de istoricii ucraineni care susțin că Bucovina „este pământ ucrainean (slav) de la începutul veacurilor” fără a propune și un suport documentar autentic. O periodizare de acest gen ne propun autoarele Valentina Bogatăreș și Liubov Melniciuc în articolul *Locul monumentelor din Bucovina ca factor al formării identității!*. În istoriografia ucraineană se propune o altfel de periodizare a istoriei Bucovinei. Constatăm că doar în secolul XX în nordul Bucovinei au fost instaurate patru limbi oficiale: germana, româna, rusa și ucraineană. Astfel fiecare

generație trebuia să însușească o nouă limbă oficială, dar în același timp și-a păstrat în comunicare limba maternă, pentru românii autohtoni perpetuându-se în timp lupta pentru păstrarea identității.

Asimilarea unei etnii minoritare prin limba pe care aceasta o vorbește este primul pas spre deznaționalizare și pierdere a identității. Chiar păstrând numai tradițiile populare – cântând, dansând, purtând costumele naționale, păstrând inclusiv obiceiurile etnografice, dacă populația, la un moment dat, va pierde limba maternă și nu-și va cunoaște istoria, aceasta nu va mai gândi și simți românește, calități ce se perpetuează prin limbă, credință și istorie. Există riscul de a deveni „cetățeni ai universului”, sau după cum afirmă astăzi unii istorici germani și ucraineni, de a se declara ca fiind de origine bucovineană, ceea ce este comparabil și cu binecunoscuta sintagmă „homo sovieticus” instituită de sovietici, adică, „național prin formă și comunist prin conținut”, vorbitor de limbă rusă, astăzi – ucraineană. Recentă *Lege pentru funcționarea limbii ucrainene ca limbă de stat și statutul limbilor regionale*, în Ucraina se aplică anevoie. În Cernăuți limba română nu are statut de limbă regională la nivel de regiune. Continuă să bulverseze comunitatea și problema veche de divizare în români și moldoveni, respectiv limba română/limba moldovenească. Se vehiculează și sintagma falsă – „populație sau limbă sud-est europeană”. Atacurile frecvente împotriva limbii române se manifestă, în primul rând, prin micșorarea continuă a orelor de predare în școli a limbii și literaturii române. Îngrijorător este și faptul că unii părinți își transferă astăzi copiii în școli cu predare în limba ucraineană din satele vecine, cu gândul că le vor asigura o carieră stabilă în viață. În acest scop administrațiile locale au pus la dispoziția lor autobuze școlare. Prin aceasta ei contribuie la accelerarea procesului de deznaționalizare a satelor cu populație majoritară română.

De fapt, oficial, Bucovina nu mai există. Fragmentele ei, poate puțin amplificate, au căpătat în Ucraina și în România denumiri legate de orașele care au devenit capitale ale acestor frânturi de țară. Pentru acest nume dat părții de nord-vest a Moldovei medievale, Iosif al II-lea a mituit din plin vizirii turci și pe comandantul suprem al trupelor ruse în retragere după Războiul Ruso-Turc de la 1768-1774 cu scopul de a forma o legătură teritorială dintre regiunea recent anexată a Galiciiei (1772) cu Marele Ducat al Transilvaniei.

Cât privește mitul despre Bucovina, el s-a încetățenit în conștiința contemporanilor. Generațiile tinere ai căror părinți și bunici au trăit în Bucovina până la cel de al Doilea Război Mondial, mai ales nemții și austriecii, mai puțin polonezii și evreii, vorbesc despre Bucovina nostalgic, ca despre un mit, ca despre un adevărat miracol.

Pentru prima dată românii bucovineni au cunoscut calvarul refugiului în anii de după războiul ruso-turc (1768-1774). Istoricul sucevean, prof. dr. Ștefan Purici, a constatat în studiul său bine documentat, *Emigrarea populației bucovinene (1775-1848)*²: „Politica habsburgică în perioada 1775-1847, atitudinea noii administrații față de populația românească au stârnit în sânul tuturor păturilor sociale nemulțumiri profunde ce s-au manifestat prin diverse petiții, proteste, tulburări, dezertări și, mai ales prin emigrări masive în Moldova. Această strămutare în masă a bucovinenilor de sub autoritatea noilor stăpânitori ai pământului lor va cuprinde practic toate stările obștești: boieri, preoți, mazili, răzeși, țărani. Așa, spre exemplu, marii boieri ca: Iordache și Lupul Balș, Ion Cantacuzino, Gheorghe Beldiman, Lupul Nacu, Alecu

Neculca, Nicolae Russet, Lupul Costache, Ioniță Sturza ș.a. părăsiseră teritoriul după 1775 retrăgându-se în Moldova. Din 22 de boieri pe care îi indică încă la 1776 generalul Spleny ca domiciliați în Bucovina, peste patru ani nu rămânea decât unul (V. Balș). Chiar și în prima jumătate a secolului al XIX-lea unii moșieri români din Consiliul Aulic au emigrat ilegal în Moldova, cum a fost cazul lui Ion Brâncian din Sinăuți, la 1820.

Din totalul de 164 de familii de răzeși consemnate în Bucovina la 1815, aveau să emigreze în Moldova 30 de familii, din care 25 din Carapciu pe Ceremuș.

Însă categoria cea mai numeroasă de emigranți o constituia, evident, țărănimea, care alcătua majoritatea covârșitoare a populației din ținut. Țăranii n-au dorit să rămână sub stăpânirea străină lor prin limbă, religie, obiceiuri etc., să fie supuși la contribuții și persecutări, precum se întâmpla cu frații lor din Transilvania. La 1 mai 1776, generalul de artilerie Siskowicz raporta Consiliului Aulic de Război cu privire la emigrarea masivă din Bucovina”. Tema refugiului a fost și obiectul cercetării istoricului sucevean, prof. dr. Mihai Iacobescu³.

Pentru Bucovina, secolul XX a fost marcat de cele două războaie mondiale ce au avut drept consecințe modificări teritoriale și politice esențiale, care au schimbat modul de trai al populației. Refugiul din calea războaielor spre România a fost unica speranță de salvare, dar și înfruntarea unor greutăți insuportabile – moarte, foamete, pierderea unei vieți stabile. Este remarcabilă în acest sens soarta familiei Filip Țopa, descrisă în *Povestea Bucovinei*, care s-a refugiat din Cernăuți în perioada ambelor războaie: în Primul Război Mondial, pe când autorul lucrării era copil și în cel de al Doilea Război Mondial, când autorul a fost deja ofițer în armata română⁴.

Anii 1940-1941 și 1944-1945 s-au remarcat prin refugiul masiv al populației nord-bucovinene, în marea majoritate români, din calea războaielor și a instaurării unui regim agresiv de deznaționalizare, colectivizare, deposedare a bunurilor materiale, foamete artificială etc. În această perioadă s-au înregistrat treceri frauduloase ale nou-instalatei frontiere româno-sovietice ale românilor nord-bucovineni.

Confruntarea documentelor de arhivă, a lucrărilor de istorie și a mărturiilor contemporanilor evenimentului permit reconstituirea adevărului istoric.

Arhivistul Petru Grior, absolvent al Catedrei de Filologie Română a universității cernăuțene, fondatorul Societății „Golgota” din Cernăuți care a fost inaugurată la Cernăuți cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la masacrul de la Fântâna Albă (1991), s-a dedicat în ultimii ani cercetării arhivelor, propunându-și să reconstituie adevărul despre masacrele de la Lunca și Fântâna Albă, deportări, despre soarta românilor din alte localități din regiune în perioada instalării puterii sovietice în actuala regiune Cernăuți. Este fondatorul Centrului de Cercetări Istorice și Culturale din Cernăuți. A lucrat o perioadă în calitate de director adjunct la Arhivele Statului din Cernăuți. Ca și colegul său, Dragoș Oлару, au avut posibilitatea de a accesa documente, ce erau interzise istoricilor „de rând” spre cercetare. Au adunat și publicat informații care abia astăzi ne permit să înțelegem pe deplin tragedia prin care a trecut neamul nostru de martiri.

Rezultatele cercetărilor au fost publicate în *Cartea durerii. Martirii României*, în 6 volume la Cernăuți în anii 2011-2016 și în alte lucrări. Studiile efectuate în baza documentelor oficiale rememorează adevărul crunt despre primii ani de dictatură stalinistă, perioadă tragică pentru românii din regiunea Cernăuți: între 28 iunie – 31 august 1940 au fost arestați, anchetați și trimiși în Siberia 200 de „dușmani ai

poporului” de origine română, iar din numărul total al deportaților din regiunea Cernăuți în anul 1941 românii au constituit 6.031 de oameni. Cel mai mare val al deportaților din Basarabia și nordul Bucovinei a avut loc în 12-13 iunie 1941, cea mai tragică zi din primul an al dominației staliniste, ne informează arhivistul Petru Grior, când în timpul nopții „au fost deportați 22.147 de oameni de diferite naționalități, vârste și profesii”, dintre care „6.532 femei și 5.240 copii... Din raionul Herța – 1.373; din r. Hliboca – 2.290; din r. Noua Sulița – 1.961; din com. Mahala – 700; din r. Hotin – 1.412; din or. Cernăuți – 6.036”⁵.

În ultimii trei ani Petru Grior a lansat încă trei cărți în care reconstituie prima perioadă a instalării puterii sovietice, marcată de represalii, arestări, deportări, distrugerii, foamete, închisori.

În iunie 1940, când România a fost forțată să evacueze nordul Bucovinei, Basarabia și ținutul Herța, iar în septembrie 1940 și nordul Transilvaniei, s-au refugiat două universități românești, cea din Cernăuți și cea din Cluj. Universitatea din Cluj s-a refugiat la Sibiu și Timișoara. Din universitatea cernăuțeană a rămas doar Facultatea de Teologie care s-a refugiat în Suceava. În toamna anului 1941, după recucerirea Cernăuțiului, Ion Nistor se întoarce la Cernăuți în dorința de a-și „da seama de situația Universității și mai ales a bibliotecii personale, care cuprindea circa 20.000 de volume, mai ales de istoria românilor. Universitatea nu a mai ființat la Cernăuți, a fost înlocuită cu o Politehnică, care a funcționat până la retragerea din 1944”⁶.

Facultatea de Teologie a universității cernăuțene s-a stabilit la Suceava, iar după reîntregirea din 1941 Universitatea nu a mai fost redeschisă.

La 13 iunie 1940, după retragerea Mitropolitului Visarion Puiu din scaunul mitropolitan al Cernăuților, în funcția de Arhiepiscop al Cernăuților și Mitropolit al Bucovinei a fost ales Tit Simedrea, Episcopul de Hotin. În aceste împrejurări Tit Simedrea a fost numit locțiitor de mitropolit al Bucovinei, iar Reședința sa în perioada ocupației Cernăuțiului s-a aflat la Suceava.

Istoricul cernăuțean Dumitru Covalciuc scrie despre soarta bisericii și a Mitropoliei din Cernăuți: „Dacă după evacuarea autorităților civile și militare române pe teritoriul reocupat au fost create organe ale unei noi stăpâniri politice, Biserica Ortodoxă din Bucovina a rămas fără ierarhul ei legitim. Ultimul arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe din Bucovina, Tit Simedrea, instalat în scaunul mitropolitan de la Cernăuți la 13 iunie 1940 și revenit după începerea războiului, s-a întors la Suceava, unde a condus această unitate administrativă a Bisericii Ortodoxe Române sub titulatura de Arhiepiscopia Sucevei și Maramureșului. La Cernăuți, deci, n-a rămas atunci nicio autoritate bisericească, în grija căreia să cadă organizarea activității parohiilor în noile condiții politice, adică sub regimul ateo-comunist. Preoții, după cum bine se știe, și-au părăsit, la sfârșitul lunii martie 1944, parohiile și s-au refugiat în România, iar puținii rămași în enorii, bătrâni sau bolnavi, au început să fie supuși persecuțiilor”⁷.

Date inedite despre refugiul preoților din nordul Bucovinei aflăm din amintirile arhiepiscopului Cassian Bohatyreț care a consemnat că „Încă până la instaurarea puterii sovietice 112 preoți ortodocși, cu precădere români, împreună cu consistoriul mitropolitan s-au evacuat în România. Cu toate acestea, la momentul instaurării puterii sovietice 132 de preoți au rămas să slujească în parohiile lor. Mai târziu, 90 dintre ei, cu precădere ucraineni, precum și câțiva români, care nu au reușit să se refugieze în România, s-au folosit de acțiunea de strămutare a populației germane și

au plecat peste hotare”⁸. După eliberarea Cernăuților, ÎPS Tit Simedrea, la 25 iulie 1941, a luat în primire Reședința Mitropolitană. A început activitatea bisericească. Primul apel a fost către preoți de a prelua cele 182 de parohii eliberate, multe din ele aflate într-o stare avariata. Într-o stare deplorabilă se afla Catedrala și o parte din clădirile Mitropoliei. Până la sfârșitul anului 1943, toate au fost repuse în funcțiune. Mitropolitul Tit Simedrea, a cărui activitate este prea puțin cunoscută, a organizat în acea perioadă conferințe preoțești, a vizitat biserici din eparhie. Într-o dare de seamă din 12 aprilie 1942 citim despre situația Mitropoliei care cuprindea: 10 protopopiate, 335 de parohii și 58 de filiale, 31 de capele. Alte 15 biserici se aflau în reconstrucție. Funcționau 429 de preoți dintre care 58 erau ucraineni. ÎPS Tit Simedrea a rezolvat și problemele Fondului Religios compus la acea dată din mii de hectare de pădure, de terenuri agricole, cariere de piatră, iazuri etc. Se știe că din fondurile Mitropoliei și ale bisericilor se realizau activități de patronaj: ajutorarea familiilor ostașilor de pe front, la Vatra Dornei s-a organizat un spital militar, se acordau burse pentru elevi și alte activități caritabile.

Conform unor materiale din arhivă și a scrisorilor păstrate în arhive personale, mitropolitul Tit Simedrea în timpul războiului a salvat la Cernăuți multe familii de evrei adăpostindu-le în subsolurile Palatului Mitropolitan. Tit Simedrea a intervenit pe lângă autoritățile de stat cu propuneri de a opri deportarea evreilor din Cernăuți în Transnistria.

La revenirea la Cernăuți a Mitropolitului Tit Simedrea în perioada 1941-1944, Facultatea de Teologie a jucat un rol important în activitatea de renaștere a învățământului superior: „Astfel, scrie cercetătorul român Mircea Grigoroviță, la 5.XII.1942, a avut loc ședința constitutivă a Institutului de Istorie de pe lângă Facultatea de Teologie, care a avut în puținii ani de existență o foarte bogată activitate”⁹.

Tot în această perioadă, la Cernăuți a fost creat un nucleu pentru crearea unei Facultăți de Științe din care făceau parte Leca Morariu și Alexandru Ieșan, foști profesori la Facultatea de Litere, care au funcționat în această perioadă la Facultatea de Teologie, ulterior refugiați în România. S-au refugiat din Cernăuți importante personalități ale vieții culturale, științifice și religioase. Despre soarta lor pot fi scrise volume întregi.

În luna martie 1944, când frontul se apropia de Cernăuți, s-a început evacuarea Mitropoliei la Suceava, apoi la Vatra Dornei. La 31 ianuarie 1945 Tit Simedrea și-a depus demisia.

„Ultimul arhipăstor al Bisericii Ortodoxe din Bucovina, Tit Simedrea, scrie D. Covalciuc, instalat în scaunul mitropolitan de la Cernăuți la 13 iunie 1940 și revenit după începerea războiului, s-a întors la Suceava, unde a condus această unitate administrativă a Bisericii Ortodoxe Române sub titulatura de Arhiepiscopia Sucevei și Maramureșului”¹⁰.

În primăvara anului celei de a doua „eliberări” Biserica Ortodoxă din Bucovina a rămas fără stăpân. Dar această situație n-a durat mult. Prin circulara din 28 mai 1944, patriarhul Moscovei și al întregii Rusii Alexie I-a obligat pe mitropolitul Kievului și Galiției Ioan să purceadă fără tăgadă la reorganizarea Bisericii Ortodoxe din Bucovina, trecând-o sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Ruse. Mitropolitul Kievului, aflat în fruntea Exarhatului Ucrainei, n-a găsit imediat omul potrivit care să conducă Eparhia Cernăuților și Bucovinei, fiindcă niciun reprezentant al clerului superior nu

rămăsese pe teritoriul anexat de sovietici. Abia la 19 iulie 1944, la Cernăuți a fost trimis Eutimii Pavlovici Kaverninski, un preot, care nu cunoștea nici tradiția locală, nici limba română, pentru a ocupa inițial funcția de protopop eparhial al parohiilor ortodoxe din nordul Bucovinei, Ținutul Herța și nordul Basarabiei.

Proiectul Mănăstirii Putna *Destin bucovinean* propune o altă viziune asupra istoriei – cea văzută și scrisă din perspectiva mărturiilor, amintirilor celor care au fost supraviețuitori ai evenimentelor sau a urmașilor lor, confruntându-le cu documentele de arhivă aflate la Cernăuți, Suceava și Rădăuți care conțin informații despre situația ce s-a creat la nou-înființata frontieră sovieto-română. Descoperim în documentele sovietice din arhiva din Cernăuți și cele aflate în arhiva suceveană aprecieri contradictorii prin conținutul lor. În Arhiva din Suceava am descoperit documente oficiale referitoare la refugiarea polonezilor în România prin frontiera din Bucovina.

În diverse locuri de trecere a frontierei sovieto-române nou-instalate, s-au produs adevărate măceluri sângeroase, provocate de grănicerii și cavaleriștii sovietici, care organizau locuri pentru ambuscade în păduri, la treceri de râuri etc. Ciuruiți de gloanțele mitralierelor grănicerilor, au fost aruncați în gropile comune, săpate dinainte, puștii supraviețuitori ai masacrelor au fost deportați în Siberia și Kazahstan și au murit din cauza condițiilor inumane din lagărele sovietice.

Confruntând aceste informații din arhivele sucevene și cernăuțene cu istoria Bucovinei, scrisă sau rescrisă în perioadele sovietică și ucraineană, în dependență de interesele politice ale noilor instituții științifice, descoperim o discrepantă esențială în tratarea evenimentelor. Aflăm din mărturiile și publicațiile vremii, de exemplu, despre măsurile agresive ale noii administrații sovietice instaurate împotriva populației românești doritoare să se refugieze în România precum li s-a permis germanilor¹¹. În documentele din Arhiva Sucevei sunt înregistrate și motivele pe care refugiații le declarau. În Arhiva de Stat din Cernăuți se află documente care conțin constatările oficialilor sovietici despre trecerea frauduloasă a frontierei și măsurile drastice aplicate populației din satele românești aflate pe graniță și organizatorilor acestor treceri. (vezi Anexa)

Primele trei volume din proiectul Mănăstirii Putna *Destin Bucovinean* se bazează în special pe mărturiile supraviețuitorilor acestor evenimente: *Fântâna albă. Golgota neamului*, (două ediții, ultima în 2022); *Drama românilor din regiunea Cernăuți. Masacre. Deportări. Foamete în anii 1940-1941, 1944-1947* (2019); *Destinul bisericii românești din nordul Bucovinei în perioada sovietică. Credință. Limbă. Identitate* (două ediții, ultima în 2022). Volumul patru este dedicat unei teme mai puțin cercetate de istorici – *Refugiul*.

Anii trec, rămân actele oficiale, ziarele care cuprind mărturii reflectând unele evenimente (uneori nesincere). Memorii se scriu mai puține și fiecare mărturisitor, când se călătorește în lumea celor dreți, ia cu sine informații prețioase despre vremurile în care a trăit, despre destinele contemporanilor, fapte și întâmplări. Cei mai mulți nu reușesc să-și scrie amintirile, fie din frica opresiunilor prin care au trecut, fie că nu au cui povesti sau nu sunt înțeleși, tinerii de astăzi, în marea majoritate, nu mai vor sau nu au timp să asculte „povești” despre întâmplări petrecute de demult, prin care au trecut părinții sau bunicii lor.

Istoria oficială, scrisă și rescrisă sub influența tendințelor politice contradictorii, nu reprezintă pe deplin adevărul sau amintirea unui timp trecut prin suferință și moarte, nu reflectă conștiința și starea de spirit a românilor nord-bucovineni, pentru

ca urmașii lor să-și însușească experiența istorică, să învețe, să se lumineze. Anii ce au urmat după cele două războaie mondiale, marcați de ocupația sovietică (1940-1941 și 1944-1945), au provocat refugiul bucovinenilor, în marea lor majoritate români. Este un timp despre care s-a vorbit foarte puțin. Arhivele păstrează documente în care sunt înregistrate dezinformările pe care le răspândeau autoritățile sovietice în teritoriile ocupate.

„Trebuia să fiu tare în acel ceas – scria regina Maria în cartea sa de memorii, când Curtea regală a fost nevoită în Primul Război Mondial să se refugieze la Iași, când Bucureștiul a fost ocupat – să nu strig, să arăt drumul exilului simplu, liniștit, pentru ca panica să fie înlăturată și nimeni să nu se îngrozească, când vrăjmașul a lovit în chiar inima pământului nostru”¹².

Refugiul a schimbat semnificativ, în bine sau mai rău, soarta oamenilor.

Mulți dintre refugiații din nordul Bucovinei erau importante personalități ale științei și culturii românești: preoți, profesori, savanți, profesori printre care: Mitropolitul Tit Simezea, Ion Nistor, rectorul universității cernăuțene, Leca Morariu, Constantin Longhin, poeții de la Junimea, Claudiu Ștefanelli, profesorii Vasile Grecu, Filip Țopa, Ovid Țopa și mulți, mulți alții.

Caut acel cuvânt magic care ar putea cuprinde starea de spirit a omului pus în situația de a alege: să rămână acasă sau să fugă în grabă din calea războiului. În ambele situații el s-a confruntat cu necunoscutul. Cei ce a plecat, luând cu sine doar strictul necesar, nu știa unde va înnopta și cu ce-și va hrăni copiii. Se gândea la căsuța părăsită, construită cu atâta trudă, la vitele ce au rămas în ogradă fără ca cineva să le hrănească, la roada nestrânsă, la lotul de pământ despărțit de o graniță nefirească între două țări, la soarta celor dragi rămași acasă. Cei ce au rămas s-au confruntat cu o nouă realitate – foamea, deportările, închisorile... Mult timp, nu s-a știut ce se întâmplă „dincolo”, în locurile părăsite cu atâta grabă. Cei din al doilea refugiu, din 1944, deja se confruntaseră cu barbariile puterii sovietice, știau ce-i așteaptă. Frica se înrădăcinase adânc în sufletele lor, iar tăcerea le-a devenit „scut de apărare”. Nu se prea povesteau amănunte despre cele trăite, copiii erau îndemnați și ei să tacă. Întotdeauna m-am gândit că războaiele lovesc crunt în populația care nu poartă nici o vină, care își plânge copiii, părinții, frații și surorile. Care a fost soarta lor în final?

Cu această întrebare ne-am pornit împreună cu părintele Gherasim de la Mănăstirea Putna, în ziua de 10 mai, prin satele din apropierea frontierei cu nordul Bucovinei, Ucraina – Straja, Vicovul de Jos și Gura Putnei, România – în căutarea supraviețuitorilor sau a urmașilor refugiaților din nordul Bucovinei spre Patrie, în speranța de a fi ocrotiți, de a-și găsi un adăpost. Mulți sperau că se vor întoarce cândva la casa lor. Eram conștienți de faptul că ne vom întâlni doar cu urmașii lor care mai cunosc câte ceva din povestirile părinților și ale bunicilor.

Primul popas l-am făcut la Straja. Știam că aici a fost cea mai puternică rezistență în fața invaziei sovietice. În munții Strajei s-au refugiat așa-numitele „sumane negre” formate din Plutonul de prizonieri al colonelului Constantinescu și altor grupuri de partizani. În anul 1940 o parte din teritoriile comunei – păduri, poiene și fânațuri – au rămas în URSS. S-au răscolat țărani din Straja și în anul 1945 înfruntându-i pe sovietici cu furci și topoare. Se consideră că dacă nu s-ar fi răscolat, Straja ar fi trecut la URSS. Istoria se scrie altfel și străjenii sunt precauți, nu prea vorbesc despre lucrurile trecute, trăiesc o viață tihnită, bogată în tradiții populare ca de fapt în toată Bucovina. Vecinii lor: Crasna-Ilschi (Ucraina), comuna Putna și Gura Putnei,

Vicovul de Sus și Brodina (România). La Straja am poposit la casa doamnei Zâna Cârciu, de acasă Pâslaru, a doua soție a lui Cârciu Constantin din Straja, născut în 1922. A fost deportat în anul 1941, în Siberia, Novorosiisk: „Au mai fost deportați mulți, dar au revenit puțini... Au fost deportați de pe teritoriul României după ce s-a închis granița, au fost prinși și duși în lagăre, dar nu știu cum... Soțul era în război și a fost prins și dus în lagăr, nu știu exact unde a fost prins. Știu că a stat doi ani în lagăr (potrivit documentelor care au stat la baza pensiei soției). În armată a fost sergent (potrivit livretului militar)”.

S-au cunoscut după război, în 1971, și nu-și prea amintește multe. Știe că a fost chinuit: „ne povestea că acolo era lagărul morții, să îi extermine. Care au fost puternici și au rezistat s-au întors, dar au și murit mulți. Au fost în lagăr aproximativ 300 de români, dar s-au întors în jur de 40, restul au murit în acești doi ani... El povestea mai ales când mergeam pe la petreceri/nunții cum a fost în lagăre, cât de necăjiți erau, povestea că vânau și șoareci să îi prindă și să îi mănânce. Păstrau pe cei morți între ei ca să le ia porția de pâine și a lor, mureau mai ales în timpul nopții, îi țineau cât puteau să-i țină, câteva zile”.

În discuție intervine și un nepot: „Nu mai trăiesc cei de o seamă cu el. Povestea că au mers pe jos până la lagăr. După armistițiu le-au dat voie să plece fiecare unde a vrut. Mulți au rămas, s-au căsătorit acolo în acele zone, iar ceilalți au revenit. El a revenit în 1947: au mers pe jos mult că au ajuns târziu după eliberare, intrau pe la oameni și le era dat de mâncare, dormeau pe unde apucau și mai povestea din cele trăite în lagăr când veneau oameni de sărbători... A fost în sat Grigore Leșe, o venit și l-a filmat cum povestea din război. L-a întrebat de război și de lagăr. Este reportaj făcut, pe care l-a dat la televizor cum povestea el aici în casă. Cu Doruț Băimăcean și cu primarul Târnoagă. Să fie vreo 12 ani”.

Discuțăm și cu Ioan Ursulean Țugui din Straja, care ne povestește despre părinții săi care au fost deportați și refugiați. Tatăl a fost condamnat la Dej în 1944 cu deportare în Rusia, în nordul Siberiei unde a stat 9 ani și 11 luni. S-a întors acasă după moartea lui Stalin. A fost în mai multe lagăre din URSS: Kazahstan, Uzbekistan, Cecenia. Ultimul loc a fost în Kamceatka, la graniță cu China, între râurile Lena și Onisei, o zonă în care erau mine de aur, un loc de unde nu se putea fugi. Munca la minele de aur, era foarte grea, intrai și nu mai știai dacă mai ieși, ne spune interlocutorul. A fost deportat „pentru că a luptat cu românii și cu nemții și când s-a făcut trecerea de partea rușilor el a refuzat să treacă, rămânând cu nemții în continuare. Tata era partizan de partea lui Matinciuc, lupta între fronturi cu informații. Matinciuc era de la batalionul 1, Bucovina nord, Rădăuți, el făcea recrutările. Tata a fost arestat de ruși, a fost trădat de cel mai bun prieten al lui, de aici, din Straja, de Cafleriu. Venise din pădure pentru a fi acasă de Paște și au venit într-o dimineață 12 ruși și au vrut să-i aresteze pe părinții lui, bunicul și bunică. Tata dormea în pod cu pistolul automat sub cap și când a văzut ce se întâmplă a tras o rafală și s-a predat, zicând că de ce să moară părinții lui. De aici până la Dej pe jos i-au dus, și acolo au fost judecați de un tribunal militar (erau mai mulți), și au fost condamnați la 10 și alții la 15 ani. Au început săvârșirea condamnării din Moscova și în Siberia i-au dus după 5-6 ani, au fost și prin toată Rusia unde aveau ei lagăre (dormeau pe beton într-o hală 2000- 3000 de oameni și mâncau șobolani) mai rău cum a fost Hitler în Polonia au fost Rușii. Tata ne mai povestea de un basarabean care evadase și care reușise să ajungă până la Nistru unde a fost prins de un câine lup de la vamă și a fost reîntors în lagăr, unde timp de 3 zile

și-a săpat groapa și în a 4-a l-au împușcat și l-au îngropat. Erau care mureau în mină și îi îngropau în gropi comune. Tata a murit în 2006, la 85 de ani. El a fost un om neutru și credincios. A plecat de acasă ortodox și s-a reîntors ca membru al cultului Martorii lui Iehova, trecut prin botezul pentecostal, cunoscând iehoviști în lagăr. A fost șef de baie la ofițeri, le călca îmbrăcămintea, iar în ultimii ani a fost șef de lagăr lăsat de prietenul lui cel mai bun din acel timp. Povestea că în lagăr se întâmplau să fie conflicte ca între clanurile mafioate. La un moment dat a fost un conflict între cazaci și ceceni, unde au fost 80 de morți și datorită faptului că el era neutru nu a pățit nimic. A avut un prieten bun numit Vanea care l-a lăsat în locul lui șef de lagăr după ce acesta fusese eliberat. La eliberare a venit cu trenul cu care a făcut aproximativ 10-12 mii km până la București, unde a fost cercetat de autoritățile comuniste care au dorit să-l convingă să adere la ideologia comunistă și să devină membru prin care să poată afla informații, dară a refuzat și acest fapt a avut ca și consecințe – 6 luni de pușcărie la Jilava. El a refuzat pentru că el a fost membru în partidul legionar care avea o altă gândire”.

Știind din documentele de arhivă că grănicerii ruși obișnuiau și după 1945, după ce a fost trasată granița, să intre în satele din România să comită fărădelegi, să-i jefuiască pe țărani români, l-am întrebat dacă în sat au fost astfel de cazuri. Domnul Ursachi ne-a răspuns: „Da. Îi prădau, le luau ce aveau mai bun până și dacă vedeau o femeie mai frumoasă o luau și o necinsteau. Au fost femei care au făcut copii cu rușii... Povestea bunica că erau femei care se duceau cu ruși și o duceau mai bine că dacă nu, le necinsteau și chiar era posibil să le împuște. La ruși era sărăcie față de nemți, la care era lux, erau aprovizionați, tata a fost cu nemții până la Înălțare. Un detașament din care el făcea parte când România a schimbat de partea căruia să lupte a refuzat să se supună și să se alipească. Când a revenit, mama lui l-a recunoscut după o șuviță albă de păr, semn din naștere, pentru că ei credeau că e mort după cum fuseseră înștiințați”.

Domnul Ursulean ne mai povestește și despre soarta lui Donciuc Alexei (1921-1998) originar din Seletin. „Bunicii lui, care m-au crescut, au fost refugiați. A fost căsătorit prima dată cu Ana cu care a avut un băiat pe nume Vasile, s-a recăsătorit cu bunica Ileana 1920-1999, refugiată în Dorohoi, din Brodina cu care a avut 4 copii, 3 băieți și o fată. Au trecut prin foametea de după război când mâncau măcriș și coji de cartofi cerute de pe la cei avuți. Păstrăm porecla de Țugui de la el, poreclă dată familiei de la Vasile-Vasilică-Tilică-Țugui”. Ne-a povestit cum s-au cunoscut bunicii: „în refugiu s-au cunoscut când s-a stabilit granița la Ulma, ambii erau argați la un om avut (boier), el la cai și bunica avea grijă de copii. Povesteau că în război au ajuns de se mâncau între ei, tăiau caii și îi mâncau...”.

Gura Putnei (în limba germană Karlsberg), este situată nu departe de Straja, în lungul râului Suceava și munții Obcinei, și are o istorie aparte. A fost înființată de coloniștii germani. Germanii bucovineni au reprezentat o populație care a trăit în Bucovina între 1780 și 1940, când s-au refugiat în Germania.

Mitric Floarea, la a cărei casă am poposit, are 90 de ani, e născută în 21 ianuarie 1933, în Ciudei (azi Ucraina), părinții – Gheorghe și Aurora: „Am fost 8 copii la părinți, 6 băieți și 2 fete, 7 născuți în refugiul din Ciudei. În refugiu am plecat cu părinții în 1944, am plecat pe jos cu mai mulți, cu două cămășuici pe noi, am lăsat acolo tot: casa, animalele. O încuiat tata casa, că poate se vor întoarce. O pus cheia deasupra ușii. Casa nu mai este, au distrus-o rușii... Noi am plecat fără nimic. Granița

fusese deja pusă. S-a umplut lumea de noi, mulți au plecat, alții, rămași acasă, au fost deportați. În refugiu ne-am stabilit mai întâi în Ciocănești și în Frătrăuții Noi, dar prima casă a fost la Bivolărie, până în rampă pe dreapta... În 1954 m-am căsătorit cu Alexandru, refugiat și el din Crasna, el a stat și prin Vicov. A murit în 2018. Din Gura Putnei au plecat nemții și unii s-au mutat în casele lor, alții și-au construit casele lor. S-au ocupat de gospodăriile lor. Noi nu aveam nimic, umblam desculți la prașit, la adunat fân... Ne hrăneau oamenii la care lucram. După război a fost foamete. Soțul era cizmar. Astăzi când le povestești celor tineri prin ce ai trecut, nu te cred. Am doi copii, feciorul e acasă, fata – în Germania. Am fost în Crasna în 1991, la sfințirea bisericii noi. A fost foarte multă lume”.

Doamna Mitric ne mai povestește și despre situația creată în sat după venirea sovieticilor: „pe mulți i-au suit în tren și i-au dus în lagăre, o fost foarte greu. Noi am venit pe jos când era granița pusă. Nu îmi aduc aminte cum am trecut... Fiecare cu crucea lui. Trebuie să fii om la locul tău, să-ți păstrezi credința”.

În Gura Putnei locuiesc mai multe familii care au numele Mitric, caracteristic mai ales pentru zona Crasnei. La Cernăuți, m-am întâlnit cu domnul Ștefan Mitric, originar din Crasna, directorul școlii din Ropcea, raionul Storjineț. Ne povestește despre familia sa: „Tata Ion cu doi unchi și încă o familie, Mitric Vasile, fratele tatei, au plecat în 1944. Au plecat în Gura Putnei, erau patru frați. Pe unul l-au uitat acasă. S-a întors înapoi fratele mai mare, Pamfil, dar nu l-a mai găsit. Au plecat la Gura Putnei și verii tatei. Cei rămași acasă au fost deportați de ruși, în Kazahstan, Finlanda, Siberia... Unii au murit acolo. Familia Mitric, verii tatei, au rămas în România, au devenit sculptori, medici sau au lucrat pământul în satele în care s-au refugiat, și-au întemeiat gospodăriile noi. Tata a murit în 1995. Satul nostru a trecut prin mai multe puteri: austriecii, românii, rușii și ucrainenii. Dar am rămas români. De fiecare dată se schimba și atitudinea față de noi. Noi am rezistat ca români”. Mărturiile refugiaților din nordul Bucovinei ne confirmă faptul că populația a fost luată prin surprindere de vestea ocupării, puși în situația de a decide să rămână sub ocupație sau să se refugieze în România. Mulți aleg refugiul: cum și cu ce au putut. La 8 martie 1941 celor rămași li s-a impus cetățenia URSS. Mulții refugiați erau încă copii.

După 1989 autoritățile române au adoptat legi în baza cărora au fost acordate despăgubiri (Legea 6/1998 – pentru refugiații din Cadrilater și 290/2003 – pentru cetățenii care și-au pierdut proprietățile în Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța). Astăzi la Arhiva de Stat din Cernăuți sunt înaintate cereri ale refugiaților din nordul Bucovinei cu rugămintea de a confirma faptul că în timpul războiului au lăsat bunuri materiale: case, pământ etc., cu scopul de a primi recompense. Numai în anul 2005, luna mai, au fost înaintate 10.000 de cereri, dintre care doar 115 au fost respinse. Mai multe cereri au venit și din America și Israel. La Arhiva de Stat din Cernăuți, unde se cercetează aceste cereri, încă nu s-a realizat statistica acestora.

NOTE

1. *Interferențe lingvistice și culturale la Cernăuți și în lume. Eminescu în limbile lumii: receptare critică și analitică*, Editura Universității Ștefan cel Mare, Suceava, 2021, coordonatoare: Gina Puică și Liubov Melniciuc.
2. Ștefan Purici, *Emigrarea populației bucovinene (1775-1848)*, publicat în revista „Glasul Bucovinei”, nr. 3, 1994.

3. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei*, vol. I (1775-1862), Editura Academiei Române, București, 1993.
4. Ambele fragmente sunt reproduse în cartea în curs de apariție Filip Țopa *Poveștea Bucovinei*, Editura „Nicodim Caligraful”, Mănăstirea Putna.
5. Agenția de știri BucPress din Cernăuți, www.bucpress.eu.
6. Oltea Nistor Apostolescu, *Din comoara mea de amintiri*, Editura Septentrion, Rădăuți, p. 163.
7. Dumitru Covalciuc, *Situația bisericii și a clerului din actuala regiune Cernăuți în perioada anilor 1944-1952*, în revista „Țara Fagilor”, XXV, Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni, alcătuit de Dumitru Covalciuc, Cernăuți – Târgu Mureș, 2016.
8. Vezi materialul lui Myhailo Ciucico, *Adevăratul șef, un om de mare caracter. Destinul unui preot bucovinean – arhiprezbiter-stavrofor dr. Cassian Bohatyreț (1868-1960) pe fondalul a trei epoci istorice*
9. Mircea Grigorovița, *Învățământul în nordul Bucovinei (1977-1044)*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993, p.140.
10. D. Covalciuc, *Op.cit.*
11. În revista „Glasul Bucovinei” au fost publicate cercetările istoricului Emilian Dranca despre emigrarea germanilor: *Emigrarea germanilor din sudul Bucovinei*, An. XXV, nr. 3(99), 2018, p. 7-17; *Etnicii germani din Bucovina în Arhivele din Łódź*, An. XXV, nr. 4(100), 2018, p. 37-45; *Coloniile etnicilor germani din Bucovina în Franța*, An. XXVI, nr. 1-2(101-102), 2019, p. 58-67.
12. Regina Maria, *Gândurile mele din vremea războiului*, Paul Edition, București, 2020, p. 26.

ANEXĂ

Arhiva de Stat din Cernăuți.
B – 13/45
13 decembrie 1940

Despre starea de spirit de emigrare a populației românești din unele sate din raioanele de graniță

Dispoziția biroului Comitetului Regional al Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți din 18 noiembrie 1940

Comitetului Regional al Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți (KP(b)) al Ucrainei menționează, referitor la unele sate din regiunea Cernăuți, raioanele Sadagura, Hliboca, Herța, că printre locuitorii acestora de naționalitate română există o stare de spirit emigraționistă, elemente contra-revoluționare, membrii ai unor partide politice burgheze, și grupări care intensifică influența lor asupra populației de naționalitate română, folosind tot felul de calomnii și invenții referitoare la Puterea Sovietică. Se folosesc îndeosebi de cazurile de aprovizionare insuficientă a muncitorilor cu mărfuri de primă folosință din unele raioane din cauza unei atitudini necorespunzătoare a organizațiilor comerciale/raioanele Hliboca, Herța.

Cauzele principale, care înlesnesc agitația contra-revoluționară, constau în faptul că în aceste raioane este slab organizată agitația politică în rândurile populației acestor localități, nu este organizată la nivelul cuvenit educația activiștilor și implicarea maselor largi de muncitori în lupta activă cu conducătorii partidelor

naționaliste burgheze și alte elemente răuvoitoare. Întâmplările care au avut loc în noaptea din 16 spre 17 noiembrie a acestui an, când un grup de români provocați de elemente contra-revoluționare, au trecut granița, se explică și prin faptul că șeful garnizoanei de la frontieră, tov. Krâlovski, nu a luat măsurile necesare pentru a nu permite astfel de încălcări a graniței de către grupuri de emigranți.

Comitetului Regional al Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți (CP(b)) al Ucrainei, menționează de asemenea, că și din partea tov. Martânov nu este organizată la nivelul cuvenit munca de agitație care ar preveni astfel de încălcări ale frontierei.

Comitetul Regional al Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți (CP(b)) al Ucrainei hotărăște:

1) Să însărcineze Departamentul de propagandă al Comitetului Regional al Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți (CP(b)) al Ucrainei să selecteze suplimentar până la 50 de bărbați dintre activiștii locali, care cunosc limba română, cu care să organizeze brigăzi, care să fie trimise prin sate pentru a lămuri populației locale de naționalitate română politica partidului, în fruntea cărora să fie puși comuniști responsabili din numărul activului regional de partid.

2) Să-i însărcineze pe secretarii Comitetelor locale și raionale ale Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți (CP(b)) al Ucrainei, să intensifice munca de agitație a populației, să explice corect politica partidului bolșevic în problema națională.

3) Să-i însărcineze pe șeful Departamentului regional de comerț, tov. Klitcenikov, președintele Departamentului regional de consum, Gubenko, să controleze urgent felul în care departamentele raionale de consum selectează din fondurile de mărfuri și le repartizează prin sate.

4) Să se atragă atenția secretarilor Comitetelor Raionale ale Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți (CP(b)) al Ucrainei din raioanele de frontieră asupra faptului aprovizionării insuficiente a muncitorilor cu mărfuri de primă necesitate (sare, chibrituri, gaz, făină, încălțăminte, manufactură) pentru care ei sunt personal responsabili în fața Comitetului de partid.

5) A încredința tov. Grușetki să scrie o informație către Comitetului Regional al Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți (CP(b)) al Ucrainei despre emigrarea românilor în România.

Secretarul Comitetului Regional al Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți (CP(b)) al Ucrainei

Grușetki I.

Kiev, Comitetului Comunist Bolșevic

Tov. Hrușciiov N. S.

RAPORT

Comitetului Central al Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți (CP(b)) al Ucrainei) vă informează despre cazurile care au avut loc în regiunea noastră a traversărilor frontierei de către grupuri de locuitori de naționalitate română înspre România.

În noaptea dinspre 16 spre 17 noiembrie anul curent, foștii membrii ai gărzii de fier din satul Ostrița, raionul Cernăuți, Tcaciuc, Țurcan, Soprovici au organizat trecerea ilegală a frontierei de până la 150 de persoane, majoritatea de naționalitate română, din țărani înstăriți, care au locuit înainte în satele: Ostrița, Mahala, Boian,

Kotogotin, Mamornița, Lucovița și altele. Organizatori au umblat prin satele numite mai sus și-i agitau pe locuitori să plece în România, promițându-le acolo o viață mai bună. Pregătirea a durat timp de câteva zile. S-au adunat în câmp lângă satul Mamornița, noaptea infractorii s-au pornit prin râpi spre frontieră și la ora 6 dimineața pe 17/XI, în raionul Herța, la postul de pază nr. 2 au rupt bariera din sârmă și au trecut granița. La postul de pază nu s-au primit măsurile necesare.

Unul dintre infractorii trecerii ilegale a frontierei, Berga G.I. de naționalitate roman, din țărani înstăriți, aparținea partidului (?) era președintele selpo din satul Ostrița. La interogatoriu a declarat că nu dorește să locuiască aici, și la servicii trebuia să scrie documentația în limba ucraineană și trebuie să învețe limba ucraineană pe care o urâște, și dacă i se va oferi să locuiască aici și să se întoarcă la familie, mai bine să-i agațe o piatră de gât, „aici nu voi rămâne și mă voi îneca în Prut”.

S-au petrecut acestea din cauza provocărilor rămășițelor partidelor contra-revoluționare și grupărilor politice, care desfășoară o activitate dușmănoasă între populația de naționalitate română, folosind calomniile inventate despre actualitatea sovietică.

Elementele dușmănoase și-au pierdut credibilitatea în satele de lângă graniță, deoarece țărani s-au convins de faptul cum trăiește poporul în România, și încearcă să găsească susținere în satele românești mai îndepărtate de frontieră.

Condițiile favorabile pentru propaganda contra-revoluționară au fost create din cauza insuficientă a unei activități politice concrete în aceste sate românești.

În organizațiile de partid din regiune sunt doar 7 comuniști care cunosc limbile română și moldovenească. Toți lucrează, în general, cu populația românească din raionul Herța. Aici se tipărește și un ziar în limba moldovenească.

În acest raion lucrează în calitate de președinți ai sovietelor sătești și secretari activiști ucraineni care cunosc limba română. În total sunt trimiși 40 de oameni care lucrează din luna septembrie.

După cazul de trecere a frontierei, Comitetul regional al partidului a cooptat suplimentar 4 brigăzi de agitatori a câte 12 persoane dintre activiștii locali pe care i-au trimis în satele românești. Au fost trimiși de asemenea în ajutorul Comitetelor raionale de partid ale Partidului Comunist Bolșevic al Ucrainei pe toată perioada campaniei electorale 70 de persoane din activul regional.

Luând în considerație neajunsurile în lucrul din regiunile apusene, în concordanță cu hotărârea Comitetului Central al Partidului Comunist Bolșevic (CP(b)) al Ucrainei, problemele luptei cu infractorii legislației revoluționare au fost puse în centrul atenției. Aceste probleme au fost discutate la biroul de partid al Comitetului regional, consfătuirile secretarilor Comitetelor raionale ale Comitetului Regional al Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți (CP(b)) al Ucrainei, au fost organizate adunări de partid.

Dacă inițial (luna august) au fost neajunsuri în realizările comerciale, acum, în urma măsurilor primite, mai ales în localitățile de graniță, aceste situații nenormale au fost înlăturate. În raionul de graniță cel mai îndepărtat Putila, aproape pe toată perioada de iarnă (perioadă fără drumuri) au fost aduse în cantități suficiente sare, făină, zahăr, chibrit, tutun și alte mărfuri de primă necesitate.

În toate raioanele de frontieră au fost duse mai multe mărfuri cu 20-30%. În magazinele sătești ale acestor raioane întotdeauna au fost mărfuri de primă necesitate, ca gaz lampant, și doar în ultimul timp – din 10/XI, 1940 până în 18/XI, 1940 au avut

loc cazuri de lipsă de gaz lampant (în legătură cu schimbarea șinelor căilor ferate). Acum gazul lampant se găsește în comerț.

Concomitent, cu scopul de a îmbunătăți situația la graniță comitetul regional consider ca fiind necesare:

a) Să se efectueze evacuarea populației în zonele de 800 de metri depărtare de graniță.

b) Să se evacueze la 7,5 km față de graniță a foștilor membrii partidelor contra-revoluționare și a chiaburilor.

Secretarul

Comitetului Regional al Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți (CP(b)) al Ucrainei

Gruşețki I

24/XI. 1940

SUMMARY

The years of 1940-1941 and 1944-1945 were notable for the massive refuge of the Northern Bukovina population, in the vast majority Romanians, from the wars and the establishment of an aggressive regime of denationalization, collectivization, dispossession of material goods, artificial famine, etc. During this period, there had been fraudulent crossings of the newly installed Romanian-Soviet borders by Romanians from the Northern Bukovina.

Comparing the above information taken from the Suceava and Cernăuți archives with the history of Bukovina, written or rewritten during the Soviet and Ukrainian periods, depending on the political interests of the new scientific institutions, we discover an essential discrepancy in the treatment of events. We learn from the testimonies and publications of the time, for example, about the aggressive measures of the new Soviet administration instituted against the Romanian population wishing to take refuge in Romania, similar to the German population, who was allowed to do so. The reasons that the refugees declared have been also recorded in the documents from the Suceava archive. In the State Archive in Cernăuți, there are documents containing the findings of Soviet officials about the fraudulent crossings of the border and the drastic measures applied to the population of the Romanian villages on the border and the organizers of these crossings.

**„ADEVĂRATUL ȘEF, UN OM DE MARE CARACTER...”
DESTINUL UNUI PREOT BUCOVINEAN – ARHIPREZBITER-
STAVROFOR DR. CASSIAN BOHATYREȚ (1868-1960)
PE FUNDALUL A TREI EPOCI ISTORICE**

Myhailo CIUCIKO*
Cernăuți

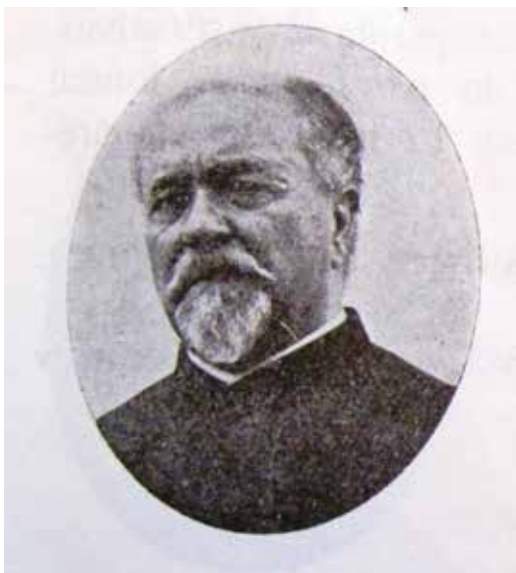
Figura preotului ortodox din Bucovina Cassian Bohatyreț, doctor în teologie, arhiprezbiter-stavrofor, unul dintre liderii mișcării vechilor rusini (rusinilor bătrâni – *n. red.*) din Bucovina la finele sec. XIX și începutul sec. XX, ocupă un loc de frunte în viața bisericească și social-politică a ținutului. I-a fost dat să trăiască în trei perioade succesive din istoria părții de nord a Bucovinei de altădată, sfârșitul epocii de dominație austriacă a dinastiei Habsburgice, perioada interbelică a României regale și începutul stăpânirii sovietice, și în viața lui s-au reflectat ca într-o oglindă transformările geopolitice, social-economice și politice prin care a trecut ținutul și locuitorii săi.

Figura preotului Cassian Bohatyreț ca fruntaș al vieții social-politice și religioase a Bucovinei a fost deja obiect de studiu pentru cercetători, fiind oglindită în lucrări de sinteză de către savanți din diferite țări¹, însă au rămas încă neelucidate o serie de pagini din viața sa, care necesită o studiere mai aprofundată și precizări. Din această perspectivă studiile privind biografia și activitatea

părintelui dr. Cassian Bohatyreț pe fundalul dinamic al celor trei epoci istorice în care el a trăit, a slujit, a luptat și a creat nu și-au pierdut actualitatea nici azi.

Din autobiografiile preotului Cassian Bohatyreț și foaia matricolă de la Gimnaziul german din Cernăuți din perioada școlarizării sale aflăm că s-a născut pe 5 noiembrie 1868 în localitatea Căbești (Cabin) din județul Storojineț, care făcea parte din ținutul austriac de coroană Bucovina, în familia lui Dimitrie (Demeter) și Xenia Bohatyreț, de credință ortodoxă².

În ceea ce privește originea socială a lui C. Bohatyreț, informațiile diferă de la o perioadă la alta. În tabelele Gimnaziului din Cernăuți pe anii 1881, 1886 și 1888,

**Arhiprezbiter Dr. Cassian Bohatyreț, protopop al
protopopiatului Nistru (1936)**

***Myhailo Ciuciko**, prof. univ. dr. la Catedra de Istorie Universală din cadrul Universității Naționale „Yurii Fedkovici” din Cernăuți.

la rubrica privind starea socială a tatălui, se arată că tatăl lui Cassian, „Demeter” Bohatyreț, este „acționar” în satul Căbești, adică „răzeș”³. Astfel, sub aspect social Cassian Bohatyreț într-adevăr provenea din familie de răzeși care în satele ucrainene din Bucovina, după cum arată T. Halip, erau numiți și „nobili”⁴. Însă în august 1944, în ancheta pe care o prezintă pentru a fi primit în comuniunea religioasă a Bisericii Ortodoxe Ruse, arhiepiscopul-stavrofor dr. Cassian Bohatyreț, dorind, probabil, să se asigure mai bine și să-și ascundă apartenența socială la nobilime, a arătat în formularul listei că este „fiu de țărani”, iar la rubrica „originea socială” – „fiu de agricultori”⁵.

După cum atestă izvoarele documentare, reprezentanții familiei destul de numeroase Bohatyreț locuiau și erau proprietari de pământ în satul Căbești încă în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea. Între altele, în rezultatele recensământului populației Moldovei din iunie 1774, printre locuitorii satului Căbești din ținutul Cernăuților sunt menționați Ion Bahatyreț, Vasile, fratele lui, și Costaș, fiul lui Bahatyreț, înscrși ca ruțași care stăpâneau pământ de la părinți⁶.

Trebuie de precizat că din categoria ruțașilor făceau parte, de regulă, urmașii preoților care, ca și răzeșii, stăpâneau mici feude și în perioada Statului Moldovenesc plăteau așa-numita ruța⁷.

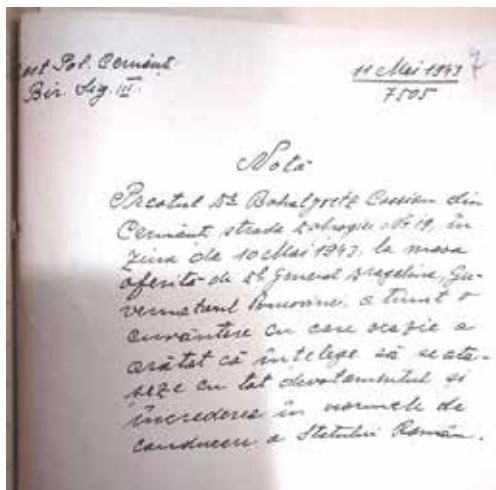
După ce Bucovina a fost răpită de la Principatul Moldovei și a trecut sub stăpânire austriacă, reprezentanții familiei Bohatyreț și-au păstrat cotele de pământ în acest sat. Astfel, într-un document datat din anul 1783, printre răzeșii satului Căbești sunt amintiți Ion Bohatyreț și Constantin Bohatyreț – ginerele răzeșului Vasile Brahă⁸. Se mai cunoaște că la 1861 printre micii proprietari de pământ din satul Căbești se aflau răzeșii Gheorghe Bohatyreț, Ștefan Bohatyreț cel bătrân, Ștefan Bohatyreț, Gheorghe Bohatyreț al lui Gavriil, Iordachi Bohatyreț cel bătrân⁹. Dar, deoarece nu cunoaștem cum îl chema pe tatăl lui Dimitrie Bohatyreț, adică bunicul lui Cassian, în prezent este greu de stabilit gradele de rudenie cu acești numeroși reprezentanți ai familiei Bohatyreț din Căbești.

Aici ar fi cazul să menționăm că în localitățile rurale din Bucovina răzeșii erau și ei niște simpli țărani-agricultori, de aceea poate avea dreptate părintele arhiepiscop-stavrofor dr. Cassian Bohatyreț, care în anul 1944 menționa în lista-formular că prin originea sa socială el este „fiu de agricultori”¹⁰.

După absolvirea școlii normale din Cernăuți, în anul 1881 Cassian Bohatyreț și-a continuat studiile la Gimnaziul Superior de Stat Chezaro-Crăiesc Nr. 1 din Cernăuți. A fost înscris în clasa „A”¹¹. În tabel se menționează că a obținut categoria superioară la admitere, fiind scutit de taxa de școlarizare. În timpul studiilor gimnaziale la Cernăuți tatăl lui Cassian i-a găsit gazdă. În tabelele gimnaziului sunt înscrise câteva adrese din Cernăuți la care tânărul gimnazist a locuit în perioada studiilor. Este interesant faptul că în anii 1886-1889, în timpul studiilor, el a locuit la Cernăuți pe str. Sf. Treime, 34, în casa preotului Axinte Kozak – tatăl lui Eugen Kozak, viitorul doctor în filozofie, profesor de limba slavonă, rector al Universității din Cernăuți, arhiepiscop-stavrofor, ambii devenind mai târziu tovarăși de idei privind mișcarea rusinilor în Bucovina¹².

Din amintirile lui T. Halip aflăm că gimnazistul C. Bohatyreț conducea cercul național-cultural de tineret și încă „pe băncile gimnaziului a compus o dramă pe tema cântecului *Oi ne hody, Hryțiu (Nu te duce, Hryțiu)* cu titlul *Marusea Ciurai*”¹³.

După absolvirea gimnaziului cu diplomă de merit în 1889¹⁴, este admis la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Franz Joseph” din Cernăuți. După opt semestre termină universitatea cu diplomă de merit în anul 1893¹⁵. Fiind student în anul IV al Facultății de Teologie publică în foaia bisericească „Candela” predica *Săptămâna mironosișelor (Despre roadele Învierii lui Hristos)*, pe care o rostise mai întâi în biserica seminarială¹⁶. Tot în acea perioadă teologul intră în rândurile societății rusofile „Narodna Rada” („Consiliul Popular”), constituită în iunie 1893¹⁷. Paralel studiază la universitate istoria și slavistica, susținând examenele corespunzătoare la aceste materii¹⁸.

Notă privind loialitatea față de conducerea Statului Român (1943)

În anul 1897 absolventul-teolog C. Bohatyreț obține titlul de doctor în teologie. Conducătorul tezei de doctorat fiindu-i cunoscutul profesor de teologie morală din Cernăuți, arhiepzbiterul-stavrofor dr. Emilian Voiutschi¹⁹.

Fiind cel mai capabil absolvent și având titlul de doctor în teologie, colegiul profesoral a propus candidatura lui C. Bohatyreț pentru funcția de profesor al Catedrei de Teologie Pastorală a Universității din Cernăuți, însă Ministerul austriac al Educației și Cultelor nu a găsit de cuviință să satisfacă această propunere a conducerii Facultății de Teologie, coordonată cu Mitropolitul Bucovinei și Dalmației Arcadie (Ciupercovici), din cauza apartenenței candidatului la organizația rusinilor. În postul vacant ministerul l-a confirmat pe catihetul gimnaziului, preotul Dionisie Eremiciuc, originar din Mămăieștii Noi din Bucovina, adept al poporanșiștilor, pe care l-a propus președintele țării (al ducatului Bucovinei)²⁰.

Astfel, doctorul în teologie C. Bohatyreț a hotărât să se consacre serviciului religios parohial. Anterior, pe 11 mai 1897, el s-a căsătorit cu Stefanida Velihorschi, fiica protoiereului din Oșehlib (Oșihlibi) Alexandru Velihorschi și a soției sale Fevronia (născută Drabic). Taina cununiei a fost săvârșită de preotul din Mămăieștii Noi, părintele Eusebiu Andriiciuc. La 28 iunie 1897 Mitropolitul Bucovinei și Dalmației Arcadie (Ciupercovici) l-a hirotonisit în preot (iereu) pe diaconul dr. Cassian Bohatyreț²¹. În același an, prin decretul consistoriului mitropolitan din 11/23 noiembrie nr. 6223, tânărul iereu este numit administrator (gestionar) al parohiei din Sadagura (care în prezent se află în granițele orașului Cernăuți) cu un salariu de 991,82 de coroane. La 4 decembrie 1897 el a trecut la îndeplinirea obligațiilor sale păstorești. Acolo, la Sadagura, în anul 1898, în familia părintelui Bohatyreț s-a născut fiica Nadia. În același an dr. C. Bohatyreț a fost menționat pentru serviciu ireproșabil și transferat, conform decretului consistorial din 24 octombrie/ 5 noiembrie nr. 5086, în postul de administrator al parohiei din satul Orășeni (Orșivți), pe care l-a ocupat la 22 noiembrie 1898²². Peste mai puțin de un an, în 1899, prin decretul consistorial 18/30 septembrie nr. 4970 părintele dr. Cassian Bohatyreț este numit administrator al

parohiei din Stănești de Sus pe Ceremuș. Serviciul în această localitate de la poalele munților părintele Cassian l-a preluat pe 30 octombrie. În 1901, pe 7 decembrie, conform decretului consistorial din 7/10 decembrie nr. 7373, el devine paroh al acestei parohii cu un salariu majorat până la 2.968,90 de coroane²³.

La 25 mai 1900 familia preotului Bohatyreț este lovită de o mare durere – moare de mic unul dintre fiii săi, Boris. El este înmormântat la Stănești de Sus pe 26 mai, slujba de înmormântare fiind oficiată de protoiereul din Vrânceni (Verenceanca) părintele F. Drabic, iar înscrierea în condica deceselor a făcut-o chiar tatăl copilului – administratorul parohiei dr. C. Bohatyreț²⁴.

În calitate de preot parohial părintele dr. C. Bohatyreț nu numai că își îndeplinea cu râvnă obligațiile păstorești, ci și lucra neobosit asupra ridicării nivelului cultural și îmbunătățirii cunoștințelor economice ale enoriașilor săi, înființând societăți de lectură și cooperatiste, redacta publicații de culturalizare a populației, în special ziare de orientare rusofilă²⁵.

În 1899, pe când era administrator al parohiei din Orășeni, părintele dr. Cassian Bohatyreț a participat la soborul celor 66 de preoți ruteni care s-a întrunit la Cernăuți și la care a fost sprijinit memoriul către Mitropolitul Arcadie (Ciupercovici) și consistoriul pentru păstrarea unității arhiepiscopiei Cernăuților a Mitropoliei Bucovinei și Dalmației, adoptat la 31 mai contra memoriului din luna ianuarie a deputaților poporanști din Dieta Bucovinei N. Vasilco (Wassilko) și E. Pihuleac către Sfântul Sinod al Bucovinei și Dalmației privind separarea ei pe criterii naționale în eparhie ucraineană și eparhie română²⁶. La această adunare părintele dr. Cassian Bohatyreț, împreună cu preoții rusofili E. Andriiciuc, părintele prof. E. Kozak, D. Chisel-Chiselivski și V. Cozarișciuc, a fost ales în comitetul care urma să studieze problema respectivă și să convoace preoțimea pentru a adopta o hotărâre definitivă. Iar la 29 septembrie a făcut parte din delegația care din numele preoțimii ruse a înmănat acest memoriu președintelui țării (ducatului) și mitropolitului²⁷. În ceea ce privește conținutul memoriului către arhiepiscopul arhiepiscopiei Bucovinei pe care l-a semnat, împreună cu alți clerici rusini, și părintele dr. C. Bohatyreț, documentul respectiv cuprinde 12 puncte de compromis cât se poate de cumpănite, în care erau formulate revendicările preoțimii ruse din ținut privind dreptul egal de a folosi slavona bisericească în oficierea slujbelor și limba populației în predici, la întocmirea documentelor, publicarea dispozițiilor și predarea catehismului în școală. De asemenea era exprimată dorința privind crearea unor catedre paralele la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți, ocuparea pe principii de paritate a funcțiilor bisericești și respectarea cotelor rutenilor la alegerile în instituții. Memoriul preoțimii ortodoxe bucovinene de „etnie rusă” se încheia cu asigurarea că ei sunt fii devotați ai Bisericii-mamă ortodoxe și îl sprijină pe vlădica Mitropolitul. Între altele, preoții rusini constatau că ei nu cer nimic altceva decât dreptate și echitate, fiind sincer convingși că „nu în dezbinare, ci în consolidarea tuturor fiilor sfintei Biserici Ortodoxe stă bunăstarea noastră, puterea noastră”²⁸.

Părintele Cassian a mai desfășurat o intensă activitate social-politică, participând, ca reprezentant al vechilor rusini, la alegeri în organele reprezentative ale ținutului. Între altele, în 1904 părintele dr. Cassian Bohatyreț a candidat în Dieta Bucovinei din partea vechilor rusini pe circumscripția electorală Stănești. Contracandidatul său la aceste alegeri a fost poporanistul T. Levițchi – țăran din Ciortoria, care a întrunit majoritatea voturilor și a devenit deputat²⁹. Totodată acesta a fost și vicepreședinte

al comitetului ținutal pentru buget din partea circumscripției Stănești. În anul 1905, din inițiativa parohului C. Bohatyreț, la Stăneștii de Sus a fost înființată o casă de tipul caselor Raiffeisen³⁰. La 28 ianuarie 1907 părintele C. Bohatyreț, în calitate de reprezentant al districtului Vașcăuți, a participat la ședința consiliului ținutal pentru cultură.

Ca membru al consiliului școlar ținutal și lider al vechilor rusini din partea locului, părintele Cassian în august 1906 s-a pronunțat împotriva numirii reprezentantului partidului poporanist I. Carbulițchi în funcția de director al școlii din Stăneștii de Sus. Iar atunci când noul director a declarat că nu va lupta personal împotriva parohului și le-a propus atât ucrainofililor, cât și rusofililor să-și concentreze eforturile în direcția unor dezbateri constructive privind problema reformei dreptului electoral în parlamentul austriac, între ei s-au stabilit relații de respect³¹.

În luna martie 1907 părintele Cassian a fost desemnat candidat din partea vechilor rusini la alegerile în parlamentul austriac. El organiza numeroase întâlniri cu alegătorii din circumscripția Stănești-Vaşcăuți. Astfel, la 31 martie el s-a întâlnit cu locuitorii satului Berbești (Brusnița) și satelor învecinate³². În această campanie electorală au avut loc și ciocniri cu efect tragic în plan politic. După cum relatează ziarul „Neues Wiener Tagblatt” din 11 aprilie 1907, în ziua de 10 aprilie redacția a primit o telegramă în care se spunea că noaptea niște țărani din Vașcăuți, adepți ai vechilor rusini, l-au omorât pe locuitorul acestui sat A. Colotilo, adept al mladorusinelor. Asasinii, chipurile, s-au răzburat în felul acesta pentru faptul că acela „a depus mărturie în instanță împotriva candidatului vechilor rusini în parlament, dr. Bohatyreț”³³. Părintele Bohatyreț a pierdut alegerile în parlament în folosul reprezentantului Partidului Național-Democrat Ucrainean³⁴.

Pentru îndeplinirea cu râvnă a obligațiilor bisericești și parohiale, în 1908 părintele dr. Cassian Bohatyreț a fost ridicat prin decret consistorial la rangul de exarh (econom)³⁵. În caracteristica dată exarhului parohiei Stăneștii de Sus, părintele Ioan Ostășec, protoiereu al protopopiatului Ceremușului, menționa la 14/27 septembrie 1908 că el este originar din satul Căbești, a absolvit gimnaziul și Facultatea de Teologie din Cernăuți, a slujit ca administrator la Sadagura, Orășeni și Stăneștii de Sus pe Ceremuș, iar în prezent este paroh la Stăneștii de Sus, exarh și prim-vicar al protoprezbiteratului Ceremușului. Este tată a trei copii minori. Pozează limbile germană, ruteană, română și polonă scris și oral. În timpul îndeplinirii obligațiilor sale s-a manifestat drept un preot energic și gospodar grijuliu. Dă dovadă de străduință și râvnă, cu precădere în rostirea predicilor, munca de catehizare în biserică, dar mai ales le predă elevilor cu măiestrie și succes dogmele religiei creștine. A participat activ la conferințele pastorale anuale. Ținuta sa morală și îndeplinirea obligațiilor păstorești sunt ireproșabile, iar comportamentul său politic este respectarea neabătută a legilor. La sfârșitul caracteristicii protoiereul a ținut să menționeze că părintele dr. C. Bohatyreț corespunde cel mai bine postului pe care îl ocupă³⁶.

Pe 20-21 septembrie 1908, împreună cu alți tovarăși de idei, părintele Cassian a participat la întâlnirea cu contele V. Bobrinsky, președintele „Societății de binefacere galițiano-ruse” și membru al „Societății de reciprocitate slavă”, care, la întoarcerea sa în Rusia de la congresul slav din Praga, a vizitat Siretul și Cernăuții, unde vechii rusini din partea locului i-au organizat o recepție la „Pajura Neagră”³⁷.

În decembrie 1908, la invitația neopanslaviștilor, părintele Bohatyreț, cerându-și învoire de la protoiereul protopop al Ceremușului să lipsească de la slujbe pe motiv

Mitropolitul Vissarion (Puiu) cu Mitropolitul Bisericii Ortodoxe Polone Dionisie și clerul în fața reședinței mitropolitane din Cernăuți. Arhiepiscopul Dr. Cassian Bohatyreț stă în dreapta Mitropolitului Dionisie (1937)

că îl doare o ureche și trebuie să urmeze un tratament la Viena sau Berlin, a plecat la Sankt-Petersburg, unde la 29 decembrie a dat câteva conferințe privind istoria Bucovinei, în special despre situația bisericii ortodoxe din ținut și guvernarea rusească în partea de nord a Moldovei în anii războiului ruso-turc din 1768-1774, strecurând în prelegerile sale și câteva idei antiaustriece³⁸. La 12 mai 1909 părintele Bohatyreț (în calitate de redactor al ziarului „Pravoslavnaia Rusi” („Rusia ortodoxă”), împreună cu alți reprezentanți ai Bucovinei – prorectorul E. Kozak (președintele Casei Populare Ortodoxe Ruse) și dr. E. Hakman, consilier al judecătorei ținutale, precum și cu reprezentanții rusinilor galițieni în frunte cu dr. V. Dudykevici (Dudykiewicz), a participat în componența delegației rusinilor austrieci la dezvelirea monumentului lui N. Gogol la Moscova³⁹.

În primăvara anului 1909 părintele dr. C. Bohatyreț a inițiat crearea Partidului Popular Rus, prezentând, pe 2 martie, un discurs la congresul „bărbaților încrederii” de la Cernăuți. Congresul a aprobat statutul organizației politice, elaborat de Bohatyreț, și a ales conducerea ei – „Consiliul Popular”. În felul acesta s-a făcut o încercare de a reorganiza „Consiliul Popular”. Între altele, la ședința din 24 noiembrie 1909 a fost aprobat noul statut al acestui partid. Însă la începutul anului 1910 procesul creării unui partid politic rusofil adevărat a fost frânat din cauza apariției unui conflict personal între C. Bohatyreț, care devenise conducătorul „Consiliului Popular”, și prof. E. Kozak, care conducea Casa Populă Rusă Ortodoxă⁴⁰.

Între timp, călătoria părintelui Bohatyreț împreună cu prof. E. Kozak în Rusia și participarea lor la diferite activități, care fuseseră larg oglindite în presa Imperiului Rus, a căpătat rezonanță în Austro-Ungaria. Deputații-poporaniști au făcut o adresare către guvern din partea parlamentului austriac și Dietei Bucovinei privind această călătorie. Între altele, la începutul anului 1910, în primul număr al gazetei „Ukrainskiy ohliad”

(„Revista ucraineană”) redactată de V. Kuşnir, a fost publicat discursul deputatului N. von Vasilco privind activitatea electorală a rusofililor din Galiția și Bucovina și călătoriile activiștilor de orientare rusofilă în Rusia, pe care acesta l-a rostit în camera deputaților în ziua de 11 decembrie 1909. Referindu-se în mod special la participarea la festivitățile cu prilejul dezvelirii monumentului lui N. Gogol la Moscova a delegației rusofililor galițieni în frunte cu dr. V. Dudykevici și a reprezentanților Bucovinei, fostul rector al universității, profesorul Facultății de Teologie dr. E. Kozak și preotul dr. C. Bohatyreț, el a ținut să menționeze că Bohatyreț a mai dat la Petersburg o conferință despre administrația rusească în Bucovina în perioada războiului ruso-turc⁴¹. Întrucât călătoria lui C. Bohatyreț nu a fost coordonată cu administrația mitropoliei, după revenirea acestuia în Bucovina, la insistența deputaților-poporaniști, împotriva lui a fost deschisă o anchetă disciplinară care, ce-i drept, se desfășura destul de anevoios deoarece în comisia care trebuia să examineze cazul fuseseră numiți

Preotul Dr. Cassian Bohatyreț în campania electorală pentru Dieta Bucovinei (1911)

protectorii lui – consilierii consistoriali părintele Dionisie de Bejan și părintele Gheorghe Hanițchi. Din această cauză deputații poporaniști continuau să înainteze numeroase interpelări și să ceară consistoriului mitropolitan și Ministerului Educației și Cultelor de la Viena sancționarea lui disciplinară. În cele din urmă, în primăvara anului 1910, Ministerul Educației și Cultelor a hotărât să-l destituie pe părintele Cassian Bohatyreț din funcția de preot-paroh la Stăneștii de Sus și să-l retrogradeze cu o treaptă, numindu-l preot-cooperator (ajutor de paroh) în parohia din Vrânceni⁴². În același an autoritățile austriece au declanșat o ofensivă împotriva organizației vechilor rusini⁴³.

Despre circumstanțele persecutării pâr. C. Bohatyreț și declanșarea prigonirilor asupra organizațiilor rusofile din Bucovina a scris mai detaliat în „Dodatok do Ťerkovnyh vidomosti” („Supliment la Buletinul informativ bisericesc”) din luna mai 1910 prof. S. Troițki, care afirma că dosarul preotului dr. Cassian Bohatyreț a stârnit mari nemulțumiri în Bucovina ortodoxă, deoarece autoritățile austriece au admis încălcări strigătoare la cer în instrumentarea lui. Din spusele autorului publicației, toate au început în decembrie 1908, când „Dr. Bohatyreț, luându-și concediu de la șeful său nemijlocit, a plecat în Rusia cu intenția de a lua un credit ieftin pentru casele sale populare de tip Raiffeisen. La Petersburg el a făcut cunoștință cu oameni de știință și teologi ruși și, la rugămintea lor, a dat două conferințe despre Bucovina, biserica ortodoxă bucovineană, structura ei și organizațiile economice din Bucovina. Conferințele lui Bohatyreț, oglindite cu multă simpatie în presa rusă, au fost folosite de ucrainofili, în special de Pihuleac și Vasilco, drept armă împotriva Partidului Popular Rus. La început ei au insistat pe lângă consistoriul ortodox al Bucovinei să-l sancționeze cu o mustrare pe dr. Bohatyreț pentru plecarea sa fără

știrea consistoriului, apoi, nemulțumindu-se doar cu atât, au început să-l acuze de încălcarea loialității față de Austria. Văzând că consistoriul nu sprijină aceste acuzații, ei au declanșat o agitație în Ministerul Educației și Cultelor și acesta, în ordine disciplinară, l-a destituit pe dr. Bohatyreț din postul ocupat și l-a trimis într-o parohie îndepărtată, ceea ce a provocat mari nemulțumiri în mijlocul credincioșilor ortodocși. Publicația bucovineană „Pravoslavna Rusi” („Rusia ortodoxă”) în nr. 16 arată că retrogradarea lui Bohatyreț în ordine disciplinară de către minister este o încălcare strigătoare la cer a legilor austriece potrivit cărora puterea disciplinară asupra clerului revine în exclusivitate consistoriului ortodox și episcopal. Dr. Bohatyreț primea de pretutindeni mesaje de compasiune. Deputatul dr. Markov a făcut o interpelare în camera deputaților referitor la persecuțiile nelegitime la care este supus dr. Cassian Bohatyreț⁴⁴.

Prof. S. Troițki mai spune că dosarul disciplinar împotriva lui C. Bohatyreț a pus începutul persecuțiilor societăților rusofile de către autoritățile austriece pe teritoriul Bucovinei. Potrivit autorului publicației, „nemulțumindu-se cu persecutarea lui Bohatyreț, guvernul, conform informațiilor de ultimă oră, a declanșat o nimicire totală a instituțiilor bucovinenilor ortodocși, chipurile, pentru agitație rusofilă. A fost lichidată Casa Populară Ortodoxă Rusă și căminul de băieți (pentru gimnaziști), căminul de băieți din Siret, Societatea Azilului Ortodox Rus de Copii cu pensionul de fete, Societatea Femeilor Ruse din Bucovina și Societatea Studențească Rusă din Carpați, care și-a exprimat compasiunea pentru Bohatyreț. Persecuțiile Partidului Ortodox Rus din Bucovina prezintă un mare pericol pentru ortodoxie, deoarece acest partid apără ortodoxia împotriva încercărilor ucrainomanilor de a diviza mitropolia în două părți – ucraineană și română”⁴⁵.

În iulie 1910, pentru organizarea în luna iunie a adunării nesancționate a vechilor rusini la Cernăuți și a demonstrației și mitingului fără permisul poliției, Mohilnițki, Herovski, preotul-cooperator Bohatyreț și parohul Velihorski au fost dați în judecată. Judecătorul i-a declarat vinovați și i-a sancționat pe fiecare cu o amendă de 20 de coroane⁴⁶.

Totodată lichidarea societăților vechilor rusini continuă și este pusă sub interdicție intrarea pe teritoriul Austro-Ungariei a contelui V. Bobrinsky, căruia i-au fost amintite discursurile antiaustriece din timpul aflării sale în Bucovina în anul 1908, în special la întâlnirea de la Siret. Aceste acțiuni ale autorităților austriece au generat proteste vehemente în Rusia, precum și din partea rusofililor Bucovinei. La Cernăuți kongresul „bărbaților încrederii” a organizat în octombrie 1910, în semn de protest, un pelerinaj bisericesc și a trimis o delegație cu o petiție către președintele țării (ducatului) O. von Bleyleben. Alături de alți fruntași cunoscuți ai mișcării vechilor rusini, din delegația care urma să transmită guvernatorului ținutului acest protest, se afla și dr. C. Bohatyreț⁴⁷. La alegerile din aprilie 1911 C. Bohatyreț a candidat pentru Dieta Bucovinei din partea rusofililor pe circumscripția electorală Storojineț, dar n-a trecut, locul în dietă fiind câștigat de candidatul poporanistilor T. Ivanițki⁴⁸. Trebuie menționat și faptul că în timpul campaniei electorale autoritățile austriece îi împiedicau pe candidații Partidului Popular Rus să-și difuzeze materialele de agitație, ordonând poliției să le confiscă. Astfel, șeful poliției din Cernăuți C. Tarangul von Valeuța raporta la 23 iunie 1911 secției a V-a penale a tribunalului cezaro-crăiesc al ducatului că, potrivit circularei din 16 iunie 1911, el trimite încolo exemplarele confiscate ale anunțurilor electorale ale dr. Cassian Bohatyreț⁴⁹.

Episcopul Cernăuților Andrei (Suhenko), arhiprezbiterul Dr. Cassian Bohatyreț și alți clerici și enoriași în fața bisericii din suburbia cernăuțeană Roșa

Totuși, în pofida eșecului la alegerile în Dieta Bucovinei și situația grea în care se afla mișcarea rusofilă în ansamblu, la 1 octombrie 1911, la adunarea generală a „Consiliului Popular” dr. C. Bohatyreț a fost reales ca președinte⁵⁰.

Pe 17 aprilie 1912 părintele C. Bohatyreț a condus delegația rusofililor (alcătuită din preoți, studenți și țărani) la noul președinte al ducatului, R. Meran, cu rugămintea de a contribui la încetarea persecutării lor. Însă din cauza presiunilor exercitate asupra guvernatorului ducatului din partea poporanștilor locali și politicienilor de la Viena, aceasta nu s-a întâmplat⁵¹.

Dimpotrivă, cu cât mai evident devenea conflictul armat dintre Austro-Ungaria și Imperiul Rus, cu atât mai activ autoritățile cezaro-craiești recurgeau la măsuri represive de luptă împotriva rusofililor. Ziarul „Czernowitzer Tagblatt” din 28 octombrie 1913 relatează despre încetarea activității la Vrânceni a noii societăți rusofile, înființată de către preotul-cooperator C. Bohatyreț. Totodată se preconiza să fie trimisă o delegație din partea comunității la președintele țării și comandamentul jandarmeriei cu rugămintea de a întări postul de jandarmi în localitate din cauza dr. Bohatyreț⁵².

Nelimitându-se la lichidarea „Consiliului Popular”, organele de poliție, la începutul anului 1914, i-au arestat la Cernăuți pentru spionaj în folosul Rusiei pe frații Alexei și Gheorghe Gherovski, care, ulterior, în timpul procesului, au reușit să evadeze din penitenciarul din Cernăuți și să fugă în Basarabia aflată în Imperiul Rus⁵³.

Odată cu începutul Primului Război Mondial a nimerit în închisoare și păintele dr. Cassian Bohatyreț: la 1 august 1914 el, împreună cu alți fruntași ai Partidului Popular Rus, au fost arestați din ordinul șefului poliției cernăuțene C. Tarangul von Valeuța⁵⁴. Câteva zile mai târziu a fost arestată și soția sa Stefanida. Fiind declarată persoană ostilă regimului, ea a fost deportată în lagărul de la Thalerhof din Stiria, unde s-a aflat până la sfârșitul războiului. Iar părintele C. Bohatyreț a fost trimis din Cernăuți mai întâi în lagărul de concentrare de la Sankt Marien (Austria Superioară), după care a fost transferat în închisoarea garnizoanei din Viena pentru a fi anchetat în dosarul de trădare de stat. Cercetările au durat din septembrie 1914 până în aprilie

1916⁵⁵. Al doilea proces politic de la Viena, în care au fost implicați C. Bohatyreț și alți urmăriți penal, s-a desfășurat fără întrerupere de la 14 septembrie 1916 până la 17 februarie 1917 la tribunalul divizionului. În cadrul acestui proces a fost formulată acuzația nu numai de trădare, ci și de apartenență la ortodoxie. Unul dintre principalii acuzați în acest proces a fost și preotul ortodox din Bucovina – părintele Cassian Bohatyreț, liderul mișcării vechilor rusini⁵⁶.

În cadrul procesului el a rostit un discurs argumentat și ultimul cuvânt. Cuvintele sale, rostite la proces, despre aceea că „nu este greu de prevăzut că tribunalul militar ne va condamna la moarte, dar sunt convins că acea Austrie, care pe noi astăzi ne condamnă la pedeapsa capitală, eu, probabil, o voi supraviețui”, au devenit profetice⁵⁷.

Din cei 24 de participanți la proces doar 7 au fost achitați, un acuzat s-a stins din viață în închisoare. Ceilalți, printre care și păr. Cassian Bohatyreț, au fost condamnați la moarte prin spânzurare. Datorită apelurilor din partea condamnaților, judecarea dosarului s-a prelungit. În cele din urmă, grație amnistiei decretate de împăratul austriac Carol I în primăvara anului 1917, toți condamnații au fost puși în libertate⁵⁸. După eliberarea din închisoare păr. C. Bohatyreț a fost trimis la Graz. În primăvara anului 1917, după revenirea sa în Bucovina, el și-a reluat postul de preot-cooperator în parohia din Vrânceni.

La finele lunii septembrie 1918, când cu permisiunea autorităților craiești la Cernăuți s-a întors Mitropolitul Bucovinei și Dalmației Vladimir (Cavaler de Repta), care din ordin împărătesc fusese internat și trimis la pensie pentru că în toamna anului 1914, în perioada primei ocupații ruse a ținutului, a emis o circulară privind rugăciunea pentru țar, părintele dr. C. Bohatyreț și protoiereul prof. E. Kozak, împreună cu reprezentanți ai clerului român, au venit să-l salute pe vlădică la reședința mitropolitană⁵⁹. Pe 13(26) decembrie 1918 părintele Bohatyreț, împreună cu liderii rusofililor din Galiția și Ungaria, a semnat din partea Bucovinei memoriul „Consiliului Popular” al Precarpatiei ruse, în care poporanștii erau acuzați de complicitate la arestarea și internarea vechilor rusini în lagărul de la Thalerhof, exprimându-și speranța că statele din coaliția învingătoare vor sprijini năzuințele la unitate ale poporului rus⁶⁰.

Trebuie de menționat că Imperiul Austro-Ungar deja se destrămase și Bucovina a intrat în componența Regatului României, care în luna decembrie 1918 a introdus trupele sale în acest teritoriu.

În anul următor, 1919, C. Bohatyreț a fost avansat din cooperator în paroh al satului Vrânceni⁶¹. Fiind cleric al Bisericii Ortodoxe Române, părintele Cassian a inițiat în anul 1921 o colaborare cu misiunea episcopului sârb Dositei (Vasici) din Rusia Subcarpatică (aflată în componența Cehoslovaciei). Între altele, el a dat ajutor la crearea statutului și a fost prezent, pe 19 august, la primul sobor (constitutiv) al Bisericii Ortodoxe Carpato-ruse⁶².

În anul 1925, la primele alegeri în Adunarea Eparhială, parohul și exarhul dr. C. Bohatyreț a fost ales pentru prima dată delegat din partea clerului împreună cu alt preot ucrainean, exarhul Petro Katereniuk (ceilalți 58 de delegați erau români). Acolo el a fost membru nepermanent al comisiei administrativ-bisericești a Consiliului Eparhial. În luna mai 1928, împreună cu delegații ucraineni, el a prezentat Adunării Eparhiale o moțiune în care erau revendicate drepturi minime pentru rusinii-ucraineni ortodocși din ținut. Iar la alegerile din 28-29 aprilie 1929 C. Bohatyreț a cerut pentru a doua oară realizarea punctelor din programul minim al memoriului din

1929 și s-a pronunțat pentru anularea circularei privind obligativitatea susținerii de către preoții ucraineni a examenului la limba română⁶³. În 1929 părintele Bohatyreț a fost avansat la gradul de protoprezbiter. În anul următor el a fost transferat în parohia din Cozmeni (Chițmani) și numit totodată protopop al protopopiatului Nistru. Fiind deputat în Adunarea Eparhială timp de șase ani, C. Bohatyreț continua să facă parte din Consiliul Eparhial ca membru nepermanent al secțiunii administrativ-bisericești. La 31 decembrie 1931 Mitropolitul Nectarie (Cotlarciuc) l-a ridicat pe protoiereul C. Bohatyreț la rangul de arhiprezbiter-stavrofor cu dreptul de a purta cruce de aur⁶⁴.

În perioada interbelică părintele Bohatyreț a continuat să desfășoare o intensă activitate social-politică, rămânând conducătorul vechilor rusini. Trebuie de menționat că după anul 1918 partidele ucrainene vechi, care au existat în perioada austriacă, s-au regrupat⁶⁵. Și atunci când în Bucovina s-a anunțat înregistrarea candidaților din partea minorităților naționale la alegerile pentru Parlamentul și Senatul României, părintele Bohatyreț a ocupat o poziție comună cu politicienii ucraineni, germani și evrei din ținut privind ignorarea acestor alegeri, semnând pe 20 septembrie 1919, împreună cu prof. dr. Eugen Kozak, din numele fracțiunii naționale ruse, alături de reprezentanții fracțiunii ucrainenilor, o declarație privind refuzul de a participa la campania electorală din cauza stării de asediu din ținut și lipsa libertății cuvântului și întrunirilor⁶⁶.

În anii 1920 influența vechilor rusini, aflați în declin, a început să scadă treptat. La alegerile pentru Parlamentul României din anul 1920 în județul Zastavna 3 din cei 4 candidați erau ucraineni: Dmytro Myhailiuk, care a întrunit 279 de voturi, învățătorul Kostî Krakalia, membru al Partidului Socialist, ales cu 2.994 de voturi în parlamentul român, și preotul dr. Cassian Bohatyreț, cu același număr de 640 de voturi ca și D. Myhailiuk, a pierdut alegerile. Dintre activiștii rusofili alegerile au fost câștigate doar de profesorul universitar dr. Eugen Kozak, care a fost ales senator în organul legislativ al României (anii 1920-1922). Din 1928 în viața politică a ținutului a început să se manifeste Partidul Național Ucrainean al lui Volodymyr-Serhii Zalozecki-Stas, ales în mai multe rânduri senator în Parlamentul României⁶⁷.

În anul 1931 părintele Bohatyreț a devenit unul dintre participanții confruntării politice cu liderul PNU V. Zalozecki, care îi discredita pe rusofili și s-a declarat gata să colaboreze cu cercurile de guvernământ ale României. Prim-ministrul României și Ministrul Educației Naționale, profesorul-istoric Nicolae Iorga în memoriile sale din 1931-1932, în notița din 8 mai 1931 scria: „Ieri, telegrama Rușilor de la noi, cu Kozak și Bohatireț, contra ucrainenilor, între care Zalozecki, Isopescu-Grecu, care cere locul de senator al Universității din Cernăuți, spune că Bohatireț e adevăratul șef, un om de mare caracter, care în fața tribunalului austriac a cerut să nu fie grațiat de moarte”⁶⁸.

La 5 septembrie 1933, când la Cernăuți a decedat arhiprezbiterul-stavrofor, prof. dr. E. Kozak, arhiprezbiterul dr. C. Bohatyreț împreună cu alți tovarăși de idei a venit să-l conducă pe ultimul drum și a rostit o cuvântare la cimitir la mormântul vechiului său coleg⁶⁹.

Fiind ales iarăși, în 1932, ca membru al Adunării Eparhiale, părintele Cassian Bohatyreț a continuat lupta pentru dreptul rusinilor în Mitropolia Bucovinei, apărând dreptul lor la predarea în limba maternă a religiei în școală⁷⁰.

Pe fundalul răspândirii în anii '30 a ideilor iredentiste în mediul populației ucrainene din nordul Bucovinei, și nu numai printre mireni, ci și printre clerici,

asemenea revendicări generau îngrijorarea organelor de poliție, care cereau consistoriului mitropolitan să efectueze verificări privind participarea preoților ucraineni la activitatea antiromână și antibisericească⁷¹. O astfel de inspectare a avut loc în anul 1934 în protopopiatul Nistru. Rezultatele au fost luate în dezbateri la conferința pastorală din Cozmeni prezidată de protopop, arhiepiscopul-stavrofor dr. C. Bohatyreț. Un raport amănunțit despre această adunare a alcătuit și a trimis la Cernăuți Mitropolitului Bucovinei și Hotinului Nectarie (Cotlarciuc) inspectorul-misionar dr. I. Puiu, care a fost prezent la conferință. Între altele, el raporta conducătorului mitropoliei următoarele:

„Înalt Prea Sfințite Stăpâne, referindu-mă la ordinul Cons. Ep. Nr. 6691/34 din 12 sept. 1934, respectuos subsemnatul raportează următoarele:

Am studiat mai întâi raportul Curții de Apel din Cernăuți Nr. 2778/34 către Ministerul Justiției, comunicat Cons. Ep. de Ministerul Instrucțiunii, al Cultelor și Artelor, Direcțiunea Cultelor Nr. 130559/14331 din 22 august 1934, ca să mă orientez asupra elementelor de probă pe cari le pot folosi la investigarea adevărului cu privire la incriminațiunile aduse unor preoți din Nordul Bucovinei sub raport cetățenesc. Cum însă acel raport se bazează numai pe generalități, cari pot fi verosimile, dar nu pot servi probe precise (nu sunt indicate conținutul, locul, timpul, martorii), m-am convins că cu ajutorul indicațiunilor generale... nu se poate face o anchetă cu rezultat pozitiv.

De aceea am crezut că ajut cauzei, dacă pun chestiunea în formă de rechizitoriu în Conferința pastorală a preoților din protopopiatul ort. rom. al Nistrului, cari s-a ținut sub președinția Protopopului dr. Casian Bohatyreț în Cozmeni la 20 septembrie 1934, fiind prezenți aproape toți preoții din acel cerc, deci și cei vizați în raportul menționat mai sus.

După ce am citit acest raport, am subliniat cu toată hotărârea gravitatea cazului, accentuând că păstorii de suflete, fie și ucraineni după limbă, sunt datori, ca cetățeni români, să fie apărători cu cuvântul ai actualei ordine de Stat, iar ca reprezentanți ai Bisericii ortodoxe române să activeze în sensul și spiritul acestei Biserici.

Dar dacă totuși vreunul a fost cumva răpit inconștient de valul iredentist, apoi să binevoiască a-și da seama, că acest pământ a fost totdeauna parte integrantă din Moldova de Sus și că va fi apărat cu năstrușnicie de puterea Statului. Contra acesteia nici un cetățean nu poate unelti, fără sancțiune, deci orice zbcium iredentist rămâne condamnat de la început. Nu cred însă că vreun pastor de suflete a încercat să se aventureze pe această pantă primejdioasă, care-l exclude și din cadrele Statului și din sânul Bisericii ortodoxe-române.

La acest rechizitoriu, pe care l-am făcut cam în forma expunerii de mai sus, au răspuns p. dr. C. Bohatyreț și mulți alții din preoții prezenți, declarând că au înțeles și înțeleg să fie cetățeni loiali, reprezentând atât în serviciu cât și în ocupațiunile particulare (Cetalnia, Cooperative etc.) ideea de Stat român și conformându-se cu dispozițiunile Bisericii ort. rom.

Am luat act de această manifestare de loialitate și am încredințat dosarul, cu învinuirile amintite, Protopopului dr. C. Bohatyreț, ca să ia declarațiile preoților vizați.

Din raportul protopopiatului ort. rom. al Nistrului din Cozmeni Nr. 486 din 14 decembrie 1934, anexat aice, s-au verificat cele relatate de subsemnatul la începutul acestui raport, adică imposibilitatea de-a dovedi, cu ajutorul indicațiunilor din adresa Ministerului, ceva din bănuielile induse. Am făcut, deci, numai acte de posesiune. În

orice caz intervenția noastră a fost primită de preoții din Nordul Bucovinei, adunați în Conferința pastorală din 20 sept. 1934, ca un avertisment și va avea desigur repercusiuni educative. Pentru viitor, în cazuri similare, nu este oportun a se interveni la fața locului, dacă autoritățile statului nu ne servesc cu probe precise.

Rugăm să interveniți a lua act de acest raport, rămân al Î. P. Sf. Voastre adânc devotat...

Inspector Misionar Ioan Puiu⁷².

Pe lângă grija de a-i proteja pe preoții din protopopiatul Nistru de suspiciuni din partea autorităților că nu sunt loiali față de stat, arhiepiscopul C. Bohatyreț a desfășurat o vastă activitate în mijlocul populației din protopopiatul pe care îl conducea privind întărirea credinței, mai ales în rândul tinerei generații, ceea ce îl îngrijora foarte serios pe protopop. Astfel, la conferința pastorală de la Cozmeni din toamna anului 1936 părintele Cassian constata cu multă îngrijorare că „frecventarea bisericilor de către populație, mai ales de tineretul ajuns la vârsta majoratului este foarte slabă din cauza meciurilor de fotbal și jocurilor sportive care se desfășoară chiar și în timpul slujbelor religioase”⁷³.

În timpul vizitei canonice prin satele nistrene a Mitropolitului Bucovinei și Hotinului Visarion (Puiu) din anul 1937 arhiepiscopul-stavrofor C. Bohatyreț, care l-a însoțit pe arhieru în calitate de protopop al protopopiatului Nistru, l-a rugat pe vlădică să permită editarea unei cărți de rugăciuni în limba slavonă pentru ucrainenii-rusini din partea locului. Mitropolitul Visarion și-a dat acordul verbal, însă consistoriul nu a permis așa ceva⁷⁴.

După alipirea la Mitropolia Bucovinei și Hotinului a eparhiei Maramureșului, arhiepiscopul C. Bohatyreț, din însărcinarea vlădicăi Visarion, a participat activ la activitatea de misiune în Maramureș⁷⁵. Iar în timpul vizitei la Cernăuți a Mitropolitului Dionisie (Waledynsky) al Varșoviei el a participat ca traducător la întrevederile acestuia cu Mitropolitul Bucovinei, Hotinului și Maramureșului Visarion (Puiu) la reședința mitropolitană.

În zilele de 20-24 mai 1938, împreună cu referentul consistoriului, arhiepiscopul-stavrofor dr. Ioan Puiu, părintele arhiepiscop-stavrofor dr. Cassian Bohatyreț, ca membru al Consiliului Eparhial și traducător, i-a însoțit pe primul-ministru, Patriarhul României Miron (Cristea) și Mitropolitul Bucovinei, Hotinului și Maramureșului Visarion (Puiu) în vizita lor în Polonia, în cadrul căreia, mergând cu trenul din Cernăuți, ei au vizitat Varșovia și Cracovia⁷⁶.

Pe 30 iulie 1939, cu binecuvântarea Mitropolitului Visarion, arhiepiscopul-stavrofor dr. C. Bohatyreț a sfințit biserica renovată din satul Ciornii Potik⁷⁷.

În luna mai 1940 consistoriul mitropolitan a decis să-l trimită pe protopopul protopopiatului Nistru și parohul Cozmenilor, arhiepiscopul-stavrofor C. Bohatyreț, împreună cu alți câțiva distinși preoți, la pensie de la data de 1 iulie 1940⁷⁸.

Însă la 28 iunie 1940 partea de nord a Bucovinei, județul Hotin al Basarabiei și plasa Herța au fost ocupate de trupele sovietice, după care ținutul a fost încorporat la URSS. Încă până la instaurarea puterii sovietice 112 preoți ortodocși, cu precădere români, împreună cu consistoriul mitropolitan s-au refugiat în România. Cu toate acestea, la momentul instaurării puterii sovietice 132 de preoți au rămas să slujească în parohiile lor. Mai târziu, 90 dintre ei, cu precădere ucraineni, precum și câțiva români, care nu au reușit să se refugieze în România, s-au folosit de acțiunea de strămutare a populației germane și au plecat peste hotare⁷⁹. Din cauza atitudinii

negative a puterii sovietice față de biserică, a părăsit URSS-ul și arhiepiscopul C. Bohatyreț. Împună cu soția Stefanida, fiul Mykola și fiica Nadia, el a reușit să plece în Germania, unde din cauza bolii s-a reținut șase luni la mănăstirea Lubaczow din Silezia⁸⁰. În autobiografia alcătuită în iulie 1944, fostul paroh al Cozmenilor și protopop al protopopiatului Nistrului descria astfel evenimentele care au avut loc cu patru ani în urmă:

„Atitudinea autorităților sovietice în 1940 față de biserică și slujitorii ei era atunci, spre deosebire de zilele noastre, cel puțin negativă, și starea clericilor a devenit cu timpul insuportabilă. Majoritatea lor au fost deposedați de pământul bisericesc, ei au fost alungați din casele parohiale, salariu nu primeau de nicăieri, veniturile s-au redus la minimum, impozitele de la biserici și preoți au atins cote fantastice, de aceea preoții au început să ceară autorităților sovietice să li se permită să plece în România, a cărei Biserică, potrivit dreptului canonic, era obligată să-i primească, să le dea parohii și să-i salarizeze corespunzător. Însă autoritățile sovietice nu le-au permis așa ceva.

În luna noiembrie 1940 preoții au avut prilejul să se refugieze în Germania și acolo să primească parohii în eparhia ortodoxă a Varșoviei sau să plece în România. După încercări zadarnice de a găsi aici, în Bucovina, mijloace de existență, m-am folosit și eu de această ocazie și am plecat în Germania, se înțelege, cu acordul autorităților sovietice (din comisiile respective făceau parte și reprezentanți ai autorităților sovietice). În Germania m-am aflat timp de șase luni și, atunci când acolo a sosit o comisie română ca să-i aducă pe cetățenii români în România, eu m-am folosit de această ocazie pentru a mă întoarce în patrie. În lagărul german de lângă mănăstirea Lubaczow din Silezia am oficiat slujbe pentru credincioșii ortodocși aflați în acest lagăr și m-am folosit de biblioteca foarte bogată a mănăstirii, unde am cercetat studii istorice”⁸¹.

Din Lubaczow, datorită comisiei române, părintele Bohatyreț împreună cu soția au trecut în România. Acolo el a slujit un timp ca preot la Monteoru⁸². Fiului Mykola Bohatyreț, inginer, care din 1940 se afla în Germania, nemții nu i-au permis să se întoarcă acasă. Fiica Nadia de asemenea a rămas în străinătate și a locuit în Franța.

Peste două luni, în iulie 1941, după ce trupele române au recucerit partea de nord a Bucovinei și în teritoriul ei și-a reluat activitatea Mitropolia Bucovinei, arhiepiscopul dr. C. Bohatyreț s-a întors la Cernăuți, stabilindu-se cu traiul pe str. Dobrogei, 19⁸³. Ulterior Mitropolitul Bucovinei Tit (Sîmedrea) i-a încredințat valorosului arhiepiscop-mitrofor îndeplinirea unei misiuni de mare răspundere – preot-misionar pentru combaterea recidivelor propagandei bolșevice antireligioase în ținut. Pentru a se putea deplasa liber pe teritoriul eparhiei în vederea îndeplinirii obligațiilor sale de serviciu, la 16 aprilie 1943 arhiepiscopul dr. C. Bohatyreț s-a adresat chestorului inspectoratului de poliție Cernăuți cu următoarea rugămintă:

„Eu subsemnatul protoiereu dr. Cassian Bohatyreț fiind utilizat – după cum reiese din anexata acestei cereri „Adeverință” – ca preot misionar pentru combaterea bolșevismului antireligios în eparhia Bucovinei și având nevoie de a mă deplasa în scopul îndeplinirii misiunii mele în diferite parohii (ale) acestei eparhii, câte-odată chiar pe neașteptate, cu onoare rog să binevoiți a-mi elibera o Autorizație de circulație pe C.F.R., permanentă pe toată rețeaua C.F.R.

Primiți Vă rog, Domnule Chestor, asigurările deosebitele mele stime”⁸⁴. Din nota chesturii poliției Cernăuți, Biroul III al Siguranței, din 11 mai 1943 Nr. 7505 aflăm

că, împluternicit de consistoriu ca preot-misionar, părintele Bohatyreț a fost prezent la recepția oferită la administrația ținutului, însă el, fiind cunoscut în trecut ca rusofil, a fost supus unei verificări de loialitate față de stat din partea poliției politice. Astfel, în nota siguranței se menționează că „preotul dr. Bohatyretz Cassian din Cernăuți, str. Dobrogei nr. 19, în ziua de 10 mai 1943, la masa oferită de DI General Drăgălina, Guvernatorul Bucovinei, a ținut o cuvântare cu care ocazie a arătat că înțelege să se atașeze cu tot devotamentul și încrederea în normele de conducere a Statului Român”. În cele din urmă, după o verificare riguroasă la Siguranță, inspectoratul de poliție Cernăuți i-a dat părintelui Bohatyreț, care fusese numit preot-misionar în eparhia Bucovinei, nu numai autorizația de liberă circulație, pe care el o solicitase anterior, ci și dreptul de a folosi în activitatea sa de contrapropagandă literatură ateistă, editată de comuniști în limba rusă. Între altele, în raportul din 12 mai 1943 se arată că „protoiereul dr. Cassian Bohateret, actualmente pensionat, însărcinat din partea Mitropoliei Bucovinei să se ocupe cu problema de combatere a ateismului bolșevic, în care scop este împluternicit să consulte manualele antireligioase comuniste scrise în limba rusă, pentru a fi autorizat ca preot misionar în eparhia Bucovinei, solicită să i se elibereze și autorizație de călătorie pe CFR permanentă”⁸⁵.

Este interesant faptul că păr. C. Bohatyreț nu a amintit mai mult niciodată despre această activitate misionară a sa în Bucovina în anii celui de-al Doilea Război Mondial – nici în listele-formular, nici în lista funcțiilor ocupate, alcătuite în anul 1944. În ele a ținut doar să menționeze că Mitropolitul Bucovinei Tit (Simedrea) l-a numit preot la mănăstirea de maici „Sf. Intrare în Biserică” din Cernăuți (cu un salariu de 10.000 de lei)⁸⁶. În martie 1944, când partea de nord a Bucovinei a devenit iarăși sovietică, majoritatea reprezentanților clerului bucovinean împreună cu Mitropolitul Tit s-au refugiat în România, însă arhiepiscopul dr. C. Bohatyreț și încă vreo 20 de preoți au rămas în ținut și au continuat să slujească în parohii, sperând la o schimbare a atitudinii statului față de biserică în URSS, așa cum s-a întâmplat în anii războiului. Având cel mai înalt rang bisericesc, el și-a asumat conducerea temporară a eparhiei Cernăuților. În iulie 1944, el a transmis conducerea eparhiei Cernăuților protoiereului Eftimie Kowerninski, delegatul Mitropolitului Kievului și exarhului Ucrainei Ioann (Sokolov), care a început s-o conducă în calitate de arhieru eparhial (iar din februarie 1945 – ca Episcop al Cernăuților și Bucovinei cu numele Teodosie)⁸⁷. Pentru îndeplinirea cu succes a funcției de conducere a eparhiei, în ziua de 19 iulie 1944 cuviosul părinte s-a adresat către împluternicitul Consiliului în problemele Bisericii Ortodoxe de pe lângă Comitetul Executiv Regional Cernăuți, M. Kasatkin, cu rugămintea să i se permită să-l coopteze temporar în componența conducerii eparhiale (congresului eparhial) pe arhiepiscopul doctor în teologie C. Bohatyreț, care în Cernăuți se bucură de o autoritate meritată de „părinte spiritual”, posedă limbile ucraineană, română și germană, și căruia, ca fost membru al consistoriului Bucovinei, îi sunt cunoscute bine toate problemele conducerii bisericești. Arhierul insista îndeosebi asupra candidaturii părintelui Bohatyreț având în vedere și faptul că în regiunea Cernăuți aproape într-un sfert din parohii credincioșii sunt români sau moldoveni, cu care în chestiunile bisericești administrația eparhială trebuie să comunice în limba română, iar însuși părintelui Kowerninsky limba română îi este „cu totul necunoscută”⁸⁸.

La 1 august 1944 arhiepiscopul C. Bohatyreț a depus o cerere către conducerea eparhială a Cernăuților ca să fie primit împreună cu parohia în comuniunea canonică

a Bisericii Ortodoxe Ruse prin exarhatul ucrainean⁸⁹. Din lipsă de cadre preoțești, arhiepiscopul C. Bohatyreț slujea ca preot la mănăstirea de maici „Sf. Intrare în Biserică” și concomitent îndeplinea funcția de paroh al bisericii Sf. Nicolae și cleric al catedralei, potrivit informației pe care părintele arhieru a prezentat-o împuternicitului în problemele bisericii în regiunea Cernăuți⁹⁰. La data de 20 august 1944 C. Bohatyreț era preot în biserica Sf. Nicolae⁹¹.

Pe 30 august 1944 păr. Cassian a rămas văduv, s-a stins din viață soția Stefanida⁹². În ziua următoare ea a fost înhumată în cavoul familiei din cimitirul orășenesc din Cernăuți (parcele nr. 6).

În ianuarie 1945, pe baza informațiilor furnizate de C. Bohatyreț despre faptul că în primăvara anului 1944 Mitropolitul Tit a scos din țară bunuri aparținând fostei Mitropolii a Bucovinei, Eftimie Kowerninski, aflându-se la Moscova la un sinod, i-a cerut reprezentantului Bisericii Ortodoxe Române retrocedarea lor. Într-o scrisoare adresată lui M. Kasatkin, împuternicitului Consiliului în problemele Bisericii Ortodoxe de pe lângă Comitetul Executiv regional Cernăuți, datată cu 6 martie 1945, relatând despre demersurile inițiate de el la Moscova în această direcție, menționa, între altele, că „potrivit explicațiilor protoprezbiterului Cassian Bohatyreț, cele 3 limuzine, panaghiile, crucile, mitrele episcopale de valoare nu aparțineau dânsului personal, ci erau proprietatea Mitropoliei și, deci, trebuiau restituite episcopului bucovinean”⁹³.

În timpul vizitelor în parohiile regiunii, eparhia neavând mijloace de transport proprii, părintele Cassian împărțea cu vlădica Teodosie toate greutățile călătoriilor în condițiile când funcționarii feroviari sovietici ignorau cu desăvârșire necesitățile clerului eparhial. Astfel, în scrisoarea din 15 august 1945 către împuternicitul regional pentru culte episcopul Teodosie reclama atitudinea neglijentă față de el din partea administrației căilor ferate în gările Cernăuți, Lujeni și alte gări feroviare din regiune în timpul călătoriilor sale de serviciu prin eparhie. Drept exemplu de ignorare a rugămintilor sale către funcționarii secției Cernăuți a Căii Ferate Chișinău, el a invocat călătoria împreună cu însoțitorii săi la o slujbă religioasă la Lujeni: „după sosirea în gara Lujeni, când eu și o parte din însoțitorii mei abia am reușit să coborâm din tren, femeia de serviciu din gară a dat semnalul de pornire și câțiva coriști au trebuit să sară din mersul trenului. Protoiereul Bohatyreț și alții au plecat mai departe, nereușind să coboare din tren. Strigătele călătorilor din vagonul de bagaje l-au făcut pe mecanic să oprească trenul și abia atunci au reușit să coboare și ceilalți însoțitori ai mei. Când am întreat-o pe femeia de serviciu din gara Lujeni cum o cheamă și de ce trenul a fost trimis înainte de vreme, încât dirijorul și coriștii, sărind din mers, cădeau și riscau să ajungă sub roțile trenului, ea a refuzat să răspundă”⁹⁴.

Au existat și probleme de ordin financiar, cum ar fi impozitele prea mari la care erau supuși preoții de către statul sovietic. Clericii erau nevoiți să trăiască din ofrandele enoriașilor, taxele pentru îndeplinirea ritualurilor bisericesti. Ei mai trebuiau să achite taxe mari către stat și să dea cote în bani pentru necesitățile conducerii eparhiale, exarhatului și patriarhiei⁹⁵. Și sumele acestor plăți creșteau cu fiecare an și deveneau tot mai împovărătoare chiar și pentru preoțimea din parohiile bogate, în cele sărace devenind de-a dreptul insuportabile, ceea ce genera numeroase plângeri din partea slujitorilor bisericii. În scrisoarea din 20 iunie 1945 Episcopul Cernăuților și Bucovinei Teodosie îl informa pe împuternicitul M. Kasatkin că el „a primit plângeri” din partea multor clerici, inclusiv de la protoiereul bisericii Sf. Nicolae din

Cernăuți, păr. Cassian Bohatyreț, despre aceea că „impozitele de război și pe venit, pe care le solicită secția raională de finanțe, sunt excesive și insuportabile pentru ei”. Între altele, „protoiereul Bohatyreț a fost impus să plătească 15.000 de ruble, pe când în anul 1944 el a trebuit să plătească de tot 4.000 de ruble”. Vlădica, la fel ca preoții, era de părerea „că aceste impozite sunt prea mari și nu corespund veniturilor” și îl ruga pe împuternicit „să contribuie la micșorarea lor”⁹⁶.

Pe lângă activitatea bisericească, arhiepiscopul C. Bohatyreț, în acea perioadă deloc ușoară, s-a ocupat și de studii științifice. Astfel, în anul 1945, din însărcinarea Episcopului Cernăuților și Bucovinei Teodosie (Kowerninski), el a scris pentru Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse *Scurtă istorie a eparhiei Bucovinei*⁹⁷. Totodată, la solicitarea autorităților sovietice, prin intermediul eparhiei Cernăuților și la rugămintea direcției Muzeului Etnografic din Cernăuți, el a alcătuit schițe istorice despre credincioșii de rit vechi, bapțiști, adventiști, precum și despre construcția reședinței mitropoliților bucovineni⁹⁸. În pofida pericolului de a avea neplăceri din partea organelor de securitate sovietice, el a continuat în perioada postbelică să corespundeze cu Mitropolitul Visarion (Puiu), care în anul 1944 a ajuns la Zagreb, iar din anul 1949 se afla în emigrație în Franța.

În 1946 arhiepiscopul-stavrofor C. Bohatyreț a fost distins cu dreptul de a purta mitră⁹⁹. În același an părintele Cassian, împreună cu alte fețe bisericești din eparhia Cernăuților, care s-au evidențiat cel mai mult în activitatea lor patriotică în etapa finală a războiului, prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 6 iunie 1945 și hotărârea Comitetului Executiv Regional Cernăuți nr. 1028 din 28 noiembrie 1946, au fost distinși cu medalia „Pentru muncă eroică în anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei 1941-1945”¹⁰⁰.

În luna mai 1947, continuând să lucreze la *Istoria eparhiei Bucovinei*, părintele Cassian s-a adresat Episcopului Cernăuților și Bucovinei Teodosie cu rugămintea de a-l ajuta să găsească în arhiva Mitropoliei Kievului materialele necesare privind conducerea eparhiei bucovinene în anii 1914, 1940 și 1944-1945. La începutul lunii iunie vlădica a dispus să fie solicitate din arhiva consistoriului de la Kiev documentele sale privind hirotonia ca Episcop al Cernăuților și Bucovinei¹⁰¹.

La finele anului 1947 Episcopul Teodosie, numit la catedra episcopiei Kirovogradului și Nikolaevului, i-a recomandat exarhului patriarhal al Ucrainei, Mitropolitului Kievului și Galiției Ioan ca succesori al său la catedra episcopală a Cernăuților candidatura arhiepiscopului C. Bohatyreț – păstor cu autoritate, ucrainean rusofil prin convingere, care, fiind originar din partea locului, se orientează bine în toate aspectele vieții religioase a Bucovinei și cunoaște limbile populației autohtone (ucraineana, rusa și româna)¹⁰². Însă părintelui Bohatyreț așa și nu i-a fost dat să ajungă la conducerea episcopiei, deoarece în patriarhie erau prețuite mai mult disciplina și ascultarea decât poziția personală și înțelepciunea. Mai mult, tocmai în anii 1946-1947 părintele Cassian a avut imprudența de a începe o lungă corespondență cu patriarhia, cerând să i se păstreze titlul de arhiepiscop, câștigat încă în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, cu care el a intrat în comuniunea canonică a Bisericii Ortodoxe Ruse în august 1944. Răspunsul patriarhiei, potrivit căruia în cadrul Bisericii Ortodoxe Ruse asemenea titlu lipsește și el trebuie să se numească protoiereu în continuare, păr. C. Bohatyreț l-a considerat drept o retrogradare și diminuare a meritelor sale¹⁰³. În anul 1954 C. Bohatyreț a fost repus în drepturile de cetățean al URSS și a primit buletin de identitate¹⁰⁴. În 1955, fiind grav bolnav, păr. Cassian Bohatyreț s-a pensionat,

însă pensia lunară de 300 de ruble, pe care i-a stabilit-o comitetul de pensii, abia îi ajungea să-și plătească chiria (pe str. Kvitka-Osnovianenko, 21, fosta Dobrogei)¹⁰⁵. Fiind bolnav și aflându-se în stare materială grea (alte mijloace decât o bibliotecă bogată și niște bani economisiți nu prea avea, ajutoare suplimentare nu primea de nicăieri, fiul

Funeraliile arhiepiscopului Dr. Cassian Bohatyreț (1960)

și fiica erau în străinătate), C. Bohatyreț s-a adresat consistoriului cu rugămintea să i se mărească pensia¹⁰⁶. Având în vedere „meritele sale înalte în fața bisericii și poporului rus în perioada Austriei”, precum și activitatea de cercetare științifică, în martie a aceluiași an Episcopul Cernăuților și Bucovinei Evmeniu (Horolski) a intervenit pe lângă comitetul de pensii al Patriarhiei Moscovei, reușind să obțină pentru protoiereul C. Bohatyreț o pensie lunară de 2.000 de ruble de la data de 1 aprilie 1955¹⁰⁷.

În ultimii ani ai vieții părintele Cassian s-a dedicat muncii științifice, lucrând la istoria eparhiei Cernăuților. Trebuie de menționat că păr. C. Bohatyreț în activitatea sa a folosit în măsură deplină zestrea științifică a înaintașilor, care într-o măsură mai mare sau mai mică s-au ocupat de istoria bisericii din Bucovina. El a folosit documente publicate și rămase în manuscris, materiale apărute în presă, mărturii orale ale participanților la evenimente. După plecarea din viață a păr. Cassian Bohatyreț manuscrisul *Istoria eparhiei Bucovinei* s-a păstrat în familia unui nepot al său și a văzut lumina tiparului abia în 2015 la Chișinău, într-o ediție specială a Bibliotecii revistei „Rusinul”¹⁰⁸.

Protoiereul mitrofor C. Bohatyreț a plecat la Domnul în ziua de 26 iulie 1960¹⁰⁹. Funeraliile au avut loc la 28 iulie în prezența unui mare număr de fețe bisericești și credincioși¹¹⁰. A fost înhumat în cavoul familiei din cimitirul orașenesc din Cernăuți (str. Zelena, parcela 6).

Astfel, putem constata că distinsul activist religios și public din Bucovina, arhiepiscopul-stavrofor dr. Cassian Bohatyreț a lăsat o urmă vizibilă în istoria Mitropoliei Bucovinei de la sfârșitul perioadei de dominație austriacă și începutul perioadei României Mari, precum și în etapa inițială a constituirii Eparhiei Cernăuților din perioada postbelică, fiind cel mai vechi cleric în grad de arhiepiscop care n-a părăsit-o în anul 1944. Răzeș la origini, absolvent al gimnaziului din Cernăuți și al Facultății de Teologie a Universității din Cernăuți, având titlul de doctor în teologie, el a slujit cu râvnă și demnitate în diferite parohii din ținut. Desfășurând în paralel o activitate social-politică, la începutul Primului Război Mondial părintele C. Bohatyreț a condus aripa radicală a mișcării vechilor rusini. A fost supus represiunilor din

partea autorităților austriece. A participat, deși fără succes, la alegerile în parlamentul austriac, Dieta Bucovinei și organul legislativ al Regatului României. În perioada interbelică a fost arhieru și membru al Adunării Eparhiale a Mitropoliei Bucovinei, unde a reprezentat interesele bisericilor ucrainene, a apărut drepturile credincioșilor ortodocși ucraineni. S-a bucurat de autoritate în fața conducerii bisericești superioare. În luna mai 1938 i-a însoțit pe Patriarhul României Miron (Cristea) și Mitropolitul Bucovinei Visarion (Puiu) în vizita lor în Polonia. Părăsind ținutul, în anul 1940, din cauza instaurării puterii sovietice în partea de nord a Bucovinei, în timpul războiului s-a întors la Cernăuți și s-a ocupat cu probleme misionare în cadrul Mitropoliei Bucovinei. În 1944 a rămas la Cernăuți, unde a stat la bazele creării Eparhiei Cernăuților a Exarhatului Ucrainean al Bisericii Ortodoxe Ruse. A desfășurat cercetări științifice privind istoria ținutului și viața religioasă în Bucovina. Este autorul manuscrisului *Istoria eparhiei Bucovinei*, publicat abia în 2015.

În viața părintelui C. Bohatyreț, căruia i-a fost dat să trăiască și să slujească în trei perioade din istoria zbuciumată a părții de nord a Bucovinei, și-au găsit oglindirea transformărilor geopolitice, economice și social-politice, precum și provocările prin care au trecut regiunea și locuitorii ei în acest interval de timp marcat de apariția și dispariția diferitelor regimuri politice și sisteme sociale.

NOTE

1. Jukovski A. *Istoria Bukovîni* în Bukovîna – ii mînuile i suceasne/ pid red. D. Kvitkovskoho, T. Brîndzana, A. Jukovskoho („Istoria Bucovinei” în *Bucovina – trecutul și prezentul ei*/ sub red. lui D. Kvitkovski, T. Brîndzan, A. Jukovski). Paris-Philadelphia-Detroit, 1956, P. 63-420; Jukovski A. *Istoria Bukovîni* (*Istoria Bucovinei*, Cernăuți: Ceas, 1994, P. II; Tkaciuk I. *Ţerkovno-relihiine jîttia* în Bukovîna – ii mînuile i suceasne/ pid red. D. Kvitkovskoho, T. Brîndzana, A. Jukovskoho (*Viața bisericească și religioasă*. Bucovina – trecutul și prezentul ei/ sub red. lui D. Kvitkovski, T. Brîndzan, A. Jukovski). Paris-Philadelphia-Detroit, 1956, P. 725-757; Iaremciuk S. *Jîttevîi şleah pravoslavnoho sveaşcennîka Kassiana Bohatîrîia*. Pîtannia istorii Ukraini: Zbirnik naukovîh stattei, t. 6. Na poşanu profesora Pavla Mihailîna (*Calea de viață a slăvitului preot Cassian Bohatyreț*. Probleme de istorie a Ucrainei: Culegere de articole științifice, vol. 6. În cinstea profesorului Pavlo Mihailîna). Cernăuți: Zelena Bukovîna, 2003, P. 275-280; Yaremciuk S. *Pravoslavna Ţerkva na Bukovîni u radeansku dobu (derjavno-ţerkovni vzaiemîni)* (*Biserica Ortodoxă în Bucovina în perioada sovietică (relațiile stat-biserică)*). Cernăuți, 2004; Hrenciuc D. *Integrarea minorităților naționale din Bucovina în Regatul României Mari (1918–1928). Unele considerații*. Codrul Cosminului. 2006. Nr. 12; Dobrjanski O. *Naționalnîi ruh ukraînîiv Bukovîni druhoi polovîni XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți, 1999, P. 221; Starîk V.P. *Vid Sarajeva do Parîja. Bukovînskîi Interregnum 1914-1921* (Ceastîna II: *Mij naționalizmom i tolerantnistiu*) (*De la Sarajevo la Paris. Interregnum bucovinean 1914-1921*) (Partea II: *Între naționalism și toleranță*). Cernăuți: Prut, 2009. 168 p.; Danileți I. V. *Ceasopîs russkîi pravoslavniî vistnîk 1921-1922* (*Buletin ortodox rus 1921-1922*). Pravoslâvie a sūčasnost'. Zbornîk prispevkov zo VII. Vedeckej konferencie študentov, absolventov a mladých vedeckých pracovníkov. Prešov, 2015. S. 44-59; Mîrovici R. *Apologhet pravoslavia pered avstriiskim voennîm sudom. K 100-letiu so dnea rojdenia*

mitroformnogo protoiereia d-ra Kassiana Dmitrievica Bogatîrța (1868-1968). Rusin. Mejdunarodnii istoriceskii jurnal (*Apologet al ortodoxiei în fața tribunalului austriac de război. Cu prilejul unui centenar de la nașterea protoiereului mitrofor Cassian Bohytareț (1868-1968)*). Rusin. Revistă istorică internațională/ Red. responsabil S.G. Suleak. Chișinău, 2009. Nr. 1 (15); Ceașu M.Ș. *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina Habsburgică (1848-1918)*. Iași; Junimea, 2004. 605 p.; Starîk V.P. *Vid Sarajeva do Parîja. Bukovînskîi Interregnum 1914-1921: Mij naționalizmom i tolerantnistiu (De la Sarajevo la Paris. Interregnum bucovinean 1914-1921: Între naționalism și toleranță)* / Red. L. Zvenihorodska. Cernăuți: Prut, 2009. 184 p.; Ciuciko M.K., Suleak S.G. *Arhipresviter Kassian Bogatîreț – issledovateli țerkovnoi istorii Bukovînskoi Rusi (Arhiprezbiterul Cassian Bohatyreț – cercetător al istoriei bisericești a Rusiei Bucovinene)*. Rusin. Revistă istorică internațională. Chișinău, 2014. Nr. 1. P. 143-164. P. 147; Ciuciko M.K., Suleak S.G. *Istoria Bukovinskoj pravoslavnoi eparhii arhipresvitera Kassiana Bogatîrța (Istoria Eparhiei Ortodoxe a Bucovinei a arhiprezbiterului Cassian Bohatyreț)*. Biblioteca revistei „Rusin”. Chișinău, 2015. Nr. 1. P. 6-28; Ciuciko M. *Pravoslavnaia țerkovi na Bukovine vo vremea Pervoï mirovoi voinî (I) (Biserica ortodoxă în Bucovina în anii Primului Război Mondial (I))*. Rusin. Revistă istorică internațională. Chișinău, 2014. Nr. 3 (37). P. 85-108; Ciuciko M. *Pravoslavnaia țerkovi na Bukovine vo vremea Pervoï mirovoi voinî (II) (Biserica ortodoxă în Bucovina în anii Primului Război Mondial (II))*. Rusin. Revistă istorică internațională. Chișinău, 2014. Nr. 4 (38). P. 7-28; Ciuciko M. *U hornîli vîprobuvani: Pravoslavna Țerkva na Bukovîni v 1914-1919 rr. (În focul încercărilor: Biserica ortodoxă în Bucovina în anii 1914-1919)*. Cernăuți: Druk Art, 2015. 140 p.; Haiseniuk V. *Poecatok kîntea. Moskvofilî u Velîkii viini (1914-1918) (Începutul sfârșitului. Moscovoștii în marele război (1914-1918))*. Cernăuți: Druk. Art, 2017. 304 p.

2. *Potocinî arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mitroformnogo protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrța (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*. Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 2, verso 6, 9; *Bajaiemo do Ukraini! Zmhannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*. [Text] / O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Odesa: Mayak, 2008. 1168 p. P. 606, 607; *Derjavnîi arhiv Cernivețkoi oblasti (în continuare DACO) (Arhiva de Stat a regiunii Cernăuți (în continuare ASRC))*. F. 228. Op. 3. Dosar 38. Tabeli uspișnosti i vidviduvannea ucineamî himnazii I-VIII klasiv za 1881-1882 n.r. (Tabelul reușitei și frecvenței elevilor gimnaziului din clasele I-VIII pe anul școlar 1881-1882). 932 file. Fila 16 verso-17; ASRC. F. 228. Op. 3. Dosar 43. Tabeli uspișnosti i vidviduvannea ucineamî himnazii I-VIII klasiv za 1886-1887 n.r. (Tabelul reușitei și frecvenței elevilor gimnaziului din clasele I-VIII pe anul școlar 1886-1887). 466 file. Fila 363; ARSC. F. 228. Op. 3. Dosar 45. Tabeli uspișnosti i vidviduvannea ucineamî himnazii I-VIII klasiv za 1888-1889 n.r. (Tabelul reușitei și frecvenței elevilor gimnaziului din clasele I-VIII pe anul școlar 1888-1889). 409 file. Fila 387 verso-388.

3. ARSC. F. 228. Op. 3. Dosar 45. Tabeli uspișnosti i vidviduvannea ucineamî himnazii I-VIII klasiv za 1881-1882 n.r. (Tabelul reușitei și frecvenței elevilor gimnaziului din clasele I-VIII pe anul școlar 1881-1882). 932 file. Fila 16 verso-77;

ARSC. F. 228. Op. 3. Dosar 43. Tabeli uspișnosti i vidviduvannea ucineamî himnazii I-VIII klasiv za 1886-1887 n.r. (Tabelul reușitei și frecvenței elevilor gimnaziului din clasele I-VIII pe anul școlar 1886-1887). 466 file. Fila 363; ARSC. F. 228. Op. 3. Dosar 45. Tabeli uspișnosti i vidviduvannea ucineamî himnazii I-VIII klasiv za 1888-1889 n.r. (Tabelul reușitei și frecvenței elevilor gimnaziului din clasele I-VIII pe anul școlar 1888-1889). 409 file. Fila 387 verso-388.

4. Halip T. *Z moih spomyniv (Din amintirile mele)*. Bukovinskyi jurnal. 1994. Partea 1-2. p. 152-179, p. 152-153, 172.

5. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 2, verso 9; *Bajaiemo do Ukrainî! Zmahannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*. [Text] / O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Odesa: Mayak, 2008. 1168 p. P. 606, 607; Ciuciko M.K., Suleak S.G. *Arhipresviter Kassian Bogatîreț – issledovateli țerkovnoi istorii Bukovînskoi Rusi (Arhiprezbiterul Cassian Bohatyreț – cercetător al istoriei bisericești a Rusiei Bucovinene)*. Rusin. Revistă istorică internațională. Chișinău, 2014. Nr. 1, p. 143-164, p. 145.

6. *Moldavia v epohu feodalizma: Perepisi naselechia Moldavii d 1772-1773 gg. (Moldova în epoca feudalismului: Recensămintele populației Moldovei în anii 1772-1773)*. Chișinău: Știința, 1975. Vol. VII. Partea 1. P. 444.

7. Ciuciko M.K., Suleak S.G. *Istoria Bukovinskoj pravoslavnoi eparhii arhipresvitera Kassiana Bogatîrța (Istoria Eparhiei Ortodoxe a Bucovinei a arhiprezbiterului Cassian Bohatyreț)*. Biblioteca revistei „Rusin”. Chișinău, 2015. Nr. 1, p. 6-28, p. 8.

8. *Documente bucovinene* / Teodor Bălan. București, 1942. Vol. VI, p. 82, 83.

9. *Kundmachung. Amstblatt fur Lemberger Zeitung/ Dziennik urzedowy do Gazety Lwowskiej*. 1861. 21 Marz. N 68. S. 409-423, p. 416.

10. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 2, verso 9; *Bajaiemo do Ukrainî! Zmahannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*. [Text] / O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Odesa: Mayak, 2008, p. 606, 607.

11. *Bajaiemo do Ukrainî! Zmahannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*. [Text] / O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Odesa: Mayak, 2008. 1168 p. P. 607; *Programm k. Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtume Bukowina fur das Schuljahr 1883*. Czernowitz, 1883. S. 71; Wurfl Chr. *Programm k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtume Bukowina fur das Schuljahr 1887/1888*. Czernowitz, 1888. S. 71; Wurzer R., prof. *Zur Geschichte des k.k. I. Staatsgymnasiums in Czernowitz*. Czernowitz, 1908. S. 30; Mîrovici R. *Apologhet pravoslavia pered avstriiskim voennîm sudom. K 100-letiu so dnea rojdenia mitrofornoho protoiereia d-ra Kassiana Dmitrievica Bogatîrța*

(1868-1968). Rusin. Mejdunarodnii istoriceskii jurnal (*Apologet al ortodoxiei în fața tribunalului austriac de război. Cu prilejul unui centenar de la nașterea protoiereului mitrofor Cassian Bohytareț (1868-1968)*). Rusin. Revistă istorică internațională/ Red. responsabil S.G. Suleak. Chișinău, 2009, Nr. 1 (15), p. 91.

12. ARSC. F. 228. Op. 3. Dosar 43. Tabeli uspișnosti i vidviduvannea ucineamî himnazii I-VIII klasiv za 1886-1887 n.r. (Tabelul reușitei și frecvenței elevilor gimnaziului din clasele I-VIII pe anul școlar 1886-1887). 466 file. Fila 363; ARSC. F. 228. Op. 3. Dosar 45. Tabeli uspișnosti i vidviduvannea ucineamî himnazii I-VIII klasiv za 1888-1889 n.r. (Tabelul reușitei și frecvenței elevilor gimnaziului din clasele I-VIII pe anul școlar 1888-1889). 409 file. Fila 369.

13. Halip T. *Z moih spomyniv (Din amintirile mele)*. Bukovinskyi jurnal. 1994. Partea 1-2. P. 152-179, p. 156.

14. Wurfl Chr. *Jahresbericht des k.k. Ober-Gymnasiums in Czernowitz in dem Herzogtume Bukowina. Verofentlicht am Sluse des Schuljahres 1888/1889*. Czernowitz, 1889, p. 80.

15. *Potocinii arhiv Cernivețko-Bukovinskoj eparhii UPT*. Arhivna sprava mitrofornoho protoiereia Kassiana Dmitrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 2 verso.

16. Bohatyreț C. *Nedelea mironosiți (O plodah Voskresenia Hristovaho) (Săptămâna mironosițelor (Despre roadele Învierii lui Hristos))*. Candela. Foaia bisericească-literară, 1893. Cernăuți: Tipografia arhiepiscopală, 1893, p. 517-523.

17. Dobrjanski O. *Naționalnii ruh ukraintșiv Bukovîni druhoi polovîni XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți: Zoloti litavrî. 1999, p. 220-221.

18. *Bajaiemo do Ukraini! Zmhannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*. [Text] / O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Odesa: Mayak, 2008, 1168 p.

19. *Bajaiemo do Ukraini! Zmhannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*. [Text] / O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Odesa: Mayak, 2008. 1168 p. P. 606, 607; *Promotionen*. Bukowiner Post. 1897. 6. Mai. S. 3; *Potocinii arhiv Cernivețko-Bukovinskoj eparhii UPT*. Arhivna sprava mitrofornoho protoiereia Kassiana Dmitrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosar arhivat, Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 4-4 verso.

20. Yaremciuk S. *Juttievii șleah pravoslavnoho sveașcenika Kassiana Bohatîrțea*. Pîtannia istorii Ukraini. Zbirnik naukovih statei (*Calea de viață a slăvitului preot Cassian Bohatyreț*). Probleme de istorie a Ucrainei. Culegere de articole științifice). Cernăuți, 2003. Vol. 6. P. 275-280. P. 275; *Bajaiemo do Ukraini! Zmhannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*. [Text] / O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Odesa: Mayak, 2008. 1168 p, pag.. 607; *Eine Abfertigung*. Bukowiner Post. 1899, Marz, p. 2-3.

21. *Potocinii arhiv Cernivețko-Bukovinskoj eparhii UPT*. Arhivna sprava mitrofornoho protoiereia Kassiana Dmitrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva*

curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU. Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Filele 3, 5, 6, 9; *Bajaiemo do Ukraini! Zmahannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovini u spohadah ocevidjiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*, O.V. Dobrjanski, V.P. Starik. Odesa: Mayak, 2008. 1168 p. P. 606, 607; Ciuciko M.K., Suleak S.G. *Arhipresviter Kassian Bogatîreț – issledovateli țerkovnoi istorii Bukovînskoi Rusi (Arhiprezbiterul Cassian Bohatyreț – cercetător al istoriei bisericești a Rusiei Bucovinene)*. Rusin. Revistă istorică internațională. Chișinău, 2014. Nr. 1, p. 143-164, p. 147.

22. ASRC. F. 320. Op. 1. Dosar 4059. Lîstuvannea, zaiavî, raportî ta inși materialî pro zamișcennia i peremișcennia țerkovnih slujitelei (Corespondență, cereri, rapoarte și alte materiale privind ocuparea posturilor vacante în parohiile bisericilor și transferul slujitorilor bisericești). 138 file. Fila 11 verso-12; *Kirchliches*. Bukowiner Post. 1898. 1. November. S. 5; *Potocinî arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*. Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). *Filele 6, 9; Madame Nadine Bohatyretz 1898–1989*. Partagez votre émotion Madame Nadine Bohatyretz est décédée le 16 août 1989 à 91 ans, Saint-Germain-en-Laye. Cod de acces: <https://www.libramemoria.com/defunts/bohatyretz-nadine/46d01d07649b4bf080ebde6098b5f066j>].

23. ASRC. F. 320. Op. 1. Dosar 4059. Lîstuvannea, zaiavî, raportî ta inși materialî pro zamișcennia i peremișcennia țerkovnih slujitelei (Corespondență, cereri, rapoarte și alte materiale privind ocuparea posturilor vacante în parohiile bisericilor și transferul slujitorilor bisericești). 138 file. Fila 11 verso-12; *Potocinî arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*. Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). *Filele 6, 9*).

24. ASCR. F. 1245. Op. 1. Dosar 377. Knîha reestrații activ pro smerti za 1841-1900 rr. po s. Verhni Stanivți Kițmansikoho raionu (Registrul actelor de deces pe anii 1841-1900 în satul Stăneștii de Sus raionul Chițmani). 305 file. Fila 303 verso-304.

25. Ciuciko M.K., Suleak S.G. *Istoria Bukovinskoj pravoslavnoi eparhii arhipresvitera Kassiana Bogatîrța (Istoria Eparhiei Ortodoxe a Bucovinei a arhiprezbiterului Cassian Bohatyreț)*. Biblioteca revistei „Rusin”. Chișinău, 2015. Nr. 1. P. 6-28. P. 9.; Mîrovici R. Apologhet pravoslavia pered avstriiskim voennîm sudom. K 100-letiu so dnea rojdenia mîtrofornogo protoiereia d-ra Kassiana Dmîtrievîcea Bogatîrța (1868-1968). Rusin. Mejdunarodnîi istoriceskii jurnal (Apologet al ortodoxiei în fața tribunalului austriac de război. Cu prilejul unui centenar de la nașterea protoiereului mitrofor Cassian Bohatyreț (1868-1968). Rusin. Revistă istorică internațională/ Red. responsabil S.G. Suleak. Chișinău, 2009. Nr. 1 (15), pag. 91; Yaremciuk S. Juttievîi șleah pravoslavnoho sveașcenîka Kassiana Bohatîrțea. Pîtannia istorii Ukrainî. Zbirnik naukovîh statei (Calea de viață a slăvitului preot Cassian Bohatyreț. Probleme de istorie a Ucrainei. Culegere de articole științifice). Cernăuți, 2003. Vol. 6. P. 275-280. P. 276; Dobrjanski O. Naționalnîi ruh ukraînțiv Bukovîni druhoi polovîni XIX – poceatku XX st. (Mișcarea

națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX). Cernăuți, 1999, p. 221.

26. *Memorial bukovinskogo pravoslavnogo duhovenstva russkoi narodnosti*. Cernovți: Peciatnea G. Ciopa v Cernovțah (*Memoriul preoțimii ortodoxe bucovinene de obârșie rusească*. Cernăuți, Tipografia lui G. Ciop în Cernăuți), 1899, 16 p. 3, 15.

27. Dobrjanski O. *Naționalnii ruh ukraiņiv Bukovini druhoi polovini XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți: Zoloti litavrî, 1999, p. 368-369.

28. *Memorial bukovinskogo pravoslavnogo duhovenstva russkoi narodnosti*. Cernovți: Peciatnea G. Ciopa v Cernovțah (*Memoriul preoțimii ortodoxe bucovinene de obârșie rusească*. Cernăuți, Tipografia lui G. Ciop), 1899. 16 p. P. 7-11, 15.

29. *Die Landtagswahlen*. Czernowitzer Tagsblatt. 1904. 1. Juli, p. 4.

30. *Der Hilf des Konsistoriums in den ruthenischen Pfarren, oder das funfsblattrige Angluk der Bukow. Ruthenen*. Bukowiner Post. 1905. 19. Marz. S.2; Starik V.P. *Vid Sarajeva do Parija. Bukovinski Interregnum 1914-1921* (Ceastina II: *Mij naționalizmom i tolerantnistiu*) (*De la Sarajevo la Paris. Interregnum bucovinean 1914-1921*) (Partea II: *Între naționalism și toleranță*). Cernăuți: Prut, 2009. 168+ 184 p. P. 66-67; *Zur Wahlbewegung*. Czernowitzer Allgemeine Zeitung. 1907. 5. April. p. 3-4.

33. *Ein politischen Mord in der Bukowina*. Neues Wiener Tagblatt. 1907. 11. April, p. 13.

34. *Ceașu M.Ș. Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina Habsburgică (1848-1918)*. Iași: Junimea, 2004. 605 p. 217.

35. *Anuarul Mitropoliei Bucovinei pe anul 1937*. Cernăuți, 1937, p. 105.

36. ASRC. F. 320. Op. 1. Dosar 4059. Listuвання, zaiavî, raportî ta inși materialî pro zamiščennia i peremiščennia țerkovnih slujitelei (Corespondență, cereri, rapoarte și alte materiale privind ocuparea posturilor vacante în parohiile bisericilor și transferul slujitorilor bisericesti). 138 file. Fila 11 verso-12.

37. Dobrjanski O. *Naționalnii ruh ukraiņiv Bukovini druhoi polovini XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți: Zoloti litavrî, 1999, p. 395.

38. Dobrjanski O. *Naționalnii ruh ukraiņiv Bukovini druhoi polovini XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți: Zoloti litavrî, 1999, P. 393; *Dr. Bohatyretz*. Bukowiner Post. 1909. 7. Januar. S. 4; *Altrussische Umtriebe in der Bukowina*. Bukowiner Post. 1909. 11. Februar. S. 1-3; *Țerkovania jizni na Vostoke*. Pribavlenie k Țerkovnim Vedomosteam, izdavaemim pri Sveateișem pravitelstvuiușcem Sinode. 1910. 6. maia. Nr. 19-20. XXII god. (*Viața religioasă în Est*. Supliment la Buletinul Bisericesc, editat pe lângă Sfântul Sinod ecumenic. 1910. 6. mai. Nr. 19-20. An XXII). P. 820-825, p. 822.

39. *Die Gogolfeier*. Czernowitzer Allgemeine Zeitung. 1909. 14. Mai. S. 2; Dobrjanski O. *Naționalnii ruh ukraiņiv Bukovini druhoi polovini XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți: Zoloti litavrî, 1999, p. 396.

40. Dobrjanski O. *Naționalnii ruh ukraiņiv Bukovini druhoi polovini XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți: Zoloti litavrî, 1999, p. 385.

41. *Russische Wahlarbeit in Galizien und der Bukowina (Rede des Abgeordneten Nikolaj Ritter von Wassilko im osterreichischen Abgeordneten hause, gehalten am 11. Dezember 1909)*. Ukrainische Rundschau. 1910. VIII. Jahrgang. Nr. 1. S. 15-27, p. 23-24.

42. *Altrussische Umtriebe in der Bukowina*. Bukowiner Post. 1909. 11 Februar. S. 1-3; *Kirchliches*. Bukowiner Post. 1910. 19. Mai. S. 3; Hensellek T. *Die letzten Jahre der kaiserlichen Bukowina: Studien zur Landespolitik im Herzogtum Bukowina von 1909 bis 1914*. Masterarbeit. Wien: Universität Wien, 2002, S. 90; Yaremciuk S. *Juttievî șleah pravoslavnoho sveașcenîka Kassiana Bohatîrșea*. Pîttannia istoriî Ukrainî. Zbirnik naukovîh statei (*Calea de viață a slăvitului preot Cassian Bohatyreș*). Probleme de istorie a Ucrainei. Culegere de articole științifice). Cernăuți, 2003. Vol. 6, P. 276; Dobrjanski O. *Naționalnîi ruh ukraințiv Bukovîni druhoi polovîni XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți, 1999, P. 402; *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoî eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoî protoiereia Kassiana Dmitrovîcea Bohatîrșea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreș (1868-1960). Filele 6, 9; *Bajaiemo do Ukrainî! Zmahannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*. [Text] / O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Odesa: Mayak, 2008. 1168 p. P. 608; Dobrjanski O. *Naționalnîi ruh ukraințiv Bukovîni druhoi polovîni XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți, Zoloti iltavrî, 1999, P. 402; Ciuciko M.K., Suleak S.G. *Arhipresviter Kassian Bogatîreș – issledovateli țerkovnoi istorii Bukovînskoî Rusi (Arhiprezbiterul Cassian Bohatyreș – cercetător al istoriei bisericești a Rusiei Bucovinene)*. Rusin. Revistă istorică internațională. Chișinău, 2014. Nr. 1. P. 143-164. P. 147; Ciuciko M.K., Suleak S.G. *Istoria Bukovînskoî pravoslavnoî eparhii arhipresvitera Kassiana Bogatîrșea (Istoria Eparhiei Ortodoxe a Bucovinei a arhiprezbiterului Cassian Bohatyreș)*. Biblioteca revistei „Rusin”. Chișinău, 2015. Nr. 1, p. 6-28, p. 9.

43. Dobrjanski O. *Naționalnîi ruh ukraințiv Bukovîni druhoi polovîni XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți, Zoloti iltavrî, 1999, p. 385.

44. *Țerkovania jizni na Vostoke*. Pribavlenie k Țerkovnim Vedomosteam, izdavaemîm pri Sveateișem pravitelstvuișcem Sinode. 1910. 6 maia. Nr. 19-20. XXII god. (*Viața religioasă în Est*. Supliment la Buletinul Bisericesc, editat pe lângă Sfântul Sinod ecumenic. 1910. 6 mai. Nr. 19-20. An XXII), p. 820-825, p. 822.

45. *Țerkovania jizni na Vostoke*. Pribavlenie k Țerkovnim Vedomosteam, izdavaemîm pri Sveateișem pravitelstvuișcem Sinode. 1910. 6 maia. Nr. 19-20. XXII god. (*Viața religioasă în Est*. Supliment la Buletinul Bisericesc, editat pe lângă Sfântul Sinod ecumenic. 1910. 6 mai. Nr. 19-20. An XXII), p. 820-825. p. 822.

46. *Nachklange zur altruthenischen Versammlung*. Czernowitzer Tagblatt. 1910. 10 Juli, p. 6.

47. Dobrjanski O. *Naționalnîi ruh ukraințiv Bukovîni druhoi polovîni XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți, Zoloti iltavrî, 1999, p. 400.

48. *Die Landtagswahlen in der Bukowina*. Neue freie presse. 1911. 29. April.

S. 3; Ceaușu M.Ș. *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina Habsburgică (1848-1918)*. Iași: Junimea, 2004. 605 p. 49. ASRC. F. 3 d. 10. P. 1. Dosar 707. Lîstuvannia z prezîdieiu kraiovoho upravlinnea Bukovîni i karnîm viddilom povitovoho sudu ŝciodo konfiskații zaklîku do vîbortiv seimu, iakîi zaklîkaie do zdaci holosiv za redaktora hazeti „Russkaia Pravda” Ţurkanovîcea Ilariona ta sveașcennîka Bohatîrșea Kassiana (Corespondența cu guvernămîntul ducaturii Bucovina și secția penală a tribunalului ținutal privind confiscarea apelului către alegătorii dietei în care aceștia sunt chemați să-și dea voturile pentru redactorul ziarului „Russkaia Pravda” Ţurcanovici Ilarion și preotul Bohatyreș Cassian). 6 file. Fila 2.

50. Dobrjanski O. *Naționalnii ruh ukraiņiv Bukovîni druhoi polovîni XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți, Zoloti iltavrî, 1999, p. 405.

51. „Kriegserklarung”. Czernowitzer Allgemeine Zeitung. 1912. 1. Juni. S. 4.

52. *Werenczanka*. (Russophile Umtriebe). Czernowitzer Tagblatt. 1913. 28. Oktober, p. 4-5.

53. Dobrjanski O. *Naționalnii ruh ukraiņiv Bukovîni druhoi polovîni XIX – poceatku XX st. (Mișcarea națională a ucrainenilor din Bucovina în a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX)*. Cernăuți, Zoloti iltavrî, 1999, P. 405; *Die Bruder Gerowski aus dem Landesgerichtentflohen*. Czernowitzer Allgemeine Zeitung. 1914. 9. Juni, p. 3-5.

54. *Bajaiemo do Ukraini! Zmahannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*, O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Odesa: Mayak, 2008. 1168 p. P. 608; Ciuciko M. *U hornîli vîprobuvani: Pravoslavna Ţerkva na Bukovîni v 1914-1919 rr. (În focul încercărilor: Biserica ortodoxă în Bucovina în anii 1914-1919)*. Cernăuți: Druk. Art, 2015. 140 p. P. 12; Haiseniuk V. *Poceatok kinșea. Moskvofilî u Velîkii viini (1914-1918) (Începutul sfârșitului. Moscovoșilii în marele război (1914-1918))*. Cernăuți: Druk. Art, 2017. 304 p.

55. *Bajaiemo do Ukraini! Zmahannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*, O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk, Odesa: Mayak, 2008, 1168 p.

56. Haiseniuk V. *Poceatok kinșea. Moskvofilî u Velîkii viini (1914-1918) (Începutul sfârșitului. Moscovoșilii în marele război (1914-1918))*. Cernăuți: Druk Art, 2017, 304 p.

57. Mîrovici R. *Apologhet pravoslavia pered avstriiskim voennîm sudom. K 100-letiu so dnea rojdenia mitroformogo protoiereia d-ra Kassiana Dmitrievica Bogatîrșea (1868-1968)*. Rusin. Mejdunarodnii istoriceskii jurnal (*Apologhet al ortodoxiei în fața tribunalului austriac de război. Cu prilejul unui centenar de la nașterea protoiereului mitrofor Cassian Bohytareș (1868-1968)*), „Rusin”, revistă istorică internațională, Chișinău, 2009, Nr. 1 (15), p. 92.

58. Yaremciuk S. *Juttievîi șleah pravoslavnoho sveașcenîka Kassiana Bohatîrșea. Pîtannia istorii Ukraini. Zbirnik naukovîh statei (Calea de viață a slăvitului preot Cassian Bohatyreș. Probleme de istorie a Ucrainei. Culegere de articole științifice)*. Cernăuți, 2003. Vol. 6. P. 275-280. P. 276; Haiseniuk V. *Poceatok kinșea. Moskvofilî u Velîkii viini (1914-1918) (Începutul sfârșitului. Moscovoșilii în marele război*

(1914-1918). Cernăuți: Druk Art, 2017. 304 p. P. 230, 59; Starîk V. *Vid Sarajeva do Parîja. Bukovînskîi Interregnum 1914-1921* (Ceastîna II: *Mij naționalizmom i tolerantnistiu*) (*De la Sarajevo la Paris. Interregnum bucovinean 1914-1921*) (Partea II: *Între naționalism și toleranță*). Cernăuți: Prut, 2009. P. 61; Zmahannea *za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni (1914-1921 rr.). Documentî i materialî (Lupta pentru statalitatea ucraineană în Bucovina (anii 1914-1921)). Documente și materiale/* O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Cernăuți: Tipografia regională din Cernăuți, 2009. 512 p. P. 156; Ciuciko M. *Pravoslavnaia țerkovi na Bukovine vo vremea Pervoï mirovoi voinî (II) (Biserica ortodoxă în Bucovina în anii Primului Război Mondial (II)).* Rusin. Revistă istorică internațională. Chișinău, 2014. Nr. 4 (38), p. 7-28, p. 23.

60. Haiseniuk V. *Poceatok kințea. Moskvofilî u Velîkii viîni (1914-1918) (Începutul sfârșitului. Moscovoșilii în marele război (1914-1918)).* Cernăuți: Druk Art, 2017, p. 166.

61. *Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1923.* Cernăuți, 1923. 72 p. P. 31; *Anuarul arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1926.* Cernăuți, 1926. 108 p. P. 33; *Anuarul Mitropoliei Bucovinei pe anul 1937.* Cernăuți, 1937, p. 105.

62. Danileț I.V. *Ceasopsis russkîi pravoslavniî vestnik 1921-1922 (Cronica buletinului ortodox rus 1921-1922).* Pravoslâvie a sūčasnost'. Zbornîk prîspevkov zo VII. Vedeckej konferencie ŝtudentov, absolventov a mladých vedeckých pracovníkov. Prešov, 2015. S. 44-59. P. 47; Danileț I., Marek P. *O missionerskoi deiatelinosti vladîki Dosifeia (Vasicea) na Podkarpatskoi Rusi v 20-h godah XX veka (Despre activitatea misionară a vlădicăi Dositei (Vasici) în Rusia Subcarpatică în anii 20 ai sec. XX).* Rocznik Teologiczny, 2019, LXI, Nr. 3, p. 445-477, 455-459.

63. *Anuarul arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1926.* Cernăuți, 1926. 108 p. P. 26-27; *Anuarul arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1927.* Cernăuți, 1927. 120 p. P. 74; Jukovski A. *Istoria Bukovîni.* Bukovîna – ii mînule i suceasne/ pid red. D. Kvitkovskoho, T. Brîndzana, A. Jukovskoho (*Istoria Bucovinei.* Bucovina – trecutul și prezentul ei/ sub red. lui D. Kvitkovski, T. Brîndzan, A. Jukovski). Paris-Philadelphia-Detroit, 1956, p. 63-420, 374-375.

64. *Anuarul Arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1930.* Cernăuți, 1930. 151 p. P. 34, 36, 96; *Anuarul arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1934.* Cernăuți, 1934. 136 p. P. 71; *Anuarul Mitropoliei Bucovinei pe anul 1937.* Cernăuți, 1937. P. 105; *Potocinîi arhiv Cerniveșko-Bukovînskoi eparhii UPT.* Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăușilor și Bucovinei a BOU.* Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 5; *Hohekirchliche Auszeichnungen.* Czernowitzer Morgenblatt. 1932. 6. Januar. S. 3; *Anuarul arhidiecezei ortodoxe a Bucovinei pe anul 1927.* Cernăuți, 1927, 120 p.

65. Mihai Fl.-R. *Dinamica electorală a candidașilor minoritari din Bucovina la alegerile generale din România interbelică.* Partide politice și minorități nașionale din România în secolul XX. Vasile Ciobanu (coord.). Sibiu, Editura Techno Media, 2010. Vol. V. P. 77-102. P. 98; Jukovski A. *Istoria Bukovîni.* Bukovîna – ii mînule i suceasne/ pid red. D. Kvitkovskoho, T. Brîndzana, A. Jukovskoho (*Istoria Bucovinei.* Bucovina – trecutul și prezentul ei/ sub red. lui D. Kvitkovski, T. Brîndzan, A. Jukovski), Paris-Philadelphia-Detroit, 1956, p. 63-420.

66. *Zmahannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni (1914-1921 rr.). Documentî i materialî (Lupta pentru statalitatea ucraineană în Bucovina (anii 1914-1921)).*

Documente și materiale/ O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Cernăuți: Tipografia regională din Cernăuți, 2009. 512 p. P. 439; Starîk V. *Vid Sarajeva do Parîja. Bukovînskii Interregnum 1914-1921: Mij naționalizmom i tolerantnistiu* (*De la Sarajevo la Paris. Interregnum bucovinean 1914-1921*) (Partea II: *Între naționalism și toleranță*). Cernăuți: Prut, 2009.

67. Mihai Fl.-R. *Dinamica electorală a candidaților minoritari din Bucovina la alegerile generale din România interbelică*. Partide politice și minorități naționale din România în secolul XX. Vasile Ciobanu (coord.). Sibiu, Editura Techno Media, 2010. Vol. V, p. 77-102, p. 85, 98-99.

68. Iorga N., *Memorii. Încercarea guvernării peste partide: (1931–1932)*. București: Datina Românească, 1939. Vol. VI., p. 99.

69. *Das Leichenbegangnis des Univ. Prof. Dr. Kozak*. Czernowitzer Morgenblatt. 1933. 10. September. S. 5; *Danksagung*. Czernowitzer Allgemeine Zeitung. 1933. 16. September, p. .5.

70. Jukovski A. *Istoria Bukovînî*. Bucovina – ii mînule i suceasne/ pid red. D. Kvitkovskoho, T. Brîndzana, A. Jukovskoho (*Istoria Bucovinei*. Bucovina – trecutul și prezentul ei/ sub red. lui D. Kvitkovski, T. Brîndzan, A. Jukovski). Paris-Philadelphia-Detroit, 1956, p. 63-420, 376.

71. Jukovski A. *Istoria Bukovînî*. Bucovina – ii mînule i suceasne/ pid red. D. Kvitkovskoho, T. Brîndzana, A. Jukovskoho (*Istoria Bucovinei*. Bucovina – trecutul și prezentul ei/ sub red. lui D. Kvitkovski, T. Brîndzan, A. Jukovski). Paris-Philadelphia-Detroit, 1956, p. 63-420, 377.

72. ASRG. F. 320. Op. 1. Dosar 21. Informațiine povidomlennia jandarmskih i polițeiskih orhaniv, raportî i protokoli protoiereiv, listuvannea ta inși materialî Ńiодо vedennea ukrainskimî sveŃcennîkamî naționalistîcinoi propagandî sered naselennea (Note informative ale organelor de jandarmi și poliție, corespondența și alte materiale privind desfășurarea de către preoțimea ucraineană a propagandei naționaliste în rândul populației). 146 file. Filele 9-10.

73. Haikovski M.I. *Reakțiina dialinisti pravoslavnoi Ńerkvî na Pivnicinii Bukovini (1918-1940) (Activitatea reacționară a bisericii ortodoxe în Bucovina de Nord (1918-1940))*. K.: Naukova dumka, 1984, p. 115.

74. Tkaciuk I., *Ţerkovno-relihiine jîtta*. Bucovina – ii mînule i suceasne/ pid red. D. Kvitkovskoho, T. Brîndzana, A. Jukovskoho (*Viața bisericească și religioasă*. Bucovina – trecutul și prezentul ei/ sub red. lui D. Kvitkovski, T. Brîndzan, A. Jukovski). Paris-Philadelphia-Detroit, 1956, p. 725-757, 747.

75. Jukovski A. *Istoria Bukovînî*. Bucovina – ii mînule i suceasne/ pid red. D. Kvitkovskoho, T. Brîndzana, A. Jukovskoho (*Istoria Bucovinei*. Bucovina – trecutul și prezentul ei/ sub red. lui D. Kvitkovski, T. Brîndzan, A. Jukovski). Paris-Philadelphia-Detroit, 1956, p. 725-757, 747.

76. S. Hl. *Patriarch reist nach Warschau: In Begleitung des Erzbischofs der Bucovina. Ausladsreise S. Hl. Patriarchen*. Czernowitzer Deutsche Tarespst. 1938. 19. Mai. S.1; S. Hl. *Patriarch Cristea desuch Cernauti*. Czernowitzer Deutsche Tagespost. 1938. 21. Mai. S.1; S. Hl. *Patriarch Miron Cristea heute in Cernauti*. Czernowitzer Deutsche Tagespost. 1938. 24 mai, p. 3.

77. *Foaia oficiala a Arhiepiscopiei și Mitropoliei Bucovinei*. Cernăuți, 1939. Nr. 8. Anul LXXI. August, p. 177.

78. *Foaia oficiala a Mitropoliei Bucovinei*. Cernăuți, 1940. Nr. 5. Anul LXXII. Mai, p. 78.

79. Moraru P. *Bucovina sub regimul Antonescu (1941-1944)*. P II. Politică. Învățământ. Cultură. P. 45-46; Tkaciuk I. *Ţerkovno-relihiine jittia*. Bucovina – ii mînule i suceasne/ pid red. D. Kvitkovskoho, T. Brîndzana, A. Jukovskoho (*Viața bisericească și religioasă*. Bucovina – trecutul și prezentul ei/ sub red. lui D. Kvitkovski, T. Brînzan, A. Jukovski). Paris-Philadelphia-Detroit, 1956, p. 725-757, 752.

80. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*. Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 6.

81. *Bajaiemo do Ukraini! Zmahannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*. [Text]/O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk. Odesa: Mayak, 2008. 1168 p. P. 609; Yaremciuk S. *Pravoslavna Ţerkva na Bukovîni u radeansku dobu (derjavno-țerkovni vziemîni) (Biserica Ortodoxă în Bucovina în perioada sovietică (relațiile stat-biserică))*. Cernăuți: Ruta, 2004. 352 p. p. 27; Humeniuk O.V. *Ţerkovni proțesi na poceatku Druhoi svitovoi viini v novopriednanih zemleah (vereseni 1939 – cerveni 1941 rr.)*. Actualni problemî vitcizneanoi ta vsesvitnioi istorii (*Procesele religioase la începutul celui de Al Doilea Război Mondial pe pământurile nou-alipite (septembrie 1939 – iunie 1941)*). Probleme actuale ale istoriei naționale și universale). Rivne, 2010. Ediția 20, p. 38-41, 39.

82. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*, Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*. Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 6.

83. *Bajaiemo do Ukraini! Zmahannea za ukrainsku derjavnisti na Bukovîni u spohadah ocevidțiv (1914-1921) (Dorim la Ucraina! Lupta pentru statalitate ucraineană în Bucovina în amintirile martorilor (1914-1921))*. [Text] / O.V. Dobrjanski, V.P. Starîk, Odesa: Mayak, 2008, p. 609.

84. ASRC. F. 38. Op. 6. Dosar 416. Sprava pro provedennia perevirkî politîcinoi blahonadiinosti sveașcennîka Bohatîrția Kassiana, șcio napravleatsia dlia propahandî protî bilșovițkoho ateizmu (Dosar privind verificarea probității politice a preotului Bohatyreț Cassian, care este trimis să desfășoare propagandă împotriva ateismului bolșevic). 8 file. Fila 4.

85. ASRC. F. 38. Op. 6. Dosar 416. Sprava pro provedennia perevirkî politîcinoi blahonadiinosti sveașcennîka Bohatîrția Kassiana, șcio napravleatsia dlia propahandî protî bilșovițkoho ateizmu (Dosar privind verificarea probității politice a preotului Bohatyreț Cassian, care este trimis să desfășoare propagandă împotriva ateismului bolșevic). 8 file. Fila 2.

86. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*. Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Filele 9, 35.

87. Yaremciuk S. *Pravoslavna Ţerkva na Bukovîni u radeansku dobu (derjavno-țerkovni vziemîni) (Biserica Ortodoxă în Bucovina în perioada sovietică (relațiile stat-biserică))*. Cernăuți: Ruta, 2004. 352 p.

88. ASRC. F. P-621. Upovnovajenii Radî u spravah Pravoslavnoi Ţerkvî po Cerniveţikii oblasti. Op. 2. Spr. 4. Lîstuvannea z duhovenstvom i eparhialinîm upravlinneam pro robotu ţerkov. Polojennia pro Rusiku ţerkvu. 19 lîpnea 1944 r. – 29 hrudnea 1944 r. (Împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe pe regiunea Cernăuţi. Op. 2. Dosar 4. Corespondenţa cu preoţimea şi conducerea eparhială privind activitatea bisericilor. Regulamentul privind Biserica rusă. 19 iulie 1944 – 29 decembrie 1944), fila 3-3 verso.

89. Yaremciuk S. *Juttievii şleah pravoslavnoho sveaşcenîka Kassiana Bohatîrţea*. Pîtannia istorii Ukrainî. Zbirnik naukovîh statei (*Calea de viaţă a slăvitului preot Cassian Bohatyreţ*). Probleme de istorie a Ucrainei. Culegere de articole ştiinţifice). Cernăuţi, 2003. Vol. 6, p. 275-280, p. 277-278.

90. ASRC. F. P-621. Upovnovajenii Radî u spravah Pravoslavnoi Ţerkvî po Cerniveţikii oblasti. Op. 2. Spr. 4. Lîstuvannea z duhovenstvom i eparhialinîm upravlinneam pro robotu ţerkov. Polojennia pro Rusiku ţerkvu. 19 lîpnea 1944 r. – 29 hrudnea 1944 r. (Împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe pe regiunea Cernăuţi. Op. 2. Dosar 4. Corespondenţa cu preoţimea şi conducerea eparhială privind activitatea bisericilor. Regulamentul privind Biserica rusă. 19 iulie 1944 – 29 decembrie 1944), fila 4; *Potocinîi arhiv Cerniveţko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrţea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuţilor şi Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreţ (1868-1960). Filele 9, 10.

91. ASRC. F. P-621. Upovnovajenii Radî u spravah Pravoslavnoi Ţerkvî po Cerniveţikii oblasti. Op. 2. Spr. 5. Statistîcini vidomosti pro diiuci ţerkvî ta duhovenstvo. 20 serpnea 1944 r. – 29 hrudnea 1944 r. (Împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe pe regiunea Cernăuţi. Op. 2. Dosar 5. Date statistice privind bisericile deschise şi preoţimea. 20 august 1944 – 29 decembrie 1944), fila 1.

92. *Potocinîi arhiv Cerniveţko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrţea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuţilor şi Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreţ (1868-1960). Fila 9 verso.

93. ASRC. F. P-621. Upovnovajenii Radî u spravah Pravoslavnoi Ţerkvî prî Cerniveţikomu oblvîkonkomi. Op. 2. Spr. 9. Lîstuvannea z duhovenstvom i eparhialinîm upravlinneam pro robotu ţerkov. 16 sicinea 1945 r. – 24 hrudnea 1945 r. (Împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe de pe lângă Comitetul Executiv regional Cernăuţi. Op. 2. Dosar 9. Corespondenţa cu preoţimea şi conducerea eparhială privind activitatea bisericilor. 16 ianuarie 1945 – 24 decembrie 1945), filele 8-8 verso.

94. ASRC. F. P-621. Upovnovajenii Radî u spravah Pravoslavnoi Ţerkvî prî Cerniveţikomu oblvîkonkomi. Op. 2. Spr. 9. Lîstuvannea z duhovenstvom i eparhialinîm upravlinneam pro robotu ţerkov. 16 sicinea 1945 r. – 24 hrudnea 1945 r. (Împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe de pe lângă Comitetul Executiv regional Cernăuţi. Op. 2. Dosar 9. Corespondenţa cu preoţimea şi conducerea eparhială privind activitatea bisericilor. 16 ianuarie 1945 – 24 decembrie 1945), fila 43.

95. Yaremciuk S. *Pravoslavna Ţerkva na Bukovîni u radeansku dobu (derjavno-ţerkovni vzaiemîni)* (*Biserica Ortodoxă în Bucovina în perioada sovietică (relaţiile*

stat-biserică). Cernăuți, 2004. P. 57-83; Covalciuc D. *Situația bisericii și a clerului din actuala regiune Cernăuți în perioada anilor 1944–1952*. Țara Fagilor. Vol. XXV. Cernăuți – Târgu-Mureș, 2016. P. 9-49, pp. 15, 23.

96. ASRC. F. P-621. Upovnovajenii Radî u spravah Pravoslavnoi Țerkvî prî Cernivețkomu oblvîkonkomi. Op. 2. Spr. 9. Lîstuvannea z duhovenstvom i eparhialinîm upravlinneam pro robotu Țerkov. 16 sicinea 1945 r. – 24 hrudnea 1945 r. (Împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe de pe lângă Comitetul Executiv regional Cernăuți. Op. 2. Dosar 9. Corespondența cu preoțimea și conducerea eparhială privind activitatea bisericilor. 16 ianuarie 1945 – 24 decembrie 1945), fila 30.

97. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 19, 30.

98. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 28-29, 53.

99. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 6.

100. ASRC. F. P-621. Upovnovajenii Radî u spravah Pravoslavnoi Țerkvî prî Cernivețkomu oblvîkonkomi. Op. 2. Spr. 15. Lîstuvannea z duhovenstvom i eparhialinîm upravlinneam pro robotu Țerkov. Vidomosti pro sveščennoslujiteliv, predstavlenîh do nahorod. 4 sicinea 1946 r. – 28 hrudnea 1946 r. (Împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe de pe lângă Comitetul Executiv regional Cernăuți. Op. 2. Dosar 15. Corespondența cu preoțimea și conducerea eparhială privind activitatea bisericilor. Date privind preoții înaintați pentru distincții. 4 ianuarie 1946 – 28 decembrie 1946), fila 38.

101. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 19-19 verso.

102. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Filele 7, 22.

103. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Filele 13, 14-18, 20-21.

104. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*). Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 38.

105. *Potocinîi arhiv Cernivețko-Bukovînskoi eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrțea (1868-1960) (*Arhiva*

curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU. Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Fila 51.

106. *Potocinii arhiv Cernivețko-Bukovinskoii eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrtea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*. Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Filele 25, 51.

107. *Potocinii arhiv Cernivețko-Bukovinskoii eparhii UPT*. Arhivna sprava mîtrofornoho protoiereia Kassiana Dmîtrovîcea Bohatîrtea (1868-1960) (*Arhiva curentă a eparhiei Cernăuților și Bucovinei a BOU*. Dosarul arhivat al protoiereului mitrofor Cassian, fiul lui Dimitrie Bohatyreț (1868-1960). Filele 42, 43, 44-44 verso, 52-52 verso, 53-53 verso.

108. Ciuciko M.K., Suleak S.G. *Istoria Bukovinskoii pravoslavnoi eparhii arhipresvitera Kassiana Bogatîrta (Istoria Eparhiei Ortodoxe a Bucovinei a arhiprezbiterului Cassian Bohatyreț)*. Biblioteca revistei „Rusin”. Chișinău, 2015. Nr. 1. P. 6-28. P. 16; Bohatereț C.D. *Istoria Bukovinskoii eparhii*. Biblioteca jurnala „Rusin” (*Istoria eparhiei Bucovinei*. Biblioteca revistei „Rusin”). 2015. Nr. 1 (1), p. 29–343.

109. Yaremciuk S. *Juttievîi șleah pravoslavnoho sveaşcenîka Kassiana Bohatîrtea*. Pîtannia istorii Ukraini. Zbirnik naukovîh statei (*Calea de viață a slăvitului preot Cassian Bohatyreț*. Probleme de istorie a Ucrainei. Culegere de articole științifice). Cernăuți, 2003. Vol. 6. P. 275-280. P. 280; Ciuciko M.K., Suleak S.G. *Arhipresviter Kassian Bogatîreț – issledovateli țerkovnoi istorii Bukovinskoii Rusi (Arhiprezbiterul Cassian Bohatyreț – cercetător al istoriei bisericești a Rusiei Bucovinene)*. Rusin. Revistă istorică internațională. Chișinău, 2014. Nr. 1, p. 143-164, p. 151.

110. Mîrovici R., *Apologhet pravoslavia pered avstriiskim voennîm sudom. K 100-letiu so dnea rojdenia mitrofornogo protoiereia d-ra Kassiana Dmîtrievîcea Bogatîrta (1868-1968)*. Rusin. Mejdunarodnîi istoriceskii jurnal (*Apologhet al ortodoxiei în fața tribunalului austriac de război. Cu prilejul unui centenar de la nașterea protoiereului mitrofor Cassian Bohatyreț (1868-1968)*. Rusin. Revistă istorică internațională/ Red. responsabil S.G. Suleak. Chișinău, 2009, Nr. 1 (15), p. 94.

SUMMARY

The article is dedicated to the personality of the prominent church and public figure of Bukovina, archpriest - stavrophore, PHD in Theology, Casian Dmitrievich Bogatyrets (1868-1960). This priest left a noticeable mark in the history of both the Bukovina Metropolis of the final period of Austrian rule and the era of Greater Romania, and the initial stage of the formation of the diocese of the post-war period, in which he was the oldest cleric at the time of consecration in the archpriest rank. Belonging to yeomanry, a graduate of the Cernăuți gymnasium and the theological faculty of the University of Cernăuți, who received a doctorate in theology, he performed church service with worthy zeal in various parishes of the region.

Engaged in parallel social and political activities, before the outbreak of the First World War, he had led the radical wing of the russophile movement. In the interwar period, he was the head of the archpriestship and a member of the Diocesan

Assembly of the Bukovinian Metropolis. In May 1938 he accompanied Patriarch Miron (Cristea) of Romania and Metropolitan Visarion (Puiu) of Bukovina on a trip to Poland.

Having left the region after the occupation of the northern part of Bukovina by Soviet troops in 1940, he returned to Cernăuți during the war and was engaged in the missionary work in the Bukovina metropolis. Having remained in Cernăuți in 1944, during the second coming of Soviet power, he stood at the origins of the creation of the Cernăuți diocese of the Ukrainian Exarchate of the Russian Orthodox Church. He is the author of the handwritten *History of the Cernăuți Diocese*, published in 2015.

DISTRUGEREA COMUNITĂȚII EVREIEȘTI DIN JUDEȚUL SUCEAVA. DE LA GHETOIZARE LA DEPORTARE

Nicolae Emilian DRANCA*
Vatra Dornei

Prin acest proiect de cercetare sunt analizate principalele evenimente prin care au trecut comunitățile evreiești din sudul Bucovinei în anul 1941, în special din orașul/județul Suceava. Pe baza documentelor de arhivă am analizat până în prezent principalele motive și metode prin care autoritățile române au pregătit marginalizarea evreilor în ghetouri la periferia orașelor, deposedarea de bunurile lor și deportarea în Transnistria¹. În arhivele din România, prin prisma documentelor păstrate până în prezent, am urmărit ceea ce s-a întâmplat cu evreii din principalele orașe din sudul Bucovinei, precum Vatra Dornei, Câmpulung, Suceava și Rădăuți. Am urmărit modul în care s-au raportat diferite instituții ale statului la comunitatea ebraică, cât și reacțiile comunității locale față de persoanele de religie mozaică. Religia a avut, de asemenea, o dimensiune semnificativă. Am observat cum persoane care au aparținut cultului mozaic s-au botezat în religia creștină: fie de confesiune ortodoxă, fie de confesiune catolică. Însă din 1941 autoritățile române nu au mai recunoscut aceste botezuri. Am arătat încercările unor evrei de a se salva de la deportare prin aceste botezuri².

Însă, fondul arhivelor privind aceste subiecte este în multe cazuri lacunar. Multe documente lipsesc. Altele nu sunt explicite sau sunt incomplete, ceea ce poate duce la multiple interpretări și la posibilitatea formulării diferitor ipoteze. Documentele aflate în alte arhive ar putea probabil constitui răspunsuri la următoarea întrebare: în ce măsură au participat și celelalte etnii din sudul Bucovinei la marginalizarea, deportarea și uciderea evreilor din această regiune?³ Întrebarea este relevantă deoarece ea poate oferi răspunsuri la alte întrebări precum: de ce acest subiect a rămas un tabu până în prezent? Desigur este relativ cunoscut gradul de vinovăție al structurilor de putere române, adică al jandarmeriei și al armatei. Însă, au acționat doar acestea sau ele au fost ajutate în demersurile lor de localnici? Astfel se poate răspunde și la alte întrebări care i-au preocupat pe unii istorici. De exemplu, ne interesează care a fost colaborarea autorităților române cu armata germană⁴, dar și colaborarea localnicilor cu armata germană⁵.

Până în prezent istoricii au fost atrași mai mult de evenimentele din nordul Bucovinei, mai ales de ceea ce s-a întâmplat la Cernăuți. Problema evreilor din Cernăuți a fost abordată de Liviu Cărare și Mariana Hausleitner. Despre evreii din sudul Bucovinei a mai scris doar Daniel Hrenciuc, însă lucrarea sa abordează doar istoria evreilor din Rădăuți și se bazează doar pe documente din arhivele din România⁶. După cum am spus deja, un subiect rămas necercetat este constituit de participarea concetățenilor evreilor la ghetoizarea și deportarea acestora. Despre participarea

* Nicolae Emilian Dranca este absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea Babeș Bolyai, Cluj Napoca și al Facultății de Drept, Universitatea București. Din 2021 – doctor în relații internaționale, teza susținută la Universitatea Babeș Bolyai, Cluj Napoca, pe tema plecării etnicilor germani din Bucovina, acțiunea *Heim ins Reich*.

celorlalte etnii la deportarea și exterminarea evreilor din nordul Bucovinei a scris până acum Simon Geissbuhler⁷, însă de partea din sud a Țării Fagilor vnu s-a ocupat nimeni.

Se cunoaște faptul că înainte de deportare au existat abuzuri⁸, depozitari ale evreilor⁹ inclusiv de propriile lor aparate de radio¹⁰ și inițiativa ghetozării evreilor la periferia acestor orașe¹¹, demers care ar fi fost doar o fază pregătitoare pentru deportare¹². Însă, dacă în arhive sunt păstrate o parte din directivele Ministerului de Interne, respectiv corespondența dintre acesta și Prefecturile Județelor Câmpulung, Suceava, Rădăuți, ceea ce nu este păstrat sunt rapoartele privind modul în care aceste

acțiuni s-au desfășurat. Cu alte cuvinte, în arhivele din România există documente care atestă în mod clar pregătirea și viitoarea organizare a acestor spații și deportarea evreilor. Din lipsă de spațiu, logistică și mai ales personal care să se ocupe de toate aceste demersuri, în unele cazuri există un număr fix de prizonieri evrei, iar persoanele arestate sunt înlocuite în mod periodic. Totuși nu se poate susține faptul că aceste spații erau ghetouri în adevăratul sens al cuvântului. Aceste practici din vara anului 1941 au fost determinate mai mult de intrarea României în război. A se vedea spre exemplu adresa Colonelului Pătrățoiu care se raportează la Ordinul nr. 4599 din 30 iunie 1941: „Domnule Prefect [...] Am onoarea a vă ruga să binevoiți a lua măsuri ca numărul ostaticilor luați dintre evrei, să nu fie mai mare ca 20-30 persoane, care vor fi schimbate lunar prin rotație”¹³. Toate aceste documente datează încă din vara anului 1941 și până în octombrie 1941. Însă, nu sunt păstrate documentele care să descrie și să detalieze modul în care aceste acțiuni s-au desfășurat. Documentele aflate în arhivele din alte state ar putea completa demersul epistemologic al acestor fapte petrecute în 1941 și la care au fost supuși evreii¹⁴.

Cele mai multe documente păstrate în arhivele din Suceava sunt cele referitoare la orașele Rădăuți și Siret. Există cel puțin două motive pentru care există mai multe surse de documentare. În primul rând acestea aflându-se în imediata apropiere a frontierei cu URSS, aveau inclusiv garnizoane militare și prin aceste orașe urmau a trece trupele române în pregătirea operațiunilor militare din vara anului 1941. În cel de al doilea rând, comunitățile evreiești din aceste orașe erau mult mai semnificative,

atât din punct de vedere numeric cât și economic. În Rădăuți, de exemplu, dintr-o populație a orașului de 14.000 de locuitori, 5.500 erau membri ai cultului mozaic. Probabil numai cazul comunei Burdujeni, aflată practic la periferia orașului Suceava, este unul singular. În Burdujeni comunitatea evreiască cu un număr de aproximativ 3000 de resortisanți era cea majoritară, aici trăind mai mulți evrei decât români, germani, polonezi, etc. Nu se poate spune același lucru despre celelalte orașe din sudul Bucovinei, precum Suceava, Câmpulung, Gura Humorului și Vatra Dornei.

Tot acest proces de îndepărtare fizică a evreilor din societate a început prin cunoscuta lege rasială elaborată în timpul Guvernului Goga. Evreii au fost îndepărtați treptat din universități, din administrație și din profesiile libere. Nici Baroul din orașul Suceava nu a fost ocolit de epurărilor provocate de noile legi rasiale. Arhiva Muzeului Holocaustului din Washington păstrează documente relevante despre acest proces. A se vedea în acest context tabelul nominal cu avocați radiati din Baroul Suceava¹⁵. La fel s-a întâmplat și cu evreii avocați din celelalte orașe. Cum s-au raportat colegii lor de breaslă la aceste abuzuri? Cine și cum a preluat clientela acestor avocați, cum a fost lichidat patrimoniul birourilor lor și mai ales cum au supraviețuit acești oameni, dacă au supraviețuit?¹⁶ Acestea sunt întrebări la care se pot obține răspunsuri cercetând cu atenție aceste arhive și coroborând informațiile cu ceea ce am descoperit până în prezent.

În Arhivele Statului din Suceava sunt păstrate o serie de documente importante, însă acestea sunt incomplete. Am găsit în Fondul Prefecturii Județului Suceava din anul 1941 un memoriu elaborat de președintele comunității evreiești și trimis Prefecturii în iulie 1941¹⁷. Documentul este semnat de Dr. Meier Teich care a avut mai multe calități, nu a fost doar președintele comunității, dar a fost și avocat și la un moment dat chiar vice-primar al orașului Suceava¹⁸. De ce este relevant acest document? În primul rând el face referire la ordinele Nr. 725 din 12 iulie 1941 respectiv 729 din 18 iulie 1941. În arhive nu am găsit (încă) aceste documente. Or, ele sunt tocmai actele prin care poate fi atestat faptul că prefectura a organizat comasarea tuturor evreilor din Suceava, Ițcani și Burdujeni într-un singur perimetru, respectiv în cartierul evreiesc din Suceava. Contrar demersurilor comunității evreiești din Suceava, prefectura a ignorat condițiile inumane în care urmau a fi înghesuiți câteva mii de oameni și a continuat executarea ordinelor precedente. Astfel, la 19 august, Prefectura Județului Suceava prin Prefectul Colonel M. Stroescu comunică Ministerului Afacerilor Interne, că în conformitate cu Ordinul 7082/1941 al MAI, „toți evreii au fost internați de organele MAN. Garnizoanele în unire cu Comandantul de Piață, conform ordinului Nr. 20570/41 din 30 iunie 1941 Flamura”. Conform mărturiilor ulterioare ale evreilor care au supraviețuit acestor măsuri și deportărilor, se poate observa că pentru aceste persoane era de neimaginat că așa ceva ar fi posibil¹⁹. Deși le erau cunoscute aceste ordine și măsuri ale prefecturii, evreii nu au putut crede că vor fi mutați în altă parte.

Pentru început au fost internați în sinagogi și școli 122 evrei din Ițcani și Burdujeni. Mai mult nu încăpeau. Din lipsă de spațiu, prefectul își încheie scrisoarea concluzionând că „la acest județ nu este deci cazul de suspiciune și s-a hotărât pentru o măsură cât mai echitabilă”. Documentul este datat: Suceava, 19 august 1941²⁰.

Mai există cel puțin o situație hilară creată. Astfel, prin ordinul nr. 21950/1941 dat de Ion Antonescu, este prevăzută drept necesară arestarea unui număr de evrei din toate clasele sociale, din toate orașele din Moldova. Suceava nu face excepție

de la acest ordin. Însă, Prefectura Județului Suceava a constatat faptul că sunt luați ostatici tocmai reprezentanții evreilor, elita, acei membrii ai comunității care sunt înstăriți, care au avut propriile lor afaceri și nu au nimic de a face cu așa zisul curent iudeo-comunist. Prefectura recomandă a fi luați ostatici „mai ales din clasele de jos și dintre aceia care sunt conducătorii acestora”²¹.

Deportarea

În dimineața zilei de 9 octombrie 1941, prefectul județului Suceava a elaborat ordonanța de deportare a evreilor din Suceava, Ițcani și Burdujeni, cu următorul conținut: „Evreii din oraș trebuie să predea imediat banii, aurul, pietrele prețioase, acțiunile și obligațiunile, precum și toate celelalte obiecte de valoare la Banca Națională și să se prezinte în aceeași zi, în Burdujeni, cu bagaj de mână asupra lor”. Orice evreu care rămânea în oraș era condamnat la pedeapsa cu moartea. În total, din oraș au fost deportați 5.874 de persoane, cifră în care sunt incluși și evreii originari din Ițcani și Burdujeni²². După deportare, au început revendicările pentru proprietățile evreilor. La 28 octombrie 1941 prefectul Colonel Stroescu solicită pentru sine dreptul de a locui în casa evreului dentist Josef Hermann și Dr. Ițic Leo din Strada Regele Ferdinand²³.

Însă există și situații în care este solicitată prezența în continuare a evreilor datorită indispensabilității acestora pentru funcționarea fabricilor din lipsă de personal calificat. La aceeași dată, 28 octombrie 1941, Anastasie Zaharia solicită Prefecturii Județului Suceava ca fostul proprietar al fabricilor de cherestea din Solca și Cacica, evreul Curt Zinger, să nu fie evacuat până la data de 2 mai 1942, deoarece lipsește personalul specializat²⁴. Chiar și instituția Prefecturii Județului Suceava a solicitat în anumite cazuri eliberarea unor evrei din lagăre și întoarcerea lor în județ. Existau în 1941 doar două farmacii în județ. Cea din Solca aparținea evreului Leon Lesner. Acesta fusese internat încă din vară, 9 iunie 1941, în lagărul de la Târgu Jiu. La data de 17 decembrie 1941 Prefectura Județului Suceava solicită Direcțiunii Generale a Poliției, Ministerului Afacerilor Interne, eliberarea lui Leon Lessner din lagăr. În ciuda condițiilor date, a inexistenței farmaciștilor în județ, eliberarea lui Leon Lessner este refuzată²⁵.

În prezent este cunoscut nu numai numărul evreilor deportați ci și numele acestora. Ultimii trei evrei deportați din Suceava în Transnistria au fost Nuchim Beer Leinburd, Cavan Herschlich și Abraham Noa Neuberger, ei fiind urcați în cel de al doilea transport din data de 11 octombrie 1941²⁶. Poliția orașului Suceava avea dubii și-i suspecta inclusiv pe etnicii germani rămași în oraș, că aceștia ar fi în realitate evrei care se ascund sub o identitate falsă²⁷. Interesant este faptul că în timp ce autoritățile române se grăbeau cu purificarea etnică a județului Suceava, misiunea militară germană staționată în România, prin serviciul său de construcții, solicita păstrarea anumitor evrei în oraș. Era cazul angajaților de la tâmplăria Friedrich Scherzer, și anume, furnizorul Isidor Schläffer, electricianul Hermann Becker și șoferul Iacob Fellig. Misiunea germană solicită amânarea evacuării acestor persoane și implicit eliberarea autorizațiilor necesare pentru liberă trecere în oraș²⁸.

Am amintit faptul că mărturiile supraviețuitorilor ajută istoricii să reconstruiască modul în care s-au desfășurat evenimentele din 1941. Un asemenea exemplu de mărturie pe care le putem valorifica sunt cele ale președintelui comunității evreiești Meier Teich, care a povestit ulterior despre traumele prin care a trecut în 1941, dar și

în anii următori. „Ca să ne îmbărbăteze și să ne dea înbold de viață și rezistență, el, cu trupul lui plâpând și mintea încă crudă, ia în mână frânele. Se împrietenește repede cu D-rul Abraham Reicher, care nici el nu are decât 33 de ani, dar e o comoară de energie și, împreună cu cumnatul meu, Samuel Neuberger, – și el tânăr și plin de viață – formează prima celulă a rezistenței sufletești și începutul organizării noastre. D-rul Abraham Reicher a fost voința, Samuel Neuberger, îndemnul și Alexandru Gideon Teich, bunul meu Gidi, a fost gândul și sfatul înțelept, care ne-a ocrotit și ne-a salvat mai târziu în momentele cele mai grele”²⁹.

Prefectura județului Suceava și abuzurile privind evreii

Se poate considera că atitudinea prefecturii este ambivalentă. Pe de o parte, ea execută ordinele venite pe scară ierarhică referitoare la restrângerile drepturilor evreilor, dar, pe de altă parte, încearcă să soluționeze o parte din neajunsurile populației județului provocate tocmai de restrângerea acestor drepturi în special ale comercianților evrei. În această privință este edificatoare scrisoarea Prefecturii din data de 27 septembrie 1941 adresată guvernului:

„27 septembrie 1941

Către Președinția Consiliului de Miniștrii
Cabinetul Civil Militar București

Avem onoare a vă înainta în anexă cererile a 5 comercianți evrei din orașul Suceava cu următorul raport.

În urma dispozițiilor date s-a oprit cu desăvârșire circulația evreilor dintr-o localitate în alta. Această măsură, foarte bună din punct de vedere al siguranței Statului, a dat naștere la mari neajunsuri în ceea ce privește comerțul și aprovizionarea județului nostru cu stofe, fier, coloniale, etc.

Comercianții români sunt aproape inexistenți în orașul Suceava [...]

Înlocuirea acestora pentru moment nu se poate face din cauza lipsei de capital și a oamenilor cu experiență în ale comerțului.

Acești evrei neputând circula pentru a procura marfa necesară de la engroșiști sau fabrici, care nu le satisfac comenzile făcute prin corespondență și mai refuzându-li-se și predarea coletelor poștale, au rămas cu prăvăliile aproape goale, tocmai acum în pragul iernii, când populația are mai multă nevoie de îmbrăcăminte.

Situația devenind foarte delicată din cauza acestor lipsuri, care au adus populația într-o stare de permanentă îngrijorare și frică pentru necunoscutul de mâine, când nu vor mai avea de unde cumpăra nimic, cu onoare vă rugăm să binevoiiți a aproba, în mod excepțional și pe timp limitat ca Prefectura să poată elibera autorizații de călătorii comercianților evrei care prezintă garanții că nu se vor ocupa în localitățile unde pleacă decât numai de afacerile comerciale [...].

Prefect Colonel M. Stroescu”³⁰.

Anexele lipsesc. Sunt menționate pe verso doar cele 5 nume ale comercianților evrei Iacob Schmelzer, Iacob Spiegel, Bernhard Kern, Arnold Kolber, Samuil Neuberger. Poate fi considerată această scrisoare un minim gest de umanitate manifestat față de evrei? Argumentele invocate în scrisoare privesc mai mult interesele economice ale întregului județ, respectiv satisfacerea nevoilor primare ale tuturor etniilor. Deci este impropriu a se considera că prin această scrisoare s-a urmărit protejarea comercianților evrei. A fost urmărită în principal soluționarea neajunsurilor cunoscute de celelalte etnii și în plan secundar a necesităților comercianților evrei.

Cu toate acestea, există documente care atestă faptul că ideologia și doctrina guvernului au avut câștig de cauză în detrimentul necesităților populației locale. A se vedea doar reacția poliției locale față de solicitările evreilor de a practica chiar și cele mai banale meserii. De exemplu, „evreul Davidică Pfau de meserie chelner și gratagiu, nu posedă carnet de lucrător, ci numai o adeverință prin care numitul putea exercita meseria sa. Având în vedere art. 1 din Decret Lege pentru Româнизarea personalului din întreprinderi, publicat în Monitorul Oficial din 16 noiembrie 1940 și Decizia Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale publicat în Monitorul Oficial, nr. 69 din 22 martie 1941, nu credem a fi cazul de a se aproba cererea numitului evreu. Șeful Poliției Al-Preutesei Valerian”³¹. Or Davidică putea fi orice evreu care, lipsit de mijloacele, căuta să muncească orice, chiar și meseria de chelner și gratagiu. Davidică putea fi în realitate un doctor, un farmacist, un avocat sau chiar un chelner. Însă poliția orașului cerea ca acesta să nu aibă dreptul să muncească nici măcar în calitate de chelner. În cazul de față Davidică Pfau chiar era de meserie chelner, acesta lucrase timp de 12 ani la restaurantul „Splendid” din orașul Suceava, iar într-o scrisoare a sa adresată Prefecturii menționează că provine dintr-o familie modestă cu 7 membri unde singurul care aduce un venit este el. În scrisoarea sa din 21 august este menționat faptul că poliția nu-l lasă să lucreze și în această situație îi moare familia de foame³². Aceste date sunt confirmate de certificatul eliberat de comunitatea evreiască din Suceava care atestă faptul că David Mendel Pfau, născut la 24 martie 1897 este căsătorit și are 4 copii minori.³³

La nivelul administrației locale există o atitudine ambivalentă față de calificarea și indispensabilitatea economică a evreilor. Reacția Primăriei Comunei Danila din Plasa Dragomirnei, Județul Suceava, față de politica de naționalizare/româнизare. Scrisoarea este datată: 16 ianuarie 1942.

„Domnule Prefect

La ordinul D-Vs. Nr. 396 din 9 ianuarie 1942. Avem onoare a Vă raporta următoarele.

Moara expropriată de la evreul Zeiling Dickman din Gura Solcii a fost predată în custodie cu venitul net în jumătate cu Statul D-lui Morawitz Iosif, care a exercitat meseria de morar chiar de copil mic și cunoaște bine acum această meserie, având acte de maestru morar, iar locuitorul Enciu Ioan a fost numai servitor la evreul Selling Dikman și nu cunoaște această meserie.

Dacă moara s-ar da în custodie locuitorului Enciu Ioan ar însemna că după câțva timp s-ar distruge și noi în această comună avem numai acea moară.

Rugăm să binevoiți a reveni asupra ordinului D-Vs. de mai sus, întrucât nu putem preda moara locuitorului Enciu Ioan care nu cunoaște această meserie, iar D-l Moravitz Iosif să rămâie mai departe la acea moară ca custode care cunoaște bine meseria de morar și fiind și maestru lemnar care repară singur toate ce se strică sau se uzează la acea moară, până la arendarea ei prin licitație.

Primar A. Feiciuc

Secretar V. Mațepiuc

D-Sale D-lui Prefect al Județului Suceava”³⁴.

Dar situația aceasta era generală, nu doar la nivelul unor sate, comune sau orașe din Bucovina. Să analizăm Ordinul Guvernământului Provinciei Bucovina Nr. 3786 din 25 iulie 1942 adresat Directoratului de Lucrări Publice și Comunicații:

„În conformitate cu ordinul Marelui Stat Major Nr 57644 din 5 iulie 1942 și

în vederea aplicării controlului cu privire la existența reală și de absolută necesitate a evreilor meseriași și evreilor specialiști angajați la autoritățile publice și unitățile militare din Cernăuți.

Cu onoare vă rugăm să binevoiți a ne înainta un tabel nominal de evrei specialiști și evrei meseriași ce se află la muncă obligatorie atât la Dvs. cât și în unitățile din subordine sau unitățile ce se găsesc sub controlul sau tutela Dvs.

În acest scop veți cere tabelele nominale de la unitățile respective în două exemplare procedând la verificarea și anulare cu creion roșu a evreilor socotiți de Dvs. inutili și stabilind astfel efectivul numeric absolut necesar. Unul din tabele astfel încheiate rămâne la Dvs., iar al doilea exemplar, după ce vor fi îmborderate, vă rugăm a fi înaintate la cabinetul militar, biroul până la 31 iulie 1942³⁵.

În mod evident asistăm la o subordonare totală a tuturor instituțiilor statului unei ideologii nefaste. Drept dovadă este faptul că inclusiv evreii bolnavi nu au fost scutiți și au constituit obiectul acestei ideologii. La Suceava, medicul primar director al spitalului din oraș, solicita poliției avizul pentru ca pacientul său de religie mozaică să poată părăsi spitalul: „Doamna Fișler Luți de 47 ani de religie mozaică, fiind internată în spital la data de 21. IX. 1941, fiind pe cale de vindecare intenționează să părăsească spitalul mâine 20.XII.1941. Rugăm să comunicați dacă poate să părăsească Spitalul”³⁶.

Viciile de procedură în procesele civile pentru redobândirea drepturilor

Există o serie de decrete care au împărțit evreii în categorii. Astfel, membrii celei de a doua categorie erau salvați de la deportare. Mulți dintre aceștia, foști soldați în armata română în timpul războaielor balcanice precum și/sau în timpul Primului Război Mondial, se văd nevoiți să introducă acțiune în instanță pentru a le fi recunoscute drepturile. Acțiunile acestora se numeau „acțiune provocatorie în conformitate cu Decretul Lege Nr. 2650/1940 și Decretul Lege 2507/1941”. Sunt cazuri în care reclamanții erau chiar decorați cu medalia „Avântul Țării” și „Crucea Comemorativă”³⁷.

Conform dreptului procesual civil din perioada interbelică, acțiunea este înregistrată pe rolul Curții Administrative Cernăuți la data de 9 decembrie 1941, deși reclamantul se adresase Curții Administrative Suceava. Același lucru se întâmplă și cu acțiunea altor persoane, la fel foști soldați în armata română, cu diferite decorații și încetățeniți prin Ordonanță în anul 1938, conform declarațiilor acestor persoane³⁸. Reclamanții menționează în acțiunile lor în instanță că sunt cetățeni ai statului român, că au „satisfăcut legea recrutării” și solicită fixarea unui termen de judecată la care, pe baza documentelor și a martorilor, să fie stabilită apartenența lor la cea de a treia categorie de evrei³⁹. Toate aceste documente sunt înregistrate la Curtea Administrativă din Cernăuți cu data de 9 decembrie 1941. Ce se întâmplă cu aceste acțiuni? Ele cunosc o perioadă inexplicabil de lungă pentru soluționarea lor. Primele termene sunt stabilite abia în anii următori, 1942, 1943 și chiar 1944. La un termen stabilit pentru data de 4 februarie anul 1944, Curtea dispune amânarea cauzei pentru data de 3 mai 1944, invocând absența reprezentantului Ministerului Public. Or, aici este vorba despre un dosar cu numărul 49/1941 deschis în urma petiției lui Froim Goldstein înregistrată cu nr. 931/1941. În sentința din 4 februarie 1944 este menționat faptul că la apelul nominal nu răspunde nimeni, astfel procedura nu este îndeplinită⁴⁰. Însă cum ar fi putut fi îndeplinită procedura dacă reclamantul/petiționarul (în cazul

în care mai trăia) nu fusese citat la noul său domiciliu, cel mai probabil acesta fiind deja în Transnistria? Toate aceste acțiuni au fost introduse de evrei cu foarte puțin timp înainte de deportarea din octombrie 1941. Astfel, invocând decretul lege nr. 2650/1940, publicat în „Monitorul Oficial” Nr. 183 din 9 august 1940, aceste persoane aveau șansa reală de a se salva de la deportare. Însă, acest lucru ar fi fost posibil doar dacă instanțele ar fi funcționat și ar fi răspuns într-un termen rezonabil acestor petiții/acțiuni. Cum procedează instanța? Curtea Administrativă de la Cernăuți constată abia în anul 1944 că reclamantul Froni Goldstein (sic) nu a făcut „actele de diligență pentru ca acțiunea sa înaintată [...] să capete soluționarea ei legală, nepunând mărcile poștale pentru expedierea citațiilor, cât și una copie de pe acțiune pentru a fi înmănată reprezentantului Ministerului Public”. Au fost necesari 2 ani pentru a stabili aceste detalii de procedură? Din decembrie 1941 până la data acestei ședințe a Curții a fost necesar atâta timp pentru a se constata lipsa acestor timbre poștale și a copiilor? Cine nu a depus de fapt toate diligențele necesare pentru soluționarea într-un timp cât mai rezonabil a acestor petiții? În mod evident există neajunsuri și lipsuri de ambele părți.

Dacă petiționarul/reclamantul nu a depus toate diligențele necesare, nici instanța nu a dat dovadă de o conduită diferită. Totuși, instanța consideră că „pentru a stabili situația juridică a reclamantului, cât și pentru a aduce la o rezolvare juridică acțiunea introdusă de acesta, e necesar a se pune cauza pe rol și a purcede la judecarea ei, fixându-se termen de judecată pentru ziua de 4 februarie 1944”⁴¹. Pe document este menționat cu stiloul că nu s-au emis citații deoarece reclamantul nu a indicat adresa. Însă, în cererea lui Froni Goldstein, în care este menționată și soția sa Lia Goldstein precum și copilul acestora minor Herman Goldstein, este specificat faptul că domiciliul ales este la avocatul Gheorghe Berza din orașul Suceava⁴². Chiar dacă nu ar mai fi fost cunoscut domiciliul reclamantului, adresa la care urmau a fi comunicate actele de procedură era cea a avocatului acestuia. Or, în nota de la Dosarul nr. 49/1941 aflat pe rolul Instanței de la Cernăuți este omis acest lucru. Această omisiune poate fi considerată a fi cel puțin un viciu de procedură.

Ce se întâmplă totuși mai departe la următorul termen? Dată fiind retragerea armatei române tot mai mult de pe frontul de est din URSS și devenind inevitabilă reocuparea Cernăuțului de către trupele sovietice, Curtea Administrativă de la Cernăuți este evacuată, iar noul său sediu este stabilit în Județul Mehedinți, comuna Bistrița. La termenul de 3 mai 1944 sunt invocate evenimentele determinate de cursul războiului și este stabilit un nou termen, respectiv cel de 29 iulie, când se va stabili în cameră de consiliu asupra posibilității de a îndeplini procedura⁴³. Până la acest nou termen, la data de 13 iulie 1944 Direcțiunea Administrației de Stat, Eșalonul I, Nr. 50893, dispune ca toate procesele care sunt pe rolul acestei instanțe să fie „soluționate până la sfârșitul acestei luni”⁴⁴. Astfel, după ce instanța nu s-a grăbit deloc în 1942, 1943 și 1944, acum brusc, printr-o hotărâre sosită de la Ministerul Afacerilor Interne din data de 13 iulie trebuia să soluționeze toate dosarele. Asistăm la o imixtiune flagrantă a puterii executive în responsabilitățile puterii judecătorești. Avea voie o instanță de judecată să se substituie directivelor Ministerului Afacerilor Interne? În mod cert, într-un stat de drept, unde principiul separației puterilor în stat există, în mod principal⁴⁵, acest lucru nu este admis. Însă România nu mai era un stat de drept. Ce face instanța de la Cernăuți? Ea dă curs acestor dispoziții ale Direcțiunii Administrației din Ministerului Afacerilor Interne și se grăbește să închidă toate dosarele pe care le are pe rol. Din nou, în nicio decizie, sentință, hotărâre, nu se face referire la niciun

text de lege din Codul Civil și/sau Codul de Procedură Civilă. Curtea a deliberat „având în vedere dispozițiunile Ministerului Afacerilor Interne”. Nu este invocat niciun text al legii fundamentale sau organice. Este menționat doar că trebuie să fie îndeplinită procedura de informare a părților interesate. Însă „Curtea nu este în măsură din cauză de forță majoră de a cita partea reclamantă conform normelor de procedură, deoarece predarea citației la oficiul poștal potrivit dispozițiilor art. 42 din legea organizării Curților Administrative nu (poate face dovada că citarea s-ar fi făcut în spiritul acestui text), știut fiind că orice circulație poștală cu teritoriul ocupat este întreruptă”. Care era teritoriul ocupat la data de 29 iulie? Era orașul Suceava (locul sediului avocatului Gheorghe Breza, cel împuternicit de familia Goldstein pentru reprezentarea în instanță) ocupat? Nu se putea realiza corespondența cu avocatul reclamantului? Instanța stabilește că „prin urmare, procedura nu se poate îndeplini. Lipsind în afară de aceasta și un funcționar calificat, care să îndeplinească în proces serviciul Ministerului Public. Dispune: scoate cauza de pe rol. Cu drept de apel la Curtea Superioară Administrativă. Dată în cameră de Consiliu”⁴⁶. Exact aceeași sentință găsim referitoare la Dosarul cu nr. 50/1941 aflat pe rolul aceleiași instanțe și deschis de Leib Zetman, tot din orașul Suceava⁴⁷. Exact aceleași termene la 2 februarie 1944, 26 aprilie, 3 mai 1944 și 29 iulie 1944 le-a avut și acesta. Aceleași acte de procedură, cu aceleași termene găsim și în dosarul nr. 48/1941 deschis de Guzin A. Gutman. În cazul acestuia se menționează la termenul de 26 aprilie că procesul nu a putut avea loc din cauza evacuării instanței de la Cernăuți la Bistrița, în județul Mehedinți⁴⁸. Aceiași situație este și pentru Heim Moisă, care are dosarul nr. 52/1941 cu diferența că în cazul său domiciliul este stabilit în Herța, județul Dorohoi. La apelul nominal din 4 februarie 1944 nu a răspuns nimeni⁴⁹, iar la următoarele termene de 3 mai, respectiv 29 iulie, din nou nu a răspuns nimeni la apel⁵⁰. Elementul de noutate referitor la dosarul 52/1941 este dat de faptul că în raportul din data de 2 februarie 1944 aflăm că instanța de la Cernăuți ar fi fost mutată deja la Vatra Dornei. Unde se aflau trupele române, respectiv trupele sovietice la 2 februarie 1944 și care era evoluția frontului din est?

Reacția populației locale față de deportarea evreilor

Au existat inițiative colective privind repatrierea evreilor din România. A se vedea scrisoarea populației din comuna Ițcani prin care este solicitată readucerea familiei Colber înapoi din lagărul din Murafa, Județul Moghilău, Transnistria:

„Domnule Guvernator,

Populația din Ițcani cu onoare se adresează prin prezenta D-voastră în cauza soților evrei Adolf și Ika Colber în vârstă de 57 ani, respectiv 50 ani, precum și a fiului lor Siegfried de 24 de ani, toți originari din comuna Ițcani, județul Suceava, deportați în luna octombrie 1941 împreună cu ceilalți evrei în ghetoul Murafa, Județul Moghilău din Transnistria, rugându-vă să binevoiți a acorda acestei familii excepția de a se putea întoarce la căminul lor sau la Cernăuți.

Numiții soți au fost totdeauna niște oameni foarte de treabă și cinstiți și cetățeni loiali Statului Român, iar în calitate de primar al acestei comune, Adolf Colber a dat tot sprijinul său pentru clădirea bisericii ort-rom din Ițcani, conform adevărului Parohiatului Sf. Nicolai Suceava Nr. 78 alăturată. În întreprinderile sale, Adolf Colber a avut totdeauna personal creștin, pe care totdeauna l-a tratat cu blândețe, sprijinind pe cei nevoiași, dând totdeauna obolul său pentru scopuri creștinești și naționale.

De asemenea soții Colber în dragostea lor față de creștinism, au un fiu surd-mut care s-a botezat în credința Ort-rom.

Având în vedere cele de mai sus, cu onoare vă supunem rugămintea a lua în considerare meritele și purtarea exemplară a acestei familii și a-i da voie a se întoarce în această comună sau la Cernăuți. Sau în ultimă instanță să binevoiți a aproba ca numiții să aibă în ghetoul, unde se află, un tratament sau un regim mai blând, potrivit cu meritele și vârsta lor.

Cu profund respect”⁵¹.

Scrisoarea are totuși doar 12 semnături. O scrisoare distinctă este redactată de preotul paroh din parohia ortodoxă Sf. Nicolae din comuna Ițcani. Preotul confirmă faptul că primarul evreu a contribuit chiar prin mijloace personale la ridicarea bisericii⁵². Primăria eliberează la rândul ei un „certificat” prin care atestă faptul că Adolf Colber a fost primar în Ițcani în perioada 1933-1938, menționând că acest document este eliberat pentru a-i folosi „la necesitate”. Acesta poate fi considerat un eufemism sau nu, însă cert este că se evitau cuvinte precum deportare, expulzare, plecare, etc. Totuși în rândul comunității din Ițcani nu exista unanimitate în ceea ce privește plecarea/întoarcerea evreilor. Înainte de redactarea acestei petiții există un caz în care unul dintre locuitorii comunei Ițcani solicită locuința familiei Corbel pentru sine.

„Subsemnatul Căraușu Nicolae, din comuna Ițcani Gara, jud. Suceava, cu onoare vă rog să binevoiți a aproba de a mi se dea casa Corbel din această comuna, str. Regele Carol, întrucât această casă are și cămară pentru prăvălie [...] Această casă o cer în schimbul casei începută și neisprăvită ce o am la Fabrica de Zahar Repiceni...”⁵³.

Ce s-a întâmplat cu bunurile rămase după deportarea evreilor? În unele cazuri, ele au fost folosite la decorarea birourilor din Palatul Prefecturii. De exemplu, la 1 mai 1942, printr-un proces verbal adresat prefecturii și semnat de Victor Cojocaru și Edmund Cazimirciuc, aflăm că o parte din bunurile din fosta proprietate a lui Marcus Dickman din strada Regele Ferdinand Nr. 25, și anume 5 covoare de lână, 2 perdele, 5 scaune tapițate cu piele, 2 coverturi roșii de pat, 1 cuier pentru haine cu oglindă și o oglindă cu măsută au fost „puse la dispoziția Prefecturii pentru înzestrarea birourilor din Palatul Prefecturii”⁵⁴. Aveau adevărat nevoie prefectura de aceste obiecte? Iar dacă da, în baza căror legi instituția prefecturii devenea proprietarul de drept al acestor bunuri? Iar dacă existau acele legi, cum se poate ca ceva ce era ilegal să pară a fi legal? Se poate vorbi despre o aparență de legalitate și de o golire a legilor de conținut, adică de ideea de drept și bine?

O parte din foste locuințe, sedii comerciale, industriale, etc. ale evreilor au intrat în posesia diferitor instituții ale statului. Legalitatea și metodologia acestor demersuri este discutabilă. Instituții diferite din administrația generală comunică între ele privind întocmirea contractelor de chirie și implicit plata chiriiilor chiar și la un an de la luarea în posesie a acestor bunuri⁵⁵.

Au fost și situații în care ceilalți locuitori ai orașului au solicitat achiziționarea bunurilor industriale rămase de la evrei⁵⁶. De exemplu, un fost militar, invalid, pe nume Spiridon Moraru solicită cumpărarea mai multor bunuri⁵⁷. Însă un adevărat fenomen al cumpărării, arendării sau pur și simplu luării în posesie, se manifestă în rândul funcționarilor din aparatul de stat. Prefectura a solicitat declarații din partea propriilor funcționari privind cumpărarea, închirierea, arendarea etc. a bunurilor

rămase de la evrei și germani. În arhive sunt păstrate o parte din aceste declarații respectiv un borderou cu un număr de 60 de persoane care au profitat direct de pe urma plecării germanilor și evreilor⁵⁸ din Bucovina.

Concluzii

Politica regimului condus de Ion Antonescu a eșuat atât în privința minorităților naționale, cât și a economiei. Odată ce au plecat etnicii germani (acțiunea *Heim ins Reich*, 1940), iar evreii au fost deportați și uciși în Transnistria (1941), provincia Bucovina a rămas fără comercianți, fără meseriași și oameni calificați în diferite profesii, precum medici, farmaciști, avocați, notari, etc. Practic, așa cum au constatat și autoritățile statului, s-a creat un blocaj economic și instituțional. Improvizațiile și amatorismul românilor nu au putut înlocui profesionalismul și îndeletnicirea germanilor și a evreilor. Totuși, pe fundalul războiului și al înfrângerii armatelor române, dezastrul de acasă este trecut cumva pe plan secundar.

Toate etniile se prezintă a fi victime, deși nu întotdeauna a fost așa și mai ales că unii chiar au profitat de pe urma plecării altora. Nevoia reîntoarcerii evreilor a existat de ambele părți. Drept dovadă este faptul că repatrierea primilor evrei din Transnistria în Bucovina, în ciuda tuturor paradoxurilor create, a fost posibilă chiar în 1941. Primii evrei repatriați din Transnistria sunt Cohn Iancu Mendel (55 ani), Cohn Leica (43 de ani) și Cohn Mina (15 ani) în baza Ordinului 15369/1941 al Președinției Consiliului de Miniștri. Cei trei sunt domiciliați în strada Ciprian Porumbescu, nr. 29. Urmează încă 9 persoane Dr. Geller David (55 ani), Geller Toni (45 ani), Geller Herta Maria (10 ani), Landurch Aron (71 ani), Beraru Lazar (61 ani), Beraru Ghizela (52 ani) Schächter Rudolf (39 ani), Schächter Else (31 ani) și Schächter Igo, toți repatriați în baza Ordinului Nr. 847 B/1942 al Președinției Consiliului de Miniștri. Cele 12 persoane sunt menționate într-un borderou întocmit în aprilie 1943 de Prefectura județului Suceava în demersul său de a identifica evreii „pur sânge” din județ⁵⁹. Familia fostului primar din Ițcani, Adolf Colber nu este menționată. În schimb, în registrul/tabelul nominal cu evreii botezați de pe raza județului Suceava întocmit la 5 aprilie 1943 este menționat un anume Victor Valeriu Colber, botezat la 11 noiembrie 1939⁶⁰.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Serviciul Județean Suceava al Arhivelor Naționale, Fond. 5, Inventar 5, Prefectura Județului Suceava, Inventar 1855-1944, Volumul I.

Prefectura Județului Suceava, Anul 1939, Dosar Nr. 15, Corespondenta privind activitatea comunității germanilor din România (1939-1940), 48 de file.

Idem, Anul 1940 Dosar, Nr. 38, Rapoarte și tabele privind diferite date statistice ale bibliotecilor, terenurilor apicole și a populației de origine etnică maghiară.

Idem. Dosar Nr. 45, Tabele de locuitori de religie romano-catolică din raza județului Suceava rămași după repatrierea nemților.

Idem. Anul 1940, Dosar 64-65-66-67-69-70-71, Dispoziții, referate, rapoarte, tabele, etc. referitoare la refugiații plasați în bunurile germane și evreiești.

Idem, Anul 1941, Dosar 65, 68 (evrei refugiați în URSS), 69, 71, 73 (polonezi refugiați în Suceava), 83, 84, 85 (Corespondenta referitoare la internarea evreilor din Județul Suceava în lagăre de concentrare), 138, 142, 143, 145, 146 (exproprierea proprietăților evreiești).

Idem, Anul 1942, Dosar 47 (bunurile germanilor și ale evreilor intrate în proprietatea statului român), 55 (trecerea evreilor la cultul creștin, tabele de evrei căsătoriți cu creștini), 79 (evacuarea evreilor din Suceava), 81 (averile închiriate de la germani și evrei)

Idem, Anul 1943, Dosar, 8 (statistica privind evreei din Județul Suceava), 27 (arendarea moșiilor germane și evreiești),

Idem, Anul 1944, Dosar 13 (starea arhivei după ocupare), 23 Baroul Suceava, 96 (tabele nominale cu locuitori ruși, ucraineni, bulgari, germani și cehi), 114 (reorganizarea comunității evreiești în Suceava).

NOTE

1. A se vedea Emilian Dranca, *The Holocaust of the Vatra Dornei Jews, March-October 1941. From Dispossession of Goods to Ghettoization and Deportation*, în „Holocaust Studii și cercetări”, Revista Institutului Național pentru Studiul Holocaustului din România „Ellie Wiesel”, București, Vol. XII, Nr.1 (13)/2020, p. 95-118.
2. „La acest Guvernământ sosesc zilnic cereri ale evreilor care prezintă extrase de botez eliberate de diferite parohii din care reiese că aceștia au trecut de la cultul mozaic la o religie creștină și solicită înscrierea acestor treceri în registrele de stare civilă”. Guvernământul Provinciei Bucovina. Directoratul Afacerilor Administrative, Subdirecțiunea Administrației de Stat, Nr. 22006/1942, Cernăuți, 15 Septembrie 1942 în Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 55/1942, Fila 7.
3. În istoriografia din România încă lipsesc lucrări precum cele ale lui Jan T. Gross, *Neighbours și Fear. Anti-semitism in Poland after Auschwitz. An essay in historical interpretation*, Random House, New York, 2006, care prezintă în mod concis coparticiparea localnicilor polonezi la eliminarea evreilor din societate atât în timpul celui de al Doilea Război Mondial cât și după acesta.
4. A se vedea Michael Shafir, „Romania’s Tortuous Road to facing Collaboration”, in Roni Stauber (ed.), *Collaboration with the Nazis. Public Discourses after the Holocaust*, London and New York, Routledge, 2011, pp. 245-278.
5. Relevantă din perspectiva motivației implicării populației direct în eliminarea evreilor din societatea europeană este cartea lui Daniel John Goldhagen, *Hitler’s willing executioners. Ordinary Germans and the Holocaust*, Alfred A. Knopf, New York, 1996. Goldhagen analizează strict cazul antisemitismului prezent în Germania înainte de Holocaust și implicit motivele care au facilitat colaborarea relativă ușoară a oamenilor cu naziștii în vederea exterminării evreilor. O asemenea lucrare care să analizeze situația din societatea română ar fi necesară și în România.
6. A se vedea Daniel Hrenciuc, *Scurtă istorie a evreilor din Rădăuți*, Editura Mega, 2018.
7. A se vedea Simon Geissbuhler, *He spoke Ydesh like a Jew: Neighbors. Contributions to a mass killing of Jews in Northern Bukowina and Basarabia, July, 1941*, disponibil online pe <http://czernowitzbook.blogspot.com/2020/01/> . A se vedea de asemenea Simon Geissbuhler, *Iulie însângerat. România și Holocaustul din vara lui 1941*, Curtea veche, București, 2016.
8. La 24 septembrie 1941 Cabinetul Militar al Guvernământului Provinciei Bucovina

- vina se adresează Prefecturii Județului Suceava și solicită ca nimeni să nu mai permită evreilor să vorbească la telefon. „Convorbirile locale și interurbane sunt interzise pentru evrei”. Arhiva de Stat Suceava, Fondul Prefecturii Județului Suceava, Dosar 145/1941, Fila 7.
9. „La ordinul Dvs. Nr. 24581/1941 am onoarea a raporta că Legiunea a luat măsuri numai de închiderea prăvăliilor evreiești radiate de Camera de Comerț și Industrie în baza Decretului Lege Nr. 2650/1941. [...] Legiunea de Jandarmi Județul Suceava”. Adresă destinată Prefecturii Județului Suceava și datată 7 august 1941. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Județului Suceava, Dosar 85/1941, Fila 4.
 10. În cursul anului 1941 Prefectura Județului Suceava confiscase în mai multe rânduri aparatele de radio din magazinele evreilor, iar ulterior din casele acestora, astfel la 25 septembrie erau adunate în total 122 de aparate de radio la sediul prefecturii. Arhivele de Stat din Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 146/1941, Fila 60.
 11. A se vedea Ordinul Mareșalului Ion Antonescu nr. 1813/1941.
 12. Teșu Solomovici, *Istoria antisemitismului din România. Pogromurile de la Dorohoi*, București și Iași, București, Editura Teșu, 2013, p. 203.
 13. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 145/1941, Fila 10.
 14. A se vedea de asemenea și Marius Mircu, *Pogromurile din Bucovina și Dorohoi*, Editura Glob, București, 1945
 15. *Holocaust Survivors and Victims Database*, https://www.ushmm.org/online/hsv/source_view.php?SourceId=13098
 16. Profesiile respective, precum avocații, au fost vizate de metoda „numerus clausus” încă din 1936. În Baroul Ilfov, condus de Istrate N. Micescu, epurările au început încă din 26 aprilie 1936. Contrar capacității intelectuale de renume a avocatului Istrate N. Micescu, acesta a dat dovadă de un antisemitism feroce, justificându-și opțiunile prin faptul că evreii ar fi împins la exproprierea latifundiilor ceea ce determina ca întemeiată politica prin care acum evreii erau expropriați de anumite drepturi precum acela de a profesa avocatura. (Mircea Duțu, *Istoria Baroului din București*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Universul Juridic, București, 2018, pp. 294-312). Ar fi util de cercetat situația din Baroul Suceava, și anume, cum s-au raportat avocații față de colegii lor evrei dați afară din această profesie liberală. Însă nu numai atitudinea avocaților față de colegii lor evrei ar fi relevantă, ci și atitudinea acestora față de evreii care aveau nevoie de ajutor și pe care acești profesioniști ai dreptului l-ar fi putut oferi. Relevant este cazul de la Ministerul Cultelor și Artelor, Direcțiunea Cultelor, unde un consiliu format din 6 avocați au respins prin avizul lor nr. 411/1942 ideea/legalitatea actelor de botez ale evreilor întocmite în nordul Bucovinei în timpul ocupației sovietice: „Să nu se recunoască ca valabile și să nu se admită la cererea mențiunii religiei creștine în actele de stare civilă ale acestora. Consiliul motivează avizul pe considerentul că legislația bolșevică nereglementând în nici un fel problema trecerii de la un cult la altul, întrucât statul sovietic nu recunoaște principial existența valabilă a vreunei religii, având tot interesul să încurajeze dezvoltarea curentelor anti-creștine mai propice răspândirii ideologiei bolșevice, Statul Român nu poate recunoaște astăzi evreilor din Bucovina drepturi pe care nu le acordă nici evreilor din Vechiul

Regat”. Avizul Consiliului Superior Juridic al Statului Nr. 636 din 16 Iulie 1942. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 55/1942, Fila 2. Textul în mod evident nu doar că este lipsit de argumente de natură juridică, dar este lipsit și de o minimă logică, nu există un raport rațional cauză-efect, nu există legătură de cauzalitate între faptele concrete și ipotezele enunțate în text. Un act de botez este o mărturisire a credinței personale. În ce măsură un Consiliu Juridic poate stabili veridicitatea acestei credințe, gradul său de intensitate? Cum poate un Consiliu Juridic să stabilească dacă cineva crede într-o anumită formă de exprimare religioasă sau în alta? Prin ce metode și tehnici un consiliu juridic are acces la forul interior al unui om și poate stabili cu certitudine în ce crede acesta sau în ce măsură este doar un oportunist? Este insinuat faptul că autoritățile sovietice ar fi indiferente față de apartenența religioasă a persoanelor, la fel cum ar fi indiferente față de schimbarea acestei apartenențe. Însă, în continuare se insinuează că aceleași autorități sovietice ar fi încurajat ideile anticreștine, implicit religiile diferite. Totuși, dacă așa au stat lucrurile cum a fost posibilă permiterea trecerii evreilor tocmai la religia creștină? De aici rezulta lipsa de logică și de coerență a textului. El nu numai că nu este juridic, dar nu este nici rațional. În definitiv, acești avocați care au făcut parte din numitul consiliu, ar fi putut salva viețile mai multor oameni. Însă, ei au ales să conteste legitimitatea și legalitatea actelor de botez, implicit să îndepărteze orice posibil act de protecție a vieților acestor evrei. Consiliul s-a bazat pe deliberarea sa pe Decretul Lege Nr. 711 din 21 martie 1941 prin care era interzis persoanelor aparținând cultului mozaic să treacă la o altă religie. Însă în 21 martie 1941, nordul Bucovinei nu se afla în România. Totuși, consiliul neputând invoca pe deplin decretul numit, a construit un fals raționament invocând ideologia statului sovietic potrivit căreia exista doar o recunoaștere „principială” a cultelor. Cu alte cuvinte, de principiu acestea existau, dar de drept nu, deci orice acte de natură religioasă ar fi fost întocmite ele ar fi fost nule. Conform acestui enunț, consiliul juridic limitează personalitatea poporului evreu, a culturii ebraice și a comunităților ebraice strict la religie și la raportarea acestora la divinitate. Este un text dogmatic, ideologic, propagandistic, neavând nicio minimă legătură cu dreptul sau cu logica și cultura elementară. Ce relevanță are acest text pentru Județul Suceava? În anul 1942, printr-o adresă trimisă la data de 14 octombrie Guvernământul Provinciei Bucovina solicita prefecturii Județului Suceava table cu evreii trecuți la creștinism prin căsătorie sau botez. Prefectura înaintează un tablou cu 6 persoane: Malca Tender Pollak Malvina, Wagner Netta, Baron Stefanie, trecute la creștinism prin căsătorie respectiv Malvina Sender, Ester Polak și Nicolai Botezatu prin botez (a se vedea Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 55/1942 Filele 13-14). Dosarele nu conțin documente care să ateste dacă aceste persoane au fost la rândul lor deportate sau nu. Însă la un recensământ mai detaliat realizat în anul 1943, sunt descoperite zeci de familii mixte, unde soțiile sau soții, inițial membrii ai cultului mozaic au trecut prin căsătorie la creștinism. A se vedea Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Județului Suceava, Dosar 8/1943 Filele 19-34.

17. „Comunitatea evreiască din Suceava, Nr. 681 din 19 iulie 1941. Domnule Prefect [...] Cu privire la ordinul Dvs. No. 725 din 12 iulie a.c. resp. 729 din 18 Iulie a.c. ne permitem a va înainta următorul raport foarte urgent. Comunele Ițcani și Burdujeni, deși formal comune rurale, au caracter urban și industrial. În aceste

două comune locuiesc cam 3000 (trei mii) evrei, ocupați în industrii, meserii și comerț. Evacuarea unui număr atât de mare de oameni în capitala de județ ar fi o mare nenorocire pentru acești evrei, care muncesc productiv, putându-se întreține în mod cinstit. Această evacuare a trei mii de oameni la Suceava este însă și imposibilă, dacă se ia în considerare situația evreilor din Suceava. Numărul evreilor de aici nu întrece numărul celor din Ițcani și Burdujeni. În majoritatea covârșitoare, evreii de aici nu dispun decât de locuințe mici, neîncăpătoare nici pentru membrii familiilor lor proprii. Dacă la unii, foarte puțini ca număr, există unele camere disponibile, acestea sunt de mult ocupate, prin rechiziționările făcute, așa că nu există aproape nimic disponibil pentru adăpostirea unor locuitori noi. Deci nu s-ar putea încântirui aici, nici măcar un număr de una sută de locuitori noi, și cu atât mai puțin un număr de cam trei mii. La aceea ar mai veni chestiunea alimentației, o problemă care n-ar putea fi rezolvată, în nici într-un caz. Dimpotrivă, s-ar periclita în mod foarte serios alimentația întregii populațiuni a orașului Suceava. Ar fi periclitată în consecință și liniștea orașului. În fine mai vine în considerare imposibilitatea de a se întreține un număr atât de mare de oameni fără nici un venit. Astăzi fiecare are rostul lui, muncește productiv, și se poate întreține cum e posibil. Evacuați la Suceava, toți aceștia devin cerșitori, în sarcina populației de aici. Or, bugetul nostru este și așa foarte grevat cu întreținerea a sute de familii, de refugiați, evacuați, ostateci, localnici, copii sărmani, etc. etc. așa că posturile respective s-au majorat la sume ce întrec de 15 ori prevederile normale. Facem toate eforturile ca să putem face față acestei situații. O urcare a numărului acelor care ar trebui să fie ajutați, cu încă trei mii (cât face numărul celor de aici) ar fi o sarcină absolut insuportabilă și ar aduce nevoi și mizerii de neînchipuit. Pentru toate aceste motive, cu cel mai profund respect ne permitem a vă ruga să binevoiți a interveni la forurile competente, ca să se revoce ordinul de evacuare a evreilor din Ițcani și Burdujeni, dispunându-se ca să rămâie pe loc. Primiți, vă rugăm, Domnule Prefect, asigurarea celei mai distinse stime și considerațiuni, cu care semnăm”. Dr. M. Teich. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Județului Suceava, An 1941, Dosar 85/1941, Fila 6.

18. *Suceava, oraș în România*, <http://www.inshr-ew.ro/wp-content/uploads/2018/01/Suceava.pdf>
19. Armand Beraru, *Fragment din manuscris, privind deportarea în masă a evreilor din comuna Ițcani – Suceava, în Transnistria*, <https://www.inshr-ew.ro/armand-berariu-fragment-din-manuscris-privind-deportarea-in-masa-a-evreilor-din-comuna-itcani-suceava-in-transnistria/>
20. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Județului Suceava, An 1941, Dosar 85/1941. Fila 8
21. Idem, Filele 13-20.
22. *Evreii din Suceava în perioada Holocaustului. Deportarea evreilor din Suceava*, <https://roholocaust.com/eveniment/87~evreii-din-Suceava-in-perioada-Holocaustului>
23. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 145/1941, Fila, 15.
24. Idem. Fila 16.
25. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 84/1941, Filele 10-11.

26. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Adresa Prefecturii Nr. 30456/1941 către Poliția Orașului Suceava, din data de 11 octombrie 1941, Dosar 79/1942, Fila 1.
27. „Supusa germană Engler cu fiul vor fi verificați dacă sunt supuși germani și au viza în ordine pe anii trecuți, vor rămâne pe loc. În caz contrar vor fi evacuați. Vă rugăm executarea urgentă”, Idem.
28. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Adresa Misiunii Militare Germane din România, Serviciul Construcției, din 10 Octombrie 1941, Nr. 68 (cu sediul stabilit în orașul Suceava, Str. Petru Rareș, Nr. 49). Dosar 79/1942, Fila 11. Strada Petru Rareș se afla o parte în cartierul evreiesc al orașului și o parte în vechiul cartier armenesc. La nr. 49 se aflase tot o proprietate evreiască. Azi la nr. 49 din Str. Petru Rareș se află Serviciul pentru Pașapoarte Suceava.
29. Matatias Carp, *The Black Book. The Sufferings of the Jews from Romania 1940-1944*. Transnistria, vol. III, Bucharest, „Dacia Traiana National Publishing and Graphic Arts Society”, 1947, pp. 92, 175-176,
30. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 68/1941, Fila 1.
31. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Adresa Nr. 12473 din 6 Octombrie 1941 a Poliției de Reședință Suceava către Prefectura Județului, Dosar 79/1942, Fila 3.
32. Idem, Fila 4.
33. Idem, Fila 5.
34. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Doar 47/1942, Fila 2.
35. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 47/1942, Fila 17.
36. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 145/1941, Fila 71.
37. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 145/1941, Fila 39.
38. Idem, Filele 39-43.
39. Aceste acțiuni pot fi considerate acțiuni în constatare potrivit actualului Cod de Procedură Civilă, articolul 125. Textul reprezintă o reluare parțială a articolului 18 din Codul de Procedură Civilă de la 1865. Interesant este faptul că în toate aceste acțiuni, în niciuna dintre ele nu se face referire la textul de lege din Codul de Procedură Civilă aflat în vigoare la în 1941.
40. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 145/1941 Fila 50.
41. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 145/1941 Fila 49
42. Idem, Fila 43.
43. Idem, Fila 51. În cazul în care ar fi găsit acest dosar în fondul arhivelor instanțelor de judecată din România, anii 1941-1944 probabil ar fi găsite și alte vicii procedură privind realizarea, dar mai ales soluționarea lui.
44. Idem, Fila 52.
45. Este necesară depășirea paradigmei lui Montesquieu privind principiul separației puterilor în stat. „În constituționalismul modern, care are ca punct de plecare gândirea lui James Madison, separarea puterilor în stat nu are nici o valoare în absența echilibrării lor; puterile separate care nu sunt echilibrate (*balanced*) nu aparțin democrației liberale; evident că nu poate exista nicăieri o separare completă a puterilor pentru că echilibrarea lor presupune incursiuni legitime ale unei puteri în

- domeniul celorlalte”. Valentin Constantin, *Noua Regina a probelor* (II), publicat pe <https://www.juridice.ro/essentials/6499/noua-regina-a-probelor-ii>, citit la data de 30 martie 2023.
46. Idem, Fila 52.
 47. Idem, Fila 53.
 48. Idem, Fila 59.
 49. Idem, Fila 66.
 50. Idem, Filele 67-69
 51. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 8/1943, Fila 34.
 52. A. Colber „a contribuit și din mijloace proprii cu sume de bani și a depus muncă și interes pentru terminarea bisericii spre a fi dată menirii ei”. Parohia Ortodoxă Română Sf. Nicolae Suceava, Nr. 78 din data de 25 Februarie 1943 în Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 8/1943, Fila 1.
 53. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 145/1941, Fila 21.
 54. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Doar 47/1942, Fila 7.
 55. „Cu onoare vă rog să binevoșiți a încheia contractul de închiriere pentru imobilul din str. Regele Ferdinand Nr. 48, fosta proprietate a evreului evacuat Itzig Wagner Natan, pe care l-ați luat de la CNR Direcția Bunurilor pentru biroul Oficiului pentru Lucrări Publice și Comunicații din Suceava. D-voastră sunteți conducătorul acestui oficiu. Totodată vă rugăm să binevoșiți a depune la Cec Nr. 33392 suma restantă de chirie pe timpul de la luarea în primire a imobilului până la 31 decembrie 1942”. Administrația Generală a Bunurilor Urbane Suceava, Sectorul 1, Nr. 327 din data de 20 Noiembrie 1942 în Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 47/1942, Fila 23.
 56. „Subsemnatul Spiridon Moraru, căpitan invalid, din str. Nicoară Prăjescu Nr. 11, Suceava, cu onoare vă rog să binevoșiți a dispune, ca să mi se aprobe cumpărarea instalației fabricii de bomboane de la fostul proprietar Lerner Iacob din str. Curții Domnești Nr. 1 Suceava. Această instalație în caz de aprobare, voi muta-o în str. Regina Maria, Nr. 20 Suceava, cu care ași voi să completez instalația fabricii subsemnatului. Suceava 15 ianuarie 1942”. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 81/1942, Fila 3.
 57. „Aș dori a cumpăra instalația de fabrică de sifon a fostului proprietar evreu Herșcu Grimberg”. Este vorba despre aceeași persoană care solicită și fabrica de bomboane care a aparținut lui Lerner Iacob. Idem, Fila 1.
 58. Idem, Filele 26-29.
 59. Arhivele Naționale Suceava, Fondul Prefecturii Suceava, Dosar 8/1943, Fila 20.
 60. Idem, Fila 21. Este un tabel cu 20 de persoane, toate fiind botezate înainte de 1939. Mai există un tabel cu 18 persoane care au trecut la o religie diferită prin căsătorie. Unele persoane din cele două tabele coincid, astfel încât la 5 aprilie 1943, Prefectura identifică în circumscripția sa un număr de 32 de persoane care sunt la origine evrei. Nu este nicăieri menționat la ce nume folosesc aceste tabele nominale.

SUMMARY

The policy of the regime led by Ion Antonescu had failed both in terms of national minorities and the economy. Once the ethnic Germans left (as the result of the Heim ins Reich action, 1940), and the Jews were deported and killed in Transnistria (1941), the province of Bukovina was left without merchants, craftsmen and people qualified in various professions such as doctors, pharmacists, lawyers, notaries, etc. Practically, as the state authorities had confirmed, an economic and institutional deadlock was created. The Romanians' improvisations and amateurism could not replace the professionalism and industry of the Germans and the Jews. However, on the background of the war and implicitly the defeat of the Romanian army, the disaster at home had been somehow put on the back burner. All ethnicities had presented themselves as victims, although it was not always so. The need for the return of the Jews existed on both sides. The proof is the fact that the repatriation of the first Jews from Transnistria to Bukovina was possible right from 1941.

It is known that before the deportation there had been numerous abuses, an absurd dispossession of the Jews, including their own radio stations, and the initiative to ghettoize the Jews on the outskirts of these cities, an approach that would have been only a preparatory phase for the deportation. However, if part of the directives of the Ministry of the Interior Affairs have been preserved in the archives, namely the correspondence between the Ministry and the Prefects of Câmpulung, Suceava and Rădăuți counties, what has not been preserved are the reports on how these actions were carried out. In other words, in the Romanian archives there are documents that clearly attest the preparation and future organization of these spaces and the deportation of the Jews.

DESCRIEREA REȘEDINȚEI MITROPOLIȚILOR BUCOVINENI PÂNĂ LA MARELE INCENDIU DIN ANUL 1944*

Vasyl MUSTEȚA
Cernăuți

În ajunul inaugurării în clădirea Reședinței Mitropoliților Bucoveneni a Muzeului Etnografic din Cernăuți, preconizată pentru sfârșitul anului 1940, noii „gospodari” ai acestui impunător edificiu au pregătit, coordonat cu cenzorii ideologici ai partidului comunist și au aprobat textul unei excursii de familiarizare prin încăperile Reședinței.

În pofida balastului ideologic, avem o descriere detaliată foarte interesantă a interiorului Reședinței din acea perioadă. Un plus de valoare îl dă și faptul că descrierea edificiului a fost realizată până la marele incendiu din anul 1944 și înainte de restaurarea deloc reușită a elementelor distruse de foc ale interiorului.

Atunci „a ars partea centrală a Reședinței cu Sala de Marmură și biserica mitropolitului, citează arhivista Maria Nykyrsa din descrierea făcută în anul 1945. S-a abordat în mai multe rânduri necesitatea de a reface acoperișul părții care a ars, deoarece din cauza ploilor se vor distruge plafoanele etajelor de mai jos. Este subordonată Comisariatului Poporului pentru Învățământ. Se folosește ca muzeu”.

Urmându-l pe ghidul imaginar, este interesant să rătăcești în gând prin aulele impozante ale actualei universități și să-ți închipui ce anume s-ar fi aflat în cutare sau cutare sală. Bunăoară, ne-ar fi interesant să aflăm unde au dispărut numeroasele tablouri, mobilierul și obiectele mitropolitului. Unde se află acum toată bogăția de odinioară a sufrageriilor, saloanelor și trapezelor.

Propunem atenției cititorilor textul aproape integral al excursiei aprobate de reprezentanții puterii sovietice¹, astfel încât fiecare doritor să se poată adânci în acea perioadă de timp și să treacă încă o dată prin minunatele săli.

*Textul a fost publicat inițial în limba ucraineană de Vasyl Musteța în ziarul online Buk-news din Cernăuți. Traducere pentru „Glasul Bucovinei” de Tudor Andreș.

Excursia a fost alcătuită în limba ucraineană, textul ei este reprodus aproape fără schimbări. Au fost omise doar câteva „perle” de orientare marxistă privind biserica în special și religia în genere. O serie de descrieri ale evenimentelor istorice, oglindite în excursie, necesită unele observații și explicații, de aceea vom trata textul ca pe un monument din epoca sovietică și zbuciumații ani '40 ai secolului trecut.

Excursie plăcută!

I. INTRODUCERE

Ne aflăm pe teritoriul fostei reședințe a mitropolitului Bucovinei, construită în sec. XIX. Reședința ocupă o suprafață mare, împreună cu curtea și parcul, suprafața reședinței este de 12 ha.

Inițiatorul construcției acestui edificiu de cult a fost Episcopul Cernăuților Eugenie Hacman (1835-1873), prieten al împăratului austriac Franz Joseph (1848-1916). Pe atunci Bucovina intra în componența imperiului austriac. Franz Joseph a permis ca reședința mitropolitană a întregii Bucovine să fie înălțată la Cernăuți. El a făcut-o deoarece nu numai biserica catolică, ci și biserica ortodoxă a fost întotdeauna gata să-l ajute fără tăgadă pe împărat ca să țină în supunere masele exploatare din Bucovina, populația Bucovinei fiind cu precădere de religie creștină.

Construcția acestui palat bisericesc a început în anul 1864 și a durat, cu întreruperi, aproape 20 de ani. În anul 1882 construcția reședinței a fost finalizată și pe suprafața de teren unde odinioară se afla căscioara și biserica episcopului s-a ridicat palatul bisericesc al mitropolitului Bucovinei – edificiu care prin proporțiile și măreția sa domina în acei ani peste tot orașul Cernăuți.

Reședința a fost construită pe banii fondului religios, creat încă în sec. XVIII din averile mănăstirilor și bisericilor. Aceste bogății au fost acumulate sub formă de donații din partea moșierilor, negustorilor, voievozilor și altor exploatare. La rândul lor asupritorii au adunat aceste bogății datorită exploatareii maselor muncitoare. O altă sursă de îmbogățire a bisericilor și mănăstirilor au fost donațiile oamenilor muncii înșelați – partea credincioasă a populației.

Proiectul edificului și conducerea lucrărilor au fost încredințate arhitectului ceh din Viena Josef Hlavka (1831-1908), care a conceput fosta reședință mitropolitană în stil mauritano-bizantin, ca o construcție de tip bisericesc-religios.

În cele trei corpuri mari ale reședinței mitropolitane se aflau: în partea centrală – reședința propriu-zisă a mitropolitului, cancelaria, sălile de audiențe și spațioasele săli de ședințe; în clădirea din stânga – facultatea de teologie, biblioteca de literatură bisericească, internatul pentru ascultătorii școlii teologice și însăși biserica. În clădirea din dreapta se găseau încăperile pentru popi, școala de cantori bisericești și internatul.

Construcția acestui palat religios a costat 160 de milioane de ruble, sau 1.280.000.000 lei românești. Calcule aproximative arată că dacă în locul reședinței mitropolitane acești bani ar fi fost folosiți pentru binele poporului, pe ei s-ar fi putut construi 20 de spitale sătești, 10 spitale județene, 60 de școli sătești primare, 40 de școli medii cu internate, 10 cinematografe sătești.

Însă exploatareii în cârdășie cu biserica, folosind bogățiile create de popor, nu le păsa de îmbunătățirea vieții oamenilor muncii. Și aceste bogății, în cazul dat reprezentând sume de bani uriașe, au fost cheltuite pentru construcția reședinței mitropolitane. Aceasta s-a făcut de dragul creșterii autorității „vlădicăi”, consolidării

aparaturii religioase al bisericii care justifică exploatarea oamenilor muncii de către clasele diriguitoare și contribuia la ținerea în smerenie a maselelor asuprite.

De altfel, trebuie să menționăm că mitropolia Bucovinei pe parcursul deceniilor se ocupa nu doar de problemele credinței creștine, ci și, având în proprietate mari suprafețe de teren, totodată exploata masele țărănești de pe aceste pământuri.

În sec. XIX mitropolia stăpânea aproape două treimi din tot teritoriul bucovinean, avea în proprietate cele mai roditoare pământuri, păduri, numeroase moșii, heleșteie cu pește etc. Iar în sec. XX apar uzine, fabrici, mori, stațiuni balneare, mine ș.a. Capitalul total al fondului mitropolitan se ridică la 4.464.511.495 lei.

Instruind masele muncitoare să fie răbdătoare, smerite, supuse, biserica le promitea, pentru toate suferințele de pe pământ, împărăția cerească (din ceruri) după moarte. Iar pentru a convinge masele muncitoare de necesitatea unor mari suferințe pe pământ, pe care, chipurile, Dumnezeu le cere, le spuneau povești despre viața modestă a slujitorilor bisericii: călugărilor, popilor etc. Despre aceștia le spuneau că cei mai mulți dintre ei trăiesc în chilii strâmte, se hrănesc numai cu pâine și apă și tot timpul și-l petrec în rugăciuni. Dar cine nu știe cum trăiesc slujitorii diferitelor culte! Ei o duc nu chiar atât de rău. Și în cazul dat „chilia modestă” a mitropolitului are o mulțime de camere, iar odăile sale personale nu se deosebesc de locuința unui moșier sau capitalist exploatare. Pentru necesitățile „modeste” ale mitropolitului se alocă anual 270.000 de ruble, adică 730 de ruble pe zi. Acum, însă, fosta reședință mitropolitană, care era centrul religios bucovinean, este transformată în focar al culturii unde în prezent se organizează un muzeu istorico-etnografic. Cu aceasta terminăm partea introductivă și continuăm excursia noastră.

II. CLĂDIREA CENTRALĂ A FOSTEI REȘEDINȚE MITROPOLITANE

(odăile personale ale mitropolitului și sălile mari de ședințe)

Acum vom urca pe scările împodobite cu gust artistic la etaj, către sălile de audiențe.

SĂLILE DE AUDIENȚE, nr. 1, nr. 2

Însuși interiorul sălilor de audiențe arată diferențierea păturilor populației.

Sala de audiențe nr. 1 era destinată păturilor de jos. În sala de audiențe nr. 2 păturile de jos nu aveau ce căuta, la care aveau acces doar reprezentanții părții privilegiate a populației.

Procedura audienței nu era simplă: portarul de la intrarea în corpul central îl anunța (îl suna) pe ușier, care la rândul său îl anunța personal pe secretarul mitropolitului, iar acesta din urmă dădea dispozițiile de rigoare.

III. SECRETARUL PERSONAL AL MITROPOLITULUI

Din sălile de audiențe să trecem la secretarul personal al mitropolitului. Acesta dirija procesul audienței vizitatorilor și doar prin cabinetul lui se putea ajunge la mitropolitul Bucovinei. Vizitatorul primit în audiență intra la mitropolit însoțit de secretar.

IV. CABINETUL MITROPOLITULUI BUCOVINEI

Trecem în cabinetul mitropolitului unde nu fiecareia îi era dat să ajungă. Cabinetul este amenajat luxos: pe podea stă întins un covor turcesc de mari dimensiuni, în jur vedem mobilier din lemn de stejar sculptat frumos, cu canapele moi, acoperite cu

catifea scumpă de culoare verde. Pe pereții cabinetului atârnă portretele voievozilor și nobilimii regale. În stânga se vede portretul lui Alexandru cel Bun. Dar bun el era nu față de popor; acesta a fost un voievod feudal din sec. XV, care pentru că a construit un mare număr de mănăstiri și biserici și pentru daniile făcute bisericilor vârfurile diriguitoare i-au zis „bun” (pictor Maximovici). Pe peretele din dreapta atârnă încă un portret simbolic, pe el este reprezentat Ștefan cel Mare care i-a bătut pe turci. Iar pe acest perete vedeți portretul reginei Maria, mai jos – portretul lui Mihai (fiul lui Carol al II-lea).

În acest cabinet la masa de scris, într-un fotoliu înalt și moale, ședea însuși mitropolitul. Deasupra lui, pe perete, atârna portretul fostului rege al României Ferdinand I. Prezența portretelor de regi și voievozi din cabinetul mitropolitului demonstrează legătura strânsă și ajutorul reciproc dintre puterea bisericească și cea laică la cauza exploatării, asupririi și împilării maselor muncitoare.

V. SALA DE ȘEDINȚE A CONSILIULUI MITROPOLITAN

În sala de ședințe a consiliului mitropolitan se poate intra din două părți – din secretariat și din sala de audiențe. Sala și mobilierul sunt de culoare roșie. În centru, în fața noastră se află portretele lui Carol al II-lea și ale părinților săi Ferdinand și Maria.

În sala de ședințe a consiliului mitropolitan se găsește o întreagă serie de picturi în acuarelă de Rezzori. Pe ele sunt reprezentate biserici și mănăstiri din Bucovina. Consiliul mitropolitan era interesat în extinderea influenței religioase asupra populației și acorda o mare atenție construcției bisericilor. Potrivit documentelor care au ajuns în posesia noastră, din 1919 și până în anul 1931 pentru reparația și construcția bisericilor s-a cheltuit 113.438.354 lei, sau 14.179.794 ruble.

Astfel, mitropolia era preocupată în cea mai mică măsură de știință și adevărata cultură. Ea se străduia în primul rând ca să prindă în mrejele sale ideologice masele largi de oameni ai muncii.

Însăși denumirea sălii ne spune care era destinația ei. Aici se țineau ședințele consiliului mitropolitan compus din 18 persoane. Președinte al consiliului era însuși mitropolitul.

În funcțiile consiliului intrau pregătirea slujitorilor de cult în cadrul Facultății de Teologie, administrarea școlilor de cantori bisericești. Consiliul mitropolitan își exercita drepturile și asupra școlilor parohiale.

Mai erau chestiuni administrative bisericești: întreținerea mănăstirilor și bisericilor, formarea bugetului mitropoliei, gestionarea tranzacțiilor comerciale și în genere a întregului patrimoniu al mitropoliei.

Dar câte bogății avea mitropolia se poate vedea din următorul tabel (urmează o listă lungă de bunuri aparținând mitropoliei Bucovinei – pământuri, construcții, biserici etc.).

VI. SALA DE MARMURĂ

Din sala de ședințe a consiliului mitropolitan trecem în marea sală de marmură, numită sinodală. Sala de marmură, sinodală se află în partea centrală a acestei clădiri. Ea este ornamentată cu un gust artistic deosebit. Din punct de vedere arhitectural specialiștii remarcă proporționalitatea ei deosebită. Pereții și coloanele sălii sunt

executați din marmură și un alabastru special, care poate fi șlefuit. Podeaua este acoperită cu marmură de culoare albă și neagră, tavanul este din lemn de stejar sculptat, pictat artistic și aurit. Este foarte original șnurul de marmură împletit, care trece de-a lungul pereților prin toată sala.

Între arcade se găsesc 11 fresce realizate de pictorul vienez Karl Svoboda.

Dar să explicăm ce reprezintă aceste fresce. După cum vom vedea, toate frescele sunt axate pe tematică religioasă. Tablouri cu mesaj religios se pot vedea pretutindeni pe zidurile bisericilor și mănăstirilor, ele erau pictate cu scopul de a populariza religia creștină în rândul maselor muncitoare.

Doar religia creștină, ca și toate celelalte religii, ajutau clasele dominante să țină în supunere masele exploatate.

Să luăm, de exemplu, fresca despre „minunea” crucii. Mesajul fantastic al acestei fresce constă în faptul că împăratul roman Constantin, fiind păgân, suferea o înfrângere după alta în luptele cu dușmanii săi.

Odată, înainte de luptă, el, chipurile, a văzut pe cer o cruce pe care scria: „Sub acest semn vei învinge”. Mai departe legenda spune că acest „semn sfânt” el l-a trecut pe drapel și scut. De atunci Constantin, chipurile, a început să-i bată pe dușmanii săi.

Astfel de „minuni” născocite vom vedea încă multe în decursul excursiei noastre, deși se înțelege că nu minunile sunt la mijloc, de aceea vom analiza pe scurt condițiile care au dus la apariția creștinismului și odată cu el și asemenea „minuni”. În sec. I... [urmează o expunere desfășurată a concepției clasicilor marxismului asupra originii religiei].

În fața noastră avem o frescă reprezentându-l pe voievodul feudal al Moldovei Alexandru cel Bun care în anul 1401 l-a chemat la castelul său pe un popă și l-a împroprietărit cu sate, pământuri și alte bogății. Acest popă, primind titlul de mitropolit, a înființat mitropolia Sucevei.

Pe această frescă același voievod feudal Alexandru cel Bun ajută la înființarea episcopiei Rădăuților. Un alt reprezentant al elitei feudale din sec. XV, Ștefan cel Mare, în cinstea biruinței sale asupra dușmanilor ctitorește mănăstirea Putna.

Am amintit de faptul că odată cu apariția creștinismului au apărut și tot felul de „minuni”. La categoria acestora pot fi trecute și „minunile” cu așa-numitele „moaște”. Pe această frescă este reprezentată aducerea „sfintelor moaște” ale așa-numitului „sfânt” Ioan de la Ackerman la Suceava [...].

DESTINAȚIA SĂLI DE MARMURĂ

În sala de marmură de două ori pe an se întruneau congresele. Aici se aduna nobilimea bucovineană, oficiali guvernamentali, militari de grad înalt, reprezentanți ai clerului superior. Iar după alipirea Bucovinei la România – boieri români împreună cu regele.

Așa, bunăoară, s-au desfășurat congresele din anul 1918 și din anul 1920, fapt confirmat și de inscripțiile de pe plăcile de marmură. În partea stângă se află o placă de marmură instalată cu prilejul inaugurării universității românești în anul 1920. „În anul Domnului 1920 Octombrie 24 în această sală în prezența regelui Ferdinand și a reginei Maria a fost deschisă solemn Universitatea Românească din Cernăuți, astfel această instituție de mare importanță fiind redată menirii sale principale. Rectori au fost Nicolae Cotlarciuc și Ioan Nistor, iar decani Maximilian Hacman și Eugen Botezat”.

De fapt, Universitatea din Cernăuți a fost înființată în anul 1875, însă în 1918 boierii români, după ce au alipit Bucovina, au închis universitatea. Doi ani mai târziu, în 1920, după ce au fost selectați conducătorii și corpul didactic, universitatea a fost redeschisă cu scopul de a româniza populația.

Astfel boierii români împreună cu regele, mitropolitul și elita conducătoare din partea locului sperau că prin această ședință și inscripția din sala de marmură despre deschiderea universității românești vor demonstra un model de culturalizare a Bucovinei.

Cât despre răspândirea culturii în mediul oamenilor muncii, pe boierii români această problemă îi preocupa în ultimul rând. La studii superioare aveau acces în principal doar copiii din păturile de sus ale populației, din care cauză masele muncitoare, mai ales la sate, erau analfabete în proporție de 70-90 la sută.

Și abia după eliberarea maselor muncitoare ale Bucovinei de Nord și Basarabiei puterea sovietică desfășoară o adevărată ofensivă culturală, se deschid zeci și sute de școli primare și medii, instituții de învățământ superior, teatre, cinematografe, spitale etc.

Numai în regiunea Cernăuți deja au fost deschise 625 de școli în care învață 140.000 de copii, inclusiv 436 de școli ucrainene, 15 școli ruse, 149 de școli moldovenești, 12 școli evreiești ș.a.

Aceste cifre arată că puterea sovietică, rezolvând problema națională, oferă posibilitatea studierii în limba maternă [...].

Trecem la cea de-a doua inscripție care ne spune: „În anul Domnului 1918 Noiembrie 28 în această sală a fost proclamată prin votul unanim al congresului general unirea Bucovinei cu Regatul României, astfel împlinindu-se dorința și visul părinților noștri, s-a pus capăt nelegiurii anului 1775 și s-a realizat unirea politică a tuturor românilor”.

Referitor la acest text trebuie să spunem că congresul general doar a proclamat unirea Bucovinei cu Regatul României. În realitate imperialismul anglo-francez a transmis Bucovina complicelui său România, iar congresul general, la care au participat vârfurile diriguitoare bucovinene împreună cu clerul bucovinean, nu doar

a proclamat, ci și a confirmat și consfințit acapararea Bucovinei de către România moșierească.

În anul 1918 biserica a sfințit actele de tâlhărie ale boierilor români. Boierii români, cu sprijinul imperialismului anglo-francez, care a pus la cale intervenția împotriva tinerei republici a sovietelor, au pus laba pe o parte din teritoriul sovietic – Basarabia.

Poporul sovietic nu a recunoscut niciodată ocuparea Basarabiei și peste 22 de ani dominației boierilor români în Basarabia i-a venit sfârșitul. La 28 iunie 1940 invincibila Armată Roșie, îndeplinind ordinul Guvernului și voința întregului popor sovietic, i-a eliberat pe frații de clasă – oamenii muncii din Basarabia și Bucovina, primindu-i în marea familie a poporului sovietic.

VII. SALA ROȘIE

Sala este amenajată în culoarea roșie. În partea dreaptă se află două mese acoperite cu fețe de masă din mătase roșie – emblema puterii mitropolitane. Sala era destinată primirii oaspeților din străinătate. Aici erau primiți regi, miniștri, mitropoliți, episcopi și alți demnitari.

În sală vedem o întreagă serie de portrete ale mitropoliților. Vă atragem atenția la unii dintre ei: Vladimir Repta (anii de păstorie 1902-1924). După terminarea studiilor în străinătate, el devine profesor de religie al Facultății de Teologie din Cernăuți. În anul 1902 Repta devine mitropolit al Bucovinei și Dalmației. În acea perioadă se ducea o luptă națională sub acoperire religioasă. Fiind mitropolit al Bucovinei, dânsul, în calitate de conducător al bisericii bucovinene, a continuat tradițiile predecesorilor săi. La timpul său Repta i-a sprijinit pe împărații austrieci, iar după acapararea Bucovinei de către România a început să-i sprijine pe regii acesteia.

Repta a fost un slugoi devotat al regelui și boierilor români. El s-a arătat nemulțumit de intrarea armatei ruse în anul 1914 în Bucovina, iar în anul 1918 a sfințit acapararea tâlhărească de către România a unei părți din teritoriul sovietic – Basarabia.

Visarion Puiu, mitropolit între 1935-1940. Acesta a fost ultimul mitropolit al Bucovinei. În perioada păstoriei sale ca mitropolit s-au construit multe biserici la Cernăuți și în provincie, pentru care s-au cheltuit sume enorme.

Pentru completarea vistieriei mitropolitane Visarion a încurajat nimicirea nemiloasă a pădurilor și vânzarea lemnului. „Activități” ultimului mitropolit al Bucovinei i-a venit sfârșitul odată cu intrarea trupelor victorioasei Armate Roșii.

VIII. SALA ALBASTRĂ

Această sală era destinată oaspeților bucovineni din partea locului. Sala este de culoare albastră. Mobilierul e acoperit cu catifea de culoare albastră.

În această sală vă atragem atenția la doi slujitori ai cultului. Herescu a fost primul episcop al Bucovinei. În 1777 el recunoaște autoritatea Austriei și jură credință dinastiei austriece a Casei de Habsburg.

Eugenie Hacman, episcop între 1835-1837. În 1835 este ales episcop. Intervine pe lângă Franz Joseph cu rugămintea de a permite construcția reședinței la Cernăuți. În 1873 este numit mitropolit, dar în același an moare.

IX. BIBLIOTECA

Biblioteca mitropolitului are numai literatură religioasă în limbile germană, română și latină. Pe pereți atârnă tablouri cu mesaj mitic religios. Pe acest tablou este înfățișat Iisus Hristos care, chipurile, ține în palme globul pământesc ca simbol al dominației creștinismului în toată lumea.

În ceea ce privește tablourile cu semnificație mitologică, pe care este reprezentat Iisus Hristos, trebuie să spunem că legenda creștină despre Iisus... (urmează o expunere desfășurată despre personalitatea neistorică a lui Iisus).

Să trecem la odăile personale ale mitropolitului.

CABINETUL DIN LOCUINȚA MITROPOLITULUI

În acest cabinet el primea în audiență vizitatori cu probleme personale. Pe tablourile și portretele din cabinet sunt înfățișați: portretul fostului rege al României Carol al II-lea, aici este reprezentat fratele său Nicolae, iar în această parte vedem un tablou cu mesaj fantastic – „Învierea”, o copie a pânzei lui Repin.

X. SUFRAGERIA PERSONALĂ A MITROPOLITULUI

Sufrageria este înzestrată cu mobilier lucrat cu gust. Pereții și tavanul sunt frumos ornamentate. La uși și ferestre atârnă draperii de pluș. Pe podea este așternut un covor mare. Sala este iluminată de un candelabru și o lampă frumoasă, foarte originală, având un abajur de mătase colorată. Pe peretele din spatele canapelei atârnă tabloul „Cina cea de taină” – o copie imprimată după tabloul renumitului pictor italian Leonardo da Vinci.

Potrivit afirmațiilor religioase, tabloul simbolizează... (urmează o descriere desfășurată a tabloului, cinei de taină, citate din Stalin).

Cât privește însăși sufrageria, deși mitropolitul trăia singur și nu-i trebuia o sală atât de mare și atât de amenajată, vedem aici o masă glisantă pentru 30 de persoane și două bufete mari. Asta pentru că „vlădica” niciodată nu sta la masă de unul singur.

Din informațiile de care dispunem aflăm că el întotdeauna lua masa însoțit de 3 și până la 20 de persoane. Printre acestea erau reprezentanți ai clerului superior și mediu, ai casei regale, burghezimii și moșierilor.

În asemenea cercuri înguste, în discuții amicale, la un pahar de vin de diferite soiuri și cu bucate alese își petreceau vesel timpul „sfinții părinți” și prietenii lor.

XI. SALONUL DIN LOCUINȚA MITROPOLITULUI

El era destinat primirii amicilor săi personali.

La vremea sa acest salon era luxos amenajat, dar toate obiectele de valoare au dispărut odată cu plecarea mitropolitului Visarion.

În genere, elita duhovnicească, la fel ca aristocrația regală acordau o atenție deosebită podoabelor, mai ales aveau grijă de vestimentație, dându-i grandoare, splendoare, strălucire și așa mai departe.

Aceasta o demonstrează o serie de documente. Iată doar două din ele, afișate aici, pe perete:

1/ contul de la data de 24/VI-40;

2/ exemplu de inventar al mitropolitului.

Aceste documente vă vor demonstra cum se iroseau sume uriașe de către elita bisericească pentru satisfacerea unor asemenea nevoi „modeste”. Dacă vom sta să

analizăm acest cont, vom vedea că numai pentru repararea așa-zisei icoane „sfinte” și a coroanei au fost cheltuite 100 de coroane de aur, ceea ce echivala cu plafonul minim de trai al unei familii de muncitori timp de aproape jumătate de an. Însuși așa-numitul engolpion /medalion/ al mitropolitului avea 60 de diamante, 4 safire lustruite, pe cruce 212 diamante, 7 ametiste, un safir lustruit și un lanț de aur cântărind 110 grame.

Așa că valoarea obiectelor arătate mai sus ajungea la mii de ruble, și asemenea obiecte erau nu puține.

XII. FUMOARUL

Această încăpere era destinată fumătorilor.

XIII. DORMITORUL MITROPOLITULUI

XIV. CAMERA DA BAIE A MITROPOLITULUI

XV. BISERICA DE CASĂ

Pe pereți atârnă fresce cu mesaj religios din *Biblie* și *Evanghelie*. Aceasta e biserica de casă a mitropolitului în care se făceau slujbele de dimineață și de seară. Aici erau hirotonisiți preoții.

Iconostasul împarte încăperea bisericii în două părți, în mijlocul ei se află așa-numitele uși împărătești care duc în altar. De altfel, femeilor le era interzis să intre în el. Toate religiile, inclusiv cea creștină, consfințesc și legitimează situația inechitabilă femeilor în familie și în societate.

Religia creștină învață că „nevestele trebuie să se supună bărbaților lor ca Domnului, căci bărbatul este capul nevestei”.

Așa a fost și este în țările capitaliste. În țara sovietelor toți oamenii muncii, indiferent de sex, rasă sau naționalitate, se bucură de drepturi egale.

XVI. SALA DE MESE COMUNĂ – TRAPEZA

Trapeza reședinței este cea mai mare încăpere după sala de marmură. Ea are forma pătrată. Tavanul este construit în stil bizantin în formă de cupole cu diferite ornamente. Aceste ornamente se evidențiază foarte reușit pe fondalul auriu. Sala este dotată cu oglinzi ale căror rame sunt sculptate artistic. Tot ansamblul ornamental al sălii este iluminat de câteva candelabre. Unul dintre pereții trapezei este acoperit de fresce cu mesaj religios. Tabloul din centru ne este deja cunoscut, l-am întâlnit în sufrageria personală a mitropolitului. Alături vedem o frescă ce reprezintă minunea cu vinul. Datorită faptului că la o nuntă era prezent Iisus Hristos, vasele cu vin erau mereu pline, deși vinul era băut fără încetare. Al doilea tablou îl înfățișează pe Iisus Hristos care, chipurile, a hrănit cu două pâini 5000 de oameni. În *Evanghelie* se amintește de foarte multe ori despre minunile lui Iisus, acesta fiind descris ca un mare făcător de minuni. Toate aceste povestiri sunt produsul creației religioase.

În această trapezărie se dădeau ospete pentru elita regală, reprezentanții autorităților civile și militare, oficiali guvernamentali și clerici din eșalonul superior. Un exemplu grăitor al unei astfel de agape pompoase vedeți pe această fotografie. Această recepție a fost dată de către mitropolitul Visarion cu ocazia sosirii la Cernăuți a prințului suedez Gustav Adolf în ziua de 5/XI-1937. /Meniul prânzului/. Al

doilea exemplu de prânz-banchet a fost oferit pe 29 august 1938 cu prilejul numirii profesorului universitar Alexianu rezident regal al Ținutului Suceava /meniul/.

Asemenea recepții erau organizate destul de des, la ele participau până la 300 de persoane. Costul unui asemenea prânz ajungea la 270.00 de lei, sau 900 de lei de persoană, în timp ce plafonul minim de trai pentru un angajat era în medie de numai 25 de lei pe zi. Deci, cu 900 de lei puteau trăi o zi 36 de muncitori. Iată ce sume uriașe se cheltuiau pentru astfel de prânzuri. Fotografii și alte materiale arată pe viu cum și în ce scop erau irosite bogățiile adunate din exploatarea oamenilor muncii, care trudeau la întreprinderile și pe moșiile conducerii bisericești a mitropoliei Bucovinei. Cu această trapezărie se termină excursia prin fosta reședință a mitropolitului Bucovinei.

CONCLUZII

Așadar, tovarăși, vizitând fosta reședință a mitropolitului Bucovinei am luat cunoștință pe scurt de arhitectura și ornamentele acestui edificiu.

Mitropolia Bucovinei stăpânea pământuri întinse, păduri și lacuri. Avea fabrici, uzine, căi ferate, mine și alte bogății unde erau exploatați muncitorii și țărani. Reședința mitropolitului era centrul religios și politic al Bucovinei, iar mitropolitul, „părinte modest și cucernic”, trăia într-un palat luxos și lua parte activă la viața politică a Regatului României. Despre faptul că mitropolitul, fiind o persoană duhovnicească, se implica în problemele politice ne stau mărturie vizitele la palatul său ale regelui, generalilor, principilor (principele suedez Gustav Adolf, anul 1937) și diplomaților străini. Un deputat în parlamentul englez în anul 1938 a poposit o lună întreagă la Cernăuți, iar fiul său studia la Facultatea de Teologie din Cernăuți și era întreținut de către mitropolie. Deseori în incinta reședinței aveau loc congrese și consfătuiri la care împreună cu probleme pur bisericești erau discutate și chestiuni politice.

Ca exemplu servește încuviințarea de către congresul bisericesc din 1918 a acaparării de către boierii români a Bucovinei și Basarabiei. Mitropolitul, prin intermediul agenților săi din rândul preoților, semăna vrajbă interetnică în mijlocul oamenilor muncii, le ajuta boierilor români să înăbușe mișcarea revoluționară din Bucovina și România, prin popi – agenții săi – desfășura propagandă antisovietică, întreținea corespondență secretă cu militarii de grad înalt. De exemplu, pe data de 4/IV-38 comandantul corpului IV de armată i-a trimis lui Visarion o scrisoare secretă în care scrie că în Basarabia continuă să se vorbească în limba rusă, astfel încălcându-se decretele regale privind românizarea populației; în același document comandantul amintește despre retragerea chiar și a lucrărilor cu caracter religios în limbile rusă și slave și face apel către mitropolit la luptă comună pentru românizare. Pe data de 8/IV-38 mitropolitul Visarion răspunde la pct. 1 în secret. În ceea ce privește retragerea literaturii și însemnelor rusești, el scrie: „Suntem de părerea ca toate acestea să se păstreze în centre speciale /reședințe episcopale/, o parte să fie alese și lăsate în bibliotecile din Iași și Cluj, iar o parte trebuie păstrate pentru ca mai târziu să fie trimise bisericilor din Rusia în ziua când ele vor fi foarte căutate, prețuite, și aceasta se va întâmpla foarte curând”.

Așadar, din acest document se poate constata că mitropolitul nu numai că era la curent cu pregătirea unei intervenții împotriva URSS de către statele capitaliste, ci singur se pregătea pentru ea. În continuare Visarion scrie că în limba rusă vorbesc nu numai rușii, ci și românii, dar mai ales evreii. Împotriva acestora mitropolitul propune să se aplice măsuri represive. Astfel, incitând la vrajbă interetnică în mijlocul

oamenilor muncii, mitropolitul totodată ținea o legătură strânsă cu reprezentanții exploataților din rândul elitei evreiești, cu ober-rabinul – șeful cultului mozaic în Bucovina. Despre prietenia acestor reprezentanți ai clasei dominante stă mărturie dedicația pe cartea de religie pe care ober-rabinul a făcut-o cadou mitropolitului Visarion – „Înalt Preasfinției Sale, arhierului și mitropolitului Visarion cu profund respect și prietenie, din partea doctorului Marc /șef-rabin/”.*

(În continuare se relatează despre asuprașirea maselor muncitoare în Bucovina, despre ora fericită a eliberării de la 28 iunie 1940 de sub jugul boierilor români, despre oamenii muncii care, împreună cu poporul multinațional al Uniunii Sovietice, construiesc o viață fericită, liberă și plină de bucurii și despre viitoarea participare a bucovinenilor la alegerile din 12 ianuarie 1941 „conform Constituției Staliniste, unica în lume Constituție cu adevărat democratică”, despre reprezentanții săi în „parlamentul sovietic socialist”).

**Coordonat cu Direcția Regională de Învățământ.
16/XII-40**

COMENTARIU BUKNEWS

**(cu fragmente din romanul documentar al lui Yuri Ciornei *Vernon Kress*.
Viața sub acoperire)**

În aceeași perioadă în care noii stăpânitori sovietici ai ținutului lucrau la textul acestei excursii prin Reședința Mitropoliților Bucovinei la lucru în nou-creatul muzeu etnografic se angaja tânărul cernăuțean Peter Demant. Multe decenii mai târziu el avea să povestească cu lux de amănunte despre cum se simțea în Cernăuțiul sovietic în anii 1940-1941. Amintirile sale despre muncă în cadrul muzeului fostul cernăuțean le-a intitulat *Laborantul*. Povestirea ne face să ne întoarcem cu 80 de ani în urmă și să aruncăm o privire în culisele evenimentelor în care se pregătea această excursie al cărei text, datorită unei munci asidue a cercetătorului Vasył Musteța, este redat în prezent cititorilor.

Amplasarea muzeului etnografic în palatul fostei reședințe mitropolitane a însemnat o decizie spectaculoasă a noilor autorități. Complexul arhitectonic al reședinței de pe str. Mitropolitul Vladimir (în prezent Mihailo Koțiubinski) și parcul alăturat erau privite de noile autorități ca un orașel muzeal. Lucrătorii mașinii propagandistice sovietice înțelegeau de minune ce foloase se pot trage de la o interpretare trebuincioasă lor a materialului istoric.

La 15 septembrie 1940 principalul purtător de cuvânt al autorităților – ziarul „Radianska Bukovîna” („Bucovina Sovietică”) promitea: „În timpul apropiat muzeul va fi deschis în fața vizitatorilor. Lucrătorii lui tov. Duca, Boțan și alții deja muncesc mult la crearea acestui muzeu”. Pentru viitoarea expoziție, care cuprindea circa 50 de mii de exponate, fuseseră repartizate tocmai 200 de săli.

Noua instituție ideologică fusese amplasată în corpul central al fostei reședințe bisericești. Pentru exponate fuseseră repartizate fostele săli de audiențe, sălile de ședințe și odăile personale ale mitropolitului. Ziarul „Radianska Bukovîna”, publicând la 31 decembrie 1940 fotografia lui T. Trihter „Intrarea în fosta reședință a mitropolitului”, relatează: „În scurt timp aici va fi inaugurat muzeul istorico-etnografic”. (Era deja a doua sau chiar a treia dată la care urma să fie deschis muzeul, dar deschiderea lui se tot amâna). Se vede că la început lucrătorii muzeului pregăteau pentru vizitatori doar expoziții tematice speciale și abia mai târziu muzeul urma

să funcționeze ca instituție ideologică având expoziție permanentă. În biserică și în palatele vlădicăi se preconiza desfășurarea unei expoziții antireligioase. Membrii unei comisii speciale, din care făceau parte, afară de S. Duca, directorul Muzeului etnografic de stat din Cernăuți, reprezentanți ai comitetului regional și comitetului orașenesc Cernăuți ale PC(b)U, secției regionale a învățământului public și chiar ai organizației de partid a Judecătoriai raionale Lenin a orașului, au vizitat expoziția și au audiat excursia de probă. După cum reiese din rezoluția secretarului comitetului regional Cernăuți al PC(b)U Hrușețki, aceasta s-a întâmplat nu mai târziu de luna decembrie 1940. Concluzia comisiei glăsuia că muzeul e gata și poate fi deschis la 1 ianuarie 1941.

Accesul pe teritoriul fostei reședințe era cu permis sau cu permisiunea directorului – obiectiv cu regim special. Pauza de prânz era de numai 30 de minute: de la ora unu până la unu și jumătate.

Pentru noua sărbătoare comunistă în fostele palate mitropolitane a fost pregătită o expoziție antireligioasă spre care s-a lăsat atras publicul orașului. „În zilele lui Octombrie muzeul își va deschide larg ușile în fața vizitatorilor”, relatează „Radianska Bukovîna” în numărul din 2 noiembrie 1940. După cum informează cotidianul, pentru vizitatori au fost tipărite ghiduri prin muzeu, textele documentelor au fost traduse din română în ucraineană.

Vaietele femeii de serviciu, care se plângea că episcopul Visarion (Puiu) este luat în batjocură, nu erau luate în considerație: oala de noapte a mitropolitului a fost expusă sub patul lui în văzul tuturor.

Lucrătorii instituției ideologice au sărbătorit cu o petrecere inaugurarea reușită a expoziției antireligioase. Primul toast directorul l-a rostit „pentru al nostru scump tătucă, marele...”. Apoi toți s-au prins în dans. „Duca se învârtea cu o tânără dereticătoare simpatică, își amintește laborantul. Pentru mine era ceva de neînchipuit. Pe atunci eu încă nu mă descotorosisem de prejudecățile mele de clasă”.

Despre soarta unei părți importante a obiectelor de epocă, enumerate în textul excursiei, se poate afla dintr-o scrisoare anonimă adresată lui Ivan Hrușețki, prim-secretar al Comitetului Regional Cernăuți al PC(b)U, despre unele fapte ale directorului muzeului. „Directorul muzeului de pe lângă fosta reședință mitropolitană, semnală autorul anonim conducătorului de partid al regiunii în luna ianuarie 1941, a cărat la el acasă toată vesela ce era acolo, printre tacâmurile de acolo aflându-se și exemplare vechi, istorice, de mare valoare muzeală”.

Arhivele nu ne spun dacă s-a confirmat această informație și dacă au fost pedepsiți vinovații, așa cum cerea autorul anonim.

„Într-o zi minunată de vară (doar din punct de vedere meteorologic) (a anului 1941 – n. red.) nu lucram – eram la o repetiție antiaeriană. Râzând, m-am întins pe o targă, chipurile, eram rănit, iar colegii mă trăgeau prin parc, mă pansau ca pe o victimă a unui atac aerian. Și în aceeași noapte au venit după mine...”, scrie Peter Demant în *Laborantul*.

Însuși Demant este convins că „l-a turnat” tovarășul Boțan. Acesta era secretarul de partid al muzeului, amintit în document ca membru al comisiei care a aprobat textul excursiei oficiale. Despre el prin muzeu circulau zvonuri cum că ar fi colaborat cu NKVD-ul.

Nota redacției: Ultimul mitropolit al Bucovinei nu a fost Visarion Puiu, ci Tit Simedrea. Visarion Puiu s-a retras la 13 iunie 1940, iar în funcția de Arhiepiscop al Cernăuților și Mitropolit al Bucovinei a fost ales Tit Simedrea, episcopul de Hotin, care a luat în primire Reședința Mitropolitană (vezi articolul lui Dumitru Covalciuc, *Situația bisericii și a clerului din actuala regiune Cernăuți în perioada anilor 1944-1957*, în „Țara Fagilor”, XXV, Cernăuți – Târgu Mureș, 2016).

SUMMARY

On the eve of the inauguration of the Ethnographic Museum in Cernăuți in the building of the Residence of the Bukovinian Metropolitans expected for the end of 1940, the new “hosts” of this imposing edifice prepared, coordinated with the ideological censors of the communist party and approved the text of a familiarization trip through the buildings of the Residence.

Despite the ideological ballast, we have got a very interesting detailed description of the interior of the Residence from that period. An added value is also given by the fact that the description of the edifice was made before the great fire of 1944 and before the unsuccessful restoration of the elements of the interior destroyed by the fire.

The Metropolis of Bukovina ruled vast lands, forests and lakes. It had factories, plants, railways, mines and other possessions. The metropolitan’s residence was the religious and political center of Bukovina, and the metropolitan lived in a luxurious palace and took an active part in the political life of the Kingdom of Romania, according to the descriptions from the Soviet period. The visits to his palace by the king, generals and princes (e.g. the Swedish prince Gustav Adolf in 1937) and foreign diplomats testify to the fact that the metropolitan, being a spiritual person, got involved in various political issues. A deputy in the English parliament in 1938 stayed for a whole month in Cernăuți, while his son was studying at the Faculty of Theology in Cernăuți and was supported by the diocese. Congresses and meetings were often held in the premises of the residence where, together with purely church issues, political issues were also discussed.

LECA MORARIU ȘI MIHAI EMINESCU DESPRE PROCESUL „ARBOROASA” – „SOCIETATEA JUNIMEI ROMÂNE DIN PARTEA DETRUNCHIATĂ A VECHEI MOLDOVE”

Tudor NEDELCEA*
Craiova

Am ales două mari personalități ale culturii române care și-au expus opiniile despre Societatea academică „Arboroasa”, fiind contemporani cu celebrul compozitor Ciprian Porumbescu și cu „fenomenul Arboroasa”. Compozitorul a trezit interesul contemporanilor, fiind adulat ca o mare viitoare personalitate muzicală, alături de Toma Michieru. De pildă, publicistul și traducătorul Nicolae Petra-Petrescu (7 noiembrie 1848-25 ianuarie 1923), tatăl lui Horia Petra-Petrescu, a scris, în 1883, monografia *Ciprian Porumbescu, compozitor român*.

Dacă biografia și opera lui Eminescu este bine cunoscută (așa credem), Leca (Alexandru) Morariu este mai puțin cunoscut publicului român.

Filologul, folcloristul, profesorul, istoricul literar, muzicologul („porumbescolog”, cum îl numește editorul său, Vasile Vasile), Leca Morariu s-a născut la 25 iulie 1888 în localitatea Pătrăuți (Suceava), într-o familie de cărturari. Tatăl său, Constantin Morariu (1854-1927), poet și traducător, era nepotul mitropolitului Silvestru Morariu. El a publicat mai multe studii despre compozitor, finalizate în monografia *Ciprian Porumbescu. După 25 de ani de la moartea lui. Scriere populară*, Suceava, Editura reuniunii de cântări „Ciprian Porumbescu”, 1908, 132 p.

Leca Morariu a urmat școala primară în satul natal, ciclul secundar la liceul german din Suceava, Facultatea de Litere și Filosofie de la Cernăuți. În 1921, susține doctoratul cu teza *Morfologia verbului predicativ român*, sub conducerea științifică a lui Sextil Pușcariu. A fost profesor universitar la Cernăuți, directorul Teatrului Național din Cernăuți, conducător de reviste și societăți culturale. În urma raptului stalinist din 1940 se retrage la Rm. Vâlcea, unde-și găsește sfârșitul. Dar, mai important este faptul că tatăl său, C. Morariu, a fost coleg de școală și de suferință în temniță, alături de Ciprian Porumbescu, prieten și partenerul său muzical, unul din cei cinci membri ai „Arboroasei” arestați. Iată temeiul dragostei pentru Ciprian Porumbescu și pentru Iraclie Porumbescu, transmis și împărtășit și de fiul său, Leca Morariu. După cum remarca Vasile Vasile, editorul și prefațatorul vol. *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, vol.I (editor alături de V.D. Nicolescu, București, Editura muzicală, 1986), în timp ce Ciprian și C. Morariu erau în temniță la Cernăuți, primul ostaș al armatei române căzut la Calafat pentru Independența Țării să fie liceanul înrolat voluntar, Constantin I. Popescu, fratele soției lui C. Morariu.

Monografia citată este una dintre cele mai documentate lucruri dedicate lui Ciprian, pentru care avea un adevărat cult (i-a cumpărat și violoncelul compozitorului, scos la licitație de autoritățile austriece), în care procesul „Arboroasei” este reconstituit cu minuțiozitate și obiectivitate.

*Tudor Nedelcea este critic și istoric literar, membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Societatea academică „Arboroasa” s-a înființat la Universitatea din Cernăuți, în 1875, după modelul societății studenților români din Viena, „România jună”, inițiatorii fiind Teodor V. Ștefanelli (coleg de liceu și de universitate cu Eminescu) și Constantin Morariu, primul președinte, fiind Gherasim Buliga.

Înființarea unei astfel de societate era o necesitate socială și culturală, argumentează Leca Morariu, întrucât „fiecare națiune caută în timpul present să progreseze în orice privință”, iar „ideea de naționalitate formează un factor de o gravă importanță în ziua de astăzi și fiecare națiune se grupează în jurul flamurei, care reprezintă aspirațiunile sale”, adică „cultivarea limbei materne [reprezintă] primul pas pentru progres, căci fără limbă se pierde naționalitatea, a cărei espansiune vie este limba”. Folosirea limbii materne de către românii bucovineni a fost îngreunată de autorități, astfel încât „spre a împlini această lacună, subsemnații, sfātuindu-se între sine au decis să formeze un club român pentru dezvoltarea în arta vorbirei românesci”. Semnatarii acestui apel din mai 1875 sunt: C. Morariu, Petru Pitei, T.V. Ștefaniuc (Ștefanelli). Și astfel s-a înființat societatea „Arboroasa”, care a devenit „una din cele mai faimoase embleme de noblețe a conștiinței românești din Bucovina” cum adeverește Leca Morariu. Imnul festiv este compus de Ciprian Porumbescu, pe versurile lui T.V. Ștefanelli, compozitorul fiind ales, după mărturia lui C. Morariu, în 1876, președinte al „Arboroasei”, care a înființat și un cor vocal, interpretând creațiile sale *Cisla, Sosirea primăverii, Patria română*.

Forțat să demisioneze, compozitorul este apărat de Z. Voronca (vicepreședinte) și de C. Morariu (secretar): „Președintele Societății, mărinimosul domn Ciprian Golembiovschi, nu numai că încântă cu arta sa muzicală pe toți membri societății, ca o privighetoare blândă, dară ce este mai mult, zilele trecute a donat societății o *Horă națională română* și *Dorința* în 200 de exemplare, două opuri cari în Bucovina au fost deja primite cu aplauzele cele mai salutare” (scrisoare din 24/12 „faur” 1877, Cernăuți către revista „Familia” din Buda).

Procesul „Arboroasei” însemna, în opinia lui Leca Morariu, „vigilență față de evenimentele culturale românești” manifestată de autoritățile austriece. Într-o scrisoare adresată omului public Petre Grădișteanu, președintele Ligii Culturale, Ciprian Porumbescu (președinte) și C. Morariu (secretar) îi aduc mulțumiri pentru cei 250 florini acordati de „Înalta Cameră a României”, la 17 ianuarie 1877, și „Arboroasei”, dar mai ales mulțumiri pentru atitudinea ce „manifestă față de frații detrunchiați de la comuna maica”, sintagma care va constitui substratul procesului.

Monograful Leca Morariu menționează „răsunătoarele ședințe social-culturale ale «Arboroasei»”, condusă de compozitor, care inaugurează festivalul „cu o cuvântare animată”, corul interpretând: *Deșteaptă-te, române!*, imnul „Arboroasei”, *În țara mândr-a fagilor*, *Salutare*, subliniind și „cumplitul regres al românilor din Bucovina sub cei 100 de ani de stăpânire austriacă. Anume din 1775 până-n 1875, românii bucovineni au sporit în proporție de la 1 la 7, iar ceilalți în proporție de 1 la 8”, prin „imigrarea de străini feluriți în țară și împământânirea lor în posesiunile românilor”.

Procesul „Arboroasei” este considerat de Leca Morariu, pe baza documentelor, dar și a informațiilor primite de la tatăl său, Constantin (prezența activă în acțiunile societății) „cel mai jalnic proces politic al Bucovinei robite”, el analizând obiectiv „falsele premize, ancheta și arestarea arboresenilor”.

Așadar: la 5 septembrie 1877, Ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice din România trimite „Arboroasei” suma de 250 florini de a dispune de ei „cum veți crede mai nimerit în folosul societății”. Apoi, „societatea junimei române din partea detrunchiată a vechii Moldove” trimite o telegramă Primăriei Iași spre „a aduce condoleanța membrilor săi pentru Tutorul decapitat”, adică pentru Grigore Ghica III Voievod, pretext invocat de autoritățile austriece (guvernatorul Bucovinei, Hieronymus Alesani, funcționarul Franz Steiner) pentru desființarea „Arboroasei”, întrucât aceasta „și-a depășit cercul de activitate”. Astfel încât la 3/15 noiembrie 1875 judecătorul Benno Straucher descinde la sediul societății din Mitropolia Cernăuților (azi faimoasa Universitate de Stat) și-i arestează pe studenții: C. Morariu, Orest Popescu, Eug. Sireteanu și Zaharia Voronca. Ciprian Porumbescu fiind acasă la Stupca, jandarmii l-au arestat și adus la Cernăuți. „În temniță, Ciprian a scris pe un perete de carte cântecul *Suspînul prizonierului*, căruia i-a făcut și muzică asemenea stării dureroase a sufletului său [...]. Și câte cântece jalnice pline de amor n-o fi compus Ciprian în acele zile negre [...]. Prin cântecele sale, Porumbescu câștigase simpatiile celor arestați. Întreaga populație românească din Bucovina simpatiza cu tinerii Arboroseni arestați”.

La 1 „faur” 1878, ora 10 dimineata începe procesul. Primul e audiat Ciprian, „căpetenia, președintele răzvrătiților”, care preciza că scopul „Arboroasei” este de a face „educație națională, literară și socială”, averea societății fiind de doar 100 florini provenind din cotizație. Cât privește termenul acuzator folosit de arborosieni detrunchiati, Ciprian răspunde, diplomatic, că acest cuvânt nu implică despărțirea cu forța, ci doar că „neamul românesc e despărțit”, apelând și la un subterfugiu: „despărțirea se poate produce nu numai cu forța, ci, de pildă, ca un arbore, prin umezeală, putrezire”, analogie neagreată de procuror. Completul de judecată a fost nevoit să-i pună în libertate.

Acest proces a fost o „draconică școală de oțărare a conștiinței românești. Și «probă de foc» îndârjirii valahicești împotriva hăniciei austriece”. Ciprian Porumbescu devine, din 7 decembrie 1878, secretar al societății ieșene „Junimea”

(președinte: D. Onciul). Ciprian Porumbescu (născut la 14 octombrie 1853) este unul dintre cei mai renumiți interpreți și compozitori români, autorul celebrei *Balade* pentru vioară și orchestră op. 29, a operetei *Crai nou* (pe textul lui Vasile Alecsandri, jucată de Gimnazul românesc din Brașov, în 1882), a cântecelor patriotice *Pe-al nostru steag e scris Unire* (azi imnul național al Albaniei dăruit de Victor Eftimiu), *Trei culori*, *Serenadă*, *La malurile Prutului*, *Altarul Mănăstirii Putna*, *Inimă de român*, *Odă ostașilor români* etc. Se stinge din viață la numai 29 de ani, bolnav de tuberculoză, la 6 iunie 1883, înmormântat în satul natal, Stupca, azi Ciprian Porumbescu, unde este deschisă și o casă memorială.

Mai „bătrân” decât Ciprian Porumbescu cu trei ani, Eminescu nu putea rămâne indiferent de orice nedreptate socială și națională, dar mai cu seamă pentru cele care privesc „românismul”. Și, astfel, începând cu 11 noiembrie 1877, în ziarul „Timpul” (pe care-l scria aproape în totalitate) începe un șir de articole privind adevărul despre procesul „Arboroasei”. Prima informație o preia dintr-un ziar din Viena (nr. 20 noiembrie/2 decembrie 1877). „În „Neue freie Presse” ne-a întâmpinat uimitoarea știre că o comisie judecătorească s-a dus în seminarul Mitropoliei Bucovinei (din Cernăuți) și-au arestat pe patru candidați interni de teologie, sechestrând totodată averea și hârtiile societății dizolvate «Arboroasa»” („Timpul”, II, nr. 255, 11 nov. 1877, p. 2-3). Fapt inexplicabil, scrie Eminescu, pentru că „dările de seamă a tinerei reuniuni erau atât de serioase, atât de departe de orice veleități politice, încât, într-adevăr ne mirăm auzind această veste neașteptată și nu știm cărei împrejurări avem a atribui măsurile aspre ale guvernului provinciei vecine”. Care-s crimele comise de „Arboroasa”, se întreabă Eminescu, confiscându-i-se „400 galbeni, biblioteca (o sută și câteva tomuri)” și au început un proces „criminal” celor patru studenți. Și gazetarul explică pentru guvernanți, dar și pentru cititorii săi: „Arboroasa” are o reacție la politica austriacă, provocată prin necuviințe mult mai grave comise de coloniștii din Bucovina, încât resentimentul tinereții românești a fost firesc”. Mai mult, „guvernul învecinat ar trebui să fie chiar mândru de aceste acte de rezistență, pentru că ele dovedesc temeinicia și valoarea educativă a școalelor din Austria”. Aceste acte de rezistență sunt datorate componenței etnice a Austriei, care e „pe deplin jidovită”, iar tăria unui stat o dă caracterul cetățeanului și „nu capete cari se pleacă cu înlesnire ori din ce parte, numai puternică să fie, ci inima neînfrântă, rădăcită fie chiar, este temelia puterii unui stat”. Sărbătorirea centenarului „întrupării Bucovinei cu Austria”, făcută „pripită”, cu trei ani înainte, a stârnit reacția studenților, „Arboroasei”. Sărbătoarea acestui centenar este ilegală și imorală, iar „cedarea Bucovinei nu este o frunză de dafin în istoria Austriei și, tocmai fiindcă voim bună pace, ne abținem de a cita documente ce ne sunt bine cunoscute și cari ar dovedi că acel act istoric n-a fost vrednic să fie serbat decât tocmai de neamul acela care se crede că toate bunurile acestei lumi se câștigă prin târguiești”. Desigur, se referea la anul 1775, când Bucovina a fost luată samavolnic, în ciuda opoziției vrednicului domnitor Grigore Ghica III, care și-a dat viața spre a nu se înfăptui acest rapt. Obiectiv, Eminescu îl laudă pe împărat pentru „sentimentele nobile și cavaleresti”, refuzând „politicos însă semnificativ de a lua parte la jubileul din Cernăuți”, dar și pe ieșeni care au organizat o „contra demonstrație impuitoare”.

Care sunt cauzele dizolvării „Arboroasei”, se întreabă Eminescu, doar telegrama trimisă primarului din Iași?! „Un stat face cu supușii săi ceea ce crede că e bine și cele în interesul lor mai cu seamă”, dar Eminescu pune problema „oportunității

măsurilor, prea aspre”, într-un context politic european neprielnic, când România își caută independența prin război în 1877, abstrăgând „înrudirea națională, boierii din Bucovina, precum și satele de la margine sunt încuscite cu românii de dincoace de Molna”.

Peste numai o săptămână, reia comentariul asupra procesului, comentând deja celebra telegramă adresată de „societatea junimei române din partea detrunchiată a vechei Moldovei” primarului Iașului prin care aduce condoleanțe domnitorului Grigore Ghica III decapitat. Îi disculpă pe cei învinși, cu argumente, pentru că: a) aceștia „ridică toaste în sănătatea românilor, a domnitorului Catol I și a vitezei armate române”; b) profesorul de drept roman Schiffner a fost fluierat, pentru că acesta a insultat națiunea română; c) au cerut doar subvenții Ministerului Instrucției Publice din România; d) Austria este un stat constituțional în care popoarele sunt libere să-și manifeste simpatiile, exprimându-și speranța că „cercurile influente din Viena se vor încredința că este în interesul monarhiei ca românii din Bucovina să fie lăsați în seama liberei dezvoltări”.

Sfătuind pe studenți să facă „manifestări politice ponderat”, având în vedere contextul internațional, Eminescu face unele considerații psihoetnice: „Românul e de soiul lui înzestrat cu mult bun simț, el are cumiștenia popoarelor care au suferit multe. E imoral de a spune neadevărul, dar nimeni nu e obligat de a spune adevărul când vremea e așa că el nu folosește nimăru. C-un cuvânt, a minți e oprit, a tăcea – nu” („Timpul”, II, nr. 261, 18 nov. 1877, p. 2).

După 11 săptămâni de arest preventiv și supuși unei anchete dure, cei cinci studenți sunt achitați, dar Ciprian Porumbescu capătă tuberculoza fatală. Într-un manuscris (ms.2264), Eminescu notează: „nume însă drept românește le poți număra pe degete: Sturza, Văcărescu, Olănescu, Băicoianu, Mănescu, Laurian... Porumbescu”.

Privitor la procesul „Arboroasei”, Eminescu comentează: „Până acum nu s-a mai întâmplat în Cernăuți un proces de asemenea natură, din care cauză publicul se îmbulzea nu numai în sala de ședințe, ci și pe uliți, pentru a păzi ordinea și de teamă de turburări, ulițele erau percorse de patrulile de agenți polițieniști” („Timpul”, III, nr. 26, 4 feb. 1878, p. 2).

Un proces și o mare personalitate aflată într-o mare cumpănă a vieții au fost evocate de doi cărturari ai vremii, martor indirect, dar cu documente și informații exacte de la tatăl său (Leca Morariu) sau direct (M. Eminescu), care ne-au lăsat mărturie o pagină de mare curaj și demnitate națională, cărora le aducem prinoul nostru de recunoștință.

SUMMARY

The “Arboroasa” academic society was established at the University of Cernăuți in 1875, following the model of the Romanian students’ society in Vienna called “The Junior Romania”, the initiators being Teodor V. Ștefanelli (a high school and university classmate of Eminescu) and Constantin Morariu.

The establishment of such a society was a social and cultural necessity, as Leca Morariu states, since “every nation has been currently seeking to progress in every respect”, and “the idea of nationality forms a factor of grave importance today and every nation it gathers around the flame, which represents its aspirations”.

A process and a great personality in a grim turn of his destiny were evoked and

represented by the two scholars of the time, indirect witnesses, but with documents and accurate information from his father (Leca Morariu) or directly (Mihai Eminescu), who left a page of great courage and national dignity, to whom we offer our gratitude.

Regarding the “Arboroasa” trial, Eminescu comments: “Until now, there has never been a trial of this nature in Cernăuți, where the public crowded not only in the meeting hall, but also on the streets, in order to maintain order and fear of riots, the streets were patrolled by police officers” (“Timpul”, III, no. 26, 4 Feb. 1878, p. 2).

EXPERIENȚE DE EDUCAȚIE NON-FORMALĂ ÎN SPAȚIUL TRANSFRONTALIER UCRAINA-ROMÂNIA*

Marin GHERMAN**
Cernăuți

Educația non-formală: elemente conceptuale

Noțiunea de educație non-formală a apărut din necesitatea de a explica principiile de funcționare a modelului de învățământ care se desfășoară în afara instituțiilor formale. Educația non-formală, potrivit lui Philip H. Coombs¹, este orice activitate de învățământ sistematică, educativă, desfășurată în afara cadrului sistemului oficial, adică în afara sistemului educativ formal, menită să faciliteze accesul anumitor subgrupuri specifice din rândurile populației (fie persoane adulte, fie copii) la anumite tipuri de cursuri. Coombs scrie că educația non-formală este orice activitate care completează sistemul formal, devenind unul absolut necesar în contextul tehnologizării și modernizării societăților occidentale.

În momentul de față, la nivel european, există o tendință de unificare a conceptelor de educație non-formală și o integrare în ideea de învățare „pe toată durata vieții“, mai ales din perspectiva politicilor educaționale dominante în spațiul comunitar. În același timp, două inițiative majore la nivel european – „Tineret în mișcare“ și „O agendă pentru noi competențe și noi locuri de muncă“ – pun accent pe aspecte legate de competențe și contexte de formare, de validare a cunoștințelor dobândite în contexte non-formale sau informale, precum și pe procesul de tranziție între diferite niveluri (educație, formare și/sau muncă)².

Deseori educația informală este definită prin faptul că nu este organizată sau structurată pe obiective și nu presupune instituționalizare. Printr-un proces de educație în context non-formal, o persoană învață lucruri, de care are nevoie, într-un mod accesibil și destul de simplu. Educația non-formală este centrată pe necesitățile educative imediate ale beneficiarului și se desfășoară în cadrul unor activități diverse și atractive.

Toate programele de educație non-formală invită la reflecție, la auto-analiză, procese prin care se dezvăluie calitățile personale, toate acestea prin socializare, interacțiune și împărtășirea cunoștințelor. Un tânăr care experimentează educația

*Studiu realizat în cadrul proiectului „Educational University Romanian-Ukrainian Cross-Border Cooperation – UNIV.E.R-U”, cod EMS ENI 2SOFT/1.1/115

** **Marin Gherman** este director al Institutului de Studii Politice și Capital Social (Cernăuți, Ucraina), doctor în științe politice. Lector univ. al Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, editorialist la „Veridica” – publicație specializată în monitorizarea, analiza și demontarea campaniilor de *fake news*, dezinformare și manipulare, jurnalist la „Liberitatea” (București). Președinte-fondator și redactor-șef al Centrului Media BucPress, care include patru organe de presă de limba română: Agenția de știri BucPress, Radio Cernăuți, BucPress TV și revista „BucPress”. Este redactor șef adjunct la revista de istorie și cultură „Glasul Bucovinei” (Cernăuți – București). Membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Autorul monografiei *Capitalul social în Ucraina și România: o nouă dimensiune a proceselor de integrare europeană* (Cernăuți, Editura Druk Art, 2022), coautor a patru volume științifice. Autor de studii publicate în reviste de specialitate.

non-formală capătă o perspectivă pozitivă, activă și participativă, beneficiind de o deschidere și de o înțelegere mai amplă asupra mediului său. Sistemul de învățare cu care suntem obișnuiți este înlocuit cu învățarea prin implicarea în activități, acceptarea de responsabilități și împărtășirea propriilor idei. Prin astfel de interacțiuni, proiecte, evenimente, programe, discuții, excursii, se deprind aptitudini de lucru în echipă, disciplină, responsabilitate, comunicare, organizare, management, leadership.

Educația non-formală este centrată pe procesul de învățare, nu pe cel de predare, solicitând în mod diferențiat implicarea participanților; dispune de un curriculum la alegere, este flexibil și variat, propunându-le participanților activități diverse și atractive în funcție de interesele acestora, de aptitudinile speciale și de aspirațiile lor; contribuie la lărgirea și îmbogățirea culturii generale și de specialitate a participanților, oferind activități de completare a studiilor; asigură o rapidă actualizare a informațiilor din diferite domenii, fiind interesată să mențină interesul publicului larg, oferind alternative flexibile tuturor categoriilor de vârstă și pregătirii profesionale, punând accentul pe aplicabilitatea imediată a cunoștințelor și nu pe memorarea lor; antrenează noile tehnologii comunicaționale, ținând cont de progresul societății; răspunde cerințelor și necesităților educației permanente³. În condițiile extinderii cererilor de pregătire profesională prin diferite forme de instruire non-formală, există situații în care acestea sunt finalizate prin certificate sau diplome de absolvire. Sistemul de educație non-formală devine unul reglementat și instituționalizat într-o serie de state.

Spațiul transfrontalier Ucraina-România

Spațiul transfrontalier Ucraina-România a cunoscut evoluții destul de lente în ceea ce privește implementarea unor proiecte de educație formală sau non-formală comparativ cu alte zone de interacțiune regională din sud-estul european. Proiectele și contactele transfrontaliere au fost blocate o perioadă de reminiscențele istorice și stereotipurile care dominau opinia publică din societățile ucraineană și română.

Unul dintre exemple este spațiul transfrontalier bucovinean (regiunea Cernăuți și județul Suceava) care va fi analizat în acest studiu. Ruperea Bucovinei în două în anii '40 ai secolului trecut și instaurarea comunismului au însemnat pentru nordul și sudul Bucovinei în primul rând o înstrăinare politică și geografică prin apariția unei frontiere și, în cel de al doilea rând, o demontare a principiilor de bază ale funcționării societății civile, aflată la acel moment în proces de constituire⁴.

În timpul unei prelegeri ținute la Kiev, politologul american Francis Fukuyama sublinia că „în toate statele postcomuniste există o problemă legată de capitalul social și încredere între oameni, care a apărut ca o consecință a moștenirii marxist-leniniste. Acest sistem politic și ideologic era făcut în așa mod încât să distrugă capitalul social”⁵. De fapt, statul-partid în mod intenționat distrugea legăturile firești existente atunci, care erau la baza sindicatelor, întreprinderilor, bisericilor și diverselor organizații private, înlocuindu-le cu legături verticale între cetățeni și stat, afectând inclusiv relațiile din cadrul familiei. Ne putem aminti de propaganda sovietică care glorifica modelul unui pionier cu numele Pavlik Morozov⁶ care și-a denunțat tatăl. Mitul era folosit în propaganda sovietică destinată tinerilor pentru a sublinia că ei sunt responsabili în primul rând în fața statului și apoi a părinților. URSS educa o loialitate totală față de puterea de stat. De fapt, ideologia comunistă a reușit să distrugă total sau parțial rădăcinile societății civile în statele Europei Centrale și de Est prin epuizarea instituțională a legăturilor sociale orizontale.

Acest lucru a însemnat pentru Bucovina o adevărată tragedie: legăturile tradiționale din mediul social au fost deformate, încrederea în semenii a devenit una minimă, iar caracterul tolerant și pașnic al „omului bucovinean” a început să fie pus sub semnul întrebării în contextul deportărilor realizate de URSS, schimbării componenței etnice a populației și creării unor unități administrativ-teritoriale noi, care nu se bazau pe un trecut istoric comun, ci au apărut din considerente geopolitice.

A avut de suferit nu în ultimul rând și sistemul de educație. Regimurile comuniste din Ucraina și România țineau sub control atât educația formală, cât și cea non-formală. Atât școala, cât și activitățile extrașcolare, atât universitățile cât și rețelele de tineret Komsomol funcționau pentru alimentarea ideologică a maselor.

În afară de deformarea structurii sociale, începând cu anii '40 ai secolului trecut în Bucovina istorică a avut loc și o divizare a spațiilor de informare și comunicare. Spațiul informațional și social nord-bucovinean a fost influențat de propaganda sovietică, potrivit căreia RSS Moldovenească este o țară cu mai mare „succes proletar” decât fostul stat moșieresc român! În România comunistă despre Bucovina istorică se vorbea rareori și doar în contexte prielnice politic. Din acest punct de vedere, lansarea unor proiecte transfrontaliere de succes, inclusiv în domeniul educației non-formale nu este un scop simplu de atins. Însă, timp de 30 de ani de la căderea comunismului s-au produs și unele schimbări pozitive.

Educația non-formală în spațiul transfrontalier Ucraina-România

Realizarea unor proiecte de educație non-formală în spațiul transfrontalier Ucraina-România se complică prin faptul că acest obiectiv nu ține în mod direct de interesul nemijlocit al actorilor implicați în guvernarea zonelor de frontieră. După cum remarcă Marcela Șlusarciuc, guvernarea regiunilor transfrontaliere nu poate fi abordată în sensul tradițional politic sau teritorial, fiind potrivită în schimb abordarea în contextul rețelelor de actori publici și privați, care aduc împreună diferite sisteme sociale bazate pe diferite valori, iar deciziile nu mai depind atât de mult de sistemul național⁷.

Din aceste considerente, inițiativele și proiectele privind educația, cultura, consolidarea legăturilor informale între cetățeni, schimburile culturale și de experiență reprezintă un domeniu de activitate al instituțiilor societății civile, și mai puțin a decidenților naționali.

O serie de proiecte au fost finanțate de UE prin programul de cooperare transfrontalieră România – Ucraina – Republica Moldova 2007-2013⁸ și România – Ucraina 2013-2020⁹, unele dintre care aveau ca scop secundar promovarea unor valori comune în domeniul educației, fără accente clare asupra unor obiective de educație non-formală. Totuși, au fost realizate în ultimii ani o serie de activități mai mici sau mai mari în acest domeniu.

În continuare vom prezenta experiențele de educație non-formală din cadrul proiectelor realizate de ONG Centrul Media BucPress și de think tank-ul Institutul de Studii Politice și Capital Social, ambele organizații activând la Cernăuți (Ucraina).

Întâlnirea tinerilor români și ucraineni

Evenimentul cadru pentru desfășurarea în norul Bucovinei a unor activități de educație non-formală a fost întâlnirea dintre tinerii români și ucraineni pentru inițierea unui dialog social constructiv, care a avut loc în data de 30 martie 2017. Reuniunea

a avut loc sub genericul „Ucraina – România: dialogul tinerilor” în incinta Centrului Literar „Paul Celan” din Cernăuți. Organizatorii întâlnirii au fost patru asociații din Ucraina și România: Asociația Convergențe Europene (București), Institutul pentru Democratizare și Dezvoltare (Cernăuți), Institutul de Studii Politice și Capital Social (Cernăuți) și Centrul Media BucPress (Cernăuți).

La întâlnire au participat tineri din Ucraina și România, etnici români și ucraineni, care au discutat despre implicarea socială, voluntariat, deschiderea față de culturi prin artă, educație non-formală, diplomatie civică. Tinerii români și ucraineni au avut o întâlnire de cunoaștere reciprocă, de dialog, care să devină temelia unei viitoare colaborări în direcții concrete de activitate: turism, presă, schimb cultural, educație, știință ș.a. La discuții au participat membri ai Asociației Convergențe Europene, Centrului Media BucPress, Institutului pentru Democratizare și Dezvoltare, Centrului de Studii Românești din cadrul Universității din Cernăuți, ai Ligii Tineretului Român „Junimea” din regiunea Cernăuți, studenți de la Facultatea de Relații Internaționale a universității cernăuțene, experți independenți, specialiști în domeniul relațiilor bilaterale româno-ucrainene, jurnaliști. De asemenea, au răspuns invitației organizatorilor, prin prezență, reprezentanți ai misiunii OSCE în Cernăuți.

Întâlnirea a fost transmisă în direct pe rețeaua de socializare Facebook, desfășurându-se în limbile ucraineană și română, toate discursurile fiind traduse integral. Scopul acțiunii social-culturale a fost de a iniția un dialog constructiv dintre tinerii din Ucraina și România, dar și dintre tinerii ucraineni și români din regiunea Cernăuți.

Sergiu Dan, președintele Asociației Convergențe Europene, și Dmytro Saviuk, vice-președintele Institutului pentru Democratizare și Dezvoltare, au menționat cooperarea eficientă dintre asociațiile pe care le conduc referitoare la comemorarea victimelor masacrului de la Fântâna Albă, la organizarea unor acțiuni științifice împreună cu Centrul de Studii Românești al universității cernăuțene, argumentând că este necesară o implicare civică a tinerilor în contextul apropierei ucraineano-române¹⁰.

Acest eveniment a fost un prim pas spre identificarea unor necesități educative reale atât ale studenților, cât și ale profesioniștilor din presa ucraineană. Întâlnirea tinerilor români și ucraineni, organizată în premieră la Cernăuți, a avut mai multe obiective, dar a pus temelia unor proiecte de educație non-formală. A fost prima întâlnire de cunoaștere și dialog al membrilor asociațiilor active din România și Ucraina.

Școala jurnalistului român (ediția I)

La Cernăuți, în data de 26 mai 2017, s-a desfășurat, în premieră, o școală a jurnalistului român, care a fost organizată de Centrul Media BucPress (Cernăuți) și Asociația Convergențe Europene – ACE (București). Proiectul realizat de cele două asociații a reprezentat un atelier de media, dedicat jurnaliștilor de limbă română din regiunea Cernăuți.

În cadrul atelierului, jurnaliștii români care s-au înscris la training (reprezentanți ai presei scrise, online, radio și TV din Cernăuți, studenți) au avut posibilitatea să discute cu câțiva jurnaliști profesioniști din România despre cele mai bune tehnici media pentru o presă de calitate. Evenimentul a fost găzduit de Centrul de Training din cadrul Bibliotecii Regionale „Mihailo Ivasiuk” din Cernăuți.

La deschiderea atelierului de media, experții BucPress au argumentat necesitatea desfășurării școlii jurnalistului român prin absența unei facultăți sau a unei Catedre de Jurnalism în limba română la Cernăuți, jurnaliștii români din Ucraina având nevoie de o informare profesionistă în ceea ce privește atât presa de limbă română, cât și cea internațională¹¹. Școala s-a bazat pe concepțiile de educație non-formală și de educație continuă.

Un mesaj de încurajare a jurnaliștilor români din Cernăuți a fost rostit de Eleonora Moldovan, Consulul General al României la Cernăuți, care a felicitat reprezentanții celor două asociații cu prilejul organizării acestui eveniment important pentru presa de limba română din Ucraina. Ea a menționat necesitatea dialogului dintre jurnaliști, exprimându-și bucuria în legătură cu noile proiecte realizate de asociațiile nonguvernamentale din Ucraina și România în domeniul educației și a mass-media.

Sergiu Dan, președintele Asociației Convergențe Europene, jurnalist al agenției de presă „Rador”, a dialogat cu participanții la atelierul de media despre presa românească din Ucraina în contextul jurnalismului de agenție. Pe exemple concrete, vorbitorul a arătat care sunt cele mai bune tehnici media pentru o presă de calitate în Cernăuți.

Liliana Simionescu de la „Casa jurnalistului” (București) a povestit despre conținutul știrilor, despre surse, documentare și etica jurnalistică. De menționat că subiectul eticii jurnalistică a fost unul dintre cele mai discutate la atelierul de media din Cernăuți. Liliana Simionescu a discutat cu cei peste 25 de jurnaliști profesioniști din Cernăuți despre procesele informaționale moderne, despre abordările și situațiile atipice din practica jurnalistică.

Anca Năstase (RFI România) a dialogat cu jurnaliștii din Cernăuți despre moderarea emisiunilor radio, despre etica jurnalistică și modelele de realizare a unor emisiuni cu implicarea experților, a oamenilor politici etc. A fost o discuție activă, una de documentare pentru jurnaliștii din zonă, dar și de cunoaștere de către vorbitori a unor nuanțe mai puțin vizibile ale meseriei de jurnalist român în Ucraina.

Liviu Iancu (Europunkt) a vorbit despre jurnalismul cu tematică europeană pe platformele online, povestind și despre specificul acestui segment media, tehnicile care pot fi aplicate pentru o presă de calitate în zona Cernăuți. A fost organizată o dezbatere despre sursele credibile de informare privind activitatea instituțiilor UE și specificul reflectării tematicilor europene în spațiul est-european, inclusiv în presa de limba română din regiunea Cernăuți.

Marius Totoianu (Transilvania Regional Business, Cluj) a prezentat platforma online pe care o administrează, menționând principalele modele de business în presă. Jurnalistul de la Cluj a povestit ziaristilor români din Cernăuți despre aspectele manageriale ale presei, care sunt din ce în ce mai importante în contextul comercializării și dezetatizării spațiului media în Ucraina.

Membrii Centrului Media BucPress și ai Asociației Convergențe Europene au comunicat la finalul atelierului de media că „Școala jurnalistului român din Cernăuți” va include în viitor și alte serii de dezbateri și treninguri. Participanții au primit câte o diplomă de participare. Cele două asociații și-au exprimat dorința să desfășoare în viitorii ani un atelier de media la care să participe jurnaliștii români și ucrainenii din Ucraina¹².

Experiențele de educație non-formală s-au bazat pe dialogul cu trainerii din România, cu o bogată experiență în domeniu. Jurnaliștii români din Ucraina, care după absolvirea facultății nu au avut acces la informație și la instruire post-universitară de calitate, s-au înscris într-un număr destul de mare la cursuri. Mai mult decât atât, a fost menționată de mai multe ori în cadrul dezbaterilor problema absenței unei facultăți sau a unei Catedre de Jurnalism în limba română la Cernăuți.

Școala jurnalistului român (ediția II)

Centrul Media BucPress, cu sprijinul Institutului Cultural Român (ICR) prin Compartimentul Comunități Istorice, a organizat în mai 2020 cea de a doua ediție a Școlii jurnalistului român, dedicată dicției, managementului editorial și combaterii știrilor false.

Cursurile sprijinite de ICR în cadrul proiectului „Ateliere de perfecționare pentru jurnaliști la Cernăuți” s-au desfășurat în regim online timp de 2 săptămâni, participând peste 30 de jurnaliști, bloggeri, studenți și elevi din regiunea Cernăuți, județele Suceava, Constanța și orașul București¹³.

Trainerii Carmen Ivanov și Mihai Crăciun de la „Dicție.ro” au coordonat atelierele de dicție, învățând cursanții cum se prezintă știrile la televiziune și radio, cum se pronunță corect și cu intonație, cum pot fi stăpânite emoțiile în momentele dificile. Participanții la școala jurnalistului român au luat parte cu mare interes la cursurile de dicție coordonate de Carmen Ivanov, unul dintre cei mai cunoscuți traineri de dicție din România, care a antrenat peste 20.000 de persoane în ultimii 13 ani. Primul curs de dicție susținut de Carmen Ivanov a fost pentru un grup de prezentatori de radio din diferite posturi din București la Centrul pentru Jurnalism Independent, unde a devenit trainer permanent, iar mai apoi s-a alăturat echipei Școlii de Televiziune, unde susține în prezent toate cursurile de dicție și lecturarea știrilor la microfon. De asemenea, Carmen Ivanov a fost trainer al Școlii Radio, un proiect realizat de City FM și Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane¹⁴.

Specialistul în comunicare, Mihai Craciun, este unul dintre cei mai apreciați traineri de dicție din România. În cei aproape 10 ani de carieră, Mihai Craciun a pregătit peste 5000 de oameni din zona de TV și radio, dar și din domenii precum medicină, educație, magistratură și avocatură. Mihai a lucrat, în București, la Radio Guerrilla și Radio Gold FM, iar în prezent realizează emisiunea IT Republic la Radio Tanăna, alături de Carmen Ivanov. Însă, de-a lungul anilor, Mihai Craciun a colaborat pe partea de traininguri cu instituții media precum PRO TV, TVR, Societatea Română de Radiodifuziune, Rock FM, Magic FM sau Kiss FM. Pe lângă cursurile de dicție, Mihai Craciun susține și traininguri de public speaking și voice-over, și prezintă evenimente sportive, de business sau lansări de carte¹⁵.

Centrul Media BucPress a invitat echipa „Dicție.ro” la cea de a doua ediție a Școlii jurnalistului român pentru că aceste cursuri reprezentau o soluție rapidă persoanelor care au de susținut prezentări video sau audio și, prin natura profesiei, sunt nevoite să aibă o vorbire clară, corectă și cursivă și care doresc să își îmbunătățească abilitățile de vorbire în fața camerelor de luat vederi. Participanții la cursuri au citit știri, au repetat diferite cuvinte, litere, fraze, au dialogat cu trainerii pentru rezolvarea tuturor deficiențelor identificate.

În cea de-a doua săptămână a cursurilor, la solicitarea jurnaliștilor români din Ucraina, expertul media Marian Voicu, jurnalist TVR, director „Veridica”, a prezentat o serie de prelegeri pe tema politicilor editoriale și tehnicilor de identificare / combatere a știrilor false. El este autorul unei lucrări de referință în spațiul românesc *Matrioșka mincinoșilor. Fake news, manipulare, populism*¹⁶.

Marian Voicu a informat participanții la cea de a doua ediție a Școlii jurnalistului român că narațiunile false lansate de Rusia au un număr limitat de teme și abordări, în special privind Ucraina. „Este imposibil să combați și să demontezi toate știrile false, din simplul motiv că scrierea uneia ia cu mult mai puțin timp decât demontarea sa”¹⁷, precizează Marian Voicu. În același timp, toate narațiunile false se bazează pe un limbaj comun în baza căruia putem diferenția dezinformarea de *fake news* sau propagandă.

Dacă dezinformarea reprezintă difuzarea de informații voite false, cu scopul de a deruta opinia publică cu privire la poziția proprie sau cu scopul de a distorsiona unele informații reale, atunci fenomenul de *fake news* presupune difuzarea unei știri reale, valide, dar care este prezentată distorsionată, exagerată, scoasă din context și plasată într-un alt tablou în scopuri politice. Ținta ambelor tipuri de narațiuni false este distorsionarea percepției auditoriului sau crearea unui nou curent de opinie cu intenția de a crea confuzie și a destabiliza sentimentul de securitate¹⁸.

Expertul a arătat exemple concrete de narațiuni false, a oferit mai multe informații despre modul de identificare și demontare a propagandei și a dezinformării în spațiul transfrontalier. Marian Voicu a precizat că narațiunile false sunt declinate specific culturii, tradiției, istoriei, etosului fiecărui popor. Apare astfel un lexic propriu, un idiolect. În Ucraina, de exemplu, cuvintele forță sunt „banderoviști”, „juntă”, „karateli”, „rusofobie”, „provocare”, „Gayromaidan”.

La Școala jurnalistului român au participat studenți de la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității Naționale din Cernăuți, de la Colegiul Biblic din Cernăuți, elevi din nordul și sudul Bucovinei, jurnaliști de la Radio Bucovina, Radio Cernăuți, Radio Ucraina Internațional, Agenția BucPress din Cernăuți, revista „Glasul Bucovinei”, Radio Tisa FM (regiunea Transcarpatia), BucPress TV, revista „Prichindeii din Cernăuți”, ziarul „Glasul Nordului” (județul Botoșani), portalul Asociației „Casa Mării Negre” (Constanța), portalul Asociației Identitate Culturală Contemporană (București), portalul Fundației de Binefacere „Resurse și Inițiative Sociale” (Kiev), blogurile „Euromedia Bucovina” și „Valea Prutului” din regiunea Cernăuți¹⁹.

În timpul cursurilor Școlii jurnalistului român au fost discutate principalele provocări pentru publicațiile de limba română din Ucraina, conturate unele căi de soluționare a problemelor existente prin consolidarea cooperării interinstituționale și personale. Majoritatea participanților la cursuri au solicitat Centrului Media BucPress și ICR București să continue acest proiect prin desfășurarea unor noi ediții a școlii jurnalistului român la Cernăuți în regim online sau offline. Ca și în 2017, în deschiderea atelierului de media, a fost argumentată necesitatea desfășurării Școlii jurnalistului român prin absența unei facultăți sau catedre de jurnalism în limba română la Cernăuți.

Părerile participanților despre Școala jurnalistului român din Cernăuți

Printre participanții la Școala jurnalistului român, în afară de tineri români din Ucraina, s-a numărat și Alexandru-Marian Crenganiș de la Asociația „Casa Mării Negre” din Constanța. Tânărul cercetător a publicat un articol cu impresii în urma desfășurării evenimentului organizat de Centrul Media BucPress și ICR, pe care-l publicăm în continuare:

„În perioada 4-14 mai 2020 am participat la cea de-a doua ediție a Școlii jurnalistului român, organizată de Centrul Media BucPress din Cernăuți. Au fost două săptămâni în care am învățat numeroase lucruri noi de la profesioniști autentici. Dacă prima săptămână a fost rezervată lecțiilor de dicție, dar și modalităților de prezentare corectă a știrilor, a doua săptămână a Școlii a fost rezervată discuțiilor aprofundate despre *fake news*.

În prima săptămână am avut ocazia de a lua lecții de dicție de la Carmen Ivanov, iar pentru mine a fost o experiență cu desăvârșire nouă, fiind prima de acest gen.

Consider că este extrem de important, indiferent de domeniul de activitate în care profesăm, să știm să vorbim corect și mai ales să ne stăpânim emoțiile. Consider că este important să stăpânim aceste caracteristici mai ales dacă ne dorim o carieră în presă sau în diferite alte profesii care mizează pe interacțiuni sistemice cu publicul.

De asemenea, tot în prima săptămână, am avut ocazia să discutăm cu jurnalista Andreea Orosz de la RFI România, discuțiile fiind extrem de interesante. S-a discutat detaliat despre radio și despre cum se face radio în această perioadă, extrem de complicată pentru toată lumea. Tot în cadrul acestei întâlniri am discutat despre provocările vechi și noi ale presei românești.

Pentru mine a fost o experiență nouă, mai ales că am aflat destul de multe despre românii din jurul României, în particular despre efortul pe care îl depun aceștia pentru a putea avea presă (prioritar televiziune) în limba română.

În cea de-a doua săptămână, am vorbit pe larg cu jurnalistul Marian Voicu despre tehnicile de identificare și combatere a știrilor false. A fost o săptămână în care am învățat extrem de multe lucruri despre acest nou fenomen numit *fake news*, în special despre modalitățile de a-l combate.

În prima zi a celei de-a doua săptămâni tematice am discutat despre managementul operațional în epoca *fake news*, învățând diferența dintre *fake news* și *false news* (știre falsă). De asemenea, am aflat că acest nou instrument a fost folosit pe scară largă în războiul din Ucraina, în alegerile din Statele Unite, dar și în campania electorală pentru referendumul privind Brexitul din Regatul Unit.

De asemenea, am aflat multe detalii despre narațiunile din Ucraina, dar și despre modul cum se propagă aceste *fake news*-uri în spațiile publice. Este simptomatic că în procesul de propagare a *fake news*-urilor se utilizează prioritar trei canale – presa alternativă, rețelele sociale și canalele cyber.

Există și ferme de troli care hărțuiesc utilizatorii pentru a deturna atenția. Rusia este una dintre țările care dețin ferme de troli. Acești troli au fost folosiți, de exemplu, în alegerile din Statele Unite ale Americii din 2016, unde au fost utilizate narative speciale, preluate în cascadă de presa locală, dar și de agențiile de presă centrale.

Există, documentate punctual, mai mult de 28 de state care folosesc troli. China, spre exemplu, are peste 2 milioane de troli care au distribuit peste 400 de milioane de postări. Pe lângă troli mai există și boți. Aceștia sunt softuri cu inteligență artificială care culeg date prin diverși algoritmi. În anul 2017 au fost identificate peste 30 de guverne care folosesc boții în mod uzual. Aceștia au fost prezenți în conflictele din Golf, în Franța, dar și în Marea Britanie.

Am mai discutat despre cum se propagă știrile false. Este o problemă destul de complicată, deoarece oamenii în prezent vor să se informeze din rețelele de socializare, dar și din presa alternativă. De exemplu, în SUA peste 62% din populație se informează de pe Facebook deoarece oamenii nu vor (doar) să se informeze, ci (și) să dobândească, prin informare, sentimentul că aparțin unei comunități.

Tot în cadrul întâlnirii cu Marian Voicu am discutat despre *fake news* în Ucraina, Republica Moldova, Rusia și Occident. De exemplu, în Statele Unite, Donald Trump a reușit să stabilească unilateral (chiar să impună) agenda publică. De asemenea, el este unul dintre liderii lumii care produce în mod curent *fake news*. Acest lucru s-a întâmplat și în campania electorală din anul 2016.

În cazul Republicii Moldova și a Ucrainei, Federația Rusă a folosit numeroase narative specifice. Principalele narative utilizate de Moscova în Ucraina sunt: război civil în Donbas, ocultă fascistă la Kiev, Ucraina rusofilă. În R.Moldova, narativele principale identificate și discutate sunt: moldovenii reprezintă o națiune aparte, europenii și Statele Unite vor revoluții colorate pentru a aduce homosexuali în țară, fasciștii români doresc deportarea rusofililor etc.

În ultima zi am discutat despre posibile scenarii la care ne putem aștepta în plan regional și global. Un posibil scenariu este acela ca de acum încolo campaniile *fake news* să fie prezente în procesele electorale. De asemenea, ne putem aștepta la accesii rapide ale populismelor, dar și ale autoritarismului. Un alt scenariu posibil ar fi fragmentarea spațiului public, dar și radicalizarea rețelelor sociale.

Au fost două săptămâni intense, în care am învățat extrem de multe lucruri, care configurează deja o experiență solidă și interesantă. Îi îndemn călduros pe cei care vor să urmeze o carieră în media (și nu numai) să participe la viitoarele ediții ale Școlii jurnalismului român din Cernăuți, mai ales că actuala ediție a fost excelent de bine pregătită și derulată de către organizatori (Centrul Media BucPress). Toți doritorii vor avea extrem de multe lucruri de învățat, care au fost prezentate într-o manieră atractivă și incitantă”.

Școala de vară „Discursuri identitare în spații multiculturale”

Centrul Media BucPress, în parteneriat cu Moldova Institut Leipzig și Institutul de Studii Politice și Capital, a organizat în 2021 la Cernăuți școala de vară „Discursuri identitare în spații multiculturale”. Proiectul a fost finanțat de Ministerul Afacerilor Externe al Germaniei și Serviciul German de Schimb Academic (DAAD).

Experții din Cernăuți au asigurat desfășurarea secției „Multiculturalitate și toleranță în Bucovina” ca parte a acestui proiect de prelegeri pentru studenți, doctoranzi și cercetători din Germania, Austria, Ucraina și Republica Moldova²⁰.

Școala de vară a prevăzut informarea studenților și a doctoranzilor despre fenomenele de multiculturalitate și toleranță în Bucovina. Programul școlii de vară a prevăzut discuții cu prof. univ. dr. al Universității Naționale „Iuri Fedkovič” din Cernăuți Petro Rîhlo despre orașul „Cernăuți ca o metropolă literară și multilingvă”,

o vizită la muzeul evreilor din Bucovina, discuții pe marginea unui studiu realizat de experții Institutului de Studii Politice și Capital Social „Toleranța în Bucovina ca fenomen cultural. Provocările noului mileniu”, dezbateri pe tema „Provocări identitare în Bucovina”, vizitarea comunei Voloca din preajma orașului Cernăuți, discuții în sala parohială, la școală și la biserică, vizită la muzeu și la memorialul Primului Război Mondial, o întâlnire cu cadrele didactice de la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității din Cernăuți²¹.

În timpul școlii de vară au avut loc diverse activități de educație formală și non-formală. În special au fost apreciate de către participanți vizitele pe teren, întâlnirea cu oamenii simpli, discuțiile cu martorii unor evenimente din trecut.

Rezultatele experiențelor de educație non-formală în spațiul transfrontalier

În urma proiectelor realizate la Cernăuți au fost atinse mai multe obiective care vizează educația non-formală. Dacă Școala jurnalistului român (ediția I) a fost una de documentare generală și operativă a persoanelor interesate despre situația presei de limba română, incluzând și elemente de ateliere de media, atunci Școala jurnalistului român (ediția II) s-a axat pe activități mult mai aplicate.

De asemenea, școala de vară „Discursuri identitare în spații multiculturale” a arătat că interacțiunea cu locurile memoriei colective reprezintă un element important al educației non-formale, completat cu o abordare în timpul discuțiilor cu specialiștii în domeniu.

Merită menționat faptul că aceste activități au avut un caracter transfrontalier. Trainerii din România lucrau cu participanți din regiunile Transcarpatia și Cernăuți (Ucraina), dar și din județele Suceava, Constanța și Ilfov. Activitățile educaționale au fost diverse, printre participanți numărându-se atât profesioniști în domeniu, cât și studenți sau elevi.

Cele mai palpabile rezultate ale experiențelor de educație non-formală au fost aptitudinile obținute în urma cursurilor de dicție, dar și de identificare și demontare a știrilor false. La fel de importantă a fost și întâlnirea tinerilor români și ucraineni, care a fost ca un laborator de identificare a necesităților educative imediate și de lungă durată.

Considerăm că educația non-formală în spațiul transfrontalier Ucraina – România merită aprofundată prin alte proiecte. În primul rând, aspectul transfrontalier al cursurilor fac activitățile de învățare mult mai atractive. Persoanele din diferite state discută între ele și fac schimburi de experiență. În cel de al doilea rând, profesioniștii dintr-un stat (în care un anumit domeniu este mai avansat decât în celălalt) pot sprijini colegii lor în cadrul activităților de educație non-formală. În cel de al treilea rând, procesul de învățare se bazează pe ideea de studiere „pe toată durata vieții”.

Experiențele de educație non-formală transfrontalieră au arătat că acest tip de activitate este flexibil și variat, oferind activități de completare a studiilor sau a aptitudinilor dobândite deja. De asemenea, în timpul desfășurării celor două ediții a Școlii jurnalistului român din Cernăuți a fost observată o rapidă actualizare a informațiilor din diferite domenii întrucât discuțiile aveau loc între profesioniști. A fost apreciată de către participanți aplicabilitatea imediată a cunoștințelor cu implicarea noilor tehnologii comunicaționale.

NOTE

1. Philip H. Coombs, *The World Educational Carisis: A Systems Approach*, Oxford: University Press, 1968, p. 241.
2. Vlad Dumitrescu, *Un alt fel de a învăța*, în „Dilema Veche”, 2013, 2-3 mai, nr. 481, p. 8.
3. Cristina Trif, *Forme ale educației: educația formală/educația non-formală*, în „Educația și formare. Perspective actuale”, Cluj, Argonaut & Limes, 2016, p. 26-31.
4. Marin Gherman, *Ghetoizări informaționale versus interferențe culturale în spațiul bucovinean transfrontalier*, „Interferențe lingvistice și culturale la Cernăuți și în lume: Eminescu în limbile lumii (traduceri, receptare critică și academică)”, Suceava: Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2021, p. 55.
5. *Ce înseamnă capitalul social? Lecția din Kiev a lui Francis Fukuyama*, ziarul „Deni”, 17 octombrie 2006, nr. 177, p. 3.
6. *Pavlik Morozov. Information about soviet children-informers*, în „Seventeen moments in Soviet History”, <http://soviethistory.msu.edu/1934-2/pavlik-morozov>
7. Marcela Șlusarciuc, *Noi arhitecturi ale polilor de dezvoltare cu potențial transfrontalier*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 2016, p. 95.
8. România – Ucraina – Republica Moldova. Program de cooperare transfrontalieră, <http://www.ro-ua-md.net/ro/> (accesat pe 29.05.2022).
9. România – Ucraina. Program de cooperare transfrontalieră, <https://ro-ua.net/ro> (accesat pe 29.05.2022).
10. Marin Gherman, *Conferințe științifice și proiecte culturale dedicate românilor din Ucraina*, în „Glasul Bucovinei”, Cernăuți-București: Editura ICR, 2007, nr. 2-3, p. 116.
11. *Ibidem*, p. 114.
12. *Școala jurnalistului român s-a desfășurat, în premieră, la Cernăuți*, în „Transilvania Regional Business”, <https://trb.ro/2017/05/scoala-jurnalistului-roman-s-desfasurat-premiera-la-cernauti> (accesat pe 29 mai 2022).
13. *Școala jurnalistului român, a doua ediție la Cernăuți*, în „Casa Mării Negre”, <https://www.casamariinegre.ro/stiri/cultura/195/scoala-jurnalistului-roman-a-doua-editie-la-cernauti> (accesat pe 19.05.2022).
14. *Autori. Carmen Ivanov*, în „Carteapedia”, <https://www.carteapedia.ro/autor/carmen-ivanov-23763> (accesat pe 19.05.2022).
15. *Mihai Crăciun. Biografie*, „Dicție.ro”, <https://www.dictie.ro/team/mihai-craciun> (accesat pe 19.05.2022).
16. Marian Voicu, *Matrioșka mincinoșilor: fake news, manipulare, populism*, Editura Humanitas, București, 2018.
17. Marian Voicu, *10 narațiuni false rusești: mic îndreptar al dezinformării*, în „Veridica”, <https://www.veridica.ro/ro/analize/10-naratiuni-false-rusesti-mic-indreptar-al-dezinformarii> (accesat pe 19 mai 2022).
18. *Fake News. Dacă nu ești sigur de adevăr nu distribu*, „Programului de Awareness al Serviciului Român de Informații”, <https://www.sri.ro/assets/files/publicatii/awareness-fake-news.pdf> (accesat la 9 mai 2022).
19. Marin Gherman, *Școala jurnalistului român din Cernăuți*, în „Glasul Bucovinei”, Cernăuți-București: Editura ICR, 2020, nr. 1-2, p. 217.

20. *Multiculturalitate și toleranță în Bucovina*, în Institutul de Studii Politice și Capital Social, <https://instituteeps.org/ro/2022/01/09/multiculturalitate-si-toleranta-in-bucovina> (accesat pe 29.05.2022).
21. *Școala de vară în Chișinău și Cernăuți. Discursuri identitare în spații multiculturale: Republica Moldova și Bucovina, Program*, Leipzig, Moldova Institut Leipzig, 14 p.

SUMMARY

The notion of the non-formal education arose from the need to explain the operating principles of the education model that had taken place outside the formal institutions. As a result of the projects that had been carried out in Cernăuți, several objectives aimed at non-formal education were achieved. While “The School of the Romanian Journalist” (edition I) had been one of general and operative documents written by the interested persons about the situation of the Romanian-language media, including elements of media workshops, then “The School of the Romanian Journalist” (edition II) focused on much more applied activities.

Also, the summer school “Identity Discourses in Multicultural Spaces” showed that interaction with places of collective memory is an important element of non-formal education, complemented by an approach during discussions with the field specialists.

It is worth mentioning that these activities had a cross-border character. The most tangible results of the non-formal education experiences were the skills obtained from the diction courses, but also the identification and debunking of fake news. Equally important was the meeting of young Romanians and Ukrainians, which was like a laboratory for identifying immediate and long-term educational needs.

Cross-border non-formal education experiences have shown that this type of activity is flexible and varied, offering activities to complement studies or skills already acquired. Also, during the two editions of The School of the Romanian Journalist in Cernăuți, a rapid update of information from different fields was observed as the discussions took place between professionals. The immediate applicability of knowledge with the involvement of new communication technologies was appreciated by the participants.

LUPTA PENTRU LIMBA ROMÂNĂ CONTINUĂ. ARGUMENT

Alexandrina CERNOV
Cernăuți

„Dacă vrei să distrugi un popor, distruge-i limba”
(Confucius)

În discursul din Parlamentul de la București președintele Ucrainei Volodimir Zelenski a promis deschiderea unui dialog cu România în privința protecției minorității românești din Ucraina. El le-a mulțumit românilor pentru ajutorul pe care

l-au dat ucrainenilor în aceste clipe de restriște. „Susținerea și respectul reciproc al popoarelor noastre este o bază pentru o apropiere mai mare. Când situația va permite vreau să încep un dialog cu România pentru a permite întreaga protecție a minorității românești din

Ucraina, să asigurăm toată susținerea. Viitorul nostru este împreună”, a spus Zelenski.

Ceea ce a votat Rada Supremă a Ucrainei pe 21 octombrie 2023, amendamentele la *Legea pentru minoritățile naționale*, este o batjocură la adresa românilor din Ucraina, care au scris nenumărate demersuri către autoritățile ucrainene revendicându-și dreptul la învățământ în limba română, dar fără succes.

La Cernăuți a avut loc o întâlnire cu adjunctul șefului Serviciului de Stat al Ucrainei pentru Politica Etnică și Libertatea de Conștiință, Ihor Losovski, și cu șeful Secției de Cooperare cu Comunitățile Etnice al serviciului respectiv, Viktor Kovrei, aflați într-o vizită de lucru în ținutul nostru. De fapt, scrie jurnalista Maria Toacă: „Scopul vizitei demnitarilor de la Kiev, după câte am înțeles din discursul lui Ihor Losovski, a fost să ne informeze despre politica de stat referitoare la minoritățile și comunitățile naționale, despre mecanismul funcționării legilor cu privire la protejarea drepturilor minorităților, precum și despre cum se ține cont de recomandările și observațiile Comisiei de la Veneția în privința acestor legi. Se vede că Ucraina,

în calitate de candidată la Uniunea Europeană, este dispusă să întreprindă pași spre alinierea la standardele democrației occidentale în privința drepturilor minorităților. În aparență, pentru a raporta Europei, chiar acum în condiții dificile de război, s-au întreprins anumiți pași în foaia de parcurs. Bunăoară, a fost adoptat programul *Unitate prin diversitate* pe o perioadă de zece ani, până în 2034, sunt create centre ale minorităților, se formează o metodologie de funcționare a limbilor minorităților în teritoriile populate de acestea. În măsura posibilităților, societățile naționale ale etniilor din Ucraina vor beneficia de susținere financiară în baza unui concurs de proiecte”.

Toate aceste declarații frumoase ale oficialilor de la Kiev s-au dovedit a fi false, doar pentru a liniști spiritele. După cum se înțelege, aceste persoane nu au înaintat Radei Supreme, care urma să formuleze și să voteze amendamentele, adresările noastre, analizele pertinente ce au fost înmânate acestor înalți demnitari, lipsiți de responsabilitate și respect față de cerințele reprezentanților românilor din Ucraina. Lipsa de respect față de doleanțele românilor au manifestat-o de nenumărate ori și reprezentanții Departamentului pentru Învățământ de la Administrația Regională din Cernăuți. Ei organizează întâlniri cu autoritățile kievene invitând la discuție doar oamenii bine instruiți, care repetă ca niște papagali textele ticluite de dânsii și, care demonstrează cât de bune sunt aceste legi pe care cu entuziasm le aplică în școala lor. „Nimic sfânt”, spunea scriitorul Ion Druță.

Oaspeților de la Kiev li s-a înmănat o analiză a cazurilor de încălcare a Constituției Ucrainei în aplicarea legilor Ucrainei referitoare la respectarea drepturilor minorităților naționale la învățământ în limba maternă. Comisia de la Veneția și Consiliul Europei au recomandat ca legile respective să fie revăzute pentru a asigura drepturile minorităților lingvistice la folosirea limbii materne în toate sferile social-administrative, inclusiv la instruire în limba maternă – așa cum prevăd angajamentele internaționale ale Ucrainei.

Dar ce citim? Amendamentele votate pe 21 octombrie 2023, care cică „îmbunătățesc” *Legea minorităților naționale*, nu au inclus și cerințele românilor din Ucraina la învățământ în limba română. Prin astfel de experiențe comunitatea românilor din Ucraina a mai trecut.

Cum preconizează Rada Supremă a Ucrainei să realizeze (să asigure) „crearea de condiții egale necesare pentru realizarea, păstrarea și dezvoltarea moștenirii limbii, culturii, a specificului etnic și religios, asigurarea dezvoltării lor depline...” fără a asigura învățământul în limba maternă? A învăța în limba maternă este o condiție esențială pentru păstrarea identității naționale și realizarea tuturor celorlalte obiective specificate în preambulul legii.

Există o discrepanță alarmantă între aceste declarații din preambul și alte capitole care se referă concret la învățământul în limba maternă. Nu am citit în informația despre introducerea de către Rada ucraineană nimic ce s-ar fi referit la învățământul în limba maternă a minorităților. Să analizăm Capitolul II al legii „Drepturile, libertățile și obligațiile persoanelor care aparțin minorităților naționale (comunităților)”. În articolul 1 se afirmă că statul „asigură drepturi egale, indiferent de apartenența etnică a minorităților naționale cetățenești, politice, sociale, economice, culturale și lingvistice, a libertăților consfințite de Constituție”. Deja în articolul 5, punctul 6, se specifică dreptul la învățământ în limbile minorităților naționale. Dar surpriza cea mare ne așteaptă în continuare, în articolul 11, „Dreptul la învățământ”, punctul 1 din care citim: „Specificul întrebuirii limbilor minorităților naționale (comunităților)

este expus în *Legea Ucrainei* „*Despre învățământ și altor legi specifice sferei date*”. Este chiar acea lege discriminatorie care ne-a creat atâtea probleme, despre acea lege anti-minorități, care prevede trecerea treptată a școlilor în limbile minorităților la limba ucraineană de predare.

Alte probleme care au fost abordate de mai multe ori în discuțiile despre învățământ: micșorarea orelor de predare a limbii române; excluderea din obiectele de predare a literaturii române, înlocuind-o cu un curs integrat al literaturii române cu cea universală (2 ore pe săptămână), ceea ce constituie o discriminare a elevilor români prin lichidarea literaturii universale incluse în acest nefast curs integrat, în timp ce elevii ucraineni beneficiază de un curs separat de literatură universală care se predă elevilor ucraineni începând cu clasa a V-a.

Legea respectivă încalcă Constituția Ucrainei. Or, toate drepturile prevăzute declarativ în preambul și de amendamentele propuse nu pot fi realizate fără un învățământ calitativ în limba maternă.

Menționăm în acest context și multcontestata *Lege pentru funcționarea limbii ucrainene* (articolul 21), care elimină dreptul de a învăța în limba maternă păstrând doar promisiunea de a permite studierea limbii materne în anumite condiții, ceea ce încalcă litera și spiritul Constituției Ucrainei.

Astfel, noua lege, prin simpla trimitere la cele două legi amintite mai sus, nu ține cont de garanțiile date de Constituție, modificându-le după bunul plac prin înlăturarea dreptului la învățământul general complet în limba maternă, limitându-l doar la studierea limbii materne în etapele preșcolare, primare și secundare. Dar și în această perioadă se aplică trecerea treptată a unor discipline școlare la limba ucraineană de predare¹.

Lipsa educației în limba maternă la o vârstă atât de fragedă va produce o asimilare treptată menită să anihileze identitatea națională a tinerei generații. Toate aceste legi neconstituționale vin în contradicție și cu obligațiile și acordurile internaționale asumate de Ucraina. Dar ce să vorbim de acorduri internaționale din moment ce nu se respectă chiar Constituția țării? Despre ce fel de egalitate în fața legii pentru toți cetățenii țării putem vorbi? Promovarea unei politici de asimilare a persoanelor aparținând minorităților (comunităților) în contradicție cu legea fundamentală și legile internaționale persistă și în alte articole ale acestei legi, votate în pripă, fără a consulta și reprezentanții ai minorităților naționale din Ucraina. Formulările ambigue sau care se contrazic permit și o aplicare tendențioasă a lor. Există o discrepanță între afirmațiile Ministerului de Externe al Ucrainei și cele ale Ministerului Educației care continuă politica lingvistică instituită. Lipsește un dialog constructiv cu liderii comunității românești din Ucraina, fiind promovate ideile unor persoane necompetente, care nu au nici o legătură profesională în domeniul învățământului, în timp au loc discuții cu asociații fantome. Această lege, așa cum este ea aplicată, provoacă din când în când conflicte între reprezentanții diferitor naționalități. Deocamdată ele sunt nesemnificative, dar alarmante.

Le amintim deputaților de la Rada Supremă a Ucrainei că sentimentul de identitate națională este un sentiment intim. Fiecare persoană se reprezintă prin limba pe care o vorbește, comportamentele sociale, simbolistica comunitară, cultura, istoria, așa cum este ea povestită în școli sau citită în cărțile disponibile, la radio, televizor etc. Identitatea națională de grup se manifestă, în primul rând, prin limbă, care este o componentă esențială a personalității. Identitatea națională și limba evoluează și

corespunde unui parcurs al vieții individului sau al comunității. Conștientizând apartenența la o comunitate națională, sentimentul de identitate națională devine mai puternic atunci când intervin amenințări la una din componentele lui esențiale – limbă, istorie, credință. Atunci comunitatea se mobilizează politic.

Testamentul lui Eudoxiu Hurmuzachi

În anul 1857, înainte de moarte, boierul și patriotul bucovinean Doxachi Hurmuzachi își scria memorabilul său testament politic, care a rămas învățătură, un îndemn și o călăuză în activitatea fiilor și nepoților săi, pentru generațiile viitoare. El arăta în testamentul său: „Să nu uitați că aveți de îndeplinit trei datorii mari și sfinte, pentru care aveți a răspunde înaintea lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor voștri. Aceste trei datorii sunt: patria, limba și biserica.

Românească este țara aceasta în care trăim, câștigată și păstrată cu sângele străbunilor noștri și înzestrată cu drepturi românești, care n-au putut să apună, pentru că sunt o proprietate nepieritoare a ei. Limba română, sufletul naționalității noastre, pe care ne-au păstrat-o străbunii noștri în timpii barbariei chiar cu răpunerea vieții, a fost totdeauna și este adevărata limbă a acestei țări, nici un drept nu s-a aflat în putere ca s-o desființeze. Biserica țării noastre este biserica ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletelor noastre”.

Astăzi, românii din regiunea Cernăuți (ajunși la doar 20% din totalul populației din regiune) și-au păstrat, timp de peste 200 de ani, tot ceea ce înseamnă pentru un popor limbă, conștiință națională, spiritualitate și identitate națională. Generații de intelectuali români, numele cărora merită să fie valorificate pentru istoria și cultura românilor, au susținut lupta pentru limba română.

Cele trei regiuni cu populație românească autohtonă (români și moldoveni) Cernăuți, Transcarpatia și Odesa (raionul Ismail) sunt astăzi un adevărat laborator de deznaționalizare treptată, care confirmă în cel mai autentic mod rolul celor trei instituții românești – școala, biserica și limba.

Școala valorifică toate resursele umane ale colectivității minorităților naționale, contribuie la menținerea permanenței spirituale și culturale. O condiție fundamentală a dezvoltării societății minoritare o constituie folosirea limbii materne – a acestui tezaur imens de valori spirituale și înțelepciune națională – în toate sferile de activitate umană.

Mihai Eminescu despre limba română

„Idealul românilor din părțile Daciei lui Traian este menținerea unității reale a limbii strămoșești și a bisericii naționale, susținea Mihai Eminescu într-un articol, biserica și școala, atâta cer românii din Austro-Ungaria pe seama lor și, prin aceasta, și-au cerut păstrarea naționalității și nimic mai mult... nu veleitățile unei vieți de stat... nu deșertăciunea zgomotului în istorie este lucrul pe care-l voim... ceea ce voiesc românii să aibă e libertatea spiritului și conștiinței lor în deplinul înțeles al cuvântului. Și fiindcă spirit și limbă sunt aproape identice, iar limba și naționalitatea asemenea, se vede ușor că românul se vrea pe sine, își vrea naționalitatea, dar aceasta o vrea pe deplin”; „...fiecare, susține Mihai Eminescu în continuare, are nevoie de un tezaur sufletesc, de un reazim moral într-o lume a mizeriei și durerii, și acest tezaur i-l păstrează limba sa proprie în cărțile bisericești și mirene. În limba sa numai, i se lipesc de suflet percepțiile bătrânești, istoria părinților săi, bucuriile și durerile

semenilor săi... Prin urmare, faptul că noi, românii, câți ne aflăm pe pământ, vorbim o singură limbă, una singură ca nealte popoare ce ne înconjoară, e dovadă destulă și că așa voim să fim noi, nu altfel”.

ÎPS Pimen, arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, a selectat fragmente din publicistica lui Mihai Eminescu pe care le-a publicat în două broșuri (2005 și 2006): *Fragmente din publicistica lui Mihai Eminescu* (2005) și *Mihai Eminescu – cuvinte de suflet* (2006). Preocupat de soarta tinerilor, înstrăinarea lor crescândă „față de principiile și învățăturile moralei creștine”, Sfinția Sa scria în Cuvântul introductiv: „Tinerii noștri, ieșiți de pe băncile școlilor și universităților, intră, vrând nevrând, în vâltoarea problemelor societății din care fac parte, mai ales în vâltoarea frământărilor politice chiar ca spectator și, nu neapărat, ca participanți activi. În această vâltoare se întreabă firește pe ce cale să apuce, cum să privească sau să judece cele din jurul lor fără a-și tulbura pacea sufletească sau a-și rata o carieră, un drum, o activitate folositoare atât pentru ei înșiși cât și pentru poporul din care fac parte”. Căutând răspunsul la aceste probleme în publicistica lui Mihai Eminescu, ÎPS Pimen menționează că fragmentele selectate „ne pot ajuta să gândim și să lucrăm pentru binele nostru personal și al poporului nostru, ai cărui fii suntem prin naștere și trebuie să rămânem prin fapte”.

În vâltoarea vieții, tinerii se confruntă cu multiplele probleme legate de „integritatea morală și unitatea sufletească” și una din aceste probleme este cea a limbii materne. „Măsura civilizației unui popor în ziua de azi, scria Eminescu, este o limbă sonoră și aptă de a exprima prin sunete, noțiuni, prin șir de accent logic, cugete, prin accent etic, sentimente. Modul de a înșira în fraze noțiune după noțiune, o caracteristică mai abstractă, ori mai concretă a noțiunilor în sine, toate acestea, dacă limba e să fie națională, sunt ale limbii, căci de nu va fi așa, e prea lesne ca un om să vorbească nemțește, de exemplu, cu material lingvistic unguresc”. Mihai Eminescu se referea la situația românilor din Transilvania. Raportând acest adevăr la situația lingvistică de astăzi din Ucraina, românii care neglijează folosirea în comunicare a limbii române, refuzând învățarea ei în școală, vorbesc limba ucraineană cu elemente lingvistice rusești sau româna cu elemente rusești și ucrainene. Pentru românii din Ucraina, astăzi aceasta este o tristă realitate.

Într-un alt articol Eminescu își continuă gândul, făcând referire la datoria generațiilor față de limbă: „Răul cel mare nu e că o asemenea stare de lucruri există, ci că se perpetuează, se moștenește, și dacă generația ce crește azi ar aduce cu sine o moștenire atât de tristă, nu ne îndoim că printr-o consecință neapărată și mereu în creștere, antitezele ar deveni mai mari și mai neîmpăcate. Însă generația ce crește are și ea datorii...” (Mihai Eminescu, *Notiță asupra proiectatei întruniri la mormântul lui Ștefan cel Mare la Putna*).

Soarta limbii române este în permanentă atenție a poetului în perioada când lucrează la ziarul „Timpul”: „Limba noastră – placă-ne-o a crede are un trai lung și de aceea-i și trebuie o dezvoltare lungă”; „El, poporul românesc, căruia nu-i dăm nimic în schimb, păstrează prin limbă și datini unitatea noastră națională”.

Istoricul Nicolae Iorga, într-un articol dedicat literaturii române susține aceste adevăruri despre limba română: „Câți nu au vrut să disece pe Eminescu, să afle tainele lui; dar tainele acestea, el însuși nu ar fi putut să le exprime; ele erau ceva format din adâncimea subconștientului său și în care se îngrămădisise tot ce dăduseră atâtea generații... Deci, scrie în continuare istoricul, a vorbi de formarea națiunii române,

de crearea spiritului românesc ca una din condițiunile întrebuințării limbii românești, este de a sacrifica în zadar unor zei care au murit...”

Este oare o enigmă faptul că timp de peste două secole de înstrăinare, în nordul Bucovinei se mai vorbește românește? Fenomenul bucovinean, ca problemă de supraviețuire a limbii, a spiritualității și identității românești, a continuității unor tradiții culturale naționale, trebuie să fie studiat (nu doar monitorizat, conform unor modele politice). Un popor cu cultură, cu tradiții istorice și rădăcimni străvechi nu dispăre, chiar dacă condițiile sunt nefavorabile și continuă să se înrăutățească.

Tinerii noștri, care au moștenit o limbă, „ca un fagure de miere”, au o „datorie sfântă” – păstrarea limbii române ca factor identitar. De la 1775 nouă, bucovinenilor, ni s-au impus patru limbi de stat: germana, româna, rusa și ucraineana. Și totuși de peste 250 de ani mai vorbim românește, ne păstrăm tradițiile, credința. Scriem și citim românește, chiar în condițiile de luptă continuă pentru limba română. Știm să vorbim limba ucraineană. Dar vom continua să scriem și să citim în limba română chiar când ni se închid bibliotecile, se distrug școlile. Un popor cu o cultură milenară nu moare la vrerea unor politicieni incompetenți și agresivi, carieriști de meserie. Avem în memorie exemplul înaintașilor noștri.

Istoria – factor identitar

Astăzi sulițele sunt îndreptate împotriva școlilor cu limba română de predare, a publicațiilor, a bibliotecilor... Trecerea treptată la limba ucraineană de predare a tuturor disciplinelor școlare, începând din clasa a cincea, este lovitură de grație asupra identității noastre. Nu au întârziat să apară și trădătorii, care stau în poziție de drepti în fața autorităților, care îi folosesc în scopurile lor, bine cunoscute de decenii. Oare ei nu se tem de Dumnezeu?

Divizați în români și moldoveni, respectiv limba română și „moldovenească”, noi suntem declarați oficial în presă, radio, emisiunile TV, în lucrările de istorie, manualele de geografie și istorie din Ucraina, ocupanți. Generații de elevi au învățat după astfel de manuale. A rămas nealterată doar memoria supraviețuitorilor evenimentelor, istoria orală trăită, constituită dintr-o infinitate neorganizată de fapte și situații, destine personale care de abia în ultimele decenii începe să fie reflectată, tot atât de dezorganizată, în articolele răzlețe ale ziariștilor, autorilor monografiilor satelor, de cele mai multe ori scrise de profesorii din școlile satelor respective. Documentele descoperite în Arhivele din Ucraina (regiunea Cernăuți) și România (Arhivele din Suceava și Rădăuți, Arhivele MAE) adaugă informații care întregesc imaginea evenimentelor. Lucrări, studii, articole publicate în diferite perioade în cărți, reviste, comunicări rostite la diferite conferințe și manifestări culturale sunt doar parțial valorificate. Sunt mărturii vrednice de încredere, ele sprijinindu-se pe dragostea pentru neamul românesc și biserica ortodoxă strămoșească promotoare a calităților spirituale ale poporului, căci multe neputințe și slăbiciuni cuprinde astăzi societatea noastră post-sovietică, lovită de greutatea sângerândă a unor amintiri lăsate de străbunici și bunici, multe încă nemărturisite, ascunse în adâncul sufletului sau pierdute pentru eternitate. Trecute prin filtrul memoriei afective și a emoțiilor livești memoriile sunt indisolubil legate de identitate, punând în discuție etica din perspectiva trecutului, nu și în contextul în care puterile politice impun uitarea. Astăzi, urmărim „incapacitatea noilor generații, scria Neagu Djuvara într-un eseu despre istorie, de a-și închipui și de a înțelege evenimentele și mentalitățile dinainte de al Doilea Război Mondial”.

Pentru a trezi curiozitatea societății față de veridicitatea faptului istoric este necesar să existe o conștiință istorică, adică oamenii să fie preocupați de ceea ce s-a întâmplat în teritoriul lor, să fie dornici să cunoască consecințele evenimentelor istorice trăite de predecesorii săi. Golul informativ a permis schimbarea paradigmei istorice în mentalitatea tinerei generații. Implementarea în conștiința câtorva generații, timp de 80 de ani, doar a unor anumite fapte istorice, care să justifice manipularea politică antiromânească pătimită de societății ucrainene din nordul Bucovinei, a contribuit esențial la procesul treptat de deznaționalizare al românilor, alături de alți factori identitari precum limba, credința și școala.

Procesul de deznaționalizare al minorităților naționale promovat prin noile legi adoptate în Ucraina începând cu anul 2017 afectează în mod direct comunitatea românilor: anihilarea statutului limbii române în Ucraina prin substituirea ei, ca limbă de predare în școli cu limba de stat, ucraineana; reducerea editării ziarelor în limba română cu vechi tradiții din Cernăuți, precum „Zorile Bucovinei”, dispariția, de facto, a ziarelor românești „Plai românesc”, „Arcașul”, „Curierul de Cernăuți”, „Neamul românesc”.

Odată cu trecerea în lumea celor dreți a scriitorului și ziaristului Dumitru Covalciuc a încetat apariția almanahului cultural-literar „Țara Fagilor”. Colaboratorii lui nu s-au învrednicit să ia asupra lor munca anevoioasă a redactării și a finanțării acestei prodigioase publicații. Revista de istorie și cultură „Glasul Bucovinei”, redactată la Cernăuți cu sprijinul Institutului Cultural Român, a încetat să mai fie distribuită prin poștă și ajunge la Cernăuți, într-un număr foarte redus, cu mari eforturi ale membrilor redacției. Au fost și sunt alte probleme de ordin financiar, administrativ sau politic. În 2022 revista a apărut datorită unui sprijin al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților. Nu este locul, dar nici nu avem spațiul necesar pentru a argumenta importanța acestei reviste pentru istoria și cultura română, am în vedere nu numai aceea a Bucovinei.

Restabilirea vechilor tradiții se realizează anevoie. Ori aici, la Cernăuți, rolul presei în popularizarea materialelor istorice este inestimabilă, este unica posibilitate de a menține trează identitatea istorică a românilor nord-bucovineni. „Astăzi, ca și ieri, copleșitoarea majoritate a oamenilor de pe toate continentele și din toate culturile, scrie Neagu Djuvara, chiar și pe treptele sociale mai înalte, e nepăsătoare față de ceea ce s-a petrecut în generațiile care au precedat”. Și această regretabilă situație este reală.

Astăzi, se duce o luptă înverșunată împotriva școlilor cu limba română de predare. Sunt folosite toate metodele acceptabile și inacceptabile, sunt activate unele persoane agramate, inconștiente de consecințele activității lor antiromânești, și români fiind, se aliniază devizelor antiromânești. Numele lor trebuie cunoscut, ca și tactica aplicată de sovietici chiar din primii ani ai instaurării lor la putere – lichidarea, ponegrirea personalităților importante ale comunității. Arma lor este calomnia.

Lovitura de grație, aplicată încă începând cu perioada administrației imperiale austriece și ulterior preluată de către sovietici, este îndreptată împotriva credinței strămoșești, a limbii, școlii, a istoriei. Sunt aplicate cu dibăcie aceleași principii din *Principiele* lui Niccolò Machiavelli, conform dictonului latin *Divide et impera!* Administrația ucraineană, continuatoarea celei rusești în nordul Bucovinei, astăzi regiunea Cernăuți, aplică aceeași strategie și tactică machiavellică ca și administrația habsburgică. Logica aplicării dictonului latin perseverează și în istoriografie. Astăzi,

în Ucraina se scriu în paralel două istorii ale Bucovinei. Istoricii ucraineni promovează ideea că Bucovina este un străbun pământ slav, părere, deseori nesusținută și de documentele de arhivă sau memorialistică, istorie menită să justifice politica oficială a administrației ucrainene față de comunitatea românilor din regiunea Cernăuți, căreia i se refuză categoric statutul de popor băștinaș.

Modelul de conviețuire a minorităților naționale, preluat de la sovietici, are o continuitate istorică instituită, încă de Austria imperială, ea funcționând și astăzi cu mult succes: folosirea trădătorilor și a persoanelor incapabile să analizeze situația reală, bucuoroase că li se acordă atenție, incapabile să vadă consecințele și cărora le sunt incomode personalitățile competente.

Divide et impera! Scopul este același, diferă doar instrumentele de realizare care sunt mult mai dure și inumane. Identitatea națională devine deranjantă, prin urmare și școala. Fără școală în limba maternă populația devine mai ușor manipulată. Prigoana școlilor cu limba română de predare din nordul Bucovinei a devenit sub administrația ucraineană și mai aspră. Se înlătură una din componentele esențiale ale identității naționale – limba, și prin limbă – conștientizarea comunității ca neam, ceea ce duce inevitabil la dezbinare.

Să ne amintim un eveniment istoric uitat de multă lume și necunoscut de tânăra generație. Bucovinenii au fost luați prin surprindere de ultimatumul sovietic din 1939 și de decizia de a evacua imediat nordul Bucovinei, teritoriu care nici măcar nu era menționat în *Tratatul Molotov-Ribbentrop*. Scriitorul și publicistul sucevean Cezar Straton reproduce în volumul său *Basarabia și Bucovina* (vol. I, 2018) atmosfera din timpul discuțiilor dintre Ribbentrop și Molotov în anul 1939: „În anul 1939 când a venit Ribbentrop, pe atunci nu știam foarte bine geografia – spunea Molotov extrem de serios –, granițele dintre state: Rusia, Germania și Austro-Ungaria. Îi prezint solicitarea: granița trebuie trasată astfel încât Cernăuțiul să vină la noi. Germanii îmi spun: «Păi niciodată Cernăuțiul n-a fost la voi, a fost mereu în Austria, cum de puteți să-l cereți?» «Ucrainenii îl cer! Acolo trăiesc ucrainenii, ei ne-au dat indicația!» «Dar nu a fost niciodată în Rusia, a fost mereu o parte a Austriei, iar mai apoi a României», spune ambasadorul Schulenburg. «Da, dar trebuie să-i unim pe ucrainenii! Trebuie s-o rezolvăm! – Nu se poate așa. Cum așa?! Cum se numește asta... A, da... Bucovina...» S-a învârtit neamțul, apoi: «O să raportez guvernului». A raportat și acela (Hitler) a acceptat. Cernăuții, care nu a aparținut niciodată Rusiei, a trecut la ruși și rămâne și acum”.

Anii au trecut, astăzi puțini dintre cei ce au suportat calvarul primilor ani ai sovietizării au mai rămas în viață. Urmând testamentului bătrânului Doxaki trebuie astăzi să ne gândim și la soarta bisericilor noastre. Mai mult decât atât: nici istoricii și nici ziariștii nu au mai scris despre soarta bisericilor și a preoților din acei ani de prigoană sovietică. Tac, în mare parte, și arhivele din care cu precauție au fost sustrase materialele mai importate care reflectau aceste atrocități. Găsim în schimb declarații, cereri și mărturii ale românilor, uneori și ale ucrainenilor care au reușit să treacă în mod fraudulos, individual sau în grupuri mici, nou instalata linie de frontieră. Sunt în arhivele naționale ale Sucevei și Rădăuților plângeri ale sătenilor de pe teritoriul României, aflat în apropierea graniței, cărora grănicerii sovietici, trecând linia de frontieră deja în anii ce au urmat, le confiscau bunurile: animale și grâne, după modelul aplicat în anii colectivizării forțate în teritoriile ocupate din nordul Bucovinei.

De abia în ultimii ani, timid, au început să cerceteze și acest subiect ziaristii din nordul Bucovinei și autorii monografiilor satelor. Din inițiativa Mănăstirii Putna se lucrează astăzi asupra proiectului *Destin Bucovinean*. Au apărut: *Fântâna Albă. Golgota neamului* (două ediții), ediția a doua a apărut în 2022, Editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna; *Drama românilor din regiunea Cernăuți. Masacre. Deportări. Foamete*. Editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna, 2019; *Destinul bisericii românești din nordul Bucovinei în perioada sovietică. Credință. Limbă. Identitate în 1940-1941, 1944-1947*, ediția a doua a apărut în 2022, Editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna; *Refugiul. 1940-1945*, Editura Nicodim Caligraful, Mănăstirea Putna, 2023; la Editura Alexandru cel Bun din Cernăuți au apărut în 2022 volumele din seria Caiete literare: *Pagini de istorie literară în Bucovina. Aron Pumnul*, vol. I și *Ioan Gheorghe Sbiera*, vol. II. În curs de apariție este vol. III, *Sextil Pușcariu*. Scopul lor este de a oglindi istoria Catedrei de Limba și Literatura Română prin evocarea personalităților ce au condus-o, membri ai Academiei Române, remarcabili lingviști și istorici literari. Proiectul este finanțat de Departamentul pentru Românii de Pretutindeni (București).

Limba română ar trebui să devină un obiectiv prioritar, alături de încurajarea lecturii, înțelegerea și folosirea ei corectă. Cheia identității naționale, limba, ne-a menținut uniți în cele mai dificile momente ale istoriei noastre, limba pe care o vorbim ne leagă de locul în care ne-am născut, de istoria zbuciumată a neamului. Dascălii noștri de limba română au menirea de a transmite generațiilor viitoare mândria de a vorbi în limba română. Șansa de a învăța în limba română și de a vorbi corect devine astăzi din ce în ce mai mică din cauza legilor discriminatorii dedicate funcționării limbilor minorităților naționale elaborate de Ministerul Educației din Ucraina, a cotelor lingvistice prin care din an în an se vor micșora numărul disciplinelor predate în limba maternă. Atunci când vorbim despre obiectivele educației pentru învățarea limbii române: înțelegerea, argumentarea și uzul corect al limbii în toate domeniile vieții – este necesar să înțelegem că învățământul în limba maternă are o influență decisivă în dezvoltarea armonioasă a personalității și pune bazele intelectuale ale însușirii unei limbi străine.

Limba română este temelia identității noastre pe care trebuie s-o prețuim folosind-o corect, cultivând-o și ajutându-i pe alții să primească darul de a o învăța și de a se bucura de bogăția ei. Academicianul Radu Grigorovici, într-o comunicare prezentată la Suceava, la sesiunea omagială *75 de ani de la unirea Bucovinei cu România*, face o analogie între felul în care Austria rezolva problema asimilării populației băștinașe și căile de urmat ale cuceritorilor recomandate de Machiaveli, care „cu cinismul și claritatea sa proverbială”, le-a formulat în opera sa *Principele* încă la începutul secolului al XVI-lea. Acad. Radu Grigorovici constată că în Bucovina „accesul la școlarizarea medie și superioară era condiționat de cunoașterea, cât de cât, a limbii germane. Ea înlocuise cu timpul latina din învățământul mediu și devenise unica limbă de predare la universitate, chiar și la Facultatea de Teologie, deși nu existau și nu există germani ortodocși. Tendințele iluministe obligau guvernul Austriei și al Țării Bucovina, să introducă în școlile medii catedre de limba română și ucraineană. Prin grija unor patrioți ardeleni, ca profesorul Aron Pumnul, a unor mitropoliți, foști elevi sau profesori la Gimnaziul românesc de stat nr. 3 și a unor boieri de înaltă ținută intelectuală și politică, germana nu reușește să deplaseze nicidecum limbile naționale, în particular româna, deși devenise într-adevăr *lingua franca* a Bucovinei”.

Făcând o punte peste cele două secole care au trecut, românii din Bucovina, în special cei din nordul ei, trec prin aceleași experiențe, îndeosebi în aplicarea principiilor machiavelice de asimilare a popoarelor cucerite. Astăzi, în regiunea Cernăuți, an de an, școlile românești din satele cu o populație preponderent românească sunt transformate treptat în școli mixte româno-ucrainene. Analizele ultimului recensământ din Ucraina, au arătat, de exemplu, că în satele din regiunea Odesa, unde acest proces a început încă în perioada sovietică, într-o scurtă perioadă de timp, doar de 11 ani, cât durează învățământul mediu, școala mixtă devine monolingvă, ucraineană sau rusă, în dependență de limba de stat, iar absolvenții, în majoritatea cazurilor, își declară naționalitatea după limba școlii.

Astăzi este evidentă necesitatea de a studia experiența predecesorilor noștri, care s-au confruntat, timp de 143 de ani, cu impunerea limbii germane prin învățământ. Valoarea ei este nu numai istorică, ci și actuală prin experiența ce se dorește să fie nu numai cunoscută, ci și aplicată. Agitați de pasiuni politice, de politica de fanfaronadă, de lupta pentru putere, uităm de activitățile vitale, legate de cercetările punctuale ale istoriei culturii române în Bucovina, în special al evoluției limbii în partea de nord a Bucovinei, de fapt, a actualei regiuni Cernăuți, neglijând îndeosebi cercetările sociolingvistice și motivele schimbării mentalității populației băștinașe sub presiunea tot mai agresivă a naționalismului ucrainean, chiar la nivel parlamentar (Rada Supremă de la Kiev) și de către autoritățile de la Ministerul Educației și Științei.

În acest context este util să cunoaștem experiența prin care au trecut înaintașii noștri. Astfel Ion Gh. Sbiera, primul șef al Catedrei de Limba Română a Universității din Cernăuți, scriind despre primii săi ani de școală, menționează faptul că limba germană fusese o piedică serioasă în continuarea dezvoltării sale intelectuale, iar după însușirea graiului nemțesc „minteia își formase închipuiți numai cu nume nemțești fără a avea la îndemână și numirile lor românești”.

Se zice că Ucraina este pregătită să modifice drepturile minorităților în încercarea de a adera la UE. Vicepremierul Ucrainei, Olga Stefanișina a declarat într-un interviu pentru „Financial Times” că autoritățile sunt pregătite să aducă modificări legilor adoptate privind drepturile minorităților naționale, normele privind învățământul secundar în limbile minorităților naționale atât timp cât se va găsi un echilibru cu predarea în limba ucraineană, pentru a debloca acordul UE în cursul acestui an privind deschiderea negocierilor de aderare.

Aceste „modificări suplimentare” anunțate într-o formă ambiguă, și cu referire doar la învățământul secundar pun multe semne de întrebare. Amintim că doamna Stefanișina se ocupă de eforturile Ucrainei de aderare la UE: „Vom modifica legea privind minoritățile naționale și putem introduce amendamente suplimentare în lege dacă este necesar, dar trebuie să avem mai întâi negocierile bilaterale”. Să înțelegem că dreptul pentru a învăța în limba maternă trebuie „negociat”? Cu cine și până când? ne întrebăm noi. Ea a declarat că normele actuale care au introdus mai multe cursuri obligatorii de predare a limbii ucrainene funcționează bine: „A fost găsit un echilibru și acesta funcționează. Așa că trebuie să evaluăm cu adevărat acest lucru”.

Însă noua reformă a sistemului de învățământ din Ucraina a ridicat un val de critici. Românii din Ucraina au protestat în repetate rânduri împotriva noii Legi a Educației, adoptată în septembrie 2017, și care este promovată în noua Lege a minorităților naționale. Suntem martorii unui proces subtil de lichidare a școlilor în care se predă în limba română, fiind un pas decisiv pentru o asimilarea etnică definitivă.

NOTE

1. Despre felul cum sunt respectate drepturile minorităților naționale la folosirea limbii materne, din informația din 22 octombrie 2023, publicată de Agenția BucPress din Cernăuți: „În partea centrală a orașului Ujgorod a început verificarea indicatoarelor pentru conformitatea cu legea privind limba de stat, a anunțat comisarul pentru protecția limbii de stat Taras Kremin. El a subliniat că respectarea legii privind limba de stat în localități este o responsabilitate directă a autorităților locale. Comisarul pentru protecția limbii de stat insistă asupra demontajului următoarelor obiecte care încalcă legea: panouri, plăci, publicitatea exterioară făcută doar într-o limbă care nu este de stat; alte mijloace de comunicare pentru consumul public. Cu o zi înainte, Kremin a făcut apel la conducerea Consiliului Municipal Ujgorod pentru a elimina încălcările relevante din oraș. Apoi, Departamentul de Urbanism și Arhitectură, împreună cu Departamentul Gărzii Municipale, a întocmit două rapoarte administrative, un ordin și a emis un avertisment verbal în timpul inspecției panourilor de pe fațadele clădirilor (pe digul Nezalejnist și pe strada Korzo). În cazul nerespectării cerințelor de eliminare a neconformităților în termenul specificat, se va întocmi un proiect de hotărâre corespunzător al comitetului executiv privind demontarea acestora, se arată în scrisoarea primăriei din Ujgorod. În cele din urmă, ombudsmanul lingvistic face referire la articolul 28 din Legea Ucrainei Cu privire la asigurarea funcționării limbii ucrainene ca limbă de stat. Acesta prevede că informații cu caracter general – comunicate, panouri, indicatoare, afișe, plăcuțe, anunțuri, inscripții etc. utilizate pentru informarea publicului cu privire la bunuri, lucrări, servicii, entități comerciale, funcționari, angajați sau autorități și organe de autoguvernare – sunt prezentate în limba de stat, cu posibilitatea de a fi dublate în alte limbi, dacă este necesar. Kremin a reamintit că, în luna mai 2023, la Ujgorod a fost aprobat Programul de dezvoltare a limbii ucrainene în toate sferile vieții publice ale Comunității Teritoriale a orașului Ujgorod pentru perioada 2023-2025. Valoarea totală a finanțării programului din bugetul orașului este de 4 milioane 67 mii grivne, din care 1 milion 289 mii grivne sunt deja alocate pentru 2023. (Informația a fost publicată de BucPress pe data de 23 octombrie 2023, autor: Elvira Chilaru). Prin urmare autoritățile nu propun un program de rezolvare a problemelor minorităților naționale, ci unul de consolidare a statutului limbii ucrainene.

CUM SE RAPORTEAZĂ ROMÂNIA ȘI UCRAINA LA MODELUL EUROPEAN DE PROTECȚIE A MINORITĂȚILOR NAȚIONALE ÎN CAZUL MINORITĂȚII ROMÂNEȘTI DIN UCRAINA?

Radu CARP*
București

A scrie despre minoritatea românească din Ucraina și instrumentele internaționale de protecție a drepturilor minorităților naționale nu este un demers ușor, în contextul războiului din Ucraina. Timp de peste trei decenii de la independența Ucrainei, problema minorităților naționale a fost una dintre cele mai spinoase cu care s-a confruntat acest stat, deoarece era nevoie de afirmarea unei identități naționale.

Orice revendicare a minorității ruse din Ucraina a fost susținută de Federația Rusă în calitate de stat înrudit (*kin-state*). Federația Rusă nu a acționat după regulile pe care în general le respectă statele înrudite față de minoritățile naționale din alte state, ci a folosit populația vorbitoare de limba rusă ca un instrument pentru a nega chiar existența statului ucrainean. Acest rol exacerbat, unic în contextul mai larg al statelor înrudite, a făcut ca problema minorităților naționale din Ucraina să nu fie niciodată tratată așa cum este tratată problema minorităților naționale într-un stat precum România, de exemplu. Pur și simplu nu au fost create instrumente speciale pentru un caz special. Retroactiv, se poate pune întrebarea dacă pentru cazul implicării Federației Ruse în Ucraina, în vederea protecției unei minorități naționale, nu ar fi trebuit imaginate instrumente speciale.

Problema este mai complicată, deoarece aceste instrumente ar fi trebuit să fie agreate și de Ucraina. Dificultatea aplicării acordurilor de la Minsk arată de ce problema minorității ruse din Ucraina este deocamdată insolubilă. Deși s-a agreat că Ucraina trebuie să acorde drepturi speciale acestei minorități, în special în Donbas, Kievul a afirmat constant că acordarea unor drepturi suplimentare față de cele existente ar fi de natură a pune la îndoială însăși existența statului ucrainean. Declanșarea războiului, ocazionată de disputa nesoluționată legată de Donbas, independența republicilor Donețk și Lugansk, urmată de false referendumuri de alipire la Federația Rusă, evenimenteacompaniate în continuu de confruntări armate pentru controlul acestor teritorii, arată consecințele nesoluționării unei probleme identitare pe o perioadă îndelungată. Federația Rusă se află și s-a aflat într-o permanentă dilemă legată de Donbas: câtă vreme aceste provincii se aflau sub controlul Kievului, puteau fi invocate instrumentele de protecție a drepturilor minorităților naționale; odată înglobate în Federația Rusă, acest argument dispare în mod natural. Federația Rusă nu a dat un răspuns la întrebarea pe care tot acest stat a generat-o: care este cea mai convenabilă situație, cea de stat înrudit sau cea de stat (cu riscul aferent, de a fi obligată să ofere drepturi unei noi minorități, la nivel național, cea ucraineană).

Dilema Federației Ruse este în egală măsură și dilema Ucrainei, dar prin raportare la alte minorități naționale. Tratatamentul acordat minorității ruse – care poate constitui chiar o amenințare la adresa statalității – poate fi transpus și în relația cu alte minorități naționale, fără ca această opțiune să nu fie cumva tot o

* **Radu Carp**, prof. univ. dr., director al Departamentului de Relații Internaționale și Studii de Securitate la Facultatea de Științe Politice a Universității din București.

amenințare la adresa statalității? Numeroasele conducători care s-au succedat la Kiev par să fi răspuns afirmativ la această întrebare. În special minoritatea maghiară și cea românească au fost privite la fel ca minoritatea rusă, având susținerea unui stat înrudit, Ungaria, respectiv România. În permanență statul ucrainean s-a temut de o aliniere a minorităților naționale în raport cu cea rusă. În realitate, minoritățile naționale din Ucraina au realizat alianțe punctuale, iar uneori punctele de vedere au coincis, chiar și în absența unor alianțe formale. Ne amintim că partidele pro-ruse erau votate în Transcarpatia de celelalte minorități în afara celei ruse, fiind văzute ca un echilibru la încercările de „ucrainizare” sau, mai exact spus, de afirmare a unei identități naționale îndelung oprimate, care s-a transformat din 1991 brusc dintr-o minoritate în cadrul URSS într-o majoritate în interiorul statului național Ucraina. Aceste alianțe conjuncturale au fost și sunt exploatare politice: Federația Rusă le exagerează existența, statele înrudite le neagă, Ucraina privește cu suspiciune discursul vecinilor săi, aplicând aceeași interpretare pentru a decifra intențiile Federației Ruse, României și Ungariei.

Războiul din Ucraina a schimbat acest pattern de interpretare, în sensul că minoritățile naționale s-au realiat în jurul poziției Kievului. Din exterior, această tranziție nu a fost observată sau, dacă a fost observată, s-a minimalizat rolul ei, deoarece nu corespundea unui narativ al unor orientări politice identitare din cele două țări. Ucraina nu și-a schimbat raportarea față de problema minorităților naționale de pe teritoriul ei, considerându-le în continuare ca fiind influențate mai mult de statele înrudite. Războiul ar fi putut fi – și încă mai joacă acest rol – elementul care ar permite formarea unei noi identități civice, mai puțin bazate pe afirmarea identităților naționale. La nivel declarativ, Ucraina are acest scop fixat pentru perioada post-conflict. Realitatea contrazice însă acest scop. Există un decalaj destul de mare între declarațiile optimiste ale președintelui Zelenski legate de soarta minorităților naționale după război și pașii concreți în direcția armonizării legislației Ucrainei cu modelul european de protecție a minorităților naționale. Desigur, nu pot fi trase deocamdată concluzii, dar existența acestui decalaj nu poate fi negată. Premisa de la care trebuie să pornească orice analiză pe acest subiect este buna credință: buna credință a Ucrainei în eforturile de europenizare, buna credință a minorităților naționale, demonstrată prin solidaritatea cu majoritatea ucraineană în timpul războiului, buna credință a unor state înrudite precum România, care nu a oprit niciun moment ritmul ajutorului pentru Ucraina, atât pentru refugiați, cât și pentru cei care se află pe teritoriul Ucrainei și sunt supuși la grele privațiuni prin atacurile Federației Ruse.

Constituția Ucrainei prevede foarte clar că „dezvoltarea liberă, folosirea și protejarea limbii ruse și a celorlalte limbi ale minorităților naționale este garantată în Ucraina” (art. 10). Se prevede totodată că „cetățenilor care aparțin minorităților naționale li se garantează dreptul la educație în limba lor maternă, în instituții educaționale la nivel central sau local sau prin societăți culturale naționale” (art. 53, alin. 5). Totodată, potrivit art. 22, alin. 3, „conținutul și scopul drepturilor și libertăților existente nu pot fi diminuate prin adoptarea de noi legi sau prin amendamente la legile care sunt în vigoare”.

Pe baza acestor prevederi, Ucraina a adoptat Legea minorităților naționale în 1992 și Legea asupra principiilor politicii de stat lingvistice în 2012, ultima fiind abrogată în februarie 2014, după revoluția Maidan, alipirea Crimeii de către Federația Rusă și schimbarea puterii la Kiev.

Ucraina este parte la instrumentele Consiliului Europei în materie de protecție a minorităților naționale – *Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale* și *Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare*. În calitate de stat membru al *Convenției*, Ucraina redactează periodic rapoarte referitoare la starea protecției drepturilor minorităților naționale, iar Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei adoptă periodic Rezoluții prin care evaluează aceste rapoarte și emite recomandări.

Cu ocazia ratificării Cartei, Ucraina a precizat că prevederile acesteia se referă la minoritățile „bielorusă, bulgară, găgăuză, greacă, evreiască, tătară, moldoveană, germană, poloneză, rusă, română, slovacă și maghiară”. A se observa că încă de la începutul relației cu instituțiile europene în materie de protecție a minorităților naționale Ucraina a afirmat existența a două minorități distincte, română și moldoveană.

Comisia de la Veneția s-a exprimat în repetate rânduri asupra legislației ucrainene referitoare la protecția minorităților naționale. Prima dată s-a întâmplat în 2011, pe marginea a ceea ce avea să devină Legea din 2012, menționată mai sus. A doua oară în 2017, pe marginea Legii Educației. În Opinia din 2011 Comisia de la Veneția considera că „protecția limbilor a fost și rămâne în Ucraina o problemă complexă și extrem de sensibilă”, iar echilibrul necesar între folosirea limbii ruse și a celei ucrainene este o „provocare serioasă” pentru autoritățile din Ucraina.

La data emiterii Opiniei din 2017, în Ucraina învățau aproximativ 400.000 de elevi din minoritățile naționale în 735 de școli cu limba de predare exclusiv în altă limbă decât cea ucraineană.

Legea educației din 2017 conține o prevedere, articolul 7, care a fost contestată de minoritățile naționale din Ucraina și de statele înrudite, motiv pentru care Ucraina a sesizat Comisia de la Veneția. Analiza Comisiei de la Veneția a arătat că această prevedere este foarte neclară. Se vorbește despre limba oficială, ucraineana, despre limbile minorităților naționale, însă nu se oferă detalii. De exemplu, una sau mai multe discipline pot fi oferite în două sau mai multe limbi: cea oficială, engleza, alte limbi oficiale ale UE. Cine va decide concret? Elevii sau părinții lor vor avea un cuvânt de spus? Există o limită superioară a numărului de cursuri în limba maternă? La toate aceste întrebări nu există nici până acum răspuns. Concluzia Comisiei de la Veneția a fost că „fără detalieri în legislația națională, implementarea obligațiilor Ucrainei în termeni de limbi ale minorităților în educație va putea fi cu greu asigurată”.

Autoritățile ucrainene au oferit Comisiei de la Veneția statistici care arată că 55% dintre elevii care învață în școli românești și 62% din cei care învață în școli maghiare nu au trecut testul de cunoaștere a limbii ucrainene. Comisia de la Veneția a arătat că aceste statistici nu pot fi luate în considerare, în lipsa cunoașterii metodologiei care a stat la baza acestor date.

Pentru a oferi o opinie pe fondul problemei, Comisia de la Veneția a făcut o comparație cu opinia pe care a oferit-o în 2010 pe marginea Legii limbii de stat din Slovacia (care trata o problemă similară – limba slovacă vs. limba maghiară în principal). Concluzia a fost că „măsurile luate pentru a atinge acest scop legitim (învățarea limbii ucrainene) trebuie să fie coordonate și puse în echilibru cu garanțiile și măsurile pentru educația în limbile minorităților naționale”. Mai mult, Comisia de la Veneția a exprimat „serioase îndoieli că autoritățile ucrainene vor...rezolva problema importantă a lipsei de profesori calificați pentru a preda limba ucraineană”. Cu alte cuvinte, la întrebarea dacă Legea educației din 2017 asigură un echilibru

între promovarea limbii ucrainene și protecția drepturilor lingvistice ale minorităților naționale, în lipsa unor date concrete, Comisia de la Veneția nu a putut oferi un răspuns. Despre predarea limbilor minorităților nu există o evaluare, dar, cu siguranță, limba ucraineană nu poate fi extinsă în sistemul de învățământ, din cauza lipsei celor care ar trebui să o predea. Din 2017 până în prezent situația nu s-a schimbat.

Comisia de la Veneția a analizat și situația școlilor cu predare exclusivă în limba maternă – minoritatea românească din Ucraina beneficiază de serviciile unor asemenea școli. Este invocată decizia CEDO în cazul Cipru-Turcia în care s-a afirmat că școlile cu predare în limba greacă nu pot fi închise, deoarece ar afecta substanța dreptului la educație, pentru a afirma că aceste școli fac parte din „moștenirea istorică a Ucrainei” și trebuie să funcționeze în continuare. De notat că Legea Educației din 2017 nu face referire la aceste școli care nu vor mai putea funcționa, în condițiile aplicării acestei legi.

Comisia de la Veneția a formulat mai multe recomandări adresate Ucrainei. Printre acestea se numără: asigurarea unui „nivel suficient de educație în limbile oficiale ale UE”, „creșterea calității învățării în limba de stat”, „exceptarea școlilor private” de la noile prevederi, inițierea unui „dialog cu reprezentanții minorităților naționale și cu toate părțile interesate”, „asigurări că aplicarea legii nu va pune în pericol prezervarea moștenirii culturale a minorităților”.

Niciuna dintre aceste recomandări emise de Comisia de la Veneția în 2017 nu a fost pusă în aplicare. Tot ce s-a reușit până în prezent a fost amânarea prevederilor potrivit cărora toate școlile cu predare în limba română din Ucraina vor fi obligate să treacă la studierea tuturor disciplinelor de învățământ în limba ucraineană, în afara de limba și literatura română.

S-ar putea crede că până la declanșarea războiului în data de 24 februarie 2022 nu s-a cerut Ucrainei implementarea recomandărilor Comisiei de la Veneția. Această presupunere nu are corespondent în practică.

Ucraina, ca și toate celelalte state parte la *Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale*, are obligația de a raporta periodic implementarea acestui instrument. Rezoluția Comitetului de Miniștri, ResCMN(2020)13, adoptată la data de 8 decembrie 2020, conține mai multe recomandări adresate Ucrainei, printre care:

- Asigurarea protecției drepturilor persoanelor care aparțin minorităților naționale;
- Adoptarea în regim prioritar, în consultare strânsă cu grupurile interesate, a unui cadru juridic adecvat pentru protecția minorităților naționale;
- Dezvoltarea, în consultare cu toate grupurile relevante, a unui cadru juridic clar și coerent referitor la folosirea limbilor, pentru a oferi garanții juridice solide pentru protecția și folosirea tuturor limbilor minoritare, inclusiv cele mai puțin numeroase;
- Implementarea recomandărilor din Opinia Comisiei de la Veneția din 2017;
- Facilitarea și încurajarea folosirii tuturor limbilor minoritare în relația cu autoritățile administrative;
- Adoptarea de măsuri pentru ca minoritățile să aibă acces la media în limba maternă;
- Adoptarea de măsuri pentru reprezentarea minorităților la nivelul autorităților alese, locale sau centrale.

Altfel spus, în 2020 Consiliul Europei considera că Ucraina nu are un cadru

juridic adecvat privind protecția minorităților naționale, nu are un cadru adecvat privind învățarea limbilor acestor minorități și nu a aplicat recomandările Comisiei de la Veneția care au ca obiect Legea Educației. Prin urmare, în decembrie 2020 Ucraina trebuia să înceapă de la zero construcția acestui cadru normativ care să fie în acord cu modelul european de protecție a minorităților naționale.

Pe data de 28 februarie 2022, la doar 5 zile de la începutul agresiunii nejustificate a Federației Ruse, Ucraina prezenta aplicația pentru a deveni membru al UE. Pe 7 martie Consiliul UE a solicitat Comisiei Europene o opinie asupra acestei aplicații, document care este prezentat public pe data de 17 iunie, cu denumirea Opinia Comisiei asupra aplicației Ucrainei de a deveni membru al UE, COM (2022) 407 final. Pentru a putea începe negocierile de aderare la UE, Ucraina trebuie să îndeplinească mai multe condiții, printre care: „Respectul pentru drepturile persoanelor care aparțin minorităților naționale în domeniul educației, al limbii și a reprezentării lor în instituțiile alese la toate nivelurile vieții publice trebuie să fie asigurat prin implementarea deplină a recomandărilor Comisiei de la Veneția legate de Legea Educației...ținând cont de cel din urmă ciclu de monitorizare al Convenției cadru... Ucraina a făcut pași pentru implementarea recomandărilor Comisiei de la Veneția, dar trebuie să finalizeze reforma cadrului normativ pentru minoritățile naționale și să adopte mecanisme de implementare eficiente”.

Cu alte cuvinte, Comisia Europeană privește situația minorităților naționale din Ucraina într-un mod integrat, prin raportare la evaluările Comitetului de Miniștri și ale Comisiei de la Veneția în această materie. De remarcat că evaluarea Comisiei Europene nu se referă doar la opinia Comisiei de la Veneția din 2017, ci la toate opiniile acestui organism care au avut în vedere situația minorităților naționale din Ucraina.

Deoarece dorește începerea negocierilor de aderare la UE cât mai devreme posibil, Rada Supremă a Ucrainei a adoptat în decembrie o nouă lege a minorităților naționale. Art. 11 al acestei legi precizează că învățământul în limba minorităților naționale este reglementat de Legea Educației din 2017. O trimitere de acest fel nu este suficientă, din moment ce această lege trebuia modificată având ca reper Opinia Comisiei de la Veneția din 2017.

Noua lege a minorităților include și prevederi privind dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a alege și de a fi ales, dreptul la media în limba maternă, etc. O privire atentă a felului cum sunt formulate aceste prevederi demonstrează că ele nu aduc nimic nou față de cadrul normativ existent, fiind uneori doar reluate ca atare prevederile din Constituție.

Pentru minoritatea rusă, noile prevederi vor intra în vigoare la 6 luni după încheierea războiului, pentru celelalte minorități la data intrării în vigoare.

România a reacționat la adoptarea acestei legi, aducând aminte faptul că Ucraina s-a angajat să ceară opinia Comisiei de la Veneția înainte de adoptare, fapt care nu s-a întâmplat. România a argumentat pe fond prin poziția MAE că noile prevederi nu aduc nimic nou față de cadrul normativ existent, problema fiind tocmai că Ucraina ar fi trebuit să-și modifice acest cadru.

Ucraina nu a cerut opinia Comisiei de la Veneția și nu există nicio motivație publică până în prezent a acestei omisiuni din partea autorităților ucrainene. Acest organism ar fi reiterat recomandările formulate în 2017 care nu au fost puse în aplicare.

Legea minorităților a fost promulgată pe data de 30 decembrie de președintele Zelenski. Acesta ar fi avut la îndemână și opțiunea de a o trimite Comisiei de la Veneția înainte de a o promulga, ori putea să o întoarcă în parlament cu observațiile sale, dar nu a făcut acest lucru.

Chiar dacă Ucraina nu a ținut cont de reacția României sau de cea a comunităților de maghiari din Transcarpatia, care au criticat de asemenea această lege, Comisia Europeană va examina dacă Ucraina și-a îndeplinit obligațiile care i-au fost comunicate ca răspuns la cererea de aderare la UE. Iar în acel moment Ucraina va trebui să refacă nu numai această lege, ci și toate instrumentele interne de protecție a minorităților naționale. Chestiunea privește așadar nu raportul Ucrainei cu România ca stat înrudit, ci raportul Ucrainei cu Uniunea Europeană, în cadrul căreia punctul de vedere al României, în calitate de stat înrudit pentru minoritatea românească din Ucraina, contează mai mult decât al altor state care nu au această calitate.

Pentru a înțelege mai bine de ce România deține în raport cu Ucraina un statut special, distinct de cel al altor state membre UE, trebuie reamintit conținutul Recomandărilor de la Bolzano asupra minorităților naționale și relațiile inter-statale, adoptate sub egida OSCE și a Înalțului Comisar pentru Minorități Naționale al OSCE în iunie 2008. Acest document se adresează tuturor statelor membre OSCE, inclusiv României și Ucrainei.

Documentul pornește de la premisa că niciun stat înrudit nu poate exercita jurisdicție asupra teritoriului statului unde trăiesc minorități naționale fără consimțământul celui stat, din moment ce protecția minorităților naționale este responsabilitatea statului unde locuiește respectiva minoritate. Cu toate acestea, statele membre OSCE nu pot împiedica dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a stabili și menține contacte cu persoane din alte state care au aceeași identitate etnică, culturală, lingvistică sau religioasă sau „o moștenire culturală comună”.

Statele înrudite pot extinde anumite beneficii persoanelor din statele unde locuiesc minorități înrudite, cum ar fi în materie de educație, permise de muncă, un regim de vize preferențial. Statele înrudite pot oferi „asistență pentru sprijinul educației în străinătate”, pot oferi sprijin organizațiilor non-guvernamentale, culturale sau religioase, cu consimțământul statului unde locuiesc aceste minorități. Accesul la media emisă de un stat înrudit nu poate fi restricționat de statul unde locuiesc aceste minorități decât dacă incită la violență, rasism sau discriminare. Statele înrudite și cele unde locuiesc minoritățile înrudite sunt încurajate să încheie tratate bilaterale pentru protecția minorităților naționale. Dealtfel, MAE român în punctul său de vedere asupra noii Legi a minorităților din Ucraina a evocat această posibilitate care până acum nu a fost agreată de autoritățile ucrainene.

În concluzie, comportamentul Ucrainei în materie de protecție a minorităților naționale este condiționat de: Rezoluțiile Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, adoptate ca urmare a transpunerii de către Ucraina a Convenției cadru pentru minoritățile naționale; Opiniile Comisiei de la Veneția în materie, în special cele din 2011 și 2017; Opinia Comisiei Europene asupra aplicației Ucrainei de a deveni stat membru UE, iar relația Ucrainei cu statele înrudite, precum România trebuie să fie în acord cu Recomandările de la Bolzano ale OSCE.

România a acționat până acum în relația cu Ucraina în materie de protecție a minorităților naționale în deplin acord cu modelul european în materie care este

definit de Consiliul Europei și OSCE, iar Uniunea Europeană se raportează la acest model european în ceea ce privește relația cu Ucraina. A critica felul în care a acționat până acum România în această materie înseamnă a critica de fapt și a pune sub semnul îndoielii acest model european. Marea problemă a Ucrainei în acest moment este să găsească cea mai justă raportare la cetățenii săi, indiferent de naționalitate, pentru a demonstra că poate oferi un tratament egal tuturor acestora, condiție obligatorie pentru a arăta că îndeplinește aceleași standarde democratice ca și celelalte state membre UE. În fața războiului, minoritățile naționale din Ucraina au acționat la fel ca și majoritatea, chiar și populația rusofonă s-a opus acțiunilor Federației Ruse. Ucraina se află în acest moment în fața unor alegeri, cum ar fi continuarea rezistenței în fața unei agresiuni injuste și aplicarea modelului european în mai multe domenii, cum este și protecția minorităților naționale. Asemenea alegeri nu se exclud reciproc, ci dimpotrivă. Dovedind respectarea acestui model european, Ucraina va demonstra pe baza faptelor că este în antiteză cu Federația Rusă care îl neagă integral, ca parte a respingerii unui model mai amplu care se referă în general la respectarea drepturilor omului.

RESPECTAREA DREPTURILOR ROMÂNILOR DIN UCRAINA: DISCUȚII LA STRASBOURG, RECOMANDĂRI LA VENEȚIA, REAȚII DURE LA KIEV ȘI CERNĂUȚI

Marin GHERMAN
Cernăuți

Uniunea Interregională „Comunitatea Românească din Ucraina” (UICRU) a prezentat la Strasbourg recomandările românilor din Ucraina privind necesitatea introducerii urgente a unor schimbări în legislația Ucrainei referitoare la drepturile minorităților naționale. Potrivit unui comunicat de presă al UICRU, pe 21 iunie 2023, în sala de ședințe Nr. 11 a Consiliului Europei din Strasbourg, în cadrul sesiunii de vară a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei a avut loc prezentarea situației privind respectarea drepturilor minorităților naționale din Ucraina.

Discuția s-a desfășurat pe marginea aplicării Legilor Ucrainei privind Educația (2017), Funcționarea limbilor (2019) și privind Minoritățile (comunitățile) naționale (2022), care, în opinia Comisiei de la Veneția diminuează volumul de drepturi prevăzut în Constituție și obligațiile internaționale ale Ucrainei asumate față de Consiliul Europei.

Au fost discutate și recomandările Comisiei de la Veneția privind necesitatea readucerii legislației Ucrainei în acest domeniu în concordanță cu principiile europene. La dezbateri au fost invitați: Andrea Bocskor, deputat în Parlamentul European, specialist în monitorizarea asigurării drepturilor minorităților naționale tradiționale; Titus Corlățean, ex-vice-Președinte al Adunării parlamentare a Consiliului Europei (APCE) și membru al delegației permanente a României în APCE; Zsolt Nemeth, președintele delegației permanente a Ungariei în APCE; Maria Mezentseva, președinta delegației permanente a Ucrainei în APCE.

Minoritatea maghiară din Ucraina a fost prezentată de László Brenzovics, președinte al Asociației Culturale a Maghiarilor din Transcarpatia, iar cea românească de Aurica Bojescu, secretar responsabil al Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina”.

A fost solicitată revenirea la drepturile constituționale de odinioară

La dezbateri au fost solicitate asigurarea drepturilor din momentul adoptării Constituției Ucrainei (28 iunie 1996) prin modificarea de urgență a legislației, ținând cont de recomandările Comisiei de la Veneția și de poziția minorităților naționale autohtone. Participarea românilor din Ucraina la aceste dezbateri trebuie văzută ca un ajutor în procesul de aderare a Ucrainei la Uniunea Europeană prin armonizarea legislației naționale cu cerințele Consiliului Europei, iar implementarea recomandărilor Comisiei de la Veneția va genera o accelerare reală a procesului de integrare europeană.

Potrivit UICRU, recomandările Comisiei de la Veneția s-au materializat și datorită poziției principiale a minorităților naționale din Ucraina, și în special ale delegației maghiare și române, reprezentanții „UICRU venind de fiecare dată la

întâlnirile cu experții Comisiei de la Veneția și altor structuri europene cu propuneri concrete, constructive și argumentate în baza Constituției și obligațiilor internaționale ale Ucrainei”.

Prin avizul său Comisia de la Veneția recomandă Ucrainei să revizuiască o serie de prevederi ale Legii privind minoritățile (comunitățile) naționale, care a intrat în vigoare în luna martie 2023. Cea mai importantă este recomandarea care propune modificarea normelor lingvistice. În același context, Comisia de la Veneția solicită o revizuire și a altor legi privind funcționarea limbilor, în special în domeniul educației. Comisia de la Veneția salută adoptarea unei noi legi privind minoritățile naționale, care prevede o serie de garanții în conformitate cu standardele internaționale. Cu toate acestea, pentru a asigura conformitatea deplină cu aceste standarde, o serie de dispoziții ale legii respective ar trebui să fie reconsiderate.

Prin urmare, Comisia de la Veneția formulează următoarele recomandări-cheie: extinderea dreptului de a organiza evenimente în limbile minorităților; Ucraina trebuie să elimine obligația prevăzută la articolul 10 de a asigura interpretarea în limba ucraineană a informațiilor privind evenimentele publice la cererea vizitatorilor (spectatorilor) sau cel puțin să o reconsidere în lumina principiului proporționalității; să reconsidere obligațiile legate de publicarea cărților și de librării în lumina principiului proporționalității; să asigure o mai mare certitudine juridică în ceea ce privește posibilitatea de a avea inscripții oficiale și informații generale traduse într-o limbă minoritară; revizuirea articolului 10 prin prevederea în lege a criteriilor de adoptare a metodologiei pentru a asigura utilizarea limbilor minoritare în contactul cu autoritățile administrative în conformitate cu angajamentele ratificate de Ucraina.

În plus, Comisia de la Veneția face următoarele recomandări cu privire la alte legi pe care le-a evaluat deja și la care se face referire în mod explicit sau implicit în Legea privind minoritățile naționale (comunitățile). Comisia de la Veneția cere Ucrainei să reexamineze dispozițiile din alte legi care conțin limitări ale libertății de utilizare a limbii minoritare și tratamente diferențiate ale limbilor minoritare, în lumina avizelor anterioare ale Comisiei de la Veneția (a se vedea însă și paragraful

41, ultima teză, care consideră justificată existența unei perioade de tranziție până la sfârșitul legii marțiale, pentru a modifica dispozițiile specifice care conțin un tratament diferențiat al limbilor minoritare din UE și din afara UE). Este atrasă atenția Kievului și asupra asigurării dreptului de acces la mijloacele de informare în masă în limbile minorităților prin eliminarea cotelor lingvistice. A mai fost solicitată modificarea legislației în domeniul educației în lumina Avizului Comisiei de la Veneția din 2017.

Context politic și reacții la Kiev

Legea minorităților (comunităților) naționale din Ucraina a fost adoptată de Rada Supremă la 13 decembrie 2022. Potrivit parlamentarilor ucraineni, legea este necesară pentru a îndeplini unele cerințe ale Bruxelles-ului, după ce Ucraina a obținut, în plin război cu Rusia, statutul de candidată la aderarea în UE. Comisia de la Veneția i-a solicitat Parlamentului de la Kiev să extindă dreptul la organizarea unor evenimente în limbile minorităților naționale, fără să existe obligația de a le traduce simultan în ucraineană. Ucraina este rugată să prelungească perioada de tranziție a Legii Educației, care a fost criticată de minorități pentru reducerea dreptului la învățământ în limba maternă.

După ce Comisia de la Veneția a criticat Legea minorităților naționale din Ucraina, presa de la Kiev și unii politicieni au acuzat organul consultativ al Consiliului Europei de adoptarea unor recomandări care fac jocul Moscovei, numindu-le „rușinoase”, „inadecvate” și „părtinitoare”.

Parlamentarul ucrainean Volodimir Viatrovici, fostul director al Institutului Memoriei Ucrainene, aflat în subordinea Guvernului, a scris în ziarul „Glavkom” de la Kiev, că recomandările Comisiei de la Veneția sunt „evident părtinitoare, iar în unele cazuri inadecvate”. Deputatul consideră că realizarea recomandărilor experților Comisiei de la Veneția va încălca drepturile vorbitorilor de limba ucraineană. Majoritatea va fi discriminată de minoritate, potrivit parlamentarului. Volodimir Viatrovici consideră că autoritățile ucrainene nu trebuie să țină cont de aceste recomandări. El susține că, în caz contrar, va avea loc o revenire la politica anti-ucraineană din perioada președintelui Viktor Ianukovici. „Fără să găsească probleme serioase în Legea minorităților, Comisia a decis să ne ofere recomandări cu acest prilej referitoare la legile limbii de stat, a educației și mass-media, fără să fie rugată să facă acest lucru. Contrastând în mod artificial protecția limbii de stat cu drepturile minorităților, Comisia de la Veneția recomandă anularea unor norme importante care protejează limba ucraineană”, menționează Volodimir Viatrovici.

Parlamentarul adaugă că diplomații ucraineni trebuie să facă tot posibilul pentru a-i convinge pe partenerii europeni că protecția limbii ucrainene nu este o încălcare a drepturilor minorităților naționale. „Recomandările, care nu reprezintă o primejdie pentru securitatea națională, desigur că pot fi implementate. Însă poporul ucrainean nu va permite nimănui, chiar și sub pretextul negocierilor cu UE, să distrugă garanțiile legislative de dezvoltare și protecție a limbii ucrainene”, a spus Volodimir Viatrovici.

Și publicația „Evropeiska Pravda” („Adevărul European”) scrie în articolul *Comisia de la Veneția a început să vorbească în limba rusă. Cum o instituție a Consiliului Europei blochează parcursul Ucrainei către UE* că experții europeni nu înțeleg contextul evenimentelor cauzate de război, creându-se impresia colaborării cu Moscova. „Este clar că Ucraina nu va îndeplini aceste recomandări absurde, indiferent de cine va fi la putere, indiferent de mizele discuției”, arată publicația.

Ea le recomandă experților Comisei de la Veneția să „revadă concluzia rușinoasă”. Reacțiile din presa ucraineană au fost catalogate drept ciudate de către minoritățile naționale din Ucraina, ale căror Patrii Istorice sunt state membre ale UE.

Jurnaliștii ucraineni consideră că recomandările Comisiei de la Veneția sunt foarte departe de realitate, fiind indignați de numirea „agresiunii Rusiei cu trăsături de genocid” drept o „situație extraordinară”. Presa de la Kiev nu este de acord cu organul consultativ al Consiliului Europei, care îi recomandă Ucrainei să restabilească drepturile vorbitorilor de limba rusă după încheierea războiului. Revenirea la drepturile rusofonilor din Ucraina după încheierea războiului este văzută ca un pas spre intrarea Kievului din nou sub orbita Moscovei. „După război, ei ne propun ca influența lingvistică și culturală a Rusiei asupra Ucrainei să fie restabilită”, scrie „Evropeiska Pravda”, punându-și întrebarea dacă această recomandare nu a fost insuflată de Kremlin. Vice-premierul ucrainean pentru Integrare Europeană și Euroatlantică, Olga Ștefanișina, a mulțumit Comisiei de la Veneția pentru dialog și a adus critici Concluziei organului consultativ al Consiliului Europei pentru ignorarea contextului, și anume, a războiului Rusiei împotriva Ucrainei. „Din păcate, concluzia nu ia în calcul aspectele sensibile și particularitățile cazului ucrainean”, constată Olga Ștefanișina.

Reacții din trecut ale comunității românești și MAE a României

Reprezentanții comunității românești din Ucraina și-au exprimat în repetate rânduri nemulțumirea atât față de Legea Educației, cât și față de Legea minorităților (comunităților) naționale, care, după părerea lor le încalcă drepturile la păstrarea culturii și identității lingvistice, garantate de Constituție și de acordurile bilaterale româno-ucrainene.

În decembrie 2022 MAE de la București a trimis un comunicat în care a calificat regretabilă votarea acestei legi în absența unei noi consultări a Comisiei de la Veneția. „Opinia acesteia ar fi contribuit în mod cert la asigurarea unui text cuprinzător și clar din perspectiva standardelor juridice europene în materie,” precizează ministerul român. „De asemenea, este regretabil faptul că legea a fost adoptată în absența unei consultări adecvate a reprezentanților comunității române din Ucraina, așa cum a solicitat partea română”, se arată în comunicatul MAE.

În contextul adoptării Legii privind minoritățile (comunitățile) naționale din Ucraina, Departamentul pentru Români de Pretutindeni a dezaprobat forma actuală a legii și a semnalat necesitatea revizuirii acestui text de lege, care, în forma adoptată de către legislativul de la Kiev, cuprinde neclarități care afectează grav drepturile românilor aparținând comunității române din Ucraina.

Secretarul de stat pentru românii de pretutindeni, Gheorghe Cârciu, a transmis preocupările cu privire la legea adoptată de Rada Supremă a Ucrainei: „Adoptarea legii care vizează cadrul normativ ucrainean pentru protejarea drepturilor persoanelor aparținând minorităților naționale impune completarea și asigurarea unui text clar în ceea ce privește respectarea și garantarea drepturilor etnicilor români din acest stat, mai cu seamă prin perspectiva dreptului la educație în limba maternă, care reprezintă cel mai eficient și cel mai trainic vector de conservare și dezvoltare a identității naționale. Este necesară clarificarea de îndată, prin revenire la legislația în materie, a elementelor cu care comunitatea din această zonă se confruntă în efortul de păstrare a identității românești. Înțelegem situația dificilă existentă la nivelul acestei

țări și ne exprimăm încrederea că acest conflict se va încheia curând, regăsindu-ne cu toții pacea, însă contextul actual nu permite sub nicio formă îngrădirea drepturilor și nevoilor comunității românești din Ucraina”.

Românii din Ucraina reacționează după ce Kievul a revizuit legea minorităților naționale

În septembrie 2023 Parlamentul de la Kiev a introdus o serie de amendamente în legea minorităților naționale, care au fost solicitate de Comisia de la Veneția și Uniunea Europeană, însă membrii comunității românești din Ucraina susțin că sunt modificări minore care nu rezolvă problemele grave acumulate în ultimii ani, în special accesul la învățământ în limba română.

Aurica Bojescu, secretar responsabil al Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina” consideră că cea mai importantă solicitare a etnicilor români este legată de accesul la educație în limba maternă. „Nu există niciun amendament în acest sens. Versiunea nouă a legii minorităților face referire la Legea Educației din 2017 fără să o modifice. Am avut în trecut învățământ integral în limba maternă garantată de Constituție și nu-l mai avem”, menționează reprezentanta comunității românești.

În noua versiune a legii minorităților e stipulat că: statul va furniza gratuit manuale imprimate și în format electronic în limba maternă elevilor din învățământul secundar care aparțin minorităților naționale; este recunoscut dreptul de a folosi limbile minorităților în publicitate și pentru desfășurarea unor acțiuni publice; Kievul se angajează să ofere asistență în limba maternă victimelor violenței domestice și beneficiarilor de servicii sociale pentru vârsta a treia. În același timp, legea permite statului, în premieră, să limiteze drepturile minorităților naționale dacă acestea ar amenința securitatea Ucrainei.

Jurnalistul și scriitorul Nicolae Șapcă, redactor-șef al publicației de limba română „Monitorul bucovinean” și vicepreședinte al Societății pentru Cultura Română „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți a participat la mai multe consultații organizate de autorități pe marginea acestei legi. „Ne-am întâlnit în acest an cu vice-ministrul Educației, cu adjunctul directorului Comitetului de Stat pentru Minorități Naționale. Am explicat foarte clar de ce fără o educație garantată de stat în limba maternă celelalte discuții sunt inutile. Un înalt oficial de la Kiev chiar s-a apropiat de mine și mi-a zis că va lua în calcul argumentele mele. Aveam speranțe. Și acum aflu că nu s-a schimbat nimic. Am discutat una și s-a votat alta”, a declarat Nicolae Șapcă.

Jurnalistul susține că a existat o mare speranță în mediul comunității românești din Ucraina că noua lege a minorităților va rezolva nedreptățile apărute după 2017 când a fost redus dreptul la învățământ în limba minorităților naționale. Potrivit Legii Educației și Legii Învățământului Secundar din Ucraina, numărul de ore predate în limba ucraineană va crește de la un an la altul, ajungând și până la 90-99 la sută în clasele de liceu. „Noi vrem ca copiii noștri să învețe în limba maternă toate disciplinele, cu excepția limbii ucrainene, pe care vrem să o cunoaștem cu toții. Pot fi și alte materii predate în ucraineană, dar care să nu fie impuse forțat de autorități. Trebuie să existe un drept la alegere. Le-am zis oaspeților de la Kiev de nenumărate ori: lăsați-ne să iubim Ucraina în limba română”, subliniază jurnalistul și scriitorul român din nordul Bucovinei Nicolae Șapcă.

Potrivit informațiilor oferite de Oxana Medvedi, metodist pentru ciclul primar al școlilor cu predare în limba română din nordul Bucovinei, președintă a Asociației

Cadrelor Didactice de Etnie Română din regiunea Cernăuți, în clasele 1-4 toate materiile se predau în limba maternă, însă numărul de ore de ucraineană a crescut începând cu anul 2017. „În clasele 3-4 în școlile minorității naționale românești se predă 6 ore de limba și literatura ucraineană, 2 ore de engleză și 4 ore de limba și literatura română”, arată specialistul.

Potrivit legii învățământului secundar din Ucraina, începând cu clasa a cincea sunt predate din ce în ce mai multe materii în ucraineană și tot mai puține în limba română. De exemplu, în clasa a V-a, cel puțin 20 la sută din volumul anual de ore ar trebui efectuat în limba ucraineană, cu o creștere treptată a volumului, astfel încât în clasa a IX-a să se ajungă la cel puțin 40 la sută din materii care sunt studiate în limba de stat. În liceu (clasele 10-12), cel puțin 60 la sută din timpul anual de studii ar trebui efectuat în limba ucraineană. Perioada de tranziție pentru implementarea legii a fost amânată până în septembrie 2024.

PUTEM FI ȘI MAI BUNI CETĂȚENI AI UCRAINEI, PĂSTRÂNDU-NE IDENTITATEA ȘI VALORILE NAȚIONALE ROMÂNEȘTI

Maria TOACĂ
Cernăuți

Ce vrem noi, românii din regiunea Cernăuți? În jurul acestei întrebări s-a desfășurat la Palatul Național (gazdă Vasile Bâcu, președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina „Mihai Eminescu”), întâlnirea cu adjunctul șefului Serviciului de Stat al Ucrainei pentru Politica Etnică și Libertatea de Conștiință, Ihor Losovski și cu șeful Secției de Cooperare cu Comunitățile Etnice al Serviciului respectiv, Viktor Kovrei, aflați într-o vizită de lucru în ținutul nostru. De fapt, scopul vizitei demnitarilor de la Kiev, după câte am înțeles din discursul dlui Ihor Losovski, a fost să ne informeze despre politica de stat referitoare la minoritățile și comunitățile naționale, despre mecanismul funcționării legilor cu privire la protejarea drepturilor minorităților, precum și despre cum se ține cont de recomandările și observațiile Comisiei de la Veneția în privința acestor legi.

Se vede că Ucraina, în calitate de candidată la Uniunea Europeană, este dispusă să întreprindă pași spre alinierea la standardele democrației occidentale în privința drepturilor minorităților. În aparență, pentru a raporta Europei, chiar acum în condiții dificile de

război, s-au întreprins anumiți pași în foaia de parcurs. Bunăoară, a fost adoptat programul „Unitate prin diversitate” pe o perioadă de zece ani, până în 2034, sunt create centre ale minorităților, se formează o metodologie de funcționare a limbilor minorităților în teritoriile populate de acestea. În măsura posibilităților, societățile naționale ale etniilor din Ucraina vor beneficia de susținere financiară în baza unui concurs de proiecte. E bine primită și noutatea, lansată de moderatoarea întâlnirii, adjuncta șefului Administrației Regionale Militare de Stat, Iulia Hrițcu-Andrieș, că în noul an de învățământ testele pentru evaluarea externă de stat pot fi susținute în limba maternă, lucru care, de fapt, a existat și mai înainte.

Poate aveau să ne spună mai multe domnii de la Kiev despre sincronizarea politicii Ucrainei în domeniul drepturilor minorităților la cerințele UE, dacă liderii societăților românești invitați la întâlnire nu orientau discuția pe făgașul celor mai

durezoase și vitale probleme, cum este cea a instruirii și educației în limba română. Punctul de cotitură a pornit de la afirmația dlui Losovski despre asimilarea din perioada imperiului sovietic. Noi, românii, am simțit mai mult decât alții povara acelor timpuri de tristă amintire, marcate de distrugerea oricărei respirații naționale. Însă nu putem uita nici adevărul că în acea perioadă de ocupație sovietică numai în regiunea Cernăuți au existat 114 școli cu predarea completă în limba maternă a populației românești. Drept că limba se numea „moldovenească”, dar era aceeași limbă a noastră, datorită căreia am rezistat ca români. Acest subiect controversat, când în timpuri de asuprire națională aveam școli în limba maternă, iar acum le pierdem pe toate, a fost abordat de dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, care a insistat și asupra problemei divizării în români și moldoveni, dar mai ales a faptului că în școlile din sudul ucrainean al Basarabiei continuă vechea politică sovietică, adică nu este recunoscută limba română, ci „moldovenească”. Și alți vorbitori, în special dr. Cristina Paladian, șefa Catedrei de Filologie Română și Clasică a Universității Cernăuțene, președinta Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi”, au accentuat că „moldoveneasca” nerecunoscută ca limbă de lingviști renumiți din lumea întreagă, funcționează numai în câteva școli din regiunea Odesa și în Transnistria, aflată sub influența Kremlinului. Concret, pe puncte, dr. Cristina Paladian a argumentat neconcordanța dintre drepturile minorităților, consfințite în Constituție, precum și în Tratatul de prietenie și bună vecinătate româno-ucrainean, semnat în 1997, și realitatea cu care ne confruntăm zilnic. A fost citit și memoriul Consiliului Național al Românilor din Ucraina care arătat în ce mod sunt încălcate drepturile comunității românești începând cu anul 2017.

„Permiteți-ne să vă iubim românește” – acesta a fost leitmotivul angajării în dialog a publicistului Nicolae Șapcă, vicepreședinte al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți. Cu exemple concrete a combătut persistenta părere a oficialilor ucraineni privind lipsa de paritate dintre școlile cu predare în limba ucraineană din România și cele cu predare în limba română din Ucraina. Despre drama părinților români cu copii care n-au avut posibilitatea să învețe în română a vorbit jurnalista Carolina Jitaru. Președintele Asociației „Armonia”, Dumitru Caulea, pe baza unor exemple din

propria-i activitate, a demonstrat cum cu ajutorul părinților câteva școli din regiunea Odesa au respins limba „moldovenească” în favoarea limbii române de instruire. Despre proiecte europene și relații de parteneriat cu școli din România, orientate la dezvoltarea instituțiilor de învățământ cu limba română de predare din regiunea noastră a vorbit profesoara Rodica Timiș, consilier la Centrul orașenesc Cernăuți de dezvoltare profesională a cadrelor didactice. Participanții la dialog din partea reprezentanților societăților românești au ținut să pună în lumină faptul că tânăra generație de români, elevi de azi și absolvenți ai ultimelor decenii, cunosc la un bun nivel limba de stat și nu întâmpină dificultăți în procesul integrării în societatea ucraineană. Drept mărturie ne servesc rezultatele evaluării de stat la limba și literatura ucraineană. Astfel, e eronată afirmația oficialilor că ucrainizarea învățământului în școlile care mai păstrează predarea în limba română se face în favoarea copiilor noștri pentru a le deschide drumul spre o carieră strălucită în Ucraina.

PUNCTUL DE VEDERE AL CONSILIULUI NAȚIONAL AL ROMÂNILOR DIN UCRAINA PRIVIND LEGEA MINORITĂȚILOR (COMUNITĂȚILOR) NAȚIONALE DIN UCRAINA

Legea minorităților (comunităților) naționale din Ucraina, în noua redacție aprobată la data de 13 decembrie 2022, are drept scop completarea cadrului legislativ privind etniile minoritare, pentru care Ucraina s-a obligat în procesul de integrare europeană.

În afară de unele aspecte pozitive, menționate în comunicatul de presă al MAE al României din data de 22.12.2022, noul act normativ reprezintă un regres față de legea similară din 1992. Nu doar pentru că nu asigură fireasca dezvoltare a minorităților într-o societate democratică, ci riscă să devină un instrument de asimilare etnică.

Prin actele sale constitutive, statul ucrainean ne-a asigurat că va respecta drepturile noastre identitare. Apelul Radei Supreme a Ucrainei către cetățenii Ucrainei de toate naționalitățile din 28 august 1991, menționa, printre altele, că „în anii precedenți a fost promovată o politică de exploatare a vieții spirituale a națiunilor, a limbilor și culturilor acestora. Am cunoscut grele încercări și samovolnicii, denaturări și nedreptăți în existența națională a popoarelor. Aceste timpuri amare le-am suportat împreună, fără ceartă și în bună înțelegere. De acum înainte se deschide o eră nouă în dezvoltarea relațiilor interetnice în Ucraina. Prezidiul Radei Supreme a Republicii își asumă răspunderea că declararea independenței Ucrainei nu va duce nicidecum la lezarea drepturilor persoanelor, indiferent de etnia acestora”.

De asemenea, Declarația drepturilor naționalităților din Ucraina, din 1 noiembrie 1991, prevedea în art.3 următoarele: „Statul ucrainean garantează tuturor popoarelor și grupurilor naționale dreptul la libera folosire a limbilor materne în toate domeniile sociale, inclusiv în educație (...); Rada Supremă a Ucrainei interpretează art.3 din Legea privind limbile în RSS Ucraineană astfel încât, în cadrul acelor unități administrativ-teritoriale în care o anumită naționalitate locuiește compact, limba naționalității respective să poată fi folosită în egală măsură cu cea de stat”.

Comunitatea românească din Ucraina, în număr de cca. 410.000 persoane (conform datelor recensământului), a doua ca pondere numerică după cea rusă, dar și prin locuirea sa compactă și istorică în cele trei zone geografice (regiunile frontaliere Transcarpatică, Cernăuți și Odesa) este direct interesată în adoptarea unui cadru legal eficient, care să protejeze identitatea sa etnică și culturală, conform normelor europene, tratatelor internaționale și bunei-credințe. Așteptările noastre de a fi tratați nediscriminatoriu, după o lungă perioadă a totalitarismului sovietic, sunt justificate din toate punctele de vedere.

În continuare, ne vom referi la doar câteva prevederi din noul act normativ, care afectează interesele minorităților naționale, în general, și a celei românești în special.

1. O primă observație se referă la lipsa unor consultări reale cu reprezentanții minorităților în etapa premergătoare adoptării legii. În cazul nostru, liderii principalelor ONG-uri ale comunității noastre n-au fost invitați la consultări, iar unele „discuții” asupra proiectului de lege s-au purtat în lipsa textului proiectului. Este limpede că nu s-a dorit o consultare reală, *ab initio* înțelegându-se că „produsul final” al actului legislativ va corespunde scopului Kievului de a nu introduce amendamentele

absolut necesare în legile adoptate începând cu 2017, considerate de către membrii comunității românești din Ucraina drept instrumente de omogenizare etnică.

2. Având în vedere gravitatea problemei abordate, atât în plan intern cât și internațional, consultarea Comisiei de la Veneția era obligatorie, ceea ce nu s-a întâmplat. În opinia noastră, Comisia nu a fost consultată tocmai pentru a evita orice discuție cu instituțiile europene, punându-le în fața faptului împlinit și obligând, practic, minoritățile să accepte starea de fapt.

3. Așteptările noastre de a identifica, în sfârșit, o soluție echitabilă și durabilă pentru asigurarea dreptului la educație în limba maternă s-au spulberat prin trimiterea seacă la Legea Educației din 2017.

În toată perioada de după 1991 în societatea ucraineană s-a discutat enorm despre constrângerile la care a fost supus învățământul în limba ucraineană în perioada sovietică. Dar despre constrângerile cu mult mai mari la care este supus învățământul minoritar în perioada post-sovietică, îndeosebi după 2017, nu s-a discutat deloc. Dimpotrivă ele ne-au fost prezentate de guvernanți drept binefaceri.

Prin Constituția Ucrainei (art.10, alin.3 și art.53, alin.4) ni se garantează dreptul de a studia în limba maternă, ceea ce nu se întâmplă. Același lucru ni s-a garantat prin legea anterioară a minorităților (art.6). Mai mult, legea anterioară ne garanta autonomia național-culturală, drept care a fost exclus din noua redacție.

Ucraina nu s-a conformat recomandărilor Comisiei de la Veneția, care, prin Opinia sa vizavi de Legea Educației, a solicitat o serie de măsuri, astfel încât minoritățile naționale să nu fie discriminante în plan educațional. Conducerea de vârf a Ucrainei a mulțumit oficial Comisiei pentru recomandările exprimate, angajându-se să facă modificările necesare. Iar în prezent, Ministerul Educației din Ucraina susține că „Opinia Comisiei de la Veneția nu obligă Ucraina să aducă modificări la lege”. Deci, Opinia Comisia de la Veneția nu mai contează pentru Kiev.

Invocăm, în acest context, și prevederile art.13, alin.5 din Tratatul din 1997 cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare între Ucraina și România, prin care părțile contractante asigură „dreptul la instruire în limba maternă, într-un număr necesar de școli și instituții de stat pentru învățământ și specializare, situate ținând seama de răspândirea geografică...”.

Fragmentarea arbitrară a educației în limba maternă, prin stabilirea unor cote, aduce un grav prejudiciu întregului sistem de învățământ. În plus, imprecizia formulărilor legale (a se vedea pct.6, art.5 din Legea învățământului mediu general), cu referire la cotele de predare în ucraineană, cum ar fi „nu mai puțin de...% „este de rea-credință, întrucât lasă loc liber arbitrarului de a stabili orice cotă – legală! – peste acel „nu mai puțin de %”. În fapt, asta și se va întâmpla, dacă nu vor surveni modificări. La atacurile directe se adaugă șiretlicurile legale.

Sub aspectul dreptului la educație în limba maternă, mai menționăm și faptul că românii din Bucovina au avut mereu, sub diferite stăpâniri, timp de cca. 200 de ani, școli cu limba română de predare. Imperiul Austriac a deschis școli românești și ucrainene în Bucovina, imperiul sovietic în mare măsură le-a păstrat, iar un stat cu vector european constituțional își propune să le închidă. Un drept câștigat de-a lungul timpului nu poate fi luat! De altfel, toate aceste restrângeri sunt și expres neconstituționale, deoarece „la adoptarea unor legi noi sau la modificarea legilor în vigoare se interzice restrângerea conținutului și volumului de drepturi și libertăți existente” (Constituția Ucrainei, art.22, alin.3).

4. Atât Legea minorităților (comunităților) naționale, cât și legile educației, pe lângă criticile aduse de Comisia de la Veneția, sunt contrare Constituției, dar și literei și spiritului prevederilor art.13, alin. 5 ale Tratatului din 1997 cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare între Ucraina și România.

Constituția Ucrainei a statuat principiul supremației legii (alin.1, art.8), iar normele constituționale sunt de acțiune directă (alin.3, art.8). Tratele în vigoare, ratificate de Rada Supremă a Ucrainei, sunt parte integrantă a legislației Ucrainei (alin.1, art.19), acestea urmând a fi respectate cu bună-credință, conform normelor de drept internațional (alin., art.15 din Legea tratatelor internaționale a Ucrainei, din 2004). Și, foarte important, alin.2, art.19 din Legea tratatelor internaționale a fixat supremația tratatelor internaționale față de legislația internă.

În cazul dreptului la educație avem o neconcordanță clară între prevederile legilor educației din 2017 și 2020, și art.13 din tratatul de bază dintre România și Ucraina. Buna-credință în respectarea tratatului, la care este obligată Ucraina, impune aducerea în deplină concordanță a prevederilor educaționale cu prevederile tratatului. De altfel, sunt nesocotite prevederi similare și din tratatele Ucrainei cu alte țări vecine, cum ar fi Polonia și Ungaria.

Prin urmare, solicităm imperios respectarea de către Ucraina a prevederilor Constituției și a tratatelor internaționale privind dreptul la educație în limba maternă, iar României să folosească toate instrumentele legale pentru a determina Ucraina să-și respecte obligațiile asumate. De altfel, la încheierea tratatului, tocmai aceste lucruri ne-au fost promise de către ambele părți contractante.

5. Lipsa unor reglementări concrete în folosirea limbii materne în administrație și justiție, în zonele compact locuite de minorități, ne face să ne întrebăm, odată în plus, care sunt intențiile adevărate ale legiuitorului.

6. La fel de neclare și neobligatorii sunt prevederile privind susținerea financiară a minorităților etnice. Înțelegem că ne aflăm într-o perioadă de război, numai că legea nu este doar pentru durata războiului.

7. Solicităm din nou renunțarea la glotonimul politic „limba moldovenească” care fragmentează comunitatea românească din Ucraina. Reamintim faptul că, atât profesorii cât și părinții școlilor cu așa numita „limbă moldovenească” de predare din regiunea Odesa au solicitat autorităților să se treacă la limba română de predare, unificându-se totodată programele de învățământ ale școlilor din regiunea Odesa cu cele din regiunile Cernăuți și Transcarpatică. Toate aceste cereri, din august 2020, au rămas fără niciun răspuns, iar părinții și profesorii sunt obligați acum să se judece cu Ministerul Educației din Ucraina pentru a li se asigura denumirea corectă a limbii de predare în școli: limba română.

8. Comunitatea românească din Ucraina nu-și dorește să fie o monedă de schimb în niște jocuri politice la care nu participă și care sunt străine comunității. Am sperat în 1991 că într-adevăr am intrat într-o eră a democrației și multiculturalismului, pentru ca, la scurtă vreme, să ne confruntăm cu alte realități. Nu ne putem permite să pierdem și puținul care ne-a mai rămas după neagra perioadă a totalitarismului sovietic! Solicităm tuturor celor implicați în soluționarea gravelor probleme acumulate în ultimii ani să dea dovadă de maximă responsabilitate.

Pentru noi, comunitatea românească, care nu este o minoritate apărută prin migrări de populație, ci o comunitate istorică autohtonă legată organic de locul în care trăiește, păstrarea ființei naționale reprezintă o problemă existențială și nu una

de conjunctură. În caz contrar, se va produce o disoluție rapidă a comunității, prin omogenizare etnică, ajungând în situația semenilor din alte țări vecine României, cum sunt Serbia, Bulgaria sau Ungaria, unde doar portul și dansul, rareori, la festivaluri sau alte evenimente culturale, mai fac deosebirea acestora de restul populației.

Modificarea întregului cadru legislativ din ultimii ani, care ne afectează direct dreptul nostru firesc la existență identitară și liberă dezvoltare, se impune cât mai curând posibil.

Declarații de genul că ar trebui să amânăm discutarea acestor probleme după război nu trebuie să fie acceptate, măcar și din considerentul că nimeni nu cunoaște când se va finaliza acesta. Viața comunității noastre nu poate fi suspendată până la data terminării războiului. De aceea, drepturile noastre identitare, ca parte integrantă a drepturilor omului, necesită o soluționare rapidă și adecvată acum, nu peste ani, când, urmare a presiunilor legislative la care suntem supuși, deja vom fi complet asimilați. Pe lângă dreptul de a muri pe front, pentru apărarea Ucrainei, românii de aici mai au și dreptul la libera folosire a limbii române, drept pe care îl vrem și solicităm să ne fie respectat într-o Europă multiculturală și democratică.

Cernăuți, 03.02.2023

**Membrii Comitetului Coordonator
al Consiliului Național al Românilor din Ucraina**

Eugen Patraș, vice-președinte al Centrului Cultural Român „Eudoxiu
Hurmuzachi” din Cernăuți

Vasile Bâcu, președinte al Societății pentru Cultura Română „Mihai Eminescu”
din regiunea Cernăuți

Marin Gherman, președinte al Centrului Media BucPress din Cernăuți

Mihail Mecineanu, președinte al Asociației Cadrelor Didactice de Etnie
Română din regiunea Odesa

DE CE UCRAINA PROMOVEAZĂ „LIMBA MOLDOVENEASCĂ” BRĂȚ LA BRĂȚ CU RUSIA AGRESOARE?*

Eugen PATRAȘ**
Cernăuți

Ceea ce se întâmplă în școlile din Bugeac (actuala regiune Odesa, Ucraina) unde, alături de clase ucrainene, se mai păstrează, pe alocuri, și clase cu „limba moldovenească” de predare, nu poate fi nicidecum trecut cu vederea. Totuși, veștile care vin din aceste ultime insulițe ale cuvântului românesc din sudul Basarabiei se pare că nu mai interesează pe nimeni. Numai cine ține ochii închiși nu vede că autoritățile trec spornic cu șenilele asimilării peste multîncercata noastră comunitate.

În timp ce președinții Iohannis și Zelenski semnează *Declarația Comună cu privire la integrarea euroatlantică a Ucrainei*, în timp ce România și Republica Moldova sprijină necondiționat Statul Ucrainean în actualul conflict armat cu fostul „frate mai mare” de la răsărit, școlile și bisericile din comunitățile istorice românești din Ucraina sunt luate cu asalt, una câte una, de către autorități și diverse formațiuni paramilitare ucrainene, acestea parcă știind dinainte că Bucureștiul le va înghite pe toate. Da, e război și nu-i frumos să deranjezi... Iar de una singură, comunitatea nu are forța necesară pentru a convinge Kievul să-și schimbe atitudinea, deloc euroatlantică, față de ea. În aceste condiții, Kievul nu se sinchisește deloc să atace în fel și chip comunitatea românească, creând într-un fel impresia că se află (și) într-un alt război, îndreptat împotriva identității românești. Toate acestea în timp ce zeci de etnici români, alături de ucraineni și reprezentanți ai altor etnii, își dau viața sau sunt răniți pe câmpul de luptă din estul țării, pentru integritatea și independența Ucrainei. Dacă dreptul de a muri pentru țară nu comportă cote sau procente, dreptul de a învăța în limba maternă ne este oferit în rate sau deloc. Până și ruga în biserici ne este tot mai strâmtorată, reproșându-ni-se uneori că n-am fi patrioți dacă ne rugăm lui Dumnezeu într-o altă limbă decât cea oficială.

Recent, unor biserici, inclusiv românești, din Cernăuți municipalitatea le-a luat terenul dat odinioară în folosință permanentă, dispoziție netemeinică și nelegală pentru simplul motiv că un contract de folosință permanentă a terenului aferent unui lăcaș de cult nu poate fi reziliat abuziv, în mod unilateral, de primărie, la indicația politicului. Printr-o altă dispoziție (nr.1179/27.04.2023), municipalitatea cernăuțeană a anunțat că și Capela Mitropoliților Bucovineni din sectorul românesc al cimitirului „Horecea” (Cimitirul vechi al orașului), unde sunt înhumați primii șapte ierarhi ai Bucovinei, toți români, nu ne mai aparține. La data destrămării Uniunii Sovietice capela se afla într-o stare deplorabilă, după o jumătate de secol de abandonare totală de către autorități și biserică. Ea a fost reparată pe banii enoriașilor, sub îndrumarea preoților români Mihai Ivasiuc și Cristofor Gabor. De mai bine de 30 de ani slujba de aici se ține în limba română, fapt deranjant pentru unii politicieni actuali. Ceva mai înainte, aceeași municipalitate ne-a anunțat că va scoate la licitație cca. 200 de mor-

* Analiză publicată inițial de Laboratorul de Analiză a Războiului Informațional și Comunicare Strategică pe blogurile „Adevărul”.

** **Eugen PATRAȘ**, doctor în drept, vicepreședinte al Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți.

mente din Cimitirul istoric din Cernăuți, cele mai multe din sectorul românesc, caz unic în istoria orașului. Presiunile la adresa preoțimii române și a enoriașilor români sunt la ordinea zilei. Iar acolo unde alte metode nu funcționează, se deschid dosare penale, de notorietate fiind cazul mitropolitului Longhin (Mihai Jar), Erou al Ucrainei, care a înfiat cca. 400 de copii orfani bolnavi. Nerespectarea principiului libertății religioase, garantat de Constituție și de legislația în vigoare, pare a fi la ordinea zilei. În timpul sovietelor am fost scoși cu forța din biserică, acum suntem băgați, tot cu forța, într-o anumită biserică, agreată de stat.

Dar să revenim la problema școlilor „moldovenești” din regiunea Odesa. Prin vocea unor directori, executori fideli ai circularelor verbale/telefonice trimise în școli de către diriguitorii învățământului din Reni și Odesa, la indicația patronilor ideologici, suntem anunțați, în șoaptă, că, începând cu data de 1 septembrie 2023, în școlile conduse de domniile lor, predarea în clasele „moldovenești” se va face în proporție de 80% de materii în limba ucraineană. Acest abuz este motivat prin faptul că „limba moldovenească” nu se regăsește în lista limbilor oficiale UE. Dar Comisia de la Veneția s-a pronunțat clar că această „limbă”, folosită în școlile din regiunea Odesa sub denumirea de „limba moldovenească”, este asimilată limbii române și, prin urmare, este limbă oficială a UE. Cu toate acestea, urmând indicațiile prețioase ale șefilor, sfidând recomandările Comisiei de la Veneția, directorii celor 5 școli din satele Anadol/Dolinskoe, Cartal/Orlivka, Barta/Plavni, Satu Nou/Novosilka și Frecăței/Limanskoe, circumscrise primăriei Reni din raionul Belgorod-Dnestrovsk, regiunea Odesa, se grăbesc să introducă de la 1 septembrie 2023 în procesul de învățământ, cu de la sine putere, cotele lingvistice de 80 %.

În perioada de după 2020, aceiași directori au emis, tot fără temei legal, la comandă unică, fără acordul părinților și a profesorilor, ordine de trecere a școlilor la cotele de 20-60 % de materii predate în limba ucraineană. Aici a devenit tradiție luarea de decizii în lipsă totală de transparență. Fără să dea directive scrise, primăria Reni, având în spate Departamentul pentru Educație al Administrației de Stat din regiunea Odesa, constrânge școlile din subordine să treacă în totalitate la limba ucraineană de predare. Luarea de decizii arbitrară, în totală contradicție cu interesele comunității românești, dar și cu prevederile legale în vigoare, nu sunt o noutate. Dovadă e decizia din 17.09.2020 a fostului Consiliu local Sărata, regiunea Odesa, privind lichidarea școlilor „moldovenești” din satele Manjiu și Furatu, prin comasarea lor cu școala din Faraonovka, unde toate materiile sunt predate în limba ucraineană. Cine a luat această decizie nu a ținut cont nici de faptul că între aceste localități e o distanță de 20 km. Despre luarea acestei decizii n-au știut nici măcar directorii școlilor respective. Și nici părinții n-au fost anunțați. Doar intervenția instanței a readus situația la normalitate. Anterior, ceva analogic s-a întâmplat și cu școlile din trei sate din regiunea Cernăuți. Prin hotărârea arbitrară a Consiliului local Mămăliga, instituțiile cu limba română de predare din satele Bălceauți, Stălinești și Nesvoia au fost lichidate și subordonate școlii generale din satul Mămăliga, care este aproape în totalitate ucrainizată. Norocul lor a fost că și această decizie a fost anulată prin judecată, reclamantii având câștig de cauză în toate cele trei instanțe ierarhice.

Din punctul nostru de vedere, asemenea acțiuni în forță vizând școlile cu limba română de predare din localitățile aflate în nordul și în sudul provinciei istorice Basarabia, revenite Ucrainei Sovietice după al Doilea Război Mondial (ne referim la localitățile din fostul raion Noua Suliță, regiunea Cernăuți, și la cele din fostul raion Reni,

regiunea Odesa, ambele raioane aflându-se la confluența dintre cele trei țări vecine: Ucraina, România și Republica Moldova), au (și) o explicație geopolitică: menținerea sub un control etnic riguros a unui teritoriu de frontieră ce face joncțiunea între cele trei state. În contextul politicilor de ucrainizare forțată a întregului sistem școlar românesc din Ucraina, aceste două spații și până la anul de cotitură 2014, dar mai cu seamă după acest an, au devenit ținta predilectă a unor măsuri și presiuni concentrice de asimilare etnică, atât pe verticală cât și pe orizontală. Și nu e deloc întâmplător că în toate primăriile fostului raion Noua Sulița, precum și în cele din fostul raion Reni, unde românii/moldovenii reprezintă cca.70% din totalul populației, nu există nici un responsabil de învățământ care să fie etnic român sau care să cunoască limba română.

Trecerea celor cinci școli din subordinea primăriei Reni la predarea în proporție de 80% a materiilor școlare în limba ucraineană este în și mai mare măsură abuzivă după adoptarea, la 10 iunie 2023, de către Rada Supremă a Ucrainei, a *Legii privind reglementarea unor probleme privind activitatea educațională în condițiile legii marțiale* (nr.9332), lege prin care s-a suspendat până la 01 septembrie 2024 trecerea la procente de predare a materiilor școlare în limba ucraineană pentru limbile oficiale ale UE. Amintim că data stabilită anterior de legiuitori era 01.09.2023.

Drept urmare a expertizării de către Comisia de la Veneția a Legii Educației, adoptată în 2017, Ucraina și-a asumat oficial obligația de a respecta Opinia Comisiei, iar art. 48 din documentul emis de Comisie specifică în mod expres „situația particulară a persoanelor care se identifică drept moldoveni, a căror limbă este aceeași cu limba vorbită de minoritatea română, fiind astfel limbă oficială a UE”.

Ministerul ucrainean de externe ne-a asigurat în repetate rânduri, în răspunsurile sale din 02.06.2021, 06.07.2021, 12.10.2021, că „Ucraina respectă Opinia Comisiei de la Veneția (Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept) privind reglementările Legii Educației din Ucraina din 5 septembrie 2017 privind folosirea limbii de stat, a limbilor minorităților naționale, precum și a altor limbi în educație”. Sesizat cu asemenea nereguli de trecere arbitrară la cotele lingvistice ucrainene în școlile cu predare în limba „moldovenească” (ca să folosim denumirea limbii agreate de minister), Ministerul Educației și Științei din Ucraina, pe motiv că limba moldovenească nu ar fi o limbă oficială a UE, ne-a îndrumat să lămurim situația consultând consiliile locale și directorii de școli care au și emis ordinele respective. Și tot așa, suntem nevoiți să ne tot învârtim într-un cerc vicios, bine dirijat din umbră „de cine trebuie”.

În comunicatul din 23.04.2021 al MAE al României scrie negru pe alb: „ministrul Aurescu a luat notă de asigurarea omologului său că Ministerul Educației din Ucraina a transmis deja instrucțiuni autorităților locale de a aplica aceste prevederi ale legislației ucrainene, inclusiv în regiunea Odesa”. Pe de altă parte, potrivit unui răspuns primit din partea Ministerului Afacerilor Externe al Ucrainei, Ministerul Afacerilor Externe și al Integrării Europene al Republicii Moldova a notificat oficial Ucraina, prin nota verbală nr. DB/3/220.1-3309 din 07.04.2021, că „întregul proces de învățământ din R. Moldova se desfășoară în limba română (exceptând procesul de învățământ în limbile minorităților), solicitându-se părții ucrainene ca în procesul de implementare a Legii Educației din Ucraina să se procedeze astfel încât școlilor cu «limba moldovenească» de predare să le fie acordate condiții și posibilități identice cu școlile în care procesul de învățământ se desfășoară în «limba română»”. Am încercat și noi să aflăm cine și ce dispoziții a dat în acest sens în regiunea Odesa, dar zadarnică ne-a fost încercarea. Mai mult, oficialii s-au arătat foarte deranjați de

asemenea demersuri. Or, asemenea instrucțiuni nu doar că nu există, ci, așa cum arată faptele, de sus vin instrucțiuni spre a se acționa tocmai invers, în totală contradicție cu cele promise de Ministrul de Externe al Ucrainei și de Ministrul Educației din Ucraina. Și atunci, ce valoare mai au asigurările ministrului Kuleba date părții române că școlile cu „limba moldovenească” de predare din Ucraina vor fi tratate în mod identic cu cele în care procesul de învățământ se desfășoară în limba română?

În august 2020, majoritatea absolută a părinților din cam toate școlile din sudul Basarabiei au depus către directori cereri de substituire în procesul de învățământ a „limbii moldovenești” cu limba română. Dar niciuna din cereri nu a fost luată în seamă. De ce oare? Am fi prea naivi să credem că decizia de a nu da curs solicitării părinților le aparține doar directorilor. Autoritățile au schimbat din oficiu, în perioada anilor 1992-2000, de patru ori denumirea limbii de predare în școlile (așa-zis) „moldovenești” din Bugeac, fără să existe măcar o cerere în acest sens. Așa, dintr-un ambiț funcționăresc. Culmea e că nu s-a emis nicio dispoziție scrisă care să prevadă aceste modificări. Pentru ca situația să intre în normalitate, părinții și profesorii din 10 școli din Bugeac au apelat la instanța de judecată, spre a obliga Ministerul Educației și Științei al Ucrainei să recunoască denumirea corectă a limbii de predare în școli, care nu poate fi alta decât limba română, limbă oficială a UE. Cred că este un caz unic în Europa când pentru denumirea corectă a limbii s-a apelat la justiție. Procesul durează din anul 2021, fiind, la un moment dat, suspendat pe o anumită perioadă din cauza lichidării, prin decret prezidențial (!), a instanței de judecată.

Nici cererea președintelui României, nici cele cinci solicitări ale MAE al României, nici solicitările MAE al R. Moldova, nici cererile scrise de părinții elevilor din aceste școli, nici punctele de vedere ale Academiei Române sau ale Academiei de Științe din R. Moldova, nici Hotărârea din 16 martie curent a Parlamentului de la Chișinău de a substitui sintagma de „limbă moldovenească” cu sintagma „limba română”, nici memoriile mediului asociativ din Ucraina, nici Opinia Comisiei de la Veneția nu constituie pentru Kiev argumente plauzibile spre a renunța, în sfârșit, la un produs al regimului totalitar, „limba moldovenească”, diferită, chipurile, de limba română. Ce o mai fi și asta, orbire politică sau interese similare intereselor fostului regim totalitar sovietic de a fragmenta o comunitate etnică? Pentru actuala clasă politică ucraineană există o singură argumentare a faptului că „limba moldovenească” există – argumentarea stalinistă, pe care ea și-a însușit-o tacit, fără să-i spună pe nume. În acest sens, punctul de vedere al președintelui Asociației moldovenilor din Ucraina, agronom de profesie, prevalează asupra oricăror altor argumente. Sigur, nu avem de-a face doar cu „punctul de vedere” al lui Fetescu, acesta fiind doar un instrument în mâinile autorităților. În toți anii ei de existență, Asociația moldovenilor din Ucraina, condusă cu „onor” de acest domn din Odesa, n-a schițat nici cea mai mică nemulțumire legată de dispariția aproape totală a școlilor „moldovenești” din sudul Basarabiei. Pentru domnia sa e mai important să lupte împotriva limbii române, decât să o apere, chiar și sub denumirea improprie de „limbă moldovenească”, de pericolul eminent al dispariției totale. Pentru asemenea merite deosebite, înfocatul luptător pentru menținerea și promovarea ideii staliniste de „limbă moldovenească” în Ucraina putea oare să nu fie răsplătit cu funcții grase în aparatul de conducere al regiunii? Că doar pentru care alte merite deosebite putea fi promovat în funcția de viceguvernator al regiunii Odesa, funcție pe care a deținut-o o bună perioadă de timp? Cum altfel trebuie înțeles, decât o diversiune ideologică inspirată din arsenalul regimului

totalitar, faptul că în vara anului 2021 Consiliul regional Odesa înființează Centrul regional pentru cultura moldovenească, finanțat de stat, înregistrat în plin război, în luna mai 2022, în Satu Nou, raionul Reni? Centrul este condus de Margareta Babără, soția lui Valeriu Babără, fost milițian sovietic. Care sunt obiectivele reale ale acestui centru în condițiile în care toate școlile din cadrul primăriei Reni sunt campioane la decizia de la limba de predare „moldovenească”, iar Centrul tace mâlc? Dispariția a 20 de școli cu „limba moldovenească” de predare, din cele 21 existente în regiunea Odesa după destrămarea URSS, n-a constituit niciodată un motiv de îngrijorare nici pentru Fetescu, nici pentru Babără.

Este greu de înțeles de ce românii moldoveni din Republica Moldova, dar și din regiunea Cernăuți vorbesc și învață în limba română, iar cei din regiunea Odesa – în „limba moldovenească”. Așa cum e la fel de greu de înțeles de ce Ucraina merge la braț cu Federația Rusă (declarată de Rada Supremă stat terorist și agresor) în promovarea unei limbi inventate. Rusia promovează cu osârdie bolșevică „limba moldovenească” în regiunea separatistă transnistreană, iar Ucraina o cocolește în regiunea Odesa ca pe un scump odor moștenit de la sovietici. Dar o cocolește nu în raioanele care i-au revenit în 1940 de la RASS Moldovenească (Moldova transnistreană), unde „limba moldovenească” a și dispărut între timp în școlile din fostele raioane cu sate de moldoveni (Bârzula, Balta, Nani/Ananiev, Valea Hotului ș.a.), ci în raioanele din Basarabia istorică (Ismail, Reni, Sarata, Cetatea Albă, Chilia). Foarte pe scurt, în acest context și pe cât se poate de legitim, ne întrebăm oare limba ucrainenilor din R. Moldova și România este diferită de limba ucraineană din Ucraina? Are cumva o altă denumire, promovată politic de autoritățile din cele două țări? Oare tolerarea de către fosta conducere de la Kiev a implicării sutelor de combatanți ucraineni, de partea separatiștilor de la Tiraspol, în conflictul militar din 1992, împotriva unui stat independent ca R. Moldova n-ar trebui să fie privită de către noua conducere proeuropeană și proeuroatlantică a țării drept o lecție dură a modului cum **nu** se cuvine să procedeze în relațiile cu un stat vecin? În noile condiții, nu există niciun motiv care să justifice încercarea de a înscrie o nouă pagină dezonorantă în relația cu spațiul românesc, de data aceasta prin promovarea cu orice preț a iluzoriului idiom inventat de imperialismul rusesc și numit „limba moldovenească”. Nu acesta ar trebui să fie răspunsul Kievului la atitudinea de solidaritate deplină și necondiționată a Bucureștiului și Chișinăului în condițiile războiului de azi!

Drept urmare a adoptării de către legislativul de la Chișinău a *Legii pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale*, Consiliul Național al Românilor din Ucraina (CNRU) a adresat recent un memoriu președintelui Zelenski și Guvernului Ucrainei, solicitând renunțarea oficială la sintagma „limba moldovenească” în denumirea oficială a limbii materne a românilor/moldovenilor din Ucraina, aducând toate argumentele științifice necesare. Din păcate, răspunsurile primite, atât din partea MAE, a Ministerului Educației și Științei din Ucraina, precum și a Serviciului de Stat al Ucrainei pentru Etnopolitici și Libertatea de Conștiință nu sunt cele pe care le așteaptă o comunitate etnică și două state vecine. Se vede că decommunizarea, pentru care Parlamentul ucrainean a adoptat o lege specială, este selectivă – doar pentru unii și doar dacă satisface interesele clasei politice. E grea moștenirea stalinistă... Pentru a diviza o comunitate sunt bune orice metode. E adevărat că, retorica MAE al Ucrainei privind subiectul respectiv s-a schimbat între timp. La o solicitare anterioară a CNRU, MAE răspunde că „potrivit Ministerului

Afacerilor Externe, în condițiile agresiunii militare pe scară largă a Rusiei împotriva Ucrainei, problema renunțării la utilizarea termenului «limba moldovenească» ar putea fi folosită de agresor pentru a incita la vrajbă interetnică în țara noastră” (răspunsul din 31.08.2022). CNRU a revenit cu o nouă solicitare, la care MAE răspunde că Ucraina respectă Opinia Comisiei de la Veneția (Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept) vizavi de prevederile Legii Educației din Ucraina din 05.09.2017 privind folosirea limbii de stat, a limbilor minorităților naționale, precum și a altor limbi în educație, inclusiv prevederile pct.48 din Opinie privind „situația particulară a persoanelor care se identifică drept moldoveni, a căror limbă este aceeași cu limba vorbită de minoritatea română, fiind astfel limbă oficială a UE”. Dar în loc să tragă o concluzie care să se înscrie în logica celor înșirate mai sus, Ministerul o dă tot pe a lui: „în opinia MAE, cele expuse în memoriul dumneavoastră ar putea fi examinate în cadrul acțiunilor Serviciului de Stat al Ucrainei pentru Etnopolitici și Libertatea de Conștiință, în contextul optimizării procesului de implementare a reglementărilor Legii Ucrainei privind minoritățile (comunitățile) naționale din Ucraina” (răspunsul către CNRU din 29.05.2023). Iar Serviciului de Stat al Ucrainei pentru Etnopolitici și Libertatea de Conștiință ne sugerează să așteptăm un nou recensământ, să mai vedem ce-i de făcut cu „moldoveneasca”. Acrobații frazeologice, în loc de renunțare la vechile teorii de sorginte stalinistă.

Ministerul Educației și Științei din Ucraina își vede în continuare de treabă. Prin ordinul nr.254/08.03.2023, Ministerul recomandă școlilor din regiunea Odesa aceleași manuale de „limba moldovenească”, clasa a 6-a (autori Fetescu L.I., (nimeni alta decât soția liderului moldovenist Anatolii Fetescu) și Chiosea V.V.), și aceleași manuale de „literatură moldovenească și universală”, curs integrat pentru clasa a 6-a, de aceeași autori. Iar prin ordinul nr.276/15.03.2023 privind aprobarea regulamentului de admitere la studii superioare în anul 2023, ministerul aprobă specializarea „*limba și literatura română/moldovenească*”. Astfel, pentru conaționali noștri trăitori în regiunea Odesa rămâne valabilă interdicția de a învăța în limba română, de a folosi manuale în limba română, de a participa la olimpiadele de limba română, de a frecventa cursurile de perfecționare profesională a profesorilor de limba și literatura română. Încercările timide ale unor directori de a substitui în statutul școlii „limba moldovenească” cu limba română s-au soldat cu „discuții confidențiale” și cu vizite inopinate ale reprezentanților unei structuri de forță.

În paralel, sub pretextul optimizării, sunt comasate nu numai școlile românești cu cele ucrainene, în cadrul aceleiași unități administrativ-teritoriale, dar și clasele „moldovenești” cu cele ucrainene în cadrul aceleiași școli. Astfel, la școala din Cartal/Orlivka, clasa a 8-A (moldovenească) urmează să fie comasată cu clasa a 8-B (ucraineană), iar clasa a 11-A (moldovenească) va fi comasată cu clasa a 11-B (ucraineană). În cele două clase formate prin comasare, materiile școlare se vor preda exclusiv în limba ucraineană. În mod similar, începând cu anul 2019, la școala din Hagi-Curda/Comășivca, clasele paralele a 10-a și a 11-a, cu limbile de predare ucraineană, respectiv „moldovenească”, anual se comasează într-o singură clasă, evident, ucraineană. La școala din Vancicăuți, regiunea Cernăuți, sat românesc, primăria a anunțat că pentru noul an de învățământ 2023/2024 „n-are bani” pentru clasa I-a românească, toți părinții fiind constrânși să depună cereri doar pentru clasa I-a ucraineană. Drept urmare, toate aceste comasări și „optimizări” se fac în avantajul exclusiv al claselor cu limba ucraineană de predare, contrar voinței multor părinți și a majorității peda-

gogilor. Nu cunoaștem niciun caz în care din comasarea claselor cu limba română de predare cu cele în care se predă în limba ucraineană să rezulte clase cu limba română de predare. Sub pretextul bugetului precar, în satele românești din sudul Basarabiei în anul de învățământ 2023/2024 sunt pe cale de dispariție majoritatea claselor întâi cu limba maternă de predare. Dacă există careva reproșuri din partea autorităților către directorii de școli, acestea sunt îndreptate într-o singură direcție – de ce-ar mai exista în școli clase paralele românești? Numai că argumentul bugetului precar funcționează doar pentru clasele paralele cu limba română de predare. Iar mecanismul lichidării acestora e simplu, pentru început se deschid, mai mult sau mai puțin forțat, clase cu limba ucraineană de predare (chiar și cu câțiva elevi), după care bugetul, evident, nu mai permite și funcționarea claselor românești. Și tot așa până la dispariția totală a acestor clase.

Obligațiile interne și internaționale ale Ucrainei de a se abține de la politici și practici de asimilare a persoanelor care aparțin minorităților (comunităților) naționale împotriva voinței acestora, precum și de a-i proteja pe minoritari de la orice acțiuni care au ca scop o asemenea asimilare, rămân, după cum se vede, literă moartă. În practică, așa cum ne demonstrează realitățile, se procedează tocmai invers.

Ignorarea Constituției, a prevederilor internaționale, și chiar a promisiunilor reprezentanților Statului Ucrainean de a fi de bună credință în asigurarea drepturilor lingvistice ale minorităților naționale pune sub semnul întrebării adevăratele intenții ale Kievului, în general, dar și față de comunitatea istorică românească din Ucraina, în special. Decodarea acestor intenții e pe cât se poate de simplă – asimilarea forțată și cât mai rapidă. De altfel, recenta declarație a vicepremierului ucrainean, Olga Ștefanșina, precum că „opinia negativă a Comisiei de la Veneția privind legea minorităților naționale nu va influența atitudinea liderilor Uniunii Europene față de mișcarea Ucrainei către UE” este exemplificativă. Nici mai mult, nici mai puțin, facem ce vrem. Nu mai vorbim de Declarația drepturilor naționalităților din Ucraina, adoptată de Rada Supremă la 01.11.1991 (în preajma referendumului pentru independență), litera și spiritul căreia au fost anulate prin multitudinea de acțiuni ulterioare care au avut un obiectiv contrar.

În timp ce noi discutăm despre una-alta, autoritățile ucrainene nu se sfiesc să pună în aplicare întregul arsenal al sistemului puterii pentru a asfixia cât se poate de tare și cât mai rapid educația în limba română din Ucraina. Din cele cca. 130 de școli cu limba română de predare în Ucraina sovietică au mai rămas vreo 60 în Ucraina independentă, iar după aplicarea art.7 din noua Lege a Educației și acestea vor fi lichidate.

Metodele sunt cunoscute, dar nu strică să le mai amintim o dată: fidelizarea directorilor, renunțarea la sintagma „limba moldovenească” care desemnează o limbă inventată de sovietici în scopuri geopolitice, promovarea acestei limbi cu aceeași îndârjire cu care o face Rusia în Transnistria ocupată, comasarea claselor românești cu clase ucrainene, interzicerea în școlile din Bugeac a manualelor în limba română, scoaterea literaturii în limba română din biblioteci, crearea de avantaje evidente pentru clasele cu limba ucraineană de predare comparativ cu clasele în care predarea se desfășoară în limba română, lipsa acută a cadrelor didactice care pot predă în limba română, intimidarea profesorilor/persoanelor care pledează pentru păstrarea limbii române în predarea materiilor școlare, persecutarea acestora de către reprezentanții structurilor de forță, etc. La toate acestea se mai adaugă și promovarea cu sârg și spor

a doctrinei staliniste a „minorității moldovenești” diferite de minoritatea română, doctrină care se încadrează de minune în politicile asimilaționiste cu care se confruntă tot mai acut comunitatea istorică românească din Ucraina.

Mai nou, unii profesori din regiunea Odesa, care au participat la Festivalul românilor de pretutindeni (București, 25-28.05.2023) au fost admonestați pentru faptul de a fi luat parte la o manifestare a „românilor”.

Cât despre politicile promovate de România și Republica Moldova față de minoritatea ucraineană, acestea, pe lângă faptul că respectă cu strictețe Constituția și normele internaționale în domeniu, sunt și foarte generoase cu această comunitate, ca de altfel și cu toate celelalte comunități etnice. Numărul de școli și grădinițe cu limba ucraineană de educație este într-o continuă creștere, atât în Republica Moldova, cât și în România. Cum sunt tratați refugiații ucraineni, știe toată lumea. Realizarea unui studiu comparativ al situației actuale a comunității românești din Ucraina, pe de o parte, și a comunităților etnice ucrainene din România și Republica Moldova, pe de altă parte, se impune cu celeritate, pentru a demonstra care este starea reală și modul în care cele trei țări vecine înțeleg să-și protejeze minoritățile naționale și să le asigure dezvoltarea lor liberă și prosperă.

Deocamdată însă ne întrebăm, uluiți de ce se întâmplă, cum de s-a ajuns la asemenea abordări, total diferite, în problema comunităților etnice, când bunăvoința unora este răsplătită prin rea-voință din partea altora?

Identificarea unor soluții echitabile, cu adevărat europene, pentru toate aceste probleme nu mai poate fi amânată. În joc sunt și interesele a mii de copii, care n-au nicio vină că sunt de o altă etnie decât cea titulară. Iar ambițiile false ale unor politicieni vremelnici nu justifică traumele identitare ale unei întregi comunități.

LIMBA „MOLDOVENEASCĂ” – CALUL TROIAN AL UCRAINIZĂRII ȘCOLILOR ROMÂNEȘTI DIN UCRAINA

Anatol POPESCU*
București–Ismail

Perioada de 25 de ani de la reanimarea, folosirea și promovarea unei programe școlare pentru școlile cu predare în așa-zisa limbă „moldovenească” în Ucraina pare că se apropie de final. Procesul închiderii acestui capitol rușinos din istoria învățământului preuniversitar, impus cu forța comunității istorice românești din raioanele basarabene ale regiunii Odesa a fost demarat la București, prin semnarea Declarației comune a președinților Iohannis și Zelenski, cu ocazia primei vizite oficiale a președintelui ucrainean în România, pe 10 octombrie 2023. Amintim textul din documentul oficial citat, conform căruia cei doi președinți „au însărcinat Guvernele să rezolve, fără întârziere, problema distincției artificiale dintre limba română și așa-zisă limbă moldovenească, cu respectarea tuturor aspectelor legale”. Mai mult, în continuarea acestei decizii, președintele Ucrainei a relatat jurnaliștilor români că la prima ședință comună a guvernelor celor două state, se va găsi „soluția” privind așa-zisa limbă „moldovenească”.

În teorie, în ultima lună din toamna anului 2023 școlile seculare din Sudul Basarabiei, odinioară cu predare integrală în limba română, atestate documentar încă din perioada Unirii Principatelor Române de la 1859, ar trebui să revină la unica programă de învățământ pentru școlile cu predare în limba română din Ucraina. După această programă studiază fără întrerupere, din 1990 școlile din satele cu populație majoritară românească din regiunile Transcarpatică și Cernăuți, și tot după aceeași programă pentru școlile cu predare în limba română au studiat și școlile din regiunea Odesa, până în 1997.

Merită menționat faptul că în satele din fostul județ Hotin, aflate azi în componența regiunii Cernăuți, există în jur de 68.000 de cetățeni ucraineni declarați a fi de naționalitate „moldovenească”. Inclusiv în aceste sate școlile studiază după programa școlară pentru instituțiile cu predare în limba română – unică programă școlară și pentru românii, și pentru moldovenii din regiunea Cernăuți. În sudul Basarabiei, însă, pentru o populație de aproximativ 78.000 de cetățeni declarați de naționalitate „moldovenească” s-a resuscitat defuncta creație stalinistă și s-a comandat o programă practic identică, dar paralelă, într-o așa-zisă „limbă moldovenească”... Autoritățile de la Kiev tac molcum despre această situație absurdă, dar avem bănuiele fondate, că în cazul reușitei ucrainizării totale a școlilor românești din sudul Basarabiei cu ajutorul instrumentului de „limbă moldovenească”, același procedeu ar fi fost proiectat și în raionul respectiv din regiunea Cernăuți, unde locuiesc „moldovenii”.

Pe viitorul mormânt al limbii „moldovenești” de la Kiev a acestei făcături pseudo-științifice (fabricate în laboratoarele de la Moscova în perioada stalinistă ca instrument de divizare identitară artificială a românității din teritoriile țintite pentru a fi ocupate de URSS în conformitate cu protocolul secretat la Pactul Molotov-Ribbentrop), ar trebui scris cu litere mari că a fost resuscitată de autoritățile ucrainene

*Anatol Popescu - președinte al Asociației „Basarabia” a românilor din regiunea Odesa, jurist.

contaminate de agentura rusească neosovietică imediat după semnarea *Tratatului bilateral cu privire la cooperare și bună vecinătate dintre Ucraina și România* din 1997. Odată ce s-a văzut „cu sacii în căruță” și și-a asumat în art. 13 din tratat o serie de obligații cu privire la respectarea drepturilor existente ale minorității naționale române, Ucraina a reanimat mitul sovietic al „limbii moldovenești” chipurile diferite de limba română, având un prim scop de a folosi acest instrument pentru divizarea artificială a identității naționale a comunităților istorice românești din Maramureșul istoric, nordul Bucovinei, ținutul Herța, Hotin și sudul Basarabiei, reprezentanții căreia însumează per total în Ucraina peste 400.000 de cetățeni, precum și un scop secund, dar deloc mai puțin important – acela de a distanța contactele și relațiile firești ale românilor din Ucraina declarați în statisticile sovietice și postsovietice ca fiind de naționalitate „moldovenească” de statul nostru de rudenie și patria istorică – România. În esență observăm același obiectiv meschin al forțelor revanșiste (și, cum s-a dovedit în ultimii ani – neosovietice și imperialiste) din Rusia și Ucraina, de a nu permite revigorarea mișcării de renaștere națională românească în spațiul românofon ex-sovietic, în special în Republica Moldova, din teama de ReUnire a acesteia cu România.

Divide et impera. Dar à la russe...

Pe lângă spargerea unității și coeziunii din mediul didactic românesc și mediul asociativ românesc din cele trei regiuni ale Ucrainei, în care locuiesc comunități istorice românești, un al treilea scop urmărit de autoritățile ucrainene prin resuscitarea mitului limbii „moldovenești” anume pentru școlile din regiunea Odesa a fost cel al deznaționalizării, deromânizării sistemice a școlilor românești seculare, cu orice preț și folosind orice mijloace, inclusiv prin rusificare forțată – un mecanism imperialist rus, cu care ulterior Ucraina a ajuns să lupte la propriu prin pachetul de legi privind decomunizarea, desovietizarea și derusificarea societății ucrainene din 2016, iar în prezent chiar pe câmpul de luptă – în acest plin și adevărat război de independență al Ucrainei față de Rusia.

„Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face”, zice un proverb românesc. Dar cine să-l priceapă, într-un plin val românofob chiar și în perioada postsovietică? Tentativa de rusificare (sic!) – culmea! – în primii ani de independență a Ucrainei a reușit doar parțial, când în unele școli cu predare integrală în limba română din raioanele Reni (Anadol, Cartal, Satu Nou) și Chilia (Furmanca, Chitai, ambele ulterior rusificate în totalitate, iar în prezent complet ucrainizate) s-au deschis și clase cu predare în limba rusă (nici măcar ucraineană, care era o limbă absolut nouă pentru zona Bugeacului, în anii 1990). Despre puținele școli cu predare în limba română din ținutul Podoliei (Transnistria ucraineană) din nordul regiunii Odesa putem spune doar că acestea au fost la fel rusificate în totalitate, după care ucrainizate tot în primii ani de independență a Ucrainei, și niciuna măcar nu a mai prins să vadă lumina zilei în secolul XXI... Azi nici măcar statisticile ultimului deceniu al sec. XX nu mai arată că au existat cândva acele școli cu predare în limba română.

Cum menționam mai sus, limba ucraineană în sudul Basarabiei nici acum nu este o limbă de comunicare interetnică, cum a devenit peste ani în regiunea Cernăuți, spre exemplu. Această situație se datorează mai ales ponderii mici a populației vorbitoare de limbă ucraineană, ucrainenii fiind majoritari doar în două dintre fostele nouă raioane basarabene ale regiunii Odesa, respectiv Cetatea Albă (azi Bilhorod-

Dnistrovski) și Tatarbunar. De fapt, în această zonă în prezent nicio naționalitate nu este majoritară, amalgamul de naționalități – ucraineni, bulgari, ruși, români, găgăuzi etc. comunicând între ei preponderent și preferențial în limba rusă și azi, după un secol de la destrămarea Imperiului Țarist și la peste trei decenii de la destrămarea *de jure* a URSS. Zona rămâne puternic rusificată și acest aspect se resimte în toate domeniile vieții, precum și în preferințele electorale sau opțiunile geopolitice ale populației, trebuie să o recunoaștem. În tot acest răstimp, pentru păstrarea stării de fapt au lucrat serviciile secrete ale Rusiei, inclusiv prin intermediul serviciilor interpușe ale tânărului stat ucrainean, profund contaminat cu agentură sovietică în toate structurile statului, de la administrații locale, instituții de învățământ și de cultură, presă, și terminând cu serviciile secrete și de informații externe.

Altfel nu se poate explica această insistență a autorităților ucrainene de toate nivelurile, într-o maniera adesea mai perfidă, mai obraznică și mai directă decât a serviciilor și autorităților sovietice, cu presiuni asupra liderilor de opinie, intimidări ale cadrelor didactice și o muncă colosală de deznaționalizare prin toate mijloacele posibile a învățământului românesc, a culturii românești și a comunității românofone din sudul Basarabiei per ansamblu. Anume tentativele și reușitele de rusificare a câtorva școli românești chiar în primii ani de independență a Ucrainei divulgă prezența la acea vreme a serviciilor și intereselor rusești în sistemul de stat ucrainean.

Cu părere de rău, n-am putea spune că Ucraina s-a debarasat sau că se va debarasa vreodată în totalitate de agentura, interesele și narațiunile rusești și/sau neosovietice. Drept dovadă, în acest sens am văzut menținerea narațiunilor antiromânești în spațiul informațional ucrainean de până la invazia la scară largă a armatei ruse din februarie 2022, discursurile pe alocuri de-a dreptul românofobe, repunerea în drepturi a instrumentului principal de divizare identitară a românilor – a limbii „moldovenești” în cel mai perfid mod – imediat după semnarea tratatului de bază de bună vecinătate cu România (bun vecin și prieten adevărat, cum s-a dovedit a fi în ultimii ani, nu?), și ignorarea completă a sutelor de apeluri de renunțare la politicile sovietice și rusești de promovare a moldovenismului în Ucraina, prevalarea de politicile de derusificare a spațiului informațional ucrainean pentru sugrumarea, diminuarea și lichidarea puținelor instituții mass-media în limba română din Ucraina ș.a.

Revenind la promisiunea celor doi președinți de „rezolvare” a subiectului privind așa-zisa limbă „moldovenească” în ședința comună a celor două guverne – al Ucrainei și al României, aș dori să fac unele precizări, ținând cont de expertiza pe care o dețin din poziția de președinte fondator al Asociației „Basarabia” a românilor din regiunea Odesa în ce privește istoricul acestei veritabile bătălii pentru limba română în Ucraina. În această bătălie s-au avântat zeci de conaționali, pământeni de-ai mei și buni români din alte regiuni ale Ucrainei și din Țară, lideri de opinie, profesori de limba română și de alte discipline, jurnaliști români, oameni de cultură, conducători de formații artistice românești, unii lideri ai asociațiilor românilor din regiunea Odesa, directori de școli, părinți ai elevilor. În această bătălie au fost răpuse mii de destine ale românilor autohtoni din Bugeac, în care li s-a frânt coloana vertebrală identitară de armele sistemului, ale birocrăției, nepăsării și abandonului, venite laolaltă și în repetate rânduri dinspre Kiev, Chișinău și București. Dar despre toate acestea – cu o altă ocazie...

Printre principalele motive pentru care până la acest moment autoritățile ucrainene (în special Ministerul Educației și Științei, dar și alte instituții cu atribuții

în domeniu) nu au încuviințat revenirea la denumirea „Limba română” pentru programul de studii a școlilor românești din sudul Basarabiei au fost:

1. Prezența sintagmei „limba moldovenească” în Constituția Republicii Moldova;

2. Prezența naționalității „moldovenești” în statistica oficială a unicului Recensământ General al Populației din perioada de independență a Ucrainei, din 2001, și respectiv a limbii minorității respective, ca limbă maternă;

3. Calificarea drept „instigare la ură interetnică” și eventualitatea desciderii unor procese penale, menționată în manieră de atenționare, preîntâmpinare, dacă nu chiar șantaj, în cazul negării existenței limbii „moldovenești” ca limbă maternă a „moldovenilor” din Ucraina de către petenții sau semnatarii scrisorilor, memoriilor și apelurilor oficiale (metode indirecte de intimidare a militanților pentru cauza Limbii române);

4. Menționarea „limbii moldovenești” în Legea de ratificare a Cartei Europene a Limbilor Regionale și Minoritare (CELRM), adoptată de Ucraina în 2003.

După schimbările legislative din martie 2023 din Republica Moldova și modificările aduse textului art. 13 din legea sa fundamentală cu privire la denumirea limbii române ca limbă de stat, teoretic, au trecut în desuetudine motivele enumerate la punctele 1-3, iar răspunsurile oficiale ale Ministerului Educației și Științei și Ministerului Afacerilor Externe ale Ucrainei din ultima perioadă la memoriile repetate ale Uniunii Civice „Consiliul Național al Românilor din Ucraina” nu mai fac trimiteri la aceste aspecte. În schimb, instituțiile în cauză speculează cu punctul 4 din textul Legii Ucrainei de ratificare a CELRM, în sensul că ar fi prezentă denumirea „limbă moldovenească”. Or, adjectivul „moldovenească” este legat în mod expres în actul normativ menționat de sintagma „minoritatea națională” și nu de cuvântul „limbă”.

În acest sens, expresia de la paragraful 2 din Lege ar trebui tradusă și interpretată exact și complet, și anume: „Dispozițiile Cartei se aplică limbilor următoarelor minorități naționale din Ucraina: belarusă, bulgară, găgăuză, greacă, evreiască, tătară din Crimeea, moldovenească, germană, poloneză, rusă, română, slovacă și maghiară.”

Speculativ, partea ucraineană insistă pe îmbinarea „Dispozițiile Cartei se aplică următoarelor limbi ale minorității naționale din Ucraina (...)”, or, acesta este un fals, întrucât legea enumeră în mod expres minoritățile naționale, și nu denumirea limbilor materne ale acestora! Ordinea cuvintelor în propoziția respectivă este foarte clară: „limbilor următoarelor minorități naționale” și nicidecum invers.

Astfel, dacă doar ar vrea, Kievul ar putea pur și simplu recunoaște că inclusiv legea ucraineană este de strictă interpretare, în sensul că limba minorității naționale moldovenești din Ucraina este limba română, în conformitate cu Constituția Republicii Moldova și alte acte normative naționale și internaționale general recunoscute.

Prin analogie, dacă ar exista în Ucraina două și semnificative minorități naționale distincte – germană și austriacă, spre exemplu, în sensul legii ucrainene în cauză, limba germană ar fi declarată ca fiind limba minorității naționale austriece.

Sper ca acest ultim argument să nu fie trecut cu vederea la negocierile ce vor urma la Kiev, și să fie plasat printre principalele linii de argumentare ale părții române în următoarele tratative, pe care și le-au asumat în Declarația comună cei doi președinți: ai României și Ucrainei. Dacă în Ucraina se va pune punct pe problema așa-zisei limbi „moldovenești”, ca urmare directă a readucerii limbii române în textul constituțional din Republica Moldova, atunci identității naționale „moldovenești” din Ucraina i se va pune punct abia după Unirea Republicii Moldova cu România.

SUMMARY

“LANGUAGE POLICIES”

The law on the National minorities (Communities) in Ukraine was adopted by the Verkhovna Rada on December 13, 2022. According to the Ukrainian parliamentarians, the law has been necessary to fulfill some demands of Brussels, after Ukraine obtained, in the midst of war with Russia, the status of candidate for EU accession.

The representatives of the Romanian community in Ukraine have repeatedly expressed their dissatisfaction both with the Education Law and the Law on the National Minorities (Communities), which, in their opinion, violates their rights to preserve their cultural and linguistic identity, guaranteed by the Constitution and the Romanian-Ukrainian bilateral agreements.

In December 2022, the Ministry of External Affairs from Bucharest sent a statement in which it qualified as regrettable the voting of this law in the absence of a new consultation of the Venice Commission. In September 2023, the Parliament in Kyiv introduced a series of amendments to the law on National Minorities, which were requested by the Venice Commission and the European Union, but the members of the Romanian community in Ukraine claim that they are minor changes that do not solve the serious problems accumulated in the last years, especially access to education in Romanian language.

On the occasion of the first official visit of the Ukrainian President Volodymyr Zelenskyy to Romania, on October 10, 2023, the leaders from Kyiv and Bucharest tasked the Governments to solve, without delay, the problem of the artificial distinction between the Romanian language and the so-called “Moldavian” language, respecting all legal aspects. Furthermore, in continuation of this decision, the president of Ukraine told Romanian journalists that at the first joint meeting of the governments of the two states, the necessary solution will be found.

ANUL CIPRIAN PORUMBESCU, MĂRTURISIRE DE IUBIRE

Maria TOACĂ*
Cernăuți

La Boian copiii și Biserica se țin de neamuri

În ajunul marelui praznic creștin – Pogorârea Sfântului Duh, de sâmbăta morților, când îi pomenim pe cei scumpi sufletului care nu mai sunt printre noi, peste vatra mea natală Boian a coborât binecuvântarea de a-i comemora pe înaintașii nemuritori, care n-au plecat niciodată dintre românii de pe aceste meleaguri. Fiind în unison cu dorința prietenilor din Suceava de a începe de la altarul de rugăciune al boincenilor itinerarul „Pe urmele lui Ciprian Porumbescu”, părintele Vasile Nicoriuc, parohul Bisericii „Adormirea Maicii Domnului”, sfântă ctitorie a cronicarului Ion Neculce, și-a cerut binecuvântare să officieze cu o zi înainte slujba de cinstitie a Sfinților

Împărați Constantin și Elena. Astfel, în dimineața de 3 iunie din preajma Duminicii Mari soarele a răsărit la Boian cu vestea bună a sosirii oaspeților porniți pe urmele lui Ciprian Porumbescu la Cernăuți și un Te-Deum în memoria familiei Porumbesților, apostoli ai românismului în Bucovina. E o binecuvântare pentru oamenii satului că Dumnezeu i-a legat pentru vecie de aceste două nume – preotul Iraclie care le-a

* **Maria Toacă** este publicistă și eseistă din regiunea Cernăuți. Publică reportaje, eseuri, schițe în presa românească din regiunea Cernăuți, autoare de cărți despre cultura românească din Bucovina. Membră a Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Membră a comitetului de conducere a Societății „Golgota” a românilor din Ucraina, președintă a Societății „Doamnele române” din Cernăuți.

salvat sufletele de la convertire, readucându-i la dreapta credință în cei doi ani cât a slujit la Biserica „Adormirea Maicii Domnului (1857-1859), și Ciprian – tânărul genial care de un secol și jumătate ne bucură neîncetat sufletele cu muzica sa. Cu patru ani în urmă, în fața sfântului lăcaș a fost dezvelit bustul lui Iraclie Porumbescu. Și atunci preotul, într-un glas cu enoriașii, cu oaspeți din România, a înălțat rugăciuni de mulțumire Domnului pentru momentele de bucurie liturgică și ajutorul divin la cinstirea memoriei celor de la care învățăm valoarea faptei.

Ca și acum patru ani, momentul destinat celor chemați să-i pomenească pe iluștrii înaintași a adunat oameni ai faptei – Consulul General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu; vicepreședintele Consiliului Județean Suceava Niculai Barbă; stareța Mănăstirii Voroneț, stavrofora dr. Gabriela Platon și maica stavroforă Elena Simionovici; Maria Olar, președinta Fundației culturale „Leca Morariu”, scriitoarea Doina Cernica și toți ceilalți membri ai delegației din Suceava, care au unit într-o inimă unică nordul și sudul Bucovinei. Deși trăiește departe de țară, tot suceveancă a rămas în suflet, iar de la 3 iunie considerăm că poartă și o părticică din inima Boianului, profesor dr. Stanca Scholz Cionca, descendenta familiei Porumbescu, strănepoata lui Ciprian pe linia surorii compozitorului Mărioara, acea iubită soră care i-a vegheat ultimele zile pe patul suferinței.

După oficierea slujbei pentru neamul Porumbescu, preotul a amintit că rugăciunea este numai începutul, lucrarea finală a fiecărui creștin fiind faptele sale, care întotdeauna merg înaintea omului. Așa merg din secolele trecute și vor merge mereu înainte faptele părintelui Iraclie Porumbescu și darul primit de la Dumnezeu de fiul său Ciprian, de a mărturisi duhul sfânt prin muzica sa. Părintele Vasile s-a rugat să-i fie primită rugăciunea și să fie auzită de cei comemorați: „Să ne vadă, să ne audă, să ne creadă că suntem urmașii lor”. Mai cu seamă că 2023 nu e numai anul celebrului compozitor, ci și al lui Iraclie Porumbescu, despre care scriitoarea Doina Cernica a amintit că-i sărbătorim bicentenarul.

Există oare un semn mai bun decât dorința împlinită a lui Vasile Botă, de a înălța bustul lui Iraclie Porumbescu în curtea bisericii?! Exemplul acestui intelectual și totodată om al pământului, dar și lucrarea celor dinaintea sa, cum a fost profesorul de română Vasile Bizovi, sau boincenii care i se aseamănă la hărnicie și dragoste de neam, cum este astăzi primarul Aurel Babii, e cea mai elocventă mărturie că boincenii sunt oameni ai faptei. În aceste duhovnicești și binecuvântate cuvinte, „oameni ai faptei”, i-aș încadra și pe profesorii satului, care în condiții destul de complicate cresc și educă tineri care știu de unde pornesc rădăcinile neamului. I-am admirat cum urcau, însoțiți de directoarea Angela Botă, de profesoarele Maria Vasilciuc și Sofia Jalbă, delușorul spre biserică, de la școală – Liceul nr. 1 din centru, cu buchete de bujori, cu colaci pentru întâmpinarea oaspeților. Primeniți în portul veritabil al strămoșilor, păreau pogorâți din *Balada* lui Ciprian Porumbescu. Poate a lăcrimat părintele Iraclie și a tresărit inima lui Ciprian pe tărâmul unde i-a așezat Dumnezeu, ascultându-i cum cântă duios despre lucrurile sfinte și Bucovina – atât de dragă lor, atât de scumpă nouă. Despte tot ce prețuim și iubim ne-au cântat duios cele două flori ale familiei Poclitar – surioarele Anastasia și Sofia, partea bărbătească/voinicască fiind reprezentată de vocile lui Nicolai Bandur și Alexei Poclitar. Scurtul lor recital a fost ca o continuare a slujbei divine, fapt ce i-a emoționat pe toți cei mari. Îndeosebi, dl Niculai Barbă a rămas impresionat, văzând în acești copii pe micul Ciprian, legat și el de cântec și biserică: „Atât timp cât Biserica și Copiii sunt împreună, acest neam

nu va pieri niciodată”. Și doamna Consul General, Irina Loredana Stănculescu, a mulțumit preotului, comunității, primarului, părinților și profesorilor din Boian pentru prezența copiilor, pentru păstrarea limbii, dorindu-le tuturor pace ca să ne întâlnim și să ne onorăm valorile împreună. Oricum ar fi timpurile, suntem mai puternici și mai rezistenți împreună. Maica stareță Gabriela, slujitoare la perla ortodoxiei românești Voroneț, a intonat rugăciuni împreună cu enoriașii-coriști și a citit din *Biblie* ca și acum patru ani, evocând prezența măicuței Irina Pântescu, cea dintâi stareță a Voronețului, care le-a dăruit copiilor poezia creștină. Și stareța dr. Gabriela Platon, sosită cu binecuvântarea ÎPS Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, pentru a transmite dragostea părintească a bisericii neamului nostru românesc, le-a dăruit boincenilor cărți de rugăciuni.

N-am citit ce impresii a lăsat în cartea pentru oaspeți din sala de muzeu a bisericii solul special Stanca Scholz-Cionca, însă, întâlnirea cu străbunicul său la Boian i-a întrecut toate așteptările. Mi-a fost plăcut s-o văd alături de Vasile Botă, să-i ascult mărturisirea preluată de la înaintașii familiei că românii din afara Țării, cei din Bucovina, Ardeal și Banat, au fost mult mai apropiați de ideea unității de neam, mai mult decât cei din București sau Iași. Parcă mai ieri am pășit cu mama ei, Nina Cionca, prin Cernăuți, admirând-o ca pe o legendă vie, dar mai ales cum se mira la tot pasul de copaci, oameni, locuri cunoscute din copilărie. Doamna Stanca prima dată venise la Boian și Cernăuți, dar, asemenea mamei sale, parcă le-ar fi cunoscut dintotdeauna. Referitor la locurile legate de Ciprian Porumbescu, am rămas cu impresia că le cunoaște chiar mai bine decât cei mai mulți dintre noi – trăitorii de aici. În muzeul sfântului lăcaș ne-am atins de adevărate relicve – cărți bisericești vechi, scrisori, fotografii, documente, vegheate de duhul părintelui Boris Țapu, cel care a ținut aprinsă nu doar candela credinței, ci și a iubirii de România, de Tricolorul cântat de Ciprian Porumbescu. Or, după cum ne-a arătat și această sărbătoare, moartă este credința fără iubire pentru cei ce au bătătorit cărarea spre mântuire înaintea noastră. Mărturisim prin fapte, fiecare cu atât cât are și cât îi este dat. Mulțumesc lui Dumnezeu pentru ziua de 3 iunie, când am cunoscut încă o dată inima română a Boianului.

Cu oaspeți dragi prin Cernăuți

De la Boian, înainte de a intra la Palatul Național și până la inaugurarea Festivalului internațional de interpretare vocală și instrumentală „Ciprian Porumbescu” la Centrul Bucovinean al lui Iurie Levcic, am umbat cu oaspeții din Suceava și doamna Stanca Scholz Cionca prin orașul în care a prins aripi talentul de compozitor și duhul patriotic al studentului Ciprian Porumbescu. De fapt, am avut drept ghid *Albumul* adus de doamna Stanca, parcurgând doar câteva drumuri prin orasul care l-a fascinat pe tânărul venit de la Stupca, mai bine zis revenit la locurile pe unde a copilărit. Știm și din alte surse că lui Ciprian îi plăcea să frecventeze cafenele unde se adunau studenții români din Societatea „Arboroasa”, că era o prezență vie în viața studentescă a Cernăuțiului, mereu pus pe glume și pozne, înconjurat de prieteni. Și mai știm că era un student disciplinat, străduindu-se să obțină o bursă pentru continuarea studiilor la Viena. De aceea am făcut primul popas la Universitate, preluați de ghidul Angela Botă, care a început excursia de la Biserica „Sfânta Treime”, spre marea bucurie a măicuțelor de la Mănăstirea Voroneț. În fața Catedralei „Pogorârea Sfântului Duh” ne-am amintit

de vioara lui Ciprian, de participarea lui la repetiții și dirijarea corului Catedralei, format din membri ai Seminarului Teologic. Reușea să organizeze și să dirijeze și festivitățile muzicale ale „Junimii”, asista la concerte filarmice, se afla mereu în centrul activităților tineretului cernăuțean, fiind implicat în activități de renaștere națională, pentru care a plătit cu prețul vieții.

La Casa Memorială „Aron Pumnul”, unde ne așteptau directoarea Muzeului „Mihai Eminescu”, Elena Tărățeanu, și președinta Fundației „Casa Limbii Române”, Cristina Mihaesi, continuatoarea cauzei promovate de regretatul compatriot, poetul militant Vasile Tărățeanu, ne-a adus faptul că tatăl compozitorului, scriitorul și preotul Iraclie Porumbescu, a fost elevul acestui profesor mult iubit de Eminescu și de toți studenții români din acea perioadă. Vizita delegației din Suceava ne-a oferit prilejul de a veni cu o floare la Eminescu, iar în fața bustului Poetului, Consulul General al României la Cernăuți, doamna Irina Loredana Stănculescu, ne-a informat despre derularea proiectului în vederea renovării acestei Case emblematice nu doar pentru românii din Cernăuți, ci pentru toți care simt, gândesc și vorbesc românește.

Nu se stingă candela idealurilor tinereții compozitorului fără de pereche

Aflăm dintr-o scrisoare a Mărioarei Porumbescu către Leca Morariu (unul dintre cei mai competenți cronicari ai ilustrei familii), din 21 septembrie 1931, că doamnele aristocrate, dar și simple românce din Cernăuți, în răstimpul cât Ciprian a stat încarcerat în penitenciarul din Cernăuți, îi trimiteau zilnic mâncăruri și vinurile cele mai scumpe. Dar gestul lor caritabil, pornit din mare dragoste pentru muzica compozitorului, nu l-au salvat de la moarte, prima vărsare de sânge căpătând-o în celula rece, despre care sora sa scria: „Ce folos (adică din mâncărurile alese, n.a.)! Pe lângă geamul celulei intra zăpada și frigul. Și aerul cel stricat din celulă i-a zdrobit sănătatea.

A trecut aproape un secol și jumătate de la acel trist eveniment. Dar e un stimul pentru tânăra Societate „Doamnele Române” de astăzi de a urma exemplul celor de până la noi în înmulțirea faptelor bune. Suntem recunoscătoare Consulului General, Irina Loredana Stănculescu, pentru încrederea de a fi alături la organizarea acestui eveniment de excepție, împreună cu Centrul Bucovinean de Artă pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Românești, condus de Iurie Levcic. Conștientă de faptul că am parcurs doar câteva segmente din itinerarele lui Ciprian Porumbescu prin Cernăuți, că ghizi competenți, cum este, bunăoară, Dragoș Olaru ar fi avut ce povesti și arăta mult mai mult, zic, totuși, că am reușit, cu mici excepții, să îndeplinim programul propus. Pentru popasuri la casele, locurile din Cernăuți unde a trăit, a creat, a cântat, pe unde s-a plimbat cu prietenii arboroseni Ciprian Porumbescu, se cere un alt program și un altfel mod de organizare, care ar trebui pus în aplicare, deoarece avem persoane, cred că și voință, care să le realizeze. Cu forțele și cunoștințele noastre modeste, „Doamnele Române” au organizat primirea oaspeților suceveni la Palatul Național, propunându-le o mică expoziție, în care am inclus imagini de la inaugurarea bustului lui Iraclie Porumbescu la Boian, 2 iunie 2019, și câteva clipe de relaxare în lumina cărților, a „suvenir-ului” de-un brav fiu al poporului român, care a fost Ciprian Porumbescu. Am avut fericirea să vedem bucuria moștenitoareii familiei Porumbescu, doamna Stanca Cionca, să primim de la dumneaei proaspătul album despre viața și activitatea lui Ciprian la Cernăuți, să auzim cuvinte de mulțumire exprimate prin

darul de carte și flori de la domnul vicepreședinte al Consiliului Județean Suceava, Niculai Barbă, să primim binecuvântarea măicuțelor noastre scumpe de la Voroneț, stareța stavroforă Gabriela Platon și stavrofora Elena Simionovici, să comunicăm cu sufletul și prin viu grai cu prietena scriitoare Doina Cernica, să-i cunoaștem pe actorul de la Teatrul „Matei Vișniec”, Bogdan-Nicușor Amurăriței, pe consilierul la Cabinetul președintelui, Marian-Alexandru Zaharescu, s-o îmbrățișăm pe doamna care ni-i aduce pe Porumbășteni în cărți – Maria Olar... Incredibil, câte lucruri frumoase se pot face în câteva ore, când ne întâlnim cu gânduri bune!

Doamna noastră cântăreață și jurnalistă, Carolina Jitaru, de data aceasta și-a etalat și măiestria la aranjarea bucatelor. Grație ei, am pus la paharul de apă (unii și de vin) pentru Ciprian Porumbescu și o revărsare de cântec – din *Glossa* eminesciană, emoțional întregită de *Poemul Bucovinean* al regretatului poet Grigore Bostan.

Bucuria de a fi parte din sufletul Baladei

Cu un oaspete deosebit din ramura familiei Porumbescu, Stanca Scholz Cionca, în lumina binecuvântării stareței Sfintei Mănăstiri Voroneț, stavrofora dr. Gabriela Platon, cu cuvântul de încurajatoare susținere a Consulului General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu și al vicepreședintelui Consiliului Județean Suceava, Niculai Barbă, la Cernăuți, a luat startul Festivalul Internațional „Ciprian Porumbescu”. Este cea de-a cincea ediție inaugurată de Centrul Bucovinean de Artă pentru păstrarea și conservarea culturii tradiționale românești, condus de Iurie Levciuc. Vioara magică a genialului compozitor a fost reînviată de arcușul maestrului Nicolae Hacman, iar sufletul ardentului patriot, născut prin vrerea divină aproape de noi, în nordul Bucovinei, la Șipote, azi regiunea Cernăuți, a vibrat în vocile talentaților, înzestrați cu har, copiii din ansamblul „Perla”. Festivalul va include mai multe spectacole, deschiderea de către discipolii prof. Iurie Levciuc având o amprentă festivă. Momentul inaugurar i-a impresionat profund pe oaspeți, făcând-o pe maica Elena (în trecut profesoară școlară) să spună că n-a văzut copii mai cumiți și cu mai multă dragoste românească. „Veniți, români, la rugăciune pentru geniul muzicii românești!”, ne îndeamnă ansamblul „Perla”.

Din penitenciarul din Cernăuți se trage moartea geniului muzicii românești

Moartea lui Ciprian Porumbescu pornește din penitenciarul din Cernăuți, căci prima vărsare de sânge acolo a căpătat-o. Sora sa Mărioara, străbunica doamnei Stanca Cionca-Scholz, avea numai 17 ani la data întemnițării fratelui. A stat 4 săptămâni la Cernăuți, împreună cu tatăl ei, pentru a-și vizita și încuraja fratele. Se întâlneau în fiecare zi de joi și duminică, fiecare revedere fiind duioasă și tristă. A fost un timp îngrozitor, se reținea să nu plângă la fiecare despărțire. Acolo începură vărsările de sânge. De scârbă și extenuare, Mărioara a zăcut 4 săptămâni de tifos. După trei luni, Ciprian a scăpat de temniță, dar nu și de focarul bolii la plămâni. A stat un an acasă, tot timpul cânta și compunea.

Prin locuri unde „credința zăgrăvește icoanele-n biserici”

Ziua din Anul Ciprian Porumbescu, trăită împreună cu consăngenii din Suceava la Cernăuți, ne-a purtat prin locuri sfinte. Am respirat aerul tare al munților, aproape de locurile unde s-a născut și a copilărit cel mai talentat și iubit de Dumnezeu copil al

părintelui Iraclie Porumbescu. O lună plină, arzătoare „ca o vatră de jărătic”, se ridica pe cer luminându-ne drumul spre Crasna, acel drum parcurs cu căruța de Eminescu spre Putna, în zilele când se îngrijea de pregătirea Marii Serbări de la Putna, care a adunat români din toate părțile lumii la mormântul lui Ștefan cel Mare. Cum să nu ne oprim la Crasna Bucovinei, pe tărâmul încărcat de sacralitate?! Acolo dăinuiește căsuța unde s-a oprit Eminescu. Ajuși în pridvorul căsuței (astăzi muzeu) așteptam să se întâmple marele miracol, să ne transpunem măcar pentru o clipă în trecutul neamului, în ziua de 15 august anul 1871, când Eminescu s-a simțit fericit admirând măreția râurilor de oameni îndreptați spre Putna, iar Ciprian Porumbescu a cântat Daciei întregi. Au trecut 152 de ani de atunci, dar se pare că a fost mai ieri acea zi înveșnicită în destinul poporului de studențimea română din Viena, unită în jurul lui Eminescu și Slavici. Legenda spune că, Ciprian s-a îngrijit de primirea oaspeților. În drum spre Putna Mihai Eminescu s-a oprit în această casă parohială, la preotul din Crasna, cu un car plin de saci cu făină din care preoteasa a copt colaci pentru Marea Sărbătoare a unirii tuturor românilor. De fapt, e o poveste adevărată, ce le atribuie un plus de semeție crăsnenilor, casa fiind restaurată și păstrată ca o scumpă relicvă a neamului.

Românii din Bucovina și-ar fi dat și cămașa de pe ei pentru marea serbare de la Putna: „Ai fi dat și cămeșa de pe tine pentru năciune”, sunt cuvintele preotesei Eufrosina Petrescu, redată întocmai („năciune”) cum se vorbește și astăzi în această mândră așezare românească. E acea cucoană Frozinca, la care s-a oprit Mihai Eminescu și Vasilică Morariu cu un car mare de saci de făină, cerându-i să coacă „v-o doi cozonaci pentru Putna”. Mai târziu, fericita preoteasă avea să povestească pentru revista „Făt-Frumos”: „...peste două zile au plecat apoi și cozonacii mei la Putna. Și eu după dâșii. Doamne, iacă am azi 70 și atâția de ani, dar așa rai n-am mai trăit!”. Binevoitor, primarul comunei, Ștefan Dragun, ne-a deschis ușa și ne-a lăsat în intimitatea amintirilor.

Deși ora era târzie, inimile noastre băteau în unison cu dorința stareței Gabriela Platon de a ajunge și la Mănăstirea „Sfântul Ioan cel Nou de la Suceava” din Crasna, unde ne aștepta tânăra egumenă Ioana cu mica sa obște monahală. Momentul de închinare și de rugăciune s-a contopit cu cântările măicuțelor. Stareța Ioana ne-a arătat biserica de la subsol, unde pictează artistul iconograf Ștefan Purici cu uceniciei săi și sfinții sunt mai aproape de oameni. Parcă nici nu ne-am despărțit, am rămas cu sufletul împreună, după primirea caldă, cântările liturgice, cuvântul de rămas bun „Să mai veniți cu gânduri frumoase în casa Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava”.

140 de viori i-au cântat „Balada” la mormânt

Trist a răsărit soarele la 6 iunie pentru cei care poartă Tricolorul în suflet, care au stat măcar câteva minute încremeniți într-o lacrimă a *Baladei* lui Ciprian Porumbescu. Cu 140 de ani în urmă, la 6 iunie, sora sa Mărioara i-a vegheat ultimele clipe, ținându-se tare să nu izbucnească în plâns, când Ciprian, „cu ochii lui mari și frumoși” se uita trist la ea, rugând-o să-i poarte de grijă „tătuței”. Oamenii pământului în care odihnește Ciprian simt mai mult decât alții această tristețe melancolică, ca un apus de soare. În fiecare an, la 6 iunie sau în preajma acestei date, parohul Bisericii Sf. Dumitru, cu toți oamenii din comună îi „sărbătoresc prohodul”, după cum am auzit de o femeie ce trăiește vecină cu grădina bisericii și a crescut cu *Balada*. Dar așa ca în ziua de ieri, de Sfinta Treime, demult nu s-a sărbătorit la Stupca (astăzi

comuna Ciprian Porumbescu). Și ce fericită întâmplare să ajung pentru prima dată la Stupca într-o atmosferă cum n-a fost niciodată! Am simțit Sfânta Treime întruchipată în muzica lui Ciprian și cinstirea numelui său, în amintirea despre el, dominantă pe plaiurile sucevene. Tatăl, Fiul și Sfântul Duh sunt primiți cu evlavie adâncă în sufletele celor mici și mari, când ascultă muzica vioarei. Aici orice mișcare melodică amintește de domnișorul Ciprian, pentru care vioara era mireasa sufletului. După liturgia arhierescă, oficiată de Înalt Preasfințitul Damaschin Dorneanu, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, sute de tineri cu flamuri tricolore, de la vatra natală a compozitorului, de la Suceava, Fălticeni, Rădăuți și alte locuri s-au oprit la crucile ce străjuiesc mormintele părintelui Iraclie și ale copiilor săi. Aici, soborul de preoți în frunte cu ÎPS Damaschin Dorneanu, a ținut slujba de pomenire, după care vioarista Diana Hurghiș din ansamblul Ciprian Porumbescu de la Suceava, a interpretat *Balada*, susținută de arcușurile a 140 de tineri vioariști. *La Mândrul nostru Tricolor* ce flutură pe mormântul tânărului care l-a elogiât în cântec și i-a dat viața de imn pentru multe generații înainte, s-a aliniat mulțimea de flamure. Pe valurile, când liniștitoare, când răvășitoare ale melodiei celor 140 de vioari, oaspeții au depus coroane la mormintele Porumbesților, printre aceștia aflându-se președintele Consiliului Județean Gheorghe Flutur și vicepreședintele Niculai Barbă, la invitația căruia a răspuns Consulul General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu. De fapt, în jurul Excelenței sale ne adunaserăm aproape întreaga echipă care am început suita comemorativă la Cernăuți – dl Niculai Barbă, responsabil în continuare de organizare; stareța Mănăstirii Voroneț, stavrofora dr. Gabriela Platon și stavrofora Elena Simionovici; actorul Bogdan-Nicușor Amurăriței; doamna prof. Stanca Scholz Cionca, primarul comunei Crasna, Ștefan Dragun...

Ne-am bucurat cu toții de minunata surpriză trăită de dna Irina Loredana Stănculescu, învrednicită prin faptele sale la Cernăuți să primească cea mai înaltă distincție a Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, „Crucea Bucovinei”, în această zi de mare sărbătoare creștină, marcată și de pomenirea apostolilor românismului în Bucovina. În cuvântul de mulțumire, dumneai a remarcat că a venit de dincolo de graniță, din regiunea Cernăuți, Ucraina, și primește distincția ca pe un dar oferit românilor din nordul Bucovinei, pentru eforturile lor de a duce mai departe limba, credința, dragostea față de valorile noastre naționale. Deasemenea, înaltul ordin „Crucea Bucovinei” a fost conferit strănepoatei lui Ciprian Porumbescu, Stanca Scholz Cionca; fostului director al ansamblului „Ciprian Porumbescu” din Suceava, Emil Gavriluc; actorului Vlad Rădescu. Am avut bucuria să-l vedem, pe actorul, care a jucat cu vreo jumătate de secol în urmă rolul genialului compozitor. Mai întâi ne-am „întâlnit” cu numele său înscris pe frontispiciul căminului cultural, iar la agapa oferită de parohul bisericii Sf. Dumitru, l-am văzut pe artist aievea, la vârsta sa de astăzi, pitoresc și cu scânteia tinereții lui Ciprian în bătaia inimii.

Ca și la Cernăuți, programul a fost bogat în evenimente culturale de suflet. Am vizitat Muzeul și Casa Memorială, unde monumentul compozitorului este protejat de superbi trandafiri, ne-am atins de pianul la care Mărioara îl acompania pe Ciprian când cânta la vioară. Am ascultat cu inima frântă cunoscuta poveste de dragoste pentru iubita Berta, am aplaudat alături de Călin Brăteanu reușita prezentare a programului artistic pregătit de Centrul Cultural Bucovina. Cei care am fost la sărbătorile prietenilor din Dorohoi și Botoșani ne-am bucurat de reîntâlnirea cu distinsul cor „George Enescu”, dirijat de Gheorghina Gușulei. Venind de mai departe,

n-am stat până la finalul programului prevăzut până la ora două de noapte, care a inclus o lansare de carte, opereta *Crai Nou*, caravana filmului „Ciprian Porumbescu” și multe alte manifestări de mare interes. Ce n-am reușit într-o zi la Stupca, vom recupera pe parcursul acestui an declarat al lui Ciprian Porumbescu, mai ales că are cine să ne cheme și să ne îndemne, după câți tineri și copii am văzut la mormântul compozitorului, cu viorile în dreptul inimii.

În jurul marilor valori se adună și modestele noastre prinosuri

Nouă, românilor de pe aceste plaiuri marcate de despărțirea de Țară, ne plac miturile și legendele, mai ales ne place să spunem că ne mândrim cu marii înaintași, că suntem aleși de destin să-i avem de patroni spirituali pe doi bărbați de geniu – poetul național Mihai Eminescu și ilustrul compozitor Ciprian Porumbescu. Însă, la 19 septembrie, la Consulatul General al României la Cernăuți, ne-am întâlnit cu un Ciprian alfel, de care nu se lipsesc cuvintele pompoase și mitizările. Ne-am întâlnit cu chipul și sufletul său veritabil, cu un tânăr care se plimba prin Grădina Publică din Cernăuți, căutând să întâlnească vreun prieten cu bani în pungă, care l-ar servi cu o cafea sau ceva tărie. Întâlnim un tânăr care se trezea dimineața din vis cu numele iubitei Berta, dar era la fel de tare îndrăgostit de vioară, mireasa sa, cea mai fidelă iubită. Ni l-a adus să-l descoperim pe tânărul Ciprian cel adevărat din *Jurnalul-1879*, *Cernăuți – Stupca*, descendentă familiei Porumbescu, doamna Stanca Scholz Cionca. Sosind la Cernăuți cu echipa de filmare (Cristina Chirvasie, regizor care a realizat până acum câteva pelicule despre mari personalități, și operatoarea Grațiana Lazarescu), prima oprire a doamnei Stanca a fost la Consulatul General, teritoriul unde palpitează inima României. Și bate această inimă în ritmul celor mai frumoase fapte, doamna Irina Loredana Stănculescu, șeful misiunii diplomatice, având grijă să unească în cuget și simțiri comunitatea românească de aici, întocmai ca în cântecele patriotice ale omagiului compozitor.

E greu de evitat cuvintele pompoase, atunci când ne atingem și comunicăm cu marile valori ale neamului. Doamna Irina Loredana Stănculescu a stăruit să creeze o atmosferă caldă și sinceră, în rol de moderatoare având grijă ca fiecare invitat să-și exprime gândurile și sentimentele. Cel mai profund și le-a exprimat maestrul Nicolae Hacman, revărsând cu arcurșul pe coardele viorii nemuritoare *Baladă*, care, după cum a mărturisit virtuozul nostru, îi curge prin sânge, e ca o pagină din *Biblie*. Spunea la vârsta sa fragedă viitorul renumit compozitor că numai creația, numai fapta cea bună îți dă nemurirea. Când auzim *Balada* în interpretarea Artistului Poporului, Nicolae Hacman, simțim cu toții un pic de nemurire. Acest moment mi-a amintit de anul Ciprian Porumbescu la 150-a aniversare de la naștere, când artistul ne-a dăruit clipe superbe, deschizând omagierea lui Ciprian Porumbescu la a doua ediție a salonului de carte românească, inaugurat la Cernăuți de doamna dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române. Fiind și director al Editurii „Alexandru cel Bun”, doamna Alexandrina Cernov a adus-o la Cernăuți pe nepoata de la sora Mărioara a compozitorului, neuitata și regretata Nina Cionca. De la osârdia acestei doamne energice a început editarea de cărți despre viața și creația muzicală a lui Ciprian Porumbescu. Nina Cionca l-a cunoscut, a corespondat și colaborat cu Leca Morariu, cronicarul familiei Porumbescu, el fiind fiul lui Constantin Morariu, prieten de suferință și membru al nucleului „Arboroasa”, societate instituită de Ciprian în perioada studiilor la Cernăuți. Doamna Stanca Scholz Cionca s-a angajat cu trup și suflet în munca de restituire a creației unchiului său. Fiind specialist în limba

japoneză, a avut surpriza să afle cât de cunoscut este compozitorul Ciprian Porumbescu în Japonia, dar și în China copiii îndrăgesc vioara grație *Baladei* porumbesciene.

Am ascultat cu maxim interes preludiul doamnei Stanca Scholz Cionca la lansarea elegantului volum *Ciprian Porumbescu. Jurnal 1879, Cernăuți-Stupca*, destăinuirii ce mi reînviau momentele plimbării prin Cernăuți cu mama dumneaei – Nina Cionca. Amintiri de neuitat a depănat și doamna Alexandrina Cernov, legată printr-o îndelungată

prietenie cu nepoata compozitorului atât de iubit de români, dar și de străini, mai ales de albanezi, care au ales pentru imnul țării lor melodia cântecului patriotic *Pe-al nostru steag e scris unire*. Despre legăturile sufletești cu compozitorul care a marcat muzica românească a vorbit Iurie Levcic, președintele Centrului Cernăuțean de Artă, în cadrul căruia activează Școala de Artă „Ciprian Porumbescu”, iar anul acesta se desfășoară festivalul dedicat compozitorului. Iurie Levcic i-a înmănat distinsului oaspete trofeul festivalului, menționând că fiecare participant va fi premiat. Doamna Stanca a avut prilejul să asculte de la reprezentanții comunității prezenți la întâlnire mărturisiri de iubire, să afle cât sunt de apreciați aici unchiul și străbunicul ei și cum respirăm cu muzica lui Ciprian Porumbescu în nordul Bucovinei. Bunăoară, directorul Liceului din Opișeni, Nicolae Bodnariuc a amintit că consăteanul său, scriitorul Dumitru Covalciuc a reînființat „Arboroasa”, iar parohul bisericii din localitate l-a botezat pe viitorul compozitor. Poetul și publicistul Nicolae Șapcă a povestit că la Iordănești a existat un cabinet al „Arboroasei” și cum a reușit ca numele compozitorului să fie conferit căminului de cultură din localitate. Cunoștințe mai precise despre locurile pe unde a trăit și a concertat arboroseanul Ciprian posedă arhivistul și istoricul Dragoș Olaru, prezent la întâlnire cu informații prețioase și disponibil să însoțească prin aceste locuri memorabile echipa de filmare. O problemă importantă privind studierea creației muzicale a lui Ciprian Porumbescu în școli a abordat prof. Lilia Govornean, președinta Asociației Cadrelor Didactice de etnie română din Ucraina. Despre bucuria de a trăi în leagănul culturii lăsate de înaintași au vorbit poetul Vasile Băcu, președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română „Mihai Eminescu”, Elena Tărățeanu, directoarea Muzeului „Mihai Eminescu”, Cristina Mihaesi, președinta Fundației Casa Limbii Române. Au răsunat aprecieri referitoare la evenimentul cultural de aleasă ținută și mulțumiri pentru doamnele Stanca Scholz Cionca și Irina Loredana Stănculescu din partea publiciștilor Felicia Nichita Toma și Vitalie Zăgrea.

Impresionat, consulul Nicolae Dan Constantin, ministru plenipotențiar, a evidențiat, fără a face paralele, că are experiență de activitate în comunitățile istorice din Serbia și Ungaria, însă aici, la Cernăuți, totul se face cu excelență. Pentru mine, a fost o bucurie să-i văd pe solii Boianului, viceprimarul Vasile Babii, directoarea Liceului nr. 1 Angela Botă, profesoara de română Maria Vasilciuc, șefa departamentului pentru învățământ, cultură și sport, Jaclina Panasiuc. Nu întâmplător prezența Boianului a fost mai numeroasă. Doar acolo, în curtea Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” a fost înălțat, cu prinosul gospodarului Vasile Botă, bustul lui Iraclie Porumbescu, sculptură a tânărului Cristian Botă. De acolo a început anul Ciprian Porumbescu în Bucovina. Și cartea *Boianul meu cu inima română*, lansată la această manifestare își are pe copertă bustul preotului Iraclie, care parcă ne spune prin versuri: „Bucovină, Bucovină./ Țară veche și creștină./ Tu pe toți îi ții la sân/ Dar nu toți dreptatea-ți țin”. Cu această întâlnire ne-am făcut dreptate și ne-am „revendicat” dreptul la fericire, având în față discul *Cred în fericire* și pe cantautoarea, Carolina Jitaru, care nu conține să ne dăruiască clipe de înălțare sufletească prin cântec și poezie. Noi nu uităm că datorăm fericirea de a ne vedea visele realizate prin cărți și cântec Patriei istorice, inimii României la Cernăuți, Consulului General Irina Loredana Stănculescu și Departamentului condus de Secretarul de stat Gheorghe Cărciu, dar și inimilor românilor noștri care simt, plâng și cântă românește.

Multă bucurie sufletească ne-a dăruit sosirea la Cernăuți a doamnei Stanca Scholz Cionca, pentru că orașul nostru merita de mult timp un film despre urmele lui Ciprian Porumbescu. După cum a amintit muzicianul, prof. Gheorghe Posteuca, există o peliculă despre Ciprian Porumbescu, realizată acum cinci ani de ucraineanul V. Habailo. Însă numai sufletul românesc poate să pătrundă în profunzimea miracolelor creației și idealurilor acestui fiu al Bucovinei, miruit cu har divin, care a cântat Daciei întregi la mormântul lui Ștefan cel Mare la Mănăstirea Putna. Cât de drag i-a fost Cernăuțiul, câte momente fericite ale avântului tinereții, când omul se crede nemuritor, le-a trăit în mijlocul studenților români într-o Bucovină ocupată de habsburgi, aflăm din albumul strănepoatei compozitorului.

Datorită acestui eveniment de excepție, găzduit de Excelența sa Irina Loredana Stănculescu la sediul Consulatului General al României la Cernăuți, am avut onoarea să lansez volumul *Boianul meu cu inima română*, editat cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretitindeni, în cadrul proiectului Societății „Golgota” al Românilor din Ucraina, președinte Vasile Rauț. Și dacă aveam unele îndoieli când am decis să ilustrez coperta cărții cu bustul lui Iraclie Porumbescu din fața Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Boian, acum simt că am ales ce are mai bun vatra mea natală.

Totodată, am avut prilejul și mulțumim încă o dată României pentru susținerea Societății „Doamnele Române”, privind inițiativa de a realiza un CD cu poezia cântată. Aprecierile și aplauzele celor prezenți la întâlnire au emoționat-o până la lacrimi pe cantautoarea, Carolina Jitaru, compozitoare a 10 melodii din cele 15 incluse pe discul *Cred în fericire*. „N-am crezut până la întâlnirea cu elevii de la Probotești că muzica folk (poezia cântată) poate fi atât de aproape de inimile copiilor din timpurile noastre”, a mărturisit Carolina. Membrii colectivului de la Radio Ucraina Internațional se mândresc cu talentata lor colegă, Carolina Jitaru afirmându-se și pe tărâm profesional, fapt menționat de redactorul-șef adjunct, publicistul Vasile Carlașciuc. E fericirea pe care ea o merită cu asupra de măsură.

**PREVIZIUNILE LUI NICOLAE TITULESCU – ACTUALE
DUPĂ OPT DECENII**

Viorica MOISUC*
Curtea de Argeș

Ilustru reprezentant al diplomației românești interbelice, ministru de Externe, delegat permanent al României la Societatea Națiunilor și Președinte al instituției geneveze (1930 și 1931) în anii când fenomenul degradării politicii de securitate colectivă devenea vizibil, Nicolae Titulescu a subordonat întreaga sa activitate servirii intereselor vitale ale țării sale.

A fost pe baricadele luptei pentru înfăptuirea unității naționale românești în 1918, a susținut cauza României la Conferința de Pace de la Paris din 1919-1920 (a fost semnatar al Tratatului de Pace cu Ungaria de la Trianon, 4 iunie 1920) după război, preocuparea sa de căpătâi a fost asigurarea securității statu-quo-ului teritorial al țării printr-o rețea de tratate și acorduri bi- și multilaterale, sub egida Pactului Societății Națiunilor, implicându-se activ în „organizarea păcii”, realizarea „securității colective”, anihilarea politicii revizioniste.

* **Viorica Moisuc** este doctor în istorie, prof. univ. Autoare a numeroase lucrări științifice, a fost cercetător științific principal al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române, al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice și al Institutului de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, profesor universitar și conducător de doctorat, directoare a Centrului de Studii și Cercetări ale Istoriei și Civilizației Zonei Mării Negre și președintă a Comisiei Române de Istorie a celui de-al Doilea Război Mondial.

A.F. Frangulis, Președinte al Academiei Diplomatice Internaționale, istoric, diplomat și om politic de mare suprafață în Europa interbelică îl caracteriza astfel pe Titulescu: „Delegația României a inclus un membru care merită o mențiune specială: domnul Nicolae Titulescu. Înalt, mai degrabă urât, pentru că chipul lui avea ceva de tartru și de maimuță, era de o inteligență remarcabilă și un orator strălucit; era și un om cu inima mare; a fost prietenul meu foarte apropiat până la moartea sa în 1941... avea un prestigiu imens și impunea admirația tuturor colegilor săi; farmecul și inteligența lui i-au dezarmat nu numai pe cei ce-l contraziceau, ci și pe adversarii săi”¹.

Jurist prin formație, Titulescu avea vaste cunoștințe de istorie națională și universală, ceea ce i-a permis, ca de-a lungul întregii sale cariere politice să discearnă cu multă acuratețe, sensul evoluției situației internaționale din care a desprins specificitatea situației României, pericolele ce se profilau într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat. Ar trebui reținută ca o învățătură întotdeauna valabilă, în orice vremuri, ceea ce Titulescu a afirmat cu tărie: „Pentru a fi ministru al Afacerilor Externe al României, trebuie să cunoști istoria țării tale și mai ales istoria politică europeană...”² – un adevăr de necontestat dar prea puțin sau deloc luat în seamă de cei care se află temporar în această funcție.

Este de reținut că marii oameni de stat români care au adus contribuții majore în politica externă a României, au avut solide cunoștințe de istorie care le-au lărgit orizontul cunoașterii și al înțelegerii evoluției fenomenelor, începând cu Mihail Kogălniceanu, ministru de externe sub două domnii (A. I. Cuza și Carol I), care a apărat interesele României într-un moment când mari pericole externe amenințau existența însăși a țării, Ion Brătianu – prim ministru în aceleași vremuri de cumpănă, Titu Maiorescu de numele căruia se leagă Pacea de la București din 1913 (prima acțiune independentă a statelor balcanice fără amestecul marilor puteri ale vremii), Ion I. C. Brătianu, artizanul Unirii, alături de regele Ferdinand I; perioada postbelică a adus pe prim plan oameni politici de mare anvergură internațională ca Tache Ionescu, cu viziunea sa de excepție asupra evoluției periculoase a situației internaționale ce impunea crearea unui front unit al statelor nou apărute în Centrul și Sud-Estul Europei pentru apărarea statu-quo-ului teritorial și a independenței acestora, Nicolae Titulescu – cel mai iscusit diplomat și om politic al României în deceniile al treilea și al patrulea, urmat de Nicolae Petrescu-Comnen, rămas în istoria relațiilor româno-cehoslovace ca apărător al libertății acestei țări în fața agresiunii germano-hortiste; Armand Călinescu și Grigore Gafencu cărora li se datorează o politică externă ce a navigat între Scyla și Caribda, menținând hotarele țării neatinse până în vara anului 1940 când toate statele aliate României nu mai existau pe harta Europei.

Nicolae Titulescu, urmărind cu prioritate asigurarea securității tuturor frontierelor României prin toate mijloacele diplomatice și politice de care putea dispune la vremea respectivă, a căutat să obțină asigurarea frontierei celei mai fragile a țării – a aceleia cu URSS, înțelegând că tradiționala colaborare germano-rusă, continuată fără întrerupere și dezvoltată după pacea de la Brest-Litovsk, putea anunța stabilirea, mai devreme sau mai târziu, a unei alianțe a celor două puteri, fatală pentru statele mici situate geografic între ele. După cum se știe, tot ceea ce Titulescu a obținut la capătul unor eforturi extraordinare, a fost doar parafarea unui tratat de asistență mutuală, Montreux, 21 iulie 1936. La 29 august s-a produs așa zisa „remaniere” a guvernului Tătărescu, concretizată în înlocuirea lui Titulescu la Externe, cu Victor Antonescu. Tratatul cu URSS pentru care Titulescu se luptase ani la rând a rămas în stadiul de

parafare, necunoscut guvernului de la București – care-i dăduse ministrului său de externe „împuternicire” specială să-l realizeze.

Evoluția lucrurilor în etapa următoare este bine cunoscută: mașina de război a lui Hitler și-a pornit motoarele, desființând statul independent Austria, apoi Cehoslovacia, virând apoi, după înțelegerea Hitler-Stalin din 23 august 1939, spre Apus; a fost rândul statelor occidentale. La 1 septembrie s-a declanșat războiul pentru distrugerea Poloniei. Până în iunie 1940 harta Europei era radical modificată. România, având încă hotarele din 1918 neatinse devenise victima proximală a celor doi mari aliați – Hitler-Stalin și a colaboratorilor lor mai mici: Ungaria și Bulgaria.

Nicolae Titulescu a sesizat pericolele tot mai evidente la adresa securității și păcii în Europa încă în primii ani ai deceniului al treilea când colaborarea germano-sovietică pe plan economico-politic anunța anularea, pas cu pas, a clauzelor Tratatului de pace de la Versailles în contextul în care tendința de „appeasement” în politica anglo-franceză față de acest proces ataca însăși esența noii ordini politice și teritoriale bazată pe Pactul Societății Națiunilor și Tratatul de Pace din 1919-1920.

În adevăr, deceniul al treilea văzut, de regulă, ca o perioadă dominată de organizare a păcii și securității sub egida Societății Națiunilor, își schimbă fața la o cercetare amănunțită; documentele au scos la lumină aspecte necunoscute, care modifică substanțial judecățile de până acum asupra procesului izolării politice a României.

În primul rând, cercetarea globală a relațiilor dintre marile puteri – Franța, Marea Britanie, Germania, Rusia Sovietică, Italia, Statele Unite ale Americii – în perioada imediat postbelică evidențiază apariția elementelor de insecuritate internațională. Nemulțumirile inerente ale statelor învinse, supuse rigorilor tratatelor de pace – Germania, Austria, Ungaria, Bulgaria – s-au manifestat într-o gamă largă de acțiuni, toate urmărind revizuirea, într-un fel sau altul, a Tratatelor de Pace – semnate și ratificate de aceste state, e drept, dar neacceptate ca obligații sine qua non ale politicii lor externe și interne.

Concepția privind împărțirea artificială a statelor în două categorii: state cu „interese generale” și state cu „interese limitate” ce a dominat deciziile „Celor patru mari” chiar în vremea Conferinței de Pace din 1919-1920, s-a permanentizat în deceniile ce au urmat, devenind o trăsătură caracteristică a strategiei politice a marilor puteri în relația lor cu statele mai mici; această politică s-a dovedit falimentară și s-a întors ca un bumerang asupra promotorilor ei.

De aici a rezultat și alterarea conceptului de securitate – unică și indivizibilă: în mod arbitrar ea s-a împărțit în securitatea statelor de la Vest de Rin și securitatea statelor de la Est de Rin. Prima se înfăptuia pe seama celeilalte; pus în practică în anii imediat post-belici prin tratate și acorduri ce au eludat prevederile Covenantului, au subminat opera de organizare a securității colective.

Deciziile Conferinței economice internaționale de la Londra din 1924, acordurile de la Locarno, anularea datoriilor de război ale Germaniei urmată de acordarea de Gleichberechtigung acestei Puteri în 1932 și eșuarea Conferinței Dezarmării – acte politice săvârșite prin încălcarea flagrantă a Pactului Societății Națiunilor și a prevederilor Tratatelor de Pace – toate acestea au oferit condiții prielnice politicii de înarmare, au stimulat afirmarea revizionismului și a revanșei.

În acest context general, politica URSS și relațiile sale internaționale au avut un loc aparte. Înlăturarea țarismului ca regim politic n-a adus nicio modificare de

substanță în politica externă a noului regim, cel al dictaturii Sovietelor. Păstrarea teritoriilor anexate de-a lungul timpului de fostul Imperiu, recuperarea teritoriilor pierdute de noua putere în anii 1917-1918, neacceptarea procesului autodeterminării naționale a națiunilor vizate de aceste planuri și adoptarea unei politici agresive față de ele au afectat, chiar înainte de sfârșitul războiului, perspectivele păcii și securității în Europa, în special în zona estică și centrală.

După capitularea Puterilor Centrale, forțele revizioniste și revanșarde ungare în conivență cu forțele bolșevice ruse au declanșat agresiunea contra statelor nou-constituite în Europa Centrală pentru recucerirea vechilor teritorii și reinstaurarea statu-quo-ului imperial antebelic, evenimente ce au complicat situația internațională, anunțând, în perspectiva timpului, regrouparea forțelor politice, definind și direcția evoluției relațiilor internaționale.

În astfel de împrejurări, relațiile speciale de veche tradiție dintre Rusia sovietică și Germania au intrat într-o nouă fază de la Brest-Litovsk încoace, atingând punctul cel mai înalt în august 1939. Dezvoltarea lor (neafectată, niciun moment de ceea ce se numea „diferența de ideologii”) pe plan economic, politic, militar, a avut efecte catastrofale pentru pacea și securitatea pe continentul european, bazate pe principiile și prevederile Pactului Societății Națiunilor.

În ceea ce privește România, izolarea ei politică ale cărei premise au fost create în deceniul al treilea, s-a încheiat în august 1939 prin prevederile Tratatului de neagresiune sovieto-german și ale Protocolului său secret: toate tratatele construite cu migală în anii postbelici în scopul asigurării securității frontierelor nu mai funcționau, marile tratate multilaterale ca Pactul de la Paris, Convenția pentru definirea agresorului din iulie 1933 de la Londra erau total și de mult inoperante, iar Societatea Națiunilor intrase deja în „istorie”.

Un cuvânt în plus pentru încrengătura de interese anglo-franceze în Balcani din vara și toamna lui 1939: „garanțiile” din aprilie pentru Grecia și România care, declarativ, angajau cele două mari puteri să sprijine cele două țări în caz de agresiune neprovocată, căreia ele i-ar fi răspuns „cu toate forțele”, au fost considerate la București ca având valoare morală. Deși situația României s-a agravat odată cu evenimentele din august 1939, „garanțiile” și-au păstrat același caracter: preocuparea guvernelor de la Paris și Londra pentru a se degaja de obligații a avut în vedere cu precădere constituirea unei baze militare navale și aeriene de sprijin la Salonic, obiectiv căruia i s-a subordonat tratatul tripartit anglo-franco-turc din 19 octombrie 1939; textul Tratatului, al Protocoloalelor anexe și al Acordului special au fost parafate la Ankara la 28 septembrie 1939. În art. 4 alin. 2 al Tratatului era prevăzut că cele două guverne (al Franței și al Regatului Unit) „se angajează să coopereze efectiv cu Turcia și să-i ofere, la cererea sa, întregul ajutor și toată asistența posibile din momentul în care o acțiune militară declanșată de o Putere europeană ar atinge frontierele Bulgariei sau ale Greciei”³. „Garanțiile” nu mai aveau nici rolul de a marca „interesul” Angliei și al Franței pentru vechea lor aliată.

În vremea aceasta, Adrien Thiéry, ministrul Franței la București, transmitea președintelui Ed. Daladier personal, „îngrijorarea din ce în ce mai mare a lui Gafencu [ministru de externe] pentru pericolul rus prin ministrul român la Moscova, Dianu, Molotov „protestase vehement contra bandelor înarmate care amenințau frontiera sovietică”; Thiéry relata că „guvernul sovietic căuta să califice România drept agresor, invocând Declarația de la Londra din 1933”. Nu puteau lipsi din acuzele aduse

României și cele legate de sprijinul acordat atunci de guvernul Armand Călinescu Poloniei invadate de forțele germane și sovietice⁴.

Ce-i rămânea României de făcut în acele condiții de totală izolare?

Câtă dreptate avea Nicolae Titulescu când spunea: „Nu de revizuirea tratatelor are nevoie umanitatea, ci de revizuirea propriilor ei prejudecăți... Ceea ce trebuie făcut pentru asigurarea păcii este ca popoarele, în deplină sinceritate și fără gânduri ascunse să lucreze împreună pentru spiritualizarea frontierelor”.

Era un deziderat, o idee nouă atunci, revoluționară, reieșită dintr-o concepție pacifică asupra sensului raporturilor dintre popoare și state, deschizătoare de orizonturi largi în dezvoltarea societății omenești. Un deziderat încă neatins de societatea omenească.

Un document datat 11 septembrie 1939, semnat de Nicolae Titulescu și adresat în mod expres regelui Carol al II-lea, capătă, chiar și după mai bine de opt decenii, o semnificație aparte prin conținutul său și judecățile formulate de fostul ministru de Externe⁵.

Documentul, cu caracter secret, trimis cifrat la București, reprezintă o informare a principalilor factori de decizie ai țării privitoare la situația internațională a României în perspectiva unei viitoare păci ce ar fi intervenit între beligeranții din acel moment, precum și tactica și strategia de urmat pentru salvagardarea statu-quo-ului teritorial al țării.

„Deși Anglia a comunicat oficial Japoniei că, chiar dacă Polonia va fi integral cucerită, războiul va continua, deși nu avem nici o rațiune să credem că nu va fi astfel și că ne găsim în fața unui război de lungă durată, cum în politica externă lucrurile se pot schimba de azi pe mâine, nu putem exclude complet nici ipoteza unei Conferințe de pace, mai apropiată decât s-ar crede⁶. Ar fi deci posibil – spunea Titulescu – ca faimoasa reconstituire a Europei să vie în discuție curând”. În această perspectivă posibilă, el preciza: „Oricât de lung ar fi războiul, România trebuie să fie gata și, în vederea discutării condițiilor de pace, să se pregătească din timp pentru ea”.

Plecând de la axioma că „șinta României trebuie să fie de a nu restitui un centimetru pătrat din teritoriul ce posedă azi și asta nu numai că este drept, dar s-a văzut din afacerea Sudeților că o revizuire parțială are tendințe de a deveni totală⁷. Explicația îngrijorărilor lui Nicolae Titulescu pentru situația României în contextul războiului ce izbucnise stă în cercetarea unui mare număr de documente secrete puse lui la dispoziție de „un francez ilustru care a jucat un rol covârșitor la ultima conferință de pace”, documente care arătau modul în care „cei patru mari” – Clemenceau, Wilson, Lloyd George, Orlando – au tratat și „judecat” România la acea conferință, după criteriile ce nu aveau nimic de a face cu realitățile obiective și drepturile imprescriptibile ale națiunii române, membră a Antantei.

Înainte de orice discuție readuc în atenție câteva chestiuni ce nu comportă niciun comentariu:

1. Intrarea României în război s-a făcut în baza a două acte fundamentale semnate la București de prim-ministrul României, Ion C. Brătianu și împuțerniciții Franței, Rusiei, Angliei și Italiei: Convenția politică și Convenția militară prin care Alianții acceptau o serie de condiții privitoare la revendicările teritoriale ale României (teritoriile locuite de români și aflate sub dominația Austro-Ungariei), condițiile colaborării pe plan militar etc.

2. România nu a pretins anexarea niciunui teritoriu străin.

3. Înainte de deschiderea lucrărilor Conferinței de pace, națiunea română din toate provinciile istorice românești aflate sub ocupație străină (Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banatul) se autodeterminase și hotărâseră unirea cu Patria-mamă.

Acestea sunt adevăruri incontestabile.

De ce Titulescu a considerat – în lumina documentelor cercetate în vara lui 1939 – că, în perspectiva unei noi Conferințe de pace la capătul războiului ce izbucnise la 1-2 septembrie 1939, „situația României este disperată”?

Răspunsul pare a fi simplu: în discuțiile dintre cei „patru mari” în timpul lucrărilor Conferinței de pace din 1919-1920, absolut toate noile hotărâri ale României au fost contestate, s-a propus modificarea lor în defavoarea României, eludându-se practic tot conținutul Convențiilor din august 1916, dar și actele de autodeterminare (conforme cu „Cele zece puncte” ale lui Wilson) ale națiunii române, sus-menționate. Mă voi referi la chestiunile evocate de fostul ministru de Externe, în ordinea existentă în document.

Dobrogea. Delegatul Angliei, lordul Balfour „a cerut restituirea în folosul Bulgariei a Dobrogei meridionale. Tardieu (Franța) s-a opus cu energie acestei cereri spunând că România a venit la Conferință ca aliată, nu ca învinsă cu obligațiunea de a ceda. Balfour a refuzat, spunând, textual „Ce păcat!”. Pe aceeași poziție, ceilalți trei interlocutori „au cerut ca textele [vizând noul statut al Dobrogei] să fie în așa fel redactate încât tratatul de la București din 1913 să nu fie recunoscut de ei și să apară pentru ei ca un *res inter alios*”⁸. De altfel, într-o convorbire avută mult mai târziu de Titulescu cu Churchill, la Londra, acesta din urmă a susținut același punct de vedere privitor la Dobrogea meridională; argumentația amănunțită a diplomatului român n-a avut nici un efect asupra interlocutorului său.

Este greu de înțeles această poziție a Angliei, deoarece chestiunea Dobrogei meridionale fusese tranșată între statele participante la Conferința de pace de la București, în 1913, conferință la care niciuna dintre marile puteri ale vremii nu participase.

Basarabia. „De câte ori Rusia contestă Basarabia, România se crede acoperită de tratatul din 1920 semnat de Franța, Anglia, Italia și Japonia. Din citirea documentelor de care vorbesc, reiese că tratatul din 1920 are o valoare mai mică decât credem, dat fiind că în 1919, Clemenceau, în numele Conferinței de pace a scris, negru pe alb, amiralului Koltchak să continue lupta contra Sovietelor, căci în schimb îi promite părțile neromânești din Basarabia⁹. Deci – comentează Titulescu – pentru Aliații noștri, Franța și Anglia, în cea mai românească provincie, care este Basarabia, sunt și părți neromânești ce trebuie restituite Rusiei”.

Dată fiind nouitatea pentru Titulescu a acestei poziții a Franței – semnatară a tratatului basarabean – el considera că „și aici se impune un studiu amănunțit al situației din Nordul Basarabiei, căci reiese din cele ce spun că nu numai pentru Hitler, când voia să facă statul ucrainean, dar și pentru Franța și Anglia, Basarabia ar urma să fie împărțită”.

Bucovina. În comitetul de patru – spune Titulescu – „motivarea cedării Bucovinei a fost următoarea: „Având în vedere că nimeni nu cere Bucovina ea va fi atribuită României”. Este greu de imaginat că cei patru nu știau nimic despre „Bucovina austriacă”, despre evenimentele ce se petreceau în acea provincie în 1917-1918, despre conflictele dintre stăpânirea austriacă, noii lideri ai Ucrainei bolșevice, despre revendicările Rusiei, Austriei, Ucrainei și autodeterminarea românilor. „Trebuie neapărat –

transmitea Titulescu regelui Carol și lui Armand Călinescu – să ne armăm cu statisticele necesare dovedind că Bucovina ne revine în virtutea principiului naționalităților, căci de data aceasta se va găsi cine să ceară Bucovina. În orice caz – sublinia fostul ministru – este ciudat să găsim temeiurile Ucrainei, dorită de Hitler înainte de 24 august 1939, data acordului germano-rus, în discuțiunile Aliților noștri de la 1919”.

Granița cu Ungaria. Se știe că războiul Ungariei bolșevice contra Cehoslovaciei și a României, în 1919, terminat prin înfrângerea lui Bela-Kun, eșecul revoluției Sfaturilor și ocuparea temporară a Budapestei de armata română, a fost o chestiune amplu dezbătută la Conferința de pace, concomitent cu negocierile tratatului de pace cu Ungaria. Interese multiple erau în joc, totul gravitând în jurul unei singure probleme: refacerea regatului ungar cu vechile sale posesiuni ca principală putere în Centrul Europei sau recunoașterea destrămării lui și a constituirii statelor noi pe ruinele monarhiei dualiste.

„Clemenceau, după o serie de încercări infructuoase de a obține retragerea armatelor române din Budapesta a sfârșit prin a spune că ordinea trebuie să primeze și afirmând credința lui că Ion Brătianu nu-și va retrage trupele din Budapesta până nu va obține linia ce cere el, propune să dea României această linie, urmând să facă justiție Ungariei ulterior. Având în vedere această poziție, nu numai franceză, Titulescu, Osuski (Cehoslovacia) și Pasici (Regatul sârbo-croato-sloven), au trimis, chiar în ziua semnării Tratatului cu Ungaria (4 iunie 1920) o scrisoare de mulțumire lui A. Millerand pentru fixarea pe aliniamentul dorit de cele trei state a graniței cu Ungaria. Documentul a rămas fără răspuns pentru că a ajuns la Președintele Conferinței cu puțin timp înainte de ora 4 când avea loc semnarea Tratatului de pace cu Ungaria. Comentariul lui Titulescu (semnatar, alături de dr. Cantacuzino, al Tratatului de la Trianon): „Când așa s-a fixat granița spre Ungaria, este greu să te bizui, numai pe dreptatea făcută nouă în 1920, la o viitoare conferință de pace”.

Banatul. „Este o tristă pagină de istorie – spune Titulescu. – Asupra acestei chestiuni s-au concentrat eforturile delegațiunii noastre”. Documentele cercetate de el arătau că s-a pus în discuție în mod confidențial o cedare de teritorii către Bulgaria în Dobrogea meridională în schimbul sprijinului guvernului bulgar „contra Serbiei”. Titulescu critică această tentativă a guvernului român de a face din Cadrilater „obiect de compensație teritorială”.

În ultima parte a telegramii trimisă la București la 11 septembrie 1939, autorul aduce informația după care ministrul Franței în România, contele de Saint-Aulaire¹⁰ – cunoscut prin atașamentul lui față de cauza românilor, colaborator apropiat a lui Ion I.C. Brătianu –, în telegrama trimisă guvernului francez prin care anunța semnarea Convențiilor României cu Aliții în august 1916, a făcut aprecieri șocante cu privire la „respectarea” de către Aliți a angajamentelor luate față de România, pe planul prevederilor teritoriale și a colaborării militare. Transcriu părțile cele mai relevante din această telegramă a ministrului Franței, așa cum figurează în scrisoarea lui Titulescu: „Baronul Fasciotti (Italia) a părut afectat de a trebui să dea adeziunea Guvernului său unei clauze de garanții mai favorabile decât aceea ce a putut să obțină Italia. El s-a exprimat în acești termeni: «Nu există nici un inconvenient de a garanta României concesiuni imposibil de realizat; nu ne vom ține angajamentele noastre, fără nici o remușcare, pentru că nu avem nici un mijloc de a le executa. Această clauză de garanție ar fi fost mai puțin jenantă dacă cercurile politice românești ar fi fost mai moderate». Și Saint-Aulaire încheie telegrama lui cu aceste cuvinte: «Ministrul

Rusiei a aprobat o observație atât de judicioasă!». Prin urmare – comentează Titulescu –, Saint-Aulaire exprimă și el părerea că Aliții pot, fără nici o remuşcare, să nu țină angajamentele luate față de România, ca fiind irealizabile. Ce construcție absurdă! Sau Aliții erau victorioși și puteau tăia, în folosul României, din corpul Austro-Ungariei ceea ce făgăduiseră, sau Aliții erau bătuți de Puterile Centrale și nu mai aveau nicio obligație față de România. Telegrama lui Saint-Aulaire ne arată ce se poate ascunde sub amabilitatea de formă a ambasadorilor străini”. Și Titulescu încheie scrisoarea sa formulând din nou cerința pe care o considera imperativă pentru conducerea politică de atunci a țării: „România trebuie menținută în granițele actuale și se poate menține. Aceasta este o chestiune de politică generală. Dar pentru aceasta, Majestatea Voastră și Guvernul Român trebuie să știe în plus, cât mai în detaliu cum s-au petrecut lucrurile la trecuta Conferință de pace, în vederea celei noi, oricât de îndepărtată ar fi ea, noi neputându-ne prezenta în fața lumii, cum încearcă unii să o facă, ca îmbogățiți fără cauză. De aceea mi-am îngăduit să telegrafiez. Este război. Moartea este mai aproape de noi decât oricând”¹¹.

Documentul este impresionant și deosebit de actual – cum spuneam – chiar după trecerea a aproape 90 de ani.

Este de precizat că o confirmare a ceea ce Saint-Aulaire ar fi gândit și transmis în formularea mai sus citată Guvernului francez în august 1916, nu am găsit în documentele pe care le-am studiat în Arhiva diplomatică de la Quai d’Orsay, nici în Arhiva Ministerului nostru de Externe, nici în alte arhive. În cuprinzătoarea carte de memorii a diplomatului francez, publicată în 1953, nu există niciun fel de aluzie, cu atât mai puțin informație, cu privire la părerea exprimată de Fasciotti după semnarea Convențiilor cu România în august 1916, nici despre poziția ministrului Rusiei. Găsim doar următoarea relatare cât se poate de corectă „Domnul Bratiano a semnat, în dimineața zilei de 17 august, cu reprezentanții celor patru Puteri ale Antantei un tratat de alianță, al cărui fond este următorul: împotriva garanției integrității sale și a cărții albe de anexa Transilvania, Bucovina și Banatul, România se obligă să declare război Austro-Ungariei cu toate forțele sale, cel târziu la 28 august; puterile aliate se angajează să nu încheie pacea separată înainte ca aceasta să fi primit satisfacție; se angajează să o admită pe picior de egalitate în toate negocierile de pace”¹².

De altfel, Titulescu însuși are cuvinte de înaltă prețuire pentru ministrul Franței în România în anii Primului Război Mondial. Chiar în telegrama din 11 septembrie 1939 el relatează episodul cunoscut al rechemării lui Saint-Aulaire la Ministerul de Externe francez fiind învinuit de prea multă simpatie pentru români: „Când Ionel Brătianu l-a convins pe Saint-Aulaire să-i dea în scris, la Iași, în Decembrie 1917, autorizația de a face pace separată, în sensul că România și-a îndeplinit toate obligațiunile și că Aliții nu-i mai pot cere nimic, Clemenceau l-a revocat. De atunci, Saint-Aulaire și-a legat soarta de cea a lui Ionel Brătianu...”¹³

Titulescu sublinia adevărul că în politica externă lucrurile se schimbă de la o zi la alta; traducându-i cuvintele, înțelegem că direcțiile unor astfel de „schimbări” impun diverse opțiuni, fiecare dintre ele necesitând o informare adecvată, bazată pe cunoașterea cât mai bună a faptelor, evenimentelor, direcțiilor lor de evoluție. Este un imperativ pentru activitatea unui om politic care servește interesele vitale ale țării sale¹⁴. De aceea un istoric vede actuală și necesară cunoașterea, chiar și după trecerea a multor zeci de ani, a unor judecăți de valoare ca cele cuprinse în documentul de mai sus.

NOTE

1. *L'Académie Diplomatique Internationale, Paris. Biblioteca, Memoriile manuscris ale lui A.F. Frangulis, f. 53.* Relatările despre Titulescu în aceste Memorii cuprind, printre altele, și amănunte despre planurile naziste de asasinare a diplomatului român.
2. *Arhiva Bibliotecii Academiei Române*, Fond XIV, dosar 8083, Memoriul trimis de N. Titulescu regelui Carol al II-lea la începutul anului 1940.
3. *Arhiva personală Edouard Daladier, Paris*, Fond 3DA4, Dr3, sdra, Textul tratatului anglo-franco-turc cu Protocoalele anexe și Acordul special, parafate la Ankara la 28 septembrie 1939 (semnate la 19 octombrie). Această arhivă cuprinde un mare număr de documente referitoare la conciliabulele franco-engeleze în chestiunea creării bazei militare în Salonic, negocierile cu Italia privind Iugoslavia, analize ale MAE pentru premierul Daladier, corespondență cu Marele Stat-Major etc).
4. *Ibidem*, Fond DA8, Dr2, sdrb, Tel. No. 1045-1046, Bucurest, le 22 sept., 1939, senată Thiéry.
5. *Arh. M.A.E.*, Fond 71 / România, Anul 1939 mai-decembrie. Telegramă expres strict confidențial pentru Majestatea Sa Regele. Saint-Moritz, Luni, 11 septembrie 1939. „*A se descifra de un membru al Cabinetului Ministrului Afacerilor Străine. Rog a se comunica textul prezentei telegrame D-lui Prim-ministru și d-lui Ministru de Externe*”+. Semnat Titulescu. Documentul descifrat are șapte pagini dactil.
6. Germania nazistă tatona atunci posibilitățile unei „păci” într-o formulă gen „München”.
7. Revendicarea de Hitler a zonei sudete din Cehoslovacia pe motivul că este locuită de o majoritate germană, a declanșat procesul de destrămarea a statului cehoslovac prin repetate mutilări teritoriale în favoarea Ungariei, Poloniei și, în final, dispariția acestui stat de pe harta Europei – fără să se tragă un singur foc de armă, ca și în cazul Austriei. Reamintesc poziția Franței, Angliei și URSS-ului – principalii aliați ai Cehoslovaciei, cu obligații ferme înscrise în tratate de a veni în ajutorul ei în caz de agresiune – de abandonare a aliatei lor, debarasându-se de orice obligații.
8. *Ibidem*.
9. De precizat că multe dintre dosarele Conferinței de pace din 1919-1920, inaccesibile cercetării înainte de 1939, au intrat treptat în circuitul științific după al Doilea Război Mondial alături de arhivele personale ale liderilor politici și diplomaților timpului. Corespondența Clemenceau-Kolceak este cunoscută. Despre promisiunea lui Clemenceau privind „părțile neromânești din Basarabia”, m-am referit în această lucrare.
10. Viorica Moisuc, *Contele de Saint-Aulaire, un mare prieten al poporului român în vremuri de restriște*, în „Generația Marii Uniri a Românilor, 1918. Repere istorice”, Editura Fundației „România de Măine”, București, 2018, p. 63-74.
11. *Arh. M.A.E., doc cit.*
12. Comte de Saint-Aulaire, *Confession d'un vieux diplomate*, Flammarion, Paris, 1953, p. 336.
13. *Arh, M.A.E.*, Fond 71/România, *doc. cit.*
14. Diplomatul și omul de litere Louis Barthou, fost ministru de externe al Franței în

anii `30, în lucrarea sa *Le Politique* (Hachette, Paris, 1923) definește clar diferența dintre un om politic și un politician: „Politicianul și omul politic sunt oameni diferiți, la fel cum politica și intriga sunt lucruri diferite... Omul politic poate greși, politicianul înșală. Unul joacă politică, celălalt se hrănește cu intrigi. Omul politic nu seamănă cu un politician mai mult decât seamănă un histriionist cu un artist...” (p. 106).

SUMMARY

Nicolae Titulescu dedicated his entire activity to serving the vital interests of his country. He was a prominent representative of the Romanian interwar diplomacy, a Foreign Minister, a permanent delegate of Romania to the League of Nations and the President of the Genevese institution during the years when the phenomenon of the degradation of the collective security policy had become obvious.

A lawyer by specialty, Titulescu had extensive knowledge of the national and universal history, which allowed him, throughout his entire political career, to discern with great accuracy the meaning of the evolution of the international situation. He emphasized the truth that in the foreign policy things change from one day to the next.

Primarily pursuing the security of all Romanian borders through all the diplomatic and political means at his disposal at the time, Nicolae Titulescu sought as a diplomat and politician to secure the country's most fragile border with the USSR. He was firm about keeping Bucovina, Bessarabia, Dobrogea and Banat within the country's natural borders. He understood that the traditional German-Russian collaboration, which continued without interruption and developed after the peace treaty of Brest-Litovsk, could herald the establishment, sooner or later, of an alliance of the two powers, fatal for the small states geographically located between them.

The assessments and analyzes of the great Romanian diplomat are still actual. He sensed the increasingly obvious dangers to security and peace in Europe, fighting to maintain the international security architecture of the time.

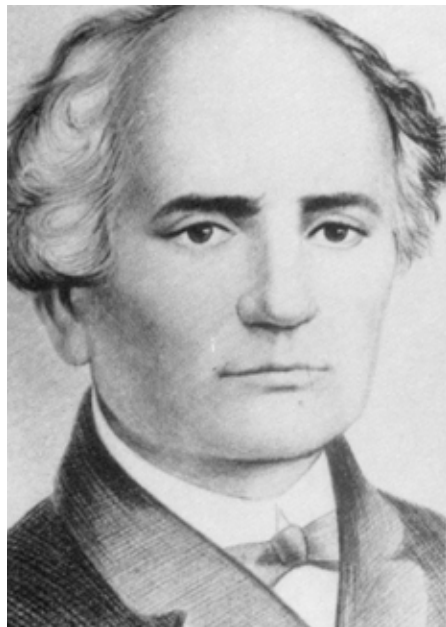
PLOILE RECI DE TOAMNĂ I-AU DEPLÂNS SINGURĂTATEA... ALEXANDRU HÂJDĂU – REVENIRE LA MOȘIA SA DE LA CRISTINEȘTI

Vasile CARLAȘCIUC*
Cernăuți

Este greu să ne imaginăm istoria spirituală a Basarabiei din secolul al XIX-lea fără contribuția ilustrei familii de cărturari Hașdeu. Este secolul când teritoriul dintre Prut și Nistru, rupt din trupul Moldovei, se afla în componența Imperiului Rus. Această înstrăinare „geografică” nu a fost și una „spirituală”, căci mințile luminate din Basarabia s-au opus politicii țariste de deznaționalizare și au luptat pentru propășirea poporului lor. Unul dintre aceștia a fost Alexandru Hâjdău (1811-1872).

Viața, activitatea și opera scriitorului, folcloristului, avocatului și pedagogului Alexandru Hâjdău au fost cercetate la Chișinău, unde a și fost editată opera sa literară în limbile rusă (limba originalului) și română.

Evident că despre Alexandru Hâjdău s-a scris și în Ucraina: doar viitorul cărturar basarabean s-a născut în ținutul Volynia, și-a făcut studiile la Harkiv, a activat la Vinnyția, Kameaneț-Podilski și Hotin, iar în ultimul deceniu al vieții și-a găsit refugiu la moșia sa din Cristinești, sat situat între Hotin și Noua Suliță. Unul dintre ultimele articole despre Cristineștiul Hașdeilor a fost semnat de profesorul Anatoli Romaniuk din Canada. El s-a născut la Zarojeni, sat învecinat cu Cristineștiul, în anul 1924. În 1940, când pe meleagurile noastre a venit armata „eliberatoare” din URSS, instaurând puterea sovietică, adolescentul Anatoli Romaniuk s-a pomenit cu familia sa în casa de la Cristinești a Hașdeilor. Mama sa, fiind căsătorită a doua oară cu un neamț local, a reușit să fie repatriată împreună cu familia în Germania, scăpând astfel de regimul stalinist. În caz contrar, familia Romaniuk s-ar fi pomenit în „siberiile de gheață”, împărtășind soarta amară a deportaților și „dușmanilor poporului trucidat”. Anatoli Romaniuk a avut posibilitatea să învețe în Germania, Belgia și SUA, devenind doctor în economie, demograf. A activat în Africa, SUA, Canada, publicând mai multe lucrări de studiere a vieții popoarelor. În 1964 s-a stabilit cu traiul în Canada, unde a trăit până în ultima zi a vieții sale.

***Vasile Carlașciuc** este jurnalist și poet român din regiunea Cernăuți. Producător la Radio Ucraina Internațional, redacția emisiunii în limba română și editor la ziarul online „Libertatea Cuvântului” (Cernăuți).

În anii '70 ai secolului trecut profesorul din Canada, Anatoli Romaniuk, a poposit pe meleagurile natale, la Zarojeni, unde avea rude. A vizitat și Cristineștiul, căci purta în memorie imaginea casei Hașdeilor. La acea vreme ea nu mai era. A rămas pustiu și locul unde au fost înmormântați câțiva dintre descendenții acestei familii renumite de cărturari. Numai o piatră de granit amintește că aici a fost locul de veșnică odihnă a Hașdeilor.

În cartea sa *Cronica unei vieți: amintiri și gânduri*, editată la Lviv în 2006, Anatoli Romaniuk remarcă: „Scriind despre istoria ținutului Hotin, nu poate fi evitat slăvitul neam moldo-român Hașdeu”. Referindu-se la studiul *Alexandru Hâjdău*, apărut în limba rusă la Chișinău în 1986 sub redacția lui N. N. Romanenko, Anatolii Romaniuk descrie pe scurt istoria acestui neam. Rădăcinile lui au pătruns adânc în istoria veche a Moldovei. Un reprezentant al acestui neam, Ștefan Petriceicu, a fost domn al Moldovei. Fiind învins de turci lângă Hotin în 1673, a fost nevoit să părăsească țara și să se refugieze în Polonia, pe atunci aliată a Moldovei în lupta împotriva Turciei. Soția lui Ștefan Hașdeu, care a căzut în luptele cu turcii, era sora lui Ștefan Petriceicu. Domnitorul Ștefan Petriceicu, a înfiat fiii lui Ștefan Hașdeu, adică pe nepoții săi. De aici și numele dublu al lor – Petriceicu-Hașdeu.

Când în anul 1812 Turcia a cedat Rusiei Basarabia, împreună cu județul Hotin, familia Hașdeu a reușit să-și întoarcă moșia de la Cristinești. „Acest neam a dat mai multe personalități eminente, savanți, scriitori, poeți. Aici genetica s-a unit fericit cu cultura și educația. În pofida aflării în refugiu în decursul generațiilor, angajați la serviciu în diferite țări (Austria, Polonia și Rusia), în cuibul său natal din mediul ucrainean, neamul a păstrat și a avut grijă de rădăcina sa moldavă, de tradiție. Acest neam deja în generația a cincea în persoana lui Bogdan Hașdeu (1838-1907) s-a întors în sânul poporului român, mutându-se acolo în 1857. După cum a spus el însuși, ajungând în orașul Iași din Moldova: „Sărut pământul României libere”, remarcă basarabeanul prin origine, Anatoli Romaniuk, autorul unor studii despre viața popoarelor.

Anatoli Romaniuk se referă la doi reprezentanți ai neamului Hașdeilor – la Alexandru și la fiul său Bogdan. Alexandru Hâjdău s-a născut la 30 noiembrie 1811, în satul Miziurenți, județul Kremeneț, fosta gubernie Volyn. Când avea doi-trei ani familia sa a revenit la Cristinești, la conacul ei. În anul 1822 intră la pansionul pentru copii de nobili și boieri de pe lângă Seminarul Teologic din Chișinău. Acolo se preda limba moldovenească (română), ceea ce i-a oferit posibilitatea lui Alexandru Hâjdău să cunoască istoria și cultura Moldovei și să scrie pe aceste teme. Asupra dezvoltării lui a contribuit și faptul că majoritatea profesorilor erau absolvenți ai Academiei Teologice din Kiev, ucraineni de etnie. De aici și interesul lui Alexandru Hâjdău față de istoria și cultura ucraineană. Își continuă studiile la Universitatea din Harkiv, la Facultatea de Litere și Drept, pe care o absolvise 1832.

În anul 1835 moare tatăl său, Tadeu, și Alexandru se întoarce la conacul din Cristinești. Concomitent este angajat la diferite servicii: profesor de liceu, inspector (efor – n.a.) școlar, apoi avocat la Hotin sau Kamenet-Podilski. Paralel își desfășoară munca științifică și social-politică, precum și activitatea literară. „Mai mult decât alți membri ai familiei Hașdeu, anume Alexandru Hâjdău este cel mai mult legat de Ucraina prin creația sa științifică și literară”, accentuează Anatoli Romaniuk. El evidențiază faptul că Alexandru Hâjdău încă din anii studenției a început să culeagă material folcloric din Ucraina. Publică o culegere de cântece populare ucrainene.

„Totodată a atras o atenție mare culegerii folclorului moldovenesc și a monumentelor de istorie a Moldovei. Aprecia înalt creația folcloristului-mistic ucrainean Grigori Skovoroda. Aveau ceva comun acești doi giganti ai spiritului”, conchide Anatoli Romaniuk. Alexandru Hâjdău a scris și o lucrare *Grigori Varsava Skovoroda*.

Ca pedagog Alexandru Hâjdău a activat în mai multe instituții de învățământ. „Metoda lui inovatoare în învățământ n-a fost pe placul profesorilor ortodocși. Ei îl denunță tocmai la Kiev și în cele din urmă este nevoit să se decică de cariera pedagogică și să treacă la cea de avocat, mai întâi la Kameaneț-Podilski și Hotin, apoi la Chișinău”, scrie Anatoli Romaniuk.

Aici vom reveni cu un argument care prezintă mai profund activitatea de pedagog a lui Alexandru Hâjdău, mai ales cea de efor al școlii din Hotin. Istoricul Zamfir C. Arbore, în vasta sa lucrare *Basarabia în secolul al XIX-lea* (1898), apreciind rolul familiei Hașdeu scrie: „Alexandru Hâjdău... în vârstă de 26 de ani a pronunțat la Hotin memorabilul său discurs asupra vechii glorie a Moldovei. Despre acest memorabil discurs vorbește Felix Colson în scrierea sa *De l'etat present et de l'avenir des Principautes de Moldavie et de Valachie* (Paris, 1839): „Discursul acesta a fost rostit la 27 iulie 1837 în școala guvernamentală a Basarabiei. El a fost adresat Rușilor și Moldovenilor, care, după isprăvirea studiilor la Hotin, treceau la liceul din Chișinău, de către Alexandru Hâjdău, nobil moldovean, efor al școlii și membru al mai multor societăți științifice”.

Istoricul literar Ion Osadenco, în studiul său *Relații literare moldo-ruso-ucrainene în secolul al XIX-lea* (Chișinău, 1977), amintește despre *Cuvânt către ucenicii școlii ținutului Hotin*, rostit de Alexandru Hâjdău în 1837, și publicat în noiembrie 1838 în „Foaie pentru minte, inimă și literatură” – revistă editată la Brașov de scriitorul Gheorghe Bariț. Pedagogul Alexandru Hâjdău își începe astfel cuvântarea: „Nobililor copii! Zioa de astăzi trebuie să rămâe pentru totdeauna în a voastră pomenire, căci pășind astăzi împreună cu copilăria voastră pe cea întâi treaptă a învățaturii potrevită cu vârsta, în care vă aflați și dinaintea voastră să deschide calea a unei cu totul noă îndeletniciri convenite vârștii tinerilor... Cu mai mare jale noi ne despărțim de voi, pentru că ne despărțim în așa criticescă pentru voi vreme; iar cinstea aceștii sholi și sporiul nădejdlor noastre unite cu dorințele a toată obștea, spre o viitorime mai bună, atărnă astăzi de la ce mai departe a voastră hărnicie”.

Alexandru Hâjdău evocă cu o deplină conștiință patriotică „vechile zile a norodului nostru”. El le accentuează discipolilor: „Noi nu am apucat să ajungem la acea treaptă a politicii pe care stă astăzi cealaltă Europă, dar istoria noastră dovedești, că în râvna de a ne lumina noi nu ne-am lăsat mai jos de alții, până nici în vremile cele mai tulbure a țării noastre”. Alexandru Hâjdău le amintește discipolilor săi de „sholile moldovenești” din veacurile XV-XVII. El aruncă o privire istorică și asupra școlii din Hotin, „orânduită” pe timpul „domnului prințip Constantin Duca” (1693-1695). A fost o perioadă când ea „a înflorit mai mult decât celelalte” școli mai ales pe timpul celui „de pe urmă efor a ei... Amfiloxie, ce au dat la lumină... *Universala Geografie și Hronologhiceasca prescriere a Prinșilor Moldovii*.

De menționat că eforul școlii din Hotin, Alexandru Hâjdău, și-a rostit discursul în limba rusă, acesta fiind tradus apoi în română de către Constantin Stamati. Alexandru Hâjdău folosește citatul din Cartea I a Macobeilor: „Aduceți-vă aminte de faptele străbunilor noștri, pomenindu-i pe dânșii; întăriți-vă cu duhul, ca și voi înșivă să vă faceți măriți în pomenirea urmașilor voștri!”. Evident eforul școlii din

Hotin s-a pregătit să le dea discipolilor o lecție de patriotism, ceea ce deducem din următoarele pasaje ale *Cuvântului...*: „Dintre sentimentele politice, precum a zis un adânc cugetătoriu, este cel mai puternic acela ce se cheamă patriotism... Fără istorie nu este patrie, și fără iubire către istoria patriei nu poate fi vorba de iubirea către patrie.

Deci dacă Rusia face astăzi școale și pentru luminarea noastră și se arată prietenă apropiată Moldovei, aceasta nu este dar, ori jertfă din partea ei, ci o părticică de'n vechea datorie către noi (românii moldoveni). Despre această adevăr vă aduc dovadă pe câteva de'n însemnații noștri patrioți moldoveni, care au întemeiat științele în Rusia, luminarea și așezămintele ei de civilizație. Așa este unul, Petru Movilă, fiul Domnului Moldovei, Simion Movilă, care a fost mai întâiu ostaș viteazu, vestit prin vitejia arătată sub zidurile Hotinului, car' după aceea îmbrățișând preuția, a fost Mitropolit Kievului, și este neuitat în istoria bisericească rusească. Acesta ca un adevărat ostașu al adevăratei credințe răsăritene creștine este cel întâiu, care a întemeiat în Rusia academia, lumina celor mai înalte științe sub nume de „colegiu”. Acest așezământ înflorește și astăzi sub numele de „academie teologică a Kievului”, care pre'n temeinicia sa servește spre lauda întemeietorului său”.

Cuvântul... lui Alexandru Hâjdău s-a bucurat de atenția savanților străini. Astfel, după cum am menționat mai sus, în anul 1839 savantul francez Felix Colson editează fragmente din discurs în lucrarea sa *Prezentul și viitorul Principatelor. Moldova și Valahia*, care vede lumina tiparului la Paris. Mai târziu, despre *Cuvântul către ucenici* al lui Alexandru Hâjdău se pomenește în *Lepturariul* lui Aron Pumnul, editat la Viena în 1864. „Dumnealui (adică Alexandru Hâjdău – n.a.) este cunoscut acum pela noi numai pre'n cuvântul acela; însă lucrările lui literare nu se mărginesc numai la atâta”. Dacă luăm în considerare faptul că învățăcelul Mihai Eminovici purta grija bibliotecii profesorului său iubit, Aron Pumnul, și a citit *Lepturariul* alcătuit de acesta, evident că a aflat și despre Alexandru Hâjdău, scriitor român din Basarabia, și *Cuvântul...* său despre gloria de cândva a Moldovei.

Profesorul din Canada, Anatoli Romaniuk, scriind despre familia Hașdeilor, citează scrisoarea lui Alexandru Hâjdău către fiul său Bogdan Petriceicu-Hașdeu, datată la 24 mai/5 iunie 1866: „La Cernăuți a murit Aron Pumnul, mare prieten al fratelui meu, Bleslav, care în fiecare an călătorește în Bucovina de opt-zece ori. Eu nu l-am cunoscut pe acesta; la rugămintea fratelui meu i-am trimis câteva foi din arhiva familiei noastre, referitoare la istoria neamului nostru, de care el se ocupă după documentele galițiene și bucovinene. Pumnul i-a dat fratelui meu pentru a citi două caiete. Deși avea pregătite deja cinci caiete. Primele două caiete eu le-am tradus în limba rusă și le-am transcris pe curat cu scris caligrafic; dar ele sunt multe, netranscrise de mine, dar aș vrea să le transcriu pe toate împreună la sfârșitul cărții și să le trimit spre a fi publicate în una din revistele rusești”. Din convorbirile lui Aron Pumnul cu Bleslav (Boleslav – n.a.) Hâjdău, el a aflat despre fratele acestuia Alexandru Hâjdău și despre discursul patriotic al acestuia, rostit în fața elevilor. De aceea l-a inclus în *Lepturariul* său – o crestomație a scrisului românesc la acea vreme, din care s-a inspirat poetul nostru național Mihai Eminescu.

Alexandru Hâjdău, nu numai prin activitatea pedagogică, dar și prin cea de avocat și de scriitor, trezește suspiciuni la oamenii puterii chiar până în așa măsură ca să fie expulzat din Basarabia ca „persoană ostilă”, constată Anatoli Romaniuk.

Zamfir C. Arbore amintește și de următorul fapt semnificativ în viața lui

Alexandru Hâjdău. La 1858 Alexandru Hâjdău a trimis fiului său Bogdan Hașdeu, care pe atunci se stabilise în România, o epistolă către Români, scrisă în limba rusă. „Primiți aceste urări ale mele ca un glas sufletesc al unui frate, pentru că eu sunt trup și-os din aceleași oase, din care sunteți plămădiți voi, și în vinele mele curge același sânge românesc care curge în vinele voastre.

...Aprofundați, frați români, datinile Istoriei Române, mai cu seamă ale tuturor protectoratelor din trecut, și veți afla că strămoșii voștri niciodată n-au recunoscut jugul străin: în epocile critice Românii cereau protecțiunea pentru sine tocmai din partea acestui învecinat care era cel mai primejdios pentru atârarea lor și avea dorința de a-i nimici și de a desființa individualitatea lor națională... Un popor e puternic nu prin fortărețele sale și prin armată, ci prin fraternitatea civică, umanitate, lipsa în fiecare cetățean de porniri egoistice, toți fiind cuprinși de același cuget național și de același simț național. Un popor, puternic printr-o asemenea solidaritate, niciodată nu va peri, și niciodată nu-și va pierde pământul său, pentru că naționalitatea lui este o scânteie zăcând nevăzută în cremene, unde de întâmplări vremelnice poate să zacă mult timp, dar când duhul veacului va pregăti iască și va lovi cu oțelul, scânteia se va aprinde. Poporul nu e un burete ce se îmbibă cu umezeală, ci este o mare care aruncă din sânul său afară pe mal tot ce nu asimilează”.

Fiind posesorul acestei prețioase scrisori, Bogdan Petriceicu Hașdeu, după cum remarcă Zamfir C. Arbore, n-a văzut oportun de a o tipări, temându-se de a face rău prin aceasta părintelui său, rămas în Basarabia. Epistola, deși anonimă, desigur că ar fi fost recunoscută de guvernul rus ca opera lui Alexandru Hâjdău, căci un alt patriot de această valoare în Basarabia întreagă nu exista, recunoscând dar ex ungue leonem, condeiful lui Alexandru Hâjdău, guvernul rus ar fi luat imediat dispozițiuni de a depărta pe acest mare patriot de la hotarele patriei-mume.

La 1866 Academia Română îl cheamă la București, dar guvernul rus îi creă dificultăți pentru a nu putea trece granița. Disperat că nu poate muri măcar în patria mămă, Alexandru Hașdeu părăsi baroul, părăsi viața publică și se retrase la țară. Ultimii ani ai vieții Alexandru Hâjdău îi petrece la Cristinești, în singurătate, căzând într-un anumit misticism. Alexandru Hâjdău a fost un om de înaltă cultură europeană, cunoștea mai multe limbi străine, în deosebi germana și franceza, întreținea legături cu savanți și scriitori de atunci din Europa, avea o bogată bibliotecă. În singurătate el a început să scrie versuri. Ele, precum și bogata-i bibliotecă erau unica lui alinare. Alexandru Hâjdău și-a notat câteva gânduri: „Ieșind prima dată în lume mi-am ales pentru toată viața devia activității literare pe cea de pe stema familiei mele „Pro fide et patria” („Pentru credință și patrie”), primul meu cuvânt și-l consacru ca salut și cu închinăciune, ție, pământ sfânt, patria-mamă a strămoșilor mei, Moldova!”. „Hotinul este minunat numai prin amintirile sale istorice. Deasupra orașului, așezat într-o văgăună, domină fortăreața veche, pe o stâncă enormă deasupra Nistrului. Această fortăreață este minunată prin arhitectura ei gotică. Și în vremurile bune Hotinul a fost slăvit numai datorită așezării sale strategice și landsaftului din suburbiile sale. Acesta este un oraș al istoriei... Hotinul are o însemnătate atât de mare în istoria europeană, încât descrierea pe scurt nu-mi permite să scriu chiar o schiță a acestui leagăn și acestui mormânt al Moldovei”.

Relatând despre neamul Hașdeu, Anatoli Romaniuk îl caracterizează și pe unicul fiu al lui Alexandru Hâjdău – Bogdan. Fiul Bogdan a pornit pe urmele tatălui. S-a născut la Cristinești în 1836 (în realitate – 1838 – n.a.). A învățat la Gimnaziul

din Chișinău. A studiat dreptul la Universitatea din Harkiv. Se înscrie benevol în rândurile husarilor, iar în anul 1857 (la vârsta de 20 de ani) trece Prutul în Moldova. Se stabilește mai întâi la Iași, apoi la București. Ajunge unul dintre cei mai vestiți filologi din lume la acea vreme. A fost membru al Academiei Române, al Academiei de Științe din Petersburg și membru al Asociației lingviștilor din Praga. „Faptul că acest om cu studii superioare neterminat a atins asemenea culmi ale științei, obținând titlul de savant și literat de talie europeană, nu poate să ne mire”, a subliniat Anatoli Romaniuk și constată că „este meritul că a fost un elev devotat al tatălui său”. „Pe fondalul acestor succese, Bogdan s-a confruntat cu o mare tragedie – moartea unicei sale fiice Iulia în vârsta de 19 ani... Cu moartea unicei fiice s-a terminat neamul slăvit Hașdeu, pe linia lui Alexandru Hâjdău”, remarcă Anatoli Romaniuk.

Însuși Bogdan Petriceicu-Hașdeu scria despre fiica sa Iulia: „...a fost a patra generație neîntreruptă de oameni de litere. Deși români de viță veche, deși toți poligloți, s-a întâmplat, printr-un concurs de împrejurări, ca bunicul meu să scrie în limba poloneză, tatăl meu în rusește, eu în românește și fata mea în franțuzește”. Toți acești Hașdei și-au manifestat patriotismul lor românesc în chiar respectivele limbi străine, remarcă cercetătorul Liviu Marian în lucrarea *B. P. Hașdeu și Rusia* (Chișinău, 1925). În ziarul „Columna lui Traian” nr. 60 din 1870, B. P. Hașdeu înserează articolul *Costachi Stamati* în care scria: „Ceea ce zugrăvește mai bine orice altă considerațiune teribilă a agoniei a românismului de peste Prut, este că poeziile lui Alexandru Hâjdău sunt scrise rusește, deși respiră ura cea mai pronunțată contra elementului moscovit, încât cenzura imperială nu le-a permis niciodată să vadă lumina zilei”. Mai mult decât atât: guvernatorul Basarabiei, Kotzebue, oprește pe Alexandru Hâjdău în 1867 de a lua parte la lucrările „Societății academice române” din București, care cu un an înainte îl alege membru activ al ei. Această interdicție trebuie să-l fi impresionat dureros pe bunul român Alexandru, dar nu mai puțin pe expatriatul său fiu Bogdan, care, trecând Prutul la 1856, nu-și revăzuse părintele de mai bine de zece ani.

Același lucru îl afirmă și profesorul din Canada Anatoli Romaniuk, care scoate în evidență un lucru chiar senzațional: „Pentru mine istoria neamului Hașdeu are și o însemnătate profesională. De câte ori am trecut pe drumul de la Zarojeni spre Noua Suliță pe lângă Cristinești! Dar nu numai aceasta. Aveam un câmp la Cristinești, unde am fost când eram băiețandru și țin bine minte casa de pe vârful dealului. Pe atunci nu știam că acea casă aparținea neamului Hașdeu. Bunicul meu, Romaniuk Onufrii, după cum am aflat mai târziu, a cumpărat o parte din pământuri de la Hâjdău. Iar apoi casa de la Hâjdău a fost cumpărată de Filip Veșler, neamț de origine, care, după ce a câștigat bani în America, s-a întors acasă. Când în anul 1940 mama mea s-a căsătorit cu Filip Veșler, eu atunci, fiind un adolescent de 16 ani, am trecut pragul acestei case. Și încă o circumstanță leagă neamul nostru Iavorski cu cel al Hașdeilor. Însuși Iavorski a fost, cică, fiul nelegitim al lui Hâjdău. Deci, există o legătură de sânge. Despre aceasta am aflat mai târziu de la mătușa noastră Fima, fiica lui Filip Iavorski, și confirmare a acestui fapt am găsit într-o carte despre neamul Hașdeu, aflându-mă la București”.

Anatoli Romaniuk a citat și corespondența lui Alexandru Hâjdău cu fiul său Bogdan. „Răsfoind corespondența lui Alexandru Hâjdău cu fiul său, acesta fiind deja în România, am simțit cât de mare era dragostea lui paternă față de fiul său, cu care în circumstanțele de atunci era despărțit de frontieră, dacă nu de fier, dar, totuși, de

nepătruns pentru ei”, explică Anatoli Romaniuk. Tatăl, adică Alexandru Hâjdău, nu avea dreptul să iasă din țară, chiar și atunci, cu patru ani înainte de moartea sa. În 1866 el a obținut o invitație să participe la solemnitățile cu prilejul conferirii fiului său titlul de membru al Academiei Române, astfel având posibilitate să se întâlnească cu Bogdan.

„În una din scrisorile sale îi povestește fiului despre arborele genealogic al familiei Hașdeu. Asemănătoare a fost soarta acestor două mari personalități – a tatălui și a fiului. Ea a fost tristă. Și unul, și altul moare în singurătate, aprofundați în mistică și ocultism. Iar Bogdan, această personalitate notorie, filolog cu renume mondial, savant cu cunoștințe enciclopedice, care a făcut atât de mult pentru cultura românească, abia după moarte a obținut recunoștință în rândurile elitei culturale și științifice românești”, face această paralelă Anatoli Romaniuk.

Alexandru Hâjdău a murit într-o zi mohorâtă de toamnă – la 9 noiembrie 1872 în satul Cristinești. Este înmormântat în cimitirul familiei.

„...Am fost nu o dată la Cristinești. La școala din sat este amenajată o cameră-muzeu consacrată ilustrei familii Hașdeu. Multe exponate au fost aduse de la Chișinău. Casa familiei Hașdeu a fost demolată. Un locuitor al Cristineștiului mi-a spus că piatra de la „casa boierească” a fost folosită la construirea grajdurilor pe timpul înființării colhozului. O piatră de granit este pusă în mijlocul terenului pe cel mai înalt loc al satului, unde s-a aflat cimitirul familiei Hașdeu. Jur-împrejur au fost plantate tufe de liliac, care înfrumusețează acest loc primăvara, când dau în floare. Și de fiecare dată, la acțiunile de omagiere a Hașdeilor elevii neapărat declamă sonetul lui Alexandru Hâjdău *Satul Cristinești*, care se asociază cu renumitul său *Cuvânt*, căci are unul și același îndemn – „Trăiește pentru țară, cu-al țării interes...”.

SUMMARY

It is hard to imagine the spiritual history of Bessarabia of the 19th century without the contribution of the illustrious Hașdeu family of scholars. It is the century when the territory between the Prut and Dniester, separated from the body of Moldavia, was part of the Russian Empire. This “geographical” alienation was not a “spiritual” one either, because the enlightened minds of Bessarabia opposed the tsarist policy of denationalization and fought for the salvation of their people. One of them was Alexandru Hâjdău (1811-1872).

The life, activity and work of the writer, folklorist, lawyer and pedagogue Alexandru Hâjdău were researched in Chișinău, where his literary work was published in Russian (original language) and Romanian. Obviously, Ukrainians had also written about Alexandru Hâjdău, as the future Bessarabian scholar was born in the land of Volyn, studied in Kharkiv, worked in Vinnytsia, Kamyanets-Podilskyi and Hotin, and in the last decade of his life he found refuge at his estate in Cristinești, a village located between Hotin and Noua Suliță. One of the last articles about Cristinești of the Hașdeus was signed by Professor Anatoli Romaniuk from Canada.

APOFATISMUL LUI CIORAN: TEME ȘI FUNCȚII

Gheorghită GEANĂ*
București

Minorat tipologic. În 1934, când debuta impetuos ca autor de volum cu *Pe culmile disperării*, Emil Cioran a putut fi privit cu îngăduință drept „copilul teribil” al unei generații ea însăși teribilă. Îngăduința venea din partea unei lumi aflate ea însăși în creștere, o lume organizată într-un stat național tânăr, mai tânăr chiar decât autorul cărții. Așadar, un autor tânăr într-o societate ea însăși tânără (ca stare de spirit). Includerea în discuție a vârstei nu e întâmplătoare. În epocă (dar nu și mai târziu, când se va lăsa manevrat ideologic), Nichifor Crainic îl privea pe Emil Cioran ca pe un „băiat bun și blând și fin”, arătându-se dispus să-i ierte excesele din *Schimbarul la față a României*¹. Copilul teribil va recidiva însă la nesfârșit – și în românește și în franțuzește, și pe natalele meleaguri mioritice și pe adoptivele artere pariziene. Peste două decenii și jumătate, Lucian Blaga avea să-i reproșeze, iritat, tocmai întârzierea în „vârsta adoptivă, adolescența”², deși, dacă s-ar fi gândit mai atent la propria-i teorie despre structurile culturale „majore” și „minore”, ar fi putut să accepte că avea în față un caz de minorat, dar nu de unul evolutiv, ci structural: un minorat *tipologic*. Ce poate fi mai grăitor din acest punct de vedere decât a lua seama la preferințele muzicale ale lui Cioran: veșnicul adolescent Mozart și divinul preclasic Bach? Ca să nu mai vorbim de faptul că atunci când scrie despre muzică, cele mai frecvente cuvinte cu care își făurește metaforele sunt „înger” și „lacrimi”!

Reproșul cel mai justificat ce i s-ar fi putut adresa lui Cioran de-a lungul întregii sale traiectorii intelectuale e însă altul, și anume: *discordanța dintre minorat și apofatism*, înțelegându-se prin acest din urmă termen un fel de practică generalizată a negării (atât în literă, cât și în spirit); o negare însă doar formală, *conținutul exprimat urmând a fi înțeles exact pe dos, în sensul invers*³! Firește, indiferent de societate sau epocă, tinerețea etalează un exces de zel contestatar, pe care și-l revarsă cu precădere

* **Gheorghită Geană** s-a născut la 27 octombrie 1942 la Viile Noi – Mărășești, din părinți locuitori ai comunei Soveja, județul Vrancea. După studii liceale la actualul Colegiu Național „Unirea” din Focșani, a studiat filosofia la Universitatea din București. Este Cercetător științific la Institutul de Antropologie „Francisc Rainer” al Academiei Române și Profesor de cultură antropologică la Universitatea din București, la facultățile de Filosofie și de Sociologie. Concepția sa despre disciplina pe care o profesază este concentrată în volumul *Antropologia culturală. Un profil epistemologic* (2005). Este afiliat la Royal Anthropological Institute (RAI) of Great Britain and Ireland, European Association of Social Anthropologists (EASA), Association for the Study of Ethnicity and Nationalism (ASEN) etc. Contribuții ale sale au apărut în reviste și cărți tipărite la Editura Academiei Române, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Cambridge University Press, Routledge, Wiley, LIT Verlag ș.a. În țară a publicat în reviste de cultură precum „Viața Românească”, „Luceafărul”, „România literară”, „Convorbiri literare” etc. Participă constant la Colocviile de la Putna, comunicările sale fiind incluse cu regularitate în *Caietele de la Putna*.

asupra a tot ceea ce îi apare drept anchilozare și rutină. De regulă însă, acest impuls al negării acționează prin subordonare față de imperativul social al înnoirii. Așa se face că, dincolo de unele rătăcirii inevitabile, dispoziția generală a mișcărilor intelectuale susținute de tineri este optimismul, sau, în orice caz, încrederea că lumea

aceasta poate deveni dacă nu cea mai bună dintre lumile posibile, măcar mai bună decât este la momentul dat. Exemple? *Sturm und Drang* în Germania secolului al XVIII-lea, „modernii” în Franța (în dispută cu „anticii”, la începutul secolului al XIX-lea), „generația pierdută” (ulterior regăsită) în America de după Primul Război Mondial etc. În spațiul românesc, ne oprim cu exemplificarea la cazurile clasicizate, reprezentând întâi „Junimea”, iar apoi „generația nouă” din perioada interbelică. Acesteia din urmă îi aparține și Emil Cioran – împreună cu Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Eugen Ionescu și alți câțiva. Între colegii săi de generație, mai mult chiar decât Eugen Ionescu (al cărui absurd nu plutește, totuși, în umori iremediabil sumbre), Cioran joacă rolul profetului întunecat. Și o face cu aerul unui copil ștrengar, ademenit de demonul negării. Lucrurile se întâmplă ca în mitologia populară, unde tot ceea ce Dumnezeu creează e alterat de Diavol (astfel încât, pe lângă vin avem rachiul, pe lângă flori măcăciunii etc.). Lui Cioran, Atotcreatorul i-a dăruit din belșug sensibilitate poetică și perspicacitate metafizică, dar Necuratul pare a fi pus între cel dăruit și lume un zăbranic, astfel încât făptura aceasta delicată și înzestrată vede totul în tonuri sumbre.

Teme obsedante. Există, credem, trei teme principale pe seama cărora apofatismul cioranian se manifestă cu o insistență obsesivă: (1) România și românii; (2) moartea, cu nihilismul față de viață și față de rosturile acesteia; și (3) Dumnezeu, creștinismul, sfințenia. Nu este nevoie să ilustrăm prea abundent felul cum se văd aceste orizonturi din perspectiva lui Emil Cioran; se știe cu câtă patimă a răbufnit acesta la adresa compatrioților săi carpato-danubieni, cât de radical a negat rosturile vieții și cu ce trufie s-a raportat la ideea existenței lui Dumnezeu. Efectul imediat al lecturii unei pagini cioraniene e stupefacția, adică mirarea, dar o mirare ea însăși apofatică. Mai întâi, e greu de crezut aprioric că negarea poate fi împinsă până la

limitele ei absolute. Stupefacția sporește, apoi, ca urmare a constatării că se poate pune în slujba negării absolute atâta cultură filosofică, atâta artă a paradoxului, atât rafinament stilistic (apropro: de ce oare întârzie să apară o reală analiză poetico-stilistică a acestor scrieri care i-au adus autorului faima de cel mai mare stilist al limbii franceze de la Blaise Pascal încoace⁴)! Fără discuție, greu i s-ar putea găsi lui Cioran în toată cultura universală un rival la titlul de geniu apofatic; i-a întrecut în această privință și pe Nietzsche, și pe nihilistii ruși (Pisarev, Dobroliubov, sau unele personaje ale lui Turgheniev și Dostoievski)!... Din țara lui de baștină, această „performanță” (cu sau fără ghilimele) pare și mai contrariantă: pe de o parte, oricâte exemple contextuale s-ar aduce, lumea românească în ansamblu e o lume echilibrată și tolerantă, iar, pe de altă parte, creativitatea românească este intim ancorată în substratul folcloric, tradițional, generator de energie pozitivă, stenică. Și iată cum, prin aglomerarea acestor mirări negative, se naște după un timp îndoiala: „Oare chiar așa o fi?...”

Adevărul e că dincolo de înspumatele valuri de ironii și incriminări, se ivesc parcă momente când sinele profund și neștiut al autorului răzbate la suprafață prin ceea ce Lucian Blaga numea fenomene de „personanță”. Ar fi poate inadecvat să vorbim de o contradicție a spiritului cioranian, dar cu certitudine se pot detecta, în apofatismul său, unele reflexe luminoase, afirmative. Ele pot fi descoperite și în anumite pasaje din scrierile propriu-zise, dar mai ales în corespondență, în caietele-jurnal, precum și în interviuri (cărora Cioran li s-a sustras vreme îndelungată, dar pe care a acceptat să le dea, în ultima parte a vieții). Să luăm pe rând cele trei teme menționate anterior.

(1) Până în 1936, când apărea *Schimbarea la față a României*⁵, românii nu se mai pomeniseră vreodată țintă a unor necruțătoare blestemății venite tocmai din partea unui conațional. Pe scurt, Cioran acuza acolo „o Românie mediocră, domoală, resemnată”, cu un popor inert, complăcându-se într-un „somm istoric” milenar. Peste aproape două decenii, în *La tentation d'exister*⁶, autorul izbutea să irite din nou, de astă dată chiar mai abitir, dacă ne gândim la condiția sa de exilat. De fapt, intenția lui era aceea de a-și împăca propriul cuget cu lumea românească, dar stilul voalat și o oarecare stângăcie de ordin istoric privind geneza românilor ca popor au stârnit în țară o veritabilă campanie de punere la punct, cu combatanți unul și unul: Nichifor Crainic, G. Călinescu, Lucian Blaga, D. D. Roșca... Împricinatul nu a răspuns în mod public, dar pesemne că nici ușor nu i-a fost. Starea lui de spirit se desprinde limpede dintr-o scrisoare către Ion Caraion, afiliat și el, se pare, neinspiratelor critici. („Când și unde va fi scris Caraion despre Cioran în 1957?”, se întreba Dan C. Mihăilescu în prezentarea acelei scrisori⁷). Cu referire la incriminatele-i pasaje despre România, Cioran scria: „cum oare se poate crede că au fost scrise doar din dorința de scandal? Știți la fel de bine ca mine că o iubire se poate exprima și în termeni negativi și chiar că, de regulă, se procedează astfel *din putoare*. (...) De ce să nu vedem în atacurile [din carte] la adresa țării mele mai degrabă expresia unui atașament care nu îndrăznește să se mărturisească? (...) Știți desigur că România m-a obsedat dintotdeauna; dacă n-ar fi fost așa, aș mai fi ponegriț-o oare cu atâta încrâncenare și tristețe? Multe sunt căile iubirii; eu am ales-o pe cea care pedepsește; dar biciuindu-i pe ai mei și originile mele, m-am pedepsit pe mine însumi”⁸. Această replică directă ține, singură, în cumpănă tot ceea ce în scrisul autorului ei va fi fost sau încă ar mai putea fi înțeles altfel! Să mai adăugăm că nu o dată, în scrisori sau în interviuri, Cioran și-a defulat nostalgia față

de locurile natale, a căror depărtare a resimțit-o ca pe o cădere din paradis. Se bucura de ilustratele primite de la fratele Aurel și îi cerea monografia Rășinarilor (publicată de Victor Păcală în 1915, la Sibiu). Iar prietenului său din copilărie, Bucur Țincu, i se adresa plin de nostalgie: „Îmi dau seama că ești conștient de norocul pe care-l ai de a putea să te duci din când în când la Rășinari. Regret acum că a fost vândută casa pe care o aveam acolo. Ar fi reprezentat pentru mine o legătură importantă, o tentație de a regăsi anii aceia care au făcut din copilăria noastră o atât de mare reușită”⁹. Dar nu numai locurile, ci și omul românesc (pe care știa a-l descoperi în ipostaza arhetipală!) îi prilejuiau judecăți de valoare de domeniul fascinației: „Cel din urmă cioban îmi pare azi de preferat oricărui intelectual parizian”¹⁰. Reflecția aceasta epistolară din 1967 nu e întâmplătoare, de vreme ce revine într-un interviu din 1986, pe fondul unei discuții despre filosofia istoriei: „Cred azi că ar fi fost mult mai bine pentru mine dacă aș fi rămas ajutor de cioban în micul sat din care provin. Aș fi înțeles esențialul la fel de bine ca și acum. Aș fi fost acolo mai aproape de adevăr”¹¹. Și n-am putea încheia această temă fără a transcrie dintr-o scrisoare către Constantin Noica: „Cumpănind bine lucrurile, dintre noi tu ești singurul care ai făcut cea mai bună alegere. Nu te poți împlini decât aproape de originile tale”; și tot acolo: „...tu ai înțeles dintotdeauna ceea ce mie mi s-a părut multă vreme o extravaganță sau chiar o nebunie: că *a fi* nu e cu puțință decât înăuntrul propriei tale etnii”¹².

(2) Pe seama rosturilor existenței, Emil Cioran a făcut o veritabilă risipă de retorică apofatică. „Perseverăm în viață pentru că ea nu se sprijină pe nimic, pentru că este lipsită până și de umbra unui temei. Moartea este prea exactă; toate argumentele sunt de partea ei”, ne este dat să citim în *Tratat de descompunere*¹³. Și tot acolo: „Nu există inițiere decât întru neant – și întru ridicolul de a fi viu”¹⁴. În *Despre inconvenientul de a te fi născut*¹⁵, ecuația între „existență” și „chin” sau „viața ca deficiență a materiei” sunt teze care deja nu mai șochează, ele fiind prevestite încă din titlu. De altfel, titluri precum: *Pe culmile disperării* (chiar cartea de debut, în 1934), *Cartea amăgirilor*, *Amurgul gândurilor*, apoi (după translocarea în Franța) *Précis de décomposition* (Manual de descompunere), *Syllogismes de l'amertume* (Silogismele amărăciunii), *La Chute dans le temps* (Căderea în timp), *Le Mauvais démiurge* (Demiurgul cel rău), *Écartèlement* (Sfârtecarea) ș.a. sunt cele mai prompte și mai directe introduceri în conținutul frisonant al cărților lui Cioran. Asemenea formule reprezentative, completate și multiplicare în diverse variante, au configurat percepția curentă asupra filosofiei cioraniene. Ele poartă girul lucidității, dar al unei lucidități excesive. Cioran a testat, într-adevăr, până la exacerbare corelația camil-petresciană: „Câtă luciditate atâta dramă”. Într-un dialog cu Helga Perz, el se autoanaliza astfel: „Deși am o părere cât se poate de sumbră despre viață, am fost totdeauna pasionat de existență. Această pasiune a fost atât de mare, încât s-a transformat într-o negare a vieții, eu neavând mijloace să-mi potolesc pofta de viață. Nu sunt, așadar, un om dezamăgit, sunt mai degrabă ruinat pe dinăuntru de prea multă încordare”¹⁶. Ultima frază înlesnește de fapt trecerea spre înțelegerea comportamentului său real, impus de situații concrete. Or, acest comportament se dovedește a fi diametral opus propriei retorici nihiliste! La moartea mamei sale, Cioran se comportă întru totul normal, suferind și scriindu-i fratelui său, Aurel: „Simt ca și tine un gol uriaș. Mama a fost o ființă deosebită. Era într-adevăr *cineva*. Mi-e foarte greu să mi-o închipui bătrână. Cu ea pieri pentru totdeauna o parte din viața noastră”¹⁷. Filosoful trăitor în Paris își îndeamnă fratele rămas la Sibiu: „Nu te lăsa doborât de tristețe”¹⁸, ba chiar: „Va trebui

să-ți impui o viziune mai senină asupra lucrurilor...¹⁹. Dacă n-am ști dinainte, n-am crede că asemenea îndemnuri vin din partea unei conștiințe apocaliptice!... Inșă ceea ce contracarează decisiv gândurile sumbre, cu care Cioran obișnuise pe toată lumea, este o anumită mărturie furnizată de Noica; acesta și-a abordat într-o zi prietenul (un „clasic al deznădejdi”, nu-i așa?), tachinându-l: „Faptul că nu ți-ai pus capăt zilelor, după ce timp de 40 de ani te-ai tânguit pentru nefericirea de a te fi născut, mă asigură că viața e totuși bună”; Cioran își trase deoparte interlocutorul și-i răspunse: „Mă, să n-o spui nimănui, dar îmi *place* viața!”²⁰.

(3) În fine, prin atitudinea sa față de Dumnezeu și față de creștinism, Cioran sfidează orice încercare de stabilire a unei continuități de ordin deterministic între ereditatea biologică și ereditatea spirituală. Deși născut și crescut în familia unui respectat preot ortodox, Emil Cioran s-a arătat ireverențios la adresa valorilor creștine. Selectate dintr-o singură scriere – *Lacrimi și sfinți*²¹ –, exemplificările ce urmează nu pot constitui decât un mic eșantion dintr-o retorică eflorescentă (și efervescentă) în tema de față; astfel, „lumea sfinților este o otravă cerească” (p. 17), sfințenia este „fosforescența transcendentă a putregaiului” (25), „perversiune fără pereche, (...) viciu al cerului” (65), Dumnezeu n-ar fi decât „o eroare a inimii, precum lumea a minții” (29), „nu suntem decât niște răni ale firii, iar Dumnezeu un Toma Necredinciosul” (48), îngerii, sfinții și Dumnezeu alcătuiesc „șleahta paradisiului” (58) etc. Nu-i de mirare că această scriere a fost primită cu asprime de contemporani – inclusiv de colegii din „noua generație”, precum Mircea Eliade, singurele laude venind dinspre Jeny Acterian²². Cea mai mare dezamăgire a trăit-o însă mama autorului, care, după ce a citit *Lacrimi și sfinți*, i-a scris la Paris, unde fecioru-său plecase cu o bursă: „Ar fi trebuit să publici cartea asta după moartea noastră”. A fost reacția care îl va urmări pe Emil Cioran toată viața, peste timp²³; ea nu intră, desigur, în ceea ce împricinatul va recepționa drept „prostia sumbră ce a învăluit comentariile acelei cărți”²⁴, fiindcă nu era o atitudine de tip critic, ci una parental-sentimentală.

Și totuși... În aceeași scriere, ochiul atent descoperă enunțuri semantic opuse, de o tulburătoare frumusețe²⁵: „Voi ajunge vreodată atât de pur că nu mă voi putea oglindi decât în lacrimi de sfinți? (p. 7)”; sau: „La Judecata de Apoi se vor cântări numai lacrimile” (8); „De mult am știut că singurul comentariu la sfinți sunt lacrimile” (29); sau: „Când n-ar mai rămâne nimic din cer și pământ, lacrimile sfinților ar supraviețui ca o rouă ce ar împânzi straturile de aer” (66)... De altfel, și *Pe culmile disperării*, în pofida titlului asociat exasperării, se încheie cu câteva paragrafe tonice, din care ne vom îngădui să cităm măcar unul: „Prin orice pot cădea în lumea asta, numai printr-o mare iubire nu. Iar atunci când iubirii tale i s-ar răspunde cu dispreț sau indiferență, când toți oamenii te-ar abandona și când singurătatea ta ar fi suprema părăsire, toate razele iubirii tale ce n-au putut pătrunde în alții ca să-i lumineze sau să le facă întunericul mai misterios se vor răsfrânge și se vor reîntoarce în tine, pentru ca în clipa ultimei părăsiri strălucirile lor să te facă numai lumină și văpăile lor numai căldură. Și atunci întunericul nu va mai fi o atracție irezistibilă și nu te vei mai ameți la viziunea prăpăstiilor și adâncimilor”²⁶... După cum se vede, nebănuite sunt resursele de bună dispoziție ale spiritului cioranian! Căci nu este *iubirea* una dintre valorile focale ale creștinismului?...

În alte împrejurări, Cioran nu ezită a recunoaște că l-a *căutat* pe Dumnezeu, dar nu l-a găsit. Solicitat (de fapt somat cu deferență) de George Bălan (care și-l alesese drept mentor „în tainele lucidității necruțătoare”) să spună dacă ia sau nu în serios

ideea de divinitate, Cioran, vădit incomodat de tonul tranșant, găsește răspunsul cel mai acoperitor, cel mai sintetic: „...obârșia tuturor strigătelor mele spre el [adică spre Dumnezeu], ca și a tuturor sarcasmelor cu care l-am gratificat, trebuie căutată într-un total și apăsător sentiment de singurătate, la capătul căruia Dumnezeu apărea, ca să spun așa, automat. N-ar fi apărut niciodată în existența mea, dacă singurătatea mea n-ar fi fost mai mare decât mine. Dar fiindcă [ea] era peste puterile mele, trebuia să fie acolo *cineva* care să mă ajute a o depăși. (...) Iată de ce unul dintre lucrurile pe care le înțeleg cel mai bine, chiar și la ora actuală, este *rugăciunea* – am în vedere motivele care împing spre ea, zbuciumul teribil din care emană”²⁷. Și fiindcă Cioran însuși a adus vorba despre rugăciune, să nu irosim prilejul de a remarca excepționala vocație a acestui gânditor de a făuri metafore. Iar ca ipostază de grație a ființei, rugăciunea devine pentru el un mijloc de a transfigura *ideea* de rugăciune în metaforă, înobilând realitatea: „O floare e o rugăciune mută”²⁸; în pădurea Rambouillet, prin care obișnuia să se plimbe, „fiecare copac pare atunci [când e ceață] o rugăciune încremenită”²⁹; și tot în pădurea Rambouillet, în ianuarie, după căderea nopții, „arborii, desfrunziți și negri, păreau rugăciuni înghețate”³⁰.

Am zice, rezumativ, că relația lui Cioran cu Dumnezeu poate fi înțeleasă prin decodificarea stării de *deus otiosus*, trăită însă de filosoful nostru nu pe ritmurile inimii, ci în zbuciumul rațiunii – un zbucium al întrebărilor fără răspuns. Poate că, într-adevăr, relația sa cu Dumnezeu s-ar fi încheșat altfel dacă, descoperindu-și singurătatea, fiul de preot ar fi recurs (înfiorat de-a binelea) la rugăciune și n-ar fi „înțeles-o” doar rațional, rămânând în *afara* ei. Căci nu se poate ignora deosebirea dintre acest fel de „înțelegere” și clamarea rostită de poetul din popor:

„Doamne, Doamne, mult zic Doamne!
Dumnezeu pare că doarme,
Cu capul pe-o mănăstire
Și de nimeni n-are știre”...
(Lucian Blaga, *Antologie de poezie populară*)³¹

...sau de Cezar Baltag:

„Oare trecerea noastră fum e?
Te implor, luminează și fii!
Peste-o clipă se-ntunecă-n lume,
Iar eu nu te pot, Doamne, trezi...”
(*Eram arșița ta la amiază*)³²

Funcțiile apofatismului. Reflecțiile în dublă cheie – în care după o cantitate consistentă de pesimism și formule apofatice urmează o geană desprinsă parcă din lumina dintâi a Creației – reprezintă o caracteristică a scrisului cioranian. Cititorul însă, după câteva asemenea exerciții de lectură, se vede aruncat din deruta paradoxică în neodihna întrebărilor: *Cui prodest?* La ce bun acest fel de exprimare, fascinând tocmai prin partea de întunecime? Este el un gratuit joc de artificii ideatice? Ar fi prea puțin pentru zbuciumul care-l însoțește, nutrindu-l...

Cel dintâi „beneficiar” al acestui stil pare a fi Cioran însuși. Nu, nu e vorba de gloria dobândită prin scris, ci de efectul terapeutic al scrisului asupra autorului.

Cioran nu scria oricând, ci numai când se simțea disperat, spre a se elibera de obsesii și de tensiuni. Iată-l dezvăluindu-se într-un interviu: „Tot ce am scris are pentru mine, fără excepție, valoare terapeutică. Am scris pentru a mă elibera de o povară sufletească sau pentru a o face mai ușor de suportat”³³. Și continuă către interlocutor: „Vă dau un sfat. Dacă urâți pe cineva, scrieți-i numele de o sută de ori, adăugând: l-aș omori, l-aș omori. După o jumătate de oră, v-ați eliberat”³⁴. Metoda propusă este, în realitate, mai mult decât o terapeutică: este o exorcizare aplicată propriului eu, adică o auto-exorcizare. Că așa stau lucrurile, o dovedește și curajul dispoziției de a aplica această metodă până la sacrificiu. Citim în *Cartea amăgirilor*: „De ce nu-mi este inima o mare de sânge fără fund, ca s-o revărs asupra lumii și să-i ascund petele într-o strălucire roșie și universală? Atunci lumea ar merita jertfa sângelui și un pumnal introdus în inimă ar rezolva problema mântuirii”³⁵. Din acest punct de vedere, apofatismul cioranian îndeplinește o funcție de *autoexorcizare în slujba unui bine universal-uman*.

Cioran nu a fost așadar un egoist; el nu a scris numai pentru sine însuși, a scris și pentru semenii. Prin extindere, funcția de autoexorcizare devine atunci o funcție de *provocare*. Și în acest caz, Cioran nu se dezmente: el nu scrie pentru a zugrăvi o realitate ori frumusețea unui obiect, pentru a lăuda pe cineva, sau pentru a aduce mulțumiri cuiva; pe scurt, el nu scrie pentru a produce o emoție pozitivă, ci pentru a trezi, ba – mai mult – pentru a „biciui”. Am folosit chiar propriii săi termeni: „Când scriu o carte, ideea mea e să *trezesc* pe cineva, să-l *biciuiesc*. (...) Nu, nu-mi plac cărțile care se citesc așa cum ai citi ziarul: o carte trebuie să zguduie, să pună totul sub semnul îndoielii”. De altfel, întreaga convorbire cu Fernando Savater – din care tocmai am citat – e așezată sub titlul: „Să scrii ca să trezești”³⁶. În cuprinsul ei, interviuul își aplică un diagnostic ce fixează definitiv această dimensiune a personalității sale: „în acest sens, dacă vrei, sunt ca diavolul, care este un tip activ, un negator, care pune lucrurile în mișcare”³⁷. Acesta este, într-adevăr, *mefistofelicul* Cioran, reîncarnare a demonului negării, Mefistofel; demonul suprem căruia, totuși, Dumnezeu îi găsește un rost:

„Cam lesne lânzește-a omului lucrare,
Nestingherită tihnă el grabnic își dorește;
Deci bucuros îi dăruie ortac pe Diavol, care
Se-agită, îl ațăță și a trudi-l silește”.

(Goethe, *Faust*, „Prolog în cer” – trad. personală, G. G.).

În românește, despre câte un ins ce reușește performanțe neobișnuite cu mijloace nesesizate se spune, cu un amestec de admirație și năduf: „E dat Naibii!” – unde Naiba, scris în mod necesar cu majusculă, este unul dintre eufemismele Diavolului. Un „dat Naibii” va fi fost și Emil Cioran, firește cu adaosul virtuții de ațățător cu care Goethe îl înzestră pe Mefisto!...

Toate izbucnirile lui Cioran – față de compatrioți, față de creștinism, față de Dumnezeu, față de sine însuși – capătă înțelesuri noi, invers orientate, dacă le privim prin grila acestor funcții ale apofatismului său. Când își dorea cu ardoare să-l știe pe Cioran împăcat cu Apostolul Pavel și cu Absolutul, Petre Țuțea va fi avut intuiția că prietenul său din depărtare nu numai că nu era iremediabil pierdut, dar chiar deținea în urzeala ființei sale temeiul mântuirii. La rândul-i, nu altfel va fi simțit și gândit

și Constantin Noica, atunci când avansa această memorabilă imagine: „Toată viața el mi-a apărut ca în jocul cu scândura ce saltă, al copiilor. S-a așezat la un capăt, și am încercat cu toții să apăsăm pe celălalt capăt și să ne legănăm cu el, dar n-am reușit. Tot ce am năzuit personal, de la prima carte și până astăzi, a fost într-un fel să am dreptate împotriva lui Emil Cioran, știind că el are dreptate. Dar ce importă? Și pentru că putem spune «ce importă» în numele culturii, pentru că bacchanala ei este posibilă în marginea prăpastiei, înseamnă că el nu mai are dreptate. Undeva s-ar putea să se bucure el însuși”³⁸.

Post scriptum: O radiografiere a textului de față arată că, prin densitatea citatelor, el integrează în substanța lui părți consistente din chiar materia discursului cioranian. Există două motivații în temeiul acestei proceduri. Întâi, se validează în felul acesta (dar fără vreo premeditare) o anumită judecată enunțată de Jean-François Revel; după ce îl situa pe Cioran în rând cu La Rochefoucauld, Montesquieu și Valéry (a se vedea aici, nota 4), scriitorul și jurnalistul francez adăuga: „marii prozatori din această familie sunt aproape imposibil de comentat. (...) Singurul comentariu acceptabil pentru acest gen de scriitori este citarea”³⁹. Iar a doua motivație demnă de luat în seamă constă în faptul că, printr-o regizare logică atentă, mostrele scilicet din textele lui Cioran pot fi puse să slujească înțelegerea gândirii acestuia din perspectiva pe care am propus-o de la bun început: aceea a unei finalități apofatice.

NOTE

1. Nichifor Crainic, *Schimbarea la față a României*, cronică apărută inițial în „Gândirea”, anul XVI, nr. 2, februarie 1937, pp. 93–95. Aici trimiterea se face după cronică reeditată în volumul *Pro și contra Emil Cioran. Între idolatrie și pamflet*, Antologie, cuvânt înainte și note de Marin Diaconu, pp. 80–83, București, Editura Humanitas, 1998.
2. Lucian Blaga, „Farsa originalității”, articol scris în 1959 și apărut postum în „Contemporanul”, nr. 45 (839), 9 noiembrie 1962. Aici referirea se face după textul reeditat în volumul *Pro și contra Emil Cioran. Între idolatrie și pamflet*, ediția citată, pp. 215–219.
3. Cf. Gheorghiu Geană, „Reflexele afirmative ale apofatismului cioranian”, în „Viața Românească”, C (100), nr. 6–7, 2005, p. 79.
4. Iată în acest sens o declarație sugestivă: „Într-o zi, va trebui să se organizeze o nouă didascalie pentru a explica limba lui Cioran, întrucât cu el – *mulțumită lui* – franceza cunoaște o nouă eră” (Pietro Ferrua, „Présence de Pascal dans l’oeuvre de Cioran”, în „Culture Française”, 23ème année, n.s., No. 4, 1974, pp. 6–16; cit. pp. 9–10, italicizele: în orig.). Iar această apreciere nu e singulară; cam în aceeași perioadă, un alt notoriu publicist îl considera pe Cioran (într-o publicație majoră) „cel mai mare prozator francez de astăzi”, cu specificația că nu e vorba de o „proză narativă”, ci de o „proză meditativă”, de felul celei în care s-au ilustrat La Rochefoucauld, Montesquieu, sau Valéry (Jean-François Revel, „Cioran l’incommentable”, în „L’Express”, 17 novembre 1979, p. 28).
5. București, Editura Vremea.
6. Paris, Éditions Gallimard, 1956; ed. rom.: *Ispita de a exista*, trad. de Emanoil Marcu, București, Editura Humanitas, 1992.
7. Scrisoare publicată în revista „Litere, arte, idei”, 8 aprilie 1996.
8. *Ibidem*.

9. Citat din una dintre cele două scrisori către Bucur Țincu, prezentate de Simona Cioculescu sub titlul „Emil Cioran – inedit: «Copilăria rămâne pentru mine culmea vieții mele»”, în „România literară”, nr. 13, 2–8 aprilie 1997.
10. Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, stabilirea textelor: Gabriel Liiceanu și Theodor Enescu, traduceri de Tania Radu, ediție de Dan C. Mihăilescu, București, Editura Humanitas, 2014 (1995), p. 56. Citatul face parte din scrisoarea adresată fratelui Relu (Aurel), la 28 martie 1967.
11. Citat din „Oceanograf al ororii”, interviu cu Fritz J. Raddatz, inclus în volumul *Convorbiri cu Cioran*, București, Editura Humanitas, pp. 151–177 (cit.: p. 154). Interviul a apărut inițial în săptămânalul german „Die Zeit”, 4 aprilie 1986.
12. Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, ed. cit., p. 310 (italicele: în orig.).
13. București, Editura Humanitas, trad. Irina Mavrodin, 1992, p. 19 (orig. fr.: *Précis de décomposition*, Paris, Gallimard, 1949).
14. *Ibidem*, p. 22.
15. Orig. fr.: *De l'inconvénient d'être né*, Paris, Gallimard, 1973; în rom.: *Despre neajunsul de a te fi născut*, trad. de Florin Sicoe, București, Humanitas, 2002.
16. Emil Cioran, „Întreaga mea viață a stat sub semnul morții”, convorbire cu Helga Perz, în volumul *Convorbiri cu Cioran*, ed. cit., pp. 33–42 (cit.: p. 34). Interviul preluat din revista germană „Süddeutsche Zeitung”, nr. 231, 7/8 octombrie 1978.
17. Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, ed. cit., p. 52 (italicele: în orig.).
18. *Ibidem*, p. 51.
19. *Ibidem*, p. 61.
20. Constantin Noica, *Jurnal de idei*, București, Editura Humanitas, 1990, p. 200.
21. Emil Cioran, *Lacrimi și sfinți*, București, Editura Humanitas, 2008 (orig. 1937; în paranteze: numerele paginilor în care pot fi identificate expresiile citate).
22. Comentariile, însă, n-aveau să contenească. S-a spus, astfel, că „hermeneutica lacrimilor dezvoltată de gânditorul român (mai ales în *Lacrimi și sfinți*) reprezintă unul din vârfurile de originalitate a operei sale” (Simona Modreanu, *Cioran*, Iași, Editura Junimea, col. „Românii din Paris”, 2005, p. 97. Cartea a apărut întâi la Paris, în editura Oxus, 2003). De asemenea, într-o abordare *ad-hoc*, Marta Petreu scria: „În măsura în care *Lacrimi și Sfinți* este o autotorturare premeditată pentru a crede, cartea este și o răzvrătire în fața cerului, o mărturisire a scuturării lui Cioran de Dumnezeu personal al creștinismului și de alaiul ceresc ce îl înconjoară” (aut. cit., „Despre *Lacrimi și sfinți*, sau cartea misticului refuzat”, în „Apostrof”, anul XXII, nr. 3 [250], 2011, pp. 16–18 [cit.: p. 18]).
23. Drept dovadă, el relatează peste timp acest episod (inclusiv cuvintele mamei) în interviuri, precum cele acordate lui Gerd Bergfleth („Neantul se afla în mine”, în volumul *Convorbiri cu Cioran*, ed. cit., p. 105) și Lea Vergine („Anarhie, disperare, tinerețe...”, în același volum, p. 127).
24. Cf. „Către Jeny Acterian”, în Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, ed. cit. p. 243.
25. Folosim ediția citată. Așijderea, menționăm în paranteze paginile din care am preluat citatele.
26. Cioran, *Pe culmile disperării*, București, Humanitas, 2022 (orig.: 1934), p. 153.
27. George Bălan, *În dialog cu Emil Cioran*, București, Cartea Românească, 1996, p. 25 (sublinierile în orig.).
28. Cioran, *Caiete I, 1957–1965*, Cuvânt înainte de Simone Boué, trad. de Emanoil Marcu și Vlad Russo, București, Humanitas, 1999, p. 164.

29. Cioran, *Caiete II, 1966–1968*, trad. de Emanoil Marcu și Vlad Russo, București, Humanitas, 1999, p. 272.
30. Cioran, *Caiete III, 1967–1972*, trad. de Emanoil Marcu și Vlad Russo, București, Humanitas, 2000, p. 14. (În cele trei exemple pe care tocmai le-am extras, metafora se produce în zona regnului vegetal. Inspirația stilistică a lui Cioran nu se supune însă unor limite – ea se manifestă în orice mediu prielnic. Iată o notație din *Caiete III*, p. 290: „Miezul nopții sub arcadele de la Palais-Royal. Nimeni. Liniște incredibilă [...]: *se auzeau norii trecând*”. Am marcat cu italice expresia unei imagini care ne amintește de o imagine asemănătoare, patentată de Lucian Blaga: „Atâta liniște-i în jur de-mi pare că aud / cum se izbesc de geamuri razele de lună”.)
31. Fascinat de poezia populară, Lucian Blaga a alcătuit o antologie pe baza textelor pe care i le aduceau studenții din locurile lor natale, pe vremea când poetul era profesor de filosofia culturii la Universitatea din Cluj. Datele bibliografice complete ale acestei lucrări (apărută postum) sunt următoarele: Lucian Blaga, *Antologie de poezie populară*, ediție îngrijită de George Ivașcu și ilustrată de Mișu Vulcănescu, București, Editura pentru Literatură, 1966. În antologie, Blaga nu a inclus poezii întregi, ci numai acele fragmente de maximă densitate estetică și filosofică. Fapt semnificativ, catrenul tocmai citat este plasat în deschiderea volumului, la p. 3.
32. Originar din Bucovina de Nord (Mălinești, zona Cernăuți), Cezar Baltag (1939–1997) a fost un eminent poet al literaturii române din generația lui Nichita Stănescu, Marin Sorescu, Ioan Alexandru... Întâlnirea cu Mircea Eliade, în Statele Unite, i-a reiterat o artă poetică impregnată de suflul folcloric și marcată de laitmotive arhetipale, precum: dialectica sacru–profan, *coincidentia oppositorum*, *axis mundi* și (aici ilustrat) *deus otiosus*. Poezia din care am citat (și care dă seama de motivul menționat în final) face parte din volumul *Dialog la mal*, Editura Eminescu, 1985, p. 18.
33. Gerd Bergfleth („Neantul se afla în mine”, în volumul *Convorbiri cu Cioran*, ed. cit., p. 111).
34. *Ibidem*, p. 120.
35. Emil Cioran, *Cartea amăgirilor*, București, Editura Humanitas, 1991 (orig. 1936), p. 218.
36. A se vedea volumul *Convorbiri cu Cioran*, ed. cit., pp. 15–32 (cit.: p. 20).
37. *Ibidem*, p. 22.
38. Constantin Noica, „Gânduri despre Emil Cioran”, în *Pro și contra Emil Cioran. Între idolatrie și pamflet*, ed. cit., pp. 292–298 (cit.: p. 298); text apărut inițial în „Almanahul literar”, 1985, pp. 40–42.
39. Jean-François Revel, „Cioran l’incommentable”, în „L’Express”, 17 novembre 1979, p. 28.

SUMMARY

“Apophatism” is the label the author of this article associates to the world view of Emil Cioran – the Romanian thinker appreciated by the French criticism as the greatest stylist of French literature from Blaise Pascal to our days. The apophatism is defined as the practice of denying, this being however an act by which the exhibited content is to be understood conversely, in the opposite meaning.

There are three main themes in Cioran's writings that can be detected in this perspective: (1) Romania and Romanian people, (2) life and its aims, and (3) God, Christianity, and holiness. Most often Cioran covered with disdain and nihilism each of these targets. Nevertheless, when reading among the lines, one can discover from time to time in his texts some statements of completely different meanings than the usual ones. He did not engage himself to polemics, but once upon a time he replied to the poet Ion Caraion who had criticized his irreverent outbursts against Romanians: "There are many ways to love; I chose the one that means to punish, but, as a matter of fact, by whipping on my own conationals and origins I punished myself". Respecting the Cioranian view about the nonsense of life, one day Constantin Noica approached his friend and colleague of generation: "If after your forty years of complaining against the unhappiness of being born you did not put an end to your days, this obvious fact might be for me an assurance that, nevertheless, the life is something good!"; Cioran answered, discreetly: "Oh friend, listen to me and keep it to yourself: I *like* to live!". As to Christianity and holiness, in spite of his slight on these fundamental human values, Cioran puts also in edgeways such touching words: "Shall I live the moment when I couldn't mirrored myself but in tears of saints?" (*Lacrimi și sfinți / Tears and Saints*, 1934), or, on the same tone: "At the Last Judgment only the tears will be balanced" (*Ibidem*).

On the occasion of an interview with Gerd Bergfleth, Emil Cioran asserts: "All that I wrote has for me a therapeutic value". In point of fact, the method he advanced is more than a therapeutics: it is an exorcisation applied to the proper ego – i.e. a self-exorcisation – by the technique of paradox.

INTELECTUALITATEA BUCOVINEANĂ ȘI APORTUL EI LA INAUGURAREA ACADEMIEI ROMÂNE. ION GHEORGHE SBIERA*

Alexandrina CERNOV
Cernăuți

„Casandra putea să fie însă tot atât de bine și româncă – adică un produs al aproape tuturor etniilor și popoarelor care trecuseră prin țara noastră în secolele întunecate de după decăderea Imperiului Roman; căci ea vorbea atât româna, cât și ruteana: firește, ambele la fel de prost – de altfel, un fenomen destul de general în Bucovina. Amesteca cele două limbi, incluzând și cuvinte din toate celelalte idiomuri vorbite la noi. Rezultatul era acel talmeș-balmeș absurd, pe care doar eu îl înțelegeam și, în oarecare măsură, și cei ce recurgeau la un veșmânt lingvistic la fel de peștig pentru a-și exprima gândurile”.

Așa a prezentat-o pe doica sa scriitorul german de origine bucovineană Gregor von Rezzori¹, în cartea autobiografică *Zăpezile de altă dată*. Fragmentul citat mai sus este doar o părere a renumitului scriitor austriac, născut în 1914 la Cernăuți, despre starea de spirit în Bucovina dintre cele două războaie mondiale. Despre aceeași perioadă în Bucovina, scrie în romanul său, *Cântecul mării*, istoricul român Oleg Serebren². Romanele au o importanță istorică pentru noi astăzi, pentru că reflectă o experiență, trăită de bucovineni de-a lungul veacurilor, și viziunea unor personalități marcante ale două naționalități bucovinene (română și germană) asupra aceleiași perioade istorice.

În istoria Țării de Sus a Moldovei, numită de austrieci după 1775 Bucovina, distingem cinci perioade în care *modul de viață* al populației s-a schimbat brusc și esențial impunând de fiecare dată o nouă limbă oficială, ruperea de tradițiile naționale, limbă și istorie: 1) 1359–1774 (415 ani) – face parte din Moldova; 2) 1775–1918 (143 de ani) Bucovina s-a aflat sub stăpânirea Imperiului Habsburgic; 3) 1918–1940 și 1941–1944 (aproape 25 de ani) Bucovina este parte componentă a României; 4) 1940–1941 și 1944–1991 (aproape 48 de ani) nordul Bucovinei împreună cu ținutul Herța și fostul județ Hotin este încorporat Uniunii Sovietice, constituind astfel actuala regiune Cernăuți; 5) din 1991 – regiunea Cernăuți împreună cu ținutul Herța și fostul județ Hotin se află în

* Comunicare susținută la Colocviul XVII, *Orizonturile culturii române. Formare și atitudine*, 20-24 august 2023, Fundația „Credință și creație. Acad Zoe Dumitrescu-Buşulenga – monahia Benedicta, Mânstirea Putna.

componenta Ucrainei, ca de altfel, și sudul Basarabiei, care este înglobat în regiunea Odesa; la fel și localitățile românești din regiunea Transcarpatică.

Doar în secolul trecut în nordul Bucovinei au fost instaurate patru limbi oficiale: germana, româna, rusa și ucraineana. Istoriografia ucraineană însă nu amintește de perioada când acest teritoriu, până la 1774, a făcut parte din Țara de Sus a Moldovei medievale, ca și cele două capitale – Siret și Suceava – orașe cu o bogată istorie culturală și religioasă. Trebuie să amintim în acest context că la 1774-1775, austriecii au găsit aici bogate mănăstiri, cu tradiții culturale deosebite. Să amintim doar de Academia de la Putna.

Ultimul model de periodizare, care reprezintă chintesenta poziției ucrainene în ceea ce privește periodizarea istoriei Bucovinei, este expus în articolul *Locul monumentelor din Bucovina ca factor al formării identității*, autoare: Valentina Bohatyreț și Liubov Melniciuc, ultima fiind directoarea Centrului de Studii Românești pe lângă Facultatea de Istorie a universității cernăuțene. O primă întrebare, principială ,de altfel, ar fi: cum s-a schimbat astăzi identitatea cernăuțenilor, dacă s-a schimbat, după ridicarea de curând a monumentului lui Frantz Iosif din centrul orașului? Austriacă, ucraineană, rusească sau, poate, română? În ce mod un monument poate reprezenta o identitate, după cum afirmă autoarele, din moment ce în Cernăuți, de exemplu, fiecare stat (Austria, România, URSS-ul, Ucraina) a demolat monumentele precedente ridicând în locul lor altele noi?

Propunem în continuare periodizarea istoriei Bucovinei din cartea *Interferențe lingvistice și culturale la Cernăuți și în lume. Eminescu în limbile lumii: receptare critică și analitică*³ : „Datorită situației geografice orașul s-a aflat la granița diferitor state: între 1514-1739 Cernăuțiul era în componența Imperiului Otoman; din 1775-1918 – în componența Imperiului Austriac, 1918-1940 – în componența României, în 1940-1941 și 1944-1991 – în componența URSS-ului” (p.14). În continuare, autoarele propun câteva informații referitoare la o istorie mai veche a orașului Cernăuți, afirmând că dezvoltarea sa, „ca străvechi oraș ucrainean”, s-a început în perioada Statului Kievean. Citim: „În a doua jumătate a secolului al XII-lea kneazul Iaroslav Osmomâsl a întemeiat pe malul râului Prut, afirmă cu toată autoritatea autoarele, cu scopul de apărare, orașul Cern. De la jumătatea secolului al XIV-lea a intrat în componența Moldovei, ca oraș de graniță cu Polonia, prin care treceau căile comerciale de la Lvov la Suceava. În 1538 voievodatul Moldovei nimerește sub ocupația sultanului Suleiman Magnificul, iar orașul Cernăuți s-a trezit în componența Imperiului Otoman... Din 1774-1918, în urma războielor ruso-turcești, conform Păcii de la Kuciuk-Kainargi, Cernăuțiul a trecut sub stăpânirea Austriei” (p.15).

Aceste „curiozități istorice” le-am citat doar pentru a înțelege condițiile vitrege în care a evoluat, și se afirmă în continuare intelectualitatea românească din nordul Bucovinei luptând pentru păstrarea limbii și identității naționale, a adevărului istoric. Or, evoluția limbii române, a științei și culturii românești în Bucovina sunt noțiuni legate de condiții istorice concrete. Menționăm doar o altă curiozitate a momentului: cartea este frecvent mediatizată pe Facebook.

Asimilarea unei etnii minoritare prin limba pe care aceasta o vorbește este primul pas spre deznaționalizare și pierdere a identității ei. Chiar păstrând numai tradițiile naționale – cântând, dansând, purtând costumele naționale, dacă populația, la un moment dat, va pierde limba maternă și nu-și va cunoaște istoria, aceasta nu

va mai gândi și simți românește, calități ce se perpetuează prin limbă, credință și istorie. Există riscul de a deveni „cetățeni ai universului”, sau după cum afirmă astăzi unii istorici germani și ucraineni, de a se declara ca fiind de origine bucovineană, ceea ce este comparabil și cu binecunoscuta sintagmă „homo sovieticus” instituită de sovietici, adică, „național prin formă și comunist prin conținut”, vorbitor de limbă rusă. Astăzi, prin legislația impusă de Ucraina, românii riscă să devină „homo ucrainensis”.

Limba română vorbită în Bucovina în perioada austriacă

Pentru a înțelege ce s-a întâmplat cu limba română în Bucovina în această perioadă reproducem un fragment din lucrarea lui Ion Gh. Sbiera, membru fondator al Academiei Române, primul șef al Catedrei de Limba și Literatura Română la Universitatea germană din Cernăuți *Sbiera, după tradițiune și istorie. Amintiri din viața autorului*, paragraful 24: *Limba nemțească ca piedică în continuarea dezvoltării mele intelectuale*⁴:

„Îmbii frați am fost înscriși la școală în clasa elementară ca să învățăm nemțește. Cu cititul și scrisul ne merse ușor; deprinserăm îndată; dar ce folos! Că nu pricepeam nici o boabă din câte citeam. Despre vreo explicație în românește a celor citite nemțește nu era nici vorbă pe atunci! Învățătorul de clasa elementară și cel de a doua clasă drept că pricepeau românește, dară nu vorbeau; numai directorul, ca român ce era, știa românește. (...) Cât pentru școală, furăm nevoiți să învățăm toate de-a dreptul, fără de a pricepe și a ni da sama cum se cade de câte le învățăm. De aceea nici nu ne puteam face închipuiți lămurite și precise despre câte învățăm. Această scădere principală a învățământului public de pe atunci a avut o înrâurință nu numai împiedicătoare, ci și foarte stricătioasă asupra lucidității minții mele. (...) ...această scădere primordială în modul exprimării în graiul nemțesc n-a putut să nu aibă mai apoi înrâurire și asupra vorbirii românești, mai ales din momentul, în care mintea își formase închipuiți numai cu nume nemțești, fără a avea la îndemână și numirile lor românești...”

În paragraful următor, *Înrâurința naționalistă a lui A. Pumnul*, Ion Gh. Sbiera scrie: „O chemare mare într-această stare sufletească a Românilor bucovineni se făcu de la anul 1848 încoace, cu deosebire prin neuitatul Aron Pumnul și prin învățăceii săi. Învrâurința lui culturală asupra mea a fost determinantă și decisivă. Convenirile mele tot din ce în ce mai dese și mai intime cu acest mare și iscusit învățătoriu au lăsat urme neșterse în sufletul meu, și, pe nesimțite, m-am făcut să apuc calea și direcțiunea în care m-am mișcat în toată viața mea ulterioară. El m-a introdus în studiul limbii și literaturii românești. Prin îndemnul lui de a citi *Cronicul vechimii româno-moldo-vlahilor* de Dimitrie Cantemir, *Istoria pentru începutul Românilor* de Petru Maior și *Cronica Românilor* de Giurgiu Șancaiu, mă familiariză cu trecutul și aspirațiunile unui popor, despre carele nu auzisem de ceilalți profesori nici o boabă frântă în tot decursul studiilor mele secundare și universitare!”

Elevul și continuatorul activității didactice și științifice a lui Aron Pumnul, Ion Gh. Sbiera, scria despre profesorul său: „Am fost unul dintre cei mai dintâi, mai de aproape, mai intimi și mai devotați învățăcei ai nemuritoriului Aron Pumnul. Toate studiile mele gimnaziale le-am săvârșit sub povața lui; am stat în neconținut comarciu cu el. După finirea studiilor mele universitare, în anul 1861, l-am suplini în profesoratul său; i-am succedat chiar. Am locuit cu el împreună vreo trei, patru ani de zile; am avut ocaziune în timpul acesta a conversa și a disputa cu el despre felii și felii de lucrări bătaoare în sfera și direcțiunea noastră învățătoarească; l-am cunoscut

dară poate mai mult, dacă nu și mai bine decât fiecare altul. Sub influența activității pedagogice și, mai ales, a *Lepturariilor* lui Aron Pumnul, în Bucovina a crescut o generație nouă, o generație fanatizată în tot ce este autentic românesc, care s-a opus cu îndârjire tendințelor de germanizare, astfel s-a păstrat caracterul românesc al acestei provincii. Numărul lucrărilor pe care Pumnul le-a lăsat posterității se ridică la 35. Multe dintre ele au fost consacrate problemelor de limbă. În calitate de profesor, timp de 18 ani, a desfășurat o rodnică activitate didactică și de educație națională. A colaborat cu frații Hurmuzaki la opera de renaștere națională a românilor din Bucovina”⁵.

Imediat după moartea lui Aron Pumnul a fost publicată una dintre cele mai valoroase lucrări ale lui Ion al lui Gheorghe Sbiera, *Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui dimpreună cu documentele relative la înființarea catedrei de limba și literatura românească la gimnasiul superior din Cernăuți, precum și scrierile lui mărunte și fragmentar*, carte de mult uitată, și din ce în ce mai puțin cercetată. Desprindem din această lucrare principiile de alcătuire a unei istorii a literaturii române, propuse de profesor. Deși astăzi acestea sunt depășite, ele au jucat un rol important în cultivarea sentimentului național tinerilor români aflați sub dominația austro-ungară, lipsiți de posibilitatea de a avea un învățământ în limba maternă, de a cunoaște istoria și cultura poporului său. Acest studiu cuprinde documente referitoare la scrierile lui Aron Pumnul și la evoluția concepției sale ortografice, multe rămase în manuscrise, inclusiv cele referitoare la originea limbii române, a clasificării limbilor romanice cu elemente din istoria formării lor, la aportul savanților vremii la clasificarea și istoria limbilor romanice; a istoriei literaturii române, versificație, alte noțiunilor teoretico-literare. Menționăm că Aron Pumnul a făcut prima clasificare a istoriei literaturii române. În *Prefața* volumului Ion Gh. Sbiera scria: „Spre a conserva pentru urmași și aceste revărsări de respect și de venerare către marele bărbat, comitetul Soțietății a aflat de bine ca să le publice pe toate, nu atâta pentru importanța lor literară, ci mai vârtos cu scopul de a pune istoricului și criticului la dispozițiune cât mai multe elemente din cari să-și poată forma o judecată lămurită, dreaptă și temeinică, asupra însemnătății lui A. Pumnul. Căci, oricât s-au vorbit și s-au scris până acum despre activitatea învățătoarească, literară și politică a lui A. Pumnul, totuși nu este de ajuns spre a marca cu precisiune și acuratețe și a pune în evidență întreaga lui însemnătate pentru Români în genere, și pentru desvoltarea celor din Bucovina în special. Sântem prea aproape de dânsul, de timpul în care a trăit și a lucrat, spre a-i vedea cu ochi limpezi mărimea, spre a-i aprețui cum se cade meritele și a-i destina locul ce i se cuvine în rândul bărbaților iluștri care au viețuit nu pentru sine, ci pentru poporul de care s-au ținut ca fii credincioși”⁶. Autorul volumului, alcătuit după moartea profesorului, a încercat să expună pentru prima dată gânduri „despre timpul și direcțiunea activității eminentului profesor Aron Pumnul”.

Activitatea lui Aron Pumnul a fost discutată încă în timpul vieții și imediat după moartea lui, însă opera lui dedicată cultivării sentimentului românesc în Bucovina s-a uitat destul de repede. „Trebuie să constatăm, scrie istoricul literar Constantin Loghin în cartea *Aron Pumnul – Mihai Eminescu*⁷, că memoria lui Aron Pumnul a fost salvată de completă uitare de către elevul său Mihai Eminescu, că marele dascăl bucovinean a continuat să trăiască prin marele său elev. Se poate spune că, dacă n-ar fi fost Eminescu elevul lui Aron Pumnul, n-ar fi fost azi cel din urmă decât un simplu nume fără nici o rezonanță”. Pioasă închinare profesorului o constituie

broșura *Lăcrămioarele învățăceilor gimnaziști din Cernăuți la moartea preaiubitului lor profesor Aron Pumnul* (1866, cu tiparul lui Rudolf Eckhardt). Astăzi, amintirea despre Aron Pumnul, ca mare patriot, pedagog, istoric și filolog a fost ștearsă din memoria școlarilor, puțini dintre intelectuali îi cunosc activitatea, elanul cu care marele cărturar a cultivat în inimile elevilor săi dragostea de neam, limbă și spiritualitate românească.

O amplă lucrare care valorifică personalitatea enciclopedică a lui Aron Pumnul, semnată de cercetătorul Ilie Rad, apare de abia în 2002 la Cluj. „La această situație, explică autorul ei, a contribuit, indiscutabil, realitatea istorică apărută în urma ultimatumului sovietic din 1940, când nordul Bucovinei a fost pentru a doua oară răpit de un imperiu hrăpăreț, cel sovietic de astă dată. După instaurarea regimului comunist în România, tot ceea ce se referea la Bucovina sau Basarabia devenise un domeniu tabu. Românii de aici nu puteau scrie despre viața unui om care aparținea și Bucovinei pierdute, iar cei de acolo nu puteau trata un subiect de natură să nască susceptibilități între state „frățești”. Așa se explică faptul că, de-a lungul unei jumătăți de veac, Aron Pumnul a fost evocat doar în calitatea, oarecum neutră din punct de vedere ideologic, de lingvist (câteodată și literat), fără a se insista asupra altor preocupări esențiale ale vieții și activității sale”⁹⁸.

Formarea intelectualității românești în perioada austriacă

Un rol important pentru formarea intelectualității românești din Bucovina l-a avut Universitatea din Viena. Aici se întâlneau tineri din toate provinciile românești, care s-au grupat în Societatea Literară și Științifică (1864), apoi în Societatea România (1868) și în 1871, la îndemnul Hurmuzăkeștilor, în Societatea Academică Social-Literară România Jună. Nu putem să nu amintim și influența trupei Tardini-Vlădicescu care a prezentat la Cernăuți spectacole în limba română, la care nu lipseau și elevii lui Aron Pumnul. T. Ștefanelli, colegul lui Mihai Eminescu la Gimnaziul german din Cernăuți, mărturisea: „Venea publicul din toate unghiurile Bucovinei să asiste la reprezentații, iar studenții nu lipseau niciodată de la dânsle...”⁹⁹.

Au avut o indiscutabilă importanță pentru formarea tinerilor intelectuali cernăuțeni și eforturile lui Aron Pumnul de a obține, de la București și din partea unor cercuri transilvănene, burse pentru elevii români merituoși, de la liceul unde era profesor. Apar astfel la Cernăuți factori decisivi pentru consolidarea unei intelectualități care să susțină ideile înflăcărate ale profesorului. La îndemnul unui grup de tineri, în frunte cu I. G. Sbiera, care absolvise Universitatea din Viena și era suplinitorul lui A. Pumnul la Catedra de Limba Română de la gimnaziu, la Cernăuți, se înființează un comitet provizoriu pentru organizarea societății Reuniunea Română de Leptură (președinte Mihai Zotta, vicepreședinte Alecu Hurmuzaki și secretar I. G. Sbiera). Adunarea de constituire a societății a avut loc la 1 mai 1862. Reuniunea a stabilit legături cu societățile culturale, publicațiile și oamenii de cultură din Țara Românească și Transilvania, cu Asociațiunea Transilvăneană pentru Literatura și Cultura Poporului Român. În anul 1865, societatea bucovineană, Reuniunea Română de Leptură a fost reorganizată în Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina. Președinte a fost ales Gheorghe (George) Hurmuzaki. Întreaga activitate se desfășura în limba română, folosindu-se doar alfabetul latin. „Prin participarea intelectualilor fruntași din toate localitățile provinciei la adunările generale, afirmă Pavel Țugui, societatea devine în realitate «un fel de parlament» neoficial al românilor bucovineni, în care, după

cum declara însuși George Hurmuzaki, membrii sunt „reprezentanții nealeși, dar firești ai neamului românesc”¹⁰. Conform statutului au fost aleși ca membri onorifici personalități din toate provinciile locuite de români: Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Andrei Șaguna, Dimitrie Bolintineanu, Timotei Cipariu, Constantin Hurmuzaki, Eudoxiu Hurmuzaki, George Bariț și alții. Se hotărâște editarea unui periodic, „Foaea Soțietății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”, care apare la 1 martie 1866, redactor responsabil a fost ales Ambrozie Dimitrovița, iar după moartea acestuia, revista a fost condusă de Ion Gh. Sbiera. Aici au fost publicate dările de semă ale comitetului și procesele verbale ale Societății.

Problema unificării ortografiei limbii române discutată în Bucovina și Transilvania. Premizele inaugurării Academiei Române

Intellectualitatea bucovineană din secolul al XIX-lea s-a integrat mișcării cultural-științifice românești din Transilvania și Principatele Române, în primul rând, în discuțiile referitoare la problemele unificării ortografiei limbii române și cercetării trecutului istoric, două obiective esențiale pentru națiunea română. Revista Societății, „Foaea Soțietății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina” a publicat aproape în fiecare număr materiale dedicate ortografiei limbii române, expunându-și opțiunea privitoare la unificarea ei. „Foaea Soțietății...” a publicat, în primul număr, articolul profesorului Aron Pumnul *Scurtă privire asupra gramaticii*¹¹. În aceeași revistă a fost anunțată apariția primei părți a gramaticii limbii române: „Spre sfârșitul anului trecut 1864 a ieșit de sub tipar la editura cărților de școală în Viena întâia parte a *Gramaticii limbei române* de domnul profesor gimnazial Aron Pumnul în limba germană, întocmită pentru școalele de clasa mijlocie. Cu această carte nu numai a crescut și s-a mărit tezaurul literariu de mijloace spre cultivarea limbei române, ci s-a și înfrumusețat prin ea cu un ornament nou și de mare preț. Pe lângă o alcătuire foarte sistematică, cuprinzătoare trebui să atribuim autorului acestei gramatici și meritata laudă pentru tratarea cu totul științifică în partea introductivă despre adevărata numire a limbei, despre elemente, firea sunetelor, regulile ortografice și despre tonul cuvintelor”. A. Pumnul s-a pronunțat categoric împotriva alfabetului chirilic: „Limbei românești, dacă e scrisă cu buchii chirilice, chiar așa îi stă de bine, cum ar sta de bine la o domnișoară frumoasă, grațioasă, când ar fi îmbrăcată în niște bărneveci sau șalvari turcești... ba se poate adăuga că acei șalvari încă sunt de tot rupți”. În privința ortografiei, problema cea mai controversată a concepției lui Pumnul, a fost puțin și superficial studiată. Vom găsi analize mai aprofundate la I. Gh. Sbiera, cel care a continuat cercetările profesorului său. Amândoi s-au pronunțat împotriva sistemului ortografic etimologic, propus de către ardeleni¹².

Aron Pumnul a pus bazele sistemului fonetic în ortografie. El a renunțat la normele ortografice susținute în prima lui lucrare tipărită în anul 1845 și concepe un nou sistem ortografic sistematizat în lucrarea *Convorbirea între un tată și între fiul lui asupra limbei și literelor românești* (apărută la Cernăuți în 1850). Alte scrieri dedicate lucrărilor profesorului A. Pumnul au fost publicate postum de către Sbiera¹³. În ultima vreme au apărut studii referitoare la lucrările filologice ale lui Pumnul¹⁴.

Problemele ortografiei române au continuat să fie discutate în cadrul polemicilor dintre Asociația Națională din Arad și bucovineni și au fost publicate în „Foaea Soțietății...”. Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina a primit din partea Direcției Asociației Naționale din Arad o epistolă în care a fost expusă

propunerea de a participa la discutarea și susținerea inițiativei arădenilor în problemele ortografiei limbii române. În răspunsul, publicat în „Foaea Soțietății...”¹⁵, Gheorghe Hurmuzaki scria „Felicităm pe Asoțiațiunea dela Arad pentru inițiativa ce au luat în cauza aceasta; pentru că au dat prin o propunere espresiune vie unei dorinți, care o nutresc demult toți Românii luminați și geloși (zeloși n.n.) pentru înflorirea literaturii naționale. Sperăm cu tărie în luminele, în superioritatea – și în abnegarea de sine însuși și a erudiților noștri în privința multelor și diferitelor sisteme ale dlorsale (domniilor sale n.n.); în sinceritatea naționalismului și prin urmare în concursul binefăcătoriu al dlor sale și al tuturor bărbaților competiți și devotați națiunii, că vor stăruii cu toții, nu spre a face într-o clipă, cât dai din palme, cum zice proverbul, – sisteme nouă – descoperiri cu totul nouă, – ci a mijloci între Români în sfera pomenită pe baza propunerii o apropiere, o coînțelegere amicală, o uniformitate, care este singura condițiune a dezvoltării poporului nostru și a întăririi sborului literaturii române, fără a se eschide pe viitoriu cercetări și sisteme ulterioare cât de multe și întinse, pe care însă noi cei din viață nu vom mai avea timp a le ascepta, lăsând urmașilor noștri toată libertatea a face atunci din partea dlor sale, cum le va părea mai bine. Noi nu ne îndoim, cumcă dela propunerea pomenită se va data o nouă epocă în istoria literaturii române. Onoare Asoțiațiunii Arădene pentru fapta meritorie; onoare Direcțiunii sale care compusă de atâtea bărbați destiși și iluștrii, au înțeles așa de bine nalta ei chemare, diregând interesele spirituale ale poporului român potrivit cu trebuințele sale cele mai grabnice și mai adânc simțite; onoare referentului cestiunii de față, renumitului patriot și bărbat al națiunii, Babeșiu, pe care Românii cu fericire și dreaptă mândrie sânt deprinși a-l afla pretutindene, unde este o cauză națională de mișcat, de îndrumat, de eluptat – și care și în epistola următoare, au depus toată puterea inimii sale și toată agerimea spiritului său. Cu dragoste frățească strângem mâna, ce ne întinse Asoțiațiunea Arădeană, și vom răspunde la timpul convenit cu bucurie invitării, ce ni se face. Nu vom lipsi totodată a pregăti încâtva, cât ne vor erta slabile noastre puteri sau împregiurările, prin desluscire potrivită de către bărbații competiți, opiniuniile pentru lucrarea propusă definitivă. Și aceasta începem îndată, aducând un articol întins din peana profesorului suplinte de limba și literatura română la gimnasiul superior din Cernăuți, domnul I. Sbiera”.

Ion Gh. Sbiera a continuat investigațiile profesorului său, Aron Pumnul, dedicate ortografiei limbii române, în studiile sale publicate în „Foaea Soțietății...”¹⁶: *În cauza unificării ortografiilor române; Încă ceva în cauza unificării ortografiilor române; Ortografia limbii române în dezvoltarea ei istorică.*

Sbiera combate principiul etimologic al arădenilor: „Două principii dară, scrie Sbiera, cel curat fonetic, și cel curat etimologic, își dau în cap astăzi unul altuia, și-și dispute întâietatea. Să vedem mai întâiu, cam ce se aduce înaintea de către apărătorii etnologismului. Principiul etimologic cere: ca să scrii fiecare cuvânt, nu după cum se rosteste el astăzi, ci după originea sau etimologia lui pe baza literelor latine. Însă deoarece acest literet nu are atâtea litere, pe câte sunete are limba română, de aceea scriu etimologiștii același sunet de'n limba română cu mai multe litere de'n literetul lătin după originea pretinsă a cuvântului, lăsând apoi pe sama fiecăruia să găcească rostinta română a cuvântului...”; „Etimologiștii, scrie Sbiera în continuare, își trag argumentele cam de'n următoarele împregiurări. Ei zic:

1. Că nu toți Românii vorbesc pretutindene tot într-o formă: însă în scris ar fi de nevoie să scrie cu toții într-o formă, și nu mai multe: căci, dacă ar scrie după limba

satului sau a ținutului, atunci ar fi o confuziune în limbă ca la turnul Babilonului, și limba română s'ar desface într-atâtea dialecte, câte sate sânt sau ținuturi, precum a pățit'o limba săsească de'n Ardeal, de'n vare causă Sașii nu-și întrebuințează în scris limba proprie, pe'ntru că sânt cumiști și practici.

2. Că Românii avură de mult o limbă bisericească, mai regulată, decât multe dialecte ale noastre: mai ales ortografia ei, era mai etimologică. Cu această limbă și ortografie se folosiră prea bine Românii îndelung timp, și merita, ca această limbă și această ortografie să se ia de fundament pe'ntru limba și literatura profană. Deci dela foaramele și ortografia acestei limbe să nu ne abatem decât acolo, unde cercetările filologice ni demonștră, că în limba bisericească se află sminteală, ca și în vorba altor ținuturi. (...)

3. Limba română, scrisă după o ortografie curat etimologică fără semne, capătă altă față, și va trece înaintea străinilor de un dialect roman". Argumentele au fost preluate de Sbiera din cuvântarea lui T. Cipariu, rostită la adunarea generală a Asoșiaciunii Transilvane în Brașov¹⁷.

Ion Gh. Sbiera polemizează cu societatea arădeană combătând principiul etimologic propus pentru ortografia limbii române. „Românul dorește pe'ntru limbă un vestmânt modern, un vestmânt comod, bine lucrat, și foarte potrivit, dar'acest veșmânt să nu fie nici prea strâmt, nici prea scurt, nici însă prea lung și larg, după cum era cel oriental al buchiilor. Din toate câte s-au adus în contra principiului etimologic urmează: 1) că el ni răpește și ni ascunde strămutăciunea, sunetelor, care sânt grațiile și grațiile pește; 2) că în urma lui își pierde limba toată unitatea sa, căci roștința nu î-i defiptă, și se va desface în dialecte; 3) că se sancționează niște înrăurițe ale preuților slăveni asupra limbei noastre; 4) că se îngreunează preste măsură și fără scop scrierea și învățătura limbei, și prin urmare se împiedică lățirea sciințelor și a cunoscințelor și culturai spirituale și măteriale; 5) că se legălicează o mulțime de regulărități în ortografă, ba chiar și în regulele gramaticale; și, în fine 6) se împiedecă însă-și dezvoltăciunea limbei; și toate acestea fără de neci un scop mai înalt, și fără de neci un folos vederat neci pe'ntru tâmpul de față, neci pe'ntru cel viitoriu”¹⁸.

În final Sbiera conchide: „Etimologiștilor li place foarte mult studiul istoric al limbei. Departe de a tăgădui însemnătatea cea mare a acestui studiu pentru un limbist bun; însă totuși la una am vre să-i facem luături de samă. Dacă greșesc ei pe ici coala câte un cuvânt ca: mene, tene, bene, cuvent, mormente, more, pote, luo ș.a. pre această rostăciune sau etimologică să nu o iae de bună și nestrictă, căci ea nu-i neci generală, neci n-a fost vreuo dată a poporului român, ci numai a unor preuți și învățați sloveni sau slăveniți, căci aceștia și-n ziua de astăzi nu-ți pot roști: cuvânt, mine, doamnă, poate, morminte, luă, ci încă tot mai zic: cuvent, morte, ș.c. Prin urmare ortografia de'n cuvintele acelea este numai înrăurița rostirii preuților sloveni asupra limbii române, care au tradus acele cărți... Deci dară ast feliu de analogii ortografice, chiar dacă ni par ele și etimologice, nu pot fi trase și recomădate de model pe'ntru scriere, căci roștința universal românească este încontra lor, și făcând una ca aceasta, sancționăm acele înrăurițe și ni stricăm limba.

Încă una! Chiar de s'ar afla ici coala în limba scrisă sau vorbită nisce corupciuni, atunci principiul etimologic nu ni poate da deslușiri de ajuns, pe'ntru că el neci nu-i băsat pe roștința cea universal bună, neci nu bagă în samă de loc schimbăciunea

sunetelor române, ci, abstrăgând dela firea limbei, caută să-i direagă și să-i îndrepte cuvintele după altă limbă străină, prin urmare înstrăinează numai acele cuvinte și le corupe firea lor română”.

În același articol Sbiera expune punctul de vedere al societății bucovinenilor; „Vine în fine ortografia Soțietății literare de’n Bucovina. Această ortografie, deși nu-i ea curat fonetică, totuși îndestulează mai mult, decât toate celelalte ortogrfii, cerințele neapărate ale principiului fonetic. Ea nu-i originală a Soțietății literare de’n Bucovina, ci așa zicând numai o compilătură de’n toate ortogrfiile de până acuma, și se recomandă mai ales prin aceea, că are literă deosbită pe’ntru fie care vocală de’n limba română, carile sânt sângele ei. Așa dară această ortografie păstrează curat sângele limbei române, vieța ei”. Ioan G. Sbiera continuă să publice în articolul *În cauza unificării ortogrfiilor române* și în numerele următoare ale „Foaei Soțietății...” fiind susținut de alți membri ai Societății. În numărul opt al „Foaei Soțietății...” (1865), făcând trimitere la precuvântarea gramaticii limbii române a lui Aron Pumnul, el aduce argumente în favoarea fonetismului „Fonetiștii de’contra pun pe principiu întru învățarea, rostirea și scrierea limbei: vorbesce și scrie”.

În aceeași revistă G. Hurmuzaki publică articolul *Unificarea ortogrfiilor române. Soțietățile literare. Bibliografie*¹⁹. El a propus spre dezbatere în paginile „Foaei Soțietății...” punctul de vedere al Direcțiunii Asociației Naționale din Arad pentru Cultura Poporului Român în legătură cu unificarea scrierii limbii române în baza principiului etimologic. Punctul de vedere al bucovinenilor era însă diferit de cel al arădenilor. În studiul *În cauza unificării ortogrfiei române*, I. G. Sbiera combate concepția etimologiștilor arădeni cu argumentele fonetismului promovate de Aron Pumnul. În intervenția lui Vasile Bumbac, *Încă ceva în cauza unificării ortogrfiei române*, deasemeni se susține principiul fonetic și se pronunță împotriva etimologismului.

În luna iunie 1865 Societatea bucovinenilor propune convocarea unei conferințe a reprezentanților tuturor societăților românești din Austro-Ungaria și Țara Românească pentru a discuta și a stabili principiile scrierii românești. Astfel, prin Aron Pumnul, Ion G. Sbiera și Gheorghe Hurmuzaki, problema unificării ortogrfiei limbii române a fost pentru prima dată discutată și promovată în revista „Foaea Soțietății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”. A fost susținută o concluzie logică care a reieșit din polemica celor două societăți din Bucovina și Transilvania, polemică care se încheie cu răspunsul oficial al Societății bucovinene, tipărit în nr. 11 al „Foi Soțietății...”: „Credem că nu se va afla român bun și fiu sincer al națiunii, carele să cheme blăstemul ei asupra bărbaților care vor putea și nu vor voi a contribui spre a se delătura dezbinarea amenințătoare în sânul limbii române”.

La sfârșitul anului 1865 apare și articolul lui Titu Maiorescu *Despre scrierea limbei române* (în patru părți, partea a patra apare abia în 1873), primită cu entuziasm de către bucovineni. „Din motive inexplicabile, subliniază cercetătorul Pavel Țugui, tânărul rector al Universității din Iași nu pomeneste nici un cuvânt, în cartea lui din 1866, despre sistemul ortografic propus de Societatea bucovineană, cu toate că, de-a lungul anului 1865, apăruseră în „Foai Societății...” din Cernăuți cinci materiale referitoare la sistemul ortografic fonetic, susținut de comitetul „Societății pentru Cultura și Literature Română în Bucovina... Am arătat în altă parte că propunerile bucovinene au fost publicate cu mult înainte de apariția lucrărilor lui Titu Maiorescu – *Despre scrierea limbei române*. Constatarea reală trebuie înregistrată de toți specialiștii onești, mai

ales că unele dintre soluțiile propuse de Societatea bucovineană (I. G. Sbiera) sunt reluate de mentorul „Junimei”²⁰.

Pavel Țugui susține pe bună dreptate „că polemica dintre cele două societăți a contribuit la luarea hotărârii, de către oficialitățile de la București, de a lua măsuri energice cu privire la problemele ortografice. Astfel, în „Buletinul instrucțiunii publice” din București, subliniază Pavel Țugui, apare un amplu articol, care se pronunță pentru unificarea ortografiilor și evidențiază încercarea, în acest sens, a celor două Societăți Culturale din Arad și Bucovina”²¹. Gheorghe Hurmuzaki răspunde cu entuziasm acestei inițiative și publică în „Focea Soțietății...” (nr. 1, 1866) studiul *Stabilirea ortografiei: cea mai nouă gramatică și cel mai mare dicționar de limba română*, în care precizează că cele două societăți „...au exprimat în public cu toată căldura dorința de a se însoți și Principatele, prin buna și libera lor plecare, la lucrările comisiunii filologice...”²².

Pornind de la inițiativa societăților literare românești din Austria, la București se organizează Societatea Literară Română. *Referatul* ministrului secretar de stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice, C. A. Rosetti, și *Regulamentul* pentru înființarea Societății Literare Române apare la 1 aprilie 1866. Aceste importante documente au fost publicate în „Focea Soțietății...” cu o prefață scrisă de Gheorghe Hurmuzaki.

La înființarea Societății Literare Române au fost numiți doi membri bucovineni, Alecu Hurmuzaki și dr. A. Dimitrovița, ulterior, după refuzul acestuia din cauza bolii, este numit membru al Societății I. G. Sbiera. Din revista societății bucovinene reiese că frații Hurmuzaki și colaboratorii lor „prin incitarea polemicii împotriva etimologiștilor ardeleni și prin formularea propunerii de a se organiza o societate filologică cu caracter național, împuternicită să ia decizii cu privire la unificarea ortografiei, au jucat un rol însemnat, în pregătirea hotărârilor guvernului din București de a înființa Societatea Literară Română”²³.

În numărul din iulie 1866 citim: „La încheierea Foaei ne-a venit la mână opul: *Despre scrierea limbei române*, de Titu Maiorescu, (Iassi, 1866), despre care știam că se află sub tipariu. Deci, cu privire la Adunarea literaților români din toate provinciile române spre unificarea scrierei limbei române din toate provinciile române ne ținem datori de a înștiința în acest număr încă ieșirea acestui op însemnat”²⁴. Meritul incontestabil al intelectualilor bucovineni a constatat în faptul că ei au reușit să depășească spiritul provincial și să elaboreze concepții și opinii constructive pentru realizarea unificării ortografiei. Un rol important în acest sens îi revine lui I. G. Sbiera, care a atras atenția și asupra unor tendințe locale, subiective care ar putea duce la „separatism lingvistic”. Pavel Țugui susține că, începând cu anii 1848-1849, în Bucovina s-a configurat o perioadă istorică care favorizează apariției unei școli filologice bucovinene, susținută de intelectuali formați la universitățile din Austro-Ungria²⁴. Bucovina îi găzduiește în casa ospitalieră a lui Doxaki Hurmuzaki pe revoluționarii români din Transilvania, Moldova și Țara Românească, printre care și Aron Pumnul. De fapt, atunci se începe „marea unire”. Istoricul bucovinean Ilie Luceac scria în acest sens: „Activitatea refugiaților moldoveni și transilvăneni (...) a creat premise ideologice și culturale pentru apariția ziarului „Bucovina”. De altfel, „Bucovina” a avut colaboratori străluciți, cum au fost Costache Conachi, Dimitrie Bolintineanu, Ion Heliade-Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Vasile Pogor, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, Vasile Cârlova, dintre munteni și moldoveni, Andrei Mureșianu, Aron Pumnul, Gheorghe Bariț dintre ardeleni”²⁶.

Constatăm că exista o legătură permanentă între românii din Imperiul Austro-Ungar, Moldova și Țara Românească. „Revoluționarii transilvăneni refugiați la Cernăuți, scria Cocuz V. Ioan în *Presa românească în Bucovina (1809-1944)*, între

care Timotei Cipriu, Iacob Bologa, Grigore Mihali, dar cu deosebire Aron Pumnul și Gheorghe Bariț, și-au adus prin activitatea desfășurată în cadrul redacției ziarului („Bucovina” n. n.) o importantă contribuție la dezvoltarea legăturilor Bucovinei cu Transilvania. Astfel, Aron Pumnul insera în revista „Bucovina” articole și note privitoare la viața politică și culturală a românilor ardeleni, în timp ce Bariț publica în „Gazeta de Transilvania” și „Foaia pentru minte, inimă și literatură” articole referitoare la românii bucovineni²⁷.

Trebuie să menționăm că până în deceniile șase și șapte din secolul nostru (XX n.n.), lingviștii români au ignorat contribuția fundamentală a fonetismului bucovinean, a lui Aron Pumnul, a elevului acestuia I. G. Sbiera, a Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina la cristalizarea sistemului ortografic românesc modern”.

Vom deosebi trei perioade din activitatea lui I. G. Sbiera: 1857-1865 sunt anii de studenție și este profesor suplinitor la gimnaziul german din Cernăuți. Este o perioadă când a călătorit mult prin provinciile românești și a cules folclor; între anii 1866-1871, se dedică mai ales activității în cadrul Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina. Tot în această perioadă, ca membru fondator al Academiei Române, participă activ la dezbaterile referitoare la ortografia limbii române și este redactor la revista cernăuțeană „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”, editează culegerile de folclor, publică numeroase cronici și studii de istorie literară. Între anii 1875-1906 Sbiera a fost profesor titular de limba și literatura română, a redactat lucrări importante de istorie literară, studii monografice. În calitate de profesor la Catedră și ca redactor al „Foi Societății...”. Sbiera a cercetat activitatea unor scriitori consacrați, iar ca membru al Academiei Române cunoaște reprezentanți de seamă ai intelectualității românești din Principate. Atmosfera intelectuală de la Academie a contribuit esențial la formarea cărturarului bucovinean.

Ion Gh. Sbiera a publicat activ și în presa vremii („Almanahul Social-Literar România Jună”, „Arhiva”, „Familia”, „Gazeta de Transilvania” etc. În revista „Foaia Societății...” în calitate de redactor, a publicat două materiale importante referitoare la istoria literaturii române, *Ochiri*, în care a făcut bilanțurile asupra anilor 1866 și 1867. Pornind de la ideea necesității cunoașterii temeinice a faptelor literare din toate provinciile românești, idee promovată de profesorul Aron Pumnul, Sbiera susține principiul unității culturii și literaturii române ca axiomă metodologică, pe care a promovat-o în toate scrierile sale. În articolul *Ochiri pe anul 1866*, el analizează teatrul lui Vasile Alecsandri, pe care îl numește „rege al poeziei”, expresie preluată de Dimitrie Petrino, iar mai târziu de Mihai Eminescu în poezia *Epigonii* („Ș-acel rege al poeziei, vecinic tânăr și frice...”). Și în *Ochiri pe anul 1867* Sbiera continuă să scrie despre dramaturgia lui V. Alecsandri, calificându-l ca fiind cel mai mare scriitor român în epocă. Ambele materiale denotă o bună cunoaștere a literaturii atât a moldovenilor, cât și a muntenilor. El prezintă scrierile lui Iacob Negruzzi, D. Petrino, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Boliac și alții, apreciază activitatea științifică și literară a lui B. P. Hașdeu, subliniază faptul, că în 1866 se afirmă încă tânărul Titu Maiorescu expune și unele observații critice despre mișcarea literară la români. Pavel Țugui afirmă că scrierile critice ale lui Sbiera „apar înainte de scrierile maioresciene și relevă o conștiință mai largă a spiritului critic în cultura română. După Sbiera, scrie în continuare P. Țugui, cauza unor asemenea stări de lucruri rezidă în «prea multă dezbinare și ceartă politică, precum și apariția în Principatele Unite (vechiul regat) a 40 de ziare politice și editarea numai a șapte reviste literare, cu toate că Principatele

trebuie să fie focarul inteligenței și a culturii naționale...»²⁸. Sbiera a cunoscut în profunzime evenimentele literare românești, activitatea societății „Junimea” de la Iași, și aparițiile editoriale din Principate.

Discipol al lui Aron Pumnul, Ion G. Sbiera a fost nu numai suplinitor al acestuia la gimnaziu, el a continuat și a dezvoltat în scrierile sale concepțiile și metodologia pumnuleană în redactarea a două lucrări valoroase de istorie literară, în studiile sale monografice și edițiile științifice, precum și în comunicările sale cu problematică culturală. Astfel formarea intelectualului I. G. Sbiera a avut loc în împrejurări istorice prielnice. Rolul lui activ în ceea ce privește scrierea limbii române literare și a studiilor de istorie literară este încă puțin studiat și popularizat. Este de neconceput scrierea unei istorii a culturii și literaturii din Bucovina fără o cercetare temeinică a operei celor doi cărturari bucovineni Aron Pumnul și Ion Gh. Sbiera.

NOTE

1. Gregor von Rezzori, *Memorii. Jurnale*, Editura Humanitas, București, 2012.
2. Oleg Serebrian – istoric, politolog, scriitor și diplomat, astăzi viceprim-ministru pentru reintegrare în guvernele Gavrilița și Receanu, fost ambasador al Republicii Moldova în Republica Federativă Germană și Regatul Danemarcei și Principatul Monaco, ambasadorul Republicii Moldova la Paris.
3. *Interferențe lingvistice și culturale la Cernăuți și în lume. Eminescu în limbile lumii: receptare critică și analitică*, Editura Universității Ștefan cel Mare, Suceava, 2021, coordonatoare: Gina Puică și Liubov Melniciuc.
4. Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera după tradițiune și istorie. Amintiri din viața autorului*, Cernăuți, 1899, p. 199.
5. Ion G. Sbiera, *Aron Pumnul. (Discurs comemorativ de dr. Ion al lui G. Sbiera) în: Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui dimpreună cu documentele relative la înființarea catedrei de limba și literatura românească la gimnaziul superior din Cernăuți, precum și scrierile lui mărunte și fragmentare*, publicate de d-rul, Ion al lui G. Sbiera, profesor î.r. la Universitatea din Cernăuți, membru al Academiei Române din București, membru onorariu sau fondatoriu, al mai multor societăți literare, etc. Cu spesele acordate din Fundăciunea Pumnuleană de către Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina, Editura Societății, Tipografia Archiepiscopală. Cernăuți, 1889, p. 42.
6. *Ibidem*, p. IV
7. Constantin Loghin, *Aron Pumnul – Mihai Eminescu*, Cernăuți, Editura „Mitropolitul Silvestru”, 1943, p. 8.
8. Ilie Rad, *Aron Pumnul (1818-1866)*, Fundația Culturală Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2002, p. 12.
9. T. V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, București, 1914.
10. Pavel Țugui, *Societățile culturale și științifice din Bucovina la 1866*, în *Bucovina. Istorie și cultură*, Editura Albatros, 2002, p. 94.
11. Aron Pumnul, *Scurtă privire asupra gramaticii*, în „Focea Soțietății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”, Anul I, 1865.
12. Idem.
13. I.G. Sbiera, *op. cit.*
14. Ioana Petrescu, *Concepția lingvistică a lui Aron Pumnul*, în „Cercetări de lingvistică”, Cluj, XI, 1966.
15. Focea Soțietății..., nr. 1 din 1865, p. 165-166.

16. I. G. Sbiera, *În cauza unificării ortografiilor române; Încă ceva în cauza unificării ortografiilor române*, „Foaia...”, Anul I, nr. 4, 1 aprilie, 1865; *Ortografia limbii române în dezvoltarea ei istorică*, „Foaia ...”, Anul II, 1866.
17. Cuvântarea lui T. Cipariu a fost tipărită în „Amicul Scoalei” de’n anul 1862, nr. 31 și nr. 32.
18. „Foaia Soțietății...”, Anul III, 1867, nr. 25.
19. G. Hurmuzaki, *Unificarea ortografiilor române. Soțietățile literare. Bibliografie*, „Foaia ...”, Anul III, 1867, nr. 25.
20. Pavel Țugui, *Filologia bucovineană și ortografia românească (1864-1869)*, în *Op. cit.*, p. 145.
21. Pavel Țugui, *Op. cit.*, p. 95-96.
22. G. Hurmuzaki, *Stabilirea ortografiei: cea mai nouă gramatică și cel mai mare dicționar de limba română*, în: „Foaia Societății...”, an. II, 1866, nr. 5, p. 166.
23. Idem.
24. Idem.
25. Pavel Țugui, *Filologia bucovineană și ortografia românească*, *op. cit.*, p. 134-150.
26. Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (o istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Cernăuți – Timoșoara, 2000, p. 50.
27. Cocuz V. Ioan, *Presa românească în Bucovina (1809-1944)*, Bacău, 1991, p. 24.
28. Pavel Țugui, *Op. cit.*, p. 139.

SUMMARY

The intellectuals of Bukovina of the XIXth century integrated into the Romanian cultural and scientific movement from Transilvania and the Romanian Principalities, mainly in the discussions concerning the unification of the orthography of the Romanian language and the research of the historical past – two essential objectives for the Romanian nation.

The problem of the unification of the Romanian orthography was first discussed and promoted by Aron Pumnul, Ion G. Sbiera and Gheorghe Hurmuzaki. A student of Aron Pumnul, Ion G. Sbiera had not only been a locum tenens of the above at the department, but also continued and developed Pumnul concepts and methodology in his writings, edited two marvellous works on history of literature, in his monographies and the scientific editions, as well as in his speeches about cultural problems. Thus, the formation of the intellectual I. G. Sbiera took place in very favorable historical surroundings. His active role in what the Romanian literary language and literary history works are concerned, is still up for studying and promotion. It is unacceptable to write about culture and literature in Bukovina without a thorough study of the works of the both Bukovinian scholars – Aron Pumnul and Ion Gh. Sbiera.

„MEMORIA METRULUI”, UN MOD DE FUNCȚIONARE A „MEMORIEI CULTURALE”. HEXAMETRUL ÎN CULTURA ROMÂNEASCĂ

Cristinia PALADIAN*
Cernăuți

Textul poetic este o formă literară bazată pe o structură specifică a limbajului, iar elementul primordial în organizarea compozițională îl constituie metru. În alcătuirea operelor sale poezii recurg la diferite forme poetice, problema selectării măsurii potrivite pentru realizarea ideilor și sentimentelor exprimate rămânând o enigmă neidentificată. Această problemă a devenit majoră în investigațiile formaliştilor ruși. Acad. M. Gasparov în lucrarea *Metru și sensul: despre un mecanism al memoriei culturale* susține că un răspuns la întrebarea cum poezii își aleg măsura potrivită ar fi relația organică între metru și sens: „În expresivitatea fiecărui metru există ceva provenit din natură, care atribuie conținutului o anumită nuanță semnificativă – fie ea chiar și cea mai nedefinită, pur emoțională”¹. Această afirmație a fost adesea întărită chiar de către însuși poezii. De exemplu, Mihai Eminescu în *Scrisoarea II* prin versul: „De ce dorm îngrămădite între galbenele file iambii suitori, troheii, săltărețele dactile?”², prin afirmațiile „iambii *suitori*”, „*săltărețele dactile*” acordă semnificație metrilor. Astfel de mărturii sunt identificate la poezii diferiți, aparținând diferitor literaturi naționale și epoci istorice. În acest sens o teză devenită crestomatică a lansat poetul Nicolai Gumilev, în articolul *Traduceri poetice*: „Fiecare metru are sufletul său, caracteristici și scop propriu: iambul, coborând ca pe trepte (silaba accentuată după tonalitate fiind mai joasă decât silaba neaccentuată), este liber, clar, solid și redă perfect vorbirea umană, tensionarea voinței umane. Troheul, înălțându-se, cu aripile deschise, mereu emoționat, ori sentimental, ori amuzant, își găsește sfera în cântec. Dactilul, sprijinindu-se pe prima silabă accentuată și legănând două silabe neaccentuate ca vârful unui palmier, este puternic, solemn și vorbește despre faptele zeilor și eroilor. Anapestul, opusul său, este rapid, impetuos, reprezintă elementele în mișcare, tensiunea pasiunii inumane. Și amfibrahul, sinteza lor, blând și transparent, vorbește despre liniștea divină, ușoară și înțeleaptă a existenței”³. Această afirmație a lui N. Gumilev se bazează pe ideea relației dintre metru și starea sufletească a poetului creator, ceea ce presupune că „mișcarea sonoră a metrului este asemănătoare cu o anumită mișcare sufletească”⁴.

Primele încercări de a descrie științific acest fenomen și de a explica logic cum poetul alege structura metrică a poeziei au fost elaborate de savanții Roman Jakobson și Kiril Taranovski. R. Jakobson a studiat hexametru trohaic în literatura rusă. În urma

* **Cristinia Paladian**, conferențiar universitar, doctor în științe filologice, șefa Catedrei de Filologie Română și Clasică a Universității „Yurii Fedkovici” din Cernăuși; director al Centrului de Filologie Română Comparată „Grigore Bostan”; Președinte al Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi”; Redactor la revista de istorie și cultură „Glasul Bucovinei” (Cernăuți – Bicurești). Autoarea monografiei *Versificația silabo-tonică românească și ucraineană din secolul al XIX-lea (metrica și ritmica)*, Cernăuți, Editura Universității din Cernăuți, 2019. Domenii de cercetare: teoria literaturii, versificația, poetica comparată, traductologia.

acestor investigații cercetătorul susține că, în tradiția versificației rusești, poeziilor cu structura pentametrelui trohaic le sunt caracteristice „tema dinamică a călătoriei combinată cu tema statică a singurătății disperate și a așteptării ucigătoare”⁵. Această afirmație îl determină pe R. Jakobson să concluzioneze că „Metru în sine capătă sens. Anumiți metri au în tradiția poetică fiecare o eventuală simbolistică a sa... tendințe naturale și tradiționale ale metrelor”⁶. Ideile lui R. Jakobson au fost continuate de Kiril Taranovski în lucrarea *Despre relația dintre ritm și temă* în care autorul încearcă să certifice ideea relației organice între metru și sens, cercetând pentametru trohaic din o serie de poezii similare din punct de vedere semantic. K. Taranovski susține că „trebuie să acceptăm presupunerea unei legături sinestezice între mișcarea ritmică a pentametrelor trohaice din literatura rusă și ritmul mersului uman... Experiențele ritmului, fără a se limita la materialul verbal, trec în mod natural în alte domenii ale experienței psihoneurologice. Poezii au indicat în repetate rânduri caracterul sinestezic al experienței ritmice...”⁷.

Aceste afirmații, însă, nu corespund realității, fiindcă, sunt nenumărate poezii având structura pentametrelor trohaice în care nu întâlnim tema drumului și, invers sunt poezii cu o structură diferită (tetrametru iambic, trimetru amfibrahic) în care apare tema drumului. Conform opiniilor lui G. Șengheli „orice structură metrică poate fi folosită pentru poezii cu o tematică diferită. Iar pentru propriile creații, poetul ar fi bine să aleagă acel metru, în care mai ușor și mai liber se potrivesc primele rânduri, primele fraze pe care vrea să le spună”⁸. Afirmațiile „mai ușor și mai liber, însă sunt concepte relative: orice fraze se potrivesc cel mai ușor și mai liber într-un vers liber, iar dacă poetul folosește formele rigide ale versificației clasice, înseamnă că alegerea metrelor mai «potrivit» sau mai «nepotrivit» are loc, totuși, nu în conștiință, ci în subconștient”⁹. Cu alte cuvinte, „în expresivitatea fiecărei forme poetice există ceva provenit din tradiție, care atribuie o anumită nuanță semnificativă conținutului, adică relația dintre metru și sens este una istorică și nu organică”¹⁰. Relația istorică scoate în evidență faptul că „poetul adesea, în special atunci când lucrează la opere de proporții, ține cont de o anumită tradiție în utilizarea unui anumit metru, îl respectă pozitiv (conform [tradiției – n. a.]) sau negativ (respingându-l). Astfel, piesele dramatice în versuri în secolul al XVIII-lea erau scrise într-o formă specială a hexametrelor iambice... acest metru era tradițional; după apariția piesei *Boris Godunov* de Pușkin, pentru operele dramatice a devenit tradițional hexametru iambic, dar nerimat”¹¹.

Poetul nu inventează forme poetice, el le preia sau le remodelează din metri deja existenți. Deci metru poetic, cu rare excepții, este mereu «străin», preluat de la predecesori, iar pentru poet nu este indiferent ce metru să aleagă, fiindcă, în practica istorică, acești metri corespund diferitor genuri și teme; a alege anumiți metri înseamnă deja a sugera cititorului o întregă rețea de asocieri semantice, care se desfășoară în urma lor. Unele dintre aceste asocieri sunt mai puternice, altele mai slabe, dar toate sunt semnificative atât pentru scriitor, cât și pentru cititor.

Aceasta este o formă obișnuită de funcționare a mecanismului de succesiune istorico-culturală. Ideea relației istorice între metru și sens a fost teoretizată de acad. M. Gasparov, care inițiasă o direcție nouă în cercetarea prozodică, orientată spre cercetarea „nimbului” semantic al metrelor. M. Gasparov lansează noțiunea de „memorie a metrelor” care este, de asemenea, o parte a „memoriei culturale”¹², explicând că atât un anumit cuvânt, cât și un anumit metru pot invoca cititorului o

întreagă serie de asociații. De multe ori poetul folosește o anumită formă, care a devenit tradițională, pentru un anumit subiect sau specie literară, această alegere a metrului bazându-se, de obicei, pe dorința de a reaminti cititorului acele imagini și experiențe care au fost identificate în lucrările anterioare și, prin urmare, pentru ca astfel să întărească impresia și expresivitatea operei sale. În acest sens, o lucrare poetică creată într-o anumită perioadă, posibil conform unor canoane literare care s-au format întâmplător, sau chiar unui întreg gen literar, poate deveni ulterior un punct de referință pentru alegerea conștientă a măsurii originale, cu scopul de a provoca anumite asociații prin această formă, implicând funcțiile sugestive și informative ale metrului.

Conform opiniilor lui R. Barth și J. Kristeva, orice operă literară intră în dialog cu textele deja existente, ceea ce este un fenomen intertextual care, potrivit lui J. Kristeva, „...este un semn al modului în care textul citește istoria și se încadrează în ea”¹³.

Aici trebuie să precizăm că această continuitate intertextuală devine și interculturală. Un exemplu semnificativ, în acest sens, reprezintă prezența hexametrlui antic metrico-cantitativ în memoria culturală română.

În versificația antică greco-latină cea mai veche și cea mai uzitată formă poetică a fost hexametru dactilic, metrul cu care au fost scrise capodoperele homeriene Iliada și Odiseea. În antichitate hexametru devenise metrul operelor de proporții mari și s-a confirmat în eposul eroic. Mai târziu hexametru devine măsura speciilor de proporții mijlocii precum bucolicele, satira și epistola.

Măsura hexametrlui antic este de șase picioare, binare ori ternare, fiecare picior pe prima poziție – tare – fiind marcat prin o silabă lungă, iar pe poziția a doua – slabă – poate primi fie o silabă lungă, fie două silabe scurte. În terminologia veche, acesta este un hexametru dactilic, în care fiecare picior dactilic poate fi înlocuit cu un spondeu, proporțional cu dactilul din punct de vedere al duratei. Ultimul picior este compus din o silabă lungă și clauzula poate să cuprindă atât o silabă scurtă cât și o silabă lungă. Al cincilea picior este marca distinctivă a versului care semnalează sfârșitul operei și, în tradiția antică, poeții evitau să înlocuiască în piciorul al V-lea silabele scurte prin silaba lungă („hexametru spondaic” fiind mai mult o licență poetică). Cezura este plasată în mijlocul versului, dar nu în mijlocul exact, adică nu după al 3-lea picior, ci în mijlocul celui de-al III-lea metru. Cezura masculină, situată după silaba lungă din metru, era specifică versificației latine; cezura feminină, plasată după prima silabă atonă, era preferată de poeții greci¹⁴.

În evoluția hexametrlui antic, combinarea de metri dactilici și spondeici generează 16 variații ritmice. M. Gasparov, luând în considerație utilizarea diferitelor variante ale hexametrlui și bazându-se pe indicațiile lui Artur Ludwich (pentru versul grecesc), M. Drobîș (pentru hexametru latin) distinge două tipuri de ritm: ritmul primar, adică al antichității greco-latine în care alternează silabe lungi și slabe scurte și ritmul secundar, specific traducerii hexametrlui în limbile naționale¹⁵.

Ritmul secundar este bazat pe alternanța silabelor accentuate și neaccentuate, iar variațiile ritmice se disting conform partajării accentelor și frecvenței accentelor de intensitate pe metri. Astfel în versificația calitativă a epocii moderne, sunt identificate trei modele de forme naționale ale hexametrlui:

1. Hexametru cu ritm tridimensional, în care accente de intensitate apar pe picioarele II, IV și VI. Această formă poetică reflectă tabloul ritmic al formei antice a poeziei grecești;

2. Hexamtru cu ritm monodimensional, cu accent de intensitate pe al IV-lea picior (câteodată pe al III-lea), precum în poezia latină și în imitațiile engleze;

3. Hexamtru cu ritm bidimensional, cu accente forte pe picioarele I și IV, creat în literatura modernă în formele originale ale poeziei germane.

În versificația românească hexametrul este cea mai distinctă formă poetică care poartă o încărcătură semantică și ține cont de memoria culturală. El reprezintă imitarea formei antice metrico-cantitative a versificației greco-latine, iar utilizarea acestui metru în literatura română reprezintă marca specifică a antichității. Arta hexametrului în versificația modernă cere corespunderea cu normele antice după câteva mărci:

1. Acesta este o formă poetică alcătuită din un anumit număr de picioare, de fapt ictuși, care trebuie să fie șase în vers;

2. Intervalul între ictuși este, de obicei, de două silabe atone (corespunzător dactilului), dar se permite intervalul monosilabic, ceea ce presupune înlocuirea spondeului din versificația cantitativă prin troheu (tradiție introdusă în versificația modernă germană și preluată de poeții români);

3. Forma hexametrului nu este anacruzată, adică nu are silabă suprasegmentară la începutul versului;

4. Cezura este masculină ori feminină, plasată în mijlocul metrului III;

5. Clauzula este feminină;

6. Versul este nerimat.

Respectiv acestor mărci vom încerca să analizăm hexametrul românesc, demonstrând că memoria metrului este un mecanism al memoriei culturale care, în același timp, reprezintă atât memoria individuală a poetului, cât și interacțiunea lui cu alte culturi.

În poezia română, prima creație originală scrisă în hexamtru este poemul lui Mihai Eminescu *Mitologicele*.

„Da! Din porțile mândre de munte, din stânci arcuite,
Iese-uraganul bătrân, mânând pe lungi umeri de noui
Caii fulgerători și carul ce-n fuga lui tună.
Barba lui flutură-n vânturi ca negura cea argintie,
Părul umflat e de vânt, și prin el colțuroasa coroană...”¹⁶

Cercetarea poemului demonstrează că M. Eminescu a reprodus măsura antică în dactilo-trohei, reușind să îmbine cu măiestrie metrii dactilici și trohaici, creând o structură ritmică originală care nu cedează în fața echivalentului său antic. Considerăm că M. Eminescu s-a bazat pe experiența poeziei germane, în care în loc de silabe lungi sunt utilizate silabe accentuate, iar în loc de silabe scurte – silabe neaccentuate, totodată spondeii sunt în mare măsură înlocuiți cu trohei. Prin urmare, alternanța accentelor pe metri prezintă ritmul secundar al hexametrului.

În ceea ce privește comprimarea metrilor, desenul metric al poeziei indică un număr mare de trohei la nivelul picioarelor I, cu o frecvență de 47,5 % și IV – 37,8%. Acest tip de structură a fost creat în versificația clasică germană, el reprezintă un model nou al hexametrului, care nu a fost identificat în literatura antică în care se observă ritmul cu accente forte pe metrii I și IV.

Totodată o caracteristică a modulațiilor ritmice ale lui M. Eminescu este proporția mare de omitere a accentelor, în special pe primul metru dactilic – 35,7%.

Traian Diaconescu explică acest fenomen prin „neperfectarea versurilor rămase în manuscris, dar și prin reliefașia stilistică a lexicului care se abate de la ritm”, referindu-se la „ritmul marcat, muzical al hexametrelui, nu la accentul comun al cuvintelor”¹⁷. Credem că poetul a folosit acest fenomen, după modelul german, cu scopul de a compensa monotonia versului.

În poemul lui Mihai Eminescu, întâlnim un caz de comprimare a celui de-al cincelea metru, ceea ce reprezintă o excepție în structura hexametrică:

„Lin netezește-a ei față albastră și-adânc se uită”¹⁸.

În anumite versuri, observăm dubla sau chiar tripla comprimare a metrilor dactilici. De asemenea, există cazuri în care pe toate pozițiile normative întâlnim trohei:

„Astfel nu-nțeleg cum tânăr de-o mie de evi ești”¹⁹.

Observăm că în opera eminesciană, ca și în poezia antică, cezura este mobilă. Prevalează cezura masculină pe al III-lea metru. Cu toate acestea, poetul creează propriile modele de cezură:

„Vai! nu făcuse șosea cumsecade pe câmpii albaștri”²⁰.

sau:

„Taci, moșnege, făr’de obraz, te du te trezește”²¹.

M. Eminescu a reușit să creeze un model național al hexametrelui care corespunde naturii limbii române. Ingeniozitatea poetului constă în faptul că el a inventat variații ritmice ale hexametrelui care nu doar imită versurile antice, ci reprezintă un model nou al prototipului. În reproducerea măsurii antice, poetul s-a bazat pe poezia germană a epocii romantice. Din păcate opera a rămas în manuscris și poezii de la sfârșitul secolului nu au cunoscut modelul eminescian al hexametrelui.

La răscrucea dintre secolele XIX și XX, în literatura română au apărut primele forme tipărite ale hexametrelui. Poezii A. Vlahuță, D. Zamfirescu, S. Bodnărescu experimentează cu forma hexametrelui, fiecare prezentând hexametru antic într-o interpretare proprie.

Poezii originale care se încadrează perfect în structura hexametrelui antic a creat poetul Samson Bodnărescu ale cărui versuri corespund structurii dactilice a hexametrelui din literatura greacă. S. Bodnărescu a folosit forma poetică a hexametrelui pentru a scrie epigrame. Vom oferi un exemplu:

„Mii de primejdii așteaptă la drumuri când noaptea nu-i lună,
Greu opintește pe căi călăuzul, ș-ades nu cunoaște
Câmpul în dreapta, pădurea din stânga, nu-n față cărarea.
Dară, iubită, pe-a robilor cale vin sigur la tine”²².

În exemplul dat, observăm prezența tuturor metrilor dactilici în vers, o astfel de structură formează o linie ritmică orizontală. O tendință similară este evidentă la poezii grecești Nonn și Tzetzae și la reprezentanții romantismului german, preponderent la Thomas Mann. Cezura, ca în versul antic, se găsește în mijlocul metrilor dactilici. Prezența cezurii feminine indică faptul că poetul s-a inspirat din experiența poezilor grecești. Totodată prezența cezurilor care divide versul în trei emistihuri este o invenție a autorului, modelul lui S. Bodnărescu fiind mai degrabă un derivat al hexametrelui.

Printre formele originale ale hexametrelui lui S. Bodnărescu se găsesc modele în care apare spondeul, cu tendința de a marca al doilea picior:

„Mers'am și eu, ah! mers'am adese la una din zâne”²³.

În opera lui S. Bodnărescu, putem găsi chiar și cazuri în care poetul combină metrii dactilici cu Peon I, sau tentative de abatere de la structura alcătuită din șase metri. Modulațiile ritmice ale hexametrilor se realizează prin omiterea accentelor, în special pe primul metru. Poetul recurge adesea la o combinație proprie a metrilor în vers, demonstrând o alternare de hexametri și heptametri dactilici. Însă prezența versurilor alcătuite din șapte picioare este mai mult o abatere de la normă, decât o marcă distinctivă a poetului. Hexametrii lui S. Bodnărescu corespund structurii „ideale” a hexametruului antic, cu accente de intensitate pe metrii I, IV și VI, ceea ce corespunde ritmului primar, tridimensional, al versificației grecești. Presupunem că poetul avea doar cunoștințe teoretice despre hexametriu, dar nu simțea ritmul hexametric în mod practic.

Un alt model al hexametruului ne propun poezii A. Vlahuță în poemul *Melancolia* și D. Zamfirescu în opera *Villa Tusculana*. Acești poeți creează o structură mixtă, dactilo-trohaică, a formei antice.

A. Vlahuță respectă schemele normative ale hexametruului latin, cu predominanța cezurii masculine în mijlocul celui de-al treilea metru. Troheul înlocuiește al treilea picior dactilic, creând un model de vers cu un singur metru purtător de accent de intensitate pe al III-lea metru:

„Întristătoare povești, nespuse de iubite-ntr-o vreme,
Nu mai cercați a-mi vorbi de zânele voastre cu steme.
Mândre palate, viteji, și cai ce mănâncă jăratice,
Stinsu-s-au toate de veci! Copilul de-atunci, nebunatic”²⁴.

Matricea ritmică a poeziei reprezintă variația monodimensională a ritmului secund cu accent de intensitate pe piciorul al treilea. Schema poetică evidențiază faptul că poetul român a reușind să transmită cu succes variația ritmică a hexametruului latin, iar prezența troheului pe piciorul al III-lea, reprezintă înlocuirea spondeului din versificația clasică, crearea hexametrilor cu ictus forte pe al III-lea metru fiind marca distinctivă a poetului latin Ovidiu. Totodată, A. Vlahuță elaborează o variație proprie a hexametruului, folosind clauzula care rimează în text, ceea ce nu corespunde echivalentului clasic. Astfel, hexametruul lui A. Vlahuță poate fi încadrat în categoria așa-numitului „neohexametriu”, adică a hexametrilor moderni.

Structura dactilo-trohaică a hexametruului este specifică și poeziei lui D. Zamfirescu *Villa Tusculana*. În această operă troheul apare pe al patrulea metru, creând un ritm cu un singur accent de intensitate pe al IV-lea picior, similar poeziei antice a versificației latine. Cezura este mobilă, apărând în 52% de cazuri în mijlocul celui de-al treilea metru, dar în 32% de cazuri este de tip feminin, ceea ce nu corespunde hexametruului latin. În 48% de cazuri cezura este plasată după al IV-lea metru trohaic, ceea ce reprezintă de asemenea o abatere de la normele antice.

Prin urmare, A. Vlahuță și D. Zamfirescu creează hexametri originali conform tiparelor ritmice ale versificației latine, imitând variația ritmică cu accent de intensitate pe al treilea ori al patrulea metru. Totodată formele românești ale modelului latin poartă pecetea originală a poezilor care nu respectă poziția cezurii și condiția obligatorie de a nu rima versurile. Astfel formele românești ale hexametruului reprezintă o formulă națională a hexametruului pe care îl vom numi „neohexametriu”.

La începutul secolului XX, poeții simboțiști au recurs la imitarea formelor poeziei antice, creând echivalente propriile ale hexametruului. A. Macedonski în poezia *Rimele cântă pe harfă* imită schema antică prin dactilio-trohei:

„Rimele cântă pe harpă: ușor un zbor se zvonește,
De paseri albe ce freamătă, și dimineața domnește.
Ulmul, salcâmul și plopul se auresc... Își șoptesc, se iubesc”²⁵.

Considerăm, că în elaborarea propriului hexametru, A. Macedonski s-a bazat pe experiența poeziei germane de la începutul secolului al XX-lea și a creat o variație modernă a hexametruului, mai bine zis „un derivat al hexametruului”. În fragmentul citat primul vers este format din dactilio-trohei, adică dintr-o formă care tradițional era folosită pentru a reda măsura antică. Dovezi în acest sens sunt al patrulea metru, care este trohaic și cezura, plasată în mijlocul celui de-a treilea metru. În următorul vers, pentru diversitate, poetul înlocuiește primul picior dactilic cu un iamb, ce ar presupune un echivalent al spondeului antic, și prin un amfibrah. Acest procedeu este folosit pentru a compensa monotonia intervalului dintre cezuri. Arhitectonica ultimului vers din fragmentul citat este cea mai interesantă, poetul folosind în final un picior suplimentar catalectic, cu silaba atonă lipsă. Abaterile de la structura normativă a matricei ritmice a echivalentului antic sunt caracteristice și pentru alte versuri din această operă.

După cum observăm, A.Macedonski devine un experimentator în domeniul asimilării hexametruului, poeziile sale, deși asemănătoare formei antice, sună mai liber și nu dezvăluie monotonia formei canonice. Varianta lui Macedonschi reprezintă o deviație de la hexametru antic și poate fi calificată drept un model de hexametru modern, adică un „neohexametru”.

Un experimentator și mai curajos în asimilarea versificației antice este E. Speranția, care oferă o interpretare unică a structurilor hexametrice. Poetul sfidează îndrăzneț canonul și creează forme originale, moderne ale hexametruului. În poeziile *Hexametreele străinului*, *Hexametreele tainei mele* și *Diploma corbilor*, poetul respectă forma clasică a hexametruului. Poeziile sunt compuse din dactilo-trohei cu accent de intensitate pe al treilea metru, având o cezură constantă masculină în mijlocul celui de-al treilea metru, ceea ce corespunde variației monodimensionale a ritmului secundar, adică forma cultivată de poet este o reluare a tiparului antic al versului latin.

În poeziile *Hexametreele nopții* și *Crișul*, poetul se abate de la canon și încearcă să creeze structuri noi ale hexametruului. Cele mai frecvente modulații ritmice folosite de E. Speranția sunt fragmentarea versului după cezură în două semilversuri și trunchierea dactilului din cezură:

„Noaptea mă-mprejmuie grav
Târziul, pustiul, tăcerea.
Tremură două lumini parcă acolo departe,
Singular cu inima mea trec pe cărările moarte”²⁶.

În fragmentul citat primele două versuri scot în evidență structura unui hexametru cu troheu pe al treilea picior, care este divizat în două versuri scurte de cezura masculină. În versurile următoare, putem observa o ciocnire de accente în

cezură. Această structură ritmică corespunde formei pentametruului din distihul elegiac. Cu toate acestea, clauzula feminină indică corespondența versului structurii hexametrice. Prin urmare, această structură poate fi identificată drept un derivat al hexametruului.

E. Speranția a recurs și la modificarea anacruzei în creațiile hexametrice. Acest fenomen este caracteristic poeziei *Crișul*:

„Vesel văzui alergând, de-a lungul vagoanelor triste,
Copiii cu apa-n ulcior și surâs feciorelnic pe gură
Și toți răspundeau în grai românesc chemărilor mele
Nici când n-am băut ca-n ziua aceea, la fiece gară
Și poate că ceva-mi șoptea într-o tainică limbă pe-atunci”²⁷.

În fragmentul citat, în majoritatea versurilor primul picior nu este dactilic, adică versul este anacruzat și poartă o silabă suprasedimentală la începutul versului. Acest tipar ritmic scoate în evidență structura amfibrahică a metrilor. Este evident că E. Speranția a experimentat cu modelul clasic creând forme originale cu abateri semnificative de la normele canonice ale versificației antice, pe care le vom considera „pseudo-hexametri”. Aceste variații evidențiază abordarea creativă a poetului în adoptarea și reinterpretarea tradițiilor metrice pentru a exprima mesajul său într-un mod inovator.

În ansamblu, în memoria culturală românească hexametruul antic greco-latin reprezintă relația între culturi, receptarea hexametruului fiind un model de imitare ingenioasă a formei antice, dar și un model al interpretării creatoare din perspectivă națională. Investigațiile prozodice efectuate demonstrează că, în memoria culturală românească hexametruul este o imitație iscusită a celor trei forme ale metruului antic. El este un echivalent silabo-tonic al formei „canonice” metrico-cantitative, de obicei transmis prin dactilo-trohei. În literatura română distingem câteva forme ale hexametruului:

a) Hexametru cu ritm bidimensional, care este o variație dactilo-trohaică a hexametruului antic cu accente de intensitate pe picioarele I și IV. Acest tipar ritmic este o formulă poetică nouă creată de Mihai Eminescu după modelul imitațiilor hexametruului antic în poezia clasică germană.

b) Hexametru cu o structură tridimensională, specific ritmului primar al versificației grecești, acest model ritmic este marca stilistică a lui Samson Bodnărescu.

c) „Neo-hexametri” sau derivat al hexametruului, o variantă dactilo-trohaică a hexametruului latin, cu ritm monodimensional, dar care permite abateri de la canoanele antice la nivelul cezurii și rimei.

d) „Pseudo-hexametri” ori hexametru „modernizat” care este o formă originală cu abateri semnificative de la normele canonice ale versificației antice.

Receptarea diferită a hexametruului ilustrează capacitatea creatoare și inovatoare a poezilor români în materie prozodică. Exemplele analizate reprezintă o reinterpretare a tradițiilor culturale ale antichității, dar, în același timp, reproduce semnificația expresivă a metruului antic.

NOTE

1. Gasparov M., *Metr i smâsl*, Moscova, Editura Fortuna EL, 2012, p. 3.
2. Eminescu M., *Versuri lirice*, București, Muzeul Literaturii Române, 2000, p. 614.
3. Gumilev N., *Socineniia, Tom III, Pisma o russkoi poezii*, Moscova, Hudojestvennaia literatura, 1991, pp. 31-32.
4. Gasparov, *Op.cit.*, p. 4.
5. Jakobson, R. *Selected writings, Tom 5: On verse, its masters and explorers*, Berlin, De Gruyter Mouton, 1979, p. 465.
6. *Ibidem*, p. 466.
7. Taranovski K., „O vzaimodeistvii stihotvornogo ritma i tematiki”, în *American Contributions to the 5th International Congress of Slavists, Vol. I. The Hague*, pp. 287-322.
8. Șengheli G., *Tehnica stha: Practiceskoe stohovedenie*, Moscova, 1940, p. 24.
9. Gasparov, *Op.cit.*, p. 4.
10. *Ibidem*, p. 5.
11. Idem.
12. *Ibidem*, p. 13.
13. Kristeva J., „Problemele structurării textului”, în: *Antologie „Tel Quel”. 1960 -1971*, București, Editura Univers, 1980, p. 266.
14. Gasparov M., *Ocerk istorii evropeiskogo stiha*, Moscova, Editura Fortuna Limited, 2003, pp. 63-64.
15. Gasparov M., „Prodrom, Tzetzae i natsionalnyie formy gekzametra”, în *Anticnosti i Vizantiia*, Moscova, Edutura Nauka, 1975, p. 366.
16. Eminescu M., *Op.cit.*, p. 238.
17. Diaconescu T., „Mitologice. Hexametru antic în configurații eminesciene”, în „Studii Eminescologice”, Nr. 11, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2009, p. 343.
18. Eminescu M., *Op.cit.*, p. 240.
19. Idem.
20. *Ibidem*, p. 239.
21. Idem.
22. Bodnărescu S., *Scrierile lui...*, Cernăuți, Tipografia Arhiepiscopală, Editura autorului, 1884, p. 69.
23. *Ibidem*, p. 70.
24. Vlahuță Al., *Scrieri alese*, București, Editura pentru Literatură, 1963, p. 58.
25. Macedonski A., *Opere. Vol. I : Versuri. Proză în limba română*, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Univer Enciclopedic, 2004, p. 467.
26. Speranția E., „Poezii” în *Antologia poeziei simboliste românești*, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 372.
27. *Ibidem*, p. 376.

SUMMARY

This article is dedicated to the study of hexameter in the Romanian cultural memory. It is observed that no poetic form appears in isolation; it is either taken over or reshaped from already existing meters, which is a common mode of operation within the mechanism of historical and cultural succession and a way in which the text reads history and aligns itself with it. A significant example in this regard is the presence of antique metrical-quantitative hexameter in the Romanian cultural

memory, representing the relationship between cultures. The reception of hexameter is a model of ingenious imitation of the ancient form, as well as a model of creative interpretation from a national perspective. Prosodic investigations conducted demonstrate that in the Romanian cultural memory, hexameter is a skilful imitation of the three forms of antique meter. It is a syllabo-tonic equivalent of the “canonical” metrical-quantitative form, typically conveyed through dactylo-trochees, but each model carries the specific imprint of the creative poet. Thus, in Romanian literature, we distinguish several forms of hexameter.

a). The dactylo-trochaic hexameter, which is a variation of the antique hexameter with intensity accents on the first and fourth feet, as in the imitations found in classical German poetry.

b) The dactylic hexameter, which is characteristic of the primary rhythm of Greek versification.

c) “Neohexameters” or derivatives of the hexameter are dactylo-trochaic variants of the Latin form with intensity accents on the fourth feet (occasionally on the third feet), but they allow deviations from the antique canons at the rhyme level.

d) “Pseudo-hexameters” are original forms with significant deviations from the canonical norms of antique versification.

The diverse reception of hexameter illustrates the creative and innovative capacity of Romanian poets in prosody. The examples analysed represent a reinterpretation of the cultural traditions of antiquity while simultaneously reproducing the expressive significance of the ancient meter.

**MODELE DE VALORI NAȚIONALE,
PUSE ÎN LUMINĂ LA SFÂNTA MĂNĂSTIRE PUTNA**

**Maria TOACĂ
Cernăuți**

A trăit și a osârduit ca românii să-și cunoască în profunzime sufletul

Pornind spre Putna, cel mai mult mi-am dorit s-o întâlnesc pe maica Eufrosinia de la Mănăstirea Văratec și să-i ascult încă o dată revelatoarea poveste despre ultimele zile ale acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga, plecată la Domnul în veșminte negre ca mohahia Benedicta. Și a dat Domnul să fie întâlnirea noastră așa ca anul trecut când, având onoarea să particip la slujba de pomenire la mormântul Maicii Benedicta, am cunoscut-o pe monahia Eufrosinia de la mănăstirea Văratec, care i-a stat de veghe la patul de suferință până în ultimele clipe ale vieții. Obștea monahală a Putnei, împreună cu păstrătorii de memorie ai Maicii Benedicta din întreaga Țară, o omagiază în fiecare an la 20 august, de ziua nașterii, cu o slujbă de pomenire, cu flacăra lumânărilor și puritatea crinilor la mormânt, cu tot ce-au ales să etaleze mai valoros invitații la colocviile de la Putna. Or, anume la această sfântă ctitorie a lui Ștefan cel Mare și-a dorit odihna de veci maica Benedicta.

„Să-l apărați pe Mihai” – acestea au fost ultimele cuvinte auzite de la Maica Benedicta de veghetoarea ei la patul suferinței. Să-l apărăm, ne-a lăsat testament nouă, trăitorilor de astăzi, și pentru dăinuirea generațiilor viitoare de români. Și anul acesta, la Mănăstirea Putna, s-a adunat „pâlcul de credincioși ai memoriei Maicii Benedicta”, cum îi numește părintele stareț, Arhimandritul Melchisedec Velnic, pe

cei chemați de Dumnezeu la slujba de pomenire. Amintim că pe 20 august 1920, la București, s-a născut Zoe Dumitrescu-Bușulenga, nobila doamnă care și-a consacrat viața lui Mihai Eminescu, a trăit și a osârduit ca românii să-l cunoască în profunzime, ultimele ei cuvinte fiind „Să-l apărați pe Mihai”. A plecat la Domnul cu dorința să fie înmormântată la mănăstirea Putna, dacă va muri la Văratec sau oriunde în altă parte, afară de București. S-a întâmplat ca pământul Putnei să aibă onoarea de a-i fi casa de veci. Din 2006, în fiecare an la 5 mai, de ziua morții, și la 20 august – de ziua nașterii, la Mănăstirea Putna se ține slujbă în memoria acestei personalități așezate în pământul Bucovinei „ca un bob de grâu, ce rodește darul culturii”, de la care se învață „să nu ne pierdem verticala”.

„Îmi spunea că vede o lumină mare pe tavan, mă întreba dacă o văd și eu. Vedeă și un tânăr foarte frumos, care vroia să-i spună ceva, dar nu-l auzea”, mi-a povestit maica Eufrosinia. Cu recunoștință față de Fundația „Credință și Creație” (președinte Teodora Stanciu) am ajuns la Sfânta Mănăstire Putna, la comuniunea de confesiune întru memoria acad. Zoe Dumitrescu Bușulenga, unde vibrează continuitatea idealului eminescian în durată românească de libertate și conștiință.

Deschidere spre orizontul culturii române

Pornită singură din zori, trecând vama pe jos, am ajuns ca prin minune la Putna, cu trenul de la gara din Dornești, în compania unei doamne evlavioase ce mergea la închinare. Pentru mine a fost prima zi a colocviului consacrat Maicii Benedicta, dar, de fapt, a treia zi la Centrul Cultural „Mitropolitul Iacob Putneanul” de pe lângă Mănăstirea Putna, unde se desfășoară această tradițională reuniune de înaltă marcă intelectuală, ediția a XVII-a purtând genericul „Orizontul culturii române. Formare și atitudine”. Numai bine am reușit să prind comunicările dr. conf. c. univ. Cristina Paladian, șefa Catedrei de Filologie Română și Clasică a Universității din Cernăuți, și dr. conf. univ. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, care a reușit să editeze un nou volum din colecția „Destin bucovinean” pe tema dureroasă a refugiului românilor din actuala regiune Cernăuți după ocupația sovietică. Cei doi conferențieri din nordul Bucovinei au pus accentul pe reperele care ne mențin identitatea, făcând apel la memorie. Dr. Cristina Paladian și-a demonstrat consecvența și competența în tratarea unui subiect mai puțin cercetat – „Memorie culturală românească” și „memorie a metrului” în forme poetice românești. Eminescu”. Iar acad. Alexandrina Cernov, în baza exemplului eruditului înaintaș Ion Gh. Sbiera, a vorbit despre contribuția intelectualității bucovinene la inaugurarea Academiei Române. Făcând un arc peste timp, a punctat problemele cu care se confruntă în prezent comunitatea istorică din nordul Bucovinei în vederea păstrării limbii române în învățământ și viața publică.

Prima parte a zilei s-a încheiat cu rugăciune și o masă de pomenire, oferită de starețul mănăstirii, arhimandritul Melchisedec, pentru odihna tatălui său, decedat acum doi ani, când Mănăstirea celebra 150 de ani de la Marea Unire a românilor la mormântul lui Ștefan cel Mare și Sfânt. Ceva mai târziu, în pauza de masă, surprinzător a fost s-o reîntâlnesc la poarta mănăstirii pe cunoscuta mea de dimineață, doamna Ana din Suceava, și să ne dorim o zi frumoasă, cu ajutorul lui Dumnezeu în toate.

Ca să luminezi, trebuie să arzi!

Știi foarte bine că evenimentul cultural de largă și profundă respirație națională, ce se desfășoară de 17 ani în luna august la Mănăstirea Putna, nu poate fi redat în amănunte într-o simplă relatare, mai ales când orice detaliu este important. Colocviul

închinat memoriei acad. Zoe Dumitrescu-Busulenga – Monahia Benedicta a devenit o permanență spirituală, un model de continuitate a idealurilor lui Eminescu. După fiecare sesiune, Fundația „Credință și Creație. Acad. Zoe Dumitrescu-Busulenga – Monahia Benedicta, condusă de dr. Teodora Stanciu, editează *Caietele de la Putna*, care cuprind toate comunicările, dezbaterile, opiniile, luările de poziție de la această comuniune de suflet, științifică și culturală. Ca să luminezi, trebuie să arzi – învățăm de la tot ce am auzit și am văzut în cadrul actualei ediții, îndeosebi din filmul regizorului Cristina Chirvasie (București), comunicarea arhitectului Alexandru Beldiman (București), lucrarea acad. Ion Pop (patru volume antologice ale poeziei românești postbelice), povestea visului american – o incitantă provocare a scriitorului Adrian Alui Gheorghe. Și, în final, gânduri-gânduri de la părintele stareț Melchisedec, ce ne mobilizează la căutarea de modele.

Au răsunat aplauze pentru doamna Teodora Stanciu, care depune eforturi, și chiar sacrificii, la temelia reușitei colocviului. Mănăstirea Putna, de la Ștefan cel Mare și până astăzi, își confirmă menirea de reductă a ortodoxiei și a valorilor românești, adunând la altarul ei personalități care readuc în actualitate modele. Dar și cei care le readuc sunt demni de urmat ca formatori de modele. Căci numai prin rugăciune și credință se poate merge înainte, ne învață prin faptele sale cucernicul părinte arhimandrit Melchisedec în cei 30 de ani de stăreție la Putna.

Lângă inima voievodală a Țării de Sus

Exact ca și acum un an, în ajunul zilei de încheiere a colocviului, la Putna a plouat toată noaptea, norii continuând să-și desfacă baierile și dimineța. Numai că, spre deosebire de mâniaoasa dezlănțuire din anul trecut, de data aceasta ploaia a căzut blând, liniștit, de parcă se prelingeau lacrimi din ochii lui Eminescu, veghetor lângă clopotul Buga din curtea mănăstirii. Ploua la Putna din binecuvântarea cerului – pentru trandafirii Mănăstirii, pentru rodul faptelor bune și bucuriile noastre, pentru rugăciunile șoptite și cele tănuite în gând, pentru purificarea sufletului și toate ce ne întâmpinau luminos la poarta Sfintei Mănăstiri, ce ne așteptau mai departe spre alte sfinte altare...

Ne aflam în a patra zi când, conform tradiției, colocviul dedicat acad. Zoe Dumitrescu-Busulenga – Monahia Benedicta finalizează cu un pelerinaj la locuri sfinte. Așadar, participanții la colocviu au pășit dincolo de linia „orizontului culturii române”, ce-și are începutul de la cele mai străvechi ctitorii voievodale ale Moldovei. E o tradiție temeinic înrădăcinată în istoria colocviilor Mănăstirii Putna, ca fiecare ediție să finalizeze cu un pelerinaj prin locuri sfinte, locuri unde găsim răspuns la întrebările cine am fost, cine suntem, de unde venim... Dar, mai ales, ne pun pe gânduri, ne plasează într-o oază de liniște pentru a medita și la cea mai vitală întrebare: „Încotro ne îndreptăm în goana nebună a zilelor noastre, mergem spre lumină ori ne scufundăm și mai rău în întuneric?”. Și e atât de paradoxal să descoperim că din negura timpului, din întunecimea veacurilor ne vine lumina. Dar pentru a auzi răspunsul, pentru a prinde acea „șoaptă domoală”, despre care ne-a vorbit părintele protosinghel Hrisostom, trebuie mai întâi să avem răbdare, să auzim cu inima, cu puterea credinței duhul istoriei. Părinții de la Mănăstirea Putna ne ajută să pătrundem în acel farmec sfânt ce dăinuiește în Bucovina.

Însoțiți de monahii Gherasim Soca și Hrisostom Ciuciu, am început pelerinajul de la cea mai veche mănăstire de călugări – Bogdana din Rădăuți. Închinată Sfântului

Ierarh Nicolae, Bogdana a fost ctitorită de voievodul Bogdan I, întemeietorul Moldovei (1359-1365), ca necropolă domnească. După cele șapte morminte voievodale din naosul lăcașului, s-a constatat că ctitoria voievodului Bogdan I este prima biserică de piatră din Moldova. La ocuparea Țării de Sus de către habsburgi, Bogdana a împărțășit soarta majorității așezărilor monahale, fiind închisă ca mănăstire. N-a fost redeschisă nici după 1918, existând numai ca biserică parohială. Abia în decembrie 1992 a revenit la viața monahală de la începuturile voievodale. În lipsa unui ghid de la Mănăstire, ne-au deschis captivant orizonturile acelor vremuri îndepărtate participanții la colocviu, prof. univ. dr. Dan Mohanu, un specialist versat în domeniul restaurărilor, și dr. Cristina Cojocaru, cercetător științific în pictura sec. XVIII-XIX, care la Bogdana a coborât mai adânc în timp. Pentru ambii a fost un prilej fericit de a-și extinde discursurile și a ne demonstra pe viu temele de acasă, pregătite pentru acest colocviu.

Totodată erudiții profesori l-au completat pe starețul protosinghel Elisei Preutu al mănăstirii Sfântul Proroc Ilie din comuna Șcheia, jud. Suceava. Aici, la mănăstirea resfințită anul trecut, de sărbătoarea Sf. Ilie, după restaurarea din 2019-2022, grupul nostru de închinători s-a bucurat de momente de o binecuvântată revelație. De-o seamă cu Voronețul, și Mănăstirea Sfântul Ilie are o istorie de 535 de ani, fiind ctitorită de Stefan cel Mare pe un loc unde fremăta codrul și cântau apele. Ca și Voronețul, a suferit năpasta timpurilor asupritoare. A rezistat trei veacuri invaziilor dușmane, căzând pradă Imperiului Habsburgic. În aprilie 1785 a fost închisă, chiliile – demolate (arse), iar biserica – transformată în lăcaș parohial. Acum, devenind loc de închinare și pelerinaj, Mănăstirea și-a revigorat menirea de a împospăta memoria românilor cu date din istoria voievodală, dar și din aleasa cultură medievală a Moldovei. Drept mărturie ne servesc picturile interioare și urmele unor fresce exterioare. Bunăoară, tabloul votiv ni-l prezintă pe Ștefan cel Mare ținând biserica în mâna stângă, iar Sfântul Proroc Ilie îl conduce către Mântuitorul Iisus Hristos, care îl binecuvântează pe ctitor. În pronaos vedem scene din viața Sfântului Proroc Ilie. Comentariile călugărilor însoțitori, protos. Gherasim Soca și Hrisostom Ciuciu, ne-au ajutat să

pătrundem în mesajul picturilor, îmbogățindu-ne cunoștințele despre viața Sfântului Ilie, care în acea zi ne-a dăruit o bună ploaie, cu soare și cucernică blândețe.

La Mănăstirea Sfântul Ilie l-am avut printre noi și pe părintele arhimandrit Melchisedec, care, în mod imprevizibil, ne-a oprit în pragul bisericii. A dat la o parte covorul, făcându-ne atenți la placa funerară de lângă ușă, plasată acolo din vina cui nu se mai știe. După gestul starețului, nu îndrăzneam să facem pasul, ca să nu tulburăm somnul celor care au avut pe mormânt această piatră. După clipe de ezitare l-am rugat să ne dea dezlegare, căci oricum trebuia să mergem mai departe.

Cărțile mănăstirii, menite să rodească crinii virtuților

Nu-mi amintesc să mă fi întors vreodată de la Putna fără cărți sau să vină Putna la Cernăuți fără donații bogate de carte, scoase la lumina tiparului de editurile „Nicodim Caligraful” și „Mitropolitul Iacob Putneanul”. Mai este până la finele anului 2023, dar Mănăstirea Putna a reușit să se prezinte la colocviul din luna august, dedicat memoriei acad. Zoe Dumitrescu-Busulenga – Monahia Benedicta, cu importante realizări editoriale. În drumul spre casă am văzut-o pe șefa Catedrei de Filologie Română și Clasică, dr. Cristina Paladian, cu o valiză mare și grea. „Încolo a fost ușoară, am luat-o special ca să am loc pentru cărți”, mi-a lămurit dumneaei. Poate cineva să se întrebe cum le-am trecut prin vamă. Dar n-am avut bagaje cu loturi de cărți, ci câte un exemplar primit în dar de la părintele stareț Melchisedec. Și apoi sunt cărți de învățătură duhovnicească, semănătoare de lumină și înțelepciune, ca de exemplu *Ascultarea – taina viețuirii în Hristos*, cel de-al cincilea volum din colecția „Crinii Țarinii” a protosinghelului Hrisostom Ciuciu. Colecția cuprinde cuvinte ale unor părinți contemporani și are menirea să rodească crinii virtuților și curățenia minții, să ofere hrană duhovnicească pentru sufletele care s-au dăruit lui Dumnezeu în veșmintele smerite ale călugăriei.

Am spus nu o dată că de la Mănăstirea Putna ne vine lumina cărții, această instituție monahală fiindu-ne (pentru românii înstrăinați) sprijin spiritual și mângâiere sufletească în cele mai grele timpuri. Cât de important este cuvântul tipărit la editurile Putnei ne-o dovedește și faptul că deja în prima zi a colocviului, după Tedeumul în memoria Monahiei Benedicta și Cuvântul de Întâmpinare al starețului – arhimandritul Melchisedec Velnic, exarh al mănăstirilor din Arhiepiscopia Sucevei și Rădăuților, au fost prezentate cele mai importante realizări editoriale – *Caietele de la Putna. Durată românească. Libertate și conștiință*, care include comunicările și dezbaterile de la ediția a XVI-a a colocviului, revista „Cuvinte către tineri” (nr. XVI, 2023), publicație ce oferă generației în creștere o deschidere de inimi pentru a cuprinde și cunoaște tot mai mult, și, drept mărturie a grijii și dragostei creștine ce le avem de la ctitoria lui Ștefan cel Mare, – volumul *Refugiul*.

Ca și cele precedente, noua carte din colecția „Destin bucovinean”, inițiată și realizată de dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, a apărut sub egida Fundației „Credință și creație. Acad. Zoe Dumitrescu-Busulenga – Monahia Benedicta” a Sfintei Mănăstiri Putna, lucrarea fiind tipărită cu sprijinul Secretariatului de Stat pentru Culte și binecuvântarea Înalt Preasfințitului Părinte Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților. *Refugiul* readuce în actualitate tragedia prin care a trecut generația de la 1940-1944 din teritoriile ocupate, este o carte trăită de coordonator. Or, Alexandrina Cernov, viitorul doctor în filologie, conferențiar universitar la Universitatea din Cernăuți și membru de onoare al Academiei Române,

a trecut cu bunicii și părinții prin vârtoarea refugiului, în perioada „când armata sovietică forța Nistrul, la Hotin...”. Scene din acei ani de zbucium și rătăcirii, întipărite în memoria copilăriei, au îndemnat-o să adune și mărturiile altor conaționali, să cerceteze arhivele din Cernăuți, Suceava, Rădăuți pentru a contura un tablou veridic și integru al acelor timpuri de groază trăite de populația românească sub cizma stalinistă. În contextul războiului prin care trece astăzi Ucraina, cartea este adresată în special tinerei generații, care nu cunoaște, n-are timp sau, mai curând, interes să cerceteze adevărul despre ororile abătute asupra celor de până la noi, trăitori pe pământul înstrăinat al Patriei.

Din mărturiile adunate în acest volum se profilează adevărul cum refugiul a schimbat destinul oamenilor, cum au dispărut românii și s-a redus atât de substanțial numărul populației românești în nordul Bucovinei. Mai cu seamă, a avut de suferit intelectualitatea, cel mai regretabil fiind faptul că românii din teritoriile ocupate au rămas fără personalități de valoare. Doar cei mai mulți dintre refugiații din nordul Bucovinei erau oameni de cultură și știință, fețe bisericești. E suficient să-i numim pe profesorul Ion Nistor, rectorul Universității Cernăuțene, pe profesorii Leca Morariu și Constantin Loghin, pe cei din renumita familie Flondor și pe viitorul academician Vladimir Trebici. Mulți dintre intelectualii refugiați au trecut prin grele încercări și în România, suferind până la sfârșitul zilelor despărțirea de locurile scumpe. Totuși, cei care au ales să plece, cei care au prins ultimul vagon, și-au salvat viața, au dat naștere la copii care au avut posibilitate să-și îplinească visele la o soartă mai bună, să-și găsească rostul în viață, cum, bunăoară, au reușit pictorii din grupul timișorean „Prolog” – Constantin Flondor și Dacian Andoni, sau renumita cântăreață Sofia Vicoveanca. Cartea pune în prim plan Refugiul ca o tragică suferință și deznădejde, ca o rană care nu s-a cicatrizat cu trecerea anilor, rămânând veșnic vie în memoria urmașilor.

Înainte de a porni în pelerinaj la locuri sfinte din Bucovina, am primit, ca o binecuvântare de la starețul Melchisedec, *Tainicul Timp*. Este un album de excepție al operelor de artă din expoziția închinată memoriei academicianului Dan Hăulică, inaugurată anul trecut la Centrul Cultural „Jacob Putneanu”. Sunt lucrări din colecția dr. Sorin Costina, plasate „între nostalgia infinită și melancolia absolută”, e o avere spirituală incomensurabilă, o parte din care am avut fericirea s-o văd, să mă apropiu de ea cu sufletul și privirile. E strigătul bucuriei din universul frumosului românesc, auzit doar de cei care se pricep să asculte și să privească.

CULTURĂ ROMÂNEASCĂ FĂRĂ FRONTIERE

Maria TOACĂ
Cernăuți

La Constanța, învățând să fii boier în țara ta...

În perioada 5-7 mai 2023, un grup de profesori și reprezentanți ai presei din regiunea Cernăuți au luat parte la workshop-ul „Repere în realizarea reportajelor”, în cadrul proiectului transfrontalier „Reportaj despre România. Secțiunea Copiii Ucrainei și războiul”, ediția a V-a. Ieșind din casă la 5 mai, am văzut mai bine ca oricând cum se adevărește vorba „Cine se trezește de dimineață mai departe ajunge”. Pornindu-ne cu noaptea în cap din Cernăuți, un grup de profesori, în principal directori ai câtorva licee participante la proiectul „Reportaj despre România”, am ajuns la Constanța, unde eram așteptați de partenerii inițiatori și realizatori ai proiectului – Liceul teoretic „Traian” și gazda evenimentului – Colegiul Național de Arte „Regina Maria”. Ideea de a antrena și tineri din Ucraina, inspirată de profesoara Viorica Stan

(cu rădăcini în Dobrogea și mare dragoste pentru Constanța), a fost preluată și pusă în aplicare de prof. Rodica Timiș, consilier la Centrul orașenesc Cernăuți de dezvoltare profesională a cadrelor didactice. Astfel, în contextul războiului din Ucraina, în acest proiect au fost atrași și copii din regiunea Cernăuți. Până la etapa de finalizare a proiectului, echipa din Cernăuți a fost invitată la Constanța, fiind primită cu deosebită căldură sufletească de profesori și tineri muzicieni de la Colegiul „Regina Maria”, de coordonatoarea proiectului Liliana Nicula (Liceul „Traian”), de profesoara Lucreția Nichifor, Liceul Viilor, București, implicată activ în realizarea proiectului, dar și emoționată de întâlnirea cu prietena și colega, Viorica Stan.

În prima zi a întâlnirii, inițiată în temă de jurnalista Simona Anghel, oaspeții din Cernăuți, întâmpinați cu melodii de flaut, cu *Balada* lui Chopin la pian, și alte

melodii interpretate de talentatul cvartet al Colegiului, au luat cunoștință de experiența instituțiilor gazdă, au privit și au discutat un reportaj realizat de tineri de la Liceul „Traian”, au făcut schimb de cadouri. Seara s-a încheiat în oaza plăcutelor emoții ale plimbării în zona peninsulară a Constanței, alături de soții Lucreția Nichifor și Romică Zaharia, de inimoasa noastră prietenă Viorica Stan. Ne-am oprit în liniștea serii la Poetul nostru drag Eminescu, și am ascultat o clipă împreună zbugiumul mării. După noaptea cu cea mai rotundă lună ce am văzut-o vreodată, ne-a întâmpinat a doua zi un fermecător zâmbet de soare, răsărit din Marea Neagră a Constanței.

Prin Mangalia, cea dinainte de Hristos

Cu amintirea pasiunii pentru arheologie, profesoara Viorica Stan, căreia îi datorăm răsăritul de soare la Constanța, a ținut să vizităm Mangalia și să începem de la Muzeul de Arheologie Callatis. Astfel, conduși prin lumea antică de muzeograful Corina Radu Iorguși, ne-am plimbat prin Mangalia sec. IV-VI dinainte de Hristos. Muzeul cu vestigii ale cetății antice Callatis, înființate de greci în sec. IV î. Hr., a fost deschis pe locul unde s-a descoperit unicul mormânt cu papirus din România. Fiecare obiect întâlnit aici este o relicvă, care transmite mesaje din trecut, cu bune învățăminte pentru viitor, cum este, bunăoară, istoria papirusului, transmis la un institut de la Moscova pentru reabilitare și pierdut fără urmă.

Pe unde Ovidiu tristețea-și cânta...

...Și pe unde gerul făcea țurțuri în barbă și chiar vinul îngheța, după cum ne spune de două mii de ani poetul exilat. Nu-mi imaginez, nu știu de ce era atât de amărât poetul latin Ovidiu, în timp ce noi, sosiți din Cernăuți, ne-am plimbat fericiți prin Constanța. Lângă statuia poetului rebel am ascultat-o pe profesoara Viorica Stan recitând versuri scrise în anul 8 până la Hristos de același Ovidiu, osândit, sârmanul, să-și irosească tinerețea pe țărmul pustiu și sălbatic, care pentru noi e oază de Paradis. Lăsând la o parte tristețea lui Ovidiu, voi evoca în continuare norocoasa ocazie ce ne-a adus pe meleaguri dobrogene și fericitele întâmplări ce ne-au fremătat în suflet cu mirarea „Ah, Constanța!”...

Împărtășanie cu veșnicia la părintele Clement, starețul mănăstirii Limanu-Hagieni

Mă gândesc acum că trebuia să-l recitesc pe Zaharia Stancu înainte de a porni de la Cernăuți la Constanța. Dar am luat ceea ce am reținut din descrierile sale. Sunt cuvintele ce-mi reapar în memorie de fiecare dată când traversez Dobrogea, văzând-o doar din mersul autocarului: „Primăvara, Dobrogea toată era de smalt verde și crud. Numai stâncile ei rămâneau mereu albe, de var. Numai râpile ei rămâneau mereu roșcate, de parcă ar fi fost zidite, chiar de atunci, de la începutul începuturilor...”. De obicei, parcurgeam în sezonul estival acest drum, urmărită de ecoul din romanele lui Zaharia Stancu: „În miezul verii vântul venea de departe, legănându-se pe mari aripi, clătina nesfârșirile acoperite cu secară și cu ovăz, cu orz și cu grâne coapte, cu porumb și cu floarea-soarelui. Atunci Dobrogea era toată muiată în aur topit, părea toată făurită din aur curat, de cei mai vestiți dintre vestiții meșteri”. Așa am văzut-o și acum, în plină primăvară, – de aur, numai că nu de la floarea-soarelui sau legănatul grânelor coapte, ci împânzită de lanurile nesfârșite de rapiță, însoțitoare luminoase pe parcursul sutelor de kilometri.

Vizita la Constanța a unui grup de profesori din Cernăuți, la care m-am alăturat cu colega Carolina Jitaru, în calitate de jurnaliști și membri ai juriului în concursul proiectului „Reportaj despre România”, a fost programată inițial ca multe altele legate de întâlniri și activități de parteneriat privind realizarea unor lucrări comune cu frații din România. Însă datorită străduinței doamnei profesoare Viorica Stan, care a coordonat agenda, vizita a căpătat dimensiunile unei călătorii inițiatice. Născută la Tulcea, cu ani de viață și o bogată experiență pedagogică la Liceul Teoretic „Traian” din Constanța, profesoara Viorica Stan s-a atașat sufletește de românii din Cernăuți. Se vede că așa a vrut Dumnezeu să ajungă la noi, împreună cu soțul Florin Stan, consilier superior la Consutul General al României la Cernăuți, și s-o avem de sprijin la multe lucrări de folos comunității. În cazul de față a mijlocit participarea copiilor din câteva licee din Cernăuți la implementarea proiectului „Reportaj despre România”, partea ucraineană fiind coordonată de prof. Rodica Timiș, consilier la Centrul orașenesc de dezvoltare profesională a cadrelor didactice a Consiliului orașenesc Cernăuți.

Așadar, în noua-i ipostază de cernăuțeană, dna Viorica Stan și-a asumat răspunderea să ajungem cu voie bună la principalii aplicanți din Constanța ai proiectului, alegând să ne poarte în timpul liber prin locuri sacre, în care vibrează duhul și energiile divinității.

De la Muzeul de Arheologie Callatis, cu vestigiile ale cetății antice, itinerarul devenise un adevărat pelerinaj spre puritatea pietrelor de la început, cele din „coșul cu ofrande” (așa se talmăcește din greacă denumirea cetății). La numai 12 kilometri de Mangalia, dar departe de zgomotul și zbuciumul zilelor noastre, pe un vârf de deal, în coasta rezervației naturale Padurea Hagieni, își poartă crucea stăreției părintele Clement (în lumea laică s-a numit Constantin Crivanciu de prin părțile Botoșanilor). Am avut mare noroc, noi și șoferul nostru, de călăuza Mihaela Pânzaru din Mangalia, prietena Carolinei, și o șoferiță de elită, mai ales pe drumurile ce duc spre mănăstire, la oaza de liniște de la Hagieni. Fără Mihaela, avea să rătăcească microbuzul nostru, dar nici ziua nu ne era atât de veselă, ea fiind una din enoriașele paraclisului și susținătoarele mănăstirii de la Limanu-Hagieni. Cu ajutorul lui Dumnezeu, cu vânturi bune din spate și soarele în față, am ajuns să pășim pe treptele de piatră rămase după retragerea apelor potopului biblic. Așa ne-a mărturisit părintele Clement despre îndemnul lăuntric de a alege anume această culme pentru mănăstire, lucru destul de dificil ținând cont de faptul că teritoriul este declarat rezervație naturală protejată de stat. Părintele cunoaște în amănunte istoria locului, pentru că de 20 de ani vorbește cu bujorii de stepă, cu stejarii, cu șoimii din înaltul cerului, cu lebedele devotate locului și, în timp de iarnă, cu pelicanii ce vin primăvara. Îi țin de urât șopârlele, broaștele țestoase dobrogene, murmurul apelor, tăcerea pietrelor... – toate aceste minuni ale lui Dumnezeu, dar mai ales rugăciunile sale și dăruirea unor creștini din împrejurimi ajutându-l să spuraviețuiască și să zidească gând și temelie de mănăstire.

Ce a făcut mai înainte de acești 20 de ani trăiți în ascultare la Limanu-Hagieni? „M-am născut”, mi-a răspuns părintele la întrebare, convins că am înțeles corect ce a avut în vedere. Adică, până a ajunge în această apostolică izolare s-a format și s-a desăvârșit duhovnicește. Mănăstirea Limanu-Hagieni, cu hramurile „Nasterea Maicii Domnului” și „Sfântul Prooroc Ilie Tesviteanul”, ctitorită din 2001, este unul dintre cele mai noi așezăminte monahale din Dobrogea – „Hozeva dobrogeana”, cum o numeste cu drag părintele Clement. Bătaia vântului, ce venea parcă din valurile

retrase ale potopului, mi-a trezit curiozitatea să-l întreb pe stareț cum trăiește iarna aici. „La noi și iarna e vară”, mi-a zis, îndemnându-ne să privim împrejurimile, să contemplăm frumusețile divine dintre cer și pământ, de până și dincolo de orizont.

Înainte de a construi paraclisul (2004-2007), starețul a slujit într-un container, primit de la peștera Sfântului Ioan Cassian, care servea ca o mica biserică. În 2007, după sfințirea paraclisului înălțat cu ajutorul bunilor creștini, părintele a transmis containerul mai departe, la Mănăstirea Basarabi, unde a slujit în el o bucată de timp. Astfel, credința se transmite de la om la om, prinde rădăcini și dă rod bogat. Pentru părintele izolat în această oază e cea mai mare bucurie când oamenii se unesc în credință. Ne-a mărturisit clipele de supremă fericire când la Sfântul Mormânt al Mântuitorului a rostit „Hristos a Înviat!”, auzind aceste înălțătoare cuvinte în zeci de limbi.

Știm că Maica Domnului nu s-a născut pe dealul de la Limanu, că Sf. Ilie n-a umblat în carul său de foc pe acest pământ. Dar Sfânta Născătoare e pretutendeni și toți mucenicii ne vin în ajutor când ne închinăm pe locurile alese pentru mănăstire. Starețul Clement nu se îndoiește că pietrele puse la temelia mănăstirii păstrează urmele Apostolului Andrei. Cel dintâi chemat la apostolie, Sfântul Andrei, a propovăduit evanghelia, credința lui Hristos, pe meleagurile dobrogene, străbătând pe jos pustietatea pentru a ajunge la oameni și a răspândi cuvântul Domnului – din Scythia Minor (Dobrogea de astăzi) până la Foșani și mai departe. Mulțumindu-i părintelui pentru deschiderea sinceră, pentru masa generos oferită, i-am cerut binecuvântarea înainte de a porni spre satul Ioan Corvin, la peștera unde Sfântul Andrei își făcuse loc de închinare și se odihnea pe un pat de piatră săpat în stâncă. Luasem cu noi la rugămintea părintelui, imposibil de a fi refuzată, nu doar din bucatele rămase pe masă și ouăle roșii neciocnite, ci și un ocean de căldură, și florul credinței care ne dă speranța că suntem fiii Învierii.

Lângă Triumful lui Traian, atingere de „Actul de naștere dăltuit în piatră al poporului român”

Poți să citești, să admiri pe Internet sau în pagini de carte imagini impecabile, însă nimic nu se compară cu ceea ce vezi cu ochii și ce simți atingând cu mâna. A fost poate și o minune cerească, și un dar de la Sfântul Andrei, ca să rătăcim căutându-i peștera de lângă localitatea Ioan Corvin, de unde le-a propovăduit strămoșilor noștri creștinismul. Rătăcind drumul, s-a împlinit vrerea doamnei Viorica Stan, însoțitoarea grupului din Cernăuți prin valorile de aur ale Dobrogei, de a vedea și a ne atinge de Monumentul Triumfal de la Adamclisi, considerat actul de naștere al poporului român, dăltuit în piatră. „Să se vadă, să se audă până la Roma”, și-a dorit împăratul după prima biruință asupra vitejilor, nesupușilor daci. S-a văzut, s-a auzit și iată că ne mândrim de două mii de ani „cu-n sânge de Traian”.

Închinare în „Betleemul românesc” – peștera Sfântului Apostol Andrei

Rătăcind pe drumuri de câmpie, ne-a ajutat până la urmă Sfântul Andrei să găsim calea dreaptă și să ajungem la marginea de pădure de lângă localitatea Ioan Corvin, unde la 1920 a fost descoperită peștera Sa, considerată poarta creștinismului în România, locul nașterii credinței creștine la români. Ajutorul ne-a venit și de la poliția de frontieră, care s-a luat din urma microbuzului cu numere de Cernăuți, îndreptat din greșeală spre granița cu Bulgaria. Cineva s-a exprimat că se putea vedea

pe Internet mai bine, fără atâta oboseală, mănăstirea și peștera Sfântului Apostol. Desigur, putem face fără nici un efort înconjurul lumii, însă atotștiutorul Internet nu-i în stare să provoace emoțiile ce le-am simțit la intrarea pe această poartă a creștinismului românesc, dar mai ales blândețea din vocea călugărului-ghid Ierotei, care de 33 de ani veghează cu nemărginită credință liniștea și lumina ce îmbrățișează mănăstirea cu același nume – Peștera Sfântului Andrei, care-i creația lui Dumnezeu. „Era pământ uscat aici, dar când a venit Apostolul Andrei, au ieșit din adâncuri șapte izvoare. Aici Sfântul cu ucenicii săi s-au adăpostit timp de cinci ani. N-au plecat până n-au înălțat o mănăstire puternică în anii 60 d. Hr., în care s-a făcut neîntrerupt slujbă câteva sute de ani, până au năvălit turcii și au dărâmat-o. Erau cinci mii de călugări, toți fiind omorâți de păgâni. Din cei 84 ani de viață, 60 de ani Sfântul Apostol Andrei a propovăduit învățătura lui Hristos, până la momentul martirizării. Epoca regimului comunist a așternut uitarea peste aceste locuri sfinte. În 1990 au început lucrările de amenajare și s-a înființat aici schitul de călugări. Din 2001 până în 2006 au fost definitivat lucrările de construcție ale bisericii mari și pictura interioară”, ne-a povestit părintele monah, întotdeauna bucuros de pelerini. În pragul peșterii se află patul sfântului, cu perne moi, pregătit parcă pentru odihna Mucenicului, dacă va fi să mai treacă prin Dobrogea. În peșteră se țin de trei ori pe zi slujbe. Am ieșit din paradisul Întâiului Chemat pentru luminarea poporului român, pășind atent ca să nu calc iarba ce crește din oasele călugărilor martiri, din băutura urmelor sfinte ale acestui pământ.

La „Curtea Brâncovenească”, școala unde se învață dragostea creștină

Am întârziat mult de tot la întâlnirea colocvială din acea seară la „Curtea Brâncovenească”, unde ne așteptau părintele Cezar Axinte, directorul școlii private „Sfinții Martiri Brâncoveni”, și dr. Dorin Popescu, președintele Asociației „Casa Mării Negre”, bine cunoscut cernăuțenilor din perioada cadenței sale de diplomat la Consulatul General al României la Cernăuți și mult apreciat de comunitatea românească din nordul Bucovinei. O surpriză frumoasă a fost să aflăm că dl Dorin Popescu își va prelua cariera în diplomația României. Din discursul său am înțeles că dragostea-i față de Dobrogea este la fel de mare ca și pentru Bucovina, aceste două ținuturi asemănându-se prin componența lor multietnică. Despre Dobrogea dr. Dorin Popescu spune că este spațiul cu cea mai adâncă rădăcină în istoria României, iar despre orașele înfrățite Constanța și Odesa – că au fost înființate de grecii care-și doreau să fie liberi, adică s-au născut din marea dragoste pentru libertate. În calitatea-i de alcătuitor al volumului *Răzbunarea barbarilor*, a pus în valoare exilul lui Ovidiu pe țărmul Mării Negre, laudând contribuția poetului latin la dezvoltarea literaturii geților. Pentru criticul literar și diplomatul Dorin Popescu, literatura română începe de la poemul în limba getă sau rumună a latinului Ovidiu, Constanța reprezentând kilometrul 0 al literaturii noastre naționale. Căutându-i zadarnic mormântul, i-a consacrat o carte – *Răzbunarea barbarilor*, ca o probă de iubire pentru exilatul poet.

Părintele Cezar Axinte a povestit despre procesul de învățământ, începând de la grădiniță și până la studii liceale, la Școala „Sfinții Martiri Brâncoveni”, care le oferă copiilor un mediu neviciat de imoralitatea ce afectează tot mai mult societatea noastră. Aici se face educație românească în spiritul credinței și iubirii de oameni, sub genericul „Fii boier în țara ta”, ceea ce ne-a dorit-o și nouă. „Oamenii renunță la darul lui Dumnezeu pentru că nu iubesc. Adevăratele minuni apar din dragoste”,

ne-a mărturisit părintele din principiile ce stau la temelia acestei școli care înseamnă curățenia minții, sufletului și a trupului. A doua zi, duminică, am participat la Sfânta Liturghie, la Capela Tinerilor „Sf. Maria Egipteanca”, Mamaia, unde slujește părintele Cezar Axinte și, într-adevăr, am văzut mulți părinți tineri cu copilași mici și mai mărișori, aliniați cumiți la împărtașanie.

Pentru noi, oaspeții sosiți din Ucraina, preotul a rostit o rugăciune deosebită de drum bun, sub paza Domnului, cu semnificație simbolică și speranță la viață. La masa oferită de organizatori înainte de plecare la „Curtea Brâncovenească”, doamna Lucreția Nichifor din București, vicepreședinte al Asociației „Cultul Eroilor”, și-a împărtașit din activitatea în susținerea copiilor refugiați cu mamele lor din Ucraina. „Îi protejăm ca și pe fiii și ficele noastre, copiii noștri au realizat reportaje despre semenii lor din Ucraina”, a povestit dna Lucreția, care conlucrează cu prietena Viorica Stan, susținându-se reciproc în această cauză nobilă. Ambele doamne au primit mulțumiri din partea colegelor din Ucraina. Desigur, trei zile cât am stat la Constanța e prea puțin pentru a cunoaște tot ce are mai frumos România, dar prin străduința doamnei Viorica Stan, oaspeții ucraineni din Cernăuți au văzut și au beneficiat de tot ce au mai de preț românii – bunătatea sufletească, ospitalitatea, dar mai ales, altarele credinței.

Suntem din afara granițelor, dar nu și din afara inimii României

Am pornit din Cernăuți tare devreme, ca să ajungem fără întârziere în inima Țării, în îmbrățișarea fraților de pretutindeni. Și chiar ne-a devenit drag acest cuvânt „pretutindeni”, despre care Secretarul de Stat, dl Gheorghe Cârciu, șeful Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, spune că e cel mai frumos cuvânt, atunci când neamul se adună acasă, la București, deja al șaselea an, în mod tradițional în ultima duminică a lunii lui Florar. Numai din regiunea Cernăuți au sosit la București

cu acest prilej mai mult de 80 de persoane, care într-o măsură mai mare sau mai mică își aduc contribuția la păstrarea și înmulțirea valorilor naționale. Este meritul insistenței Consulului General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu,

și eforturilor sale ca un număr cât mai mare de români din nordul Bucovinei să beneficieze de această sărbătoare. Recunoștința noastră se îndreaptă îndeosebi către Secretarul de Stat Gheorghe Florin Cârciu, șeful DRP, și dl Radu Cosma, director în cadrul respectivului departament, pentru care Ziua Românilor de Pretutindeni este prioritatea de fiecare zi.

Români de aproape, români de departe, adunați în casa comună România, simt acest lucru nu doar la întâlniri festive, cum este această sărbătoare, ci prin susținerea proiectelor de mare folos pentru perenitatea spiritualității românești în afara granițelor țării. Simbolic este faptul că sărbătoarea Românilor de Pretutindeni a fost inaugurată în Ziua Înălțării Domnului, astfel gândurile și speranțele românilor din Ucraina, năpăstuită de război, înălțându-se la pace și un viitor mai bun. Asupra acestor momente au accentuat în cuvântările de bun sosir Secretarul de Stat, Gheorghe Florin Cârciu și consilierul prezidențial, Sandra Pralong. Cuvinte frumoase de recunoștință pentru sprijinul acordat de șeful DRP comunității istorice din regiunea Cernăuți a adresat și doamna Irina Loredana Stănculescu, drept mulțumire înmânându-i o diplomă cu chipul poetului național Mihai Eminescu, spiritul tutelar al românilor. În sala Muzeului Național de Artă, prima zi din suita de manifestări, moderată inspirat de Mihaela Crăciun, producător și realizator TVR1, cu rădăcini în Bucovina, s-a încheiat pe undele înălțătoare ale muzicii lui Bach, datorite de ansamblul SEMPRE. Români de aproape, români de departe, Aici – Acolo, oriunde pe pământul nostru românesc ne simțim bine când ne adunăm împreună.

Prin locuri unde s-a născut veșnicia și te simți cu adevărat român la București

Nicăieri la București nu o să te simți mai aproape de rădăcinile neamului, decât într-un popas la Muzeul Național al satului „Dimitrie Gusti”. Înființat în anul 1936, acesta este considerat unul din cele mai valoroase muzee în aer liber din lume. Ce bine s-au gândit organizatorii Zilei Românilor de Pretutindeni să includă în programul manifestărilor o călătorie de jumătate de zi prin veșnicia românească creată de mâinile, imaginația, mintea țaranului român, cu un profund simț al frumosului. Deși cam toți din invitații la sărbătoare suntem fii de țărani, în timpul de față numai pe acest tărâm putem admira asemenea bijuterii ale artei populare. Am întâlnit în acea zi de vineri pe aleile muzeului grupuri de copii, însoțiți de profesori sau părinți – semn bun că România e la ea acasă și tot ce-a fost bun și frumos odinioară are viață lungă înaintea.

„Drag ni-i unde am venit și cu cine ne-am întâlnit” – în Parlamentul României

Ziua a treia din cadrul sărbătorii Românilor de Pretutindeni a început cu întâlnirea în sala Rosetti a Parlamentului. De la salutul „Bine ați venit acasă!”, adresat de Secretarul de Stat, Gheorghe Florin Cârciu, și binecuvântarea reprezentantului Episcopiei Ortodoxe a românilor din Spania și Portugalia, evenimentul, desfășurat sub patronajul președintelui României, și-a confirmat înalta ținută spirituală prin evoluarea unor colective artistice de elită, de la munte până la mare, care au etalat valori culturale ce ne definesc ca neam oriunde am trăi.

Pentru delegația din regiunea Cernăuți momentul cel mai emoționant a fost cuvântul de salut al Consulului General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu, însoțită de maestrul viorist Nicolae Hacman, Artist Emerit al Ucrainei,

care a adus pe strune de vioară lacrimi din sufletul românesc al Bucovinei. La acest eveniment prin mesajele înalților demnitari, prin evoluarea artiștilor, s-a cristalizat dialogul și s-au promovat valori vitale care ne mențin împreună, ne ajută să ne cunoaștem cu tot ce avem fiecare mai frumos și demn de demonstrat în lume.

Suntem împreună, „Aici –Acolo”, cu sufletul și cărțile

„Să nu creadă cineva că veți scăpa de cărți în mileniul trei”, ne-a prevenit un înțelept din trecut. N-am scăpat”, și chiar ne-am dorit să ne vedem la această întâlnire-festival a românilor de pretutindeni și cu cărțile în față. La masa rotundă „România este acasă”, pe podiumul sărbătorii au stat românii din diaspora și din comunitățile istorice care își iubesc atât de mult limba maternă, încât scriu cărți ca să nu se piardă, să fie veșnic cu noi româna noastră. La întâlnirea, moderată de prof. univ. dr Ion Bogdan Lefter, au fost prezenți demnitari care susțin, încurajează literatura română în afara granițelor – Secretarul de Stat Gheorghe Florin Cârciu și consilierul prezidențial Sandra Pralong. Despre destinul cărții și al scrisului românesc în nordul Bucovinei a vorbit criticul literar Ștefan Hostiuc, care a menționat interesul manifestat în ultimul timp de Guvernul Român și ajutorul primit de la DRP la editarea de carte românească. Spontan a intervenit jurnalista Carolina Jitaru, emoționând audiența cu durerea ce-o purtăm în suflet noi, cei veniți din Ucraina, durere ce umblă după noi oriunde ne-am afla. Și dacă din suferință apare ceva frumos, cum sunt cărțile, e și o parte din contribuția României, care lucrează prin oamenii aleși să ne susțină. Cu lacrimi în voce, Carolina Jitaru, a mulțumit, îndeosebi, Consulului General al României la Cernăuți, Irinei Stănculescu, și secretarului de stat, Gheorghe Florin Cârciu, pentru aceste zile „cu suflet și cărți”. Momentul artistic susținut de muzicianul Mircea Florian, solist vocal, instrumentist, compozitor, a fost primit ca o binecuvântare și un înălțător omagiu adus cărții.

Biserica Română se roagă zilnic pentru frații înstrăinați și întristați

„Nimic fără Dumnezeu”, îmi spun a câta oară „acum la-ntors acasă”. S-au prelungit într-un mod fericit emoțiile sărbătorii Românilor de Pretutindeni mai mult decât cele trei zile cât durează o minune din poveștile noastre românești. Abia a cincea zi am ajuns acasă. Noi, invitații din Cernăuți, spunem că am revenit „AICI”, la locul nostru dintotdeauna, iar „Acolo” sunt frații care ne-au primit la București, în inima țării. Am schimbat locul stabilit de bucureșteni al acestor două cuvinte, însă, oricum le-am plasa, inima ne bate la fel – Aici și Acolo. Ca să fie clar și pentru conașionalii care n-au participat la sărbătoare, concretizez că suita de evenimente culturale, artistice, științifice și alte manifestări de promovare a tradițiilor și valorilor românești din cadrul Zilei Românilor de Pretutindeni s-a conturat în genericul Festivalului „Aici-Acolo”. Adică diaspora și comunitățile istorice de „Acolo” s-au întâlnit „Aici”, în capitala Țării, de unde răsare soarele pentru toți românii. Duminica de 28 mai a Românilor de Pretutindeni a început cu rugăciune. Toate drumurile invitațiilor la sărbătoare au dus spre Dealul Patriarhiei, gândurile, speranțele, rugăciunile înălțându-se în Catedrala Patriarhală „Sfinții Împărați Constantin și Elena”. Slujba arhierască a fost oficiată de un sobor de ierarhi care slujesc creștinilor ortodocși români în diaspora, în frunte cu Arhiepiscopul și Mitropolitul Iosif al Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Occidentale și Meridionale. Printre fețele bisericești din comunitățile istorice s-a aflat și părintele Pavel, parohul Bisericii Înălțarea Sf. Duh din Horecea Urbană. Câteva

sute de români din 34 de țări, cu inima plină de sentimentul identității naționale și credința că tradițiile frumoase ne leagă de Dumnezeu, s-au rugat împreună. Cu rugăciunile *Tatăl Nostru* și *Crezul* au mărturisit că numai prin dăruirea de sine și prin faptă se cunoaște Dumnezeu. Cuvântul arhieresc ne-a făcut să luăm aminte că trebuie să fim păstrătorii tradițiilor străbune, având ca model Biserica noastră și pe slujitorii ei care stau la izvorul tradiției și se roagă zilnic pentru românii de pretutindeni.

La slujba arhierescă alături de delegații diasporei și ai comunităților istorice s-au aflat demnitari de stat care se ocupă de problemele și susținerea conaționalilor din afara granițelor – Gheorghe Cârciu, șeful Românilor de Pretutindeni, împreună cu Radu Cosma, director, și alți funcționari din cadrul DRP, Sandra Pralong, consilier prezidențial. Noi, cei din Cernăuți, ne-am bucurat în toate aceste zile s-o avem alături pe doamna Irina Loredana Stănculescu, Consulul General al României la Cernăuți. Interesant este să știm că în afara granițelor României există 40 de arhiepiscopii ortodoxe, 9 episcopii, 1483 de parohii și 71 de așezări monahale. E un posibil argument și pentru preoții bisericilor românești din Ucraina de a găsi o ieșire din situația complicată în care s-au pomenit acum. După slujbă, în Palatul Patriarhiei a avut loc ceremonia de închidere a festivalului, urmată de o agapă frățească. La final s-a menționat în mod deosebit grija statului român pentru cei din afară și munca depusă de demnitarii împuterniciți să rezolve problemele lor. Mulțumirile s-au revărsat la adresa Secretarului de Stat Gheorghe Cârciu, numit cu sinceritate de slujitorii altarelor în străinătate „un bun păstor”. Astfel s-a marcat încă o dată legătura dintre Țara-Mamă și cei plecați să contribuie la o „țară ca afară” sau care trăiesc „în afară” în urma vicisitudinilor istoriei. Ne-am simțit cinci zile mai aproape, sperăm să nu fim uitați nici când suntem departe, mai ales românii din Ucraina – regiunile Cernăuți, Odesa și Transcarpatia, trăitori într-o țară zdruncinată de război.

La Brașov, cu „o singură vorbire, și-o singură credință, românească”

Nu e de iubire, ca povestea ce m-a însoțit astă toamnă la Iași, dar tot e o întâmplare de poveste. O preiau din cartea drumurilor mele de dor prin România. E ca un talisman protector în calea emoțiilor ce mă cuprind înainte de orice drum, dar mai ales cel spre Brașov, orașul despre care nu încetez să repet că merită iubit.

Nu întotdeauna cred în sinceritatea oamenilor care spun că pentru ei cel mai frumos loc din lume este acela unde s-au născut. Celor născuți la Brașov, însă, putem să le dăm crezare fără pic de îndoială, acesta fiind într-adevăr unul dintre cele mai frumoase orașe din România. La Brașov, toate drumurile duc și pornesc de la Piața Sfatului, toate întâlnirile se dau acolo. Am o legătură sentimentală cu Brașovul, care mă teleportează în tinerețe. Cu ani în urmă, cum numai am ajuns în Piața Sfatului, am sunat-o pe Geta, prietena din anii studenției la Chișinău, unica ființă cunoscută în acest oraș. Știam că, împreună cu soțul și cu micuța nepoțică, își petrece vara în casa din Brașov, unde se simte fericită. Mi-a spus la telefon s-o așteptăm acolo unde suntem, că vine în cel mult jumătate de oră.

Geta a apărut zâmbitoare și optimistă. Ne-a propus să lăsăm mașina la locul de parcare, insistând să mergem pe jos până la înălțimea Putinarilor. Însurarea se lăsa melancolic peste oraș. Sus, pe cel mai înalt vârf al Tâmppei, ardeau deja luminile, dând strălucire cuvântului „Brașov”. Purtându-ne pe străzi cu fântâni arteziene, cu importante monumente istorice și de artă, Geta s-a oprit în parcul din apropierea Colegiului Național „Andrei Șaguna”, unde se află bustul lui Ciprian Porumbescu.

Aici fac o abatere de la drumul poveștii, îndreptându-mă spre Ciprian Porumbescu. Brașovul este orașul care merită iubit, mai ales de bucovineni, pentru primirea călduroasă și dragostea ce i-a acordat-o compozitorului. Bolnav și prigonit de autorități, Ciprian Porumbescu și-a găsit la Brașov oaza unde a creat în liniște. În februarie 1882 a scris ultima notă pe portativ, iar la 11 martie, în sala festivă a Colegiului Național „Andrei Șaguna”, a avut loc premiera operetei *Crai Nou*. Succesul compozitorului a fost formidabil, spectatorii purtându-l pe brațe. Ca recunoștință pentru ospitalitatea lor și pentru că a învățat pianul de la dirijorul Hermann Geifri, de la Biserica Neagră, Ciprian a compus partitura *Hora Brașovului*, rămasă drept imn al citadelei de la poalele Tâmpiei.

Cu mici popasuri pe la fiecare clădire marcată de istorie, ne apropiam odată cu noaptea neagră de casa prietenei mele. Arătându-ne când într-o parte, când în alta la ceva foarte însemnat, Geta s-a oprit la o vilă de peste drum. Printre altele, ne-a spus că acolo trăiește o basarabeancă, fiica unui vestit artist din Moldova, maestrul dirijor Ștefan Andronic, precizând că părinții din Chișinău au venit la fiică în vizită. Era cu noi și cuscra mea, Veronica Hrițcu, conferențiar la Universitatea din Cernăuți. La auzul vorbelor despre vecinii Getei a rămas încremenită. Nu-i venea să creadă acestei minuni, căci Ștefan Andronic îi este rudă apropiată, frate bun cu soacra ei Valeria, sora mai mare a dirijorului. Deși ora era târzie, văzând că în casa rudelor ard luminile, Veronica le-a bătut la ușă. N-am fost de față să admir expresia lor când le-a căzut bob sositor, însă cred că a fost extraordinară. Așteptând-o, noi ne-am distrat la Geta într-o baie de amintiri stropite cu bere rece, lăsând vinul pentru altă dată. Or, bună-i vorba românului: „Deal cu deal se întâlnesc, dar încă om cu om”.

Limba noastră-i limbă sfântă – la Brașov, ca și la Cernăuți...

De ce, din întreaga Patrie a limbii române, pe unde găsim repere, aceeași dragoste, dar și neliniște pentru viitorul limbii „vechilor cazanii”, m-am oprit la Brașov? Pentru că în acest mândru oraș al României, în blânda amiază a toamnei, la 29 octombrie, a luat startul o amplă manifestare culturală, cu un generic atât de oportun și necesar timpurilor noastre: „Ai carte, ai parte”. „Când se împlinește un vis, nu mai contează eforturile”, spune actorul George Custura, managerul acestui proiect cultural, bucurându-se că a reușit să organizeze și actuala ediție (a doua) și să adune în inima Brașovului ambasadori ai limbii române din spații unde există multă dragoste de românism. Alături de delegații din Republica Moldova au participat membri ai comunităților istorice românești din Serbia și regiunea Cernăuți, Ucraina. Printre invitații de o deosebită prestanță s-a aflat Consulul General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu. Datorită Excelenței sale am avut posibilitatea să răspundem la invitație și noi, trei membre din conducerea Societății „Doamnele Române”.

Simbolic a fost ales locul conferinței de deschidere a proiectului – în Catedrala voievodală Sf. Nicolae din cartierul istoric Schei, unde se află prima școală românească, astăzi muzeu. Originală, protejată de aura locului, a fost prima zi. Ceremonia inaugurării, desfășurată în aer liber, a fost onorată de prezența secretarului general adjunct al guvernului, Adrian Țuțuianu, distinsului istoric Adrian Cioroianu, președintele Bibliotecii Naționale a României. A fost interesant să-l ascultăm pe cunoscutul dramaturg și scriitor, Matei Vișniec, cel care lansează semnale de alarmă. Din nordul Bucovinei, un mesaj al legăturilor cultural-spirituale

prin înaintașii neamului nostru, a adus Consulul General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu, întâmpinată cu multă căldură de gazde, în persoana subprefectului Lucian Pătrașcu, a artiștilor din ansamblul „Junii Brașovului”, fețelor bisericești, precum și demnitarilor din București. Vorbind de situația dificilă în care se află în prezent Ucraina, doamna Consul General a menționat că și în aceste condiții comunitatea românească din Cernăuți își apără limba și își înmulțește valorile, în

spiritul vechilor tradiții din perioada lui Ciprian Porumbescu și Mihai Eminescu, figuri emblematice, pentru Cernăuți și pentru Brașov. În unison cu acest mesaj, am dezvăluit și noi, completându-ne una pe alta (jurnalista Carolina Jitaru, de curând laureată a festivalului „Crizantema de Aur”, lidera comunei Mahala Elena Nandriș) despre destinul cărții, al monumentelor de cultură și spiritualitate românească în spațiul nord-bucovinean. Numele lui Ciprian Porumbescu, renumitul compozitor al *Baladei* și primei operete românești *Crai nou*, premiera căreia a avut un succes formidabil la Brașov, a predominat alături de cel al diaconului Coresi, renumit prin tipărirea primelor cărți în română. Despre acest diacon erudit a vorbit cu aleasă evlavie și pasiune preotul Vasile Oltean, autor al multor cărți, urmaș demn al primilor slujitori ai Bisericii Sf. Nicolae, unde se învața carte, se scria și se tipărea cuvântul românesc. Puțin mai târziu, directorul muzeului, Ioan Cornea, ne-a povestit și ne-a demonstrat cum decurgea acest proces în vechime. Exponatele muzeului, îndeosebi vechile manuscrise, sunt impresionante, adevărate „sfinte moaște ale limbii române”, cum am auzit de la ghidul nostru.

Nici nu se putea un anturaj mai potrivit pentru lansarea romanului scriitorului Adrian Lesenciu *Balada*, care ne-a purtat din nou spre Bucovina și Ciprian Porumbescu. Iar seara, în sala teatrului „Patria”, ne-am regăsit în peisajul rustic al Moldovei, la spectacolul *Moș Nichifor*, o piesă plină de umor sănătos și filosofic, după *Moș Nichifor Coțcariu* al lui Ion Creangă. Așa am trăit uniți în cuget și simțiri o zi și o seară la Brașov, mare cât istoria primei școli românești din acest oraș protejat de munți, de Dumnezeu, de oameni cu inima română. Cu istoricul și răscolitorul imn al Bucovinei ne-au înduioșat gazdele din Țara Bârsei în prima seară a Conferinței festive de deschidere a manifestării internaționale „Ai carte, ai parte”, organizată

de Asociația Culturală „Viva la Musica”, reprezentată de actorul George Custura, managerul proiectului. Am auzit, în plină toamnă, cum cântă cucul la poalele Tâmpei, de răsună până-n Bucovina. Profund recunoscătoare Consulului General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu pentru bucuria de care am avut parte la această manifestare de emotivă semnificație națională, de prețuire a cărții și limbii române, ne-am regăsit cu frați din Basarabia și Serbia în matricea eternelor valori care ne apără și ne definesc identitatea.

O întrebare de la artista Maia Morgenstern: „Oare nu suntem cu toții copiii lui Dumnezeu?”

După o zi de discuții despre rolul teatrului, în special la păstrarea și „creșterea” limbii române, proiectul „Ai carte, ai parte” ne-a dăruit o seară minunată cu una dintre cele mai renumite, mai iubite actrițe ale României. În sala Patria din Brașov s-a jucat *Nu sunt eu*, după fascinantul roman autobiografic al actriței. Posibilitatea de a o admira pe Maia Morgenstern pe scena din Brașov a fost o surpriză de zile mari, îndeosebi pentru invitații din Cernăuți ai domului George Custura, managerul proiectului mai sus amintit. Impresionante sunt poveștile de viață ale artistei, jucate cu fin umor și tandrețe. Dar și mai răscolitor este mesajul transmis lumii prin întrebările: „Oare nu suntem cu toții copiii lui Dumnezeu?”; „Ne vom asculta, ne vom auzi, când avem atâtea să ne spunem?”... Într-adevăr, dacă ne-am spune sincer, cu bunătațe, tot ce avem de spus, dacă ne-am asculta, poate am trăit în mai multă iubire.

Pași prin istoria care ne unește – la Colegiul Național „Andrei Șaguna”

A doua zi la Brașov soarele a răsărit cu întâlnirea ambasadourilor limbii române în Sala de festivități a Colegiului Național „Andrei Șaguna”, care poartă numele ctitorului din anul 1922. Pentru reprezentanții din Cernăuți, nordul Bucovinei, sunt de ajuns două nume – Ciprian Porumbescu și Sextil Pușcariu, ca mărturie că avem o istorie comună, avem aceleași idealuri ce se cer continuate.

„O singură vorbire, și-o singură credință, românească” – sub acoperământul acestui generic, ce l-am preluat de la poetul lacrimilor Basarabiei, Grigore Vieru, s-au adunat ambasadorii limbii române din spațiile unde încă vibrează dragostea de neam, în ziua a treia a evenimentului „Ai carte, ai parte”, desfășurat la Colegiul Național „Andrei Șaguna”. A fost ziua lui Matei Vișniec, unul dintre cei mai de seamă scriitori români contemporani, dar și a Republicii Moldova, reprezentată de Victor Moraru, vicepreședinte al Academiei de Științe a RM, și a românilor din Serbia, prin vocea Otiliei Pescariu. Din partea românilor nord-bucovineni și-a spus cuvântul, mesagera comunei Mahala, Elena Nandriș. Ca om al scrisului, am prezentat recente apariții editoriale în limba română la Cernăuți, cu referiri la soarta cărții în condițiile războiului prin care trece astăzi Ucraina, în special la volumele din colecția *Destin Bucovinean*, tipărite la Mănăstirea Putna, prin osârdia alcătuitoarei acad. Alexandrina Cernov. Ca și în prima zi a manifestării, cu captivantă pasiune a vorbit despre cărțile sale preotul Vasile Oltean, făcând și o frumoasă donație oaspeților sosiți din Ucraina și Serbia. Seara a culminat emotiv la Sala Reduta, cu lansarea cărților lui Matei Vișniec și spectacolul trupei teatrale Satiricus „Ion Luca Caragiale” din Chișinău, care a bucurat spectatorii cu piesa lui Matei Vișniec *Și cu violoncelul ce facem*. E o răscolitoare întrebare, marcată de

satiră și mereu actuală, mai ales în aceste timpuri, când prostia și intoleranța stau în capul mesei. De remarcat este jocul celor patru actori, care au redat atât de pronunțat laitmotivul piesei.

Cu o umbră de tristețe i-am zis la revedere, Făt-Frumosului României, orașul care ni l-a purtat în brațe, în clipele de supremă inspirație, pe bucovineanul nostru, marele Ciprian Porumbescu, și ni l-a trimis pe ardeleanul Sextil Pușcariu să dea putere „Glasului Bucovinei”. Tot ce am văzut și am auzit la Brașov în cadrul evenimentului „Ai carte, ai parte” a fost fascinant, interesant, mai ales pentru invitații din nordul Bucovinei. Însă, mai mult decât toate, din încărcătura de emoții și impresii, la revenirea acasă mă urmăresc exponatele muzeului primei școli românești, cu o vechime milenară. Prin Scheii Brașovului nu poți păși altfel decât cu evlavie, pentru că acest teritoriu este o adevărată catedrală a limbii române. Acolo, în curtea Bisericii Sf. Nicolae, s-a învățat prima oară românește la școală, s-au tipărit primele cărți românești, păstrate în școala transformată în muzeu, acolo se află neasemuitele relicve ale scrisului românesc, inclusiv cel mai vechi manuscris – un manual de la anul 1000 (pergament din piele de ied nenăscut). „Vedeți adevărate sfinte moaște ale limbii române”, ne-a spus muzeograful Ioan Cornea, purtându-ne din sala „Cartea ca factor de unitate națională”, spre cea cu numele neostenitului cărturar „Diaconul Coresi”, acel diacon care a făcut posibilă izbânda scrisului în limba română, tipărind în anii 1557-1588, 40 de titluri de carte, pe care Lucian Blaga le-a numit „Cărți înscrise în cultura română ca întâiul mare poem al unui neam”. Avem și la Cernăuți, „moaște” ale cărții românești. Deși nici pe departe nu sunt pe potriva celor ce mi-au bucurat ochii și inima la Brașov, totuși au valoare cărțile vechi din Biblioteca Societății pentru Cultura și Literatura Română „Mihai Eminescu”. Chiar fără a pătrunde în conținutul lor, ele sunt valoroase datorită vechimii, pentru că reprezintă un tezaur spiritual în limba română. De aceea trebuie să avem grijă să le păstrăm. Aceste cărți vechi adunate de-a lungul anilor la sediul Societății „Mihai Eminescu” sunt ca o continuitate a străduinței pentru izbânda scrisului românesc, o mărturie a perenității românismului în Bucovina.

**EMIL SATCO – „MĂ VOI BUCURA, CHIAR
ȘI DE DINCOLO...”**

**Alis NICULICĂ
Suceava**

În 2023 se rotunjesc 100 de ani de la înființarea Bibliotecii Centrale din Suceava. Încă de la început, aceasta a devenit o instituție de prestigiu, un punct de reper al vieții culturale a acestui oraș și a județului din care făcea parte, datorită primului său bibliotecar – și, de altfel, singurul angajat, până în preajma morții sale, survenită în 1944 –, Corneliu Sorocean. Profesor de limba germană la prestigiosul Liceu „Ștefan cel Mare” din Suceava, dăruit școlii, elevilor și comunității, un om cu alese calități morale, Corneliu Sorocean, născut la 25 martie 1876 în frumoasa și românească localitate Mahala din apropierea Cernăuților, a sporit prin toate mijloacele colecțiile tinerei biblioteci, a organizat lansări și expoziții de carte, a editat primul *Catalog al cărții sucevene* (1933) și a visat chiar la un Muzeu literar al Sucevei, ca parte a Bibliotecii Centrale. A venit însă războiul, care a adus la finalul său un tragic rapt teritorial, jumătatea de nord a Bucovinei, Basarabia și ținutul Herței fiind ocupate de victoriosul și nemilosul U.R.S.S. În România, țară cedată de puterile aliate sferei de influență răsăritene, a început „curățirea” ideologică, „purificarea” națiunii de elementele care ar fi putut tulbura „noua orânduire”. Astfel, pe lângă sutele de mii de oameni trimiși în închisori, pentru învinuiri mai mult sau mai puțin imaginare, în bibliotecile publice s-a trecut la îndepărtarea oricăror cărți, ziare, reviste, care ar fi amintit de „odiosul” „regim burghezo-moșieresc”. La Suceava, orice publicație interbelică, mai ales dacă avea în titlu cuvântul „Bucovina”, trebuia să dispară. Doar în nordul ocupat, numele de Bucovina a fost tot timpul folosit fără probleme. De exemplu, la Cernăuți, periodicul „Bucovina sovietică” – ce apărea din a doua jumătate a anului 1944, ca versiune în limba română a ziarului ucrainean „Radianska Bukovina” –, devine independent începând cu 1 aprilie 1967 și își schimbă numele în „Zorile Bucovinei”.

Din 1968, se înregistrează și în partea de sud a Bucovinei o deschidere pentru folosirea numelui de Bucovina și bucovineni, însă acest termen se referea, cel puțin la început, strict la județul Suceava și la locuitorii săi. Astfel, una dintre primele mențiuni apare în oficiosul local „Zori noi” care anunță, la 7 februarie 1968, înființarea, la Suceava, a Muzeului de Artă Populară Bucovineană, în clădirea restaurată a Hanului Domnesc. În 1969, muzeul sucevean începe tipărirea periodicului său, care cuprindea în fiecare număr cel puțin un material¹ care făcea trimitere la societăți înființate la Cernăuți, la cărți editate acolo, la personalități născute sau afirmate în nordul înstrăinat. Numărul V/1978 al Anuarului este cu adevărat revoluționar, el deschizându-se cu două materiale aniversare, ample: unul dedicat Revoluției de la 1848 în Bucovina, semnat de Mihai Iacobescu (p. 13-43) și altul dedicat Unirii Bucovinei cu România, autori Vasile Gh. Miron și Ioan V. Cocuz (p. 45-80), aceasta în condițiile în care manualele de istorie expediau aceste importante evenimente în doar câteva propoziții.

În 1976 apărea, la București, prima carte postbelică ce avea în titlu numele Bucovina: este vorba de albumul fotografului Ion Miclea, *Dulce Bucovină*, care se deschidea cu un *Cuvânt înainte* semnat de Miu Dobrescu, prim-secretar al comitetului județean de partid și președinte al comitetului executiv al consiliului popular județean. Erau mugurii timizi ai reîncepterii unei vieți naționale independente, în care trecutul trebuia scos de sub lacăt și adevărul istoric putea fi rostit, nu foarte răspicat și nu foarte critic, pentru a nu ataca conducerea de partid și de stat, sacră și inviolabilă și mai ales pentru a nu strica relațiile de bună colaborare cu vecinul sovietic.

În acest context, un profesor și director de școală într-o comună suceveană, Emil Satco, fost redactor responsabil la Centrul de Radioficare a Sucevei de la sfârșitul anilor '60, renunță la cariera din învățământ și la un salariu destul de bun, pentru a deveni bibliotecar la Biblioteca Județeană (cum se numea în acel moment). Misiunea sa era aceea de a pune bazele secției Muzicale. Era o dorință a conducerii de atunci a Comitetului Județean de Cultură, condus de un intelectual cu viziune, Alexandru Toma, și el profesor la bază, doctor în filosofie și științe politice, de numele căruia s-au legat multe dintre înfăptuirile culturale ale Sucevei anilor '70-'80. Între acestea, desigur, aducerea la Bibliotecă a lui Emil Satco și înființarea secției muzicale.

Pentru Emil Satco, o slujbă nu era o simplă slujbă. Era o a doua viață, pe lângă cea personală, pe care o trăia cu discreție, departe de ochii lumii. Obișnuit să construiască, să realizeze ceva în folosul comunității, Emil Satco nu s-a limitat la simpla exercitare a meseriei de bibliotecar, care în plus a montat efectiv cablurile și aparatura secției – modernă pentru acele vremuri –, sau la efectuarea de deplasări la București, la celebrul magazin „Muzica” de unde să aducă discuri de vinil și benzi de magnetofon cu muzică pentru toate gusturile. L-a cunoscut pe compozitorul și muzicologul Liviu Rusu, fost profesor la Conservatorul din Cernăuți, care l-a introdus în universul fascinant al Bucovinei de altădată, de care s-a îndrăgostit iremediabil (sau „îmbolnăvit de bucovinită” cum plastic s-a exprimat cândva criticul literar Nicolae Cărlan), și pentru care a trăit tot restul vieții. Dorința de a scoate la lumină trecutul a devenit pentru Emil Satco o obligație asumată. În desele lui vizite la București (cu avionul, desigur, plătit de bibliotecă, deoarece în acele vremuri, oamenii muncii erau tratați în mod egal), a luat legătura cu mari personalități ale vieții culturale ale Bucovinei interbelice, refugiați după 1944, despre care se vorbește și în cartea de față. Pornind de la refugiații din București sau Suceava i-a găsit, pe

rând, pe aproape toți cărturarii bucovineni aflați încă în viață și rămași în țară, urmând ca, după 1990, să ia legătura și cu o parte dintre cei răspândiți în lumea largă. Și pentru că nu putea să fie doar bibliotecar, a început să scrie. Cu datele adunate, a alcătuit un dicționar: primul dicționar ce îi cuprindea aproape pe toți cei afirmați prin muzică în Bucovina (la el se referă în jurnal, în februarie 1980, atunci când, nefiind convins că va supraviețui complicatei operații ce îl aștepta, își roagă soția să meargă la Bibliotecă și să vadă „ce e cu lucrarea mea *Ghidul muzical al Bucovinei*. Poate o termină cineva și o va tipări biblioteca, adăugând la autori și numele meu. Am lucrat mult la ea. Dacă nu, ia foile acasă și aruncă-le, rupe-le etc.”). Cartea a fost concepută într-o perioadă delicată a vieții sale, cu dureri mari, între reprize chinuitoare de crize renale, între operații grele, pe care le-a consemnat pe paginile a două carnețele luate tocmai în acest scop, la spital. În acestea notează și aspecte din viața sa, o viață dură, cu lipsuri și neajunsuri, cu nedreptăți, care l-au stimulat, care l-au determinat să lupte pentru a ieși la liman. În neprețuitele pagini de jurnal, care se constituie într-o veritabilă cronică pentru cunoașterea vieții unei văduve și a unui orfan de război, se află rânduri pentru care, dacă ar fi fost descoperite atunci, în anii '80, ar fi fost cel puțin anchetat și scos din serviciu. Cum ar fi fost posibil să se spună că, într-un sat oarecare, Vârful Câmpului în acest caz (Vârful cu Dor, cum îi spune într-unul din romanele neterminate) „întovărășirile” se făceau prin presiune exercitată asupra celor mai vulnerabili săteni, sau că cei care s-au opus colectivizării erau „convinși”, cu argumente „solide” de muncitori nervoși aduși de pe la întreprinderi?

În ciuda tuturor obstacolelor de natură fizică, în 1981, cu aprobarea președintelui Alexandru Toma, Emil Satco, un fost profesor de istorie, tipărește dicționarul *Muzica în Bucovina*. Această lucrare a stârnit un adevărat taifun. Dar nu un taifun care să distrugă, ci unul care să zbuciume până la lacrimi, pe cei care au cunoscut și au făcut muzică în Bucovina. Era pentru prima dată după război și după rapt, când Bucovina era din nou întreagă, când cei morți și cei cu sufletul zdrobit erau din nou împreună, readuși la lumină cu tot ceea ce ei au realizat mai bun și mai frumos. Dacă albumul *Dulce Bucovină* prezintă imagini doar din județul Suceava, dicționarul lui Emil Satco conținea referiri la vechi localități românești (Cernăuți, Storjineț, Roșa, Hotin, Horecea), societăți (precum „Armonia”), ori personalități trecute sub tăcere după război, cum era cazul lui Tudor Flondor, autor, între altele, și al celebrei creații corale *Somnoroase păsărele*, pe versurile lui Mihai Eminescu, transmisă în acea perioadă de radioul public, fără a se menționa și numele compozitorului. Tirajul dicționarului s-a epuizat rapid, Emil Satco rămânând cu un singur exemplar, păstrat și astăzi, pe care și-a notat, cu pixul, corecturi, completări, pe care cei ce le cunoșteau le transmiteau cu bucurie și speranță pentru o viitoare ediție. Emil Satco se apucă apoi de lucru pentru un dicționar al artiștilor plastici. Între timp, între 1982-1984, la Bibliotecă se tipăresc trei volume din *Știința în Bucovina* (vol. I: Ioan Pînzar, Petru Froicu, vol. II și III: I. Pînzar, Eugen Dimitriu și P. Froicu), iar un al patrulea volum, având ca autori pe E. Dimitriu și P. Froicu a rămas, din motive necunoscute nouă, în manuscris. În 1984 apare primul volum din *Arta în Bucovina* semnat de Emil Satco, urmând apoi o pauză curioasă, până în 1991 (anul de apariție al celui de-al doilea volum din *Arta...*), când Biblioteca nu mai publică nimic. Anii '90 continuă cu seria de dicționare cunoscute, semnate de Emil Satco singur sau în colaborare, serie ce culminează, atât de firesc și atât de frumos, în 2004, cu *Enciclopedia Bucovinei*.

La scurt timp, tiptil și grăbit, Emil Satco s-a mutat în veșnicie, lăsând în urmă, cu mari regrete, o serie de lucrări pe care le voia terminate: Enciclopedia Bucovinei în forma în care a apărut în 2018, o monografie a Ansamblului Artistic „Ciprian Porumbescu” și două romane autobiografice, dovadă a personalității complexe și complete a cărturarului Emil Satco, care ar fi putut cu ușurință deveni un scriitor de forță, el stăpânind cu măiestrie arta narațiunii, delicatețea cu care se apleacă asupra detaliilor ce conturează personajele, dialogurile pline de savoare, sau, după caz, de dramatism, firul epic încărcat de suspans (vezi povestirea Lupii). Însă pentru Emil Satco nu a mai fost timp pentru versuri și proză. Prins între îndatoririle de familie și cele de serviciu, a sacrificat latura creativă în favoarea celei științifice, deoarece a considerat că munca sa are un scop mai înalt și anume acela de a dezvălui lumii bogăția umană a acestui colț de țară românească. Prin operele sale el a așezat în rândul nemuritorilor neamului miile de truditari din Bucovina, profesori, cercetători, medici, avocați, militari, artiști, meșteșugari și țărani, oameni care au făcut cinste locului în care s-au născut și au trăit, care au lăsat în urma lor o operă zidită în cuvânt, lemn, piatră, pământ și, atunci când a fost cazul, și în sânge.

Cartea Mă voi bucura, chiar și de dincolo... (ediție îngrijită de Alis Niculică, București, Ed. Eikon, 2023, 571 p.) este un modest omagiu pe care, în anul Centenarului Bibliotecii Bucovinei, îl aducem celui mai prolific slujitor al ei (scriitor, publicist, autor de dicționare și cataloage de bibliotecă, fondator de secții în cadrul instituției, precum și al periodicului de specialitate, „Scriptum”, care există și azi). În această lucrare sunt adunate, pentru prima oară, o bună parte dintre articolele risipite prin gazete și reviste – adevărate pagini de istorie a literaturii, muzicii și artelor plastice din Bucovina, o serie de cronici literare și note de lectură, alături de cele două romane autobiografice neterminate (unul inedit, iar celălalt publicat în foileton, post mortem, în revista „Scriptum” a Bibliotecii, de către semnatara acestor rânduri), alături de două jurnale inedite ținute în anul 1980, pe perioada celor două internări în Spitalul Clinic „C. I. Parhon” din Iași, și câteva însemnări zilnice din octombrie 1995. Toate acestea, pentru a contura personalitatea autorului Enciclopediei Bucovinei, un om înzestrat de Dumnezeu cu forță și har creator, care a iubit tot ceea ce a făcut și pe toți cei despre care a scris, care a prețuit valoarea, frumosul și adevărul.

Emil Satco a fost un om modest, mult prea modest, pentru vremurile pe care le-a trăit. Nu a ieșit în față, nu a cerut funcții și ranguri. Întreaga viață și-a dedicat-o scrisului. În ultimii ani de viață a lucrat fără să țină cont de el, fără oprire. Putea fi găsit în biroul de la bibliotecă și dimineața și după-amiaza până la orele 19.00 (cu o scurtă pauză de prânz pentru masă și odihnă), în fiecare zi a săptămânii (mai puțin duminica, când venea numai dimineața). Opera sa monumentală, Enciclopedia Bucovinei, reprezintă cel mai de seamă rod al muncii sale. A scris cu dragoste și corectitudine despre toți cei ce se aflau între copertele volumelor sale, vii sau plecați pe cealaltă lume, indiferent de metehnele mai mari sau mai mici ale unora dintre ei.

A știut întotdeauna să fie un bun sfătuitor, un bun prieten, un soț devotat și un tată exemplar. A respectat valorile fundamentale ale ortodoxiei, în afara căreia nu a văzut destinul poporului nostru. A crezut în forța neamului românesc și în capacitatea sa de a renaște. S-a stins, văsand la România Mare. A trăit în Lumina care zidește, Lumina care unește, Lumina care înalță.

Emil Satco a fost și va rămâne una dintre personalitățile de seamă ale culturii Bucovinei, atât timp cât acest pământ va exista și atât timp cât se va vorbi aici, românește.

NOTE

1. Vezi: Mircea Ignat, *Din istoricul cercetărilor arheologice din județul Suceava*, în: „Studii și materiale. Istorie”, I, Anuarul Muzeului Suceava, 1969, p. 93-104; G. Irimescu, *Aspecte din lupta grevistă a muncitorilor forestieri din Bucovina în anii crizei economice 1929-1933*, în: „Studii și materiale. Istorie”, II, Anuarul Muzeului Suceava, 1971, p. 105-116; Mircea Ignat, *Teodor Balan (1885-1972)*, în: „Studii și materiale. Istorie”, III, Anuarul Muzeului Suceava, 1973, p. 321-322; Ion Negură, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina*, în: „Suceava”, Anuarul Muzeului Județean, IV, 1977, p. 181-190; Mihai Iacobescu, *Ion I. Nistor (1876-1962)*, în: „Suceava”, Anuarul Muzeului Județean, IV, 1977, p. 263-277; Nicolae Ursulescu, *Tudor V. Ștefanelli*, în: „Suceava”, Anuarul Muzeului Județean, IV, 1977, p. 279-287.

STAVROFORA IRINA PÂNTESCU, ÎNTÂIA STAREȚĂ A MĂNĂSTIRII VORONEȚ

Stavrofora Gabriela PLATON Stareța Mănăstirii Voroneț

Întâia Stareță a Mănăstirii Voroneț s-a născut la 28 septembrie 1932, în satul Goruni, comuna Tomești, județul Iași, fiind penultima din cei nouă copii ai lui Gheorghe și Ana Pântescu. La Botez a primit numele Margareta. Suferința n-a ocolit această familie: în anul 1936, tatăl a murit de tuberculoză, după ce înainte își pierduse vederea.

Din cei nouă prunci, destul de repede, nu au mai rămas decât Margareta și Maria, sora mai mică cu doi ani. După absolvirea clasei a cincea, în 1945, Margareta a fost nevoită să renunțe la școală și s-a dedicat, la cei doisprezece ani ai săi, lucrărilor necesare traiului.

Chemarea

Acum 72 de ani, în 1951, vocația monahală a fost „chemarea lui Dumnezeu” în inima tinerei Margareta Pântescu. Pentru împlinirea chemării, când, după un an și mai bine de așteptare, a primit binecuvântarea mamei să plece la Mănăstire, cu stăruință și seriozitate începe urcușul: intră în obștea Mănăstirii Văratec, urmează cursurile Seminarului teologic de la Agapia și, între timp, primește tunderea într-un rasofor; dorind viață „de obște”, se transferă la cerere la Mănăstirea Vatra Moldoviței.

Însă, urmare a Decretului 410/1959 este obligată să plece din Mănăstire. Dumnezeu însă i-a purtat de grijă și a fost primită ca civilă la Biserica Golia din Iași. În anul 1972 se întoarce „acasă la Moldovița”. Este încadrată pe post de ghid, este tunsă în monahism cu numele de Irina. De la momentul când a simțit chemarea pentru vocația monahală trecuseră aproape 30 de ani! La 1 aprilie 1991, monahia

Irina Pântescu este hirotosită intaia Stareță a reînființatei Mănăstiri. Trudnica și însuflețita lucrare de a redeștepta Voronețul la strălucirea dată de vrednicii săi ctitori au transformat-o într-un neîntrecut dascăl al smereniei, ascultării și dăruirii plene către Hristos și Biserica Lui, exemplu de viață duhovnicească, de demnitate și patriotism.

Cu înțelepciune și răbdare, Maica Stareță Irina și-a ales soborul de măicuțe. În spiritul tradiției voronețene, „ora et labora” a devenit pravila locului, pravilă împlinită roditor și cum se cuvine. Maica Stareță era omniprezentă la toate treburile Mănăstirii și peste tot oferea soluții practice la problemele apărute. Nu puține au fost situațiile în care soluțiile Măicuței au fost preluate de gospodarii satului care adesea așteptau „semnalul” de la Mănăstirea Voroneț pentru începerea lucrărilor agricole.

Măicuța Stareță a asigurat mereu o coordonare perfectă a încasării veniturilor mănăstirii și a plății cheltuielilor lunare curente, avînd grijă să economisească fiecare bănuț spre a-l folosi pentru lucrările de reconstrucție și resturare. Spre exemplificare, în perioada 2003-2020, au fost utilizați nu mai puțin de 3.035.656 lei pentru acoperiș, sistematizare verticală, chilii, pictură și zidul incintă. Măicuța Stareță a declanșat și a fost partener în amplul proces de restaurare și reconstrucție care a pus în valoare zestrea mănăstirii: restaurarea picturii interioare a bisericii și schimbarea astrelui; construirea, în incinta mănăstirii pe vechile temelii, a unui corp de chilii cu spații pentru muzeu, bibliotecă și sală de studiu.

Măicuța Stareță – mamă ocrotitoare

Maicile au fost mereu „cophilele” Măicuței și tot „cophiii” ei au fost copiii din familiile ce vin mereu la Voroneț, unele ajunse la a treia generație – bunici, părinți, nepoți pentru că „totul era mai frumos lângă Măicuța Stareță, căci așa a înzestrat-o Dumnezeu cu multe daruri”.

După toate treburile, Măicuța Stareță avea uneori nevoie de relaxare și de găsirea liniștii, iar acestea se puteau petrece chiar și pe malul apei. În semn de înaltă apreciere pentru credința, dăruirea, hărnicia, înțelepciunea și priceperea cu care a reușit să dea viață străvechii ctitorii, a primit din partea Bisericii Ortodoxe Române înalte distincții: Ordinul „Sanctus Stefanus Magnus” conferit de Preafericitul Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române la 28 septembrie 2012 și Ordinul „Crucea Patriarhala” – post mortem, la 9 martie 2022; „Crucea Moldavă” din partea Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, IPS Teofan, Mitropolit al Moldovei și Bucovinei la 28 septembrie 2017; Ordinul „Crucea Bucovinei” pentru clerici din partea IPS Calinic, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților la 28 septembrie 2021; „Crucea Patriarhală” pentru clerici, post mortem, din partea Preafericitului Patriarh Daniel la 9 martie 2022; Ordinul Național „Pentru Merit” în grad de „Ofițer”, conferit de Președintele României Klaus Werner Iohannis, de Ziua Bucovinei în 2017; Ordinul Național „Pentru Merit” în gradul de „Cavaler”, conferit de Președintele României, Ion Iliesc la 29 noiembrie 2002; Diplome de excelență de la conducerea județeană (2016 și 2021) și locală (Humor, 2021).

Pentru toți cei care au cunoscut-o Stavrofora Irina (Margareta) Pântescu, viața și faptele Sfinției Sale se constituie într-o autentică lecție despre chemare și urmarea ei, despre ascultare și răbdare, despre stăruință și seriozitate, toate înțelese ca roade ale credinței și rugăciunii, mărturie a lucrării voii lui Dumnezeu.

**ALEXANDRINA CERNOV, LA 80 DE ANI!
O VIAȚĂ DEDICATĂ ȘTIINȚEI, CULTURII ȘI APĂRĂRII
DREPTURILOR COMUNITĂȚII ROMÂNEȘTI DIN UCRAINA**

Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, redactor-șef al revistei „Glasul Bucovinei” (Cernăuți-București) și director al Editurii „Alexandru cel Bun” din Cernăuți a împlinit frumoasa vârstă de 80 de ani. Pe parcursul vieții a desfășurat o activitate științifică, publicistică, pedagogică și culturală care a contribuit la consolidarea statutului limbii române în comunitățile etnice înstrăinate de Patria Istorică.

S-a născut la 24 noiembrie 1943 în orașul Hotin. A urmat studiile la Liceul nr. 32 din București. În anul 1961 a finalizat studiile la Universitatea din București, iar în perioada 1962-1966 a urmat Facultatea de Filologie a Universității din Cernăuți. În anul 1989 și-a susținut la Chișinău teza de doctorat *Lingvostilistica comparată (româno-rusă) a limbajului poetic*.

Între anii 1971-2002 a fost conferențiar universitar la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității Naționale din Cernăuți, susținând cursuri de teoria literaturii, istoria literaturii vechi românești, teoria traducerii și stilistica limbii române, lingvostilistica și poetica comparată, studii de literatură comparată.

Este membru fondator al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, al cărui vicepreședinte a fost în anul 1989 și președinte în perioada 1990-1994.

A fost expert al proiectului comun de cercetare a situației minorităților naționale în Ucraina al Împuternicitului Radei Supreme a Ucrainei în problemele drepturilor omului și al Comisariatului general al OSCE în problemele minorităților naționale.

Domenii de interes: istoria și cultura Bucovinei, statutul limbii române, problemele actuale ale comunității românilor din nordul Bucovinei, studii de sociologie, istoria literaturii române, stilistica limbii române, poetica comparativă. Se implică activ în promovarea culturii și învățământului în limba română în spațiul ucrainean, fiind autoare a nouă manuale școlare de limba și literatura română, destinate școlilor românești din Ucraina. A publicat cărți, albume, manuale, studii științifice în reviste de specialitate.

Cu prilejul zilei de naștere, colectivul de redacție a revistei „Glasul Bucovinei” a decis să publice gânduri, mesaje de felicitare, amintiri ale colegilor și prietenilor Alexandrinei Cernov.

„Glasiștii” și întreaga comunitate românească din nordul Bucovinei îi urează Alexandrinei Cernov sănătate, putere de creație și inspirație pentru a continua educarea unor generații de luptători pentru limba română și memoria istorică a neamului nostru.

La mulți ani!

Doamna Alexandrina – ochiul cultural care ne rămâne deschis

Senioră a comunității românești din nordul Bucovinei, Alexandrina Cernov este totodată o admirabilă supraviețuitoare a valului de *atentate* pe care Doamna cu Coasa l-a declanșat în ultimii ani asupra comunității, *turneu al morții* căruia i-au căzut victime, printre alții, personalități emblematice ale comunității precum Ilie Luceac, Vasile Tărățeanu, Ilie Tudor Zegrea, Dumitru Covalciuc, Ștefan Broască, Ilie Popescu, Gheorghe Jernovei, Grigore Crigan¹ etc.

Doamna Alexandrina și-a asigurat deja numeroase ancore ale supraviețuirii autentice. A înființat Editura „Alexandru cel Bun”, pe care o coordonează și în prezent; participă activ la respirația spirituală a publicației „Glasul Bucovinei”, în calitate de redactor-șef; coordonează seria editorială *Destin bucovinean* a Mănăstirii Putna²; organizează edițiile anuale ale Salonului Internațional de Carte Romanescă de la Cernăuți; gestionează proiectul Biblioteca „Glasul Bucovinei” (filiala Editurii „Alexandru cel Bun”³) etc. Doamna Alexandrina asigură astfel supraviețuirea, simultană și miraculoasă, a mai multor instituții culturale, editoriale, spirituale ale românilor din nordul Bucovinei.

Nu știm cum va arăta comunitatea românească din Ucraina peste 10 ani, cum va reuși ea să se adapteze unor crize permanente, perpetue, suprapuse, care par a nu se mai opri. Știm însă că această comunitate a știut mereu, în ultimele decenii, să își construiască eroi, să își genereze anticorpi la lovirile repetate ale istoriei.

Alexandrina Cernov face parte din galeria de lideri care a asigurat tranziția post-comunistă și post-sovietică a comunității. Traseul post-sovietic al comunității a fost facilitat și vegheat, nobiliar, de familia de lideri ai comunității care a creat, în nordul Bucovinei, instituții comunitare: Societatea pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu”⁴, celelalte instituții și organizații ale mediului asociativ românesc, rețeaua regională de școli cu predare în limba română, parohiile comunităților ortodoxe românești locale etc. Totodată, desovietizarea a fost însoțită de o recuperare a identității românești a comunității și de o recuperare corelată a legăturilor cu Țara ale acestei comunități.

Doamna Alexandrina a fost în mod permanent una din vocile puternice și credibile ale comunității⁵ în toate aceste procese: desovietizare, recuperarea identității românești, punțile spirituale cu România.

Punțile ei spirituale cu România nu s-au oprit la Putna. Ele acoperă o geografie extinsă din care fac parte, bunăoară, Academia Română, Institutul Cultural Român⁶ și Centrul Cărții din subordinea Institutului, bibliotecile naționale, arhivele instituțiilor centrale, Biserica Ortodoxă Română, Institutul „Bucovina” de la Rădăuți, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava etc. Doamna Alexandrina a fost și este o luptătoare pe toate fronturile rezistenței spirituale românești a comunității, respirând

decent și curajos în centrul tuturor bătăliilor identitare ale comunității: bătălia pentru limba română, combaterea narațiunilor anti-românești, de-sovietizarea etc.

Puțini lideri ai comunității au reușit să rămână în picioare în mijlocul acestor bătălii identitare. *Gloanțele* cu care a apărat doamna Alexandrina comunitatea au fost decența, argumentul științific, construcția culturală, curajul. Apetitul pentru rigoarea conceptuală, pentru acuratețea argumentului, pentru construcția textului, pentru precizia datelor de arhivă, pentru probitatea citării, pentru elevația limbajului⁷ a singularizat-o pe doamna Alexandrina în galeria de lideri a comunității, conferindu-i, totodată, în mod firesc, recunoașterea științifică implicită în România, la nivelul cel mai înalt – Academia Română, al cărei membru de onoare este⁸.

Mai sunt multe *isprăvi culturale* care stau în penelul doamnei Alexandrina. Mai sunt ani mulți care stau să aștepte retragerea ei din lume, retragere care se va produce, cândva, cel mai probabil după modelul Maicii Benedicta (Zoe Dumitrescu Bușulenga, refugiată odinioară în câmpul sacru al culturii și al liniștii de la Mănăstirea Putna). Penelul neobosit al doamnei Alexandrina va mai așterne multe slove pe cărți. Încă ne bucurăm de ochiul ei cultural viu⁹.

Rătăcit și risipit prin biblioteci, adunat în performanțe culturale autentice, care rezistă și rămân, ochiul cultural viu al doamnei Alexandrina veghează, grijuliu și neastâmpărat, recuperarea și înzdrăvenirea identitară și culturală a românilor de *dincolo...*

Până când această înzdrăvenire nu va fi ireversibilă, ochiul cultural viu al doamnei Alexandrina nu are voie să clipească; nici să se stingă.

Dorin POPESCU

diplomat, președintele Asociației „Casa Mării Negre” (Constanța)

Sunt oameni și Oameni în viața noastră – primii constituie majoritatea, ceilalți vin în calea celor norocoși

Este cu adevărat un noroc al fiecăruia dintre noi să cunoaștem îndeaproape oameni dedicați cu trup și suflet unei cauze nobile, pentru binele semenilor. Acest noroc este mai rar întâlnit, dar cu atât mai mult e de apreciat într-o comunitate mai mică, cum e comunitatea noastră de români din nordul Bucovinei. În general,

asemenea Oameni nu sunt prea însetați de laude, diplome, regalii, ci caută mijloacele optime pentru a fi de folos celor din jur, comunității căreia îi aparțin. Activitatea lor este un crez, temeinic și constant, și nu unul de paradă, conjunctural, de moment.

Asemenea Oameni au un foarte dezvoltat sentiment al responsabilității personale pentru ce ni se întâmplă nouă tuturor, ei asumându-și greul fără să ceară ceva în schimb. Nu mulți sunt cei care înțeleg și apreciază valoarea și nevoia de a avea repere morale și culturale, persistând în convingerea, aproape generalizată, că tocmai așa trebuie să fie sau că așa va fi totdeauna. Doar când asemenea modele lipsesc, realizăm golul imens care se formează în urma lor.

Toate aceste gânduri îmi apar din nou și din nou în reflecțiile de suflet, la ceas aniversar, pentru Doamna Alexandrina Cernov, redactor-șef al revistei „Glasul Bucovinei”, membru de onoare al Academiei Române, Omul care prin tot ce a făcut și face a înfrumusețat și înfrumusețează comunitatea românească din Cernăuți. Încă student fiind, alături de alți colegi de generație, eram plăcut impresionat de vorba frumoasă românească pe care o rostea. Era și este purtătoarea limbii literare vorbite, iar prin aceasta un model de exprimare pentru toți cei care o ascultă.

Soarta mi-a hărăzit să fiu vicepreședinte celor trei președinți, membri de onoare ai Academiei Române, pe care i-au avut până în prezent românii din Ucraina, profesorilor Grigore Bostan și Alexandrina Cernov, în cadrul Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu” (între anii 1990-1993), și scriitorului Vasile Tărășeanu (între anii 2015-2022). Cu fiecare am realizat lucruri frumoase, spre binele conaționaliilor. Nu fără de obstacole, unele artificiale, din partea celor care nu ne-au dorit și nu ne doresc (încă) binele.

Colaborarea cu doamna Cernov mi-a fost de mare folos în activitatea de prim-vicepreședinte, angajat cu carte de muncă (caz unic până la această dată) în cadrul Societății „Mihai Eminescu”. Colaborând, ne-am testat capacitățile de a răspunde provocărilor perioadei tulburi a schimbului de regimuri. Adaptarea la noile condiții geopolitice o făceam din mers, ideologiile și politicile guvernanților schimbându-se cu o rapiditate nemaîntâlnită până atunci, dar nicidecum în beneficiul nostru, al românilor.

Înțelepciunea, curajul și simțul realității, precum și luarea în calcul a oportunităților oferite de noile vremuri, erau definitorii la începutul anilor '90 pentru activitatea societății noastre civile, concentrată în jurul Societății „Mihai Eminescu”. Iar rezultatele au fost pe măsura eforturilor. Societatea „Mihai Eminescu”, voce unică și unitară (pe atunci) a comunității, s-a impus în viața culturală și politică a regiunii ca un actant important, pe care autoritățile nu puteau să nu-l ia în seamă, devenind-le, volens-nolens, un partener de dialog și de acțiune al lor. Anume în acea perioadă s-au cules cele mai frumoase roade: redeschiderea de școli românești (Școala nr. 29 din Cernăuți, școli în Molodia, Corovia, Camenca, Storojineț, clase românești în școala din Valea Cosminului), pelerinaje la mănăstirile din sudul Bucovinei, editarea ziarului „Plai Românesc”, mitinguri de protest împotriva discriminării etnice (primele de după 1944), referendumuri în localitățile românești în vederea revenirii la toponimia istorică, donații masive de carte, etc.

Am apreciat și apreciez în continuare curajul și perseverența Doamnei Alexandrina Cernov în apărarea valorilor noastre perene, cu cuvântul și fapta. În toți anii care au urmat după ce am plecat din staful Societății, i-am admirat energia și devoțiunea. Din păcate, nu ni se dă nimic ușor. Dea Domnul ca vocea „Glasului Bucovinei” să fie auzită cât mai mult timp, într-o perioadă în care urechile autorităților nu prea sunt aplecate

către noi. Și să ne bucurăm, în continuare, de apariția de noi cărți la editura „Alexandru cel Bun” și nu numai, de noi saloane de carte și de alte inițiative, atât de necesare într-un spațiu văduvit sistematic de cuvântul scris în limba maternă.

La acest ceas aniversar Vă doresc din suflet, stimată Doamnă Alexandrina, multă sănătate și putere, pentru a putea duce mai departe drapelul conștiinței naționale

românești în Bucovina înstrăinată, să vă bucurați mulți ani înainte de reușitele muncii dumneavoastră.

La Mulți Ani frumoși și cu împliniri!

Eugen PATRAȘ

vicepreședinte al Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi” din Cernăuți

Alexandrina Cernov – dincolo de smaralde, dincolo de creioane

Modeste la număr, prin sertare, fotografiile cu doamna Alexandrina... Și trei creioane simple, de-a binelea tocite, fără de care nu aș putea să lecturez. Și nu că m-aș întoarce vreodată la cele subliniate, dar e lucru testat: ce subliniezi cu vârful creionului – nu uiți niciodată.

În caseta cu bijuterii am un pandantiv cu smarald – inspirată alegere de acum nouăsprezece ani când întreaga mea ființă era în căutare de Idealuri și Ritualuri care să mă scoată din adolescența prelungită de fluturași în stomac pentru Eminescu și de bulinuțele printate pe stofa aleasă pentru următoarea rochie. Nu eram adepta matriarhatului, dar Idealul meu, clar, trebuia să fie de gen feminin. Poate din acest motiv generoasa mea colecție de fotografii cu Prințesa Diana, scoase la xerox, cu ușurință ar fi bătut orice colecție de timbre valoroase. Asta până la momentul în care toată imaginația mea despre Palatul Buckingham a încăput în cei 3 metri pătrați ai Editurii „Alexandru cel Bun” din Cernăuți – locul în care am pus punct căutărilor.

La Editură, prin foșnet de manuscrise și ciocănit de tastatură, prioritate avea aroma ceaiului proaspăt infuzat. Era momentul în care doamna Alexandrina – redactor-șef al revistei „Glasul Bucovinei” – cu toată răbdarea existentă ne ilumina în măiestria corecturii, o autentică oră de dirigenție pentru noi, când teoria venea la pachet cu exemple de sprijin, generos împărțite din propria Ei experiență. Recunosc că, până mi-am intrat în deprinderi de ascultător exemplar și om de

echipă, am tot trăit momente de admirație ba pentru smaraldul din bijuteriile Doamnei, ba pentru felul în care creiona esența celor citite. Cine să fi știut că ambele mă vor marca pentru totdeauna!

Precum pentru totdeauna m-a cucerit cu timbrul vocii, cu felul de a se exprima manierat și cu înălțătorul curaj de a manifesta rezistență acolo unde atâția alții au cedat. Google-ul deține un CV absolut fantastic al doamnei Alexandrina. Ce nu a inserat el este latura cealaltă a Doamnei, fără smaralde și fără creioane, care copleșește prin modestie și la propriu și la figurat. Este ființa smerită, care te captează prin amintirile-i frumoase, care te lasă oaspete binevenit în propria-i viață... Are bucuria de a povesti despre nepoata care îi moștenește, la indigo, perseverența. Are lumea Ei – în care disciplina vieții nu se abate de la norme.

Șansele unice date celor din generația mea de a face parte din mai multe proiecte ale Alexandrinei Cernov au contribuit la însușirea și asumarea de către noi a tot ce este valoros pentru românii din Ucraina. Generația pe care a modelat-o Domnia Sa are Tricolorul în inimă, are Mănăstirea Putna în suflet și Limba Română în grai.

Eu cu mândrie aș fi aplicat pentru încă o Facultate – numai dacă aceasta era Facultatea de Filologie Română în cadrul Universității din Cernăuți, la care să fi ținut cursuri Alexandrina Cernov. Aș fi învățat de la Domnia Sa cât nu m-ar fi cultivat întreaga Bibliotecă alexandriană. O caracterizează până și numele: Alexandrina înseamnă protectoare pentru oameni, cea care își apără poporul – nume pe care îl justifică în fiecare zi din viața sa întregă.

Dorina POPESCU, jurnalistă

Oameni și locuri

Pe doamna acad. Alexandrina Cernov am cunoscut-o cu mai mult de douăzeci de ani în urmă, cu ocazia participării la Saloanele Internaționale de Carte, organizate de bibliotecile „Glasul Bucovinei” de la Cernăuți, „Gheorghe Asachi” de la Iași și „Ion Creangă” de la Chișinău, apreciind personalitatea și nivelul înalt de pregătire profesională, spiritul organizatoric și pasiunea Domniei sale pentru istoria națională, cultul pentru cunoașterea și promovarea valorilor românești de pe străvechile noastre meleaguri.

În calitatea sa de profesor al Universității din Cernăuți, de critic și istoric literar, membru fondator și director al Editurii „Alexandru cel Bun”, de redactor șef al revistei „Glasul Bucovinei” și datorită activității deosebite desfășurată de-a lungul timpului pe tărâmul culturii și spiritualității românești, în anul 1988 doamna Alexandrina Cernov a fost cooptată în conducerea Fundației Culturale Române din București, iar în 1992 a fost aleasă ca membru de onoare al Academiei Române, având o contribuție deosebită în cadrul manifestărilor cultural-științifice și simpoziioanele de istorie de la Mănăstirea Putna, participând la numeroase activități de profil din țară și străinătate.

Un rol deosebit l-a avut doamna acad. Alexandrina Cernov în cunoașterea și valorificarea istoricului unor *oameni și locuri* din Țara de Sus a Moldovei, precum a fost Familia Hurmuzaki de la Cernauca, susținând munca de documentare și editare a renumitului scriitor Ilie Luceac în realizarea unei lucrări de doctorat de o mare valoare istorică și științifică, remarcând cu satisfacție mărturia bătrânului Doxachi Hurmuzaki de pe la 1792, care spunea: *sunt născut sub un butuc de vie din Horodiștea Cotnarilor*, nu departe de Curtea domnească de la Hârlău. La câteva *verste* de loc, de Cernauca,

către soare-răsare, în satul Toporăuți de pe râul Răchitna datorită unor oameni de cultură și aleasă simțire sufletească, precum, poeții Vasile Tărățeanu și Ilie Zegrea, a scriitorului Ilie Luceac, și a altor iubitori de istorie și de neam, în frunte cu doamna Alexandrina Cernov, am cunoscut locul nașterii *voievodului martir* al Moldovei, Miron Barnovschi (1626-1629 și 1633) și biserica cu hramul „Sf. Ilie” cu ziduri de cetate „izvodită din pajiște” la văleatul 1560, mărturie grăitoare a vremurilor de restriște de altădată.

Strănepot al Măriei Sale Ștefan cel Mare, vrednicul întru pomenire, voievod Miron Barnovschi, ce-și avea obârșia din renumita familie a Movileștilor a fost ridicat în Scaunul Țării cu glasul tuturor boierilor, la Curtea domnească din Hârlău, unde, la văleatul 1541 a avut loc însoțirea de nuntă a domniței Maria, fiica domnitorului Petru Rareș, cu marele logofăt Ion Moghilă, părinții de mai târziu ai domnitorilor Moldovei, Ieremia și Simion Movilă, al mitropolitului Gheorghe Movilă și a jupânesei Șcheauca (Ana), bunica voievodului Miron Barnovschi și mătușa de mai târziu a ÎPS Mitropolit de Kiev, Petru Movilă.

De asemenea, în susținerea titlului articolului „Oameni și locuri” consemnez cu satisfacție legătura dintre Hotin, locul de naștere al doamnei acad. Alexandrina Cernov și PS Episcop cărturar Amfilohie Hotiniul ot Zagavia (1720-1802), din ținutul Hârlău, ultimul episcop al satelor și târgurilor din raiaua Hotin, înaintea războiului ruso-turc din perioada 1767-1774.

Îi sunt profund recunoscător doamnei Alexandrina Cernov și colaboratorilor Domniei sale, care mi-au facilitat posibilitatea de a cunoaște „oameni și locuri” din ținuturile de *ocină* ale voievodului Ștefan cel Mare, din Herța, Boian și Noua Suliță, din Sinăuți, Suceveni și Fântâna Albă, cetatea Camenița din Podolia acelor timpuri, Colomeea Pocuției Măriei Sale, precum și din alte binecuvântate țărâmurii din Țara de Sus a Moldovei, pline de legende și adevăruri istorice.

Peste puțin timp, doamna prof. univ. dr. acad. Alexandrina Cernov va sărbători ziua de naștere, prilej cu care o felicităm pentru întreaga sa activitate desfășurată de-a lungul anilor și îi dorim un sincer și călduros „La mulți ani!”, cu multă sănătate, cu bucurii și numeroase împliniri alături de cei dragi.

Ion MUSCALU, scriitor

La mulți ani, Alexandrina Cernov!

Cum să-l onorezi, prin cuvinte, pe un Om al cuvintelor grele, mereu încărcate de miez, tulburătoare și pline de simțire, deseori izvorâte din durerea pe care tot noi, cei de ieri și cei de astăzi, fără să vrem, poate, i-am pricinuit-o?

Cum să exprimi în cuvinte frumusețea chipului sculptat în piatra nădejzii, a speranței și verticalității, reprezentată sacral de Maica Benedicta și întruchipată,

iată, sub ochii noștri, de Alexandrina Cernov? Există ființe umane fără vârstă, care s-au născut pentru ceilalți și care își esențializează existența, devenind Simbolul Nemuririi. Prin tot ceea ce spune, face sau scrie, Doamna Bucovinei e simbolul Țării.

O sărbătorim, o aniversăm, o onorăm astăzi pe cea care, nu întâmplător, e sărbătorită, aniversată și onorată odată cu limba română, în Bucovina.

La mulți ani, iubită Doamnă Alexandrina Cernov!

Sanda-Maria ARDELEANU, prof. univ. dr.
directoarea Bibliotecii Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava

Scrisoare de mulțumire la ceas aniversar

Mi-aduc aminte cu mare bucurie, dar și cu mare nostalgie de prima întâlnire pe care am avut-o cu doamna Alexandrina Cernov și cu regretatul Ilie Luceac la sediul revistei „Glasul Bucovinei” din Cernăuți. Eram student și am fost invitat de colectivul redacției să aduc niște versuri pentru a fi publicate în revista trimestrială de istorie și cultură. Poșta electronică nu era pe atunci la modă, iar textele trebuiau aduse pe dischetă sau pe compact disc. Era o zi de iarnă și am întâlnit atunci un colț de Românie culturală la Cernăuți, într-o cămăruță mică în care fierbea un ceainic ca în versurile lui George Bacovia. Am găsit o lume a oamenilor adevărați cu cugetul curat și îi sunt recunoscător lui Dumnezeu pentru acea zi!

Am mai venit apoi cu un articol, iar peste câteva luni – cu o analiză a presei de limba română din regiune. Neobosiții membri ai redacției mă încurajau să scriu, să fiu și să simt românește în timp ce învățam la facultatea de științe politice în limba ucraineană. Ore în șir lucram alături de Alexandrina Cernov și Ilie Luceac. Pentru mine ca student acele întâlniri reprezentau adevărate lecții de istorie, de spiritualitate, de cultură, limbă și viață.

A venit vara și datorită „glasiștilor” am văzut pentru prima dată România. Au urmat o serie de conferințe de istorie și cultură la care am participat alături de noua mea familie de părinți spirituali de la Cernăuți, iar cei de acasă – mama și tata din Ținutul Herța de unde provin – se bucurau și mă încurajau. Alexandrina Cernov se deosebea prin seriozitate și principialitate, era pasionată de lucrurile temeinice, proiectele construite fundamental, bazate pe argumente științifice, iar Ilie Luceac

era omul care punea la îndoială orice pe această lume. Întrebarea „de ce?” pusă de regretatul profesor uneori ne bloca pe câteva ore, căutam răspunsuri prin cărți, dicționare pentru a verifica anumite informații care urmau să fie publicate în revistă. Din 2008 am devenit membru al redacției „Glasul Bucovinei”. Soarta m-a legat de acești oameni frumoși, îndrăgostiți de adevărata istorie a Bucovinei, îndrăgostiți de cultură, de cunoaștere, de Cuvântul creat de Dumnezeu!

În 2017 Ilie Luceac s-a retras către cele veșnice. A fost un trăsnet, o lovitură puternică pentru noi, dar după prima undă de șoc, am decis cu doamna Alexandrina să continuăm, să nu abandonăm ceea ce a reprezentat o mare parte din viața regretatului profesor. De atunci au trecut mai bine de șase ani, în care alături de Alexandrina Cernov am realizat o serie de proiecte științifice, culturale, editoriale. Au fost ani frumoși în care directoarea Editurii „Alexandru cel Bun” nu înceta să mă impresioneze. Este persoana care poate să tragă concluzii atât de exacte, atât de neașteptate și corecte, răsfoind niște reviste sau cărți timp de un sfert de oră sau discutând cu un om la telefon. Cu trecerea anilor, capacitatea dumneaei de a vedea interdisciplinar anumite legături din domeniul socio-uman, literar, psihologic și politic a crescut, iar modul de a explica în fața publicului anumite procese se deosebește prin acuratețea logicii, prin relatările structurate și limbajul accesibil.

Doamna Alexandrina deseori îmi spune că a fi membru de onoare al Academiei Române nu este aceeași cu a fi academician, însă în cazul dumneaei sunt sigur că această sinonimie este valabilă. Dumneaei aplică metodele cunoașterii științifice pentru a explica ce se întâmplă în jur, pentru a alege contextul istoric potrivit față de procesul politic specific. Mi-aduc aminte de cuvintele unui alt bucovinean cu inima mare, regretatul poet Vasile Tărățeanu, care o numea pe doamna Alexandrina „Ioana d’Arc a Bucovinei”, apreciindu-i curajul în procesul de apărare a drepturilor comunității românești din Ucraina.

Pe tot parcursul vieții doamna Alexandrina Cernov, care mi-a devenit în mai multe privințe un model de urmat, a muncit mult și a construit proiecte pe fundație de piatră. Munca depusă de un intelectual nu poate fi promovată pe Facebook sau pe YouTube precum o fac cei implicați în proiecte de artă. A scrie cărți, manuale sau studii, a convinge prin demersuri și analize de ce românii sunt un popor autohton în nordul Bucovinei și de ce au dreptul la școli, instituții culturale sau presă, este o muncă titanică, uneori invizibilă, dar odată ce nu se va mai face – va veni catastrofa asimilării.

Gândindu-mă la doamna Alexandrina Cernov, mi-a aduc aminte de orele de sociologie a popoarelor și a națiunilor de la Universitatea din Cernăuți. Potrivit teoriei, un popor, o comunitate trece prin trei etape de progres cultural sau, dimpotrivă de regres: faza etnografică (folclorul, cultura orală) – faza populară (cultura de masă) – faza intelectual-științifică (dezvoltare superioară). Generația doamnei Alexandrina Cernov a reprezentat ultima fază, cea a bogăției culturale, cea a cunoașterii de sine, de promovare a cercetării și de transformare a Cernăuțiului într-un pol de atracție spirituală, iar membra de onoare a Academia Române a fost, indiscutabil, un lider de generație.

Tare mi-aș dori ca românii din Ucraina să rămână la această fază a dezvoltării culturale, iar doamna Alexandrina Cernov să continue să deschidă drumuri pentru noi generații de tineri care să păstreze în inimă cuvântul românesc și dragostea față de adevărul istoric!

Cu prilejul zilei de naștere, îi aduc mulțumiri doamnei Alexandrina pentru răbdarea și grija ce mi-a purtat-o ca o mamă în lumea științei și culturii, dorindu-i multă sănătate și pace (în suflet, în familie, în țară), putere de creație și multe bucurii în anii frumoși hărăziți de Dumnezeu!

Marin GHERMAN

lector univ. dr. la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, director al Institutului de Studii Politice și Capital Social din Cernăuți

Vivat Professore!

Ajungând la privilegiata vârstă a „rostirilor fundamentale” și a „îndrumărilor testamentare”, Academicianul Alexandrina Cernov demonstrează că nu importă câți ani ai adunat în această viață, ci câtă viață și fapte ai adunat în acești ani. Rodul activității sale – cofondator al Societății pentru Cultura Românească din Regiunea Cernăuți „Mihai Eminescu”, fondator și redactor-șef al revistei „Glasul Bucovinei”, fondator și director al editurii „Alexandru cel Bun” – reprezintă un model de excelență academică. În acest sens îmi exprim întreaga admirație, respectul și recunoștința pentru dăruirea cu care s-a pus în dezvoltarea învățământului universitar la Catedra de Filologie Română și Clasică de la Facultatea de Filologie a Universității Naționale „Yurii Fedkovic” din Cernăuți.

Alexandrina Cernov, urmând ideile filozofului preferat, Mircea Eliade, care afirmă că „sensul existenței și datoria fiecărui om este creația”, a creat în domeniile educațional, științific, academic, publicistic și cultural.

Formându-se la Universitatea din Cernăuți, a fost cadru didactic la Catedra de Filologie Română a aceleiași universități, predând cursurile de teorie literară, istoria literaturii române, stilistică și literatura comparată. În calitate de dascăl, s-a dedicat cu efort și pasiune formării generațiilor de studenți, care sunt astăzi profesori de limba și literatura română, cadre didactice în învățământ superior, scriitori, jurnaliști, traducători, reprezentanți ai elitei culturale românești din Ucraina, reușind, prin pasiunea, înțelepciunea și dedicarea cu care a inspirat generații de studenți, să influențeze nu doar procesul de cunoaștere, ci și modul în care discipolii săi privesc lumea. Alexandrina Cernov a semănat prin cursurile susținute sămânța iubirii de

carte și cea a iubirii de neam, reușind cu multă muncă să îndeplinească idealul pentru care românii au luptat dintotdeauna.

În planul cercetării științifice¹⁰ a studiat limba și literatura română în aspect comparativ. Este autoare de articole științifice în domeniul traducerii și comparativisticii, coautoare al studiilor de gramatică comparată și al manualelor școlare. Intensa activitate de cercetare științifică în domeniul teoriei traducerii, lingvostilisticii și poeziei comparate i-au adus recunoștința profesională¹¹ din partea Academiei Române, care în 1991 i-a acordat titlul de membru de onoare al Academiei Române.

Alexandrina Cernov a studiat cultura română din regiunea Cernăuți, pentru a reconstitui istoria și restabili valorile culturale românești. O contribuție valoroasă în acest sens este coordonarea proiectului Mănăstirii Putna *Destin Bucovinean* care rescrie cu certitudine drama românilor din regiunea Cernăuți sub regimul totalitar.

Puține sunt personalitățile cu o astfel de virtute și inteligență vizionară. Acad. Alexandrina Cernov este un om al culturii complex, un ideal de existență intelectuală și umană. Atingerea acestei vârste reprezintă nu numai o realizare personală notabilă, ci și un prilej de a sărbători contribuția impresionantă pe care a avut-o în domeniul academic și în viețile studenților și colegilor săi.

Cu ocazia frumosului jubileu, îi adresez doamnei Alexandrina Cernov cele mai calde și sincere felicitări! Îmi exprim gratitudinea pentru tot ceea ce a realizat, pentru înțelepciunea și inspirația pe care le-a oferit generos studenților și colegilor săi și-i doresc multă sănătate, fericire și mulți ani plini de succese și împliniri!

Cristinia PALADIAN

conf. univ. dr., șefa Catedrei de Filologie Română și Clasică a Universității „Yurii Fedkovici” din Cernăuți

NOTE

1. Ordinea enumerării este aleatorie.

2. Serie care, în acest an, a ajuns la cel de-al patrulea volum – *Refugiul. 1940-1945*, Editura „Nicodim Caligraful”, Mănăstirea Putna, 2023 (cele trei volume anterioare: *Golgota Neamului* – două ediții, 2018 și 2022; *Drama românilor din regiunea Cernăuți: masacre, deportări, foamete în 1940-1941, 1944-1947*, 2019; *Destinul Bisericii românești din nordul Bucovinei în perioada sovietică. Credință, limbă, identitate* – două ediții, 2020 și 2022); seria este coordonată de doamna Alexandrina Cernov.

3. Biblioteca „Glasul Bucovinei”, <https://bibliotecacernauti.com>.

4. Ea a fost, de altfel, membru fondator al Societății pentru Cultura Română „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, vicepreședinte (1989) și președinte (1990-1994) al acesteia.

5. Comunitatea românească din Ucraina, în particular comunitatea românească din regiunea Cernăuți (generic: nordul Bucovinei; *de facto* nordul Bucovinei, ținutul Herța și nordul Basarabiei istorice).

6. Prin care s-a asigurat în dese rânduri suportul logistic prioritar pentru revista „Glasul Bucovinei”, dar și pentru alte proiecte culturale ale comunității...

7. Un profil cultural similar îl va fi avut și Ilie Luceac, partener de viață și de operă alături de care doamna Alexandrina a construit firești și puternice înrudiri și împrumuturi de conduite culturale.

8. De o recunoaștere similară se va fi bucurat doamna Alexandrina și în Ucraina, în mediul academic de la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității cernăuțene.

9. Chiar dacă (mai ales că) ochiul ei fizic îndură suferințe...

10. Desfășoară o intensă activitate științifică, didactică și publicistică, semnând studii de literatură comparată, între care: *Nușici și Caragiale. Studiu comparativ tipologic* (1964); *Studiu comparativ al baladelor românești și ucrainene despre cotropirea turcilor și tătarilor* (1966); *Caracteristicile istorico-comparative ale prozodiilor ruse și române* (1980); *Ion Druță și Anton Pavlovici Cehov* (1982). S-a preocupat și de problema traducerilor: *Traduceri din opera lui Ion Druță în limba ucraineană* (1974); *Noi traduceri din poezia lui M. Eminescu în limba ucraineană* (1988). Este coautoarea *Gramaticii comparative româno-ruse. Fonetică și lexicologie* (1975), Din 1989 și-a orientat activitatea științifică spre probleme de istorism în operele literare (*Istoria și istorismul în opera lui Ion Druță*, 1990).

Autor de manuale pentru școlile românești din Ucraina: 9 manuale printre care: *Pagini alese din literatura română și universală*, Ed. Alexandru cel Bun, Cernăuți, 2008; *Literatura română și universală, manual pentru clasa a VIII-a*, Lviv, Ed. Svit, 2008, *Literatura română și universală, manual pentru clasa a IX-a*, Lviv, Ed. Svit, 2009 (în colaborare).

A publicat studii de sociologie, analizând situația românilor din Ucraina, între care: *Problemele naționale ale românilor din regiunea Cernăuți. Anul 1998* (1998); *Învățământul în limba română în Ucraina: Condiții, probleme și perspective* (1999); *Problemele și specificul predării limbii și literaturii române în școlile din Ucraina: Concepții și legi, programe și manuale* (1999); *Congresul al doilea al intelectualității românești din regiunea Cernăuți* (2000); *Statutul limbii române în școlile cu limba de predare română din regiunea Cernăuți* (2000); *Cultura – componentă esențială a existenței și conștiinței românești* (2001); *Românii din nordul Bucovinei (Ucraina): interferențe lingvistice și culturale* (2005); *Universitățile multiculturalale – produsul unor contexte politice și tradiții lingvistice* (2008); *Lupta pentru limba română. Statutul limbii române în Ucraina* (2019 și 2020).

11. Premiul Fundației Culturale Române (București), 1994; Medalia jubiliară „Mihai Eminescu” (Ministerului Culturii din România, 2000); Ordinul Serviciul Credincios în grad de ofițer, Ordinul Serviciul Credincios în grad de comandor (Președinția României); Medalia „Crucea Bucovinei”, pentru remarcabila activitate în slujirea bisericii și comunității cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la Prima Serbare a Românilor de Pretutindenii și Primul Congres al Studenților Români de Pretutindenii de la Putna.

Nicolae ȘAPCĂ
Cernăuți

PE CRESTE DE CUVINTE

Pe creste de cuvinte zidite de Poet
Din freamăte de codru și murmur de izvoare,
În mantia de aur a limbii ce ne doare
Se plimbă Eminescu, al neamului profet.

Din steaua lui astrală, cea mai strălucitoare,
Iar ninge peste țară cel mai duios sonet
Și fulgi de flori albastre se leagănă încet,
Căzând pre limba noastră ce-o vrem nemuritoare.

În clipa când răsare Luceafărul pe boltă,
Lumina lui pătrunde-n al Cerului altar,
Nici demonii din iaduri atunci nu se revoltă

Când Eminescu scrie al neamului Tropar:
Iubește-mi, Doamne, țara și neamul mi-l suportă,
Și-acesta să ne fie în veacuri al Tău dar!

SONET PENTRU VOIEVOD

Și astăzi am venit, Măria Ta,
Să mă închin la piatra-ți de mormânt,
Să mă ating de crucea ta de Sfânt
Și sabia-ți ce Țara apăra.

Privesc la harta cu al tău pământ -
Un rai zidit pe-un plai ce înflorea
Și Dumnezeu te binecuvânta
Să nu te dai bătut și nici înfrânt.

Și ce-i Moldova azi pe Mapamond?
Bucăți, din carne ruptă ca de câini!
Boieri străini în jilțuri în bomond

Și toți se simt pe Țara Ta stăpâni:
Și venetic, și laș, și vagabond.
Salvează-i, Mare Ștefan, pe români!

NUNTA LA RĂZBOI

E tânărul care-a plecat la război
Schimbându-și vioara cu arma,
În loc de baladă ascultă alarma
Având partitura călcată-n noroi.

E tânăra care-a venit în cazarmă
Lăsându-și salonul făcut mușuroi,
Nu face coafuri, spală răni de puroi,
Când sorțile-n țandări tragic se sfarmă

Biserici cu turnuri și cruci dărâmate
Și sfinți explodați prin cruda țărână,
Cunună azi tineri cu arma în spate:

Și miri cu-n picior, și mirese c-o mână...
Ce sumbră e clipa trecută prin moarte,
Ce dulce e viața în clipa divină...
24.09.2022

SONET DE DRAGOSTE

Un buchet de arome se scutur din florile serii,
Raze reci se desprind din amurgul în roșu brodat,
Tu plutești înspre mine-mbrăcându-mă-n dulce păcat,
Neiertat nici de Sfinți, nici de Tatăl în noaptea-Nvierii.

Stăm desprinși iar de lumea ce fierbe ca balul mascat,
Scufundați printre clipe de vis în neantul tăcerii,
Ca un înger cobori peste mine în valul plăcerii,
Tu mă-ngropi în sărutul cu rouă atât de-nfocat.

Cerul nopții țesut în mărgele de biser și aur,
Ape vii se întrec murmurând argintiu în izvoare,
Ochii tăi ca de foc – doi luceferi din Alpha Centaur,

Chipul tău în absență e golul ce tainic mă doare.
Tu plutești printre umbre de frunze căzute din laur
Pe alea iubirii ce-ți urcă făptura spre soare.

DINCOLO DE POETICA

Se duc poezii unul după altul
De parcă-ar fi găsit un loc mai sfânt,
Mai sfânt și bun decât acest pământ,
De fapt găsesc acolo doar neantul.

Retrași din vers spre strâmtul lor mormânt
Sub crucea de cuvinte de la 'Naltul
Un „Tatăl nostru” le mai cântă psaltul —
Un punct final pe-al vieții lor avânt.

Citiți în cărți, pășiți printre poeme
Ce stau pe raft la margine de lumi,
Poezii duc acolo mii de teme

Poate crezând în cititori mai buni.
Ei își înalță sufletul în vreme
Ce le preface trupul în cărbuni.

SONETUL CLOPOTARULUI

Cad picuri reci din limbile de clopot,
Pe funii țes păianjenii lăicere,
Un clopotar bătrân la Domnul cere
Să mai asculte-al ploii rece ropot.

Și-a 'mprăștiat privirea prin unghere,
Timpatele-i percep ultimul zgomot...
În locul lui vor instala un robot
Fără de suflet, însă cu putere.

Se-ngălbenesc cuvintele-n Scriptură,
Diaconii se roagă din tablete,
Nu mai auzi Cuvânt de-nvățătură,

Ci doar expresii vagi din internete...
Bătrânul clopotar ajuns o zgură
Rămâne doar motiv pentru sonete...

Și iarăși pomii stau în rostul lor,
Bogați în chidii și în flori de gheață,
De parcă relevând o altă viață
Sub fulgii ce coboară în pridvor.

Pe cer plutesc corăbii ca prin ceață
La țarm de zodii îngeri cântă-n cor,
Iar Baltazar, Gaspar și Melchior
Ascultă a ciobanilor povață.

E iarnă, însă merii dau în floare,
Din sevă răsar muguri de cristal
În vârful de brazi lucește ca un soare

E steaua unui Prunc fără egal
Ning flori de măr și plouă cu licoare
Ning zile, luni și ani fără final...

SONETUL CLIPEI

Se leagănă clipa în scrânciobul vremii
Ca limba de ornic, ca ramura-n vânt,
Ce mică-i, dar are un aprig avânt
Ce pune-n mișcare cerești academii.

Și litera poate schimba un cuvânt,
Microbul provoacă lumești epidemii,
Profeții ridică fantastice premii
Scăldând în legende întregul Pământ.

Trec zile și nopți înghițite de ere,
Iar Chronos ne face excursii prin viață
Și parcă ne-nalță cu mare putere,

Și parcă ne-ngroapă în valuri de ceață,
Și parcă ne dă o enormă avere —
O gură de aer, cu ea ne răsfață...

SONETUL CODRILOR COSMINULUI

Stau îmbrăcați în mantie de gheață
Bătrânii codri – în vale la Cosmin,
Nu cântă păsări, ci doar un suspin
Mai poți citi pe palida lor față.

Pe-alocuri fagii sparg spumoasa ceață
Privind lumina cerului senin,
Zidit ca un acoperiș divin
Peste un plai cu glorie măreață...

În chiciură s-au învelit lăstarii
Dormindu-și somnul iernii liniștit,
Când vor veni la vară lăutarii

Să-și aibă chipul iarăși înfrunzit,
Sorbind din seva unde dorm spătarii
Și oastea Voievodului Sfințit...

Se pare Universul iar și-a ieșit din minți,
Planetele-au intrat stupid în paranoie,
Unde-o fi ancorată Corabia lui Noe
Să mai salveze ginta ființelor cumiți?

Călini și Cătăline ce se iubeau în voie
La umbre de copaci și-n scaune de prinți,
Își schimbă trist amorul din nopțile fierbinți
Pe virtuale pășuri expuse anevoie.

În codrii evanghelici se pun retranslatoare,
Pe-un portativ de sârme doarme-al pădurii cor,
Stau zeii în legende de parcă în stupoare —

Păduchii de pe Terra acuma fac furor!
Se pare viața lumii o crâncenă eroare.
E palid Universul pe-al stelelor decor...

Ce albi cad fulgii peste dimineață
În ritm de vals la adieri de vânt,
Lumina lor pe urbe s-a răsfrânt,
Sub roți lucește-o folie de gheață.

Nu e un vis, ci un firesc veșmânt
Acoperind smerita fortăreață
A Cernăuților, cândva măreață,
Iubire pentru dulcele cuvânt.

Roiesc mașini la stânga și la dreapta,
Pe caldarâm se-aștern iar flori de nea,
În val de fum se stinge tristă șoapta

Ce prin văzduh cu grație plutea...
Ning amintirile peste făptura ta
Plecată-n zori, ca de pe cer o stea.

SONET LA ORA... 00.01

Iar ninge cu secunde peste vreme
Ce se aștern pe filele de vieți
Răsună predici scrise de profeti,
Afară troienește cu poeme.

Noi devenim pe rând tot mai incerți
Ni-i soarta presărată cu dileme

Cărările se schimbă-n niște scheme,
Bufonii stau în jilț de logofeți...

Ne bucurăm iar de secunda UNU
Și-i mulțumim lui Dumnezeu din Cer,
Îi cerem să ne țină cât gorunu,

Dar totu-n lumea asta-i efemer!
Căci pururi exista-va doar Preabunu'
Iar noi suntem secunda, leri-i ler...

ÎN CER ȘI PE PĂMÂNT E PRIMĂVARĂ

Bat florile la ușa primăverii,
Cad fulgii albi pe frunți de ghiocei,
Răsar planete noi în faptul serii,
Pe cer aliniindu-se-n alei.

Răsar luceferi în plimbări celeste
Făcând din ochi la câte-o dalbă stea,
Brândușe din poieni ne dau de veste
Că primăvara este ici-colea.

Se mângâie-n amurg ziua cu noaptea,
Coboară-n zori din noapte-o nouă zi,
În tril de păsări se sfâșie moartea,
De cețuri codrii se vor limpezi.

Din ochi de îngeri plouă peste țară
Arome dulci cu gust de primăvară...

Iubirea mea, la margine de timp,
Când ziua se îngroapă-n întuneric,
Mai caut prin cuvinte un generic
Spre al înscrie pe al tău Olimp.

Tot urc pe stânci cu un efort homeric,
La tălpi, de gheață parcă mă înhimp,
Privesc spre cer cât mi-a rămas din timp
Să calc pe eșafodul efemer.

Stau demonii cu barda transparentă
Asupra unui trunchi imaginar,
Mai arde-n ochi, dar tot efervescentă,

O flacăra aprinsă-n felinar.
În clipa ce se vrea incandescentă,
Mă plimb prin vechiul nostru calendar...

PETALE DE LER

Să nu mă judecați că iarăși cânt
Ninsorile pornite-n luna mai,
Mi-e drag cum se coboară la pământ
Petalele de ler pe verde strai.

Îmi plac zăpezile întregul an,
Le port în chip ca pe un giuvaier,
Dansează-n vânt iar notele de pian:
Ce mult iubesc petalele de ler!

S-au troienit livezi în dimineață,
Aromă ca a lor în gamă nu-i,
Într-un colind cu gusturi de dulceață
Se scutură lin floarea de gutui.

Când voi călători prin lumi astrale,
Voi duce-n cer a lerului petale...

SONET TRIST

Se duc bătrânii undeva, pe-un drum,
Nici nu aud că-n hohot plânge satul,
Parcă privesc cu ochi închiși înaltul,
Din viața lor rămâne doar un fum.

Același stih: săracul și bogatul,
Culcat în patru scânduri și-un costum,
Din care vor rămâne doar un scrum
Și rugăciunea ce-a rostit prelatul.

Și-așa mereu, de-un infinit de vreme
Și tot un infinit în viitor,
Unii târziu, iar alții mai devreme,

Se duc bătrânii noștri-ncetișor,
Pe drumul judecăților supreme
Lăsându-ne pe noi în urma lor...

SONETUL BUCURIEI

E soare-n zori și plouă peste plai,
E aer dulce ca în poezii,
Prin calde bălți aleargă iar copii,
De parcă-ar fi o zi din luna mai.

Mă uit cu drag în ochii lor zglobii
Și glasul lor e cântecul de nai,

Doar astfel cântă îngerii în rai
Pe portativul mării bucurii.

Ce zări bogate în senin și pace!
Livezile sunt doldora de flori!
Bunici cărunți cu mâinile dibace

Privesc în horă fete și feciori...
Atâta cât „Sonetul trist” mai tace
Să ne iubim, iubiți frați și surori!

Și dacă-ar fi s-o iau de la-nceput
Pe drumul, uneori, spinos al vieții,
Să nu credeți că mi-ași schimba drumeții,
Ori mi-ași dori ceva nemaivăzut.

Nu îmi doresc alți zori ai dimineții,
Nici alt amurg din feerii țesut,
Căci armonii mai mari n-am cunoscut
Decât aici, în anii tinereții.

N-aș vrea să mă renasc din alți părinți,
Sau Pronia să-mi deie alți copii,
Vreau să mă ocrotească-aceeași sfinți,

Când voi urca pe trepte cenușii,
Să-mi presărați în cale nu arginți,
Dar flori de liliac, de-or mai fi vii...

SONET ÎN CARPAȚI

Iar lin coboară soarele în seară
În marea verde-a munților Carpați,
Stau brazi ca lumânările de ceară
Și-n arșiță, și-n sloată – nemișcați.

Privesc din vârful depărtării albastre,
Privesc în sus spre cerul înstelat —
Retranslatori ai visurilor noastre
Spre cel mai mare și iubit Prelat.

N-au fire, nu au cabluri, n-au Wi-Fi-iuri,
Comunică cu Dânsul în direct,
N-au login, n-au parolă, au doar graiuri,
Acolo înțelese-n mod perfect.

Stau brazi în munți cu rădăcini adânci,
Sorbind de veacuri măduva din stânci...

69* sau SONET PE ALEEA CLASICILOR

Stau clasicii pe gânduri cu laptopul în față
Pe-Aleea virtuală din spațiu și timp
Schimbându-și pana dulce cu care-au scris o viață
Pe-o tastatură rece de piatră de Olimp.

Hyperion vorbește prin zoom cu Eminescu,
Creangă-n Țicău descarcă povești în fișier,
Alecsandri-i trimite un mail lui Maiorescu,
A renăscut Junimea la Iași, cumva, Monșer?

Caragiale scrie un text pe o tabletă,
Iar revoluțiunea votează pe panou,
Chirițele prepară pe Instagram omletă,
Păcală și Tândală-s patroni de cazinou...

Luceferii coboară din vremuri depărtate
Nu din iubiri celebre, ci siteuri parolate.

*69 Numărul este o formă de exprimare a principiilor Universului, un simbol capabil al perfecțiunii. Combinația numerică 69 este o întruchipare digitală a semnului yin-yang – unitatea a două opuse. 69 înseamnă armonia contrariilor.

Veaceslav CUȘTER
Buzău-Ismail

BASARABEANĂ

Vii dinspre Reni pe drum danubian,
Treci podul la prival, pe lângă târlă.
Vezi răstignirea-n dreapta, treci de ea
Și dai de-un drum cândva național.
E vechi, cu gropi, pe-alocuri asfaltat,
Cu-n pod ținut de ape și betoane.
Pe lângă sălcii, șerpuiește-n sus
Spre școală și biserica verzuie.
Vezi lotci cu setci, împinse de ghiondere,
Pescari cu undițe de trestie, pe maluri.
Vezi pomi frumoși, oboare, animale,
Săteni lucrând cu grebla și cu sapa.
Zici „Bună ziua!” și „Noroc!” oricui.
Cei tineri spun: „Ce faci, brei? Unde stai?”
„De-a cui ești tu?”, întreabă cei în vârstă.
„Prin ospetie.” – zici, „În România”.
„De-a lui Dogaru, dacă știi matale”.
Vezi case vechi cu garduri dărâmate,
Cu streșini gri, istorii și-amintiri.
Cu oameni buni, isteți și muncitori,
Bărbați robuști cu soațe gospodine.
Bătrâni frumoși, copii ascultători
Și dascăli ce dau lecții în română.
Salcâmi albiți acoperiți de-albine,
Lătrat de câini și cântec de cocoși.
Ghisman, cavurmă, ghiozlomele, turte,
Mult borș de pește, vin și nalangâte.
Cu sârbe, taragot și geamparale,
De hram, Crăciun sau chiar de Focorel.
Ești în cetate, prejmuț de ape,

Cu cocostârci, cu lișițe și broaște,
Și lebede, și corcodei, și rațe.
Cu ziduri mari de papură și stuf,
Sub care stau plătici și roșioare.
Ești pe colină și de sus privești
Spre patria străbunilor din sat.

TRECUT-AM DUNĂREA

Trecut-am Dunărea
Și stau pe malul drept.
Privind de dincolo,
Din Cartal,
Spre dincoace,
La Isaccea,
Aș fi celălalt
Sau altul.
De fapt, sunt același,
Cu aceleași vederi.
Aici este continuarea
Grădinii noastre.
Aici este același relief,
Cu niște munți în plus.
Aici vorbesc aceeași limbă
Și aud aceleași regionalisme.
Este prima oară când plec
De acasă, ghidat de lumini.
Aici tot acasă este,
Dar e un acasă cu bujori
În loc de sârmă ghimpată
Și cu mănăstiri
În loc de santinele.

FIULUI RĂTĂCITOR

Căci Domnul îți răspunde pre limba mamei tale,
Apoi, la Judecată, la fel îți va vorbi.
Și ce vei spune-atunci, tu, ce uita-ți-ai limba,
Când mama, martor ție, tăcut te va privi?

ROMÂNI ȘI PUNCTUM

Nu suntem:
Români, dar
Din părinți de altă naționalitate.
Români, dar
Abandonați de statul Român.
Români, dar
Născuți în altă țară.

Români, dar
Nu s-a tras un glonț pentru noi.
Români, dar
Separarea ne-a schimbat.
Români, dar
Cu influențe străine.
Români, dar
În primul rând oameni.
Români, dar
Cosmopoliți și exotici.
Români, dar
Nepatrioți și antinaționaliști.
Români, dar
Asta nu contează.
Ba contează.
Fiți Români și punctum.
Suntem:
Români și punctum.

NU FIȚI CU MOȚ

De sunteți români,
Să nu duceți lipsă de patriotism.
Să nu vă diferențiați de ceilalți români,
Să nu vă considerați superiori lor.
Să nu vă lipsească simțul unității,
Al apartenenței la națiunea română,
Al solidarității cu întreaga românitățe.
Să nu vă estompați specificul regional,
Să nu vă dizolvați în mlaștina ne iubirii de Țară.
Să nu fiți mai români decât alții,
Să nu fiți cu moț în frunte și cu ură în suflet.
Să păstrați specificul zonei și obiceiurile regionale,
Dar moțul și virusul separării să dispară de la voi.

ȚARA NOASTRĂ NU-I URĂȚĂ

Căci Țara noastră nu-i urăță,
Urăți sunt cei ce n-o iubesc.
Și Țara noastră nu e mică,
Ci doar pământuri îi lipsesc.
Iar Țara noastră nu-i săracă,
Săraci sunt cei ce-o părăsesc.
Căci Țara noastră nu-i pierdută,
Pierduți sunt cei ce-o clevetesc.

NI S-A SPUS CĂ SUNTEM AI NIMĂNUI

Ni s-a spus că suntem ai nimănuși,
Dar avem o Mamă, din sânul căreia am fost smulși

Și care ne așteaptă cu brațele deschise.
Ni s-a spus că nu avem niciun Dumnezeu,
Dar Dumnezeul nostru ni S-a arătat în 1918.
Ni s-a spus că suntem murdari,
Dar avem pământul strămoșilor noștri lipit de tălpi.
Ni s-a spus că suntem săraci,
Dar avem cel mai mare tezaur – Limba Română.
Ni s-a spus că suntem colorați,
Dar ne lipsește culoarea roșie de pe Tricolor.
Ni s-a spus că nu avem un nume,
Dar numele nostru e mai vechi decât cei ce spun asta.
Ni s-a spus că avem Dunăre,
Dar ni s-a pus sârmă ghimpată pe ea.
Ni s-a spus că vorbim cu accent limba străinilor,
Dar străinii nu știu deloc limba noastră.
Ni s-a spus că vom dispărea,
Dar noi insistăm să răzvim o eternitate.

DOR UNIONIST

Sângerează Prutul, Dunărea și Tisa,
Nistrul clocotește turbure și trist,
Țara sfârtecată plânge și se zbate,
Lacrimi și durere, dor unionist.
Mamă, Țară-Mamă, ești suspin și jale
Că bocește nordul, rupt și decimat.
Țară, Mamă-Țară, inima te doare,
Că ți-e răsăritul smuls și-nstrăinat.
Fiii tăi te uită, speriați și palizi,
Mormăie-ncălcite slove de corciți,
Mor pentru imperii cu stăpâni năprasnici
Și înalță prapuri pentru nou-veniți.
Țară, dulce casă, unde-ți sunt bărbații
Dârji în bătălie, demni și ne-nfricați,
Căci dușmanii mușcă din păduri și glie,
Unde-ți sunt eroii, bravii tăi bărbați?

EROII MEI

Eroii mei sunt patrioți Români,
Ce viețile și-au dat pentru dreptate,
În strai de în, în zale sau odăjdii,
Căzuți la plug, în temnițe și lupte.
Eroii mei au împletit Unirea
Și pentru re-ntregire-au pătimit.
Ei s-au rugat în lemn în loc de piatră
Și-au rezistat când ugrii i-au lovit.
Cu vitejie au bătut păgânii
Și s-au opus imperiilor drăcești,

În munți, pe țarină, bordeie și amvoane,
Cu vorba, arma, crucea și drapelul.
Eroii mei iubit-au Tricolorul
Și viețile și-au dat pentru dreptate.
În strai de in, în zale sau odăjdii,
Căzuți la plug, în temnițe și lupte.

1944

Eram pe malul Dunării albastre,
Cu frații mei de-o limbă pescuiam,
Când tancuri cu steluțe sângeroase
Intrau în satu-n care locuiam.
Era război și Țara mea pierduse
Pământuri vechi și Dunărea, și oameni,
S-a pus hotar între aceleași neamuri
Și-am fost stârpiți, considerați neoameni.
Ne-au rupt de Neam, ne-au botezat aiurea,
Batjocorind familiile române,
Grădinile ne-au devenit imperiu
Sub seceră de seminții păgâne.
Și-am fost luați prizonieri acasă,
Și frații mei sunt puși să se închine
La steag străin, slăvind eroi sălbatici,
Fără strămoși, cu rudele vecine.

REFUGIUL: 1940-1945

Viorica STAN
București

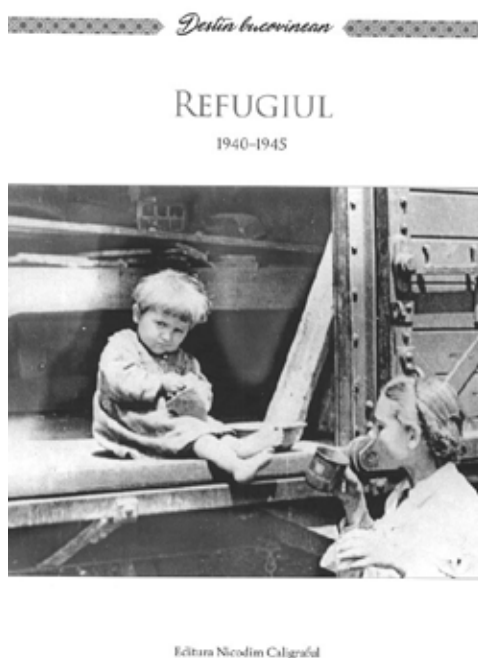
[*Refugiul: 1940-1945*, coord. Alexandrina Cernov, Mănăstirea Putna, Editura „Nicodim Caligraful”, 2023, 391 p.]

Seria *Destin bucovinean*, proiect al Mănăstirii Putna în cadrul programului editorial inițiat prin Fundația „Credință și Creație. Acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga – Maica Benedicta”, este întregită cu acest al patrulea volum¹ coordonat de Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române. De apreciat că lucrarea, care circumscrie documentar refugiul din 1940-1941-1945 din nordul Bucovinei spre România, a fost tipărită la editura așezământului monahal cu sprijinul Guvernului României – Secretariatul de Stat pentru Culte, reprezentat din 2023 în calitate de secretar de stat de Ciprian-Vasile Olinici.

Dedicat unei teme mai puțin cercetate de către istorici, după aprecierea coordonatoarei volumului, tomul cuprinde o sumă de studii, mărturii documentare, articole și anexe care redau documente păstrate în arhive contemporane care susțin aprofundarea subiectelor legate de ororile zodiei roșii a totalitarismului care a cuprins în secolul al XX-lea o parte însemnată a continentului european. În *Nota asupra ediției* se subliniază că „martori ai tragicelor evenimente au rămas puțini” și cu atât mai mult astfel de contribuții trebuie să continue să apară în interesul neuitării și privirii obiective asupra trecutului.

Primul titlu al cărții este semnat de academician Alexandrina Cernov, *Refugiul – o tragică suferință și deznădejde* (p. 7-20), care învederează că „mărturiile românilor din nordul

Bucovinei, supraviețuitori ai tragicelor evenimente prin care au trecut (...) oferă informații autentice”, care conduc la deciptarea „istoriei mici”, dar adevărate, „despre care nu se scrie în istoria oficială”². Sesizând adevărata realitate din spatele înfruntărilor politico-militare, autoarea subliniază că, „în război nu există învingători

sau învinși, există doar suferința oamenilor”³. Din păcate încă nu s-a ajuns în domeniul cercetării istorice la un consens în ceea ce privește istoria Bucovinei, existând în fapt nu mai puțin de „patru istorii” (scrise de istorici germani și austrieci, sovietici, ucraineni și români) care evocă în cheie politică sau națională istoria acestui colț de țară⁴. Contribuția de față depășește interpretarea politică și se axează pe nararea fragmentelor de viață a refugiaților, mărturiile a zeci de mii de nevinovați care au împărțit soarta populațiilor aflate la „răscrucea imperiilor”.

Volumul cuprinde mai multe studii, unele publicate anterior și reluate acum pentru abordarea cu acribie a subiectelor de interes, precum contribuția din 1995 semnată de istoricii Cornel Grad, Constantin I. Stan, Doru E. Goron, *Evacuarea teritoriilor românești cedate în vara anului 1940* (p. 21-43) și cea din 1996 a academicianului Vladimir Trebici, *Diaspora bucovinenilor din București* (p. 44-66).

Petru Grior, directorul Centrului de Cercetări Istorice și Culturale din Cernăuți, publică *1940. Primul an de dictatură stalinistă* (p. 67-74) și *La Lunca, pe malul înzăpezit al Prutului* (p. 75-82), contribuțiile cunoscutului cercetător nord-bucovinean readucând în prim-plan ororile asociate cu politica Uniunii Sovietice în regiune⁵.

Fragmentul din arhiva personală a istoricului Ilie Luceac, *Refugiul remarcabilului om de cultură Partenie Masichievici* (p. 90-98) este o pagină a „însingurării” dintr-o cronică mai vastă a destinului bucovinene strămutate.

Între extrasele publicate, care rememorează viața „la firul ierbii” a localnicilor, reținem textul lui Gheorghe Botă, *Frânturi din istoria familiei mele* (p. 115-119), fragment din recenta carte a autorului, *Întâmplări și destine de poveste din Bucovina*, Cernăuți, Editura Misto, 2023. De asemenea, fragmentele cutremurătoare din volumele biografice ale interpretei Sofia Vicoveanca, cuprinse în titlul *Interpreta de muzică populară din Toporăuți* (p. 120-126), precum și mărturia Raveicăi Magas, *Pământul strămoșilor noștri* (p. 127-134).

Apoi, mai multe titluri întregesc restituirea amintirilor subordonate cursiv episoadelor refugiului din anii '40, precum cele semnate de Florea Nandriș (*20 de ani în pribegie*), Oltea I. Nistor-Apostolescu (*Din comoara mea de amintiri*), Sergiu Flondor (*Amintirile unui refugiat din Cernăuți*), Filip Țopa (*În Ajunul Sfinților Apostoli, când au plâns și fagii în țara lor*), Elena Alina Andruhovici (*Însemnări din refugiul familiei mele*), Tatiana Tutunaru-Bârză (*Proboțești, sat rupt în două*).

Mișcătoare este sublinierea lui Filip Țopa, refugiat din Cernăuți, atât în perioada Primului Război, împreună cu familia, copil fiind, cât și în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale, având statut de ofițer, întristat de pierderea „locurilor de baștină”: „Cu trecerea anilor, dorul după aceste locuri neasemuit de frumoase ale Bucovinei s-a transformat într-o amintire dureroasă”⁶.

În continuare, tomul ne reține atenția prin două articole ale cunoscutei publiciste Maria Toacă, *O rană încă vie* (p. 254-277) și *Tragice despărțiri, cutremurătoare întâlniri* (p. 278-290), ambele ipostaziind interogații semnificative asupra refugiului, despărțirii de Țară, locului natal și oamenilor săi.

Ca un corolar curprinzător al tematicii lucrării, titlul acad. Alexandrina Cernov, *Trecut-au anii... Refugiul familiei lui Iacob Grecu: ceea ce-și mai amintește nepoata Alexandrina* (p. 304-313), conține următoarea apreciere la care merită să medităm: „Soarta refugiaților din nordul Bucovinei nu a fost ușoară. Încercând să reevaluez parcursul vieții lor în România, am înțeles dorul lor nesfârșit de *dureros* pentru locurile părăsite sub amenințarea unui regim monstruos”⁷. Ar fi superfluu să dezvoltăm aprecieri de natură să explice acest sentiment greu de expus al dezrădăcinării impuse,

sub permanente amenințări, fără speranțele unei zile de mâine, într-o confruntare permanentă cu necunoscutul⁸.

După parcurgerea mărturiilor refugiaților din nordul Bucovinei, coordonatoarea volumului concluzionează că acestea „confirmă faptul că populația a fost luată prin surprindere de vestea ocupării, [refugiații fiind] puși în situația de a decide să rămână sub ocupație sau să se refugieze în România. Mulți au ales refugiul: cum și cu ce au putut. La 8 martie 1941, celor rămași li s-a impus cetățenia URSS. Mulți refugiați erau copii încă”⁹. Se consemnează că statul român și-a îndreptat atenția spre această categorie de cetățeni, în prezent fiind în vigoare Legea nr. 290 din 27 iunie 2003 privind acordarea de despăgubiri sau compensații cetățenilor români pentru bunurile proprietate a acestora, sechestrate, reținute sau rămase în Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța, ca urmare a stării de război și a aplicării Tratatului de Pace între România și Puterile Aliate și Asociate, semnat la Paris la 10 februarie 1947. Relevant este că, în prezent, Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți, Ucraina, primește cereri din partea petenților interesați de confirmarea faptului că în acei ani au lăsat în regiune proprietăți și bunuri materiale¹⁰.

Partea finală a volumului, constituită din Anexe (p. 321-388), cuprinde reproducerea a 64 de documente care acoperă intervalul cronologic 1940-1947, păstrate în fondurile Arhivei Diplomatice a Ministerului Afacerilor Externe de la București, Arhivelor Militare Române, Arhivelor Naționale ale României, Arhivei de Stat a Regiunii Cernăuți, Ucraina. O viitoare ediție ar completa orizontul tematic prin adnotarea documentelor în vederea nuanțării contextului epocii, politicii autorităților față de populația refugiată și a evidențierii diferitelor atitudini personale și interpretărilor legate de războiul care a fragmentat state și destine în acea perioadă tristă din istoria Europei.

În privința atitudinii autorităților sovietice față de etnicia români din regiunea ocupată în urma notelor ultimative transmise de Moscova guvernului român la 26 și 27 iunie 1940, documentul nr. 19, datat 13 decembrie 1940, reproduce Dispoziția biroului Comitetului Regional al Partidului Comunist Bolșevic din Cernăuți, precum și raportul secretarului Comitetului Regional, I. Grușetki. Aici este precizată situația existentă în localitățile din proximitatea noii granițe româno-sovietice și măsurile indicate pentru a preveni „provocările rămășițelor partidelor contrarevoluționare și grupărilor politice, care desfășoară o activitate dușmănoasă între populația de naționalitate română, folosind calomniile despre activitatea sovietică”¹¹. În raportul lui Grușetki se arată că „elementele dușmănoase și-au pierdut credibilitatea în satele de lângă graniță, deoarece țăranii s-au convins de faptul cum trăiește poporul în România”¹².

Față de realitatea așa cum era resimțită de către localnici, sugestiv, redăm o parte din declarația refugiaților Baranaiu Gavril și Tudor Cătălin din Cernăuți, consemnată la Prefectura Județului Rădăuți, la 3 februarie 1941 (*Doc. 24*).

Cei doi trecuseră frontiera între satele Bahrinești și Vășcăuți în direcția Siret, în noaptea de 22/23 ianuarie. Aceștia au descris momentul ocupației orașului din 28 iunie 1940 și sentimentele localnicilor în lunile care au urmat. Între altele, au arătat că „populația, în afară de haimanalele înrolate în organizația comunistă, este foarte nemulțumită de regimul și dominația sovietică, demonstrând pe față dorința de a scăpa de jugul străin. Chiar și elementele dubioase (...) au ajuns la concluzia că sub români aveau raiul, iar sub sovietici iadul insuportabil”¹³.

În concluzie, la capătul parcurgerii Refugiului, avem convingerea că cititorii, odată intrați în atmosfera greu de descris a epocii, vor empatiza cu nenumărații actori nefericiți ai regiunii și vor înțelege o parte din istoria locului, iar lectorii avizați vor putea să nuanțeze subiecte subsumate temei refugiului, având la îndemână un volum de referință, util reconstituirii obiective a atmosferei anilor '40 din multiple perspective. Pe scurt, o carte necesară, sinceră, care atinge sensibilități și îndeamnă la reflecția asupra unui trecut „așa cum a fost” pe care suntem datori să îl cunoaștem, evenimentele rememorate în paginile de față neputând fi șterse din memoria colectivă, din istoria națională sau universală.

NOTE

1. Din seria *Destin bucovinean* au fost publicate volumele: I. *Fântâna Albă. Golgota neamului*, în două ediții apărute în 2018 și 2022; II. *Drama românilor din Regiunea Cernăuți: masacre, deportări, foamete în 1940-1941, 1944-1947* (2019); III. *Destinul Bisericii românești din nordul Bucovinei în perioada sovietică. Credință, limbă, identitate*, două ediții, 2020 și 2022.
2. *Refugiul: 1940-1945*, coord. Alexandrina Cernov, Mănăstirea Putna, Editura Nicodim Caligrafal, 2023, p. 8-9.
3. *Ibidem*, p. 9.
4. Este reamintită periodizarea generală a istoriei Bucovinei: 1) parte a Moldovei medievale (1359-1774); 2) integrată granițelor Imperiului Habsburgic (Austro-Ungar, din 1867), între 1775-1918; 3) parte a Regatului României (1918-1940 și 1941-1944); 4) încorporată URSS (1940-1941 și 1944-1991); 5) parte a Ucrainei (din 1991).
5. Amintim aici titlul lui Petru Grior, *Anul 1940. Instaurarea puterii sovietice în actuala regiune Cernăuți*, Cernăuți, Druk Art, 2021, 64 p., care oferă celor interesați rezultatele cercetării independente a autorului asupra tragicului an 1940 din istoria românilor. La o viitoare ediție, în interesul susținerii științifice, textul trebuie însoțit de necesarele trimiteri bibliografice.
6. *Refugiul: 1940-1945*, p. 189. De consemnat că, memoriile lui Filip Țopa, sub titlul de *Povestea Bucovinei*, vor fi publicate în volm la Editura Nicodim Caligrafal.
7. *Refugiul: 1940-1945*, p. 313.
8. *Ibidem*, p. 314.
9. *Ibidem*, p. 320.
10. *Idem*.
11. *Ibidem*, p. 343.
12. *Ibidem*, p. 343-344.
13. *Ibidem*, p. 350.

REÎNVIEREA MEMORIILOR LUI OVID ȚOPA PENTRU ROMÂNII DEZMOȘTENIȚI DE LIMBĂ ȘI DE ȚARĂ

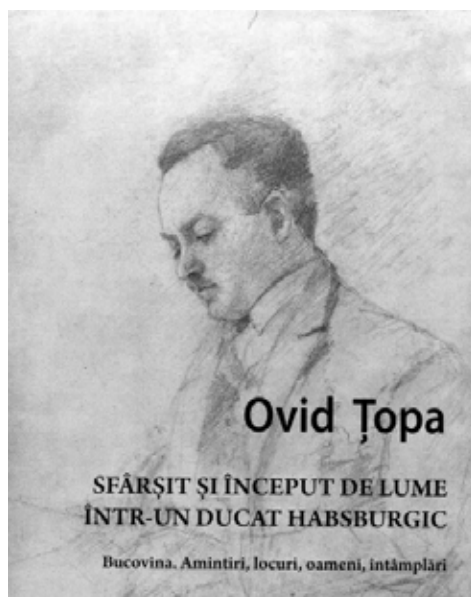
Maria TOACĂ
Cernăuți

[Ovid Țopa, *Sfârșit și început de lume într-un ducat habsburgic. Bucovina. Amintiri, locuri, oameni, întâmplări*, Editura Druk Art, Cernăuți, 2022]

Cartea stă deschisă, îmi iese mereu în cale, mă captivează, mă îmbie nu atât la lectură, cât la călătorii într-o epocă mult-puțin cunoscută din care străbate duhul timpurilor de odinioară. Însă mult mai amplu și mai profund îmi apare acest tărâm drag, numit Bucovina, din volumul *Sfârșit și început de lume într-un ducat habsburgic*, cu locurile, oamenii, întâmplările povestite de Ovid Țopa. De ce „sfârșit”, de ce „început”? Pentru a înțelege, trebuie să ne deplasăm în acea lume în care s-a născut, a crescut, a învățat să trăiască și să supraviețuiască autorul memoriilor. Trebuie să trecem împreună prin vârtoarea evenimentelor, ca până la urmă să ajungem la revelația din *Glossa* lui Eminescu, că, de fapt, „toate-s vechi și nouă toate”, „alte guri, aceeași gamă”, „alte măști, aceeași piesă”. Și cum să nu fie ca în tristele/realistele cugetări eminesciene, dacă povestirile unui dezmoștenit de Țară, de istoria și de limba națională au ajuns la alte generații de români dezmoșteniți, trăitori pe același pământ, numai că într-un alt secol și sub o altă stăpânire.

Citiți memoriile formidabilului povestitor Ovid Țopa și veți vedea că puțin ce s-a schimbat în plan spiritual pentru românii despărțiți de Patriamă. Copiii români, născuți în Imperiul Habsburgic, trebuiau să învețe din primele clase în limba germană. Doar părinții cu înaltă conștiință națională și, desigur, cu o bună stare materială angajau învățători particulari care îi instruiau pe copii în limba română, însă, neapărat, îi învățau și limba de stat, germana.

Dar cine este acest Ovid Țopa și de ce trebuie să-i dăm crezare amintirilor așternute pe hârtie la o vârstă destul de venerabilă, când încep să se ivească găuri în memorie? Deoarece nu mai e în viață nici Dimitrie Țopa, fiul care i-a publicat prima ediție a memoriilor, nici alți descendenți ai familiei, cel mai competent răspuns ni-l dă coordonatorul volumului – criticul și istoricul literar Ștefan Hostiuc. El a scris și o excelent de argumentată prefață, a alcătuit tabelul cronologic, împreună cu Mircea Irimescu semnează notele și comentariile de la sfârșitul fiecărui capitol. Pe

Ștefan Hostiuc este greu să-l oprești, dacă-l provoci cu vreo întrebare sau pomeniști în treacăt de memoriile lui Ovid Țopa. Cu mult înainte ca volumul să vadă lumina tiparului l-am auzit vorbind cu lux de amănunte despre acest intelectual român născut în Bucovina stăpânită de habsburgi, la Rarancea, localitate de la hotar cu județul Hotin, și decedat la București într-o Românie comunistă.

Reeditarea memoriilor într-o haină poligrafică impecabilă, cu copertă tare și supracopertă, a fost posibilă datorită proiectului finanțat de Guvernul României prin Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, la care se adaugă și meritul prestigioasei Edituri Druk Art din Cernăuți, dar și insistența îngrijitorului și responsabilului de ediție Ștefan Hostiuc de a-i atribui volumului o ținută exterioară pe potrivă conținutului.

Până a mă opri la pagini ce ilustrează afirmațiile de mai sus, voi oferi câteva repere despre Ovid Țopa. Bănuiesc că puțini știu cine a fost el, așa cum nici eu nu cunoșteam prea multe până la apariția acestui volum. Ovid, fiul preotului Dimitrie Țopa, s-a născut la 19 mai 1891 la Rarancea, districtul Cernăuți. Începând cu perioada sovietică, vechea Rarancea, cum o numeau românii, a fost rebotezată în Ridkivți. Dar și în timpul când s-a născut Ovid Țopa satul deja era rutenizat, mulți locuitori cu nume românești deja se identificau ca ruteni. Ovid a crescut în casa bunicului din partea mamei, preotul Theodor Tarnavschi. Din amintirile sale din anii copilăriei aflăm că, fiind strâns atașat de bunici, părinții l-au mai lăsat un an la Rarancea, după care preotul Dimitrie Țopa a trecut să slujească în parohia de la Viteleuca din plasa Cozmenilor (Chițmani). După ce a fost luat încolo, Ovid, ca și la Rarancea bunicilor, n-a avut parte de un mediu lingvistic românesc, limba română auzind-o numai în casă. Interesant e că tatăl său, născut într-o familie de mazili, care doar simțeau, dar nu mai vorbeau românește, și-a educat copiii în spirit patriotic, cu mare dragoste de românism. Primele lecții de română băiatul le-a luat de la părintele său. După două clase primare făcute în particular acasă, a continuat să învețe la școala normală cu limba germană de predare. De asemenea, în ciclul primar de 4 clase la Gimnaziul de Stat nr. 1 din Cernăuți Ovid, cu excepția orelor de română, a studiat în limba germană.

M-am reținut în mod special asupra împrejurărilor în care a crescut viitorul profesor de istorie și geografie, deoarece acestea denotă însemnătatea educației de acasă, a cultivării simțului național la copii în familie. Revin uneori la paginile în care memorialistul îi evocă pe profesori. Bunăoară, despre Radu Sbiera, fiul lui Ion G. Sbiera, aflăm că a lăsat cea mai bună gramatică latinească scrisă de un român pentru români. Era sever, de nu se auzea bâzâitul muștelor la lecțiile sale, dar foarte indulgent ca membru al comisiei de bacalaureat. Profesorul de geografie, dr. Ioan Bumbac, când le vorbea copiilor de forma pământului, scotea din buzunar o portocală, vreo trei mere și un cartof. Celui care răspundea foarte bine îi da portocala, merele reveneau celor care răspundeau bine, iar pe elevii care nu știau tema îi ciocnea cu cartoful în frunte și striga că ar trebui să-și sape o groapă și să stea în ea ca să nu știe lumea că a trăit un astfel de păcătos pe acest scump pământ. Elevilor români le spunea aceste cuvinte în română. Memorialistul amintește și de ura ce o purta acest profesor lui Eminescu încă din timpul studenției la Viena. În perioada directoratului său, opera lui Eminescu fusese scoasă din programul școlar.

Detalii ce par neînsemnate adaugă farmec narațiunii și fac lectura atractivă. Unele apar atât de actuale, încât ai impresia că sunt desprinse din zilele noastre. Nu trebuie neapărat să parcurgem pagină cu pagină. Eu, bunăoară, am început de la

descrierea cum a învățat Ovid limba română, regăsind problemele ce ne frământă pe noi astăzi. Și să vedeți minune: cel mai iubit profesor de română (anul școlar 1906/7) a fost evreul Ernest Rabener! Pentru elevii români din secțiile germane ale Liceului de Stat nr. 1 din Cernăuți acest evreu a fost „primul profesor de această specialitate care a luat în serios predarea limbii noastre materne”. Până la el, scrie Ovid Țopa, profesorii și-au bătut joc de limba română, considerând că e un obiect neînsemnat. Ernest Rabener, trecut la religia ortodoxă, „s-a atașat societății românești, slujind de aici înainte, cu tot sufletul, interesele românismului robit din Bucovina. El a fost primul profesor care le-a spus elevilor români că „trebuie să cunoască limba maternă mult mai bine decât germana”. Acest profesor i-a învățat să se debaraseze de germanisme: „Primul lucru pe care vi-l cer e să vă feriți de germanisme ca dracul de tămâie”, deoarece acestea n-au nimic comun cu sufletul poporului, prin ele vorbitorii devenind nu numai ridicoli, ci și neînțeleși. Vorbirea corectă a limbii literare era primul și principalul scop al profesorului. Despre literatura română le insufla copiilor că e plină de frumuseți și ar putea să se mândrească orice națiune a Europei Occidentale. I-a preîntâmpinat că la început se vor ciocni de dificultăți, dar, ca români, trebuie să-i bucure că limba română nu va mai fi „bagatelizată”, ci luată în considerație ca oricare altă materie. Profesorul i-a avertizat că în scurtă vreme se vor înțelege și vor fi fericiți să vorbească limba maternă tot atât de bine ca și pe cea germană. Impresionează acest episod și astăzi, cum i-au impresionat pe colegii lui Ovid Țopa, care au înțeles că trebuie să învețe și limba română. La fiecare oră de română, ultimele 10 minute profesorul le rezerva luptei cu germanismele.

Având asemenea profesor de română, e clar de unde îi vine autorului limba cursivă și frumoasă de povestitor. Nu știu dacă a citit careva din profesorii de română de la noi aceste pagini, însă cu profesorul de istorie Aurel Vornic de la Liceul „Alexandru cel Bun” am avut ce discuta, evocând episoade din memoriile lui Ovid Țopa despre anii de școală și învățământul din acea perioadă, dar și despre momente cruciale din istoria românilor bucovineni și basarabeni. Memoriile ne aduc la întâlnirea cu înaintașii care au înfăptuit Unirea Bucovinei, contribuind mai întâi la Unirea Basarabiei. Unul dintre cei mai cunoscuți bucovineni, participant la Unirea Basarabiei, este istoricul Ion Nistor, care după 1918 a fost rectorul Universității din Cernăuți și ministru din partea Bucovinei. Ion Nistor a fost prezent în calitate de invitat la ședințele Sfatului Țării, inclusiv la cea din 27 martie 1918, când s-a votat Unirea Basarabiei cu România. Alături de basarabeni au fost și alți bucovineni, personalități mai puțin cunoscute, despre care aflăm luându-l ca însoțitor prin acea perioadă de avânt patriotic neîntrecut pe memorialistul Ovid Țopa. El descrie plecarea, la începutul lunii iunie 1917, a unei echipe de bucovineni la Chișinău, printre cei mai cunoscuți aflându-se publicistul și pedagogul George Tofan și prof. Liviu Marian, fiul reputatului folclorist Simion Florea Marian. Misiunea bucovinenilor era să-i învețe limba română pe frații basarabeni, rusificați sub stăpânirea țaristă. „Basarabeni erau bucuroși de venirea noastră, ei aveau nevoie de profesori de limba română, căci primul lucru pe care l-au făcut a fost organizarea de cursuri de limba română pentru învățători...”, consemnează Ovid Țopa.

În această privință exista o rivalitate între bucovineni și ardeleni, sosiți cu aceeași misiune. Aflăm din memoriile lui Ovid Țopa despre români basarabeni, militanți pentru Unire, ca starețul Dionisie Erhan, boierul Nicolae Alecsandri, Ion Inculeț, venit de la Petrograd, „cel mai cult dintre tinerii moldoveni”. Despre Constantin

Stere scrie că a rostit cuvântarea la adunarea Sfatului Popular în limba rusă, ca să fie înțeles și să-i convingă să voteze Unirea pe „moldovenii înstrăinați sau pe străini”: „Era agitat și se plimba încolo și înapoi mai mult de un ceas înainte de a intra în sala de ședințe. A vorbit frumos și a fost aplaudat. Majoritatea covârșitoare a votat pentru Unire. Numai câțiva ucraineni, ruși și evrei au votat împotriva, iar unii dintre ei s-au abținut de la vot”.

Oriunde am deschide volumul, la care pagină ne-am oprit cu lectura, dăm de evenimente și oameni ce au făurit istoria românească a Bucovinei. Eu, bunăoară, revin cu bucurie la paginile 418-420, recitind fragmentul despre aviatorul Aurel Vlaicu la Cernăuți (vara anului 1912): „Succesul lui Aurel Vlaicu a fost extraordinar, iar publicul, în culmea fericirii. Românul era primul om care s-a dezlăcuit în zbor de pe străvechiul pământ românesc al Cernăuților”, scrie Ovid Țopa, folosind și acest prilej pentru a evidenția originea românească a Bucovinei.

La capitolul *Civis academicus* (autorul se identifică drept *civis academicus* după ce devenit student al Universității din Cernăuți, în anul 1909) găsim informații captivante despre „doctul și sociabilul Sextil Pușcariu”, despre „lupta pentru Catedra de Istorie a Românilor”, despre profesorul de teologie Eusebiu Popovici, unul din cei mai învățați, care a lăsat o desăvârșită *Istorie a bisericii universale*, om de o rară modestie și bunătate, tatăl lui George Popovici, cunoscut ca unul din pionierii dreptului românesc. Detalii deosebit de interesante găsim în relatarea despre Societatea academică „Junimea” din timpul studenției sale. În această perioadă s-au perindat patru președinți. Primul, Aurel Moldovan, nu e atât de important pentru noi, în schimb ceilalți trei sunt nume de rezonanță – Aurel Ștefanelli, fiul academicianului Teodor Ștefanelli, „un băiat cult, bine educat, român sadea, ajuns judecător la Soroca, dar care a avut o moarte tragică în 1940”. Reținem remarca lui Ovid Țopa că acest președinte al „Junimii” nu vorbea cu români nemțește. După Aurel Ștefanelli a fost ales președinte un tânăr fin, manierat, cu rezultate excelente la învățătură, Didi Gallin, fiul consulului României la Cernăuți George Gallin. Ultimul președinte din perioada studenției lui Ovid Țopa a fost Traian Popovici – „bărbat deștept, frumos și excelent orator”. Este Traian Popovici, „Drept între popoare”, primarul Cernăuților din iulie până în decembrie 1941, perioadă în care a salvat circa 20 mii de evrei de la moarte prin deportarea în Transnistria.

E firesc ca întâmplările și persoanele rememorate, pe o perioadă de vreo șapte decenii, să conțină și o doză de subiectivism. Însă autorul lor, cu tot talentul său de narator, nu cade în ispita ficțiunilor, ci își urmează neabătut scopul de a reproduce realitatea, face referiri la date autentice. Nu vom găsi la el nici umbră de admirație față de stăpânirea austriacă, simțul național și patriotic fiind prezent în toate, așa cum nelipsită este și atitudinea obiectiv-critică față de națiunea sa. Relatând despre activitatea Societății „Junimea” din perioada studenției sale, Ovid Țopa nu evită latura negativă, relațiile reprobabile, cum era, de exemplu, dușmănia cu alte societăți „bătăușe” ale studenților români. Nu pot să nu constat că și în vremea de față suntem așa cum l-a văzut pe românul bucovinean în adolescența sa Ovid Țopa: „Românului bucovinean îi place să exagereze atât la bine, cât și la rău. Puneai o chestiune națională și ți se spunea: „Ce putem face noi, care suntem atât de puțini în monarhie? Să fim bucuroși că ne ducem zilele așa cum le ducem. Dacă ar vrea cei sus-puși, ar putea să ne distrugă”. Cei care vorbeau așa nu se gândeau că fac parte dintr-un neam mare, că aici, în Bucovina, e numai o frântură a noastră... Alții știau să

se laude peste măsură...”. Respectând adevărul, memorialistul nu evită să amintească de ciocnirile dintre deputații români în Dieta Bucovinei, în timp ce deputații de alte etnii se delectau „satisfăcuți de modul cum știau aceștia să apere interesele mult-încercatului popor din Bucovina”. Cu o astfel de solidaritate națională nu e de mirare că „deputații români din Bucovina din timpul primului război mondial s-au purtat la fel de urât ca deputații Dietei Bucovinei din 1860, când, cu toate că aveau majoritatea în acest parlament al provinciei, au votat pentru limba oficială germană”.

Mi se pare minunat de binevenită o excursie prin Cernăuți cu volumul lui Ovid Țopa în mână și cu scurte popasuri pentru lectură. Cred că ar fi cea mai de folos și mai originală lansare de carte. Câte locuri marcate de evenimente semnificative pentru români și câte personalități de mare valoare am descoperi! În Piața Teatrului numai bine ar fi să deschidem la pagina 290 și să citim despre „moartea cimitirului vechi din Cernăuți”. Închis încă în 1866, din cauza holerei ce a bătut după o mare foamete, vechiul cimitir rămăsese pustiu. Mărturiile lui Ovid Țopa despre „agonia și moartea cimitirului” se bazează pe imagini de groază văzute cu ochii proprii. „Au fost aduse lăzi în care erau așezate scheletele. Unul din muncitori avea plăcerea să adune numai cranii... Azi, când îmi aduc aminte de exhumarea acestor primi moldoveni ajunși fără voia lor sub sceptrul habsburgic, ale căror cranii erau nevoite să stea în aceeași ladă cu scăfârlile veneticilor și ale opresorilor lor...”, scrie cu durere martorul acelor scene sinistre.

Ultimul capitol, *Oameni, locuri, întâmplări*, denotă talentul de scriitor al povestitorului, îndeosebi rândurile despre eruditul dr. Octavian Isopescu (poreclit Aleluia), fiul lui Samuil Isopescu (1842-1914), profesor de istorie și geografie la Gimnaziul Superior Greco-Oriental din Suceava, autor de manuale, memorialist. Amuzante sunt farsele descrise cu vervă artistică, din umorul cărora se evidențiază și lucruri foarte serioase. Așadar, din grozava păcăleală ce i-au aranjat-o prietenii viitorului doctor Mitică Marmeliuc, candidat, pentru merite excelente la învățătură, la o înaltă distincție de la împăratul Austriei (un inel mare de aur), pe lângă hazul legendei, ne alegem cu adevărul că nu poți fi concomitent slugă la străini și devotat poporului tău. În acest caz concret se impune ideea că nu era posibil să fii în același timp „patriot austriac și naționalist român”. Protagonistul farsei puse la cale de Aleluia și-a dovedit mai târziu sinceritatea declarației că va lupta cu tot sufletul pentru izbânda românismului. Profesorul Dimitrie Marmeliuc a luptat ca un adevărat erou la Mărășești, fiind distins pentru curaj cu ordinul „Mihai Viteazul”.

Sunt foarte multe momente, și toate semnificative, pe care aș vrea să le invoc pentru a nuanța valoarea acestor memorii. Dar cred că și cele câteva la care m-am oprit vor incita interesul pentru această carte, ce ne lasă cu un surâs trist, dar și cu hohote de râs. Cel mai bine a exprimat starea de după lecturarea memoriilor însuși autorul lor în evocarea ultimei revederi cu Aleluia (Octavian Isopescu) după război, prin 1920. Atunci a avut loc vizita regelui Ferdinand la Cernăuți și el l-a întâlnit în alaiul ce-l însoțea pe rege de la Reședința Mitropolitană spre Universitatea care avea să-i poarte numele. „...Amintirea farselor jucate de el mă face și azi să râd, și a râde cu haz în anii 1957 e mare lucru, mai ales pentru un cernăuțean”, scria Ovid Țopa, după 12 ani de viață și activitate pedagogică în capitala României (până la pensionare a lucrat ca profesor de istorie și geografie la câteva licee din București).

E lucru mare să râdem, azi, în hohote și pentru noi, românii născuți și trăitori pe meleagurile natale ale lui Ovid Țopa.

DIN NORDUL BUCOVINEI, O CARTE ZGUDUITOARE DESPRE EMINESCU ALTFEL

Doina CERNICA Suceava

[Maria Toacă, *Veșnic adăpost al ființei noastre*, Editura Misto, Cernăuți, 2022]

După cărțile cernăuțenilor Grigore Crigan – *Cea mai curată lacrimă a noastră. Interviuri, tablete și articole*, (Editura Misto, Cernăuți, 2009), Vasile Tărățeanu, Elena Condrei, *Arheul eminescian la Cernăuți. Interviuri cu acad. Vasile Tărățeanu*, (Editura Gee, Botoșani, 2017), precum și a odesitului Vadim Bacinschi, *Argus și slugile sale (Cei care au făcut să moară Eminescu)*, (Editura Serebia, Chișinău, 2019) – iată că din mijlocul românilor înstrăinați în Ucraina, ne vine o nouă apariție editorială (mult așteptată în sudul Bucovinei!), a cunoscutei jurnaliste și scriitoare

Maria Toacă, *Veșnic adăpost al ființei noastre*, (Editura Misto, Cernăuți, 2022), publicată în colecția Biblioteca Societății „Golgota” a Românilor din Ucraina, cu sprijinul Departamentului pentru Români de Pretutindeni. Mult așteptată, deoarece Maria Toacă scrie și publică de câteva decenii despre Eminescu în „Zorile Bucovinei” Cernăuți, „Crai nou” Suceava și în alte ziare și reviste, fără să se grăbească să-și adune relatările, interviurile, tabletele într-o carte, simțind nevoia ca mai întâi să-și limpezească răspunsul personal despre însemnătatea și rolul lui Eminescu în rândul celor care l-au primit moștenire de la părinții stinși din viață cu sentimentul că după al Doilea Război Mondial au fost părăsiți, lăsați în voia sorții de frați, de însuși neamul lor.

Nu este vorba, așadar, despre un Eminescu luat alinător în cărți și romane cu bagajele de iubitori ai săi alungați de un regim care le punea libertatea în pericol sau plecați în zările lumii în căutarea unei vieți salvatoare, sub aspect material, pentru familiile lor, ci de un Eminescu rămas lângă ei, lângă românii de pe pământul lor înstrăinat de politici și de istorie, când însăși Țara Mamă le-a dat sentimentul neputinței de a-i ocroti și nu o data chiar pe acela, tragic, al indiferenței față de prezentul și viitorul lor. Astfel că pentru românii din Cernăuți, spune cartea Mariei Toacă, Eminescu nu este doar marele poet al românilor care a trăit, a făcut școală, a devenit și s-a descoperit poet în Cernăuți, spirit dăinuitor în locurile în care și-a purtat pașii, este mai mult, esențial altceva: este deopotrivă cu aerul pe care îl respiră, cu limba română, limba maternă, cu conștiința identității lor românești, poartă, scară spre partea superioară a umanității noastre. Unitatea lor, câtă mai este, câți mai sunt se înzidește permanent în jurul amintirii amintirilor despre el, în biografia și creația sa. Este zguduitor, copleșitor acest Eminescu Mântuitor, cu adevărat „o Biblie lucrătoare”, cum îl numea Mihai Cimpoi, despre care depun mărturie cele peste trei sute de pagini ale cărții Mariei Toacă, cum spuneam, cu totul altfel, pentru că vine dintr-o lume cu totul altfel, „din nordul nostru sărăcit și năpăstuit de toate nevoile pământului”. Din mijlocul unora din cei mai urgisiți români în ultima jumătate a secolului trecut și, cu siguranță, al celor mai încercați în acest prim sfert al secolului XXI.

Surghiuniți, înfomețați, românii Uniunii Sovietice l-au avut pe Eminescu sprijin sufletesc, credință. „După ce am publicat, povestește Maria Toacă, întreaga epopee a pătimirilor pe care le-a suportat în anii copilăriei sale în exilul siberian, Aurora Bujeniță din Mahala mi-a mărturisit cel mai important detaliu, pe care îl păstra în suflet ca pe o lumină ocrotitoare: «Mama ne cânta, după rugăciunea de seară, *De ce nu-mi vii, Mai am un singur dor...* și alte poezii de Eminescu. Cânta și plângea, iar eu cu frățiorul, prea mic ca să înțeleagă ceva, adormeam cu gândul la tata, condamnat ca și noi să-și ispășească păcatul că ne-am născut români, dar în alt lagăr, despre care nu știam nimic», iar la o întâlnire cu victimele regimului stalinist, un bărbat din Herța îi spune că a auzit prima data de Eminescu în Siberia, învățându-i poeziile de la mama sa, mărturisire multiplicată în memoria atâtor altor supraviețuitori ai deportărilor din acele timpuri îngrozitoare.

Loviți în dreptul instruirii în limba română de legile ultimilor ani, după ce au fost descurajați de accesul la cartea în limba română (inexistentă în librării), românii din Ucraina, cernăuțenii găsesc reazem tot în Eminescu. Astfel, deși, admite „o doză de mascaradă în strânsurile de două ori pe an (la 15 ianuarie și 15 iunie) lângă monumentul Poetului, cu declarații patriotice și mărturisiri de credință față de neam, limbă și țară”, balanța inimii Mariei Toacă înclină în cele din urmă în favoarea lor, găsind că totuși „e bine și frumos când, de două ori pe an, se cântă, se recită, se vorbește cu voce tare românește, în inima Cernăuțiului. Poate în România nu-i mare lucru, însă la Cernăuți e cu totul altceva. Și-apoi, adunați la Eminescu, ne mai privim și noi față în față, simțind acel duh al comuniunii sufletești, care-i izvorul adevăratei bucurii pentru om”.

Considerând trecerea la grafia latină asemenea căderii zidului Berlinului, Maria Toacă identifică și o amenințare la adresa Poetului, brusc adus sub ochii cititorilor din nordul Bucovinei ca „«naționalist», «antisemit», ba deopotrivă și...«cosmopolit»”. Fără să respingă interesul acestor studii, articole „ce tratează multilateral și

controversat creația, anii de viață și de suferință ai celui mai mare poet al românilor”, Maria Toacă este tranșant pentru un Eminescu nemijlocit, un Eminescu al poeziei și al publicisticii, al vieții sale, de aceea îi citește și recitește atât de des versurile, articolele, de aceea se întreabă, în ajun de Crăciun, oare câte cărți de povești, de poezii de Eminescu se găsesc între darurile Moșului, evocând-o pe bunicuța din Colincăuți care a plecat să-și revadă fiica stabilită în America, ducându-le nepoților „cele mai scumpe daruri (...) – o carte cu Sfânta Scriptură în limba română și câteva volume de Eminescu”.

Există apoi nenumărate asemănări, observă Maria Toacă, între viața românilor sub străini din vremea și scrisul lui Eminescu și a urmașilor lor de pe pământul înstrăinat, care generează o lectură a publicisticii sale ca o lamă de cuțit pe răni nevindecate: „Nu mă întreb ce ar scrie astăzi Eminescu despre soarta Bucovinei, căci tot ce a scris cu un secol și jumătate în urmă e ca și cum ar fi scris despre ziua de azi”.

Această atât de aparte, de vitală relație cu Eminescu în Cernăuți și în regiunea Cernăuți din Ucraina s-a construit și prin starea de luptă care i-a ținut pe români mereu aproape pentru recunoașteri, drepturi identitare, trăită direct sub flamura lui Eminescu: lupta pentru un monument Eminescu după dispariția în anii 40 al celui din centrul orașului, pentru plăci comemorative cu înscrisuri corecte în spații, locuri care îi evocă prezența, pentru refacerea Capelei Mitropoliților și a mormintelor unor personalități, a unor români de seamă din cimitirul vechi, cea mai lungă prilejuind-o întâi eliberarea de chiriași și acum visul re consolidării Casei Aron Pumnul și amenajarea acesteia în mult dorita Bibliotecă Eminescu. Din păcate, „au mai rămas câțiva visători, luptătorilor pierzându-li-se irevocabil urma”, constată cu amărăciune Maria Toacă, smulgându-se din tristețe doar când școlari din întreaga regiune, chiar și din școlile cu predare în limba ucraineană (cum continuă să devină necruțator rând pe rând și școlile, și clasele cu româna limbă de predare de acum trei-două decenii) se adună pe aceeași scenă pentru mult așteptatul concurs de recitări din Eminescu – eternitatea eminesciană „menținută la Cernăuți de tinerii românași”! –, când cea mai mare grijă a Eleonorei Bizovi este ca monografia comunei Boian, scrisă de soțul ei, profesorul Vasile Bizovi, să ajungă la Vatra Dornei, când se mai găsesc români cernăuțeni care să pornească pe drumul lui Eminescu spre Putna, întru refacerea pe viu a unei legături simbolice.

Chiar vorbind despre nenumăratele vicisitudini pe care le îndură românii sub autorități străine, cartea Mariei Toacă nu este una resentimentară. Este o carte dreaptă, în care își găsesc firesc locul și respectul pentru poeta și traducătoarea ucraineană Tamara Severniuk, și pentru alți ucraineni sensibili la năzuințele concetățenilor minoritari, cum au ajuns să fie astăzi și cei de un sânge cu noi din nordul Bucovinei. Dar, în general, dominant, atmosfera și legislația în Ucraina le sunt nefavorabile românilor. Până într-atât, încât, spunem noi, până și România pare să le observe în ultima vreme.

Cartea Mariei Toacă, puternică, zguduitoare, carte de iubire sinceră, intensă pentru Eminescu, nu ocolește dureroasa întrebare: „Oare numai când suntem înstrăinați într-o lume mai bună sau când ne pomenim în pericol de moarte avem nevoie de acest veșnic adăpost, care pentru noi este Mihai Eminescu?” E o întrebare pe care la rândul nostru ar trebui să ne-o punem. Urmând-o poate de o alta: dacă noi, cei din România de acum, am mai căuta și am mai găsi în Eminescu adăpostul vital al ființei noastre. În ce o privește, Maria Toacă o continuă pentru semenii noștri din

nordul Bucovinei cu o altă întrebare și deopotrivă răspuns: „Și acum nu tot într-un pericol de moarte ne aflăm, ba chiar mai strașnic decât cel în care au fost mânați părinții și buneii noștri în primii ani de putere sovietică? Atunci ei măcar aveau o speranță că se vor întoarce, vor reveni la casa cu icoane, limba și credința fiind nedespărțite în sufletele lor”.

Nu vreau totuși să închei aceste impresii de lectură astfel, ci cu amintirea zilei de 15 ianuarie de atâtea ori trăită la Cernăuți împreună cu românii urcând spre Casa lui Aron Pumnul cu flori, cu buchete din florile preferate în mână alese cu grijă, cu atenție din florării, ca pentru sărbătoarea unui prieten drag. E o privilegiște de neîntâlnit în România de azi, în exclusivitate a coroanelor oficiale la bustul, la monumentele Poetului. De aceea, cum spuneam de la început, cartea Mariei Toacă este despre un Eminescu altfel, viu și vital pentru românii de pe pământul înstrăinat, ca aerul și credința în Mântuitor.

DRAMA ROMÂNILOR SMULȘI DIN ISTORIA NEAMULUI LOR

Felicia VRÂNCEANU
Cernăuți

[Maria Toacă, *Tragice despărțiri, cutremurătoare întâlniri*, Cernăuți, Editura Misto, 2022, 352 p.]

Cu sensibilitatea și curiozitatea copilului de odinioară, dornic să descopere lumea, Maria Toacă se transformă într-un exigent și abil ghid în labirintul întunecat al unei istorii mai puțin sau deloc cunoscute: deportările, foamea, despărțirea familiilor rămase de o parte și de alta a frontierei. Și pentru că autoarea este înainte de toate jurnalist, o preocupare constantă rămâne argumentarea celor spuse. Și ce argument poate fi mai elocvent decât mărturia celor care au supraviețuit?! Poate (și) de aceea nu greșim dacă spunem că *Tragice despărțiri, cutremurătoare întâlniri*, ediție tipărită cu sprijinul financiar al Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, este o carte despre supraviețuire, despre oameni și locuri care au înfruntat cu demnitate furtunile vieții, dar care nu pot învinge trecerea timpului.

Dintr-un sentiment al datoriei care trebuie îndeplinite, Maria Toacă așterne pe hârtie momente dureroase din istoria ținutului Cernăuțului, care riscă să fie uitate, fie din neștiință, fie din nepăsare. Lecțiile de viață surprinse de autoare, căutate sau descoperite în nenumăratele drumuri ale jurnalistei aflate mereu în căutarea adevărului nerostit încă, sunt predestinate să ne vindece și de neștiință și de nepăsare. „În trecutul nostru sunt momente parcă anume menite pentru a ne împărtăși cu pâinea și vinul adevărului – cuminecătura cea mai amară, dar și purificatoare, și dătătoare de putere sufletească” (p. 3), mărturisește autoarea.

În prima parte, sugestiv intitulată *E o rană încă vie refugiul din 1940-1941*, sunt reunite materiale redactate în perioada 2011-2017, dar scoase din ascunsurile memoriei de șocul produs de dramele războiului izbucnit în Ucraina la 24 februarie 2022. Maria Toacă readuce în fața cititorilor oameni și locuri care au fost martori ai suferințelor românilor deportați sau refugiați, dar și cărți despre durerile celor care au fost obligați să plece pe drumul pribegiei și a căror soartă a fost marcată de tragedia înstrăinării.

A doua parte – *Jurnal sentimental din zilele de război, cu începere de la 24 februarie 2022* – îi oferă autoarei prilejul de a se întoarce în timp, oscilând între

trecut și prezent, într-o călătorie care are ca repere locuri și oameni dintr-o istorie care se scrie sub ochii cititorului. Artiștii ambulănți care înfruntă sirenele războiului devin mecanisme ale fluxului memoriei involuntare și, privindu-i, într-o atmosferă deloc proustiană, Maria Toacă ne mărturisește: „Pentru o clipă mi s-a părut că trăiesc într-un alt secol, într-o altă Țară și Cernăuțul miroase a holde legănate de vânt, a floare de trifoi, a brazde de iarbă, a Românie...”(p. 71). Dar clipa trece repede și autoarea revine la *România care e lângă noi și cu noi, la copiii noștri minunați de care suntem mândri, la stejarul de care ne ținem, la poezia (re)citată sau scrisă în timp de război, dar și la Traian Popovici sau la „Madona Bucovinei”, la istoria care strigă din morminte, la crucile de piatră înălțate, dar mai ales la oameni: la oamenii de departe sau de aproape, la fiii și nepoții celor deportați, la diplomați, politicieni sau reprezentanți ai clerului. Toate acestea alcătuiesc o compoziție asemănătoare unui vitraliu, în care trecutul și prezentul se îmbină armonios, într-un tot unitar, al cărui liant este dragostea de neam și sentimentul responsabilității față de ceea ce a fost, este și va fi.*

După ce a aranjat pe rafturile memoriei evenimentele care au marcat viața ținutului în primele luni ale războiului din Ucraina, autoarea revine în a treia parte a cărții la „*drumul robilor*” pe care au pornit miile de victime ale regimului stalinist. Mulți dintre ei au rămas în pământul înghețat al Siberiei, alții s-au întors, dar nu au putut să povestească despre suferințele îndurate. Acea neagră singurătată nu a fost însă niciodată uitată de cei care au supraviețuit și nici de urmașii acestora. Și pentru că ea nu trebuie uitată nici de generațiile care vor veni, au fost create locuri ale memoriei: troițe și monumente, cu numele celor rămași undeva departe, fără o cruce care să le vegheze somnul veșnic. Maria Toacă este într-o permanentă căutare a martorilor și a mărturiilor, însetată de reconstituirea istoriei nerostite și, mai ales, nerecunoscute încă, dar încrustate cu penița în paginile cărții: „[...] *mă întreb de câte mărturii ar mai fi nevoie pentru ca românii din Ucraina să li se confirme la nivel oficial statutul de popor deportat?*” (p. 267).

În a patra parte a cărții (*Irecuperabile pierderi*), autoarea, cu abilități de pictor-poet, ce are ca material de lucru cuvântul, realizează portretele a șapte români care au marcat viața comunității românești din Ucraina, dar care ne-au părăsit în ultimii câțiva ani: Ion Crețu (*Cu un român frumos mai puțin în Bucovina*), Mircea Lutic (*Și-a sfârșit „vârsta de balsamuri și de flori”*), Grigore Crigan (*La Cernăuți se sfârșește o lume împătimită de magia scrisului*), Ilie Olari (*Cu tristețe despre primul meu cititor și sfătuitor*), Vasile Tărățeanu (*Semănător de împăcare și iertare*), Ștefan Broască (*A plecat și Ștefan Broască acolo unde nu e suferință*), Ilie Tudor Zegrea („*Oare cum o fi fost copilăria morții dacă a fost?*”). Maria Toacă sintetizează în mod exemplar viața și activitatea acestor frumoși români din Bucovina, care vor rămâne puncte de reper în istoria românilor din ținutul Cernăuților. Și pentru că un jurnalist adevărat immortalizează viața și în imagini, autoarea ne oferă în partea finală (*Viața noastră în imagini*) a cărții o serie de fotografii despre întâlniri recente din viața românilor din Cernăuți, despre bucuria de a fi împreună și despre datoria fiecăruia de a asigura legătura dintre trecut și viitor.

ADEVĂR ȘI MINCIUNĂ – DESPRE ZBUCIUMATA ISTORIE A ROMÂNILOR

Alexandrina CERNOV
Cernăuți

[Viorica Moisuc, *Calvarul românilor în lupta pentru eliberare și întregire națională. Istoria românilor – adevăr și minciună (până la Conferința de Pace, 1919-1920)*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 2022, vol. II, 435 p.]

„Vremea bilanțului. Cât trăiești înveți. Cu cât înveți mai mult, îți dai seama cât de puțin știi, ești copleșit de puținătatea cunoștințelor tale și de imensitatea celor pe care le mai ai de învățat... până când Viața va pune, definitiv, punct. Atunci, și numai atunci, se va da răspuns la întrebarea: Ce și cât ai lăsat în urma ta?” (*Argument*, p. 7-26). Cu aceste cuvinte își începe cartea istoricului, prof. univ. dr. Viorica Moisuc, prin care evocă anii de studiu ce au coincis cu epocale schimbări în istoria românilor: primii ani de studiu – școala primară de până la 1948, și școala reorganizată după 1948 după modelul sovietic, anii de studenție la Facultatea de Istorie, evocarea colegilor, a profesorilor și a experienței acumulate de istoric – ani care au coincis cu mari schimbări în viața politică și socială a societății și a cercetării istoriei. Rememorarea acestor ani este, de fapt, istoria românilor din acea perioadă, istorie prezentată prin prizma celor trăite de autoare. „Școala la care am învățat până la desființarea ei, în 1948, (urmare a așa-zisei „reformă a învățământului” impusă de Moscova) cultiva tradiția românească în toate, iar nivelul de cunoștințe obligatoriu era completat, mult peste nivelul cerut, la toate disciplinele, atât prin cerințele suplimentare și exigența profesoarelor, cât și prin suplimentarea programelor cu discipline aparte: ore de franceză și germană zilnic, ce aveau loc după amiază de la 2 la 4, lecții de pian sau vioară, cu lecții de „gospodărie” – utile oricărui copil. (...) Educația primită acolo nu a omis religia – obligatorie, cred, atunci, în programele școlare... Ziua de școală începea întotdeauna cu *Crezul și Imnul Național*. A fost cântat fără întrerupere, până la desființarea școlii, în acea perioadă, însă într-o atmosferă de teamă, dar și de... frondă” (*Argument*, p. 8-9).

„Școala după 1948 n-a mai fost școală”. În afară de faptul că au plecat definitiv profesori care le-au dat elevilor cunoștințe și lecții de viață, s-au pierdut definitiv tabieturile ei, punându-și amprenta pe felul nostru de a fi, de a înțelege rosturile disciplinei, curățeniei, ordinii, respectului față de tot ce ne înconjura, față de noi înșine. De atunci, au rămas ca într-o frumoasă poveste proiecțiile despre Renașterea italiană, despre vestitele catedrale franceze și podurile de peste Sena sau războaiele lui Napoleon; despre muzeele lumii, pictura olandeză, civilizația greacă și romană și câte altele, toate minunățiile astea le-am văzut și mi-au îmbogățit mintea în *Cabinetul de istorie și geografie*, plin de hărți, fotomontaje, tablouri, reproduceri după mari capodopere de pictură și sculptură. *Laboratorul de Științele Naturii* găzduia lecțiile de anatomie, biologie, zoologie, botanică, unde vedeam aieva cum e construit corpul omenesc, funcțiile tuturor *sistemelor, organelor* și aparatelor... Toate acestea n-au mai existat în „școala nouă”!

După „reformă” a început o altă școală, cu obiecte noi, profesori noi, „unii total neaveniți, în special cei de rusă (obligatorie) și franceză (opțională) nu știau nici limba și care erau puși să o predea, nici limba română: manuale nu aveam. Cele „vechi” erau respinse de noul regim, cele „noi” (adică traduceri după manuale sovietice) nu erau „gata”, așa că la franceză, de exemplu, lucram după revista – varianta franceză – „La femme sovietique”. La limba rusă existau niște broșurele de care nu-mi mai amintesc mare lucru; ceea ce mi-a rămas în minte pentru că m-a frapat chiar de atunci, a fost faptul că ori de câte ori se vorbea despre viața cotidiană din URSS, invariabil era vorba despre o familie în care „ea” era „doctor” și lucra într-un spital, iar „el” era arhitect și lucra, desigur, pe un șantier, aveau doi copii, un băiat și o fată, care mergeau la școală cu metroul (ceea ce noi, înapoiți cum eram nu văzusem și nu auzisem). Nu s-a ales nimic din lecțiile acelea de rusă, nici „cântând”, dar n-am reușit. Nu pentru că eram proști sau rău intenționați, ci pentru că o asociam, conștient sau inconștient, cu ocupanții, cu regimul lor de ocupație, cu sărăcia, cu necazurile familiale care nu se mai sfârșeau, cu mizeria și frigul în care trăiam, cu cartelele pentru alimente și „punctele” pentru haine, cu închisorile despre care aflam mereu lucruri îngrozitoare și de necrezut, cu „canalul” despre care se vorbea în șoaptă, despre oamenii „dispăruți” fără urmă! Dar poate că cel mai rău lucru și cel mai greu de suportat era frica. Ne era frică de orice; de soneria de la ușă, de ce ne aștepta „mâine”, de drumul pe jos până la școală sau Facultate, pentru că nu aveam întotdeauna cei 25 de bani pentru un bilet de tramvai la clasa a 2-a – drum care trecea pe lângă dealul Crematoriului unde se aflau cazărmi cu soldați ruși (înainte erau acolo soldați germani) care mișunau peste tot, nu cu cele mai bune intenții, ne era frică să nu ne îmbolnăvim, pentru că bani pentru medicamente nu existau, ne temeam că nu vom avea ce să mâncăm mâine, sau de Crăciun, sau de Paști – sărbători dispărute din calendarul „oficial”, ne temeam de iarna care, oricum, venea și nu aveam ce pune în sobă, lemnele de foc erau un lux!” Este evocată o epocă ce urma să schimbe modul de viață al omenilor, să impună alte adevăruri false cu care istoricul, Viorica Moisuț a luptat toată viața.

Ziua de 23 august 1951 a fost o zi fatală, zi „când se sfârșise o epocă și începuse o altă pentru că din acea zi, scrie autoarea, începuseră pentru familia noastră, ca și pentru atâtea altele, necazurile, drama ce nu s-a terminat zeci de ani: așa-zisa „eliberare” – teroarea dezlănțuită de ocupanți, raidurile nocturne pe la casele oamenilor în căutare de băutură, mâncare, femei, haine, blănuri și tot ce se mai putea găsi, amenințări, violuri, devastări, apoi răsturnările de regim politic care au adus cu

ele, pentru familia noastră, scoaterea tatălui meu din magistratură, supraviețuirea prin vânzarea la tristul *Talcioc* a lucrurilor de valoare din casă, în afară de cărți, mama s-a îmbolnăvit grav, fără îngrijire medicală starea ei s-a deteriorat rapid. A mai trăit un timp, atât cât i-au îngăduit puterile ei”.

După moartea mamei au urmat anii de studenție despre care autoarea scrie cu bucuria și satisfacția de a avea profesori de valoare: Ion Nistor, Dionisie Pippide, Andrei Oțetea, Dumitru Tudor, Emil Condurachi, Dumitru Almaș, Dumitru Berciu, Valeria Costăcel. În contrast cu aceștia au fost profesorii de istorie contemporană care erau chemți să falsifice istoria României și cea universală a anilor 1951-1956. Nefiind specialiști „au venit la catedră în postură de specialiști”, ca de exemplu Sașa Mușat „fără studii, cominternist și membru al bandei de jefuitori de bănci” sau Eliza Campus „fostă directoare de grădiniță”. Apoi au venit la catedră și profesori tineri instruiți la Moscova, „unii dintre ei, scrie autoarea, știau carte, dar în limitele celor învățate la ruși, alții erau de-a dreptul penibili...”.

În anii studenției viitorul istoric, Viorica Moisuc a fost pasionată de arheologie. „Latura de suflet a studenției mele a fost activitatea, vară de vară, timp de patru luni, pe șantierele arheologice de la Histria, Tariverde, Hamangia, Cașloț (lângă Sibiu), București (Biserica Radu-Vodă)... Atunci am cunoscut Dobrogea, cu farmecul ei unic, câmpiile ierboase nesfârșite, satele cu tipicul necunoscut mie, o lume diferită de tot ceea ce văzusem până atunci”. Îmi amintesc cu câtă dăruire le-a povestit unui grup de studenți și elevi din Cernăuți, invitați de istoric să viziteze Dobrogea, despre locurile sfinte și pline de întâmplări adevărate cu personalități reprezentative. Ne-am întors acasă cu dorința de a reveni, pentru a cunoaște mai mult.

După absolvirea facultății a urmat o realitate „cruentă”: „ca și alți doi colegi ai mei – Florin Constantiniu și Iulian Antonescu. Trăiam puțin cu capul în nori ignorând, inconștient și imatur, realitatea... Veneam din familii cu „dosar greu”, dar uitasem de asta. Sau, poate, nu voiam să ne gândim la această absurditate, care depășea puterea noastră de înțelegere!”. După îndelungi căutări a unui loc de muncă, în sfârșit, a ajuns la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” condus de Andrei Oțetea, care a ajutat-o „enorm să deslușesc tainele cercetării”. Era o perioadă când se încerca de a impune adevărul istoric. Nu era ușor cu toate că după 1965, în luptă cu „orientarea rollistă”, orientare cu care istoricul Viorica Moisuc a luptat toată viața, era nevoită să-i înfrunte pe politrucii ruși, care falsificau istoria României.

Cartea trebuie citită atent, cu creionul în mână. Este o experiență pe care trebuie să o însușim, mai ales că reconstituirea adevărului istoric, și mă refer aici la adevărul despre istoria Bucovinei, cere curaj, insistență și muncă asiduă. Aceste rânduri autobiografice sunt, de fapt, o prezentare veridică a unei epoci despre care se vorbește încă timid și puțin, dar a cărei personalități au pus temelia cercetării istorice, într-o perioadă vitregă.

Nu voi prezenta în amănunte capitolele umătoare. Voi prezenta doar tematica capitolelor, pe care vă îndemn să le citiți, căci doar citind vom putea înțelege rostul istoriei. Sunt conștientă de faptul că orice prezentare, oricât de amănunțită, poate fi și subiectivă. Voi enumera doar câteva capitole.

În Partea I: *Istoria românilor – adevăr și minciună* sunt incluse capitolele: *În România ocupată de Puterile Centrale, Nicolae Iorga deslușește românilor istoria germanismului; Basarabia; Nicolae Iorga și Basarabia; Tezaurul României – în paza „aliatului” rus; date și mărturii noi din arhivele Federației Ruse; Ardealul în*

malaxorul inventatorilor de istori; „Imposibila” Austro-Ungarie – soluție acceptabilă pentru popoarele care o constituiau.

Partea a II-a: Anonimus versus Rössler; Transilvania, istoria și oamenii ei în viziunea unui American: Milton G. Lehrer.

Partea a III-a, Salvarea Imperiului Habsburgic prin reformare: Chestiunea federalizării Austro-Ungariei: inereșele Rusiei; interesele Germaniei; situația României; Reformarea Imperiului Habsburgic în viziunea Arhiducelui Francisc Ferdinand; O posibilă conciliere cu statul ungar al românillor din Ardeal și Ungaria în ajunul războiului. Francisc-Ferdinand și Istvan Tisza; Sarajevo și urmările sale: Noua tentativă de menținere a Imperiului Habsburgilor reformat. Sixte de Bourbon-Parma și chestiunea păcii separate.

Cartea a fost redactată în 2022, la Curtea de Argeș, unde istoricul Viorica Moisuc s-a refugiat și își continuă munca asiduă de reconstituire a istoriei adevărate a românilor.

Citim în final: „Încercarea Împăratului Carol de Habsburg de a-și păstra Dinastia și autoritatea asupra „Popoarelor Mele” – care numai „credincioase” nu-i erau – s-au înscris în epopăea Calvarului acestui neam în drumul său către eliberare și Unire”.

PELERIN PE DRUMUL SUFLETULUI ROMÂNESC

Natalia PROȚIUC
Cernăuți

[Felicia Nichita-Toma, *Martirii. M-am identificat cu un pelerin pe drumul sufletului românesc*, Cernăuți, Editura Druk Art, 2022]

Autoarea Felicia Nichita-Toma a dedicat cartea sa *Martirii. M-am identificat cu un pelerin pe drumul sufletului românesc*, Cernăuți, Editura Druk Art, 2022 bunelului său după tată Nicolae Nichita a lui Gheorghe din satul Hrușăuți-Voloca, fostul raionul Adâncata, deportat cu forța la munci silnice, împreună cu mulți consăteni, în lagărul morții de pe țărmurile lacului Onega, neagra străinătate, unde au murit de foame și ger cu dorul după cei de-acasă.

Cartea doamnei Felicia Toma este alcătuită din următoarele capitole: I. *Martirii. Mărturiile ale supraviețuitorilor calvarului sovietic*, II. *Bucovina – raiul Moldovei, diamant din stema lui Ștefan cel Mare*, III. *Cu România în suflet*, IV. *Tu, iartă-ne limba română!*..., V. *Vin cu dor din Bucovina*, VI. *Urme românești la Cernăuți*, VII. *Unirea ne-a fost cel mai sfânt ideal*, VIII. *Pelerin pe drumul sufletului românesc*, IX. *Pentru mine școala a însemnat iubire*, X. *Pentru noi, românii înstrăinați, oricum soarele răsare de la București*.

Articolele din culegerea prezentată sunt preluate din publicațiile ziarului românesc „Zorile Bucovinei” și completate de autoarea cărții. La fiecare din aceste capitole sunt anexate diverse dovezi prin fotografii. Spre sfârșitul anului 2022, când a ieșit de sub tipar această carte, multe personalități despre care scrie Felicia Toma au trecut la cele veșnice. De exemplu: Vasile Tărățeanu, Lora Bostan, Dumitru Covalciuc, Mircea Lutic ș.a.

Florin Stan, consilier diplomatic la Consulatul General al României la Cernăuți, apreciază într-un comentariu al său informația istorică și cotidiană, biografia uitată și imaginile recente din cuprinsul Bucovinei, reflectate în această carte. „Titlul redutabilei publiciste a «Zorilor Bucovinei», ziarul românilor din Ucraina, ne apropie de cele mai intime trăiri ale comunității noastre istorice. Parcurgând volumul, reținem înfruntările martirilor prin mărturiile supraviețuitorilor calvarului sovietic. Nu întâmplător aceasta este și cea mai densă parte a cărții pentru că, spre meritul autoarei, nimeni și nimic nu a fost uitat din trecutul acestui colț de țară, «Golgota neamului» fiind reprodusă aici prin nenumărate instantanee. Cu fiecare pagină pe care o întoarcem cunoaștem mai mult din Bucovina, «rai al Moldovei, diamant din stema lui Ștefan cel Mare», Felicia Nichita-Toma pledând permanent pentru rememorare și restituție cu România în suflet». Ca mărturisire de credință ne este transmisă valoarea limbii române, rostirea graiului matern, un firesc umbrat uneori, niciodată uitat.

Dorul Bucovinei este ipostaziat, cum altfel mai potrivit, prin arta muzicii exprimată de glasurile și artiștii talentați ai locului, un spațiu binecuvântat, cu «urme românești» aproape mitice sub raza Luceafărului. Ca un veritabil „pelerin”

pe drumul sufletului românesc, autoarea ne aşază paşii dincolo şi dincoace de graniţă, având convingerea în energia satului care poate păstra, în vetrele istorice ale neamului, fiinţa naţională, Voloca fiind aici un adevărat leagăn al românităţii”, scrie Florin Stan

În *Prefaţă* Felicia Nichita-Toma scrie despre adevărul ascuns în inima satului natal Hruşăuţi-Voloca cu oameni harnici şi gospodari, adevăraţi patrioţi ce-şi iubesc neamul, limba, portul şi tradiţiile populare.

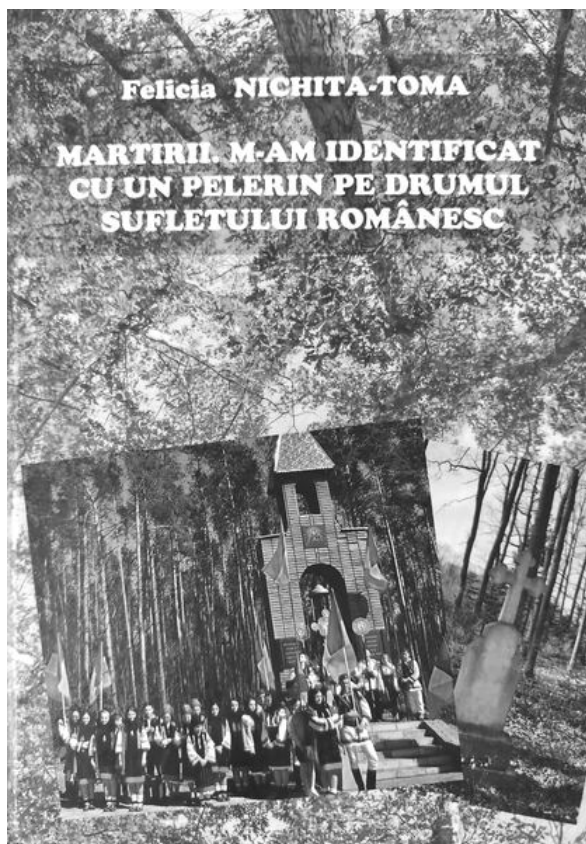
Plaiul lui Vodă, numit astăzi Hruşăuţi, cum îi mai spun legendele despre viteazul Ştefan cel Mare care a purtat lupte şi victorii glorioase în sânul Codrilor Cosminului.

Festivalurile, obiceiurile şi tradiţiile de iarnă şi de vară şi evenimentele cu ecou naţional, organizate în satul natal, s-au dovedit a fi adevărate sărbători ale sufletului românesc. Oamenii au ştiut să-şi păstreze comorile spirituale moştenite din moşi-strămoşi prin frumoasele tradiţii strămoşeşti, făcându-i unici, statornici şi nemuritori.

Aproape că nu au mai rămas în viaţă cei care au supravieţuit genocidului stalinist, masacrelor de la Fântâna Albă, unde la 1 aprilie 1941 în sfânta zi de Paşte au fost masacraţi sute de români nevinovaţi ce şi-au sacrificat vieţile pentru libertate şi identitate naţională.

Groaznici au fost acei ani de dezrădăcinare şi deznaţionalizare a neamului românesc din Nordul Bucovinei, ţinutul Herţei şi Basarabiei. Acest adevăr, accentuează autoarea, trebuie transmis, „copiilor şi nepoţilor noştri ca să păstrăm mereu aprinsă candela memoriei pentru eternizarea eroilor căzuţi pentru credinţă şi patrie; pentru ca această dramă naţională, această crimă neagră din istoria românilor să nu fie ruptă, aruncată ştersă din inimile urmaşilor”.

Nicolae Nichita a fost luat cu forţa de sovietici, când a fost „eliberat” ţinutul, şi dus la muncile grele în neagra străinătate. A decedat de foame şi muncă silnică, cumplite geruri în lagărul morţii de pe ţarmul lacului Onega. Nicolae Nichita avea în sat o tăbăcărie şi un mic atelier de confecţionare a încălţămintei. Dar într-o zi a fost trădat şi dus împreună cu cei 150 de bărbaţi tineri şi voinici din Voloca, la construcţia canalului Belomor; decedaţi în anii 1944-1945 în lagărele morţii din Karelia, zona

lacului Onega. Li se plătea doar câteva ruble pe lună, trăiau în barăci câte 25, dormeau jos pe fân. La fiecare pas îi amenința moartea pe care o grăbea gerul aprig, foamea și munca peste puterile omenești. Din bărbații tineri voinici și frumoși de 80-90 kg, doar în câteva luni de muncă istovitoare și foame, au ajuns să cântărească 30-20 kg. „Unchiul Ilie Poclitar a avut norocul să se întoarcă acasă. El povestea că pășteau iarbă, mâncau balebă de cal, varză stricată din gunoi, capete și cozi de pește. Atunci când mureau cu sutele de foame, erau aruncați unul peste altul în gropi comune”.

„Drumul spre baștină i s-a părut bunelului prea lung; înlăcrimat, înțelegând că îl părăsesc ultimele puteri, a simțit ghearele morții și că vine cea cu coasa în spinare să-l scape de suferință. A știut că n-o să-și poată îmbrățișa copiii vreodată și n-o să-i mai zâmbească zorii fericirii pe pământul strămoșesc” (p. 28). Atunci a dorit să-și găsească liniștea veșnică în pământul străbun rugându-i pe cumnatul său Iliuță și pe vecinul Procopie Poclitar să nu le spună însoțitorilor bolșevici că a decedat, fiindcă cei care își dădeau sufletul erau aruncați din tren, ci să-l ducă la Cernăuți pentru a fi înmormântat creștinește în glia străbună. Ultimul lui vis și dorința i-au fost îndeplinite: își doarme somnul veșnic în Țara Fagilor. „Nu avea deloc carne pe oase, era numai piele și oase, nu avea nici măcar buze să-i acopere dinții dezveliți. Cântărea vreo 20-25 kg. Cum de s-a mai ținut sufletul în trupul lui atât de vlăguit? Era de neînțeles, probabil, îl mai ținea în viață gândul că o să-și odihnească osemintele chinuite în glia străbună. Bunica Leontina a fost anunțată și a plecat la morgă la Cernăuți și cu greu l-a recunoscut” (p. 29). Soțul ei fiind cândva voinic și frumos, de dorul căruia mureau fetele, a fost recunoscut doar după cicatricea de pe șold ce i-a rămas după o mușcătură de cal.

„Tatăl Ion, pe atunci avea 13 ani și stătea ascuns în iesle la vacă la vecina Saveta a lui Nicolae al lui Nistor, iar bunica Leontina, Dumnezeu să-i odihnească pe toți în liniște și pace, căci sunt la bună dreptate, îi aducea de mâncare pe ascuns. Atunci când au auzit că ei umblă cu raza, de frică să nu-l găsească, puneau mai mult fân peste copil, ca nu cumva să fie observat; căci dacă îl găseau era luat cu forța la munci silnice în minele din Donbas” (p. 25).

Despre masacrul de la 1 aprilie 1941 din Valea Plângerii de la Fântâna Albă au ajuns mărturii groaznice în zilele noastre. Din coloana românilor de prin satele Suceveni, Pătrăuții de Sus și de Jos, Crasna, Cupca, Petriceni, Dimca, Carapciu, Trestiana, Corcești, Iordănești, Ropcea, Mihuceni etc. porniți spre frontieră, au rămas foarte puțini care și-au salvat viața. Sângeroasa dramă e descrisă în subcapitolul cărții *Câteva zile „a umblat” pământul și iarba cu oamenii îngropați de vii*.

Deși timpul acoperă urmele omului pe pământ, dar nu poate acoperi raza de lumină lăsată în sufletul și conștiința celor pentru care a rămas „o pulbere de dor”. „Or, cel plecat în veșnicie, scrie autoarea, și-a lăsat lumina pe pământ prin faptele și cuvântul ziditor, iar sufletul îi e nemuritor. Purtând „cununa tainelor cerești”, „Păstorul Mioriței”, scriitorul, profesorul, savantul și academicianul Grigore Bostan, șeful Catedrei de Filologie Română și Clasică, omul, marele patriot român, fidel luptător pentru cauza națională, care, «plecat spre văi, la rădăcini», a rămas «pe-acest hotar», de unde n-a «plecat cu totul niciodată», în crângul spiritualității românești – «un ram înmugurit», și de acolo, de sus, din Eterna, «continuă să verse-n glie lumină»” (p. 325). Președinte fondator al Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu”, Grigore Bostan s-a străduit să sădească în sufletele conașionalilor bobul dragostei și unirii; este autor al unor lucrări din domeniul istoriei folclorice și etnografiei românești din

Bucovina. Tezaurul pe care ni l-a lăsat Grigore Bostan e merit să cultive spiritul și sentimentul național, în primul rând, pentru tânăra generație, iar rădăcina lui e în opera academicianului pe care trebuie s-o studieze tinerii. Osârduind împreună cu soția sa, Lora, Grigore Bostan ne-a lăsat lucrarea despre scriitorii din Bucovina volumul *Pagini de literatură română*. Felicia Toma menționează că doamna Lora Bostan este cea care s-a străduit să altoiască studenților dragostea de limbă, de popor, de literatura română, răspândind lumină și căldură în sufletele celor care i-au cunoscut și îi prețuiesc.

Românii au trecut prin suferințele Neamului în „Siberii fără de sfârșit”, în stepele pustii ale Kazahstanului, în lagărele morții de pe țărmurile lacului Onega, masacrați la Lunca și Fântâna Albă, doar pentru singura vină că își iubeau Patria spre care își îndreptau speranța. Mai există multe locuri însângerate pe acest pământ, unde lacrima trecutului, îmbrățișându-se cu oroarea prezentului, urcă strigător la ceruri. Să nu uităm că dorul de libertate al românilor masacrați în ianuarie-februarie 1941 la Lunca era atât de mare, încât nu-l putea opri nici moartea. Și-au sacrificat viața pentru limbă și neam. Și dacă rănila trecutului s-au mai cicatrizat, avem o rană vie ce sângerează în sufletele noastre, a neamului românesc – excluderea limbii române din școală – pentru care generațiile ce vor veni după noi vor fi nevoite să înalțe cruci ale durerii. „Limba este focul veghetor al Patriei, suflarea ei caldă, sănătatea ei liber ziditoare de frumos”, scria Grigore Vieru. Să nu uităm că pentru această suflare ziditoare au mers la moarte martirii neamului românesc! Să nu uităm că fără limbă nu mai suntem un neam! S-au împlinit peste 82 de ani de la sângeroasele masacre din iarna anului 1941 de la Lunca, Ținutul Herța, când, pentru a scăpa de jugul odiosului regim comunist, în noaptea de 27 spre 28 ianuarie, peste 150 de români din ținut, au hotărât să treacă ilegal granița în România, în timp de noapte. Însă au fost trădați, așteptați la Lunca și secerăți de gloanțele grănicerilor sovietici, apoi îngropați într-o groapă comună. Deși eoul tragediei s-a răspândit fulgerător prin satele românilor orfani de Țară, dorul de libertate era atât de mare, încât nu-l putea opri nici moartea. Astfel, în noaptea de 6 spre 7 februarie 1941, al doilea grup, peste 600 de români dintre cei mai înflăcărați patrioți au pornit pe gheața Prutului spre Lunca Herței, ca să treacă frontiera în România, neștiind că de-acum erau așteptați de grănicerii ruși și că avea să-i pască aceeași soartă ca pe românii plecați spre Țara lor de obârșie la sfârșitul lunii ianuarie aceluiași an. Doar 57 au avut norocul să treacă în România, 46 au fost arestați, ceilalți au murit în chinuri cristice, cosiți de mitralierele călăilor sovietici, înecându-se în apele însângerate ale Prutului. Martorii spuneau că apele Prutului clocoteau înroșite de sângele românilor masacrați.

Printre sutele de români omorâți pe malul Prutului, înecați sub sloiurile de gheață în iarna anului 1941 au fost și tineri din Boian, Ostrița Herței, Horecea Mănăstirii și Horecea Urbană, Plaiul Cosminului, Ceahor, Corovia, Voloca...

A doua zi bolșevicii i-au forțat pe locuitori să sape trei gropi pe malul Prutului și să arunce cadavrele – și pe cei morți, și pe cei vii, pe ultimii, militarii sovietici omorându-i cu patul armelor și cu baionetele, drama românilor înstrăinați de Patrie continuând apoi cu deportările în Siberia, Kazahstan, Karelia, în gulagurile și închisorile staliniste, în lagărele morții de pe țărmurile lacurilor Onega și Ladoga, torturați, flămânzi și goi, sfârșind în chinuri cristice, nerezistând calvarului. În primăvară, puhoaietele de apă au spălat malurile râului, iar în 1942, după ce s-au

reîntors româniei, a fost găsită doar o singură groapă cu 107 cadavre fiind identificate după îmbrăcăminte, 38 de martiri au fost apoi înhumați în panteonul eroilor din comuna martiră Mahala.

Cu tristețea durerii de-o seamă, cu inimile înlăcrimate, mahalencele Rahira Spănu și Veronica Burcovsca își amintesc mereu de rudele lor – Aurel și Gheorghe Spănu, care au căzut cosiți de gloanțele grănicerilor bolșevici la Lunca. Aurel avea 21 de ani, iar mezinul Gheorghe – 17. Din această cauză, fiind considerați „dușmani ai poporului”, părinții lor mama Frosina și tatăl Florea, împreună cu fiica Maria, au fost deportați în Siberia, suportând toate urgiile staliniste, la baștină întorcându-se doar părinții, căci fiica a murit de foame și ger, a rămas să zacă în neagra străinătate, fără mormânt și cruce la căpătâi. Printre martirii de la Lunca au fost și Dumitru Apetre, V. Mihai Conovaru, Toader Mironescu din Horecea, cei doi fii minori ai lui Ilie Antonescu din Mahala Toader, care avea 17, și Simion de 16 ani. Ultimul a fost rănit în acea noapte în Lunca Prutului și îngropat de viu. Toader a fost arestat și încarcerat, astfel a dispărut și nimeni n-a mai aflat nimic despre el. Părinții, împreună cu mezinul Aurel, surorile Lucreția și Viorica, considerați „dușmani ai noii puteri, au fost judecați la 20 de ani de exil în Siberia. Moartea eroică a martirilor, sacrificăți la altarul de jertfă al neamului românesc, a fost comemorată printr-un pios omagiu, printr-un înălțător Te-Deum, oficiat de un sobor de alese fețe bisericești din România și regiunea Cernăuți, în frunte cu Mitropolitul Longhin, starețul mănăstirii Bănceni, mare duhovnic și purtător de evlavie, propovăduitor al celor sfinte ale Neamului, cu preacucernicii Gheorghe Moroz, protopop de Noua Sulița, cu fiul Nicolae, la Crucea durerii de la Lunca, înălțată în 2016, din inițiativa Elenei Nandriș, primarul de atunci al satului Mahala, manifestarea comemorativă fiind organizată, și de data aceasta, precum ani în șir, grație Elenei Nandriș, președinta Societății culturale „Grigore Nandriș”.

Și după cei 80 de ani rănilor dor... Cu toate că atunci credința era interzisă, lumea era mai bună și mai evlavioasă.

Astăzi în Voloca pe Derelui româniei își trăiesc cu demnitate rostul vieții. Autoarea exprimă o mare dragoste față de satul natal și rostește din toată inima că totdeauna când revine acasă în micul ei paradis, satul o primește cu brațele deschise și atunci își aduce aminte de copilărie, își amintește de zilele cu soare când alerga desculță prin câmpiile însorite, ascultând șoaptele ierbiilor, concertul primăverii, admira zborul fluturașilor și zumzetul albinelor, culegea flori cele mai frumoase pentru scumpa ei măicuță Rodica Zaharciuc-Nichita. Mama ei „avea o voce măiastră, lirică și cânta atât de frumos, încât putea concura cu orice cântăreață renumită, pregătea bucate gustoase tradiționale românești: sarmale la cuptor cu slănină afumată, gogoși și turte dulci, răcitură din cocoș, pui în smântână, prăjituri foarte gustoase cu nucă, care erau de neuitat!!! Dar ce colaci frământa și cocea, mai ales cozonaci, cum nu fac azi alți meșteri mai iscusiți”(p. 6).

În articolul *Adio, scumpă mamă, vei rămâne mereu o icoană pictată în inima noastră!* Felicia Toma își ia rămas bun de la mama sa, Rodica Zaharciuc. Mama avea un suflet cald, blând, evlavios și generos; a crescut patru copii: Nicolae, Viorel, Felicia și Aurora. „De-acum înainte, dragă mamă, ne vei veghea liniștea și fericirea, ne vei ocroti din ceruri, precum ai făcut-o cât ai trăit pe pământ”.

Despre profesorul și publicistul Vasile Bizovi, originar din Boian, autoarea scrie că rămâne un model pentru generațiile actuale. A publicat peste 800 de articole despre

istorie și pedagogie în presa românească: „Țara Fagilor”, „Zorile Bucovinei”, „Codrul Cosminului”, „Glasul Bucovinei”, „Nistru” etc. Eleonora Bizovi, soția lui Vasile Bizovi, Doamna limbii române (după cum o numesc cei de la „Zorile Bucovinei”) a creat Muzeul Bisericii „Adormirea Maicii Domnului”, a editat monografia *Boianul*, astfel îndeplinind dorința soțului său.

Nu odată au fost oficiate serviciile divine de la Biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil” din Storojineț de către părintele-protopop Vasile Covalciuc în amintirea marelui bărbat al neamului Iancu Flondor, făuritorul Unirii din 1918. Monumentul simbol al martirilor neamului românesc, deportați și omorâți de regimul stalinist, se află lângă cripta Flondorenilor.

Despre consăteanul său, Ion Paulencu, Felicia Toma scrie că este un talentat solist la Opera Națională din Chișinău, pedagog de canto la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice și la Școala de Muzică „Ștefan Neaga” din Chișinău, autor de cărți despre folclorul din Bucovina, autor de filme documentare, muzician care cântă la 15 instrumente.

Autoarea descrie activitatea câtorva cântăreți din Bucovina, scriitori, jurnaliști din Cernăuți și Moldova. Un fragment excepțional reprezintă narațiunea despre nobilul cavalier al artei, legendarul compozitor Eugen Doga. Impresionând totdeauna, maestrul accentuează următoarele: „Dacă aș putea cuprinde luna, aș organiza și acolo concerte”. Anul 2007 a fost declarat de conducerea Republicii Moldova „Anul Eugen Doga”. Pentru contribuția de excepție la dezvoltarea artei muzicale naționale și universale i-a fost acordat Premiul de Stat și titlul de „Laureat al Premiului de Stat” pentru anul 2008. La vârsta lui înaintată Eugen Doga a rămas cu sufletul tânăr și împătimit de muzică.

În cartea doamnei Felicia Toma aflăm lucruri interesante despre românii de la țară, care păstrează tradițiile și obiceiurile străbune. Cu deosebită evlavie este evocată meșteriița cu mâini de aur, Maria Bojescu, care prin muncă face frumuseți spirituale divine. Este una din vrednicele volocence, care prin înfrumusețarea costumului popular, face ca această meserie tradițională să dea muguri în orice suflet român. De peste 25 de ani se dedică pasiunii brodatului cu mărgele. De când a însușit artă broderiei, a brodat peste 30 de cămăși și peste 20 de catrințe, trăistuțe și icoane cu mărgele; patru dintre care cu chipurile Fecioarei Maria, a lui Iisus Hristos, sfântului Nicolae și al Maicii Domnului la vârsta de trei anișori la intrarea ei în biserică, pe care le-a dăruit sfântului locaș de închinare – Bisericii cu hramul Sfântul Nicolae din localitate.

Cernăuțiul este prezentat de autoare precum un oraș multicultural, în care au conviețuit oameni și cărți într-o armonie și înțelegere deplină, unde a existat întotdeauna un spirit tolerant bucovinean.

Această monografie este o istorie vie a regiunii Cernăuți, care readeuce în actualitate evenimente istorice și personalități care formează adevărata istorie a ținutului. Impresionanta muncă a autoarei a fost apreciată de ziarista și publicista Maria Toacă, care prezintă personalitatea colegei sale, numind-o nonconformistă și cea care se dăruiește nerezervat drumului ales: „Felicia Nichita-Toma nu dă semne de oboseală [...] în promovarea intereselor naționale și valorilor românești...” (p. 668).

CE SUNT ȘI PENTRU CINE AU FOST INVENTATE „BUCOVEȘTILE”?

Ana-Maria MALAICU
Hliboca

Și în acest an ne bucurăm că putem pune pe băncile școlilor cu predarea în limba română și revista elevilor români din Ucraina „Recreația Mare”. Pentru aceasta suntem recunoscători Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, care a răspuns pozitiv și finanțează proiectul „Păstrarea identității lingvistice a elevilor români din Ucraina prin educație non formală”, depus în sesiunea de finanțare 2023 de către Întreprinderea Privată Redacția ziarului „Novyi den”, care editează și săptămânalul „Monitorul bucovinean”.

În cele șapte ediții ale revistei pe care le-au primit în 2023, cititorii noștri, elevii etnici români, vor găsi lucruri interesante, care sunt de folos în însușirea nu numai a limbii române ca obiect de studiu, dar a limbii noastre dulci, „ca un fagure de miere”, în genere. Pedagogii, corespondenții și redactorii care pregătesc edițiile „Recreației mari” au grijă ca limba noastră maternă să fie savurată la mai multe obiecte de studiu, acestea fiind prezente în revistă prin jocuri didactice, lecturi suplimentare, jocuri de logică și de dezvoltare a culturii generale.

Având în vedere lipsa manualelor de istoria poporului român, care se mai studiază în școlile din localitățile românești, anul acesta „Recreația mare” vine cu câteva teme noi pentru a avea posibilitatea de a cunoaște istoria noastră: cum a fost constituit statul român și cine a stat la baza primei uniri a Țărilor Române.

O atenție cuvenită este acordată literaturii române din regiune. Astfel, din inițiativa fondatorului revistei, în fiecare ediție redacția vine cu rubrica „Teme noi la literatura ținutului natal”, la care se publică versuri și proză a autorilor care până acum nu au fost studiați la acest obiect. Este vorba de o generație mai nouă de scriitori:

Marin Gherman, Vasile Bâcu, Doina Bojescu, Gheorghe Ungureanu, Nicolae Șapcă, Vitalie Zăgrea, Vladimir Robu.

O bucurie a copiilor este și oaspetele de onoare al revistei de anul acesta. Dacă în 2022 oaspeți ai școlărilor români din Ucraina au fost poeții de mare performanță care scriu pentru copii, de la Chișinău, Titus Știrbu și Arcadie Suceveanu, anul acesta la invitația redacției a răspuns excepționalul scriitor pentru copii din București Petre Crăciun. Dumnealui a scris special pentru elevii noștri cinci „Bucovești” – un termen nou special gândit de maestru pentru școlarii bucovineni.

Acestea nu sunt toate surprizele „Recreației mai” în anul 2023.

Fondurile nerambursabile atrase de Întreprinderea Privată Redacția ziarului „Novyi den” în cadrul Sesiunii de finanțare 2023, lansată de Departamentul pentru Români de Pretutindeni al Guvernului României, sunt direcționate pentru editarea și tipărirea revistei „Recreația mare” într-un tiraj de 4000 de exemplare, distribuite în școlile cu predarea în limba română din regiunile Cernăuți, Transcapatia și Odesa.

Departamentul pentru Români de Pretutindeni sprijină activitatea românilor din afara granițelor și acordă finanțări nerambursabile proiectelor dezvoltate de mediul asociativ, care urmăresc păstrarea, dezvoltarea și afirmarea identității etnice, culturale, religioase și lingvistice a românilor din comunitățile istorice și din diaspora, precum și întărirea legăturilor dintre România și etnicii români din afara granițelor țării.

DESTINE ROMÂNEȘTI: ANII 1940-1941. DESPRE CE „AU TĂCUT” ARHIVELE

Alexandrina CERNOV
Cernăuți

[Petru Grior, *Anul 1940. Instaurarea puterii sovietice în actuala regiune Cernăuți*, Editura Druk Art, Cernăuți, 2021].

Petru Grior, absolvent al Catedrei de Filologie Română a universității cernăuțene, fondatorul Societății „Golgota” din Cernăuți care a fost inaugurată cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la masacrul de la Fântâna Albă (1991), s-a dedicat în ultimii ani cercetării arhivelor, propunându-și să reconstituie adevărul despre masacrele de la Lunca și Fântâna Albă, despre deportări, despre soarta românilor în perioada instalării puterii sovietice în actuala regiune Cernăuți. Este fondatorul Centrului de Cercetări Istorice și Culturale din Cernăuți. A lucrat o perioadă în calitate de director adjunct la Arhivele Statului din Cernăuți. Ca și colegul său, Dragoș Olaru, au avut posibilitatea de a accesa documente, ce erau interzise istoricilor „de rând” spre cercetare. Au adunat și publicat informații care abia astăzi ne permit să înțelegem pe deplin tragedia prin care a trecut neamul nostru de martiri.

Rezultatele cercetărilor au fost publicate în *Cartea durerii. Martirii României*, în 6 volume la Cernăuți în anii 2011-2016 și în alte lucrări. Cercetările efectuate în baza documentelor oficiale rememorează adevărul crunt despre primii ani de dictatură stalinistă, perioada tragică pentru românii din regiunea Cernăuți: între 28 iunie – 31 august 1940 au fost arestați, anchetați și trimiși în Siberia 200 de „dușmani ai poporului” de origine română, iar din numărul total al deportaților din regiunea Cernăuți în anul 1941 românii au constituit 6.031 de persoane. Cel mai mare val al deportaților din Basarabia și nordul Bucovinei a avut loc în 12-13 iunie 1941, cea mai tragică zi din primul an al dominației staliniste, ne informează arhivistul Petru Grior, când în timpul nopții „au fost deportați 22.147 de oameni de diferite naționalități, vârste și profesii”, dintre care „6.532 de femei și 5.240 de copii... Din raionul Herța – 1.373; din r. Hliboca – 2.290; din r. Noua Sulița – 1.961; din com. Mahala – 700; din r. Hotin – 1.412; din or. Cernăuți – 6.036” (Agenția BucPress din Cernăuți).

În ultimii trei ani Petru Grior a lansat încă trei cărți în care reconstituie prima perioadă a instalării puterii sovietice, marcată de represalii, arestări, deportări, distrugerii, foamete, închisori. „În dimineața zilei de vineri, 28 iunie 1940, scrie autorul, Armata Roșie forțează Nistrul și intră pe teritoriul actualii regiuni Cernăuți a Ucrainei cu scopul de a-i «elibera pe români de sub jugul asupritorilor români», «pentru triumful dreptății sociale». Așa scria presa românească din ținut în perioada sovietică” (p. 3). Presa de propagandă bolșevică folosește dezinformările menite să demonstreze beneficiile instaurării celei mai sângeroase perioade din istoria multpătimitului pământ. „Bunăoară, scrie autorul, cu ocazia jubileului de 550 de ani de la prima atestare documentară a orașelului Herța a apărut o pagină tematică sub genericul «Timp al marilor primeniri». Referindu-se la trecutul acestei așezări

moldave, baștina iluministului, Gheorghe Asachi, se sublinia faptul că herțenii au dus o luptă aprigă «contra asupritorilor», participând activ la răscoala țăranilor din 1907 din România. După un deceniu, au primit cu entuziasm «vestea despre biruința Marii Revoluții Socialiste din Octombrie» din Rusia, salutând «călduros Puterea Sovietică», exprimându-și «adeziunea la noua putere» în timpul unui miting desfășurat în această citorie multiseculară la finele anului 1917. Însă ei au avut posibilitatea să-i întâmpine «cu bucurie pe eliberatori» abia în 1940, când s-a realizat «visul de secole al celor obidiți». Așa a început să se rescrie istoria românilor din regiune.

Autorul enumeră localitățile anexate de URSS: „... sunt încadrate 420 de localități din fostele județe Cernăuți, Storojineț, Rădăuți, Hotin și Dorohoi ale României, cu o suprafață de 8 mii de kilometri pătrați cuprinzând circa un milion de locuitori. Împreună cu unitățile militare sovietice, pe meleagurile voievodale năvălesc reprezentanții Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne al URSS (NKVD), având ca sarcină principală căutarea, descoperirea și nimicirea «dușmanilor poporului» care «au supt sângele nevoiașilor timp de secole»” (p. 4). Urmează descrierea destinului celor care au nimerit printre primii în mâinile «eliberatorilor bolșevici...», fiind considerați chiaburi, spioni, agenți secreți ai securității române: „Activitatea organelor sovietice de represalii era îndreptată în direcția nimicirii reprezentanților claselor sociale considerate a fi purtătoare ale valorilor societății burgheze, fiindcă ei erau o piedică în construcția socialistă” (p. 16). Depeșele pe care primul secretar al comitetului județean Cernăuți Ivan Grușețki le înainta Comitetului Central al Partidului Comunist de la Kiev *Despre instaurarea puterii sovietice în Bucovina de Nord și începutul activităților organelor de partid și sovietice* raportau despre entuziasmul populației care întâmpina cu bucurie intrarea Armatei Roșii „eliberatoare”. În aceste documente a fost folosită pentru prima dată denumirea de Bucovina de Nord (p. 17-18). „Informațiile” nu aminteau fărădelegile comise de NKVD-iști: „... când au fost arestați și condamnați la ani grei de închisoare sau la moarte zeci de oameni nevinovați, fiind acuzați de crime pe care ei nu le-au săvârșit. (...) Nu se spunea nimic despre teroarea roșie, ridicată la rangul de principiu, care a provocat un val de treceri numeroase în Patria istorică...”. În ținut a pornit procesul de naționalizare a bunurilor naționale, declarate ca proprietăți ale statului sovietic (p. 23).

În vara anului 1940 au fost adoptate o serie de legi: „Legea din 2 august 1940 (...) are următoarea redacție: «Să se includă partea de nord a Bucovinei și județele Hotin, Ackerman și Ismail ale Basarabiei în componența Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene»”.

„Pe data de 7 august 1940 este adoptată *Legea* despre unele schimbări și completări la articolele 13, 23 și 48 din Constituția URSS, conform cărora teritoriul Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene a fost împărțit în 23 de regiuni... Rând pe rând apar în luna august 1940 decrete referitoare la naționalizarea pământului, a băncilor, a întreprinderilor industriale, organizațiilor de consum, transportului feroviar și fluvial, poștei și telegrafului. Au fost naționalizate, continuă autorul șirul naționalizărilor, 74 de bănci mari și mici, 12 stații electrice, conducte de apă, parcul orășenesc de tramvaie. În mâinile statului trec tipografiile, spitalele, farmaciile, instituțiile de învățământ, casele locuitorilor care s-au refugiat în România” (p. 25).

„La 15 august 1940, scrie autorul în continuare, apare *Decretul Prezidiului Suprem al URSS despre naționalizarea pământului de pe teritoriul Bucovinei de*

Nord (subl.n.), conform căruia, începând cu data de 28 iunie 1940, tot pământul ținutului «eliberat» și bogățiile subsolului, cu pădurile și apele lui, devin proprietatea statului sovietic După cum mărturisesc documentele de arhivă, au fost naționalizate peste 836 de mii de hectare de pământ arabil. Peste aceste pământuri vor fi organizate 9 sovhozuri” (p. 25).

În baza materialelor de arhivă P. Grior enumeră schimbările care au avut loc în învățământ: „În august a fost reorganizat întregul sistem de învățământ. Vor fi lichidate toate școlile românești. Au fost deschise 406 școli cu limba ucraineană de predare, 10 școli cu limba rusă de predare și două școli pedagogice. Pentru băștinașii meleagurilor voievodale de origine română vor fi organizate 114 școli cu limba de predare moldovenească. Nimeni nu a strigat atunci «Pentru limba ta sfântă de veacuri, ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane!». Această limbă nouă, născocită și impusă de sovietici, a fost susținută și protejată de potențaii zilei timp de jumătate de secol pe teritoriul ținutului carpatin, până la destrămarea imperiului bolșevic”.

Alte instituții de învățământ precum și reorganizarea universității cernăuțene: „În scopul pregătirii învățătorilor pentru clasele superioare, în orașul Cernăuți au apărut Institutul Pedagogic, în cadrul căruia aveau posibilitatea să capete cunoștințe în materie de filologie (limba și literatura ucraineană), de fizică și matematică și de istorie 330 de studenți. Totodată, va fi reorganizată și universitatea cernăuțeană, transformându-se în Universitatea de Stat din Cernăuți, cu următoarele facultăți: Facultatea de Filologie (limba și literatura ucraineană, limba și literatura rusă), Facultatea de Fizică și Matematică, Facultatea de Biologie, Facultatea de Geografie. Facultatea de Teologie a fost lichidată. Facultatea de drept, existentă în perioada interbelică, își va găsi adăpost în clădirea Universității din Lvov. Lecțiile pentru cei 420 de studenți se citeau în limba ucraineană”. Acestea sunt datele oferite de documentele din Arhiva cernăuțeană.

Petru Grior ne oferă și alte date interesante, necunoscute până acum, despre vizita lui Nichita Serghievici Hrușciiov, pe atunci prim-secretar al Comitetului Central (bolșevic) al Ucrainei, la Cernăuți și consecințele ei mai ales, persecuțiile împotriva slujitorilor altarului (p. 26-28). Schimbări esențiale au avut loc și în domeniul culturii. Nichita Hrușciiov, vizitând orașului Cernăuți (4 iulie 1940), „a măsurat cu pasul fosta stradă Domnească, fiind însoțit de noua conducere a ținutului „eliberat”, precum și de unii reprezentanți ai foștilor ilegaliști. Conducătorul Ucrainei Sovietice, rămânând surprins de frumusețea acestei străzi, i-a rugat pe ilegaliști să-i dea informații suplimentare referitor la strada în cauză. Acei, care trăiau în inimi „venin și mărăcine”, i-au spus „scumpului conducător” că în perioada interbelică, strada Iancu Flondor a devenit centrul vieții culturale și comerciale al istoricului oraș de pe malul bătrânului Prut și în aceste edificii, împodobite cu diferite sculpturi ale personajelor din mitologia antică locuiau boierii români. Strada era spălată cu apă și săpun de două ori pe zi și țărani, dacă doreau să calce pe caldarâmul ei, trebuiau să-și schimbe încălțăminte plină de noroi. Groaznicul secretar a început să tune și să arunce fulgere prin nări, ordonându-le „eliberatorilor” „să distrugă cartierele vechi ale orașului, fiindcă ele erau o mărturie a trecutului burghezo-moșieresc” (p. 52). Ulterior strada Iancu Flondor a fost numită cu numele scriitoarei ucrainene Olga Kobâleaska, monumentul căreia a fost ridicat în fața teatrului din Cernăuți. Teatrul devine ucrainean. Piața Vasile Alecsandri devine Piața Teatrală.

Au loc schimbări esențiale în domeniul culturii: „La Cernăuți, scrie autorul,

este transferat Teatrul Dramatic din Harkov, condus de regizorul Vasylo. În centrul regional iau ființă Filarmonica Regională de Stat și Casa de creație regională. În satele și orașele ținutului au fost deschise biblioteci și cluburi, pe lângă care funcționau cercuri dramatice și culturale, în cadrul cărora erau citite lecții pe teme ateiste, se demonstau filme. Toate așezămintele de cultură își desfășurau activitatea sub controlul nemijlocit al organelor de partid...” (p. 28).

Chiar din primele zile ale instaurării puterii sovietice au fost interzise toate societățile culturale românești, considerate de puterea sovietică „organizații naționaliste”: „din 15 august 1940, a pornit naționalizarea, jefuirea și nimicirea bunurilor acestor adevărate centre de cultură și de studiere a istoriei ținutului și neamului” (p. 34), edificiile lor fiind confiscate: Palatul Național al Românilor, clădire cu două etaje cumpărată de Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina. În baza documentelor aflate în arhiva cernăuțeană, Petru Grior aduce date și despre alte instituții de cultură ce aparțineau acestei Societăți. Este important să le știm astăzi, când istoricii ucraineni declară că românii nu au avut nici o contribuție la dezvoltarea culturii din ținut. Să reproducem integral acest fragment: „În Palatul Național și-au găsit adăpost numeroase societăți românești, printre care „Armonia”, „Junimea”, „Dacia”, „Arboroasa” „Societatea Scriitorilor Bucovineni”. Tot în acest Palat a funcționat Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, înzestrată cu aparataj modern pentru acele timpuri, capabil să culeagă texte în mai multe limbi. (...)

În fosta Piață Vasile Alecsandri (astăzi Piața Teatrului) Societății i-a aparținut o parcelă de pământ cu o suprafață de 5.750 metri pătrați unde s-a ridicat monumentală clădire a Palatului Cultural al Românilor, proiectată pe un spațiu 4.640 metri pătrați. Edificiul cuprindea paisprezece camere pentru birouri, o sală de conferințe, o sală de lectură, o sală pentru depozitul de cărți al bibliotecii, o sală festivă. Mobila încăperilor s-a ridicat la costul de un milion de lei. Concomitent, Palatului Cultural al Românilor conținea un hotel cu 120 de camere, o terasă extinsă în lungul întregii clădiri cu încăperi destinate pentru bucătărie. În acest Palat se afla sediul „Băncii de Nord”, care aducea Societății un venit anual de 360 de mii de lei”. Astăzi în această clădire funcționează Casa Ofițerilor.

Alte proprietăți ce au aparținut Societății: Internatul pentru elevi (fosta stradă Mărășești, nr. 24, astăzi str. Șevcenko), Internatul pentru meseriași (str. Banatului nr. 1, astăzi str. Tobylevyci. Societatea avea filiale și în alte localități din Bucovina enumerate în carte la paginile 35-36.

Societatea a avut în județul Cernăuți și importante filiale cărora le-au aparținut Case Naționale, terenuri, muzee, ateliere... Doar în satul Mahala au fost: „o uzină electrică, un atelier de tâmplărie, un atelier de fierărie, un atelier de țesut covoare persane, o fabrică de cărămidă”. Toate acestea au fost distruse.

Merită să reproducem și alte informații despre aceste filiale păstrătoare de cultură și tradiții. Sunt informații ce se referă la istoria culturii noastre care trebuie cunoscute, sunt modele demne de urmat, mai ales în zilele noastre când este atacată crunt limba română, iar prin ea și identitatea noastră.

„În orașelul Vijnița Societatea dispunea de o bucată de pământ cu o suprafață de 400 de metri pătrați, unde a fost construită o Casă Națională, având o valoare de circa două milioane de lei. În comuna Broscăuții Noi, fostul județ Storojineț, Societății i-au aparținut trei hectare de pădure. Patrimoniul filialelor Societății din suburbia Caliceanca a orașului Cernăuți, precum și din localitățile Ceahor, Cernauca,

Cozmeni, Cuciurul Mare, Cuciurul Mic, Ivancăuți, Jucica Veche, Mahala, Sadagura, Toporăuți, fostul județ Cernăuți, Colencăuți, Grimești, fostul județ Hotin, Opișeni, Sinăuții de Sus, fostul județ Rădăuți, Budineț, Carapciu, Căbești (Iaseni), Ropcea, fostul județ Storojineț, a atins suma totală de un milion 600 de mii de lei”.

Deseori ne punem întrebarea ce s-a întâmplat cu numeroasele cărți, manuscrise, tablouri, diferite publicații... Știm, bunăoară, că biblioteca, manuscrisele și scrisorile istoricului Ion Nistor se află până astăzi la Arhiva de Stat din Cernăuți. În perioada anilor '70, pe vremea studenției mele, Biblioteca Universității de Stat din Cernăuți, sub pretextul că trebuie să elibereze spațiu pentru depozitul de cărți, a donat câteva camioane de cărți muzeului din Chișinău. Nu se știe nimic despre soarta lor. Tot în acea perioadă o echipă de tineri din Chișinău (studenți și ziariști) au colindat satele noastre colectând cărți de prin casele oamenilor. Nici despre soarta acestor cărți nu se mai știe nimic. Multe din colecțiile de cărți în limbile germană și română au fost aruncate în subsolurile bibliotecii unde au început să putrezească. Fusese atunci un mare scandal, care a fost mușamalizat, limitând-se doar la concedierea directorului bibliotecii. Câtă nepăsare și ignoranță față de această comoară moștenită din trecut. Petru Grior menționează la paginile 36-37: „Averea Societății constituia și o colecție de cărți și publicații vechi, unele exemplare foarte rare și unice, o parte din ele având o importanță excepțională pentru trecutul zbuciumat al Bucovinei.

Societatea a fost proprietara unei colecții de pânze originale ale pictorilor Bucevschi, Troteanu, Iser, Tarasov, Maximovici, Roșca, Zagorodnicov.

Tezaurul Societății a fost Biblioteca gimnaziștilor români, creată de marele cărturar Aron Pumnul și îngrijită de Luceafărul poeziei românești”.

Generația veche își mai amintește de cântecele care trasau o „viață nouă”: „Sfârșiți odată cu trecutul negru”, la care aș mai adăuga și următorul vers – „Noi vom dărâma lumea veche, vom construi o lume nouă”. Citind aceste rânduri mă gândesc cât de actuale sunt aceste rânduri din imnurile sovieticilor când astăzi rușii șterg de pe fața pământului orașe întregi din sud-estul Ucrainei cu arme „aducătoare de moarte”, vorba lui Dimitrie Cantemir.

În documentele oficiale de statistică din primii ani ai puterii sovietice „la data de 25 noiembrie 1940, în cele 14 raioane ale regiunii Cernăuți locuiau 712.138 de oameni. În fostul raion Sadagura se aflau 57.684 de locuitori, în raionul Zastavna – 52.173, în raionul Cosmin – 45.789, în raionul Putila – 21.832, în fostul raion Vășcăuți – 45.961, în raionul Storojineț – 49.431, în raionul Chițmani – 55.652, în raionul Vijnița – 43.612, în raionul Hliboca – 53.765, în raionul Herța – 35.451, în raionul Noua Suliță – 51.451, în raionul Chelmenet – 66.758. E necesar de a sublinia că după jumătate de secol de dominație bolșevică, populația raionului românesc Herța a scăzut cu 5.881 de locuitori, având la 1 ianuarie 1992 un număr total de 29.611 oameni. Această reducere e rezultatul politicii de teroare comunistă, promovată pe istoricul plai mioritic” (p. 49).

Astăzi istoricii, ziariștii și profesorii din regiunea Cernăuți, într-un număr din ce în ce mai mare, publică lucrări dedicate istoriei satelor folosindu-se nu doar de materialele de arhivă, dar și de mărturiile supraviețuitorilor acestor tragice evenimente și a urmașilor lor, astfel se menține în continuare memoria vie a poporului, care are dreptul firesc de a-și cunoaște nucleul adevăratelor evenimente istorice, ceea ce s-a impus dintotdeauna și se impune în continuare, devine astăzi obiectul unor cercetări minuțioase, atât a trecutului, cât și a prezentului.

LACRIMI ȘI DURERE

[Petru Grior, *Anul 1941. Intensificarea persecuțiilor staliniste în actuala regiune Cernăuți*, Editura Druk Art, Cernăuți, 2022]

Cea de a doua carte a lui Petru Grior este dedicată destinelor românilor din regiunea Cernăuți începând cu anul 1940, anul instaurării puterii sovietice. În baza documentelor de arhivă, arhivistul și fostul președinte al Societății „Golgota”, Petru Grior, evocă evenimentele în ordine cronologică. Persecuțiile politice au început chiar din primele zile ale instaurării puterii sovietice, „...din dimineața zilei de vineri, 28 iunie 1940. Atunci Armata Roșie forțează Nistrul și intră pe teritoriul actualii regiuni Cernăuți...”. Reprezentanții unităților militare împreună cu Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne al URSS (NKVD) căutau, și executau „dușmani ai poporului”. În baza dosarelor de arhivă în volum sunt expuse în ordine cronologică numele martirilor români depistați de către „vigilenții ostași” sovietici. Printre primii au fost polițiștii și jandarmii considerați „elemente care prezintă un pericol social”. Organele de partid și sovietice au folosit însă din plin dezinformările, metodă folosită de fapt și de către oficialitățile ruse în războiul ruso-ucrainean de astăzi. Presa bolșevică de atunci informa: „Zilele când Armata Roșie a intrat pe teritoriul Bucovinei de Nord s-au transformat într-o adevărată sărbătoare a întregului popor. Zile întregi toată populația Bucovinei de Nord stătea la marginea drumurilor, pe care treceau unitățile Armatei Roșii, întâmpinându-le cu flori, scandând cuvinte de salut la adresa guvernului sovietic și Armatei Roșii eliberatoare” (p. 5). Noile autorități sovietice instaurate în ținut adoptă hotărârea ca „elementele ostile” să fie deportate în Siberia: „O bănuială, o păcă mincinoasă a agenților era de ajuns ca oameni nevinovați să fie arestați, aruncați în feroasele cazemate staliniste, supuși diverselor metode de tortură

și condamnați pentru crime pe care nu le-au săvârșit”. Petru Grior readeuce în memoria noastră nume de români spicuite din dosarele enkavediste. Această cronică a evenimentelor este un preludiv al trecerii noi instalatelor frontiere în România.

Capitolele din acest volum sunt dedicate transformărilor ce au avut loc în diferite sfere ale vieții politice, culturale și sociale: „Reformele sovietice” în domeniul învățământului public, Primele alegeri staliniste, În ce constă „dragostea” bolșevicului, „În colhoz se află fericirea mea”, Cântă cucul în grădină, Stalin ne-a adus lumină!”,

Teroarea roșie capătă amploare, La Lunca, pe malul înzăpezit al Prutului, „Iarăși durerea ne duce la Lunca”, Prima primăvară sovietică, Libertatea se afla în „țara din zare”, La Varnița, la poale de codru verde, Martirii de la Fântâna Albă, Arestările din ziua de 1 aprilie 1941, „Sângele martirilor este sămânța bisericii”, „Curățirea Republicii Sovietice de elementele antisovietice”... Sunt doar câteva titluri care ne dezvăluie prin însăși denumirile lor conținutul relatărilor. Adevărul iese la suprafață.

Autorul încheie acest volum cu o afirmație a istoricului Viorica Moisuc: „Istoria ne învață să înțelegem mersul lucrurilor de azi și de mâine. Trebuie doar să ne aplecăm asupra ei. Istoria nu este o „poveste”, nici o creație a „imagnarului”, este o știință bazată pe cercetarea documentelor, a tuturor mărturiilor oferite de inepuizabila bogăție a arhivelor și care dezvăluie fapte, fenomene, evenimente în contextul lor politic, economic, social, diplomatic. Istoria trebuie înțeleasă și asumată cu tot ceea ce a fost bun și rău – dacă vrem să ajungem la cunoașterea obiectivă a realităților în evoluția lor firească”.

Petru Grior și-a asumat pe deplin responsabilitatea și datoria de a pune la dispoziția istoricilor informații importante care ar trebui să fie introduse în istoria românilor.

„MĂRTURII PLINE DE DURERE”

[Petru Grior, *Anul 1942. Trecerea în nemurire a martirilor din actuala regiune Cernăuți, arestați, de către puterea sovietică în 1940-1941*, Editura Druk Art, Cernăuți, 2023]

Anul acesta a văzut lumina tiparului cel de al treilea volum al lui Petru Grior în care este descris calvarul românilor din regiunea Cernăuți. Pe copertă este reprodușă fotografia Floricăi Vărzăreanu, născută în 1921, în localitatea Curtea de Argeș din România, locuitoare a orașului Cernăuți, arestată de către autoritățile sovietice în ziua de 6 mai 1941. A murit într-un lagăr stalinist de muncă corecțională din regiunea Sverdlovsk, Federația Rusă.

Este descrisă soarta doar a câtorva martiri care zguduie imaginația cititorului prin nedreptatea și cruzimea, ura și bestialitatea cu care „eliberatorii” au maltratat oameni nevinovați. Teroarea bolșevică a continuat și după tragediile de la Lunca, Fântâna Albă și alte localități. Se creează impresia că staliștii doreau să pustiască ținutul de oameni, să crească o generație care, înfricoșată, să uite fărâdelegile aplicate în special românilor din ținut. Oamenii au tăcut, dar nu au uitat. Limba română a fost denumită limbă moldovenească, presa glorifica realizările mincinoase ale noului mod de viață – comunist, oameni nevinovați au fost calificați ca „dușmani ai poporului”... Sunt arestați și deportați, aruncați pe nedrept în temnițe rudele participanților la evenimentele sângeroase de la Lunca și Fântâna Albă, sau sub pretextul că aveau rude ori s-au născut în România. „A treia decadă a lunii iunie 1941, scrie autorul, dictatura stalinistă a declanșat o luptă aprigă împotriva românilor din ținut. Sub securea terorii bolșevice nimeresc nu numai reprezentanții claselor considerate de către autoritățile comuniste de reprimare drept o piedică în procesul de realizare a construcției socialiste. «Dușmani ai poporului» sovietic devin toate păturile sociale, indiferent de situația ocupată în societatea cernăuțeană. Astfel, la 22 iunie este arestat Gheorghe a lui Petru Huțuleac. Românul locuia în vechea capitală a Bucovinei istorice, unde a văzut pentru prima dată zorii zilei la 1875. Cernăuțeanul nu știa carte și era portar.

Bietul om va fi acuzat de «agitație antisovietică». În beciurile închisorii din centrul regional este supus bătăilor cumplite, fiindcă după începerea operațiunilor militare între România și fosta Uniune Sovietică, în inimile acoliților «tătucului Stalin» s-a cuibărit o ură nemaipomenită față de tot ce-i românesc. Deținutul va fi transportat în interiorul imperiului comunist unde se stinge din viață la 29 ianuarie 1942. În închisoarea nr. 2 din Turinul de Jos, regiunea Sverdlovsk a Federației Ruse a rămas mormântul acestui martir al neamului”(p. 13).

Pedepsele erau aplicate pe tot parcursul perioadei bolșevice. Victime ale puterii sovietice au devenit țărani, foști primari, familii întregi care aveau rude în România sau în rândurile armatei române, negustori, preoți. Despre soarta bisericii și a preoților Petru Grior scrie: „După vizita ateului Nichita Hrușciiov, prim secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) al Ucrainei, în fosta capitală a Bucovinei istorice și după înflăcărata sa cuvântare în fața cernăuțenilor, care a avut loc pe data de 4 iulie 1940, s-au intensificat persecuțiile împotriva slujitorilor altarului. În primul an de dominație a puterii staliniste, sub securea dezmățului comunist au căzut zeci de preoți români. Preoților întemnițați, bătuți, schingiuiți li s-a oferit moarte martirică prin înghețarea în Siberii de gheață, moarte fără mormânt și fără cruce...”. Numele doar a câtorva preoți români și a familiilor lor, supuse persecuțiilor staliniste, sunt reproduse în cele câteva pagini ale cărții. Soarta lor este însă reprezentativă pentru acele timpuri grele. Numele lor trebuie înscrise în cartea durerii.

Autorul acestor volume a reușit să înveșnicească numele acestor martiri ai neamului românesc.

GREU NE APASĂ SOARTA, SUS NE ÎNALȚĂ DUHUL

Maria TOACĂ
Cernăuți

Cumplete vremi au dat năvală peste noi, trecem prin greutăți din care nu mai vedem mântuirea. Începând cu zorii dimineții de 24 februarie 2022, când au explodat primele rachete rusești pe teritoriul Ucrainei, îmi părea că timpul s-a oprit în loc, că totul a încrămenit și pământul nu se mai rotește... Starea aceasta de împietrire a timpului, a inimii și gândului a durat multe zile. Pentru unii încă continuă. De la 24 februarie 2022 nu numai ucrainenii și celelalte națiuni trăitoare în Ucraina agresată de forțele Kremlinului, ci, am impresia, toată lumea a uitat de cea mai ucigătoare molimă din ultimele decenii. Odată cu începerea războiului în Ucraina, planeta a ieșit din pandemia covid-ului, fiind amenințată de un pericol mult mai mare. Acum când, după fiecare urlet de sirenă, ne gândim cu înfrigurare că poate undevă arde o casă, undeva au fost omorâți oameni pașnici, a murit un copil nevinovat, ni se par atât de neînsemnate temerile noastre din timpul pandemiei. Deși coronavirusul n-a plecat cu totul dintre oameni, deși apar și se anunță noi mutații, e incredibil că eram impuși să stăm în casă, că ne temeam să întindem mâna cunoscuților, să îmbrățișăm un prieten. Acum nu ne mai temem de viruși, dar nici de urletul sirenelor.

Spuneau sfinții părinți: „Cu cât mai greu te apasă soarta, cu atât mai sus se înalță duhul”. De aproape doi ani e război în Ucraina și acest dezastru lovește nu numai în oameni și în bunurile lor materiale, ci chiar mai mult în cele sfinte, în valorile spirituale, mai ales în ale noastre, ale românilor. Nici în timpuri de pace nu ne era ușor să înmulțim averea spirituală sau măcar să păstrăm ceea ce am moștenit de la înaintași. Acum, însă, în condițiile stării de război, a legii marțiale, orice manifestare de protest față de încălcarea drepturilor de care ar trebui să se bucure minoritatea noastră națională, orice opinie critică la adresa puterii sunt etichetate ca trădare a intereselor țării. Însă, în pofida situației tragice din țară, a restricțiilor firești în condițiile stării de război și celor nefirești de care ne-am ciocnit în toate timpurile, viața noastră națională nu stă în loc. Nu suntem profeți ca să prezicem, să știm când se va așeza pacea în Ucraina și dacă vom mai fi așa cum încă suntem astăzi, noi cei care vorbim și simțim românește, păstrători de memorie, de limba română și datini românești. Dar avem și dulci mângâieri peste aceste cumplite vremi. Bune și rele, le ducem toate, „de e pace, de-i război”, vorba poetului Mihai Eminescu prin vocea voievodului Mircea cel Bătrân. În dimensiuni mai modeste, fără amplexarea de mai înainte, totuși, consemnăm datele importante din istoria neamului, comemorăm martirii, ne ținem de datini, societățile naționale îi adună pe conaționali la tradiționalele sărbători – Florile Dalbe, Mărțișorul, Limba noastră cea Română. La Cernăuți se editează cărți, vine ca și în timp de pace „Mașina cu poeți”, se adună românii la sărbători naționale, de la noi a început conducerea județului Suceava Anul „Ciprian Porumbescu”. Mai

îndrăznim să ridicăm și vocea, să scriem și să înaintăm către autorități demersuri atunci când suntem dureros călcați pe bătătură. În continuare voi expune succint cele mai importante momente din ultimul an, fără a respecta riguros ordinea cronologică, ci grupându-le tematic, conform importanței lor.

I. Am ajuns să cerem drepturi „în oglindă”

Dureri de cap și de inimă

E paradoxal că am ajuns să cerem „drepturi în oglindă”, adică să solicităm pentru comunitatea românească din regiunea Cernăuți, în număr de peste 200 mii, exact „ca în oglindă” aceleași drepturi ce le au cele câteva zeci de mii de ucraineni (cu excepția celor refugiați), trăitori în România, mai cu seamă la învățământ și funcționarea în societate a limbii materne.

Iată doar câteva gânduri triste despre... „aceleași drepturi în oglindă”. Pe la începutul acestui an, mi s-a făcut capul calendar citind și recitind Legea Ucrainei privind minoritățile (comunitățile) naționale. Ori nouă, ori veche... nimic substanțial nou în politica statului față de minorități. În linii generale, parcă include principiile europene. Toate bune și acceptabile până la punctul 1 din articolul 11, capitolul II. „Drepturile, libertățile și obligațiile minorităților (comunităților) naționale”. Acolo e scris negru pe alb că „Folosirea limbilor minorităților (comunităților) naționale în învățământ este stabilită de Legea Ucrainei privind învățământul și legile speciale în acest domeniu”. Adică, rămâne așa cum e scris în art. 7 din Legea învățământului, care exclude dreptul predarea în limbile minorităților. În acest context, cei mai afectați sunt românii din regiunea Cernăuți, Ucraina, care prin tradiție, încă din secolul de dominație austriacă au avut școli cu predarea în limba română, în perioada sovietică numărul lor fiind mai mare de o sută. Pe la începutul anilor '90, șefii din învățământ manipula cu principiul parității între ucrainenii din România și românii din Ucraina, aducând drept argument că românii din Cernăuți au peste o sută de școli cu predarea în limba maternă, în timp ce ucrainenii din județul Suceava n-au nici una. Atunci ne apăram cu argumentul că altfel trebuie calculată așa-zisa paritate, că noi suntem autohtoni pe acest pământ și de vreo zece ori mai mulți. Conform recensământului din 2011 în România s-au declarat ucraineni 51.703 persoane.

Nebănuite, însă, sunt căile Domnului. În timp ce noi pierdeam din drepturi, ucrainenii din România le câștigau. Acum ne trezim că am fi bucuroși ca Ucraina să respecte paritatea privind drepturile celor două minorități naționale. Conform acestei „parități”, ar trebui să primim și noi anual pentru necesitățile spirituale câte un milion și mai mult de dolari de la statul ucrainean.

Având un loc asigurat în parlament și în Consiliul minorităților naționale (organ consultativ pe lângă Guvernul României), ucrainenii au și o sărbătoare a limbii materne la nivel oficial, susținută financiar de Statul Român. Amintim că din 2011 în România funcționează o Lege a educației naționale, care prevede acordarea drepturilor minorităților naționale la toate formele de învățământ în limba maternă. În art. 45 al Legii se menționează că la cerința părinților sau profesorilor pot fi organizate grupe, clase sau școli cu elevi care studiază în limba maternă, iar dacă elevii nu au această posibilitate la domiciliu, autoritățile locale vor sprijini acordarea transportului până la localitatea apropiată cu predare în limba maternă, se vor îngriji ca elevii să dispună de cazare și masă gratuită. La noi se observă un proces invers: școlile cu limba română de predare pot să dispară definitiv.

Deși nu ne-a adus nici un beneficiu, noua lege ne-a dat un plus de siguranță și încrederea că nu suntem uitați de Patria istorică, că România ne este aproape. E pentru prima dată când MAE al României și DRP și-au exprimat prompt și concret dezaprobarea față de legea votată la 13 decembrie 2022 în parlamentul de la Kiev, semnalând necesitatea revizuirii punctelor care afectează drepturile românilor din Ucraina. Faptul că la 29 decembrie 2022 președintele ucrainean a promulgat legea în varianta votată de parlament ne dă de înțeles că nici măcar „în oglindă” nu vom avea aceleași drepturi.

Întâlnire cu Secretarul de Stat Iulian Fota

Aflându-se, la 8 iulie 2023 într-o vizită la Cernăuți, Secretarul de stat pentru afaceri strategice în Ministerul de Externe al României, Iulian Fota, însoțit de Ambasadorul României în Ucraina, Victor Micula, și de Consulul General al României la Cernăuți, Irina-Loredana Stănculescu, s-au întâlnit cu reprezentanți ai Comunității românești din regiunea Cernăuți. Domnul Iulian Fota a relatat despre negocierile cu partea ucraineană la Kiev și în cadrul ședinței Comisiei mixte ucraineano-române, subliniind că partea ucraineană acum e cu mult mai deschisă pentru un dialog constructiv și rezultativ, că România susține lupta dreaptă a poporului ucrainean, eforturile depuse de Ucraina pe calea integrării europene și euroatlantice. Demnitarul român este convins că, dacă Ucraina va fi membră a UE, vor fi mai ușor rezolvate problemele minorităților naționale, inclusiv ale românilor.

Despre problemele cu care se confruntă Comunitatea românească din regiunea Cernăuți au vorbit primarul comunei Ciudei, Anatolie Pițul, directorul Liceului „Ștefan cel Mare și Sfânt” din Ropcea, Ștefan Mitric, deputat în Consiliul Regional Cernăuți, dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, activiștii publici Aurica Bojescu, Eugen Patraș, Vitalie Zăgrea și alții. Chestiunea principală, abordată de toți vorbitorii, a fost starea învățământului în limba română în regiunea Cernăuți, cerându-se o susținere mai mare din partea statului român.

II. Ca-n sărutul lui Brâncuși, întâlniri frățești, sărbători naționale

Inimi gemene într-o „Mașină cu poeți” întregesc frăția Bucovinei

Se întâmplă cu această „Mașină” exact ca în Trenulețul basarabenilor, pornit de la Chișinău spre București de înflăcărații muzicieni „Zdob și Zdub”: „Parcă-a mers, fără să iasă,/ De acasă pân-acasă”... Tot „de acasă pân-acasă” străbat cărările și potecile literaturii oamenii îndrăgostiți de cuvântul armonios rotunjit din ambele părți ale Bucovinei. Numai drumul e altul, mai scurt și mai real decât visul din cântec. E drumul Cernăuți-Suceava; Suceava-Cernăuți, parcurs deja de șase ani, cu mașina și pe jos. A fost o pauză în cei doi ani de pandemie, apar obstacole și mai mari din cauza războiului din Ucraina, dar cu tăcerea muzelor nu se opresc bătăile tunurilor. Convinși că tocmai atunci tunurile prind să bată, când muzele tac, poeți și prozatori uniți de la început în jurul lectorului universitar, dr. Gina Puică, Universitatea Ștefan cel Mare Suceava, și regretatului poet Vasile Tărățeanu, Cernăuți, au pornit această extraordinară de ingenioasă și neobosită „mașină”, care înfruntă vitrigiile timpului. De șase ani plouă și ninge cu iubirea poezilor pentru cuvântul matern în ținutul Cernăuțului și prin județul Suceava. La Cernăuți, aceste întâlniri au o semnificație deosebită, fragilitatea cuvântului poetic înălțând steaguri albe împotriva războiului. Muzele nu tac și nici Mărțișorul nu poate fi oprit de urlul sirenelor, și-a asigurat oaspeții gazda Palatului Național, poetul epigramist Vasile Bâcu la o întâlnire din primăvara acestui an (2023).

La un cenaclu, cum este „Mașina cu poeți”, e o bucurie mai întâi să ascuți, apoi, dacă mai primești și câte o carte în dar, să citești în liniște și să pătrunzi în sensul poeziei. Îi ascultăm pe cei sosiți din sudul Bucovinei, cam în aceeași echipă: nelipsitul povestitor de la Vatra Dornei Ioan Abutnăriței, Constantin Horboveanu, mai marele pe „Mașina poezilor” cu număr de Suceava, tânărul Alexandru Cojocariu, scriitorul Cezar Straton, „șoferul” poezilor din Fălticeni, Constantin Bulboacă, Valerian Bedrule din Pojorâta, Luminița Țăran cu vesuri de dragoste, Marcel Flocea de la Câmpulung, Gheorghe Varganici, George Sauciu... De fiecare dată o întâlnim printre oaspeții suceveni pe profesoara Felicia Oblezniuc din Câmpulung, interpretează de câteva populare românești și ucrainene din folclorul huțulilor trăitori în România.

Între acorduri vesele și triste răsună recitalurile poezilor din Cernăuți – Nicolae Șapcă, Gheorghe Ungureanu, Gheorghe Bodnariuc, Dumitru Zaidel, Elizaveta Seletki, Vasile Bâcu – un cavalier fidel al epigramei, prozatorul umorist Dorin Mischevici. Pe post de Disk-jockey o vedem mai întotdeauna pe jurnalista/folkista Carolina Jitaru. Cântată poezia câștigă în farmec, mai ales dacă se revarsă din voci, cum sunt ale cunoscuților interpreți – Carolina Jitaru, Gheorghe Posteuca, duetul Dumitru Caulea – Luminița Demianic, Natalia-Camelia Proțiu. Duminicile „Mașinii cu poeți” la Cernăuți ne arată că avem nevoie de carte, de cântec și de poezie, aceste venindu-ne ca o salvare la durere, ca un refugiu pe tărâmul liniștii sufletești.

Flori de pace în pomul vieții de la „Miorița” Boianului

Ansamblul folcloric de dansuri „Miorița” al Casei de Cultură din Boian a ajuns la vârsta respectabilă de 67 de ani. Ca să nu se rupă firul tradițiilor, conducătoarea artistică Maria Basaraba a ținut să ducă socoteala anilor de la data înființării colectivului, 1955. În calitatea-i de profesoară de matematică la Liceul din Boian-centru, îi place rânduiala în toate, reușind să-și îmbine datoriile profesionale cu

nestăvilita pasiune pentru dansuri, cu dragostea față de datini, de valorile sufletești ale boincenilor. Ansamblul, ce-l conduce în calitate de coregraf, manager și alte funcții necesare unui colectiv de talia „Mioriței”, nu-i doar un simplu grup de amatori, ci o adevărată instituție de cultură care păstrează, promovează și îmbogățește comorile folclorice ale comunei. De obicei, micii și mai marii artiști din regatul ei de comori populare își etalau măiestria de ziua satului, la sărbătoarea Hramului Sfintei Marii, 21 septembrie. Însă din 2022 sărbătorile ne vin prin nori grei de lacrimi. Și dacă cântecul își mai ia zborul în doine de jale, focul dansului nu se aprinde în călcâie. Dansurile „Mioriței” din Boian sunt expresia bucuriei zborului, a dragostei de viață, așa cum sunt și visele copilăriei. Dar și la vârsta fragedă ce-o au, copiii din ansamblul „Miorița”, pe măsura puterilor lor, încearcă să salveze, dacă nu o întregă lume, măcar pe câțiva oameni mai triști, mai năpăstuiți de atrocitățile războiului. Din inițiativa conducătoarei, dansatorii, ajutați de părinți, au ales să-și sărbătorească aniversarea cu o acțiune de caritate, poposind la Palatul Național al Românilor din Cernăuți cu un iarmaroc de obiecte de artifact confecționate de copii. Le-a fost alături, cu emoționante cuvinte de apreciere și încurajare Consulul General al României la Cernăuți, doamna Irina Ioredana Stănculescu. Boincenii îi sunt recunoscători pentru ajutorul acordat refugiaților cu dizabilități, găzduiți în comuna lor. În pofida austerității programului, câțiva băieți au improvisat un fragment din „Batuta de la Boian”, dansată la ultima sărbătoare a satului în timp de pace.

Cu o carte, cu un cântec coborâm în trecut, sperăm la viitor...

Ca într-o cunună miraculoasă s-au împletit, la 12 noiembrie 2022, mai multe evenimente. Cartea *Cernăuți. Obiecte pierdute*, devenită deja cunoscută în spațiul românesc, însoțită de autorul ei, Mircea Diaconu, a ajuns de la Suceava la Cernăuți, fiind primită ca un copil drag la ea acasă. La Palatul Național al Românilor din centrul capitalei Bucovinei, unde a avut loc lansarea volumului și întâlnirea cu autorul, s-au adunat, în condițiile restricțiilor dictate de pandemie, doar o mică parte din cei care doresc s-o aibă în casele lor. Susținut de Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera”, director Gabriel Cărăbuș, și de Consiliul Județean Suceava, scriitorul Mircea Diaconu a reușit să aducă la Cernăuți o donație impunătoare, fiecare din cei prezenți la întâlnire a primit în dar câte o carte cu autograful autorului. De fapt, 12 noiembrie e o zi însemnată și datorită faptului că este data semnării decretului privind înființarea Consulatului României la Cernăuți (anul 1997). Președintele Societății, poetul Vasile Băcu, a primit o donație tehnică, oferită de Consulul General Irina Ioredana Stănculescu din partea Camerei Notarilor Publici din București. Ideea și inițiativa sponsorizării vine de la șefa misiunii diplomatice a României la Cernăuți, încadrată cu trup și suflet la modernizarea Palatului Național. Vorbind despre cartea lansată, Dragoș Olaru, specialist în arhivistică, s-a aprofundat în detalii bazate pe documente, s-a referit la unele pasaje cu valoare de veritabile poeme. În această comuniune de inimi și simțiri am avut onoarea și bucuria de a auzi nu puține cuvinte frumoase și despre cartea mea lansată în cadrul evenimentului – Ștefan cel Mare din poveștile tatei, tipărită cu sprijinul Editurii „Alexandru cel Bun”, director Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române. Peste toate nostalgiile cernăuțene și nesfârșitele enigme ale trecutului a picurat o lacrimă de cântec de la talentatele noastre interprete, Carolila Jitaru, Maria Dovghei, acompaniată la pian de nepoata sa Mirela, tânără, dar deja consacrată pianistă, laureată a unor concursuri internaționale.

Transmitem tinerei generații valorile naționale, prin carte și viu grai

A fost ca o lucrare a generosului Sfânt Nicolae, întâlnirea la Palatul nostru Național cu studenți de la Catedra de Filologie Română și Clasică a Universității Naționale din Cernăuți, însoțiți de șefa catedrei dr. Cristina Paladian și conferențiarul universitar dr. Felicia Vrânceanu. Dialogul, inițiat de Alexandrina Cernov, directorul editurii „Alexandru cel Bun”, redactorul-șef al revistei „Glasul Bucovinei”, membru de onoare al Academiei Române, a început cu înmânarea fiecărui invitat a unui set de cărți, pregătit în prealabil împreună cu colaboratoarea editurii, Natalia Camelia Proțiu. Cu susținerea Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, dr. Alexandrina Cernov își realizează ideea de a scoate la lumina tiparului *Pagini de Istorie Literară Română în Bucovina*, începând cu două nume de referință – profesorul Aron Pumnul și cel mai strălucit elev al său, Ion Gh. Sbiera. Donațiile au fost completate cu reviste și cărți tipărite la Sfânta Mănăstire Putna și primul număr din anul curent al „Mesagerului bucovinean”, dedicat dublei sărbători a misiunii diplomatice române la Cernăuți: 130 de ani de la înființarea Consulatului Regal (1992) și 25 de ani de la înființarea Consulatului General (1997). Făcând o punte peste cele două secole care au trecut, autoarea volumelor a atras atenția că „astăzi este evidentă necesitatea de a studia experiența predecesorilor, care s-au confruntat, timp de 143 de ani, cu impunerea limbii germane în învățământ. În prezent, românii din nordul Bucovinei trec prin aceleași experiențe. În regiunea Cernăuți, an de an, școlile românești din satele cu o populație majoritară românească sunt transformate treptat în școli mixte româno-ucrainene. Ca și în perioada austriacă accesul la învățământul superior este condiționat de cunoașterea limbii de stat.

Diplomația română la Cernăuți, din valorile vremii – în pagini de carte

În ziua de 16 decembrie 2022 Palatul Național al Românilor și-a deschis larg ușile în fața cărților. O delegație din partea Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, în frunte cu preotul Mihai Cobziuc, a adus o donație de literatură religioasă pentru bisericile din regiunea Cernăuți. Totodată, i-a înmănat Excelenței Sale Irina Loredana Stănculescu Medalia Jubiliară, înscrisă în Crucea bimilenară a istoriei și jertfei poporului român, distincție a Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților. De la Chișinău au venit poetul Arcadie Suceveanu și scriitorul Dumitru Apetri. Pentru prima dată, doamna Irina Loredana Stănculescu ne-a salutat nu doar în calitatea-i de șef al misiunii diplomatice, ci și ca autoare a volumului *Un consulat regal la Cernăuți...*. Mesajul oficial a fost adresat de consulul de carieră, Laurențiu Ciocan, care a menționat importanța apariției volumului pentru comunitatea românească din regiunea Cernăuți, dar și pentru istoria continuității diplomației române în acest teritoriu.

Împreună cu criticul literar Ștefan Hostiuc, am avut onoarea să fac parte din echipa de autori, care au lucrat la acest volum dedicat momentului aniversar al împlinirii a 130 de ani de la înființarea Consulatului Regal al României la Cernăuți (1892) și a 25 de ani de la înființarea Consulatului General al României în capitala nordică a Bucovinei, Ucraina. Ideea editării unui volum aniversar aparține dnei Irina Loredana Stănculescu, încurajată de referentul principal, doctor în istorie Florin Stan, cu experiență de cercetător al arhivelor. Un ajutor competent a venit din partea prof. Viorica Stan (redactorul volumului). Autoarea Irina Loredana Stănculescu și-a asumat și grija pentru tipărirea cărții, găsind sprijin financiar la bunul prieten al românilor cernăuțeni, Virgil Profeanu.

De mână cu *Un consulat regal la Cernăuți* s-au ținut încă două cărți, apărute prin osârdia lui Ștefan Hostiuc, cu susținerea financiară a Departamentului pentru Românii de Pretutindeni, Arcadie Suceveanu *Opera poetică* și Ovid Țopa *Sfârșit și început de lume într-un ducat habsburgic*.

Calea împărătească a cărților Bucovinei a urmat de la Cernăuți la Suceava, cu o emoționantă întâlnire în aula Universității „Ștefan cel Mare”, organizată de profesorul universitar dr. Sanda-Maria Ardeleanu și prorectorul Ștefan Purici. La întâlnirea de la Suceava a fost prezent și domnul Dorin Popescu, gerant interimar în anii 2008-2009, cunoscut la Cernăuți ca cel mai curajos consul.

Semne de reverență, față de ajutorul acordat de Universitatea „Ștefan cel Mare” la formarea cadrelor pentru școlile cu limba română de predare din Cernăuți au venit din partea acad. Alexandrina Cernov, participantă la saloanele de carte din Suceava, fondatoarea saloanelor de carte la Cernăuți.

Seară de Crăciun frumos, cu „Doamnele Române”

După vechile tradiții a doamnelor de odinioară, Societatea „Doamnele Române” și-a invitat conaționali la sărbătorirea odată cu toți românii a Nașterii Mântuitorului. În ajun au împodobit Bradul cu odoare lucrute de mâinile iscusitei meșterite Valentina Vovc, au adus trăistuțe de la cea mai vestită țesătoare din Mahala, Elena Salahor, au îmbrăcat mândre păpuși în cătrințe și cămăși naționale, croșetate de mânuțele copiilor din Probotești, îndrumați de profesoara de română Tatiana Tutunaru Bârz. Renumita doamnă primar, Elena Nandriș, a copt colaci și malai în cuptorul de povești de la Ostrița-Mahala. Cântăreața Maria Dovghei și-a ajustat vocea pentru o *Noapte de vis*, frumoasa căpetenie a „țărănuțelor” din Marșinți, Sofia Roșca, a scos din lada de zestre cea mai dragă colindă, prietena noastră, profesoara Larisa Jar, a venit cu ce are mai scump – nepoțica Sabrina, o colindătoare de nota zece. De la Boian, o tânără pictoriță, Diana Moldovan, și-a expus câteva din recente creații. A fost o seară cu „toți ai noștri” – Consulul General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu, profesoara Viorica Stan, inima ne-a purtat și la demnitarii de la Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, care au avut încredere în noi și ne-au susținut proiectele. Ne-am bucurat să-i avem aproape pe liderii societăților-partenere – Vasile Băcu, gospodarul principal al Palatului Național, Lilia Govornean, Asociația Cadrelor Didactice de Etnie Română CDPR din Ucraina, Vasile Rauț, Societatea „Golgota” a românilor din Ucraina. Cu propunerea de a colabora în direcția popularizării meșteșugurilor populare ni s-a adresat Iurie Levcic, președintele Centrului Bucovinean de Artă pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Românești Cernăuți. Din partea Jurnaliștilor Români Independenți ne-a întins mâna, publicista Felicia Nichita-Toma.

Ne-au zâmbit din veșnicie scriitorul Dumitru Covalciuc și profesoara universitară dr. Lora Bostan

La finele anului trecut, 29 decembrie, au fost comemorați scriitorul Dumitru Covalciuc și profesoara universitară dr. Lora Bostan, două personalități ale neamului românesc din nordul Bucovinei, care au plecat subit, lăsând un gol irecuperabil în viața noastră națională. S-ar părea că nu e nimic eroic/temerar în dorința ca neamul să fie unit pe vecie. Așa ar fi, dacă cuvintele „Vreau ca neamul meu să se unească pe vecie” n-ar fi fost scrise de Dumitru Covalciuc, în limba română și cu litere latine,

în anul 1965, elev la școala sovietică, în perioada când copiii românilor învățau în limba moldovenească și scriau cu caractere chirilice. Încă de atunci viitorul publicist, scriitor, folclorist, istoric, editor de cărți, enciclopedist, visa la unirea neamului. Doi consăteni ai regretatului Dumitru Covalciuc, poetul Vasile Băcu, președintele Societății „Mihai Eminescu”, și istoricul Nicolae Bodnariuc, directorul Liceului din Oprișeni, ne-au adunat la un moment de pomenire, de nostalgice evocări, iar dacă ne referim la Dumitru Covalciuc – și de întâmplări nelipsite de haz, căci comemoratul avea o fantezie formidabilă și un spirit umoristic mai rar întâlnit. Nicolae Bodnariuc a adus caiete și materiale din fondul „Dumitru Covalciuc”, înființat la Muzeul „Maximilian Hacman”. Revelatorii au fost mărturiile lui Ciprian, fiul mai mic al comemoratului, care a avut grijă să nu dispară manuscrisele. Toți din cei prezenți aveau o poveste, ceva deosebit de spus: redactorul-șef al „Monitorului Bucovinean”, Nicolae Șapcă, îi este recunoscător pentru că l-a inițiat în activitatea editorială (datorită lui Dumitru Covalciuc are la activ 70 titluri de carte), profesoara Elena Purici din Ostrița a dezvăluit că în casa familiei ei a fost reconstituită Societatea „Arboroasă”, reanimată de Dumitru Covalciuc, ca promoție a idealurilor arborosenilor lui Ciprian Porumbescu.

Dragii noștri dispăruți, Lora Bostan și Dumitru Covalciuc, s-au înălțat la ceruri la cumpăna dintre ani, în cântec de colinde, asemenea marelui povestitor Ion Creangă. Cu toate marile deosebiri, drumurile li s-au intersectat mereu, mai bine zis au pășit împreună pe calea propășirii și deșteptării naționale. La un an de la trecerea în eternitate, profesoara Lora Bostan este o prezență vie în comunitate, la Catedra de Filologie Română și Clasică, mai ales în inimile discipolilor.

Ne bucurăm de fărâma de Eminescu ce-o purtăm fiecare în noi

„Se naște Eminescul nostru iar”, spunem în miez de gerar, odată cu poetul Adrian Păunescu, odată cu tot Cernăuțiul, cu Moldova, cu întreaga Românie și românitate. La Cernăuți, Eminescu e mai acasă, mai iubit și mai prețuit decât oriunde, pentru că aici e multă suferință. Simțim nu doar noi, au spus-o și ne-o mărturisesc de fiecare dată prietenii din România, care vin la Cernăuți să respire aerul eminescian, să fie mai aproape de Eminescu. Am auzit și de la diplomații români care au fost și se află în misiune la Cernăuți multe cuvinte de laudă pentru conașionali din acest ținut, purtători ai urmelor eminesciene. Păstrăm în memorie manifestările de omagiere a Poetului derulate pe parcursul a mai mult de 30 de ani – toate marcate de emoții și de speranțe. Însă numai acum, în perioada cadencei Consulului General Irina Loredana Stănculescu, vedem începutul realizării viselor și aspirațiilor despre care am vorbit ani și ani. Prezentă la bustul Poetului din curtea Casei lui Aron Pumnul, doamna Irina Loredana Stănculescu a anunțat o nouă întâlnire a comisiei mixte româno-ucrainene, care se ocupă de coordonarea proiectului privind restaurarea Casei memoriale a profesorului lui Eminescu.

Pășind pe urmele lacrimilor vărsate de viitorul poet la moartea profesorului iubit, doamna Consul General, Irina Loredana Stănculescu, precum și echipa sa nu doar prin vorbe, ci prin pași concreți în dialogul cu autoritățile ucrainene, ne inspiră încrederea că în curând vom veni cu mai multă bucurie la această casă.

Asemenea celor trei păstori din străbunul colind, care împleteau împreună o cunună pentru Hristos, să le fie de folos, au lucrat și membrii prezidiului Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina „Mihai Eminescu”, condusă de

poetul și jurnalistul Vasile Băcu, pentru ca și 15 ianuarie 2023 să se înscrie cu litera neuitării în cronicile duratei eminesciene la Cernăuți. De la Casa lui Aron Pumnul ne-am întâlnit pe unda romanțelor eminesciene la statuia Poetului, apoi la Liceul nr. 6 „Alexandru cel Bun”, unde a fost demonstrat Filmul documentar „Eminescu și Cernăuții”, realizat din sponsorizări de la persoane private. Pelicula poartă girul – GCC Film Global, GCC Film DWDE București, însă la realizarea ei au fost antrenați români din Cernăuți. Regia, imaginea, producția aparține cunoscutului maestru al filmărilor, Mihai Grosu, în roluri principale îi vedem pe concitadinii Vasile Rauț (Gheorghe Eminovici), Mihai Grosu-junior (Eminescu adolescent), episodic apar politologul Serghei Hacman, profesorul Ion Aboțoaie, și regizorul Mihai Grosu. O misiune deosebit de complicată și-a asumat lectorul universitar Diana Chibac, în ipostaza de narator. Din secolul de minuni al copilăriei ne zâmbește printre lacrimi talentata fetiță, Daria Crețu, care a deschis momentul eminescian cu poezia *Rugăciune* și romanța *Pe lângă plopii fără soț*. Filmul transmite lumii ce înseamnă Eminescu pentru românii din Cernăuți. De asemenea și cartea *Veșnic adăpost al ființei noastre* (autor Maria Toacă), lansată odată cu filmul pune în evidență cum supraviețuim și ne salvăm ființa națională avându-l pe Poetul Național aproape. Am avut onoarea să lansez proaspătul volum *Veșnic adăpost al ființei noastre* în cununa omagială, considerând că armonizează cu filmul realizat de Mihai Grosu, dar și pentru un fericit prilej de a mulțumi României, DRP, Societății „Golgota” a românilor din Ucraina, datorită cărora a fost posibilă tipărirea cărții.

La Cernăuți, toate drumurile, toate florile, la 15 iunie, se întâlnesc într-un singur nume – Eminescu. Facem cărare bătută spre bustul Poetului din curtea Casei memoriale Aron Pumnul, iar deja al 23-a an ne adună monumentul din centrul Cernăuțiului. Despre istoria lungă și așteptarea îndelungată a deschiderii Muzeului „Mihai Eminescu” a amintit directoarea respectivei instituții, Elena Tărățeanu, care de 33 de ani, ajutată, susținută de regetatul ei soț, poetul Vasile Tărățeanu, a adunat materiale și documente de mare valoare. O parte din ele (mostre de numismatică) au fost expuse la Palatul Național. Depunerile de flori la bustul Poetului au fost însoțite de luări de cuvânt. Bunăoară, prof. Dorin Misichevici din Budineț, președintele Societății „Drumul Crucii”, a amintit că vine dintr-o localitate care ni l-a dat pe eruditul Vasile Burlă, un bun prieten al lui Eminescu. Și de data aceasta ne-a fost plăcut să-l vedem, gătit în costum popular, ca în duminica de Paști, pe octogenarul Ion Semeniuc. Împreună cu profesorul de română Nicolae Mintencu i-au adus lui Eminescu trandafiri de la Voloca. Impresionant s-a prezentat colectivul pedagogic al Liceului „Alexandru cel Bun”, aproape „in corpore”, cu directorul Ion Ignat în frunte. De asemenea, e de menționat prezența profesorilor de la Catedra de Filologie Română și Clasică (șefă dr. Cristina Paladean, președinta Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi”). Atmosfera creată de copiii din Mahala și Coteni – „Urmașii lui Ștefan”, cu conducătoarea lor artistică Elena Nandriș, de elevii de la Liceul din Iordănești merită publicitate, pentru a-i face și pe alții să le urmeze exemplu. De asemenea, se cuvine să nu trecem cu vederea buna organizare, în condițiile dificile de război, fapt apreciat și de consulul Nicolae Dan Constantin. A avut grijă poetul Vasile Băcu, președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română „Mihai Eminescu”, să introducă elemente inedite în mersul tradițional al manifestării. Cu câteva zile

înainte, de la Muzeul istorico-etnografic al Liceului din Iordănești au fost aduse cele mai de valoare exponate. De dragul lui Eminescu, veșnicia românească a satului Iordănești și-a găsit loc la Palatul Național, creând un anturaj de poveste. Istoricul Vladimir Acatrini a expus din propria sa colecție, din care cea mai valoroasă mostră – o medalie comemorativă – 55 ani ai Societății „Arboroasa”. La final a fost demonstrat (în premieră la Palatul Național) filmul documentar „Eminescu și Cernăuții”, realizat pe baza scenariului dr. Ionel Novac și jurnalistului Vasile Bâcu, în regia lui Mihai Grosu, producător general Dumitru Pohuș.

De ziua celei mai temeinice Uniri

Am sărbătorit printre lacrimi, 24 ianuarie, Ziua Micii Uniri, începând manifestarea de la Palatul Național al Românilor din Cernăuți cu un minut de reculegere pentru eroii căzuți în lupte și pentru victimele războiului. Aceeași atmosferă umbrită de durere a dominat și la Centrul Bucovinean de Artă pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Românești, condus de președintele Iurie Levcic, care de opt ani la rând adună conaționali la marcarea acestei făuriri istorice. Primele acorduri ale Unirii înfăptuite de Domnul Moldovei au răsunat la Centrul condus de Iurie Levcic cu oaspeți dragi din România, cu călduroase mesaje de felicitare pentru aniversarea doamnei Consul General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu. Începută în mod tradițional de copiii din consacratul ansamblu „Perla”, sărbătoarea a continuat la Palatul Național. În calitate de președintă a Societății Doamnelor Române, m-am implicat împreună cu membrele fondatoare, Carolina Jitaru și Elena Nandriș, la organizarea evenimentului, avându-l de ajutor pe președintele Vasile Bâcu și alți membri din conducerea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina „Mihai Eminescu”. S-au întâlnit câteva date de referință în salba acestei zile istorice – inaugurarea Anului Ciprian Porumbescu, comemorarea trecerii în eternitate a lui Aron Pumnul, evocarea urmelor pașoptistului vizionar Alexandru Ioan Cuza la Cernăuți și pe moșia de la Cernauca a Hurmuzăcheștilor, apostoli ai românismului în Bucovina. Ne-am axat și pe o unire din timpurile noastre, profund simțită în ultimii ani, cea adusă de doamna misiunii diplomatice române la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu. Având-o de susținătoare, întreaga comunitate românească din regiunea Cernăuți, a venit s-o felicite cu prilejul „tânărului jubileu”, despre care aniversara spune simplu și sincer: „Am împlinit 50 de ani, de ce aș ascunde?!”. Cinci ani, de când se află în misiune la Cernăuți, sărbătorește Ziua Unirii în mijlocul comunității noastre. Sărbătoarea a fost marcată de filmulețul (video-clipul), în care am dorit, împreună cu regizoarea de la TV regională, Iulia Todorean, membră a Societății „Doamnele Române”, să cuprindem într-un text, sonorizat de vocea de cântăreață și compozitoare a Carolinei Jitaru, activitatea diplomatică, atașamentul față de comunitatea noastră, a doamnei Irina Loredana Stănculescu și a echipei sale de Consulatul General al României la Cernăuți. Nu vom aprecia noi, ca realizatoare, acest modest cadou și chiar am fi simțit o părere de rău pentru lacrimile ce le-am provocat, dacă nu auzeam mărturisirea sărbătoritei: „Nu pot să nu plâng alături de dumneavoastră. Îi mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a pus pe umeri această sarcină. Meritați toată atenția României și a statului român...”. Așa se întâmplă cu oricine vine pe mai mult timp la noi. Cei care vin nu doar să ne vadă, să ne judece sau să ne laude, ci să pună umărul la promovarea spiritului de unitate și identitate națională.

Cu studenții de la Catedra de Filologie Română și Clasică de ziua limbii materne

Întâlnirea a fost inițiată de șefa catedrei, dna dr. Cristinia Paladian. Am suferit pierderi regretabile în ultimii ani. S-au retras în lumea umbrelor puținii dintre conaționali care reprezentau scrisul românesc în nordul Bucovinei – Grigore Bostan, Mircea Lutic, Vasile Tărățeanu, Grigore Crigan, Ilie Zegrea, Ștefan Broască. Am rămas noi, epigonii, așa zice, făcând abstracție de modestie. Or, nici măcar epigoni nu ne putem numi față de regretații noștri dispăruți. Dar ne menținem în fagurele limbii române, mai scoatem câte o carte... În pofida tuturor restricțiilor, a obstrucționării limbii române, a pandemiei și războiului, noi existăm, gândim, simțim și vorbim românește.

S-a simțit și s-a văzut acest fior dătător de speranță la întâlnirea cu un grup din cei 31 de studenți ai Catedrei de Filologie Română și Clasică a Universității din Cernăuți și cu profesorii lor. Există mulți mucenici ai limbii române. Îi are și neamul nostru. Drept mărturie servesc cărțile cu care am venit la întâlnire: cele trei cărți din colecția „Golgotei”, semnate de Maria Toacă – *Neamul nostru de martiri, Tragice despărțiri, cutremurătoare întâlniri și Veșnic adăpost al ființei noastre* (dedicate rezistenței românești prin Eminescu); volumul publicistei Felicia Nichita-Toma *Martirii. M-am identificat cu un pelerin pe drumul sufletului românesc; Mesaje din trecut*, adunate între copertele unui prestigios tom de neostenitul cercetător al arhivelor, Dragoș Olaru. Poetul Nicolae Șapcă, redactorul-șef al săptămânalului „Monitorul Bucovinean”, regreta că n-a adus nici una din cărțile sale, mai ales – *Eternul dor*. Însă, având la palmares vreo 80 titluri de carte, mai bine zis, o întreagă bibliotecă, mai simplu ar fi să vină tinerii studenți la Nicolae Șapcă. Vasile Băcu, redactorul-șef al „Gazetei de Herța”, le-a citit din versurile sale, invitându-i pe tineri la cenaclul transfrontalier „Mașina cu poeți” și oferindu-le generos găzduire în paginile săptămânalului ce-l editează.

De la Chișinău, cu drag de Țara Fagilor

Domnul Ion Ignat, directorul Liceului nr. 6 „Alexandru cel Bun” din Cernăuți, a legat prietenie cu instituții similare din Ucraina și România, iar de curând a primit oaspeți așteptați de mai mult timp din capitala Moldovei, Chișinău. Firul legăturilor românilor din Cernăuți cu oameni de cultură și ai scrisului din Republica Moldova s-a rupt în ultimii ani, mai întâi din cauza pandemiei, apoi și a războiului din Ucraina. Însă orice obstacol poate fi depășit, dacă există voință și dragoste de frați, fapt dovedit de vizita celor trei soli ai Basarabiei la Cernăuți – Iulian Filip, poet, dramaturg, folclorist, dar și doctor în filologie, dr. Veaceslav Reabcinschi, lector la Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, dr. Mariana Cocieru, șefa sectorului de folclor la Institutul de Filologie Română „Bogdan Petreiceicu Hașdeu”. Iulian Filip este un poet îndrăgit de copii de la debutul cu placheta *Neîmpăcatul meșter* (1974). La Liceul „Alexandru cel Bun”, directorul și profesorii prezenți s-au străduit ca oaspeții să se simtă în largul lor. Prezent la întâlnire, poetul Vasile Băcu, președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina „Mihai Eminescu”, a răsfoit imaginar pagini din cronica vieții culturale a unei perioade de avânt literar, când poeții se întâlneau mai des. Ne-a părăsit o întreagă generație a oamenilor de creație – Mircea Lutic, Grigore Crigan, Ilie Luceac, Vasile Tărățeanu, Ștefan Broască, Ilie Zegrea, iar alta tânără, care să completeze acest gol e doar pe

drumul devenirii. De aceea suntem mai vulnerabili, mai slabi în fața demolatorilor de cultură.

Scriitorul Iulian Filip, cunoscut prin poezie, dramaturgie, proză și folclor, nume de referință în literatura din Basarabia, a avut un cuvânt temeinic de încurajare pentru exponenții culturii naționale din nordul Bucovinei, vorbind despre reperele care de sute de ani ne-au menținut ființa identitară – comorile folclorice. Cetatea de rezistență a spiritualității neamului este folclorul, spune poetul care a efectuat investigații în localități bucovinene, pe la Crasna și Oprișeni...

Cu sfintele valori de acasă

Discipolii Centrului Bucovinean de Artă, condus de Iurie Levicic, și Școlii populare de civilizație românească „Ciprian Porumbescu” din cadrul acestei instituții ne reprezintă zestrea sufletului românesc prin toată Europa. De aceea Ziua Europei este, pe bună dreptate, și sărbătoarea lor. În același timp, membrii Centrului și profesorii lor s-au adunat cu ocazia mai multor sărbători – Ziua Mamelor și premiarea învingătorilor concursului de eseuri „Cronicile gliei strămoșești”, ediția II. N-au uitat nici de faptul că 9 mai este o dată memorabilă în istoria României, în această zi, în anul 1877, a fost declarată independența statului român. Asupra semnificației datei de 9 mai a vorbit și Consulul General al României la Cernăuți, doamna Irina Loredana Stănculescu, prezentă cu un cuvânt de felicitare pentru participanții la concurs și organizatorii festivității.

Greșesc cei care au impresia că la Centrul lui Iurie Levicic numai se cântă și se dansează. Concursul de eseuri e o mărturie că activitatea instituției este multilaterală. La anunțarea rezultatelor am avut plăcerea să-i văd printre laureați pe autorii lucrărilor care m-au impresionat și am considerat că merită cea mai înaltă apreciere – Tamila Iova, Liceul din Mihoreni, care a prezentat o interesantă descriere a moștenirii de la străbunicul Constantin, fiul lui Haralampie Jar; Marina Jar de la același Liceu, cu argumente în favoarea constatării: „Cine nu-și cunoaște trecutul, rămâne orfan de viitor”; Carolina Novacovska, autoarea unui crochiu despre poeta Pandelica Radeș, originară din Mihoreni. Prezintă interes studiul Anastasiei Iftodi de la Liceul Ostrița Mahala despre povestea colacilor ce se coc în cuptoarele de la vatra natală. Alături de Centrul Bucovinean de Artă au susținut concursul Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și Biblioteca Județeană a Bucovinei „Ion Gh. Sbiera”, managerul Gabriel Cărăbuș a oferit tabletele, găsind un sponsor generos la București.

Poezii la „Urmașii lui Ștefan”

La cumpăna dintre Prier și Florar, cenaclul transfrontalier „Mașina cu Poeți” a staționat pentru o bună jumătate de zi în pragul casei „Urmașilor lui Ștefan”, aflați sub protecția îndrumătoarelor în universul cântecului și tezaurului popular, Elena Nandriș. Mai pe înțelese, ședința ordinară a cenaclului a derulat la căminul cultural de la Ostrița Mahala. Sentimentali și luminoși, poezii din România (Suceava, Fălticeni, Rădăuți, Câmpulung) au gustat din pâinea și sarea acestui pământ mult pătimit, au sorbit din apa vie a izvorului „Inspirației”. În fața tuturor au stat copiii, cu portul pitoresc/veritabil românesc, cu averea de cântece, cu vocile îngerești ce înalță rugăciuni pentru pace. Ei i-au întâmpinat pe oaspeții cu imnul comunei Mahala, bucurând-o îndeosebi pe doamna Irina Loredana Stănculescu, Consulul General al României la Cernăuți, care le-a dorit ca viitorul să le fie, într-adevăr, scăldat în soare,

așa cum se cântă în imnul baștinei lor, și le-a mulțumit părinților pentru creșterea copiilor cuminiți, în credință și dragoste de grai și datini.

Tinerii mesageri ai limbii române visează la viitorul european al Ucrainei

Ucraina și-a anunțat parcursul european și promovează acest deziderat din primii ani de suveranitate statală, escaladând numeroase obstacole și beneficiind de susținerea vecinilor, în special a României, membră a UE de la 1 ianuarie 2007. La Cernăuți avem un teritoriu al Uniunii Europene – Consulatul General al României – mic ca spațiu, însă mare prin tot ce înfăptuiește pentru comunitatea românească și în susținerea Ucrainei. De Ziua Europei, Șefa Catedrei de Filologie Română și Clasică, dr. Cristina Paladian a ținut să le organizeze studenților o întâlnire cu Consulul General dr. Irina Loredana Stănculescu și dr. Florin Stan, referent principal relații cu atribuții consulare, prefațând dialogul cu salutul „Bine ai venit, Europa, la noi!”. Deși sunt puțini la număr, la secția de filologie română din cadrul Universității Cernăuțene studiază tineri din toate fostele raioane cu populație românească – Noua Suliță, Storojineț, Herța, Hliboca. Șeful misiunii române la Cernăuți a punctat, avantajele, obligațiile ce urmează să și le asume Ucraina, implicit reforme în justiție și protejarea drepturilor minorităților etnice, le-a împărtășit tinerilor impresiile deosebit de plăcute de la manifestarea la care a participat cu o zi înainte – conferința științifică „Integrarea europeană a Ucrainei – de la statutul de candidat la calitatea de membru deplin”. Domnul dr. Florin Stan le-a vorbit tinerilor despre primenirea României în perioada de după aderarea la UE și despre ce oferă și ce cerințe înaintea Europa. Marcarea sărbătorii Europei, împreună cu studenții de la filologia română și profesoarele lor, a fost un prilej potrivit pentru lansarea volumului *Un Consulat Regal la Cernăuți...* dedicat celor două momente aniversare – împlinirea a 130 de ani de la înființarea Consulatului Regal al României la Cernăuți și a unui sfert de secol de la deschiderea Consulatului General al României în capitala istorică a Bucovinei.

Pentru cei ce înțeleg că dragostea de neam se naște din suferință

E o comuniune sufletească și o emoționantă legătură de credință participarea, la saloanele internaționale de carte ale Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, precum și la cele ale Bibliotecii Bucovinei „Ion G. Sbiera”, a editurilor și autorilor din nordul Bucovinei. Comitetul de organizare, în persoana prof. univ. dr. Mircea A. Diaconu, director al actualei ediții, și prof. univ. dr. Sanda-Maria Ardeleanu, coordonator, inima și suflul energetic al bogatelor saloane din ultimii ani, au anunțat din timp și au inclus în program pe toți doritorii din emisfera nordică a Bucovinei, implicit din întreaga regiune Cernăuți. S-a întâmplat ca la ediția din 2023 să fim prezenți de la Cernăuți numai eu și publicistul dr. Marin Gherman, stabilit la Suceava. În prima zi ne-a fost aproape cu volumul *Emisfere de Bucovina* și cuvinte de înaltă apreciere pentru scrisul (îndeosebi publicistica) din nordul Bucovinei, criticul și istoricul literar, reputatul exeget Adrian Dinu Rachieru. Am rămas cu impresia că Cernăuțiul e peste tot, pentru mulți români din Țară acest tărâm venind dintr-un trecut cu oameni și cărți de valoare. E firesc și explicabil că printre cele mai mult de 50 de edituri prezente (o avuție de cărți ce nu putea fi cuprinsă cu ochii), noi, ca de fiecare dată, am apărut mai sărăcuț, mai modest. Nu ne putem compara cu cei din România, nici cu autorii din Chișinău, Republica Moldova, care au potențial și facilități mult mai mari decât noi. Prinosul de carte românească din Cernăuți, în acest an este în principal

rodul proiectelor finanțate în 2022 de Guvernul României prin DRP sau în baza altor proiecte – o susținere extraordinar de necesară și binevenită pentru păstrarea identității, a valorilor naționale și spiritului patriotic în comunitatea românilor din Ucraina. Pe unda acestor gânduri și sentimente am vorbit despre cărțile aduse de la Cernăuți – printre care placheta de versuri a poetului Vasile Bâcu (variante bilingvă); *Întâmplări și destine de poveste din Bucovina*, autor Gheorghe Botă (traducere în română de Maria Toacă); cele două caiete de literatură română Aron Pumnul și Ion G. Sbiera, autor Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române. Nu-mi amintesc să fi avut vreodată un cititor mai sensibil decât scriitoarea Doina Cernica, pe care îndrăznesc s-o numesc soră de condei, după cum ne-a botezat doamna Sanda-Maria Ardeleanu. Prezentarea de către Doina Cernica a celor două volume *Veșnic adăpost al ființei noastre* și *Tragice despărțiri, cutremurătoare întâlniri*, cu care am venit la actuala ediție a salonului, mi s-a așternut ca un balsam la rana părerii de rău că n-am reușit să le dau o formă mai desăvârșită.

Jurnalistul și politologul, lect. univ. dr. Marin Gherman a pus în valoare cărțile autorului sucevean Cezar Straton, *Basarabia și Bucovina*, vol. 1-2.

Poetul Arcadie Suceveanu în leagănul copilăriei, la Suceveni

M-am bucurat de cel mai frumos cadou de sărbătoarea mea profesională, la 6 iunie, care e Ziua Jurnalistului în Ucraina. Mi l-a făcut administrația Liceului din satul Suceveni, prin invitația de a participa la întâlnirea de creație cu poetul Arcadie Suceveanu, născut și răsărit din neamul Sucevenilor. La sigur, nu numai eu, ci toți invitații din Cernăuți – ministrul plenipotențiar Nicolae Dan Constantin, consul la Consulatul General al României la Cernăuți, criticul și istoricul literar Ștefan Hostiuc, avocatul Eugen Patraș, vicepreședinte al Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi”, jurnaliștii Vasile Bâcu, Nicolae Șapcă, Vitalie Zăgrea, Felicia Toma,

prof. universitare, dr. Cristina Paladian, șefa Catedrei de Filologie Română și Clasică, și dr. Diana Chibac, soții Aurica și Mihai Bojescu, lideri ai Uniunii Interregionale „Comunitatea Românească din Ucraina”, ș.a. – au trăit, împreună cu gazdele, cele mai frumoase emoții de la răsăritul și până la apusul soarelui, cât a durat sărbătoarea. De fapt, e de ajuns să deschidem o carte a poetului Arcadie Suceveanu, ca să ne facem o sărbătoare, să ne înflorească în suflet bucuria și mândria de a fi parte din neamul său, cel al Sucevenilor, locul de unde românii de pe Valea Siretului au pornit la 1 aprilie 1941 într-o coloană a demnității spre nedreptul hotar între frați, cu dor de a trăi liber în Țara lor. Arhivele Golgotei sunt vii și sângerează în inima poetului ca un „greier pe ghilotină”, neostenit culegător de *Flori din Grădina Răstignirii*. Dar în ziua revenirii acasă alte flori, cele ale bucurii, i-au așternut calea, pentru că a fost primit de copii, cu brațele încărcate de bujori și ei frumoși ca bujorii. Trăim timpuri de groază, cum n-au mai fost de lungi decenii pe pământul nostru. De aceea, măcar în ziua când l-au primit pe cel mai așteptat și iubit fiu, sosit de pe un tărâm de pace, din capitala Moldovei unde l-a așezat norocos destinul, satul împreună cu școala, în persoana primarului, Iulian Mihailovici, și a directorului școlii, Ștefan Sucevan, și-au permis momente de lirică relaxare. Părea că tot ce au mai scump Sucevenii în lada cu zestre materială și sufletească a fost scos la lumină – portul național, cântecele, dansurile, imnul scris de poet împreună cu profesorul Ion Suceveanu, cunoscător din rădăcină a istoriei și geografiei locului (linia melodică de Constantin Rusnac).

Prin locuri unde lăcrimează și astăzi Eminescu

Neobișnuit de frumos a început luna august pentru un grup de copii de la gimnaziul din Probotești, satul prin care a fost trasată în 1940 frontiera. Nu e prima dată când doamna Tatiana Tutunaru Bârză, profesoară de română și geografie, își poartă elevii prin locuri emblematice ale istoriei neamului nostru, care ne definesc originea românească, organizând cu elevii excursii prin România, dar, mai întâi de toate, neuitând de Cernăuți. Copiii și-au întrerupt pentru o zi distracțiile de vacanță, consacrandu-se Cernăuțiului eminescian și istoriei din cimitirul vechi al orașului lui Alexandru cel Bun. În fața Casei memoriale Aron Pumnul ne aștepta Elena Vântu-Tărățeanu, directoarea muzeului „Mihai Eminescu”, pregătită să le povestească epopeea redobândirii acestui loc marcat de lacrimile lui Eminescu la moartea profesorului iubit. De la bustul Poetului ne-am oprit la statuia din centru, micii pelerini având surpriza să descopere pe un perete din spatele monumentului reproducerea excepționalului tablou al pictorului basarabean Aurel David – Eminescu-arbore. Pe undele versului eminescian, pe drumul cunoscut, dar foarte scurt am ținut calea pe strada Eminescu, în fața gimnaziului unde a învățat Poetul copiii fiind atrași de inscripția de pe placa ce ne spune că Poetul nostru național este clasicul literaturii popoarelor român și moldovenesc. Ei știu altceva, că suntem cu toții un popor român și Eminescu este al tuturor românilor. La Palatul Național, Stanislav Crigan, băiatul căruia îi place să croșeteze, și-a recunoscut creația în hăinuțele portului popular în care sunt îmbrăcate păpușile dăruite de copiii din Probotești. În timp ce profesoara și-a ales din cărțile lăsate pentru școli de doamna academician Alexandrina Cernov, copiii au răsfoit prin revistele din colecția bibliotecii Societății „Mihai Eminescu”, după care, de la neordinara lecție de literatură, am trecut la una și mai fascinantă de istorie în cimitirul vechi din Cernăuți.

Sărbătoarea Limbii Române, cu poezie pe strune de chitară!

Vom păstra întregul an 2023 fiorul de fericite emoții de la sărbătoarea Limbii Române la Cernăuți. A pornit acest fior de la statuia lui Eminescu, din bucuria de a ne întâlni și a vedea că, totuși, suntem mulți și că avem copii cu drag de limbă, așa cum sunt cei din Igești și Mihoreni, sosiți cu profesoarele de limba română la Eminescu, cei de la Voloca, uniți în corul înfripat de curând de Societatea „Armonia”, așa cum cresc „pentru Țară, pentru neam” „Urmașii lui Ștefan” din comuna Mahala. Cu toate nenorocirile ce se țin lanț de neamul nostru, nu trăim numai cu lacrima, numai cu speranța, ci și cu încrederea că Limba Română pe aceste meleaguri va dăinui în pofida legilor care o sugrumă. E bine când fiecare face ce-i stă în puteri și ce-i reușește mai frumos pentru dăinuirea limbii române. Societatea „Golgota” a românilor din Ucraina a venit la sărbătoare cu o nouă carte, volumul *Boianul meu cu inima română*, autor Maria Toacă, editat cu sprijinul DRP, iar Societatea „Doamnele Române” – cu CD-ul *Cred în fericire*, ce include un buchet de melodii pe cele mai profunde și armonioase versuri ale poeților români din nordul Bucovinei. E și acesta un proiect, susținut de Patria istorică, prin Departamentul Românilor de Pretutindeni, pentru care-i exprimăm recunoștința noastră. Alese mulțumiri și președintelui Societății pentru Cultura și Literatura Română „Mihai Eminescu”, poetului Vasile Bâcu, pentru fericitul prilej de a lansa în premieră CD Carolinei Jitaru *Cred în fericire*, cu 15 melodii, la cea mai înălțătoare manifestare de respirație românească. Sărbătoarea Limbii Române din acest an a culminat cu spectacolul de excepție, pe undele poeziei cântate de folkista, jurnalista, Carolina Jitaru, vicepreședinte al Societății „Doamnele Române”. Fiecare piesă interpretată de Carolina este o pagină din viața ei și din trăirile neamului nostru. Ne cântă și ne încântă de zeci de ani Carolina, îmi amintesc că am scris despre clipa-i de grație de la primul ei concert când era o adolescentă, Dar abia acum, după ce a luat premii la prestigioase festivaluri internaționale, a reușit să lanseze primul ei disc. Acum Carolina culege aplauzele admiratorilor și mulțumirile celor care au primit în dar CD cu poezia cântată pe strune de chitară. Vocea și muzica ei ni-i readuc din veșnicie pe poeții noștri, cântăreți prin metafore ai limbii materne și dorurilor sfinte – Grigore Bostan, Vasile Tărățeanu, Mircea Lutic, Ilie Tudor Zegrea. Dar și îi bucură pe poeții de lângă noi, Arcadie Suceveanu, Elena Mariața, Vasile Bâcu, Nicolae Șapcă, Vitalie Zăgrea. Discurile sunt repartizate prin școli, ca la lecțiile de literatură română copiii noștri să se apropie și mai mult de poezie, să înțeleagă mai bine *Glossa* lui Eminescu. „Urmașii lui Ștefan” din Mahala, crescuți de îndrumătoarea lor artistică, Elena Nandriș, sunt deja foarte apropiați, pentru că au cântat împreună poemul lui Nicolae Șapcă dedicat graiului matern. Frumos a apreciat evenimentul oaspetele de la Kiev, Alina Nicola, consul la Ambasada României în Ucraina.

Ca o mărturisire de dragoste, „Boianul meu cu inima română”

Pornind de la necesitatea de a nu lăsa să se aștearnă uitarea peste suferințele din trecut ale românilor din actuala regiune Cernăuți, dar și de a populariza valorile culturale și spirituale ale neamului, de a oglindi afirmarea acestora în zilele noastre, Societatea „Golgota” a Românilor din Ucraina desfășoară o rodnică activitate editorială. La sărbătoarea Limbii Române a fost lansat cel mai proaspăt volum – *Boianul meu cu inima română*, autoare Maria Toacă. Anul 2023 este jubiliar pentru comuna Boian. La 4 ianuarie s-au împlinit 500 de ani de la prima atestare documentară a Marelui

Boian, fosta moșie a cronicarului Ion Neculce. Amintim că în anul 2005 a apărut o amplă monografie a Boianului, riguros bazată pe documente de arhivă, autor fiind regretatul profesor de limba română Vasile Bizovi, Învățător Emerit al Ucrainei. De atunci, însă, multe s-au schimbat la Boian. Din păcate, aceste transformări nu sunt în favoarea populației băștinașe majoritare, adică a românilor. În cele două școli, astăzi cu statut de liceu, au fost deschise clase cu predarea în limba ucraineană cu mult înainte de a fi pusă în aplicare Legea Educației în Ucraina, care prevede trecerea, din 2023, la predarea majorității covârșitoare a disciplinelor școlare în limba ucraineană. Boianul – străvechea vatră românească, cu rădăcini în epoca lui Alexandru cel Bun, riscă să-și piardă identitatea națională. Tânăra generație nu-și mai cunoaște înaintașii, dar nici pe consătenii din timpurile mai noi care au ținut vie flacăra credinței și a limbii române. Această carte vine să consemneze anul jubiliar al băștinașilor care poartă în memorie numele vornicului și cronicarului Ion Neculce, să-i impulsioneze și să-i motiveze pe românii din Boian (care în 1991 s-a aflat printre primele localități românești din ținut unde a fost arborat Tricolorul pe primărie și înălțat un monument în memoria consătenilor victimizați de regimul totalitar-sovietic) să nu-și uite originea românească. Boincenii au fost printre primii români în nordul Bucovinei care au eternizat în granit Golgota celor mai iubiți fii dispăruți în infernul epocii comuniste. *Boianul meu cu inima română* este cartea pe care autoarea a trăit-o zi de zi din copilărie, a purtat-o în inimă de-a lungul timpului, adunând dramele oamenilor care au suferit, au perpetuat valorile românești, au luptat pentru menținerea limbii materne în școli. În ea se vor regăsi mulți fii ai satului, care i-au purtat numele prin lume, reprezentanți ai generațiilor mai tinere, care continuă să perpetueze idealurile vrednicilor strămoși. Toate acestea vin ca o completare la monografia Boianului, semnată de profesorul Vasile Bizovi, cu atât mai mult că am inclus și un capitol intitulat *Evenimente și istorii de viață de la Eleonora Bizovi*, soția regretatului profesor având în arhiva personală multe materiale scrise pentru ziarul „Zorile Bucovinei”, pe care le-a încredințat spre publicare. De curând scoasă din tipografie, cartea a ajuns mai întâi la profesoara Eleonora Bizovi.

Cu poezia cântată, la tânăra generație de români din școlile noastre

După spectacolul de la Cernăuți, când a avut loc premiera, la sărbătoarea „Limba Noastră cea Română”, „Poezia românească din nordul Bucovinei pe strune de chitară” și CD-ul *Cred în fericire*, proiect al Societății, finanțat de Departamentul pentru Românii de Pretutindeni, „Doamnele Române” au început un turneu prin școlile cu limba română de predare din regiunea Cernăuți. Prima manifestare a avut loc la Gimnaziul din Probotești. Am ales cu autoarea discului, interpreta și compozitoarea Carolina Jitaru, să poposim, în afara Cernăuțiului, mai întâi la Probotești, pentru că aici cresc copiii cu mare dragoste de poezie și cântec, atașați de tradiții, de portul popular, de tot ce vine mai valoros din trecutul neamului. Organizatoarea evenimentului, Societatea „Doamnele Române”, i-a avut de însoțitori pe consulul general al României la Cernăuți, doamna Irina Loredana Stănculescu, și pe poeții a căror versuri au devenit deja șlagăre grație harului interpretativ și abilităților de compozitor ale Carolinei Jitaru. Au avut prilejul să comunice cu elevii și să citească din creația lor poeții Nicolae Șapcă, Vasile Băcu, Vitalie Zăgrea. Începând sărbătoarea de la Probotești cu una din cele mai importante piese, *Glossa eminesciană*, cantautoarea s-a bucurat de susținerea gimnaziștilor, care au evoluat cu un program artistic.

Glossa lui Mihai Eminescu și *Poem bucovinean* al lui Grigore Bostan, sunt cel mai des cântate. Avem pentru ce mulțumi Țării nu doar prin cuvinte rostite și cântate, ci și prin fapte care să demonstreze că merităm susținerea României.

În amiaza zilei de 29 septembrie „poezia cântată” a fost găzduită de Liceul din Iordănești, ca un preludiu la sărbătoarea profesorilor, marcată în prima duminică a lui octombrie. Împreună ne-am bucurat de o serbare a iubitorilor de poezie, de cântec și de carte, la care alături de organizatori (conducerea Societății „Doamnele Române”) au fost prezenți consulul general al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu, precum și invitații gazdelor noastre – poeții Vasile Băcu (președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română „Mihai Eminescu”), Vitalie Zăgrea (redactor-șef la Redacția Emisiunilor în limba română Radio Ucraina Internațional) și Gheorghe Bodnariuc; activistul pe tărâmul culturii Valentin Panteleiciuc din Voloca. Surprizele s-au revărsat rând pe rând în sala de festivități a Liceului, inspirat dirijate de moderatorul Nicolae Șapcă, poet, publicist, redactorul-șef al „Monitorului Bucovinean” și revistei pentru copii „Recreația Mare”, însă la această sărbătoare, mai întâi de toate, s-a manifestat ca om al locului. Moderatorul le-a potrivit pe toate într-un mozaic multicolor, pauzele dintre cântecele Carolinei fiind completate cu numerele artistice ale elevilor și recitalul poezilor invitați.

Aflându-ne la baștina unui poet, cum este Nicolae Șapcă, nu se putea fără poezi și poezie, fiecare citind din creația sa. Apogeul, cu clipele cele mai înălțătoare, după cum am presupus, a fost *Imn graiului*, versuri de Nicolae Șapcă, muzica de Carolina Jitaru, cântat împreună cu elevii.

Sărbătoarea, începută în raiul toamnei, s-a încheiat într-un anturaj de poveste, acolo unde dăinuiește veșnicia românească a satului Iordănești și duhul trecutului, în cele două săli de muzeu. Directorul Vasile Ioneț ne-a povestit legenda fiecărei relicve ce respiră cu duhul strămoșilor. Una din cele mai scumpe este Tricolorul, salvat în timpuri de prigoană națională, dar și toate celelalte lucruri poartă o istorie, o făclie vie de la candela trecutului. Întâlniri asemănătoare, cu mici deosebiri de decor, au avut loc la Liceul nr. 1 din Boian, Liceul din Voloca și la baștina autoarei CD-ului, comuna Mămăliga.

La hramul Boianului, cu lumina cărții

Din cele cinci secole ale Boianului, rotunjite la începutul acestui an, ziua de 21 septembrie, când se sărbătorește hramul satului, va rămâne și ca o sărbătoare a cărții. Directoarea Liceului nr.1 din Boian-centru, Angela Botă, a dorit ca această zi să se înscrie în memoria elevilor și ca un hram al cărții *Boianul meu cu inima română*, autor Maria Toacă, proiect al Societății „Golgota” a Românilor din Ucraina. Din muzeul etnografic al școlii au fost aduse în sala de festivități păretare, scoarțe și covoare de dimensiuni mari, astfel revenind la tradiția de a împodobi casa pentru primirea oaspeților. N-a dispărut nici latura sufletească – intonarea imnului comunei și a altor cântece, întâmpinarea oaspeților cu flori, printre aceștia aflându-se reprezentantul Consulatului General al României la Cernăuți, ministrul plenipotențiar, Nicolae Dan Constantin. Ca răspuns la mulțumirile adresate Guvernului României pentru ajutor la realizarea proiectelor în cadrul cărora Societatea „Golgota” a Românilor din Ucraina editează cărți, iar Societatea „Doamnele Române” popularizează în școli, prin CD-ul

Carolinei Jitaru, poezia cântată, diplomatul român a informat despre susținerea celor mai importante inițiative ale comunităților istorice din afara țării.

Un film documentar despre Arcașul neamului românesc din nordul Bucovinei

Nu e doar o coincidență, e o vreau a destinului și un dar al puterii divine, ca de sărbătoarea Înălțării Sfintei Cruci, ținute în nordul Bucovinei după stilul vechi al calendarului bisericesc, Vasile Tărățeanu să revină, la un an de la trecerea în lumea umbrelor, așa cum apărea în fiecare toamnă la 27 septembrie de ziua sa. Vedem acum că neastâmpărul și energia sa își continuă cursul prin faptele copiilor săi, cea mai activă fiind mezina Ana-Cristina. Puțini sunt astăzi asemenea lui Vasile Tărățeanu să-și lase pentru mai apoi propriile interese și să se consacre popularizării moștenirii altora. Vasile Tărățeanu a ars pentru promovarea, apărarea și perpetuarea a tot ce-i românesc pe pământul nostru, având, norocul de o vrednică moștenitoare a averii spirituale. Și dacă fiul Alexandru s-a afirmat ca artist în lumea muzicii, fiica Cristina a luat în mâinile sale „Casa Limbii Române”. Susținută de consulul general al României, Irina Loredana Stănculescu, duce mai departe visul tatălui ei de a realiza proiectul de restaurare a Casei lui Aron Pumnul, unde urmează să funcționeze muzeul „Mihai Eminescu”. Anul acesta a realizat un proiect, susținut financiar de Departamentul pentru Români de Pretutindeni – filmul documentar

„Vasile Tărățeanu, Arcașul Neamului Românesc din nordul Bucovinei”, lansat de ziua nașterii tatălui ei la Palatul Național al Românilor din Cernăuți, unde la 15 iunie 2021 Vasile Tărățeanu a semnat cu partea română și ucraineană acordul privind reconstrucția Casei Memoriale „Aron Pumnul”. Amintim că în curtea acestei case prin străduința sa, în 1991, a fost inaugurat bustul lui Mihai Eminescu. Cristina, împreună cu echipa de filmare, în termen restrâns a realizat o peliculă de mai bine de două ore, care cuprinde în linii generale viața, creația literară, activitatea publică a protagonistului filmului. A început să adune material, să filmeze secvențe, bunăoară la Botoșani, încă înainte de a-i fi aprobat proiectul de DRP. Susținerea Guvernului României i-a facilitat eforturile.

Mulțumiri pentru ajutorul acordat, în special Secretarului de Stat, Gheorghe Cârciu, au fost exprimate și din partea consulului general Irina Loredana Stănculescu, prezentă și în film cu sentimente de aleasă afecțiune și recunoștință pentru tot ce a însemnat și simbolizează astăzi numele lui Vasile Tărățeanu. În film îl vedem pe Vasile

Tărățeanu în fruntea Centrului Cultural Român „Eudoxiu Hurmuzachi”, în postura de lider al protestelor în apărarea limbii române, de dirijor al paradei portului popular... În sală se aflau aproape toți dintre cei ce l-au evocat în film – profesorul Ilie Popescu; vicepreședintele Centrului „Eudoxiu Hurmuzachi”, juristul dr. Eugen Patraș; prof. dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române; colegii jurnaliști Vasile Bâcu, Nicolae și Felicia Toma, Tudor Andrieș, Vasile Carlașciuc, profesoara de română de la Proboțești, Tatiana Tutunaru-Bârzu, și mulți alții. Un cuvânt aparte pentru apărătorul sfințelor noastre altare, care a fost Vasile Tărățeanu, l-au avut fețele bisericești – preotul Dumitru Găină, parohul sfântului lăcaș din localitatea Valea Cosminului și arhimandritul Nikita, care au început manifestarea cu rugăciune și au binecuvântat masa pregătită de familie. Am și eu multe amintiri, activități împreună cu Vasile Tărățeanu, precum și împliniri datorită încurajării din partea sa. Acest proiect se cere continuat, pentru că au mai rămas multe momente importante în afara cadrelor.

Nu se oprește „Mașina cu poeți”

După o scurtă vacanță, și-a reluat drumurile cenacul transfrontalier „Mașina cu poeți”, oprindu-se mai întâi la Fălticeni. Pentru lumea sosită acolo de pe mai multe tărâmurii ale creației literar-artistice din Țară și din afara României (Chișinău și Cernăuți), duminica de 24 septembrie, la Colegiul Național „Nicu Gane”, a fost o zi a opririi timpului în loc. Pe toți i-a adunat prof. Constantin Bulboacă, căpetenia cenacului „Nicolae Labiș”, ce-și are sediul în clădirea acestei școli cu o istorie veche, unde a învățat patronul spiritual al „cinacliștilor” din Fălticeni, poetul Nicolae Labiș. Și deoarece gazdele și-au adunat oaspeții în miezul dorului de o Țară întregă, cu toți copiii acasă, fiecare a venit cu ceva foarte important – gânduri și pagini din creația literară. De la Chișinău, cu un grup de literați, a sosit scriitoarea Ana Onica. Cu aripile poeziei și cântecului au bătut la poarta orașului marilor personalități ale românilor, Fălticeni, membrii cenacului cernăuțean – Nicolae Șapcă, Gheorghe Ungureanu, Gheorghe Bodnariuc, Dorin Misichevici, Vasile Carlașciuc, doi din cei mai activi membri ai „Mașinii cu poeți”, Elizabeta Petraru și Dumitru Zaidel din Mahala. Mulțumiri pentru susținerea poeziei i-au fost adresate doamnei Elena Nandriș, care a fondat la Mahala cenacul „Inspirație”. Pentru cernăuțeni a fost plăcut să afle că avem prieteni comuni cu artiștii cuvântului din Fălticeni, firul ce ne leagă fiind pictorul Radu Bercea, născut pe meleagurile noastre. În holul de marmură al colegiului am aflat mai multe despre duhul de dăruire al artiștilor plastici Radu Bercea și Mihai Gavril, legați suflatește de familia acestei instituții de învățământ, care e și un centru cultural de valoare. Deoarece eram mulți, și timpul a fost limitat cernăuțenii „dirijați” de corectitudinea lui Nicolae Șapcă, s-au încadrat în clepsidra timpului, lăsând minute în plus pentru Carolina Jitaru, care a adus și la Fălticeni o revărsare din crezul ei în fericire, prezentând CD-ul din cadrul proiectului „Poezia din nordul Bucovinei pe strune de chitară”.

Pe toți ceilalți din ramificarea atât de bogată a întâlnirii de la Fălticeni e imposibil să-i cuprindem în câteva cuvinte. Țin doar să mai spun că energica „săgetătoare”, Elena Mândru de la Iași, susținută de prietenii apropiați, Maria Apetroaiei și Vasile Aioanei, ne-a declarat pe toți „scriitori fără frontiere”, iar doamna cea mai dragă a lui Constantin Bulboacă, soția sa Nora (Eleonora) i-a consfințit la final spusele cu mere și pere din livada lor cu pomi roditori de dragoste românească.

III. În cununa datinilor ***Povești la gura cuptorului***

S-a împlinit visul doamnei sufletului comunei Mahala, Elena Nandriș, să aibă la clubul din Ostrița Mahala, pe care îl patronează și unde desfășoară activitatea artistică, o „cas-cea mare” – sală de muzeu, cu un cuptor pentru copiii satului. Nu ca decor, ci unul adevărat, în care arde focul și nu iese fumul în casă, se coc colaci, se „înfundă” oale de lut cu sarmale, ca pe timpurile străbunicilor. A avut curaj în prag de iarnă să înceapă o întreagă „revoluție”, demolând pereții din interior, modificând camerele, punând pe roate renovarea clădirii. Un plus de încredere și imbold i-a dat susținerea din partea Guvernului României, lucrările de renovare fiind realizate în baza proiectului finanțat de Departamentul Românilor de Pretutindeni. Au pus umărul și părinții copiilor – membri ai ansamblului artistic, și șeful clubului Dumitru Zaidel...

După zile de zbucium a bătut ceasul sărbătorii, când în jurul cuptorului, aidoma celui fermecat din povestea lui Ion Creangă, s-a adunat multă lume bună să se bucure de căldura focului din vatră. Din primii colaci de la primul jăratec a fost poftită să guste doamna Consul General Irina Loredana Stănculescu, mâna dreaptă de ajutor și susținere a tuturor românilor din comunitatea noastră istorică. Echipa Consulatului General al României a venit și cu o surpriză editorială. Pe lângă cadoul „dulce”, lăsat de șefa misiunii diplomatice sub pomul de Crăciun, a fost prezentată fugitiv ediția de gală a volumului *Un Consulat Regal la Cernăuți...* Muzeul e un organism viu, cum și l-a dorit dna Elena Nandriș. La stative se poate țese cu adevărat, din caietul de lână prins în furcă se poate toarce, în cuptor se poate coace, iar pe cuptor, mici și mari, pot să urce să se încălzească după un ger zdravăn de afară.

În seara de Crăciun, toți românii sunt acasă!

Sunt ACASĂ, toți românii din nordul Bucovinei, cu porțile deschise, cu luminile aprinse, așteptând cu drag colindătorii. La Ostrița-Mahala, după datina creștină, i-a primit mai întâi Biserica. Până a da glas colindelor, copiii au stat cuminți lângă părinți la sfânta liturghie și au luat împărtășania, binecuvântați de părintele duhovnicesc Gheorghe Buzenco. Cu daruri, aidoma lui Moș Crăciun, au venit la ei din partea României șefa misiunii diplomatice la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu, și o echipă de la TVR-Știri, jurnalista Ramona Avramescu lăsând la căminul de cultură pachete cu delicatose ce le vor îndulci membrilor ansamblului artistic pauzele din timpul repetițiilor pentru noi spectacole. Căldură vor avea de la focul aprins la gura cuptorului de îndrumătoarea lor Elena Nandriș, iar lumină, în starea critică a zilelor de război în Ucraina – de la generatorul dăruit de echipa TVR. După ce și-a purtat oaspeții de la București prin muzeul „viu” de curând inaugurat, Elena Nandriș ne-a invitat s-o colindăm acasă. Dar mai era loc, pe la uși, pe la ferestre, pentru noi, chiar de-o aveam pe prima voce a „Doamnelor Române”, Carolina Jitaru?! Era loc numai la masă, pentru că prin curte nu-și dădeau rând colindători mai importanți – vârstarii cei mai tineri ai comunității.

La Probotești, cu tot ce iubim

Nu există în timp de război un adăpost mai pașnic, mai liniștitor, mai întăritor în credința că avem pentru ce trăi, decât lumea copiilor. Am trăit cu toate fibrele ființei acest sentiment în mijlocul elevilor de la gimnaziul din Probotești, antrenați

de profesoara de română și geografie, Tatiana Tutunaru Bârză, la „șeserea istoriei neamului”. Și nu doar datorită proiectului Societății „Doamnele Române”, la care au participat, alături de semenii lor din Mahala, Mahala-Ostrița și Liceul „Alexandru cel Bun” din Cernăuți. Proiectul s-a încheiat încă la finele lunii noiembrie anul trecut, dar nu s-a stins flacăra dragostei pentru arta populară, pentru toate lucrurile minunate ce se păstrează în casele țărănești și se transmit din generație în generație. Nu știu dacă mai există pe undeva copii atât de pasionați, de dornici să confecționeze cu mâinile lor portul de zile mari al românului. Am primit în dar, la Palatul Național al Românilor din Cernăuți, „românași”, gătiți în costumele populare lucrate de mâinile lor de meșter-faur, dar, la 11 februarie 2023, am avut bucuria să vedem pe viu cum prind viață aceste minuni. Doamna profesoară Tatiana Tutunaru Bârză, împreună cu ajutoarele sale, meșterițele Zinovia Neculăiță și Maria Crihan, cu învățătoarele Aurica Isac, Rodica Ciubotaru și educatoarele de la grădiniță – cumnatele Mihaiela și Cristina Tutunaru, ne-au invitat și pe noi, doamnele române, la o sezătoare, să „șesem” împreună cu elevii lor măcar câteva fire din istoria neamului.

Lângă meșterița Zina Niculăiță, doamna Irina Loredana Stănculescu, Consulul General al României la Cernăuți, n-a lăsat andrelele din mână până n-a încheiat trăistuta și nu i-a prins baierile, potrivit-o celei mai mici păpuși, pe care noi, celelalte însoțitoare din Cernăuți (prof. Viorica Stan, jurnalistele Carolina Jitaru și Maria Toacă), am „botezat-o” – Irinuca. În acele clipe adia a primăvară – de la buchețele de brândușe aduse de doamna Irina Stănculescu, de la mărtișoarele, în formă de romburi, urzite de fetițe și băieți în jurul Mariei Crihan.

Ca un Făt-Frumos din lacrima dorului, a sosit la Cernăuți Mărtișorul

Zile cu soare și neobișnuit de calde pentru sfârșit de Făurar au precedat duminica datinilor străbune, când ne-am adunat la tradiționala sărbătoare a Mărtișorului. Totul în jur respira a primăvară, dându-ne de știre că e timpul să intrăm în una din cele mai reprezentative legende ale neamului românesc despre triumful luminii asupra întunericului, reînvierii naturii și reînnoirii a tot ce e bun în sufletul românului. După pandemie și primul an de război, Festivalul datinilor de primăvară „Mărtișor”, organizat tradițional de Societatea pentru Cultura și Literatura Română „Mihai Eminescu”, s-a desfășurat ca niciodată – într-un spațiu mai mic, cu mai puțini participanți și mai puțin public. De fapt, a fost o comuniune a oamenilor cu inima română, dornici de a le dăruii bucurie copiilor, căci ei sunt cele mai scumpe Mărtișoare. De aceea a și stăruit doamna Elena Nandriș, conducătoarea artistică a colectivelor de copii și tineri din comuna Mahala, să-i aducă la sărbătoare pe cei mai mici vestitori ai Mărtișorului. Au fost și mai mărișori, și fete cu originalele cununi, cum numai la Mahala se purta odată.

Societatea „Doamnele Române” a expus trei colecții de mărtișoare, fiecare emanând căldura, dragostea sufletească și iscusința mâinilor care le-au dat chip și asemănare de flori, clopoței, inimioare, stelute, păsări... Am expus o suită de mărtișoare de la meșterița populară Valentina Vovc, de la gimnaziștii de la Probotești, îndrumați de profesoara de română Tatiana Tutunaru-Bârză, și din creația copiilor de la Centrul Popular de Artă al lui Iurie Levciuc. Au înviorat sărbătoarea picturile a două tinere pasionate de arta plastică – Taisia Bivolaru, studentă la Facultatea de Istorie a UNC, și Dana Struț de la Liceul nr. 6 „Alexandru cel Bun” din Cernăuți. Cântecul a pășit alături de poezie, directorul Liceului din Oprișeni, Nicolae Bodnariuc, etalând un

grup de declamatori de nota zece – V. Țăbuleac, D. Pițu, A. Dogotar. În timp ce tinerii artiști recitau și cântau, în prima sală profesoara Cristina Ceahoreanu, împreună cu fetițe și băieți de la Liceul nr. 10 de la Roșă au deschis un adevărat atelier de măiestrie în arta confecționării mărțișoarelor.

Cine ne iubește – ne găsește!

Trecând vama la 31 iulie 2023, după trei zile de cântări și etalare a portului popular din Mahala, tinerii mesageri ai valorilor culturale românești din nordul Bucovinei au revenit acasă de pe plaiurile arădene cu un noian de bune impresii. Dar mai mult decât toate s-au întors îmbogății cu noi prieteni și bucuria de a simți, a vedea pe viu că acei care într-adevăr ne sunt frați și ne au de neamuri numai de când ne vor găsi, ne vor chema la ei, vor veni la noi. Așa cum i-a găsit președintele filialei arădene a Asociației Pro Basarabia și Bucovina, Teodor Mișu pe Elena Nandriș și tinerii ei artiști din Mahala, poftindu-i să înfrumusețeze, să dea suflet și un plus de pitoresc Festivalului tradițional de la Moneasa. Nu vom uita bunătatea înnobilită de o evlavioasă blândețe a măicuțelor de la Mănăstirea Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil din localitatea Roșă. Iar pentru drumul bun spre casă un cuvânt de mulțumire se cuvine senatorului Eusebiu Pîstru.

Nu ca să se înfrupte cu delicioasele clătite, gătite de cofetari din întreaga țară la tradiționalul Festival de la Moneasa Aradului, au parcurs „Urmașii lui Ștefan” un drum de circa 700 kilometri până la această stațiune, numită „Perla Apusenilor”. Ei au dorit să demonstreze, prin cântec și portul popular, că sunt români ca și toți cei născuți în Patria Limbii Române. Când au apărut pe scenă, au arătat că sunt mai ceva decât toți, că sunt într-adevăr deosebiți. Multe lucruri minunate au văzut participanții și spectatorii pe parcursul celor douăzeci și două de ediții ale festivalului, însă asemenea fete mândre, cu cununi cum numai la Mahala purtau miresele de odinioară, au admirat pentru prima dată. Spectatorii aplaudau și lăcrimau, mai ales când a răsunat cântecul recruților sau când și-a luat zborul melodia *Păsărică cenușie...* „Nu putem cânta melodiile noastre vesele în aceste timpuri triste, nu putem dansa decât o horă lină”, am auzit de mai multe ori de la Elena Nandriș. Dar nici să nu-și scoată talentele pe scenele festivalurilor din România n-o lasă inima. Măcar de atâta bucurie și de câteva zile liniștite să aibă copiii parte până ne vom bucura de pace în Ucraina.

Luminoși și luminați, la hramul sfintei mănăstiri de la Slatina Crasnei

Ctitoria monahală închinată Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava se înalță ca o icoană la cer pe dealul Slatinei din comuna Crasna. Sub paza Bunului Dumnezeu și a Sfântului protector al Sucevei, mica obște monahală de maici este condusă cu dragoste și nelimitată dăruire de stareța Ioana. De o monumentală arhitectură, aidoma unei mărețe catedrale, este biserica mănăstirii, care poartă hramul Schimbării la Față a Domnului nostru Iisus Hristos, sărbătorit la 19 august conform calendarului Iulian. Sute de închinători nu numai din comuna Crasna, ci și din alte localități ale Storojinețului, și din România, în frunte cu păstori duhovnicești, au urcat dealul Slatinei, la marea slujbă arhierescă, aducând după datină coșuri cu struguri, fagure de miere și alte bunătăți ale pământului, pentru a primi binecuvântarea roadelor crescute din hărnicia omului și mila lui Dumnezeu. Tinerii părinți și bunici și-au mai adus copilașii, gătiți în costumașe populare, care au stat cuminciori la serviciul divin, primind la final în fața icoanei taina împărtășaniei și binecuvântarea înalților ierarhi

Din soborul preoțesc au făcut parte și parohi ai bisericilor din regiunea noastră. În acea zi i-am văzut pe copii drept cei aleși, dar și cei mari au avut parte de nemărginite bucurii. Invitatul de onoare al stareței Ioana, Consulul General al României la Cernăuți, doamna Irina Loredana Stănculescu, purtătoarea celei mai înalte distincții a Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților – „Crucea Bucovinei”, a avut prilejul după

sfânta liturghie, la agapa frățească, să comunice cu fruntașii comunității, să discute cu primarul comunei Ștefan Dragun. Un moment revelator, care sperăm să aibă continuare, ne-a prilejuit întâlnirea cu profesoara din București, Gabriela Percic, sosită la baștina bunicilor ei, refugiați în 1940 în România, pentru a așterne punți frățești între români.

La casa scriitoarei ucrainene Olga Kobyleanska din satul românesc Trestiana

La 27 noiembrie 2023 se împlinesc 160 ani de la nașterea scriitoarei ucrainene, Olga Kobyleanska. În mediul literar-artistic din regiunea noastră, întreg acest an este consacrat renumitei scriitoare, care întruchipează destinul Bucovinei. Or, Olga Kobyleanska, din tată galițian și mamă de origine germană, s-a născut la Gura Humorului, în anii când Bucovina se afla sub imperiul austro-ungar, a trăit și a creat în perioada românească, a prins și un mic segment de timp sub ocupație sovietică. Limba maternă, ucraineana, a învățat-o acasă, a făcut școala în germană, cunoștea și limba română. Astfel, putem spune că destinul ei reprezintă omul bucovinean. Cu toate acestea, scriitoarea a fost și rămâne fiica poporului său, creația ei fiind pătrunsă de spiritul ucrainean. Drumul pământesc al scriitoarei Olga Kobyleanska s-a sfârșit la 21 martie 1942, însă numele ei este o prezență vie la Cernăuți. Din epoca sovietică numele ei îl poartă cea mai frumoasă stradă din oraș (pietonală stradă Domnească, care s-a numit Iancu Flondor în perioada interbelică), precum și Teatrul Muzical-Dramatic, în fața căruia se află bustul scriitoarei. La Cernăuți este o casă-

muzeu „Olga Kobyleanska”. Însă locul cel mai romantic care îi găzduiește memoria este Casa-muzeu din Dimca, Hliboca (Adâncata). Precizăm că denumirea istorică a localității a fost Trestiana. Din pridvorul acestei case, numite „Reședința de vară a Olgăi Kobyleanska” a început anul omagial al scriitoarei, inaugurat la 18 august, o zi caldă și luminoasă ca și sufletul oamenilor care au grijă de păstrarea anturajului rustic al „Reședinței”. Organizatorii manifestării, poeta Olena Repina, Artistul Poporului din Ucraina, Ivan Derda, președinte interimar al Societății „Prosvita”, Biblioteca regională „M. Ivasiuk” și, desigur, gazdele în persoana conducerii comunității teritoriale Hliboca, a directorului Casei Memoriale, Natalia Puiu, au invitat reprezentanți ai societăților naționale ale etniilor conlocuitoare în Bucovina, stăruind să atribuie atmosferei duhul de armonie și toleranță specific din timpuri străvechi Bucovinei.

IV. Sângerează rana memoriei

Un monument sfințit cu lacrimi la Roșa cernăuțeană

Cu 30 de ani în urmă, românii de la Roșa, partea de pământ cea mai veche și mai frumoasă din trupul Cernăuțiului, au înălțat în fața sfântului lor lăcaș de închinare un monument simbolic. Pe două plăci, străjuite de o Cruce, au scris nume scumpe ale bunicilor, părinților, fraților oprimați, osândiți la moarte în primii ani de ocupație sovietică. De atunci, din octombrie 1992, în fiecare toamnă, când Acoperământul Maicii Domnului se așterne protector peste durerile trecutului, membrii Societății „Golgota” a românilor din Ucraina, împreună cu reprezentanți ai altor societăți naționale, veneau la confracții de la Roșa – cu o lumânare aprinsă, cu un cuvânt de recunoștință pentru neuitarea acestor buni creștini. Și de fiecare dată pomenirea era însoțită de regretul că nu toți cei martirizați au fost readuși la baștină măcar cu numele înscris pe acest monument. În toamna anului 2022 pentru prima dată ne-am întâlnit cu inima mai împăcată, văzând aieva cum s-au împlinit în fapte cuvintele președintelui Societății „Golgota”, Vasile Rauț, că va contribui la renovarea monumentului.

La înălțarea unui nou monument, în mare parte a contribuit românca de la Roșa Stela Cerchez, găsind sprijin și ajutor de nădejde la Vasile Rauț, la tânărul gospodar Mihai Grosu, la soțul ei Mihai Bordean și prietenul său Vasile Sidor, care au lucrat la turnarea fundamentului și asamblarea monumentului. Astfel, românii de la Roșa și-au văzut tot neamul martirizat înscris pe crucea de la mormântul simbolic. În amiaza zilei de 24 septembrie, soborul preoțesc a sfințit monumentul și a rostit rugăciunea de binecuvântare a mesei de pomenire. Enoriașii Bisericii Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril au încărcat mesele din curtea sfântului lăcaș cu colaci, pachete cu dulciuri – pomană pentru sufletele celor morți din cauza foametei, celor care n-au avut o fărâmă de pâine, o gură de apă în ceasul cel din urmă. Alături de parohul Bisericii, părintele Ion Blaga, s-au aflat preoții Cristofor de la Biserica Mitropolitelor „Trei Ierarhi” din Cernăuți, Vasile Molodeanu, slujitor la Mănăstirea din Molodia, părintele Carp și diaconul Mihai de la Catedrala Înălțarea Sf. Duh, Cernăuți. Lacrimile memoriei s-au revărsat din cele trei culori ale florilor depuse la postamentul Crucii de diplomații români, Consulul General al României la Cernăuți, doctor în drept, Irina Loredana Stănculescu și dr. Florin Stan, referent principal, împreună cu soția sa prof. Viorica Stan. Cu date din cartea neagră a martirajului românilor din partea ocupată a Bucovinei a venit Petru Grior, președintele Centrului de Cercetări Istorice și Culturale. Profesoara Maria Timcu, președinta filialei de la Roșa a Societății

republicane „Golgota”, și-a exprimat mulțumirea că s-a făcut dreptate celor omiși mai înainte din listele persoanelor deportate – Gheorghe Timcu, Iordache Cantemir, Nicolae Lencu, Gheorghe Cozma, Gheorghe a lui Nicolae Jitaru, Aurel Bolboacă, supus la mari chinuri în Siberia.

M-am bucurat să-l întâlnesc la sfințirea monumentului pe Nicolae Cozma, care a împlinit 93 de ani. De la vârsta de trei anișori l-au purtat părinții la biserică. Din cărțile martirajului românesc aduse la Roșă, i-am dăruit volumul despre *Destinul bisericii românești din nordul Bucovinei în perioada sovietică*. Un crâmpel dramatic din destinul Bisericii de la Roșă am auzit de la Maria Cojocar-Dabula. Un străbunic din partea mamei ei, Mihai Gherman era pălimar la biserică. Ocupanții ruși au vrut să facă grajd de cai din biserică, iar el a încuiat sfântul lăcaș, a purtat cheia ascunsă în sân, declarând că mai bine moare decât să vadă o asemenea batjocură. Maria era mulțumită că și-a văzut înscriși pe monument doi unchi – frații tatălui ei, Mihai și Gheorghe, dispăruți în război. Și tatăl ei, născut în 1929 a luptat în Armata Română, dar s-a întors de pe front, având zile până în anul 2000. Maria Prodanciuc era fericită că și-a văzut trei uncheși readuși printre cei înveșniciti în granitul noului monument – trei frați Cozma. Soții Mihai și Domnica Andrieș îl pomenesc pe Iordache Cantemir, fratele mamei lor.

Ștefan Vodă își face drum, de la Opișeni la Cernăuți

O expoziție de excepție, consacrată unui eveniment istoric de excepție a fost inaugurată la 23 octombrie 2022, la Palatul Național al Românilor din Cernăuți. În preajma aniversării a 525 de ani de la memorabila victorie a lui Ștefan cel Mare, în bătălia cu falnica oaste a regelui leșilor Ioan Albert, la sediul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina „Mihai Eminescu”, a poposit Muzeul de Arheologie și Etnografie „Maximilian Hacman” din Opișeni. Mai bine zis, custodele muzeului, prof. de istorie Nicolae Bodnariuc, directorul Liceului din localitate, a adus la Cernăuți o mică parte din exponatele scoase din adâncul veacurilor, martore ale luptelor victorioase purtate de oștenii lui Ștefan cel Sfânt pentru apărarea hotarelor Țării, precum și obiecte care au însoțit perioada domniei ștefaniene. Obiectele din „mica parte” a tezaurului adunat pe parcursul a două decenii de când funcționează oficial muzeul, sunt dintre cele mai prețioase. Comentând mostrele expuse în trei vitrine, prof. Nicolae Bodnariuc a menționat că, în principal, ele datează din sec. 15-16 și sunt etalate publicului în premieră. Adică, cei prezenți la inaugurarea expoziției au fost primii care le-au văzut, pentru că încă nici în localul propriului muzeu n-au fost expuse. Monede medievale, dar și cu o vechime de două mii de ani (turcești, moldovenești, ungurești, poloneze), sigilii, podoabe de aur din perioada culturii Cucuteni-Tripolie, din epoca de bronz și de fier, fragmente de arme albe și de foc (topoare de luptă, vârfuri de săgeți) alcătuiesc valoroasa expoziție adusă la Cernăuți, care de la Palatul Național „pornește” la Muzeul etnografic regional Cernăuți.

Recunoștința directorului muzeului se îndreaptă spre Consulul General al României la Cernăuți Irina-Loredana Stănculescu, susținătoare și protectoare a tinerilor arheologi din Opișeni, care, în baza unui proiect, a înlesnit dotarea cu mijloace tehnice de pază în valoare de 6 mii de euro. Nicolae Bodnariuc a demonstrat și un filmuleț, ținând o captivantă lecție de istorie. Amintim că bătălia de la 26 octombrie 1497 a rămas în istorie ca una dintre cele mai strălucite victorii a lui Ștefan cel Mare și totodată cea mai rușinoasă înfrângere a regelui polonez Ian Albert.

Din timpuri când bucătica de pâine se măsură cu viața

N-am dus evidența conferințelor organizate de Societatea „Golgota” a Românilor din Ucraina, consacrate victimelor foametei din 1946-1947 în Basarabia și nordul Bucovinei, dar ele se țin în fiecare lună noiembrie, din primii ani ai independenței statului ucrainean. Năcând până acum activitățile „Golgotei” nu s-au desfășurat într-o perioadă atât de dificilă pentru Ucraina, în condiții de război. Trăim timpuri când tot mai des auzim: „Istoria se repetă”. Nu pot spune aceste cuvinte, dacă ne referim la exterminarea populației românești din nordul Bucovinei, prin deportări și înfometare, în primul an de ocupație sovietică și perioada ce a urmat după război. Acum, de rău de bine, populația din zonele grav afectate primește ajutor umanitar, refugiații sunt adăpostiți și asigurați cu hrană. Astfel se procedează pretutindeni în lumea civilizată.

În perioada despre care vorbim și scriem de zeci de ani, adunând câte un pic de adevăr, așa cum strâneau înfometații orice fărămitură de pâine, românii ruți de Țară nu numai că nu erau ajutați de autoritățile noului stat, ci erau jefuiți de ultimul grăunte. Cel mai mult au suferit copiii și bătrânii. Ființele cele mai vulnerabile primele au căzut în gheara foametei. În filmul documentar pregătit și demonstrat de Vasile Rauț, președintele „Golgotei”, am văzut oameni din Basarabia care au supraviețuit. Ei destăinuiesc situații oribile, incredibile pentru tânăra generație de astăzi. Le știm și noi de la părinți și bunici, exceptând doar cazurile de canibalism și necrofilism, care poate au existat pe undeva și la noi, dar despre aceasta nu se vorbește prin părțile Bucovinei. Românii din teritoriile ocupate sufereau și mureau de foame nu din cauză că nu le-au rodit ogoarele în 1946, ci pentru că li s-au luat toate rezervele. Participanții la conferință au adus numeroase exemple care pun în evidență acest adevăr. Special pentru regiunea Cernăuți au fost formate detașamente de exterminare. Bunăoară, dr. Alexandrina Cernov, membru de onoare al Academiei Române, s-a referit la studiul istoricului Ștefan Purici, publicat în culegerea alcătuită de dumneaei – *Drama românilor din regiunea Cernăuți, masacre, deportări, foamete în 1940-1941, 1944-1947*. După cum se concretizează în studiul respectiv, în vederea măsurilor de sovietizare și comunizare a noilor teritorii, au fost aduse numeroase cadre din zonele răsăritene ale Ucrainei. Potrivit deciziei biroului politic al CC al PCU, în regiunea Cernăuți au fost trimise 4.970 pe persoane să traducă în viață directivele autorităților centrale. Tot în 1940 pe teritoriul regiunii au fost deschise patru închisori. La sutele și miile de „specialiști” trimiși să făurească viața nouă, se adăugau slugile lor din rândul localnicilor – trădătorii de neam, numiți „sriboci” și „cozi de topor”. În cea mai mare parte din cauza acestora ajungeau până la demență oamenii cinstiți și buni gospodari.

„Cărțile Golgotei” popularizează adevărul despre suferințele românilor din actuala regiune Cernăuți

Așa a dat Dumnezeu, să ne strângem în ziua de 27 noiembrie, care este a nașterii lui Aron Pumnul și să vorbim despre patronii spirituali, despre oameni tari cu duhul, care prin rezistența lor în fața suferințelor ne dau putere să supraviețuim vitrigiilor de astăzi. Două evenimente de viu interes pentru comunitatea românească din Cernăuți s-au derulat la Palatul Național, ambele manifestări (anunțarea apariției a două cărți și lansarea unui film despre supraviețuitorii foametei) pornesc de la proiectul Societății „Golgota” a Românilor din Ucraina, cu genericul *Neamul nostru de martiri* – colecția

„Cărțile Golgotei”, proiect realizat cu susținerea financiară a Guvernului României, Departamentul pentru Români de Pretutindeni. Se cuvin mulțumiri pentru susținerea activităților Societății „Golgota” și a Consulatului General al României, ministrul plenipotențiar Nicolae Dan Constantin fiind prezent la ambele manifestări.

E pentru prima dată când Societatea „Golgota”, condusă de Vasile Rauț, a devenit beneficiarul unui asemenea proiect important pentru studierea evenimentelor tragice din trecut și popularizarea adevărului istoric despre suferințele românilor aflați sub ocupația sovietică. Menționăm că, pe lângă alte activități, Societatea „Golgota” a românilor din Ucraina desfășoară în măsura propriilor posibilități și o activitate editorială. Mărturiile adunate de la supraviețuitorii deportărilor staliniste, de la urmașii victimelor regimului totalitar comunist, articolele publicate în presa locală (ziare, reviste, almanahuri) sunt adunate în câteva cărți editate de fostul președinte al Golgotei, regretatul Octavian Bivolaru și de membrii actualei conduceri – Vasile Rauț, președinte, vicepreședinte Maria Andrieș (Toacă). Împlinirea a 80 de ani de la deportările în masă a românilor din regiunea Cernăuți în Siberia și Kazahstan a fost marcată prin diverse activități de comemorare, printre care și un eveniment editorial – lansarea volumului *Neamul nostru de martiri*, autor Maria Toacă. E foarte important ca mărturiile despre suferințele golgotice să apară în pagini de carte, fapt care s-a împlinit prin editarea unui nou volum, *Tragice despărțiri, cutremurătoare întâlniri*, despre catastrofa risipire a românilor nevoiți în primii ani de ocupație să-și părăsească vetrele natale. A doua carte lansată, conform proiectului, se profilează ca un mesaj dintr-o lume mistuită de suferințe, mărturii despre cum Eminescu ne menține ființa națională, dar mai ales cum versurile lui Eminescu le mângâiau durerile deportaților români în Siberia. Mesajul „iubit și răstignit la Cernăuți” și-a găsit expresie în conținutul cărții intitulate *Veșnic adăpost al ființei noastre*. Or, la Cernăuți, mai mult decât oriunde, apropierea de Eminescu îi face pe români mai puternici, mai rezistenți în fața încercărilor de moarte!

Un domeniu important al activității Societății „Golgota” îl constituie investigațiile pe teren, înregistrarea mărturiilor, care își găsesc oglindire în filmul documentar *Mărturisesc supraviețuitorii foametei*, demonstrat la Palatul Național, în cadrul aceleiași proiect, ne întâlnim cu oameni care au trecut prin foametea din 1946-1947.

Numai 35 de minute pentru primarul Traian Popovici, cinstit cu titlul „Drept între popoare”

În preajma Zilei Internaționale de comemorare a victimelor holocaustului, la Centrul „Ivan Mykolaiciuk” din Cernăuți, a avut loc premiera filmului documentar de scurt metraj, intitulat *Vor supraviețui doar cei care iubesc*, dedicat primarului Traian Popovici, personalitate cunoscută prin virtuțile sale morale și curajul de care a dat dovadă într-o perioadă dramatică din istoria Cernăuțiului. Numele lui Traian Popovici a fost readus anul trecut în actualitate de comunitatea românilor din Cernăuți, în contextul derusificării denumirilor de străzi, prin demersul către comisia municipală pentru toponimie. Până la ora actuală, încă n-am primit un răspuns clar dacă va purta vreo stradă din oraș numele lui Traian Popovici. Și filmul regizorului Veceaslav Habailo, realizat în comun cu Serghei Voronțov, coautorul unei cărți despre Traian Popovici, poate fi o pledoarie pentru înveșnicirea numelui acestui curajos primar, care a salvat de la deportare și moarte sigură 20 mii de evrei, recunoscut „Drept între popoare”, învrednicit cu un monument la Tel Aviv. Concepută cu 15 ani

în urmă, pelicula a fost finalizată și a apărut pe ecran abia acum, datorită proiectului „Resurse sociale și inițiative”, curator, politologul Serghei Hacman. Filmul durează 35 de minute, răstimp ce cuprinde un segment scurt din viața protagonistului, căci numai câteva luni a fost Traian Popovici primarul or. Cernăuți, din iulie până în decembrie 1941. Dar această scurtă perioadă l-a înălțat deasupra timpurilor, acțiunile fiindu-i insuflate nu doar de principii etice, ci, după cum recunoaște în *Spovedanii*, și de încrederea că în acea infernală clocotire de ostilitate și ură va reuși să ridice un bastion moral, care în viitor va sta drept mărturie a virtuților poporului român. Deși au stăruit să reflecte multilateral binefacerile primarului, realizatorii filmului, s-au axat mai puțin pe încrederea primarului că „va sta drept mărturie a virtuților poporului român”. Dacă nu erau intervențiile istoricului Florentin Lehaci, întemeietorul primului muzeu „Traian Popovici” din România, și arhivistului Dragoș Olaru, care a evocat rădăcinile sănătoase de acasă ale omagiatului, din film nici nu se înțelegea naționalitatea primarului erou.

Clopoțele Bisericii de la Lunca au bătut pentru martirii masacrați pe malul Prutului

După tragedia de la Lunca, Prutul curge ca o nesfârșită vie durere, pretutindeni unde există suflet de român. N-am ajuns anul acesta (2023) până la malul Prutului, unde și-au sfârșit viața sute de români porniți în noaptea de 7 februarie să treacă râul despărțitor de frați. E pentru prima dată, după 2016, când nu s-a aprins o lumânare în acea vale a plângerii. Amintim că în 2016, românii din Mahala, însuflețiți de primărița Elena Nandriș, au pus mână de la mână și au înălțat în locul Crucii de acolo o Troiță-monument, ce adună de atunci la început de februarie neamul cu memoria trează la slujbe de pomenire și momente de comemorare. Războiul a baricadat drumul spre Troiță, dar nu putea să treacă această zi fără o lacrimă, fără o rugăciune. Ne-am rugat alături de părintele Marian Onișciuc și enoriașii săi din parohia Bisericii Sf. Parscheva a satului Lunca, slujba de pomenire și preamărire a eroilor fiind oficiată de soborul preoțesc în frunte cu protopopul Pavel Dumitru. Ca și anul trecut, a avut grijă de organizare viceprimarul comunității, doamna Emilia Matei. La slujbă, alături de Consulul General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu, de preoți și enoriași ai parohiei, s-au aflat și mulți mahaleni. Au venit cu colăcei, cu lumânări, cu prosoape albe... Elena Nandriș a fost însoțită de consăteni: profesoara Ana Gostiuc, bibliotecara Mariana Boiciuc, fruntașii comunei Ion Mitriuc, Dumitru Zaidel, Dumitru Zagariciuc, preoteasa Maria Moroz, de tinere gospodine. Litania părintelui Pavel, protopopul de Herța, a fost susținută de parohul bisericii Marian Onișciuc, de slujitorii altarelor din satele comunității – preoții Apachiței (tatăl și fiul) din Mogoșești, părintele Marian din Horbova... Născut și trăitor la Horecea, nu putea să nu vină la o pioasă închinare părintele Dumitru, slujitor la Valea Cosminului. Tânărul preot nu uită că printre cei omorâți în Lunca Prutului au fost și tineri din Horecea.

Să ne apărăm măcar mormintele

Trebuia să apară această știre despre decizia Primăriei Cernăuți de a scoate la licitație 200 de morminte din cimitirul central al orașului, ca să ne deștepte, să ne scoată și pe noi odată cu cei din morminte din „somnul cel de moarte”. De fapt, în ultimul timp am mai avut și alte provocări, dar mai ales dezamăgiri în privința

promisiunilor la cel mai înalt nivel că limba română nu va avea de suferit în sistemul învățământului mediu general. Acum ne-a agitat această știre, care parcă n-ar trebui să ne trezească revolta dacă luăm în considerație faptul că există în mai multe țări practica de a permite autorităților publice să selecteze mormintele părăsite sau neîngrijite, cu o anumită vechime de ani de la înhumare, pentru a fi redistribuite altor solicitanți. Excepție fac doar cavourile și mormintele care prezintă valoare culturală și istorică importantă. Pentru români mai mult de două sute, chiar toate mormintele din vechiul cimitir al Cernăuțiului, cu nume românești pe cruce înseamnă istorie, acestea fiind cea mai de necontestat mărturie că aici în nordul Bucovinei suntem băștinași, pe pământul nostru strămoșesc. După cum a fost prezentată decizia Primăriei în presa de limba ucraineană reiese că și mormintele fără inscripții, și cele neidentificate sunt românești, căci așa e scris negru pe alb „rumunskih mohil”. Să le mulțumim jurnaliștilor ucraineni pentru că prin faptul cum au difuzat știrea ne-au dat un semnal, ne-au pus în gardă să avem grijă de inscripțiile de pe morminte.

***Niciodată Bucovina nu-l va da uitării. Comemorarea istoricului
Dimitre Onciul, la o sută de ani de la moarte***

În cimitirul vechi din Cernăuți odihnește unul dintre cei mai învățați dintre români, Dimitre Onciul – creatorul școlii critice în istoriografia românească, membru al Academiei Române și președintele ei între anii 1920-1923, director al Arhivelor Statului din România (1900-1923). Născut în 1856 la Straja din sudul Bucovinei, cu studii universitare la Cernăuți și Viena, cei mai rodnici ani pe tărâmul științei i-a trăit la București, unde și-a sfârșit drumul pământesc. Însă pe parcursul a 28 de ani de viață și activitate științifică în capitala țării (ajunge la București la 1895, unde a

preluat Catedra de Istorie a Românilor), n-a întrerupt legătura de suflet cu Bucovina. Atât de mult a iubit Cernăuțiul încât a lăsat testament să fie înmormântat în cimitirul din capitala istorică a Bucovinei, acolo unde și-au găsit odihna veșnică marii artizani ai Unirii și toți mitropoliții Bucovinei. Ca istoric și spirit vizionar a ales să rămână pentru totdeauna în această margine de țară, în panteonul înaintașilor, ca un reper

pentru generațiile viitoare sau poate și ca un îndemn pentru noi cei de astăzi de a ne cerceta trecutul. N-a trecut mult, numai un secol de când nu mai este Dimitre Onciul. Nu e o mare durată de timp pentru istorie. Ne zbatem mai departe să pătrundem „taina cea mare a istoriei noastre”. Dar până vom pătrunde-o ne îndreptăm pașii spre panteonul românesc din Cernăuți să comemorăm această personalitate de referință pentru cultura națională și comunitatea istorică a românilor din Cernăuți. Amintim că pe tot parcursul anului trecut, începând cu luna mai, de la data vizitei Secretarului de stat al DRP, dl Gheorghe Florin Cârciu, atenția Societății „Golgota” a Românilor din Ucraina, în persoana președintelui Vasile Rauț, a fost concentrată la lucrările de restaurare a criptei ilustrului înaintaș, lucrările fiind efectuate de specialiști sub conducerea dr. Laurențiu Dragomir de la Asociația pentru Protecția Patrimoniului București, în cadrul unui proiect finanțat de Departamentul pentru Români de Pretutindeni. A ținut mereu sub control mersul lucrărilor de restaurare și doamna Consul General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu. În preajma centenarului morții lui Dimitre Onciul, la 18 martie, la cripta renovată a familiei sale s-a oficiat slujba de pomenire, origanizatorii principali fiind DRP și Consulatul General al României la Cernăuți.

La slujba de pomenire a istoricului, academicianului, patriotului Dimitre Onciul, la cripta renovată din cimitirul vechi din Cernăuți, am văzut cum numai împreună putem fi buni români. În preajma împlinirii a 100 de ani de la trecerea la cele veșnice, Dimitre Onciul a fost pomenit cu pioșenie și dragoste creștină nu numai la baștina sa Straja din sudul Bucovinei, ci și la Cernăuți. Sfințirea criptei și parastasul au fost oficiate de soborul de preoți în frunte cu părintele protosinghel, exarh cultural al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Dosoftei Dijmărescu de la Sfânta Mănăstire Putna, și părintele Cristofor Gabor, parohul capelei Mitropoliților „Sfinții Trei Ierarhi”.

Mulțumiri Domnului și oamenilor care au trudit la această nobilă lucrare au rostit Secretarul de stat Gheorghe Cârciu și Consulul General al României la Cernăuți, Irina Loredana Stănculescu, ambii excelând în stăruința de a pune în aplicare proiectul de restaurare a mai multor morminte ale înaintașilor. Doar și celelalte, incluse în prima fază a proiectului, cu excepția mormântului lui Aron Pumnul, se află într-o stare deplorabilă. În primul rând, necesită lucrări serioase de restaurare mormintele lui Zaharia Voronca, Aglaie Drogli (sora lui Mihai Eminescu), Dionisie Bejan, Epaminonda Bucevschi, Constantin Mandicevschi (autorul vestitului imn al Bucovinei *Cântă cucu-n Bucovina...*).

Printre oaspeții sosiți de dincolo de frontieră s-au aflat parlamentari și membri ai Academiei Române, oameni de cultură, reprezentanți mass-media, cea mai numeroasă și impresionantă fiind prezența copiilor îmbrăcați în portul popular românesc de la Centrul Bucovinean de Artă, condus de Iurie Levcic. Emoționant cum, în lipsa corului bisericesc, acești tineri talentați și devotați cauzei românești au susținut slujba preoțească cu cântări psalmice, iar după parastas au însoțit cu imnuri patriotice depunerea de coroane la mormânt și au recitat două poezii de referință a doi poeți ce ne reprezintă ființa națională – *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* de Mihai Eminescu și *Limba noastră* de Alexei Mateevici.

Delegația din România (Secretarul de stat Gheorghe Cârciu, însoțit de Radu Cosma, director la DRP, Paul Stănescu, vicepreședinte al Senatului României, Victor Spinei, vicepreședinte al Academiei Române, și alte personalități de prestanță) s-a

oprit și la Palatul nostru Național. În primul rând, în semn de respect și recunoștință pentru munca domnului Laurențiu Dragomir, director la Asociația pentru Protecția Patrimoniului București, sub egida căruia s-au desfășurat lucrările de restaurare a criptei familiei Onciul, urmând să se efectueze și la celelalte morminte incluse în proiect. Laurențiu Dragomir a contribuit și cu o expoziție de valoare, prezentată la Palatul Național, care include o colecție de documente originale și copii, precum și cărți referitoare la viața și opera științifică a personalității comemorate.

O rană veșnic vie, tragedia românească de la Fântâna Albă

Anul acesta am simțit mai mult decât oricând în ultimele trei decenii că tragedia ce s-a declansat la 1 aprilie 1941 e numai pentru români o rană de-a pururea vie. A fost mare durere atunci, e multă durere și astăzi în Ucraina, în Europa, în întreaga lume. S-ar părea că tot ce a fost în trecutul nostru nu poate fi asemănat cu amploarea nenorocirilor și tragismul zilelor ce le trăim acum în Ucraina. Mai ales că cei care au suferit, au supraviețuit nenorocirile din trecut nu mai sunt ca să ne transmită lacrimile calvarului lor. De ce sunt atât de unice tragediile prin care au trecut românii noștri și nu pot fi comparate cu niciunele altele din timpurile trecute sau din zilele noastre? Nu v-ați întrebat vreodată de ce fugeau în principal românii din teritoriile ocupate, când știm bine că Bucovina era o zonă multietnică? Să ne amintim și faptul că atunci, la începutul anului 1941 nu era război pe teritoriul de unde evadau românii. De rău, de bine, oamenii aveau căsuțele lor, găseau niște vreascuri, niște bețe de răsărită să aprindă focul pentru o mămăligă. Mai aveau rezerve de pâine, bine ascunse de ochii noii puteri. Încă nu începuseră deportările în masă, nici colectivizarea ogoarelor țărănești.

În primii ani de democratizare a Ucrainei, când încă nu era la locul tragediei Monumentul pe care scrie că acolo au fost omorâți bucovineni și nici nu se pomenește de români, de organizarea pelerinajului, a mitingului de doliu și slujba de pomenire se ocupa Societatea „Golgota”. De la un timp și-au asumat datoria și rolul de moderatori al evenimentului autoritățile raionului Hliboca, iar după reforma administrativă – cele ale comunității Camenca. Pentru ei e doar datorie, ei n-au moștenit de la victimele ce zac în acest pământ durerea ce-o purtăm noi în inimi. Pe an ce trece tot mai puțin răsună vreun cuvânt românesc când se evocă tragismul acelei zile. Numai preoții noștri oficiau slujba de pomenire în limba română. Anul trecut autoritățile s-au adunat mai devreme, după care a venit și comunitatea românească, și soborul de preoți din localitățile românești. Și anul acesta tot așa avea să fie dacă nu întârziiau (tărăgănau începerea manifestării) organizatorii din partea autorităților, cu preoții lor. Oricum, reprezentanții Consulatului General al României la Cernăuți (șefa misiunii Irina Loredana Stănculescu, ministrul-consilier Dan Constantin, consulul de carieră Laurențiu Ciocan), împreună cu lideri ai societăților naționale românești, au răspuns invitației oficialităților, fiind prezenți la orele 11.00. Preoții, în frunte cu protopopul Ioan Gorda, care slujesc în fiecare an aici, au venit cu o oră mai târziu, așa cum a fost înțelegerea cu responsabilii din partea comunității românești. Fețele bisericești de la altarele noastre au oficiat slujba de pomenire la altă Cruce, la câțiva metri de Complexul memorial. E întocmai cum a spus părintele Ioan Gorda că ne putem ruga în limba noastră oriunde în această pădure, că la tot pasul în acest pământ zac oase de români. Rugăciuni au răsunat pentru odihna martirilor și pentru dăinuirea noastră ca neam, să nu ne pierdem limba maternă și credința. Preoții s-au rugat pentru mântuirea

tuturor, să întâmpinăm Sfintele Paști în liniște și pace. Cu puțin înainte, la deschiderea de către autoritățile ucrainene a mitingului de doliu, despre aceeași dorință de a trăi în pace și înțelegere a vorbit Consulul General al României la Cernăuți, dna Irina Loredana Stănculescu.

Știm ce vrem, atunci când trebuie să ne protejăm valorile naționale

Supportând atâtea nenorociri provocate de starea de război în Ucraina, trebuie să fim în același timp cu ochii în patru și la toate problemele ce ne afectează valorile naționale. În ultimile zile din această primăvară, prilej de neliniște a provocat dispoziția primarului orașului Cernăuți din 16.05.2023, nr. 276, privind crearea unei comisii pentru preluarea Criptei Mitropoliților Bucovinei de către „Rezervația istorică și culturală a cimitirului de pe str. Zelena” în calitate de titular de bilanț. Amintim că, potrivit deciziei Comitetului Executiv al Consiliului Cernăuți din data 24.04.1990, nr. 141/6, Cripta Mitropoliților Bucovinei a fost încredințată, pentru întreținere Catedralei cu hramul „Sfântul Nicolae”. Tot din acea perioadă, după restaurare cu eforturile preotului Mihai Ivasiuc și ajutorul primit din România, în paraclisul ctitorit de Mitropolitul Silvestru Morariu în anul 1881, ca criptă pentru mitropoliții Bucovinei și Dalmației, a început să fie oficiat serviciul divin în limba română. Ce va fi mai departe după preluarea paraclisului de noul administrator – Întreprinderea Comunală „Rezervația istorică și culturală a cimitirului de pe str. Zelena”, nu se știe. În respectiva dispoziție a Primăriei nu se stipulează acest lucru. Pentru a clarifica situația, reprezentanții mai multor societăți naționale românești au solicitat Consiliului Orașenesc Cernăuți un răspuns în vederea destinației de mai departe a acestui obiectiv, de mare importanță istorică și spirituală pentru comunitatea românească din regiunea Cernăuți. Expunem în continuare Adresarea societăților semnate, ca reacție la decizia Primăriei Cernăuți.

Adresare

În corespundere cu hotărârea Consiliului Orășenesc Cernăuți din 16.05.2023 de a transmite Cripta Mitropoliților Bucovinei de sub custodia Catedralei Sf. Nicolae spre întreținere Întreprinderii Comunale Municipale „Rezervația istorică și culturală a cimitirului de pe str. Zelena”, societățile naționale care reprezintă mediul asociativ românesc din regiunea Cernăuți sunt îngrijorate de viitorul acestui lăcaș de cult. Paraclisul a fost construit în 1881 pe mijloacele Fondului Bisericesc Ortodox Român din Bucovina, ca necropolă pentru ierarhii Bucovinei. În 1990 a fost restaurat cu puterile și contribuția enoriașilor, obținându-se dreptul de a oficia serviciul religios în limba română. La acel moment, clădirea se afla într-o stare degradată și necesita mijloace considerabile pentru restaurare și întreținerea ei, lucrările de restaurare și întreținere până la momentul de față fiind realizate pe seama enoriașilor și cu susținerea Patriei istorice. Până în timpul de față, aici s-a oficiat serviciul religios. Amenajarea teritoriului din jurul Capelei se efectuează cu puterile enoriașilor. Cu susținerea lor financiară și a Consulatului General al României la Cernăuți a fost amenajată aleea principală (aleea personalităților românești ce-și au mormintele, de-o parte și alta, de-a lungul acesteia, n.a.), cu o lungime de 100 metri. Având în vedere cele menționate mai sus, în scopul menținerii acestei clădiri ca lăcaș de cult pentru satisfacerea necesităților național-religioase tradiționale ale comunității românești și valorilor culturale care au fost promovate de la data existenței sale, în calitate de reprezentanți ai intereselor comunității românești, rugăm să se întreprindă toate măsurile necesare pentru păstrarea valorii de monument istoric a edificiului, cu inscripțiile respective, precum și oficierea serviciilor divine și ritualurilor religioase importante pentru comunitatea românească din Ucraina, parte componentă a culturii și religiilor popoarelor statului democratic Ucraina.

Adresarea, de care în mod deosebit s-a ocupat Cristina Tărățeanu-Mihaesi, președinta Fundației culturale „Casa Limbii Române”, semnată de 11 societăți naționale românești, a fost înregistrată la 23 mai, la cancelaria Primăriei.

ÎNCĂ UN NEMURITOR A PORNIT PE DRUMUL VEȘNICIEI: MARTIRUL NEAMULUI NOSTRU, PROFESORUL ILIE POPESCU

Maria TOACĂ
Cernăuți

Ne părăsesc nemuritorii. Sub cerul înlăcrimat al Cernăuțiului, în duminica de 15 octombrie 2023, pentru ultima dată a intrat în Palatul nostru Național profesorul Ilie Popescu. A fost adus în sicriu. Pentru prima dată n-a venit pe picioarele sale, nu i-am auzit vocea. S-au adunat toți care l-au prețuit, l-au avut de dascăl și părinte spiritual, de sfătuitor, de model în lupta pentru supraviețuire – foștii studenți și colega universitară, prof. univ. dr. Alexandrina Cernov, de la Catedra de Filologie Română și Clasică a universității cernăuțene, diplomații misiunii române la Cernăuți, Excelența sa Irina Loredana Stănculescu, ministrul plenipotențiar Nicolae Dan Constantin, referentul

principal Florin Stan, învățăcei de-ai săi care țin aprinsă flacăra limbii române în școlile din localitățile rurale ale ținutului. Întâmplarea sau o vrere de mai Sus a făcut să fie împreună cu noi în aceste momente îndoliate și senatorul român Viorel Badea, care l-a cunoscut și l-a susținut în faptele creștinești pe neostenitul luptător într-un neuitarea celor martirizați de asuprirea străine. Din partea celor mai apropiate ființe,

lacrimile au curs din ochii fiului Roman, mezinul, cel care i-a vegheat în ultimii ani suferințele.

În cuvintele de adio, rostite înainte de a-i îndeplini ultima dorință și a fi dus la baștina sa Pătrăuții de Jos, pentru a fi redat gliei natale, i-au fost evidențiate virtuțile de om al cetății, al scrisului, al pământului, însă mai mult decât orice cuvânt vorbește faptul că s-a învrednicit din partea Patriei-mame să fie acoperit cu Tricolor, flamura ce-l va încălzi și-i va lumina calea la judecata de apoi.

Pentru cine nu-l cunoaște, menționez că dr. docent Ilie Popescu și-a înscris numele în memoria comunității ca fost profesor universitar, președintele Societății regionale „Golgota”, omul care a înălțat pe cont propriu, în localitățile românești din ținutul Cernăuțului, zeci de cruci (monumente funerare) pentru victimele deportărilor staliniste. Toată viața a fost marcat de destinul tragic al familiei sale, deportate în anul 1946 în nordul Kazahstanului, motivul fiind tatăl său, Vasile Grijincu, învinuit de ocupanții sovietici că ar fi făcut parte dintr-un grup ostil noii puteri. Capul familiei a fost arestat la 1 aprilie 1941, condamnat la moarte și executat în 1942, iar soția sa cu opt copii, unul mai mic decât altul (Ilie avea 7 ani atunci) – exilați în Kazahstan, ceea ce tot moarte sigură era. Dumnezeu i-a ajutat sârmanei mame să-și apere copiii de boli și foamete, aducându-i pe toți teferi acasă, ca să supraviețuiască și să mărturisească. Reușitele copilului crescut în surghiun, precum și întreaga viață de mai departe a profesorului Ilie Popescu ne oferă un model de luptă pentru afirmare profesională în pofida biografiei de fiu al dușmanului poporului. Despre suferințele cristice ale familiei și curajul mamei sale, Ilie Popescu a scris în cele două ediții ale cărții *Drumul spre Golgota*, în *Steaua vieții* și alte volume.

În ultimii ani de viață ajunsese ca păsările cerului, în viața de toate zilele se mulțumea cu rodul grădinii, cu ce-i da Dumnezeu. Asta, însă, nu se referă și la grija pentru suflet, ce-l obseda tot mai mult odată cu înaintarea în vârstă, creștea, devenea mai acută, mai necesară. Grădina curată a profesorului mi-a sugerat comparația cu truda sa pe ogorul literelor, dar și cu permanentele eforturi de a monumentaliza suferințele suportate de el însuși în copilăria-i exilată, chinurile golgotice ale părinților, fraților, surorii Aurora, martirajul întregului neam românesc. Adevărat spunea, la o manifestare de comemorare a martirilor, tânărul preot Igor Andronachi, parohul bisericii din Movila, că noi vorbim (scriem) despre suferințele părinților și buneilor deportați, nimiciți în lagăre și închisori, însă nu simțim. Numai cine a trecut prin acel calvar și l-a supraviețuit simte și astăzi durerea, aude „pământul plângând”. Ilie Popescu a fost unul din pușinii copii ai exilului, ales de Dumnezeu să reziste, să-și trăiască o viață lungă ca să-i ajungă pentru a mărturisi toate chinurile familiei sale de martiri. Înzeștrat cu har de povestitor, el ne-a vorbit și a scris cu sensibilitatea copilului inocent care a cunoscut miracolul învierii. Or, ce poate fi dacă nu o minune divină reîntoarcerea întregii familii la baștină, izbânda asupra morții a unei mame cu opt copii, unul mai mic decât altul, aruncată în cele mai cumplite condiții de viață din stepa aridă a Kazahstanului. De fapt, acolo unde au fost mânați cei opt copii și soția românului Vasile Grijincu din Pătrăuții de Jos, județul Storojineț, arestat și condamnat la moarte pentru nevinovata-i dorință de a trăi în credință și în Țara sa România, nici nu putea fi vorba de condiții pentru viață, familia fiind dusă la pierzanie. Nu poate fi citită fără lacrimi, fără durere de inimă cartea lui Ilie Popescu *Drumul spre Golgota. Drama familiei Grijincu-Popescu*, apărută în 2019, așa cum e și prima ediție a acesteia, scrisă în comun cu regretatul poet Ion Cozmei din Suceava,

în care, prin viziunea copilului supus unor încercări inumane, ne reapare calvarul familiei deportate în Kazahstan. „Un document de o zguduitoare năprâsnicie ființială, scris cu lacrima de foc și de sânge a memoriei... O carte a umanului care suferă, dar și a suferinței care dă tărie spiritului”, estimează în prefață la volum eruditul scriitor Mircea Lutic. E un memorial clădit din cuvinte, simțiri, emoții, sentimente, așa mai zice eu, nefiind în stare s-o citesc cu sânge rece. Or, nu e o autobiografie romanțată, nu e un roman de aventuri, ci durerea răvășitoare a copilului care murea de frig și foame, e disperarea unei femei foarte evlavioase, dar apte de păcatul de a „fura” din cimitir crucea de lemn, răsturnată peste un mormânt, pentru a-și încălzi copilașii. Întâmplarea de un cutremurător tragism cu crucea adusă la bordeiul unde-i înghețau copilașii, precum și cea cu bătrânul grec, vioristul chemat de sărmana mamă să le cânte micuților ce-o așteptau cu ceva de mâncare, sunt cele mai răvășitoare documente din arhiva memoriei lui Ilie Popescu, doveditoare a genocidului contra neamului românesc din teritoriile ocupate de sovietici. Încă înainte de a citi al său *Drum spre Golgota* îi cunoșteam calvarul copilăriei din cele povestite la diverse conferințe, întruniri și alte activități desfășurate de Societatea „Golgota” a românilor din regiunea Cernăuți, al cărei președinte a fost din 2010. Însă, cele povestite pe la diverse adunări erau doar frânturi din trupul unei mari dureri, în timp ce în acest volum, precum și în cartea-spovedanie *Steaua vieții* ni se deschide tragedia întreagă, depășirea căreia poartă un nume sfânt – Mama. Copilul Iliuță și frații săi au supraviețuit în infernul exilului datorită forței divine, trimise de Sus mamei sale, sub aripile ei de înger. Luptând disperată să-și salveze copilașii, femeia și-a luat pe suflet toate păcatele lumii, aducând pentru foc o cruce. Purtând în inimă icoana măicuței sale, Ilie Popescu a înălțat la baștina sa un monument simbolic în memoria tuturor mamelor sacrificate întru salvarea copiilor de la moarte în GULAG-urile regimului totalitar sovietic. A reușit să-și vadă aievea visul, alături de consătenii din Pătrăuții de Jos, la 14 noiembrie 2015, de sărbătoarea Sfinților Făcători de Minuni și Doctori fără Arginți Cosma și Damian. Cu ecoul rugăciunilor ocrotitoare ale mamei în suflet, supraviețuitorul exilului a stăruit să lase pe pământul natal ceva edificator în memoria tuturor mamelor care s-au sacrificat pentru copiii lor, crescându-i, chiar și acolo printre străini, în legea noastră creștinească și cu mare dragoste pentru limba română. Bucovina n-a avut până acum un astfel de monument, „Golgota” condusă de el făcând să plângă crucile de piatră pentru posteritate. Lângă crucile înălțate de acest copil al exilului, pietrele lăcrimează, plâng și inimile noastre, chiar și ale celor tineri, care cunosc paginile sângeroase ale trecutului doar din amintirile bunicilor. Or, pentru crucea ce l-a încălzit în copilăria-i exilată, din modesta sa pensie de profesor universitar, Ilie Popescu a înălțat prin satele noastre zeci de cruce-monumente în memoria martirilor români. Nu sunt remușcări, nu e un tribut plătit păcatelor din trecut, pe care nu putea să le săvârșească la frageda-i vârstă, ci e pornirea din adâncul inimii ce-l face fericit, dându-i puteri să trăiască împăcat cu destinul.

De la regretatul profesor mai avem o carte pătrunzătoare în miracolul divin – *Omu-i un miracol al miracolelor*, care ne inițiază în bucuriile și suferințele ființei umane de la momentul izgonirii din Edem. Nu va mai veni profesorul și scriitorul Ilie Popescu pe la noi, dar rămân cărțile sale, căci a avut grijă să trăiască prin sfaturile înțelepte și după moarte. Avem ce prelua din înțelepciunea cărților sale, din mesajul lor profund despre regăsirea omului prin suferință, despre cum se poate ajunge la adevăr și pași pe drumul drept, dar mai ales despre mântuirea prin căință și

recunoașterea rătăcirilor. Trăind după principul că „*bucuriile sunt de scurtă durată, dar și primejdiile trec*”, copilul care a supraviețuit exilul a perseverat în știință, a publicat 400 de lucrări, care au văzut lumina tiparului în Republica Moldova, Ucraina, România și Rusia. A abordat diverse domenii de activitate: lingvistică, filologie, filosofie, teologie, istorie, cercetări ce se regăsesc în 34 de cărți. A perseverat pentru a atinge, în pofida biografiei „stricate”, o înaltă poziție socială. Experiența sa în ale supraviețuirii, apropierea de cele sfinte până la împăcarea deplină cu Dumnezeu, drumul său de la „fiu rătăcitor” spre starea de bun creștin, mărturisite detaliat și sincer în *Steaua vieții*, pot fi de învățătură tinerei generații. Învățăm de la Ilie Popescu arta supraviețuirii, înțelegem că au și suferințele steaua lor, ajutându-l pe omul care le înfruntă cu demnitate să iese din grele încercări mai puternic, mai bun, cu sufletul curat. Numai cel trecut prin chinuri cristice „știe zborul înalt, dorul și plânsul”, cunoaște în profunzime bucuria, ajunge la adevărata fericire.

Dacă am bate din poartă în poartă pe la castelele învecinate cu gospodăria de poveste a lui Ilie Popescu, sunt sigură, nicăieri nu vom găsi atâta înțelepciune și bogăție de carte ca în mica sa casă. De multe ori drumul mă poartă spre Horecea. În salba de castele înșirate de-o parte și alta a drumului ce duce spre mica școală de acolo, doar la o azvârlitură de băț de strada Rusă (una dintre cele mai importante artere a Cernăuțului), a rătăcit căsuța sa, absolut străină anturajului somptuos implantat de „oligarhia” cernăuțeană în peisajul acestei suburbii odinioară curat românești. „Palatul” profesorului Ilie Popescu, a rămas de-acum orfan. Am spus de multe ori fără pic de ironie „palatul”, deoarece acest neobișnuit de mic în noua Horece sălaş a fost pentru stăpân un adevărat conac boieresc, unde se simțea țaran ca la baștina sa Pătrăuți, dar și domn de la oraș, și împărat totodată. Mi-a mărturisit odată, când i-am deschis porțița, că e fericit și trăiește ca în Grădina Maicii Domnului în mica sa împărăție, pentru că pășește pe iarba verde de acasă, se relaxează în zilele toride ale lunii lui Cuptor sub cupola răcoroasă a viței de vie, iar când îl doare capul de-atâta scris și lecturi filozofice, „se plimbă” cu sapa-n mână prin grădină. În grădina sa nu se reținea buruiana rea, totul era curat așa cum i-a fost sufletul înălțat la ceruri.

UN DANGĂT DE CLOPOT STRĂBATE VIZIONAR DIN „OUL PASCAL” AL LUI GHEORGHE GORDA

Maria TOACĂ
Cernăuți

Cuvânt de adio la plecarea în veșnicie a unui militant pentru integritatea și adevărul istoric al românilor

Nu l-am văzut niciodată pe colegul de condei Gheorghe Gorda așa tânăr, bine dispus, un pic visător, un pic ironic, ca în această fotografie, preluată din „Cartea zoriștilor”, a regretatului Grigore Crigan. Primind în ziua Sfințelor Paști (16 aprilie 2023), de la prietenul nostru comun, Vasile Șoimaru din Chișinău, vestea că Gheorghe Gorda și-a sfârșit drumul pământesc în casa sa din Hrușeuți, chiar în noaptea de Înviere a Mântuitorului, am răscolit prin cărți și ziare vechi, dar n-am găsit ce căutam – vreo fotografie din perioada vieții noastre la „Zorile Bucovinei”, împreună cu colegul Gheorghe Gorda. Drept că a plecat prin 1991 de la ziar, însă ne întâlneam în oraș, venea și la redacție cu noile sale cărți, era prezent la întâlnirile și sărbătorile organizate de colectivul nostru. Am aproape toate cărțile sale, am scris și impresiile de lector, popularizându-le în mijlocul cititorilor, însă, căutându-le după ce am aflat că a încetat să-i bată inima, am găsit numai volumul *Oul pascal*, editat în 1999.

Cred că e un semn evocator, pentru că *Oul pascal* e o carte cu mesaj vizionar. Pornesc de la cuvintele ce mi le-a lăsat autorul ca autograf: „... o imagine din viitorul românilor din nordul Bucovinei”. Ca să deschid parantezele la cuvintele de mai sus, menționez că volumul cuprinde reportaje despre „Terra incognita” a românilor care au dat viață pustietăților Novorosei, despre încrâncenarea lor de a-și păstra sufletul românesc și despre moartea lentă a ființei naționale. Atunci, în 1999, când a apărut această carte, ca o avertizare, nici eu, dar nici autorul nu credeam că vom ajunge și noi asemenea zile negre, deși ne dădeam seama că pericolul există, se apropie catastrofal de nordul Bucovinei, pământul pe care suntem băștinași milenari.

Ca un ultim cuvânt de rămas bun pentru scriitorul și cercetătorul în profunzime a zbuciumului sufletului românesc, care a fost Gheorghe Gorda, voi expune în continuare câteva crâmpie din recenzia la volumul său *Sfânt e numele tău, Voloca*, pe care am intitulat-o *Noblețea sacrificiului*. Or, într-adevăr, autorul mereu a făcut sacrificii pentru a-și vedea cărțile scoase la lumina tiparului. Revin iarăși la *Oul*

pascal, inclus într-un capitol aparte în impunătorul volum despre istoria vetrei natale, ce conține și cercetări științifice referitoare la etimologia toponimelor, hidronimelor și a unor antroponime din nordul Bucovinei.

„Le-am rememorat cu o durere și mai răvășitoare decât atunci când am citit prima dată nelișiștile lui Gheorghe Gorda de pe urma periplului prin „Terra incognita” – regiunile Kirovograd și Nikolaev, unde a găsit reminiscențe de românitățe în stare muribundă. Simbolul excelent al unității dintre bunăstarea materială și spiritualitatea de înaltă marcă rămâne, din nefericire, și astăzi doar un simbol de care tot mai puțini au nevoie. ... La fel de actuale mi se par reportajele despre consângenii care au dat viață pustietăților Novorosiei. Avertizările ce străbat din mărturiile înstrăinaților de neam, izolați la sute de kilometri de noi, încep să se adeverească. Dacă va continua în același ritm ucrainizarea școlilor, dacă va persista indiferența intelectualilor față de eradicarea (stăpîirea) ființei naționale, ceasul primejdiei de moarte despre care ne avertizează autorul *Oul pascal*, bate deja pentru românii din Transcarpatia, nordul Bucovinei și sudul Basarabiei.

„Cu acești înstrăinați mă înțeleg mai bine decât cu frații de limbă din cele două patrii istorice. Ce ne leagă? Viitorul comun, vestitor al degradării și ticăloșirii continue sau destinul vizionarului ciobănaș moldovean din *Miorița?...*”, scrie autorul. Mi se pare foarte binevenită ideea de a pune ultimul punct la studiul său cu acest dangăt de clopot ce străbate vizionar din *Oul pascal*, făcând încă o încercare de a ne trezi „din somnul de moarte”. Doar nu numai „acole” (pe la neamul nostru risipit) tinerii nu cunosc limba, istoria și tradițiile neamului lor... Avem destule localități în jurul nostru și dacă astăzi careva din patrioții autohtoni este tentat de curajul de a urma exemplul temerarului volocean, nu-i neapărat să se aventureze la drumuri dificile prin stepele de dincolo de Bug, să-și caute culcuș în grămezi de paie sub cerul înstelat. E suficient să facă doi pași de la Cernăuți la vale sau la deal și va vedea, va auzi o „mahnă” și o durere la fel de mare ca cea întâlnită de Gheorghe Gorda pe meleagurile lui Mahno, acolo unde trăiește un neam uitat, pierdut...”. Amintesc că am scris aceste rânduri cu zece ani în urmă, timp în care ne-am rostogolit într-o prăpastie din care numai o minune divină ne poate scoate. Gheorghe Gorda, cel care a bătut mereu alarma, și-a găsit de-acum liniștea. Dar noi, mai avem viață pentru a-l auzi și înțelege?

UN AN FĂRĂ POETUL CERNĂUȚEAN ILIE TUDOR ZEGREA „LA MINE ÎN SUFLET ESTE SCRIS CĂ SUNT ROMÂN”

Marin GHERMAN
Cernăuți

Pe 24 octombrie 2022 s-a retras către ceruri Ilie Tudor Zegrea, scriitorul român care a lăsat în urmă un bogat patrimoniu cultural, o activitate editorială și jurnalistică care a păstrat și a dezvoltat limba română la ea acasă, în nordul Bucovinei.

A fost un român care ținea cu sfințenie la rădăcinile neamului său, la lucrurile temeinice, la oamenii serioși și instituțiile culturale care ofereau viziune și soluții. El a rămas în istoria literaturii române din nordul Bucovinei ca un *Crin îngândurat*, după culegerea s-a de poezii apărută la Ujgorod în anul 1986. Este unul dintre titlurile care îl caracterizează pe poet ca mereu gânditor, racordat la cele mai importante valori ale neamului, la cele mai actuale curente de gândire și de meditație ale timpului.

Ilie Tudor Zegrea s-a născut la 3 iunie 1949 în satul Sinăuții de Jos, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți. În 1966 a absolvit școala medie din Tereblecea, iar în 1979 – Facultatea de Filologie (secția limba și literatura română) a Universității de Stat din Cernăuți (astăzi, Universitatea Națională „Yurii Fedkovici” din Cernăuți). A lucrat în redacția ziarului regional „Zorile Bucovinei”. În 1977 s-a angajat la redacția emisiunii radiofonice în limba română a Companiei Regionale de Stat Cernăuți pentru Radiodifuziune și Televiziune. În perioada 1999-2009 a fost șeful acestei redacții.

A debutat cu versuri în 1964 în presa din Chișinău. În 1977 publică volumul de versuri *Timpul ierbilor* (Ed. Carpați, Ujgorod). Ulterior a mai publicat volumele: *Navigator în septembrie* (Ed. Literatura artistică, Chișinău, 1983), *Crinul îngândurat* (Ed. Carpați, 1986), *Oglinda retrovizoare* (Ed. Hyperion, Chișinău, 1991), *Singurătatea Apocalipsei* (Ed. Eminescu, București, 1998), *La marginea nopții* (ediție bilingvă româno-ucraineană, Ed. Misto, Cernăuți, 2004), *101 poeme* (Editura Biodava, București, 2010), *Ștergând lacrimile singurătății* (Ed. Misto, Cernăuți, 2012), *Deschideți fereastra că ninge* (Ed. Lumina, Chișinău, 2014), *Timp fracturat, greieri de seară* (Ed. DrukArt, Cernăuți, 2017).

A înființat și a coordonat pe parcursul mai multor ani Societatea Scriitorilor Români din Cernăuți și publicația acesteia – revista literară „Septentrion literar”. A luptat cu birocrăția și încăpățânarea autorităților din anii '90 ai secolului trecut pentru ca numele societății să includă sintagma „scriitori români”, și nu „de cultură română” sau „de limba română”, după cum i se sugera. La începutul anilor '90 s-a aflat în primul rând al fondatorilor Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți, fiind și președinte al celei mai importante societăți culturale din vechea capitală a Bucovinei.

În 2017, într-un interviu oferit BucPress, cu prilejul adoptării Legii Educației din Ucraina, care a stârnit discuții internaționale, Ilie Tudor Zegrea declara: „La mine în suflet este scris că sunt român. Noi ne-am născut în această limbă. Cine pornește împotriva limbii pornește, împotriva lui Dumnezeu”. Poetul continua crezul lui Mihai Eminescu, de opera căruia era îndrăgostit ca orice român din ținuturile înstrăinate de România după cel de al Doilea Război Mondial – „Sunt român și punctum”.

Ilie Tudor Zegrea rămâne în inimile celor care l-au cunoscut un om puternic, care considera că nu pot fi acceptate compromisuri pe seama istoriei și intereselor strategice ale neamului românesc. Pentru noile generații de români din Țara Fagilor poetul cernăuțean este un simbol al rezistenței și luptei pentru o limbă română care în ciuda vitregiilor vremii a renăscut ca o pasăre Phoenix din cenușa imperiilor.

CRINUL ÎNGÂNDURAT VA ÎNFLORI MEREU ÎN POEZIE

Nicolae ȘAPCĂ
Cernăuți

„S-a ofilit un crin îngândurat...”. Acest titlu îl publicam acum un an când s-a stins din viață scriitorul Ilie Tudor Zegrea. Pe 26 octombrie 2022 l-am petrecut pe ultimul drum, trupul obosit de zbucium fiindu-i dat pământului în Sinăuții de baștină, la loc de verdeață, unde va odihni mereu.

A trecut un an ca o zi. Repede, foarte repede... Durerea din poemul maestrului Arcadie Suceveanu și evlavia din rugăciunile părintelui Radu Ilaș, duhovnicul regretatului poet, la sediul Societății „Mihai Eminescu” din Cernăuți sunt încă proaspete în memorie. Cuvântul de adio rostit în biserica satului de părintele Vasile Pauliuc, consăteanul poetului, a rămas o lecție pentru cei vii, care desigur au găsit de cuviință să-l ia aminte. Lacrimile de agheasmă ale consătenilor și colegilor de școală și de breaslă i-au înrourat sufletul grăbit spre Cer.

Ilie T. Zegrea nu a lăsat o poezie „multă”, el a lăsat o poezie bună, tare, deseori „metalică” ceea ce va face ca numele lui să rămână la loc de cinste nu numai în literatura nordului Bucovinei, ci a literaturii române în genere. A fost un poet individual, având filosofia personală a vieții scriitoricești. El își are locul rămânând actual pentru multe generații viitoare, pentru acei care vor citi și scrie românește – valori pentru care a luptat până la finalul vieții pământești. El va lupta și de acum încolo, dar prin opera pe care a lăsat-o aici, „înălțându-și sufletul spre cer și transformându-și trupul în cărbune”.

La un an de la funeraliile poetului Ilie T. Zegrea public încă odată acest sonet pe care i l-am citit în biserica din Sinăuți.

DINCOLO DE POETICA

Lui Ilie Tudor Zegrea

Se duc poeții unul după altul
De parcă-ar fi găsit un loc mai sfânt,
Mai sfânt și bun decât acest pământ,
De fapt găsesc acolo doar neantul.
Retrași din vers spre strâmtul lor mormânt
Sub crucea de cuvinte de la 'Naltul
Un Tatăl nostru le mai cântă psaltul –
Un punct final pe-al vieții lor avânt.
Citiți în cărți, pășiți printre poeme
Ce stau pe raft la margine de lumi,
Poeții duc acolo mii de teme
Poate crezând în cititori mai buni.
Ei își înalță sufletul în vreme
Ce le preface trupul în cărbuni.

25.10.2022

TATĂL MEU ESTE VASILE TĂRĂȚEANU

Ana-Cristina TĂRĂȚEANU MIHAIESI
Cernăuți

Îmi este dificil să realizez că tata a plecat la ceruri. Presupun, conștiința mea neagă acest lucru nedorind să accepte realitatea, dar poate este și din motivul că tata în amintirile copilăriei mele a fost mereu pe drumuri, niciodată nu se reținea acasă mult timp, era omul călătoriilor.

Fiecare dintre oamenii care l-au cunoscut, au o istorie proprie cu tatăl meu. Eu însă am o legătură intimă, despre care nu cred că orice om ar putea s-o înțeleagă. Eu, fiind mezina familiei niciodată nu am realizat a cui fiică sunt. Tati avea 52 de ani când eu m-am născut, vârsta de aur a înțelepciunii și, cred eu, că erau cele mai mari neînțelegeri, între generații. Multe eu nu le înțelegeam și multe tata nu le înțelegea din cauza distanței de vârstă dintre noi. Nu l-am cunoscut mult timp pe tata. Recunosc acest fapt. Ba mai mult, am început să-l cunosc după decesul lui.

Prima amintire care apare în memoria mea despre tata este singurul lucru pe care îl repeta ca rugăciunea *Tatăl nostru* – că noi suntem români. Acest fapt tata mi l-a cultivat din copilărie – sufletul cu identitatea căreia îi aparțin. Dragostea lui pentru tot ce-i românesc, pentru Țara-Mamă, România, pentru Bucovina, pentru satul său natal Sinăuții de Jos, mi-au rămas în memorie pentru totdeauna. Când ești copil, multe nu le înțelegi. De fapt, așa și trebuie să fie. Acest lucru îi deosebește pe părinți de copii, care nu au griji. Nu aveam griji, pe când tata le avea întotdeauna, și până la moarte au fost grijile mereu cu el.

Acum, eu aflu prin ce ispite a trecut tata, ce luptă grea a dus cu autoritățile actuale ale statului în care se află căsuța noastră. Acum eu învăț multe lucruri de la el, care este acum în ceruri. A avut mulți prieteni, dar și dușmani. De fapt, nu i-ar fi numit tata „dușmani” ci nebinevoitori sau trădători. Însă niciodată nu a vorbit rău despre ei, nu s-a lăsat absorbit de răutatea pe care ei, „binevoitorii”, au încercat să i-o impună. „Binevoitori” erau și printre românii noștri de aici, și printre ucraineni.

Însă nu i-a criticat niciodată, nu le-a dorit rău, ci pur și simplu s-a rugat pentru ei, ca Dumnezeu să le lumineze inima și mintea. Acest lucru l-am memorizat pentru totdeauna, ca o lecție creștină.

Am învățat și alt lucru, cât de important este să îți cunoști istoria neamului tău, să îți iubești identitatea, cultura și obiceiurile străbune. Mulți îl țin minte pe poetul Vasile Tărățeanu cu tricoulul înfășurat la gât, în loc de eșarfă. Tricolorul el l-a purtat în inimă cu adevărat. Eu nu am văzut altă persoană atât de fidelă neamului său. Atât de mândră că este român și atât de întristată de lupta grea pe care o ducea pentru păstrarea valorilor noastre românești în ținuturile istorice înstrăinate. Un singur lucru a cerut întotdeauna de la autoritățile ucrainene – să ne permită să păstrăm aceea ce e mai sfânt – identitatea română.

Nu pot zice că tata a stat cu mine, ca orice părinte, cu caietul și cartea de matematică și să facem împreună tema de acasă. Întotdeauna m-a încurajat, însă timp nu a avut să fie permanent legat de mine. Avea alte lucruri prioritare în acel moment, să relateze despre problemele noastre în revista „Arcașul”, să ducă lupta pentru păstrarea școlilor cu predare în limba română. Habar nu aveam, cu ce probleme se confruntă comunitatea noastră. Acum eu cu întristare înțeleg că am pierdut în lupta aceasta. Copii mei vor avea, dă Doamne, două ore de limba română pe săptămână. Sper și acestea să nu le scoată, încă nu am copii și nu știu ce viitor vor avea ei aici la Cernăuți.

Primul lucru, care mi-a atras atenția din perioada românească pe meleagurile Cernăuțiului, sunt inscripțiile ce s-au mai păstrat în limba română pe fațada clădirilor din centrul orașului, aceste lăcașuri arhitecturale stau zeci de ani, unele pășind și pragul centenarului. Atunci tata a început să-mi povestească despre inscripțiile ce au fost șterse sau acoperite cu rânduri groase de tencuială, menirea lor fiind ascunderea istoriei noastre adevărate. Atunci am înțeles că mulți încearcă să ne schimbe filele istoriei noastre etnice pe pământurile acestea și lupta lui Vasile Tărățeanu contra lor.

Alt lucru l-am memorizat de la tata: este firea lui pozitivă față de toate momentele, fie dificile, fie chiar cumplite. Cât de greu nu i-a fost: a fost și percheziționat, și fiul lui cel mare, Marcello, a decedat în situații neclare și tulburătoare, chiar și până acum tata a fost trădat și umilit. El s-a străduit întotdeauna să rămână calm, și pozitiv pe cât era posibil. A mers demn înainte, dar sunt sigură că și cu ajutorul rugăciunii de seară pe care el a compus-o și în fiecare seară, înainte de somn, o spunea, închinându-se la icoana de lemn a lui Iisus Hristos.

Acum, când am ajuns să fiu îndrumată de tăticul meu din ceruri, am realizat cât de mult mă ajută la fiecare pas oamenii pe care el i-a ajutat la un moment dat, oamenii care își amintesc de el și le este dor de Vasile Tărățeanu. Cât de multă lume l-a cunoscut, cât de mulți l-au iubit. Oameni simpli și zămbitori. Sacrificiul enorm pe care l-a adus el pentru românii din nordul Bucovinei, să-i ajute pe fiecare cu ce poate. El i-a unit pe românii din nordul Bucovinei. Mă uit la fotografiile Paradei portului național românesc din toate satele românești din regiunea Cernăuți și mă uimesc, cum așa un om mic de statură a făcut un astfel de eveniment mare în istoria noastră, i-a unit pe români în 2017, când s-au adunat cei nepăsători de soarta limbii noastre în fața Administrației Regionale de Stat din Cernăuți și aceasta este ceea ce eu țin minte, însă câte adunări naționale, congrese și multe altele a organizat împreună cu alții români din nordul Bucovinei. Îi văd în fotografii, însă nu mai este tata alături să-mi spună cine e în fotografii, ce dată era la evenimentul respectiv.

Tăticul nu le reușea pe toate. Voia să le apuce pe toate și să le ducă la bun sfârșit, însă nu reușea. Această latură de caracter o am și eu. Multe de fapt le avem comune. Însă sunt unele laturi asemănătoare pe care eu le-aș schimba din caracterul meu. Tata întotdeauna se îngrijora de părerea altora. Eu categoric nu eram de acord, nu ai cum să le placi tuturor, să intri în voie fiecărui. Însă el ținea cont de fiecare părere, acest lucru fiind imposibil și care l-a epuizat foarte mult. Dar latura comună a noastră este dragostea de tot ce e românesc. Și îi mulțumesc că mi-a cultivat această dragoste și mie. Îi sunt recunoscătoare lui Dumnezeu că el a ales să îmi fie tată Vasile Tărățeanu. Tati, te iubesc!

CÂT ÎMI ESTE DOR, DE TINE TATĂ!

Mariana TĂRĂȚEANU DANELIUC
Cernăuți

Tatăl meu a fost un om exigent. A vrut ca copiii lui să învețe bine și să finalizeze studiile cu diplomă de excelență. Era foarte mândru de succesul meu la clubul de dans, m-a înscris la studioul de balet din Palatul Textilelor din Piața Teatrului când aveam 6 ani. M-a dus acolo și a fost foarte mândru de succesul meu și s-a întristat când eu am încetat să frecventez studioul pe la vârsta de 13 ani. Întotdeauna a susținut hobby-urile, preferințele mele și pe ale fratelui mai mare Marcello. Fratelui meu îi plăcea să fotografieze, acasă era un mini-studiou de expunere a peliculelor fotografice în baie. Bineînțeles, l-a avut ca exemplu pe tata, jurnalist. Marcello avea și abilități bune la scris, iar tata își dorea foarte mult să i le dezvolte. Dar nu a reușit, fratele meu a părăsit această lume prea tânăr, la vârsta de numai 23 de ani.

Îmi amintesc cum mă lua tata la serviciu, la redacția ziarului „Zorile Bucovinei”, cred că eu eram încă în liceu atunci. Eram atât de curioasă să mă cufund în lumea profesiei tatălui!

Întotdeauna am avut mulți oaspeți în casa noastră – scriitori, poeți, oameni creativi. Tata nu prea era acasă, pentru că era neliniștit și avea o mulțime de lucruri de făcut.

Cât de mândru a fost de mine când am fost admisă la Colegiul Pedagogic pe care l-am absolvit cu diplomă de excelență. Apoi îmi căutase un profesor pentru a mă pregăti la examene pentru Facultatea de Limbi Străine, el m-a susținut în timpul vieții mele de student. Și a fost mândru când am absolvit facultatea, la fel cu mențiune.

Aș dori să-mi exprim mulțumirile mele speciale pentru excursiile pe care le-a organizat în România în 1994 la Năvodari, la o tabără de vară la mare și la Constanța, tot la mare, se pare în 1998 sau 1999. Acestea au fost călătoriile de neuitat – amintiri pentru toată viața. Apoi am fost la Sinaia, la Castelul Peleş, am făcut o excursie la București, am vizitat mai multe mănăstiri. Mi-a organizat și o excursie într-o tabără de vară la mare, în Evpatoria, pe când aveam vreo 10-11 ani.

Și cât de fericită am fost în toate vacanțele de iarnă și de vară pe care le-am petrecut în satul lui natal – Sinăuții de Jos. Ador acest sat, ajungeam acolo palidă din oraș și mă întorceam rotundă și sănătoasă de la laptele aburit al văcuței bunicii. Mulțumesc pentru aceste amintiri calde.

Pentru felul în care tata mi-a arătat prin exemplul său cum să-ți iubești și să-ți respecti mama, pentru că nu am văzut niciodată un fiu mai devotat decât el.

A fost fericit pentru mine când am creat o familie, iubindu-și și nepoții ce urmau.

Tata a fost întotdeauna un model de energie inepuizabilă pentru mine, un astfel de sânge, un energizant. Mi-a plăcut foarte mult să dansez cu el. A condus atât de frumos și ușor într-o pereche. Mereu mă întrebam de unde are atâtă energie. Pentru că o persoană obișnuită pur și simplu nu ar fi capabilă să muncească atât de mult, să proceseze un asemenea volum de informații, să ajute atât de mulți oameni, să fie lider, să inspire o întreagă comunitate, să reziste opresiunii autorităților locale.

Și vreau să-i mulțumesc foarte mult și pentru fratele meu Alexandru și sora Ana-Cristina, pentru că fără ei m-aș simți singură pe lume. Mulțumesc că i-a crescut atât de cuminciori, cu valori potrivite în viață. Îi mulțumesc că a crezut și că era mândru de mine, susținând și având grijă de mine mereu – mi-a dat puterea să fac față dificultăților. M-am simțit mereu ca o fiică iubită și dorită.

Mulțumesc, dragă tată!

„PĂZIȚI-VĂ VISELE!”, NE STRIGĂ DE DINCOLO DE MOARTE ARCAȘUL NEAMULUI ROMÂNESC, POETUL VASILE TĂRĂȚEANU

Maria TOACĂ
Cernăuți

Acum un an, în zorii zilei de 8 august, a încetat să bată inima lui Vasile Tărățeanu. A murit Vasile Tărățeanu, a plecat la odihna veșnică neastâmpăratul luptător și poet, cel pe care îl credeam nemuritor, am suspinat cu durere atunci. Sufletul i s-a înălțat la ceruri, dar inima a rămas să bată în comunitatea noastră, cu aceeași românească dragoste ca în zilele când ne vorbea cu versul și lacrima. Eram parcă mai buni, cu mai mult curaj și demnitate, mai protejați de nedreptăți, atunci când la orice greu apelam la Vasile Tărățeanu. Amintindu-ne și mulțumindu-i pentru viața frumoasă trăită împreună în comunitatea noastră, aprindem astăzi candela și nu lăsăm să ne coboare noaptea în suflete: *Aprindeți candela din nou că-n suflute se face noapte*.

„E trist și rece/ ca-n cavou/ nu se aud nici pași/ nici șoapte// aprindeți candela/ din nou/ că-n suflute se face noapte”. Iată și alte rânduri ce-i definesc ființa firavă poetică și tăria de luptător: „Atunci când apune atunci când răsare/ mai lasă-mă spin mai lasă-mă floare/ mai lasă-mă frunză mai lasă-mă ram/ atâta cât sunt și atâta cât am/ Că atâta cât sunt cu atâta cât am/ mi-ajunge de-o viață mi-ajunge de-un neam”. Și mai avea o dorință lirică – să ajungă la firul de iarbă: „În lumina ta/ mă dezvolt/ ca firul de iarbă/ încet, dezinvolt// Călcat în picioare/ din nou mă ridic – tare de firav/ mare de mic// La înălțimea ta/ vreau să ajung/ mă-ntind de o șchioapă/ și-mi pare că-s lung”...

Angajarea cu trup și suflet în lupta pentru deșteptarea națională, pentru drepturile românilor din partea înstrăinată a Bucovinei i-a ținut în umbră numele de poet. Să nu-l uităm și ca poet. Or, Vasile Tărățeanu, înainte de a deveni fondator de societăți și festivaluri naționale, editor de ziare, „tribunul și arcașul Bucovinei”, înainte de a purta titlul de membru de onoare al Academiei Române și povara atâtor altor titluri onorifice, a fost și rămâne poet.

La 10 august, când e și ziua morții Mitropolitului Visarion Puiu, model de sacrificiu pentru durata valorilor românești în Bucovina, Vasile Tărățeanu a fost redat pământului. A coborât în panteonul românesc din vechiul cimitir din Cernăuți, acoperit de flamura tricoloră, onoare câștigată cu deasupra de măsură. Iar moartea i-a fost într-adevăr cum spuneau latinii „Finis coronat opus” (Sfârșitul încoronează opera). Nu credem și nu trebuie s-o primim (moartea) ca pe un final al operei sale, care se cere continuată, desăvârșită... Totuși, moartea i-a adus încoronarea din partea întregii Românii, căci de la Cernăuți până la Alba Iulia, de la București până la Suceava, Iași și Chișinău, precum și alte citadele românești au ars lumânări și s-a rostit un dureros cuvânt de adio pentru Arcașul Bucovinei. Putem spune că sufletul său, înainte de înălțarea la ceruri, a adunat la Cernăuți România Mare, visată și cutreierată în lung și lat de Vasile Tărățeanu. Prin prezența mesagerilor de la Sfintele Mănăstiri Voroneț și Putna – maica stareță, stavrofora dr. Gabriela Platon, protosinghelul Dosoței Dijmărescu, exarh cultural al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților – România ne-a

îmbrățișat cu lumină liturgică, alături de soborul de preoți, în frunte cu protopopul de Storojineț, Vasile Covalciuc, care a ținut slujba de înmormântare în Catedrala „Pogorârea Duhului Sfânt”. A bătut inima nerăstignită a Patriei istorice, așa cum a visat-o regeatul nostru poet, în cuvintele de adio ale fraților din Dorohoi, Botoșani, Suceava, Chișinău, reprezentanților misiunii diplomatice române la Cernăuți... De la Chișinău i-au sosit cei mai buni prieteni – distinsul critic literar, academicianul Mihai Cimpoi și scriitorul Mihai Morăraș.

Întâlnirea cu domnul Mihai Morăraș m-a făcut să răscolesc prin haosul de fotografii, găsind ca prin minune o imagine de acum 15 ani, când fratele Vasile de la Cernăuți i-a improvizat o superbă sărbătoare cu prilejul jubileului nașterii. Am trăit atunci clipe încărcate de benefice emoții, o sărbătoare ce nu se uită, așa cum au fost toate manifestările de suflet la care ne strângea neostenitul Vasile Tărățeanu. Viața frumoasă ce am trăit-o împreună aici, în comunitatea noastră românească, nu trebuie să cunoască nicidecum moartea. Și, ca un testament, să-i luăm cuvintele rostite la Botoșani, în cadrul sărbătorii înmânării Premiilor „Teiul de Aur și Teiul de Argint”, 2017, la lansarea volumului *Arheul eminescian la Cernăuți*, autori Elena Condrei, Vasile Tărățeanu: „N-am făcut decât să iau puținul din travaliul înaintașilor, al celor care au cunoscut mai multe într-o perioadă când Bucovina nu era tăiată. Am rămas ruși, tăiați, înstrăinați. Ajutați-ne voi care sunteți aici, dacă se mai poate, căci lumea românească este în mare suferință de coloană vertebrală”. Să luăm și noi din preaplinul osârdiei sale pentru a nu ne pierde ca români, păstrându-ne dreaptă coloana vertebrală.

La împlinirea unui ani de la trecerea în veșnicie, familia (soția Lenuța, fiicele Mariana și Ana-Cristina, frații Valeriu și Ion) l-au pomenit la Capela Mitropoliților din vechiul cimitir, cu hramul „Sfinții Trei Ierarhi”, la restaurarea căreia a depus efort și suflet, regretatul adormit întru Domnul. Parohul sfântului lăcaș, preotul Cristofor Gabor, a ținut o emoționantă slujbă de pomenire, amintind de faptele creștinești ale confratelui Vasile și dăruirea sa totală comunității. Dar în fiecare zi putem găsi ceva care ne amintește de faptele, vorbele, versurile sale ce înflăcărau stindarde. Mai ales, ne amintește de „Vasile Tărățeanu – arcașul neamului românesc” fiica și continuatoarea idealurilor sale, Ana-Cristina Mihaiesi-Tărățeanu, beneficiară (în calitatea-i de președinte al Fundației Culturale „Casa Limbii Române”) a unui proiect cu acest generic, finanțat de Guvernul României, prin Departamentul pentru Români de Pretutindeni. Am primit cu o îngemănare de bucurie și tristețe invitația Cristinei de a evoca și eu clipe și evenimente trăite împreună cu renumitul ei tată. Mi s-a părut bine ales locul întâlnirii noastre, în scuarul unde a fost înălțat un monument împăratului Franz Joseph. Zic „bine ales”, deoarece procesul intentat ziarului „Plai Românesc” și redactorului-șef Vasile Tărățeanu de Administrația Regională de Stat Cernăuți, în 1994, îmi amintește de perioada stăpânirii austriece a lui Franz Joseph în Bucovina și de rușinoasa judecată la care au fost supuși membrii conducerii Societății „Arboroasa”, în frunte cu Ciprian Porumbescu, tinerii fiind condamnați doar pentru că își iubeau neamul și nu împărtășeau „bucuria” sărbătoririi unui centenar de asupraire habsburgică.

Să mai spună cineva că istoria nu se repetă. Aș zice că de-acum e istorie procesul lui Vasile Tărățeanu, asemenea celui intentat de autoritățile austriece în toamna lui 1877 Societății studenților români „Arboroasa”. Dar încă nu s-a scris și istoria acestui eveniment de rezonanță, apropiat în timp, dar pe nedrept dat uitării. L-am

evocat, stând în fața obiectivului lui Dumitru Storoj, redactor-șef al redacției pentru minorități de la postul de Televiziune Publică.

Ziarul „Plai Românesc” a fost fondat în 1989 de Vasile Tărățeanu ca organ al Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți. Pe motivul, recunoscut până la urmă fără temeii, că unele articole publicate în paginile ziarului atentau la integritatea teritorială și instigau la ură interetnică, acuzatorii cereau suspendarea publicației și tragerea la răspundere penală a redactorului-șef. Până la urmă, ca și la procesul arborosenilor, s-a dovedit că „au tras cu tunul în vrăbii”. Am asistat la toate ședințele aceluia proces, reflectat în mass-media din România și soldat cu un efect nedorit pentru autorități, deoarece, în pofida intențiilor, străduința lor a contribuit la întărirea unității românilor din nordul Bucovinei. Din văpaia emoțiilor acelor zile îmi amintesc doar cum, împreună cu alți colegi, încercam fără rost să-i convingem pe funcționarii implicați de la Direcția de presă să-și retragă cererea. Mare comedie, făceam apel la conștiința lor, spunându-le că peste ani le va fi rușine în fața copiilor și nepoților! De parcă n-am fi știut că cinstea și rușinea nu fac casă bună cu stăpânirile străine! Până la urmă, în timpurile noastre, dreptatea a triumfat: Vasile Tărățeanu a fost absolvit de pedeapsă penală și „Plai Românesc” a scăpat cu zile. Unica pierdere a părții românești a fost compromisul de a „elibera” „Plaiul Românesc” de sârma ghimpată ce trecea prin titlul ziarului.

De fapt, fondatorul ziarului a rămas neclintit pe poziția sa. Refuzând să reînregistreze publicația fără sârma ghimpată în titlu, el a fost nevoit să renunțe la ziarul pe care s-a zbatut să-l scoată cu grafie latină în perioada când la Cernăuți încă nu existau posibilități să-l tipărească în veșmântul firesc al limbii române. Protestul său s-a manifestat în cea mai eficientă formă – a adus deșteptarea în casele românilor cu un nou ziar, „Arcașul”. S-a întâmplat întocmai ca în versurile sale: „Călcat în picioare/ Din nou mă ridic - / tare de firav, mare de mic”.

MĂ DOR ȘI MI-I DOR DE *FRUNZE DE DOR*

Maria TOACĂ
Cernăuți

Nu e un joc de cuvinte... Acum, când Ion Druță nu mai este printre muritorii de pe pământ, e marea mea părere de rău că n-am fost la 3 septembrie de ziua nașterii sale la Chișinău. Dacă aș fi fost la Chișinău, m-aș fi dus numaidecât în seara acelei duminici la Teatrul Național „Mihai Eminescu”, la spectacolul *Frunze de dor*, montat după romanul legendarului Ion Druță. Am vrut să scriu „celebrul roman”, dar nu sunt sigură că se mai citește și că este cunoscut astăzi de tânăra generație. În orice caz, cu această piesă trupa Teatrului „Mihai Eminescu” a ajuns și la București și cred că se joacă de fiecare dată cu „casa închisă”. La 3 septembrie anul acesta spectacolul *Frunze de dor* a fost jucat ca un omagiu venerabilului jubileu de 95 de ani al scriitorului, înscris în fondul de aur al literaturii române de la est de Prut. Poate cineva să mă întrebe dacă a recunoscut Ion Druță că moldovenii din Basarabia sunt români și limba le este română? Nu știu ce gândea și cum se simțea scriitorul la jubileul de 95 de ani. Dar n-am uitat că de la nuvelele lui Ion Druță începe pasiunea mea pentru lectură, cu ele am pătruns în frumusețea cuvintelor. Și de la *Frunze de dor* am simțit prima dată cum doare sufletul, cum doare dragostea: „Vai, visele celea ale tinereții, visele primei iubiri, cum vin ele, ca apele de primăvară și te fură, și te învâluie, și te duc la adânc, atât de adânc, încât, la un moment dat, ele devin esența vieții tale, și dacă ți s-ar cere: visele sau viața, ești gata să declari – de-mi luați visele, luați-mi și viața...”. E întocmai cum afirma savantul cu renume mondial, Eugeniu Coșeriu: „Acolo, în Moldova, toate au pornit de la *Frunze de dor*”. Și încă ceva foarte important: în 1965 Ion Druță a manifestat un nemaipomenit curaj, cerând de la o tribună oficială trecerea la alfabetul latin. Multe nu se știu, multe se uită sau se trec cu vederea. Până la 1969, când a fost nevoit să plece la Moskova, pentru că acolo exista o pleiadă de intelectuali cu gândire progresistă și se respira mai liber, Ion Druță a fost un luptător, a promovat valorile naționale și creștine într-o epocă a ateismului acerb.

Neavând acces la marii scriitori ai literaturii române, cărțile lui Ion Druță ne lumineau la capătul tunelului, ne purtau pe valurile viselor, cu eroii din operele sale

luptam contra nedreptăților, cu ei mergeam până la capăt, unde ne aștepta răsplata izbânzilor. Ei erau atât de simpli, erau atât de mult ca noi și din noi. Iată doar câteva rânduri din cea mai simplă nuvelă, *Sania*: „O sanie – atâta îi trebuie omului și iar e om. Numai să-i faci o sanie pe care au visat-o toți lemnarii de pe lume câți au fost, o sanie pentru care și cel de sama ta ți-ar zice bade; o sanie care ar plânge după drum și drumul după dânsa”.

Ion Druță ne vine din vremurile „...când trăiau cocostârci pe casele noastre, erau și ei suflet din sufletul nostru, și când venea toamna, îi petreceam, ne duceam și noi cu sufletul până hăt departe, prin țările calde. Iarna tânjeam fără dânsii, spre primăvară începea a ne suga ochii depărtarea, și când se întorceau era o mare sărbătoare, pentru că împreună cu dânsii se întorceau și sufletele noastre zbuciumate”. Cinci ani, cât am făcut Facultatea la Chișinău, nu s-a întâmplat să fi trecut vreo săptămână fără a merge la teatru. Am fost de nenumărate ori la *Păsările tinereții noastre* la Teatrul „Pușkin” – „Eminescu” de astăzi. Dar, ca și colegilor mei, îmi plăcea mai ales școala actorilor de la „Luceafărul”, preferând-o pe Valentina Izbeșciuc, mai mult decât pe Domnica Darienko în rolul Ruței. Druță nu se arăta prin Moldova în acei ani, însă piesele sale erau nelipsite în repertoriul celor două teatre. Și cât de rău ne părea că *Sfânta Sfintelor* se juca numai la Teatrul Armatei din capitala imperiului sovietic, dramaturgul având noroc de maestrul Ion Ungureanu, regizor la acel teatru.

Și dacă *Frunze de dor* sau *Păsările tinereții noastre* pot părea generației tinere de astăzi depășite de timp, nu cred că există suflet de român în Basarabia care să spună același lucru și despre *Biserica Albă* a lui Ion Druță. E o carte ce o țin mereu în fața altora, ca s-o am la îndemână, pentru că găsesc în paginile ei răspuns la ce ne doare și ne frământă în aceste timpuri. Citesc la pagina 41 despre suferințele părintelui stareț de la Mănăstirea Neamț, Paisie Velicovschi: „...în acele vremuri cumplite, când frate se ridică împotriva fratelui, vecin se ridică împotriva vecinului, o țară se ridică împotriva altei țări... De atâtea bătălii și vărsări de sânge nu mai ajung

ostași, bobocilor cu puful de abia mijit li se dă sabie, pușcă și, neastâmpărați cum sunt, unde să mai ajungă cu sufletul la cuvântul și lumina Sfintei Scripturi!”. Și mai departe ne învață părintele stareț: „Să-ți pui lacăt la gură în fața celui netrebnic... Pentru a nu-l supăra pe netrebnic e nevoie nu numai să taci, ci și să nu vezi”. Înțelepte sfaturi, numai că nu e ușor să trăiești orb și mut. Nu pot oamenii să trăiască fără acel

„Frunze de dor”, spectacol după Ion Druță (Chișinău)

veșnic vis al sufletului, ce se numește primăvară. Și dacă nu o aveți, dacă vă doare sufletul, porniți la drum: „Bateți și vi se va deschide, căutați și veți afla. Flămânzi și dezbrăcați, amărați și sperați, osteniți și nedreptățiți, atunci când sufletul vă doare, lăsați totul și porniți la drum... Odată și odată veți găsi acea minune pe care o căutați. Surcica o să vi se pară carte sfântă, bătaia unui simplu topor se va transforma într-o bătaie de clopote, iar străvechile jeluiri ale unui neam se vor transforma în molitve”. (din *Biserica Albă*, pag. 518). De vă doare sufletul, porniți la drum cu acest și prin acest roman, în care o să găsiți, peste amare adevăruri, și multe dulci mângâieri.

Important, cred eu, este mesajul romanului, la sfârșitul căruia sunt indicate anii: 1975-1981, 1986-1987, 2005, adică a fost început la împlinirea a 200 de ani de la ocuparea Țării de Sus a Moldovei de către habsburgi. Iată ce scrie Druță într-o perioadă când trăiam sub ocupație sovietică: „...Mai ales pentru Putna îi dorea inima pe toți. Acolo, într-o biserică, sub o candelă aprinsă își dormea somnul de veci, într-un mic sicriu de marmură, cel mai mare dintre domnitorii țării, Măria Sa Ștefan. Trecerea osemintelor marelui nostru domnitor în altă țară jignea nu numai sentimentul național, ci și sentimentul religios, dat fiind că Ștefan-Vodă, încă de prin anii domniei sale, era numit „cel Mare și Sfânt”. Și ce patrie mai e și aceea care poate fi retezată de oricine și oricând, și ce credință mai e și aceea, o, Doamne-Dumnezeule, dacă nici sfinții nu-și pot afla odihna sub candela recunoștinței neamului?!”

Dar cât de profund, de răscolitor scrie despre destinul basarabenilor: „Și groapă ni s-a săpat, și cruce ni s-a făcut, și clopotele ni s-au tras, dar ne-a ieșit de fiecare dată în cale această frunză de stejar, puțin cam grea, puțin cam amăruie...”.

Citind *Biserica Albă*, vom ajunge cu inima și gândul la ceea ce ne spune autorul: sfintele adevăruri sunt ca și dorul și le știm numai noi.

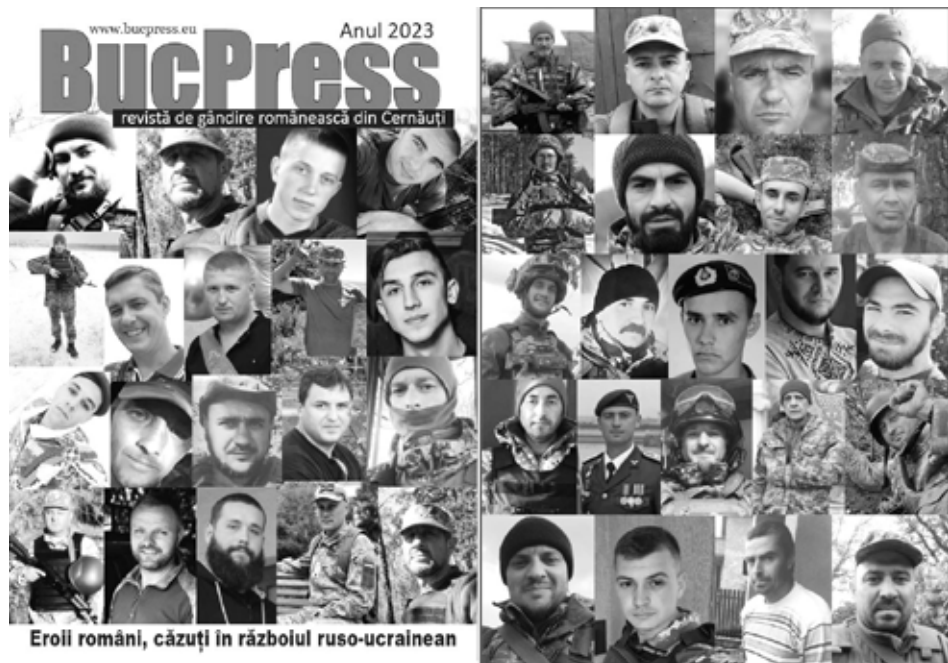
EROII ROMÂNI, CĂZUȚI ÎN RĂZBOIUL RUSO-UCRAINEAN

Marin GHERMAN
Cernăuți

A văzut lumina tiparului revista de gândire românească „BucPress” din Cernăuți, care publică pe ambele coperte portretele românilor din Ucraina care au fost uciși în războiul ruso-ucrainean.

„Comunitatea românească din nordul Bucovinei, Ținutul Herța, Maramureșul din dreapta Tisei, nordul și sudul Basarabiei își plânge fiii, soții, tații și buneii care s-au stins în acest război crunt”, potrivit unei analize realizate de redacția revistei coordonate de Centrul Media BucPress, asociație a jurnaliștilor români cu sediul la Cernăuți și filiale în regiunile Odesa și Transcarpatia.

Publicăm în continuare articolul introductiv din revista apărută cu sprijinul Departamentului pentru Românii de Pretutindeni din cadrul Guvernului României.

Cine sunt etnicii români din Ucraina, căzuți în războiul ruso-ucrainean

Invazia la scară largă declanșată de Rusia împotriva Ucrainei la 24 februarie 2022 a cauzat cele mai mari distrugereri și cele mai multe victime în Europa după încheierea celui de al Doilea Război Mondial.

10 mii de civili uciși și peste 15 mii de răniți – acesta este bilanțul oficial al ONU, însă cifrele reale ar putea fi cu mult mai mari. Peste 5 milioane de ucraineni continuă să se afle ca refugiați de război pe teritoriul UE și al Marii Britanii. Nu sunt

cunoscute pierderile în rândul armatei ucrainene, în cadrul căreia luptă etnicii români din regiunile Cernăuți, Transcarpatia și Odesa.

Publicăm în această revistă portretele eroilor care și-au pierdut viața în războiul ruso-ucrainean. Acești eroi, unii înscriși voluntar în armată, alții înrolați de autorități în baza legii, au murit pentru libertatea și independența statului ucrainean.

Comunitatea românească din nordul Bucovinei, Ținutul Herța, Maramureșul din dreapta Tisei, nordul și sudul Basarabiei își plânge fiii, soții, tații și bunicii care s-au stins în acest război crunt. Comisariatele militare nu oferă informații despre apartenența etnică a celor mobilizați în armată sau uciși pe front, menționând că toți – indiferent de limbă și naționalitate – sunt cetățeni ai Ucrainei.

Echipa BucPress a cules informații din zonele locuite de români, din anunțurile reprezentanților guvernului în regiuni sau ale primăriilor, din comentariile utilizatorilor rețelelor de interacțiune socială pentru a crea un portret colectiv al tinerilor care nu mai sunt printre noi. Nu este o listă exhaustivă, din cauza lipsei unor informații oficiale, dar și a continuării ostilităților.

Eroii români din regiunea Cernăuți, căzuți în războiul ruso-ucrainean: Alexandru Sprânceană (Satu Mare), Alexei Anichitoi (Tărăsăuți), Alexei Arsenii, Eugen Bezușca (ambii Marșenița), Anatol Rusu (Cernăuți), Andrei Rusu (Mămăliga), Andrei Steopenco (Culiceni), Arcadie Farcaș (Cupca), Corneliu Toporeț (Nesvoia), Denis Moraraș (Roșca Stâncă, Cernăuți), Dumitru Cernei (Mahala), Dumitru Cojocaru (Molnița), Dumitru Ignatescu (Berestea), Dumitru Istrati (Dinăuți), Dumitru Procopoe, (Pătrăuți de Jos), Filip Alupoi (Costiceni), Ghenadie Nuca (Tărăsăuți), Gheorghe Nistrean (Tărăsăuți), Gheorghe Sârbu (Ropcea), Ion Ovaciuc (Suceveni), Ion Rotaru (Costiceni), Ion Serman (Ropcea), Ion Vacaru (Molnița), Ion Varvarici (Voloca), Ion Zaeț (Horbova), Marcel Guțcal (Dinăuți), Mihai Zaiț (Molnița), Mihai Matei (Prut), Pavel Calancea (Ostrița), Pavel Diavoliuc (Horbova), Petru Fanar (Prut), Petru Vacaraș (Mămăliga), Sebastian Acostachioaie (Culiceni), Viorel Romaniuc (Boian), Vladislav Covalciuc (Cernăuți) ș.a.

Eroii români din regiunea Odesa, căzuți în războiul ruso-ucrainean: Dumitru Mihailov (Erdek-Burnu), Anton Focșa (Ceamașir), Andrei Dumbravă, Denis Cozma, Vladimir Hanu (Ceamașir) ș.a.

Veșnica lor pomenire din neam în neam!

TO CONTRIBUTORS

Authors are invited to send us original studies in the fields of history, literature and culture, essays, literary texts, and reviews of published volumes or magazines, particularly on the subject of Bukovina or relating to authors from Bukovina, and book presentations, lectures or other materials of topical interest that fall within the other headings of the review.

We regret that unpublished manuscripts cannot be returned. Studies or essays shall extend to a maximum of 25-30 pages and shall include a summary (1/2 – 1 page) in Romanian and English. Materials shall be typed up using Microsoft Word. Texts in electronic format can be sent via e-mail as attached documents.

Articles that have not been drafted correctly in Romanian with all the necessary diacritical marks and handwritten texts and summaries will not be considered for publication. The drafting of manuscripts shall follow the standards laid out by the 2007 edition of *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro>, and the 2005 edition of *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, Editura Univers Enciclopedic. Proposed articles that have been wholly or partly published in other reviews and those that do not have the pertinent academic content and up-to-date and relevant bibliographical apparatus shall be rejected.

Authors bear exclusive responsibility for the content of materials.

The title of articles shall be written in capital letters and shall be followed by the name of the author and his or her town of residence. Bibliographical references shall be made either by using numbers in the text, with the necessary notes positioned at the end of the work in the order in which they are referred to, indicating the page on which the quotation appears respectively. Volume numbers shall be indicated using Roman numerals, in the second position.

Photographs (illustrations, drawings, figures, tables) shall be produced using the appropriate computer programmes and shall be in black and white, with a contrast suitable for print publication. Abbreviations and acronyms shall be explained where they appear for the first time in the body of the text.

Authors are likewise requested to send us a few essential details about their academic activity and important publications (academic title, position, place of work, country, contact details: telephone, e-mail etc.), in order for these to be presented within the issue.

Acces online: www.icr.ro și <https://bibliotecacernauti.com>

The address of the editorial offices

Chernivtsi, Ukraine:

Alexandru cel Bun Publishing House,
str. Komarova 30/38

Tel. mobil Ukraine: +380 990 731 246; +380 068 086 5524

Editor-in-chief: Alexandrina Cernov

E-mail: alex_cernoff@yahoo.com

maringherman2014@gmail.com; cristina_2007cv@yahoo.com

Postal address: str. Komarova 30/38 (for „The Voice of Bukovina” review)

Chernivtsi, 58013, Ukraine

Bucharest, Romania:

The Romanian Cultural Institute (for „The Voice of Bukovina” review),

Aleea Alexandru, nr. 38

011824 Bucharest, Romania

Tel. (+40)0317.10.06.34

Fax: (+40)0317.10.06.07

CĂTRE COLABORATORI

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale de istorie, literatură și cultură, eseuri, opere literare, recenzii ale unor volume publicate sau ale unor reviste, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, prezentări de carte, conferințe sau alte materiale de actualitate ce se încadrează în celelalte rubrici ale revistei.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Studiile sau eseurile, însoțite de un rezumat (1/2 – 1 pagină) în limba română sau engleză, vor fi extinse până la maximum 25-30 de pagini. Materialele se vor culege în Microsoft Word, 14 pt. Textele vor fi prezentate în format electronic (CD, stick) sau pot fi trimise prin e-mail, ca fișiere atașate.

Studiile care nu sunt tehnoredactate corect în limba română, cu semnele diacritice respective, cât și cele scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare. Redactarea manuscriselor va respecta standardele precizate de *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, ediția 2007, Editura Univers Enciclopedic sau <http://dexonline.ro>, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*, ediția 2005, Editura Univers Enciclopedic. Sunt respinse propunerile de articole care au fost publicate parțial sau integral în alte reviste, cele care nu au conținut științific pertinent, elemente originale, resurse bibliografice relevante și de actualitate.

Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor.

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Referințele bibliografice se vor face prin numere în text, notele necesare fiind așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se face trimiterea la ele, indicând pagina din care a fost extras citatul. Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua. Este acceptată referirea în text la numele autorului amintit în bibliografie, cu indicarea anului apariției lucrării.

Fotografiile (ilustrațiile, desenele, figurile, tabelele) se vor realiza cu programe informatice respective, în alb-negru, cu un contrast accesibil publicării. Abrevierile și acronimele se explică atunci când apar pentru prima dată în corpul textului.

Autorii sunt rugați de asemenea să ne transmită și câteva date esențiale despre activitatea lor științifică și publicațiile mai importante (titlul științific, funcția, locul de muncă, localitatea, țara, datele de contact: telefon, e-mail etc.), pentru a le prezenta la sfârșitul volumului.

Revista poate fi citită online pe: www.icr.ro și <https://bibliotecacernauti.com>

Adresele redacției:

Cernăuți, Ucraina

Editura *Alexandru cel Bun*
str. Komarova 30/38

Telefon mobil, Ucraina: +380990731246; +380 068 086 5524

Redactor-șef Alexandrina Cernov

E-mail: alex_cernoff@yahoo.com

maringherman2014@gmail.com; cristina_2007cv@yahoo.com

Adresa poștală: str. Komarova 30/38, (pentru revista „Glasul Bucovinei”)
Cernăuți, 58013, Ucraina.

București, România

Institutul Cultural Român (pentru revista „Glasul Bucovinei”)

Alea Alexandru, nr. 38,
011824 București, România
Tel. (+40)0317.10.06.34
Fax: (+40)0317.10.06.07

Bun de tipar: 2023
Apărut: 2023
Traducător: Iuliana Luceac
DTP: Marin Gherman